BIBLIO ... ANUELE
11 6

A

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
11 B
6

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

5.15.C.15

Collezione delle Giuntine
all'anno 1522.

INDEX DECADIS TERTIAE.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

68·11·B·6

SYLLABVS DICTATORVM CONſulum, pretorum, cęterorumq; memoratu dignorum, qui hac tertia Continentur Decade.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Prodictator primus Q.Fabius Maximus. M.Ruffus Minutius magiſter equitum 39
Q.Fab. Maximus iterum Dict. M.Ruffus Minutius mag.equitum 39
L.Veturius Philo, comitiorum cauſa Dict. M. Pomponius Matho mag. equitum 52
M.Iunius Dict. T.Sempronius mag.equitum 65
M.Fabius Buteo Dict. ſine mag.equitum 83
C.Claudius Cento Dict. Q. Fuluius Flaccus mag.equitum 191
Q.Fuluius Flaccus Dic. P. Licinius Craſſus magiſter equitum 199
L.Manlius Torquatus Dic. C.Seruilius mag.eqtũ 219
M.Liuius Dict. Q.Cęcilius mag.equitum 237
Q. Cęcilius Metellus Dict. Lucius Veturius Philo magi.equitum 272
P.Sulpitius Dic. M.Seruilius mag.equitum 305
Cn.Seruilius Geminus dic. P.Ælius petus magiſter equitum 315

CONSVLES.

P.Cornelius Scipio
T.Sempronius longus 3
Cn.Seruilius
C.Flaminius 31
Flaminio defuncto ad Thraſimenum ſuffectus eſt M.Attilius Regulus 49
C.Terentius Varro
L.Æmylius 54
L.Poſthumius III.
T.Sẽpronius Gracchus 84
Poſthumio ſufficitur M.Marcellus 89
M.Marcello ſufficitur, quia

pitio creatus fuerat.
Q.Fabius Maxi. III. 90
Q.Fab.Maximus IIII.
M.Marcellus III. 106
Q.Fabius Fabij filius
T.Sempronius iterum 126
Q.Fuluius Flaccus
Appius Clau.Pulcher 131
Cn.Fuluius Centimalus
P.Sulpitius Seruilius 160
M.Marcellus Claudius
IIII
M.Valerius Leuinus 176
Q.Fabius Maximus V.
Q.Fuluius Flaccus III.
199
M.Claudius Marcellus V.
T.Q.Criſpinus 213
C.Claudius Nero
M.Liuius 219
L.Veturius
Q.Cæcilius 238
P.Cornelius Scipio.
P.Licinius Craſſus 256
M.Cornelius Cethegus
P. Sempronius Tuditanus
272
Cn.Seruilius Cæpio
Cn.Seruilius Geminus 290
M.Seruilius Geminus
T.Claudius Nero 315

Cn.Cornelius Lentulus
P.Ælius petus 315

PRAETORES.

L.Manlius 8
C.Attilius 13
M.Pomponius 39
C.Terentius Varro 49
Æmilius
M.Pomponius Matho
P.Furius Philo
M.Claudius Marcellus
L.Poſthumius Albinus 54
M.Valerius Leuinus
Appius Claudius pulcher
Q.Fuluius Flaccus
Q.Mutius Sceuola 84
Q.Fuluius Flaccus
T.Octacilius iterum
Q.Fabius conſulis Fabij filius
P.Cornelius Lentulus 107
M.Attilius
P. Sempronius Tuditanus
Cn.Fuluius Centimalus
M.Æmylius Lepidus 126
Cn. Fuluius Flaccus
Claudius Nero
M.Iunius Syllanus
P.Cornelius Sulla 131
L.Cornelius Lentulus
Cornelius Cethegus

C.Sulpitius
C.Calphurnius piſo 160
P.Manlius Vulſo
L.Manlius Accidinus
C. Lectorius
L.Cintius Alimentius 176
L.Veturius Philo
T.Quintius Criſpinus
C.Hoſtilius Tubulus
C.Aurunculeius 199
P.Licinius Craſſus diues
P.Licinius Varus
Sextus Iulius Caſar
Q.Claudius Flaminius
L.Portius Licinius 211
C.Manlius
A.Hoſtilius Cato
C.Hoſtilius Cato
C.Seruilius
M.Cæcilius
T.Claudius Aſellus
Q.Manlius Thurinus 237
Spurius Lucretius
Cn.Octauius
Cn.Seruilius Cæpio
L. Æmylius Pippus 257
T.Claudius Nero
M.Martius Ralla
L.Scribonius Libo
M.Pomponius Matho 272

P.Cornelius Lentulus
P.Quintilius Varrus
P.Ælius Petus
P.Iulius Appulus 290
M.Sextius Sabinus
Cn.Tremellius Flaccus
C.Liuius Salinator
C.Aurelius Cotta 307
M. Iulius Pœnus
M.Valerius Falco
M. Fabius Buteo
P.Elius Tubero. 30

CENSORES.

L.Æmylius
C.Flaminius 83
P.Curius Philus
M.Attilius 126
L.Veturius Philo
P.Licinius Craſſus 200
M.Cornelius Cetegus
P.Sempro.Tuditanus 203
L.Veturius
P.Licinius 219
M.Liuius
C.Claudius Nero 290

PONTIFICES Maxi.

L.Cornelius Lentulus 40
M.Cornelius Cethegus 131
P.Licinius Craſſus 133

INDEX RERUM OMNIUM VEL SCIu opportunarum, uel lectu dignarũ, quæ tertia hac continentur Decade, quò, quod quiſq; uelit, omnem citra laborem, facillime conſequatur.

A

Ab coniugibus omne malum Andronodoro et Themiſtio 115

acarnanes mandant titulũ ſuis ſepulchris iponi. 178

acedux 46

acedux aſtu Boſtarem decipit 57

acerani obſeſſit ab Ann. urbem deſerunt 79

acera direpta & incenſa à Pœno 72

aciei.Ro.inſtructio ad Cannas 196

acilla urbs Siciliæ 121

acies temere iſtructa à Cn. Fuluio 145

acies Aſdrubalis inſtruitur ad Metaurum 229

aciei Hiſpanæ ordo 271

achæorum proſpera pugna in ætolos & eleos 219

acradina ui capitur 120

acradina locus in Syracuſis 114

acradina ex nauibus oppugnatur à Marcello 120

acra urbs Siciliæ 122

acradina deditur Marcello 152

acradinæ portas transfugæ Romani tuentur 149

acradina diripitur à Ro. 152

acaua oppidum captum à Ro. 112

accuſatio Blactij, in Daſiũ ante Annibalem 186

ad ſtatuã Ptolemæi fugientes liberabantur 75

ad Cales edicitur ut conueniant milites 88

admonitio Conſulum ad colonias latinas 203

adhortatio Marcelli ad milites 205

admiratio de prouidentia P.Scipio.in apparatu belli. 279

adhortatio Annibalis ad

ſuos 313
adhortatio P.Scip.ad milites in Annibalem pugnaturos 314
adiectio ſupba cōditionibus induciarū à P.Scip. 315
ædes Veneri Ericinæ et Mēti uouenda 39
ædes Concordiæ in arcæ locatur 53
ædes Concordiæ dedicatur. 82
Aedes Mentis & Ven. Ericinæ amba in Capitolio dedicantur 39
ædes & turres de cælo tactæ 135
ædes libera, & Lautia, legatis Maſaniſſæ decreta à S.Ro. 302
ædilitia largitio in P.Ro. 131
ædiles Plebis uitio creati ſe abdicant 131
ædiles & triumuiri capitales penè uiolantur 131
ægates inſulæ 5
ægimurus inſula ubi 306
ætoti feroces 217
ætoli primi tranſmarini in amicitiam Ro. 177
ætoli pacem turbant 219
ætolorum confederati. 218
ætoli prompti ad excurſiones 219
ætoli à Phil.deiecti à Thermopilis 236
ætoli finitimos populantur 234
ætoli cum Phi. pacem coactam faciunt 274
ænnæ Vrbis ſitus 122
ænnenſium fraudulentia 122
ænnenſium cædes maxima à Ro. 123
ænianum urbs 234
ænna proſerpinæ raptu ſacra 123
æquimelium 129
ætoli coguntur retro cædere 178
æſculapius ex græcia Romam olim aduectus 273
aëris crepitu in defectu lunæ 164
africanus patrē tutatur 24.
africanus ædilis 131
afrorum pernicitas 244
afri & Numidæ leuiſſimi ad mutandam fidem 263
afri gens mobilis & in/

ſida 269
afri romanis armis inſtructi 59
africani cognomen 320
agatirna urbs Siciliæ 188
agathocles rex Syracuſanus bellū geſſit in Africā 263
ager picenus opulentiſſimus populatur à Pœnis 39
ager in quo Ann. ſedebat, uenditur Romæ 160
ager nurgātinus datur Hiſpanis 175
ager campanus uenditur à Ro. 265
ager Romanus Italia terminatur 265
agrigentū captū à Ro. 187
agrigentinorum ſupplicia & uenditiones 188
agnus mas & fœmina 219
ala equitum amiſſa ab Annibale in Salapia, & cæſa à Romanis 186
albius & Atrius gregarij milites inſignia imperatoria aſſumunt 248
alacritas militum Romanorum 166
alcon Saguntinus ex orato re tranſfuga 5
aliſæ 44
alia opinio de pugna Annibalis ad Capuam 165
allobroges 16
alterum carmen martianum 138
altercatio conſulum Romanorum 56
altercatio Dicta. & tribu. Pleb. 199
altercatio conſulum & ſenatorum 264
altitudo murorum Carthaginis noua 191
ambitio & negligētia obijcitur P. Scip. 276
ambiguitas Hiſtoriæ 7
amilcar mars alter uocabatur 5
amilcar præfectus Melitæ inſulæ, cum inſula traditur Romanis 26
aminander Athamanum rex 274
amilcaris magni cæde inſigne caſtrum 125
amilcar in altera arce Locrorum præfectus 271
amilcar Locrenſes ab urbe intercludit 100

ánatis flumen Siciliæ 122
andronodorus & Zoilus tutorum primi Hieronymi regis 102
andronodorus collegas tutores ſubmouet 103
andronodorus & Zoilus Hieronis generi 103
andronodorus arcem & inſulam firmat præſidio 113
andronodorus claues, & regiam pecuniam Senatui Syracuſano concedit 110
andronodorum uxor ad regnum ſtimulat 114
andronodorus & Themiſtius obtruncantur 115
ándroginus i. mas & fœmina 202
ángues marini 198
angues in cubiculo matris Alexandri magni 174
ánnibalis pueri iuramentũ: (1.
annibal fit imperator Carthag. 1
annibalis indoles, ingeniũ, uirtutes, & uicia 2
annibal Cartheiam expugnat, & diripit 2
ánnibal Hermandicam, & Arbacalã urbes ui capit 3
annibal Carpetanos in deditionem accipit 3
annibal Saguntum oppugnat 4
annibal iuuenis, primus prælium inibat, ultimus exercebat 2
annibal tragula fœmur ictus cadit ad Saguntũ 4
annibalis celeritas 6
Annibal incendium appellatur 5
annibal pollicens prædam Saguntti militibus, accendit eorum animos ad oppugnationem 6
annibalis crudele edictum in Saguntinos 8
annibalis gratiſſima uerba ad milites Hiſpanos 10
annibal Herculi ſacrificat, & uota facit 11
annibalis prouidum conſilium 11
annibal præſidio firmat fauces, quæ Hiſpanias Gallijs coniungunt 12
ánnibalis ſagaciſſima ſimulatio in dimittendis quibuſdam militibus 12

annibal traijcit Rhodano exercitum 14
annibal Gallos ab Rhodano fugat 14
annibal Romam caput orbis terrarum uocat 15
annibal Allobrogum ſeditionem ſedat 16
annibal caſtellum in Alpibus capit 17
annibal inſidijs Gallorum propè circumuentus 17
annibal montanos Gallos fugat 17
annibal nono die in iugum Alpium peruenit 17
annibal Italiam militibus oſtentat 18
annibal igni & aceto ſaxa frangit 19
annibal qnto menſe à Carthag. noua in Italiam uenit 19
annibal Taurinorum urbē capit 20
annibal ſe iactabat æmulū Herculis itinerum 21
annibal ſuos hortatur rebus & uerbis ad Ticinum 21
annibal ſuas uictorias militibus iactanter enarrat 22
annibal præmia militibus proponit 22
annibal agnum mactat in iureiurando 23
annibal ad Placentiam caſtra ponit. 24
annibal prudentiſſime in captiuos nihil ſæuit 25
annibal Gallorū agros depopulatur 27
annibal locū inſidijs aptū eligit ad Trebiam 28
annibalis milites oleo unguntur ante pugnam 28
annibal aciem inſtruit ad Trebiam 29
annibal ſaucius pugna excedit 30
annibal Victumuias deditas crudeliſſime diripit 30
annibal accepta in Apennino clade maxima Placentiam reuertitur 31
annibal ſagaciter inſidias gallorum euitat 34
annibal altero oculo capitur 35
annibal latinos captiuos gratis emitit 38

annibal à Spoleto cum cæde repellitur 39
annibal Romanos ĩcrepat, tacitâ tamen curâ de Fabio incenditur 41
annibal Flaminij corpus diu quæſitũ nõ ĩuenit 37
annibal eludit Fabiũ 44
annibalis æſtus in ſeruãdo Fabij agro 47
annibal inopia coactus fugam meditatur 50
annibal de fuga agitat 57
annibal captiuos Romanos alloquitur benigne 65
annibal fruſtra neapolitanos tentat 77
annibal Nolam deſerit ob aduentum Marcelli 77
annibal Nuceriam fame expugnat 78
annibal ad Nolam 78
annibal Caſilinum oppugnat 79
annibalem pudor ab oppugnatione Caſilini auertit 80
annibalis duo errores maxi mi in arte militari 80
annibal ad Tifata 94
annibal pietatem præ ſe fert erga Campanos 92
annibal cumas obſidet 92
annibal Cumas oppugnat 93
annibal ad Tifata à Cumis cum dedecore redit 93
annibalis reſponſum ad Sãnites 96
annibalis iactantia, & liberalitas erga legatos Samnites 96
annibal Nolã corona cingit 96
annibalis exprobratio ad ſuos ad Nolam 97
annibal à Nola cum dedecore diſcedit 97
annibal ad Tifata cõſedit 97
annibal ad Auernum ſacrificat 97
annibal uehementer Tarentum cupit 98
annibal Puteolos ĩcaſſum tẽtat 98
annibal Neapolitanum agrũ populatus 106
annibal Nolam à plebe oblatam negligit 106
annibal ad Nolam uictus Tarentum accedit 109
annibal ad Nolam 109
annibal Tarentinum agrũ inuiolatum ſeruat 142
annibal à Tarento ad Sa-

lapiam 112
annibalis auaritia & crudelitas 127
annibal ſpe potiundi Tarẽti fruſtratur 130
annibal ægrũ ſimulat 136
annibal concubia nocte mouet 136
annibal Tarentum ingreditur 136
annibal hoſpitia Romanorum in Tarento diripi iubet 137
annibal arcem tarentinam ab urbe uallo diuidit. 137
annibal ad Galeſum flu. caſtra locat. 137
annibalis uerba ad Tarentinos 138
annibalis conſilium in trãſuehenda claſſe Tarentinorum 138
annibal in Apuliam 145
annibal arcem Tarenti, & brunduſium nequicquam tentat 146
Annibal Galatiam ui capit 164
annibal irrito incepto à Capua diſcedit 165
annibalis cõſilium aggrediendi Romam 165
annibal Vulturnum traijcit 166
annibal octauo milliario paſſuum à Roma caſtra ponit 167
annibal ad anniené flu. tertio ab urbe milliario 167
annibal Vrbem obequitans ſitum contemplatur 167
annibal in caſtra compellitur ab equitatu Ro. 167
annibalis uox deſperationis 167
annibal tabernas argentarias quæ Romæ erãt, uendit 167
annibal ad Turiam flu. caſtra refert 167
annibalis iter dupliciter ſcribitur à Capua Romã. 168
annibal ad auaritiã & crudelitatem animum flectit 185
annibal in Appuliam fugit 197
annibal inſidijs locum quærit 196
annibal ĩ Brucios fugit. 206
annibalis fraus Fabio intenta detegitur 208

annibal Locrorum obſidio-
nem auertit 214
annibal in ſolis inſidijs ſpē
ponit 215
annibal cædit Romanos in
inſidijs deceptos 215
annibal corpus Marcelli ſe/
pelit 215
annibal fraude ſua ipſe ca-
pitur 216
annibal in Apuliam tran/
ſit. 216
annibal in Brucios abit au-
dita fratris clade 226
annibal ſaguntum deleuit
in gratiam Turdetano-
rum 258
annibal Locris in ſubſidium
aduenit 271
annibal ſcorpione ictus ad
Locros receptui canit 272
annibal ab Locris fu-
git 272
annibal Sempronium con/
ſulem ſuperat 290
annibal Crotonem redit
290
annibal frendēs audit man
data legatorū Carth. 304
Annibalis uerba poſtquam
iuſſus eſt Italiam relinque/
re 305
annibal Iunonis templum
uiolat cæde nefanda 305
annibal ſeipſum execratur
ꝙ nō poterit Romā poſt
cannēſem uictoriam 305
annibal abominatur ſepul-
crum dirutum. 307
annibal ad Leptim copias
exponit 307
annibal uix iuuenis impera
tor factus 308
annibal ad Adrumentum
urbem Africæ 309
annibal enumerat uictori-
as Scipionis. 310
annibal pacem petit à P.
Scip. 311
annibal ſibi inuidiſſe deos
dicit 311
annibal & Scipio à collo/
quio infecta pace rece-
dunt 312
annibal ex acie ad Adru-
mentum profugit 313
annibal in Senatu carth. fa/
tetur ſi bello uictū 313
annibal excuſat impruden/
tiam ſuam, et pacem ſua-
det 315
annibalis reſpōſum ad Aſ/

drubalem Hedum 315
anni pacis & belli punici 317
animi Carthaginienſium impauidi in Romanos 9
animi militum præſentia ducis accenduntur 190
anitorgis urbs Hiſpaniæ 353
annonæ uilitas 307
annonæ uilitas maxima 316
anticyræ ſitus 177
anticyra deditur Romanis 178
annulorum Romanis detractorum uis ingens 75
annulus inſigne equitis Romani 75
anxia cura Romanorum de mittendo imperatore in Hiſpaniam 173
apparatus belli captus à romanis in Carthagine noua 190
appius ad oſtium portus Syracuſarum cum claſſe 117
appij Clau. pectus ictum geſſo 165
apolloniatæ obſeſſi à Philippo opem exorant à Romanis 124
apolloniatæ tormentis Philippo raptis muniuntur 124
apollinis promontoriũ 306
apud quos diuerſatur Annibal in Capua 73
aqua & igni interdici 332
aqua albana cruenta 204
aquarum inundatio 128
aquarum inundatio perniocioſiſſima 106
aquinum urbs 166
arar, & Rhodanus amnes Galliæ 16
ara cuius cinerem uentus non mouet 102
ara ab Annibale condita cũ titulo rerũ geſtarũ à ſe græce & punice ſculpto 266
arbores in profundum hauſtæ 316
arcus ſolem amplexus 293
archimedis uirtus & artes 120
archimedis tormenta in naues Romanas 121
archimedes elidit oppugnationem maritimam 121
archimedis cædem marcellus ægre fert 153

ardor militum Ro. traijcien di in Africam 282
ardoneæ locus 112
arethuſæ fons in Syracuſis 152
aretini quamplurima armamenta claſſi P. Scipionis dant 266
argentum in faleris equorum Ro. 62
argumenta fortiſſima P. Scip. ad animandos milites 22
argumenta fortiſſima, captiuos non debere redimi 68
ariſtomachus Crotonis proditor 101
ariſtomachus tranſfugit ad Hannonem 102
ariſto tragicus 115
arma Campanis adempta à Ro. 170
arnus flu. Hetruriæ 35
arpi nocte capti à Ro. 129
arpini in Carthag. pro Romanis uertuntur 128
ars punica inſcitijs ponendis 150
ars hiſtrionis apud græcos non eſt pudori 115
artes imperatoriæ, & militares non eædem ſunt 145
arte ſingulari acies Annibalis inſtructa fuit in P. Scipionem 314
aruſpicis uaticinium 208
aruerni & Alpini Galli Aſdrubalis ſocij 223
arx Crotonis olim à Dionyſio capta 102
arx Tarenti munitiſſima 137
arx Tarenti nequicquam ab Annibale oppugnata 138
arx Orei proditur Romanis 236
arx Illiturgi ab Afris transfugis capitur pro Romanis 245
arx Locrorum à Romanis recipitur 271
arx Tarenti liberum mare habet 138
aſcripti fœderi ab utraque parte Romanorum, et Philippi 274
aſdrubal gener amilcaris 1
aſdrubal ad cuſtodiam Hiſpaniæ ponitur ab Annibale 11
aſdrubal Scipiones timet 85
aſdrubal claſſem inſtruit 85

aſdrubal in Italiam tranſire iubetur 86
aſdrubal ab Hiſpanis pecu/nias exhaurit 87
aſdrubal aciem inſtruit in Scipiones 87
aſdrubalis, & militum eius fuga 87
aſdrubal caluus in Sardiniā cum exercitu 89
aſdrubal caluus iterum in Sardiniam 89
aſdrubal caluus, Hanno, et Mago capti 89
aſdrubalis fraus ad decipiendum Clau. Neronem 148
aſdrubal diffidens æquo cā/po, captat tumulos 209
aſdrubal fuſus, rapta rapti pecunia fugit 210
aſdrubal celerior Annibale in tranſitu Alpium 223
aſdrubal putatur alter Annibal 227
aſdrubalis curæ anxiæ & ancipites 228
aſdrubal fugam tacitam parat 229
aſdrubal nullo omiſſo in/clyti ducis officio moritur in pugna 230
aſdrubalis caput Annibali mittitur 231
aſdrubal Giſgonis exercitū ſuum diſpergit 233
aſdrubal Giſgonis ad Oceanum 233
aſdrubal Giſgo territus fugit 232
aſdrubal Giſg. ad Gades profugit 233
aſdrubalis Giſgo. tacita de Scip. cogitatio, dum cœnant ambo apud Syphacem 244
aſdrubal Giſgo. primus in Carthagine 282
aſdrubalis uerba ad Syphacem de ingenti animo Maſaniſſæ 278
aſdrubal Giſgo. & Syphax raptiſſime accerſuntur à carthaginienſibus per litteras, per nuntios, & per legatos 288
aſdrubal Giſgo. fugaciſſi/mus dux 308
aſdrubal Hedus legatus Carthaginienſium pacem orat à ſenatu Ro. 319
aſena ui capitur à Carpe-ſijs 101

aſtapa

aſtapa urbs hiſpaniæ 247
aſtapanorum eruptio temeraria 248
aſtapani omnes occiduntur à Romanis 248
aſtapani pueros & fœminas trucidant, & ſeipſos comburunt 248
aſtus Annibalis in eligendo ad pugnam loco 57
aſtus Fuluij in non legendis litteris à S.R. miſſis 171
aſſuetudo mali animos efferat 149
athanagia urbs Illergetũ capitur à Cn. Scip. 32
attalus Syracuſanus coniurationẽ detegit Epicidi 147
attalus rex Aſiæ 177
attalus Opuntem captam diripit 236
attanes turdetanorum regulus ad Romanos transfugit 242
attala & Galatia Romanis deditur 171
athenienſes prudentiſſima ciuitas 260
attilius Craſſus in Siciliam cum imperio mittitur 89
attilius & Manlius ol im in africa cum exercitu fuerunt 285
attilij exemplum ab Annibale Scipioni proponitur 311
attinius ſaluatur à Thurinis 141
auaritia M. Poſthumij, et Pomponij V eientani 132
aufidus amnis 58
augur erat Marcellus 262
auiditas auri et argenti cauſa mortis 248
aurea corona Lælio donatur à Scip. 301
aurige urbs Hiſpaniæ 127
aurum & argentum inextimabile captum à Romanis in Carth. noua 192
aurũ uiceſimarũ q̃d 203
aurum & argentum ſenatoribus campanis ademptum 170
auſetani deduntur Ro. 32
authoritas Senatus Ro. pacem iter conſules ponit 220
authores ſeditionis caute cõprehenſi à P. Scip. 248
auxiliares copiæ Ro. miſſæ ex uarijs gentibus 223
auxiliares copiæ à Colca Scipioni datæ 241

auxiliares Annibalis copiæ prima fugiunt ex acie 313

B

Badius campanus Criſpinum Romanum ad ſingulare certamen prouocat 143
batis flu. Hiſpaniæ
balbij montis fertilitas 287
baleares pacem petunt à Scipione 45
balearis maior Magonem excludit 257
baleares funditores boni 282
balearis minor Magonem accipit 282
barbarorum ingenia cum fortuna mutantur 46
barbaricæ perfidiæ Aſdrubal peritus 153
barbari imbelles ex affluentia rerum 283
barchinæ factionis opes 1
bargusij benigne legatos Romanos accipiunt 10
baſilicæ nondum erant 179
bebius trib. plebis criminatur patres 53
belligeni 400 iugera agri decreta 175
beneficium Paulæ Canuſinæ in Romanos 63
beneficia P. Sci. omnium Hiſpanoꝝ aios occupant 211
beneuentani Romanos officioſe ſuſcipiunt 110
benigniſſima uerba Scip. ad obſides Hiſpanos captos in Carthagine noua 193
benignitas P. Scip. in Hiſpanos captiuos 210
benignitas Romanorum erga Siculos, & Tarentinos exules 221
betula urbs Hiſpaniæ 241
bigera urbs Hiſpaniæ à Pœno liberata p Cn. Scip. 125
bina caſtra Pœnorum expugnata & capta à L. Martio 158
blandæ & Ancæ urbes oppugnatæ à Romanis 120
bochar præfectus Syphacis Maſaniſſam fugat. 287
bochar rex mauroꝝ 286
boij deficiunt à Ro. 12
boij poculum ex calua conſulis Romani faciunt 84
bomilcar cum ſupplemento ad Hānonē à Carthagine in Brutios uenit 95
bomilcaris claſſis ad Syracu

ſas 122
bomilcar i Africã refugit 122
bomilcar à Syracuſis cũ claſſe fugit 150
bomilcar cum centũ nauibus ad Syracuſas redit 150
bomilcar cum maxima claſſe iterum in Siciliam 150
bomilcar Tarentum cum claſſe petit 151
bos equuleum parit 89
bos locutus 106
boſtar & Hanno præfecti Capuæ 164
bouis prodigium 32
bouiani principes 58
bouianum in Samnio 139
bragada flu. Africæ 306
brixiani Galli 32
brutij fremunt, ꝙ Rhegiũ et Locros nõ diripuerint 101
brutij Crotonem oppugnare ſtatuunt 101
brutij Crotonem capiũt 101
brutij ſuopte ingenio latrones 270
butrotus amnis 270

C

Cædes & fuga Brutioꝝ & Pœnorum 109
cædes ingens agreſtium, et ſeruorum 130
cædes obſidium Tarentinorum græcas urbes Italiæ irritat in Romanos 137
cædes cuſtodum Syracuſaꝝ in cubiculis deprehẽſoꝝ 149
cædes & captio fugientium Romanorum 165
cædes hoſtium in Tarento à Romanis 108
cædes hoſtium Pœnorum ad Toringin 233
cædes & captio Maſeſuloꝝ à Romanis 298
calares locus Sardiniæ 316
calcis ſitus munitiſſimus 235
calcis Euboeæ iſulæ urbs 218
calcis inſula cum continenti facile ponte iungitur 236
calida aqua locus 306
calla una duobus dijs negatur 214
calor flu. campaniæ 108
calpurnij Flamæ ſtrenuitas 67
calumniæ in C. Flaminium iactæ 33
camertes cohortem P. Scipioni dant 265
cãpani petunt à S. R. ut alter conſul cãpanus fiat 72
campanorum fœda crude-

litas in Romanos 74
campani Cumanis dolum texunt 91
campanorum cædes ad Hamas 92
campanorum caſtra amiſſa 92
cāpanorum trepidatio 105
campani Annibal ſupplicant 139
campanorum negligentia 139
campanus ager uaſtatus à Romanis 141
campani ſuopte ingenio ſuperbi 144
campani opem orant ab annibale 146
campani pia edicta Romanorum ſpernunt 146
campani boni equites 163
campanorum ſtrages ro. 163
campani æris crepitu pugnantes terrent 164
campani deſperant auxiliū à Pœno 168
cāpanorum ſors miſerabilis 168
cāpani ſenatores cathenati in cuſtodiā rediguntur ad Gales, & Theanum 170
campani agri fertilitas, prima in Italia 172
campanorum querellæ 175
campani, Atelani, Calatini, Sabatini, Romano, & Latino nomine priuantur 175
campani mœſtiores Romā excedunt, q̄ uenerant 176
campi ueteres in Lucanis cæde Gracchi inſignes 142
campi magni, locus in Africa 296
campus opulentus inter feſulas & Aretium 35
campus ſtelas 41
canna fluuius 88
cannæ uicus Apuliæ 59
cannetum uicus apud Padum 13
capitis anquirere 162
capitur Carthago noua à romanis 192
capſua rex Numidiæ 285
capti in pugna cānenſi 61
capti romani ad cannas nō redimuntur 70
captiui Romanos adiuuant contra pœnos 110
captiui Pœni Romā in carcerem miſſi 111
captiua uirgo pulcherrima P. Scip. præſentatur 194
captiuorum hoſtium ad Me

taurum numerus 229
capua luxurians 70
capua obſidetur à Ro. 146
capua iterum acriter obſide-tur à Romanis 163
capuæ deſolatio miſerabilis
capuæ ædificijs parci-tur à Ro. 172
caput iecinori deeſt conſuli immolandi 253
caritas Romanorum *erga patriam mirabilis* 98
caritas iterum ciuium Ro. *erga remp.* 112
carmē Martianū fatidicū 139
carmen Liuij poëtæ à uirgi-nibus canitur 222
carmen ſibilinum admonet, uehendam eſſe Romam *matrem Idæam* 273
carnilij tribuni plebis 132
carpeſij erumpentes cogunt Aſdrubalem retro cædere cum exercitu 85
carpeſij cæduntur ab Aſ-drubale 85
carpeſij fracti Aſdrubali de-duntur 85
carthaginiēſes uenūdati ſin-guli denarijs duo de uicenis à Romanis 21
carthalo magiſter equitum Annibalis 43
carthaloni ingreſſus urbis prohibetur per lictorem 65
carthaginienſes olim infidi Syracuſanis 117
carthaginienſium exercitus ex ſaltu per fraudem Aſ-*drubalis educitur* 172
carthaginienſium duces ele-leuant uictoriā P Scip. 195
carthaginiēſiū noui appara-tus belli nūtiātur roma. 198
carthaginienſes infidi ſocij, & graues domini 263
carthalo obtruncatur 202
carthaginiēſes excitati luce 2-*cē dij temere caſtra exeūt* 298
carthaginiēſes deductis ra-ptim nauibus legatos ad ac-cerſendū Annibalē *mittūt*
carthaginienſes autu-mant P. Scipionem *natum ad exitium ſuum* (308 309
carthagonienſium legatis conceditur à Romanis, *ut urbem introeant, & capti-uos alloquantur* 319
carthaginienſes tradunt P. Scipioni *naues, Elephātos, perfugas & captiuos* 319

carteiæ urbis ſitus 252
caſilinum pro Caſino intel/
ligitur à duce itineris 41
caſilinum à Romanis rece-
caſtellum ad (ptum. 112
Vulturni oſtium 145
caſtigatio inconſtantiæ p.r.
caſtra Romanoꝝ (145
amiſſa 145
caſtra P. Scipionis ad Car-
thaginem nouam 190
caſtra Liuij ad Senã Galliæ
caſtra hiſpanoꝝ capta (228
à Romanis 259
caſtra hiſpanorum iterum
capta à Romanis 268
caſtra P. Scipionis ad Vticã
caſtra Syphacis incẽ (288
ſa à Lælio, & Maſaniſ-
ſa. 295
caſtra Annibalis expugna-
ta ac direpta à P. Scip. 314
caſtra Romanorum inter
exquilinam, cellinamq;
portam 166
caſtulo urbs Hiſpaniæ 125
caſtulonenſiũ perfidia 245
catapultæ & Baliſtæ 6
cato quæſtor 283
caulonia oppugnatur à Ro
manis 204
cauloniæ oppugnatores An
nibali cædunt 207
cauſa ſecundi belli punici 1
cauſæ celeritatis Aſdrubalis
cauſæ primi & ſecun- (223
di belli punici, Mamertini,
& Saguntini 311
cauta reſponſio tribunoꝝ mĩ
litũ ad milites ſeditioſos 249
Celeritas L. Martij 158
celeritas Neronis bona. 230
celeritas Philippi 236
celoces naues gallicæ 8
celtiberi primi mercenarij
milites in caſtris Ro. 130
celtiberi pro Romanis ſtre-
nue agunt 46
celtiberi pro Romanis exci-
tati ad arma 153
celtiberia intra duo maria:
celtiberoꝝ principes (232
corrumpuntur pecunia ab
Aſdrubale 153
celtiberorum mos concurſan
di in acie 232
celtiberi proditores, Ro. re/
linquunt 154
celtiberi trãsfugæ duces iti-
neris Syllano 232
cenſa ciuiũ Ro. capita 291
cenſores puniunt Metellum,

quia Italiam deſerendā eſſe dixerat 310
cenſoris primi ius 203
cenſores curant reficienda quæ fuerant abſumpta incendio circa forum 204
cenſura Liuij ſeuera, ſed ridiculoſa in XXXIIII tribus Romanas 145
centenij ſtolida petitio 291
centenij cædes 146
cētū et XII eqtes cāpani ad Romanos pfugiunt 129
centum nauium claſſis Romana 213
centum & XX obſides Aretini Romam ducti 213
centum millia Ro. cæſa ad Traſimenū, & Cānas 305
centum & XXX ſigna militaria capta à Scipione exercitu Annibalis 314
centum uiginti populi Hiſpaniæ Romanis dediti 46
centuriones diſcincti 165
centuriæ omnes P. Scipionē conſulem faciunt 257
cereales Ludi 136
certamē patrū, et Pleb. 53
certamen Publicanorū, & trib. Plebis 332
certamen fœdum inter milites Rōanos Locris 272
cerites frumentum claſſi P. Scipionis dant 265
cetratus præſtat iaculatore mauro 85
cibaria nauibus īpoſita 283
cycliadas dimnarum princeps 219
cibis locus apud Gades 257
cynum emporium Opuntiorum in Locride 235
cyrtha urbs caput regni ſyphacis 298
cyrthēſes uiſo ſyphace uincto portas aperiunt Maſaniſſæ. 298
cirtis & Batis idem eſt flu. Hiſpaniæ 246
ciſſeus mons 235
ciuitas ſapientum ficta 176
clades hoīum & iumētorū Pœnorū in Alpibus 19
claſſis Ro. capta à Punica apud portum coſſanū 40
claſſis punica Hieronis regnum uaſtat 63
claſſis punica tēpeſtate quaſſata 91
claſſis Romana priuata impēſa iſtruitur nautis 107

claſſis Romana ad Murgãtiam 116
claſſis Ro. Oricum recipit 124
claſſius Altinius proditor Arporum 127
claſſius Altinius, Calibus i cuſtodiam 127
claſſis Romana, & Attali regis ſimul 234
claſſis Romana quãta 107
claſſis Pyrrhi quaſſata Proſerpinæ theſauros reſtituit. 278
claſſis Carthaginienſium Vticam petens proſpicitur à P. Scipione 297
claſſis punica diſiecta, à Romanis capitur 304
claſſis Romana in ſubſidiũ Scipionis, in Africam cum comeatu abundanti 306
claſſis Romana uento africo turbata diſijcitur 306
claſſis Romana in Africam decreta 306
claſſis Romana Carthaginis portum petit 309
claſtidiũ Annibali traditur à pfecto nũis corrupto 67
claudius Nero longe ante alios eminet 220
claudius nunq̃ abſiſtit ueſtigijs Annibalis 226
claudia Quintia 275
clementia Romanorũ Ducentum captiuos Carthaginenſes gratis reddit, ſi pax fiet 318
clypeũ Aſdrubalis argenteum 159
clypeum martium in capitolio 159
clitirnum expugnatum à Romanis 129
clupeæ ager uaſtatur à Romanis 217
clupea urbs Africæ 287
cluuia captiuis Ro. i Capua alimẽta præbebat 183
colca Hiſpaniæ regulus 241
coloniæ latinæ milites conſulibus negant 202
coloniæ duodeuiginti quæ in fide permanent 203
colonorũ penuria in Italia propter bellum 239
columna aurea ſolida 102
comitas P. Scip. etiam hoſti grata, & mirabilis 272
concitatores tumultus puniuntur 133
concordiæ, maxima cura

ſempronio duci 91
concordia mira Romanorū ad tuendam patriam 166
concordia conſulum in rep. gubernanda 223
cōditiōes pacis quas ab Annibale petūt Cāpani 72
conditiones pacis ab Annibale Locrēſibus datæ 100
conditiones Tarētinoꝝ cum Annibale pactæ 135
conditiones pacis inter Siculos, & Romanos 146
conditiones fœderis īter Romanos, & Aetolos 177
conditiones pacis Philippo, à Sempronio dictæ 274
conditiones pacis à P. Scip. propoſitæ carthaginēſibus (274
cōditiones pacis dicere ē eius q dat pacē 311
conditiones pacis Annibal eligit 311
conditiōes pacis à P. Scipi. Carthaginienſibus oblatæ (315
confunditur malignitas trib. pleb. 212
congij olei in uicos dati 131
congreſſus P. Scipionis & Annibalis 309
congruens clamor magni refert in acie 313
coniuratio in Hieronymum detegitur 104
coniunx, & liberi Altinij combuſti 127
coniuratio Acarnanū 177
coniurati Campani detecti, & necati à Romāis 197
conſentia deditur pœno 87
conſentini, & Thurini ad Romanos 130
conſiliū Pinarij Romani de trucidādis Aenēſibus 123
conſilia mala plerunque uincunt 141
conſilium ducum Pœnorū de bello gerendo 211
conſilium ſapiens, & uafrū Clau. conſulis 135
conſiliū Neronis ſapiēs 228
conſilium Liuij ut occurrat Magoni 270
conſtantia Barbari qui Aſdrubalem interfecerat. 1
conſul. dictatori ſine lictoribus obuiat 40
conſules nunquam niſi procuratis prodigijs Roma exibant 127
contactus ægrorum morbos uulgat 149

contemptus aliorum impe-
ratorum Romanorũ præ
admiratione P.Scip. 267
contemptus pœnorum mili-
tum 20
contentio de corona murali.
cõuenit inter cõſules (193
ut pariter Romã ingredi-
antur 237
conuiuium & conuiuæ An
nibalis in capua 73
copiæ Annibalis ad Sagun
tum 3
copiæ Ro. ad bellum puni-
cum decretæ 8
copiæ derelictæ ab Anniba-
le ad cuſtodiã Africæ 11
copiæ relictæ ad cuſtodiam
Hiſpaniæ ab Annibale 13
copiæ Annibalis Ibero tra-
iectæ 12
copiæ Annibalis adductæ ĩ
Italiam 19
copiæ Pœnorũ amiſſæ poſt
tranſitum Rhodani. 20
copiæ Himilconis ad Hera-
cleam. 121
copiæ à Scipione in Hiſpa-
niam aduectæ 174
copiarum Romanarum di
ſtributio. 238
copiæ Aſdrubalis Giſg. in
Hiſpania 240
copiæ P. Scipiõis ad Bæculã.
copiæ Indibilis cito (241.
collectæ 267
copiæ in Italiam aduectæ à
Magone Amilcaris 265
copiæ in ſupplementũ Ma-
goni miſſæ à Carth. 269
copiæ Romanæ oẽs, & na-
ues ad Lilybæum conueni-
unt 284
copiæ Romanæ expoſitæ
maximũ Afris incutiunt
terrorem 284
copiæ Aſdrubalis Giſg. ra-
ptim conquiſitæ 289
copiæ terreſtres & nauales
XVI anno, ſecundi belli
punici 293
copiæ Syphacis oppoſitæ P.
Scipioni. 289
copiæ pœnorum quæ ſu-
perfuerunt incendio & cæ
di P. Scip. 296
copiæ Syphacis, & Aſdru-
balis iterũ coniũctæ. 296
corbis et orſua patrueles fra
corcirei legatos (tres 246
Philippi, & Annibalis cõ
prehendunt 90

cornus urbs, & caput Sardi-
nia 94
cornus urbs à Manlio recipi-
tur 94
corona aurea, victoriæ ergo
à Saguntinis datur Ioui
Capitolino 259
corona aurea, & XXX bo-
ues Lælio donantur à P.
Scipione 193
corui in ædem Iunonis So-
ſpitæ 106
coruus aurum comedit 193
coſſa urbs traditur Pœno. 67
cretenſiũ agmen hippocratẽ
& Epicidem tutatur 118
criminatur P. Scipio quod
Pleminium non damna-
uerit 280
criſpini, & Badij duellũ 143
criſpinus hippocratem fun-
dit, & fugat. 149
criſpinus conſul ſautiuſcũ
Marcelli filio fugit 215
criſpinus conſul ex uulnere
moritur 119
croton urbs olim opulentiſſi-
ma à Brutijs capitur 87
crotoniatæ nõ poſſunt ſua-
deri ut dedant arcẽ Brutijs
crotoniatæ urbe ex- 102
cedunt. 102
cruda exta proijciuntur in
mare à P. Scipione ut mos
eſt 284
crudeliſſimum famis tor-
mentum 81
cumani cauti, & fidi Ro-
manis 92
cunctatio Fabij ſæpe pigri-
tia appellata fuit 259
cupiditas impij mala 245
cura P. Scipionis de obſidi-
bus hiſpanis 190
cura ciuiũ erga dictatorẽ. 83
curæ metus & cogitationes
Ro 214
cura P. Scipionis de hone-
ſtate captiuarum 193
cura maxima ſeniorũ Ro-
manorum, de reddendis
gratijs Dijs pro diſceſſ.
Annibalis 305
curius Romanus primus ex
plebe ſacerdos 201
curſus P. Scipionis, & claſ-
ſis Romanæ ĩ Africã 284

D

Damaſippus Lacedæmoni-
us Romanorũ captiuus 146
Datius, & Blactius Salda-
piæ principes 185
decem & octo naues Pœ-

nis ereptæ à Ro. 217
decij Magij ſapiens conſilium, & conſtantia in fide Romana 73
decius quintius præfectus claſſis Romanæ 186
decius quintius transfixus moritur 187
decius Iubelius dux legionis quæ Rhegiũ occupauit 250
decretum S.R. de reliquis cannẽſibus 81
decretum de triplici tributo exigendo 89
decretum S.R. ne à Capua abſcedatur 261
decretum æquiſſimũ S.R. de campanis 183
decretum S.Ro. 199
decretum S. R. ut conſules ad urbẽ ueniant 237
decretum trib.pl. 267
decretum S.R. in colonias quæ militiam detrectauerant 275
decretum S.R. reſtitutione pecuniarum 275
decretum S.R. prudentiſſimum 316
defuga Annibalis ad Anthiochũ, icerta fama 311
delectus facile habitus in colonijs latinis, quæ per ſex annos uacationem fecerant 275
demaratha coniugem Andronodorũ admonet 114
demetrius Phalerius 53
demetrias urbs 233
deſalx rex Numidiæ 284
deſperatio utilia honeſtis anteponit 78
detegitur proditio Nolanæ plebis 79
dictator ex authoritate patrum 66
dictator fert ad populum ut ſibi liceat equum aſcẽdere 78
dictator ſine magiſtro equitum 84
dictator extra Italiam dici non poterat 199
dictator ex plebiſcito 199
dictator ludos magnos facit & luſtrum uouet 219
dictator magiſtratu ſe abdicat 272
dictator urbs Italiæ circuit poſt diſceſſum Annibalis. 31
dictator conſulẽ reuocat ex Africa 31

dicta legatorum Macedonum in Senatu Romano 316
dictum Liuij conſulis notabile 229
dictum Annibalis penè deſperandis de fortuna 230
dies dicitur cenſoribus à tribuno plebis 126
dies rei capitalis M. Poſthumio dicta 133
dies feſtus matris Ideæ, pridie idus Aprilis 274
dies ſolemnis ludis apollinaribus 212
difficillima eſt in luctu conſolatio 157
difficile eſt poſt pugnam inceptam aciem inſtruere 224
digitius & Quintius Tyberilius coronis muralibus donantur à P. Scip. 193
dignius eſt P.R. bellum indicere, quam uerbis diſceptare 9
dij Tarentinorum, in modū pugnantium 267
dijs ſemper primus honor datur 237
diligentia P. Scipionis in inſpiciendis militibus traijciendis in Africam 281
dimalū oppugnatur à Ro. 273
diomedis campi 88
dionyſij Tyrannica uox 114
diſcretio Marcelli in accipiendis Siculis deditis 160
diſcrepant ſcriptores in quātitate prædæ Carthaginis nouæ 211
diſceptatio de iure flaminiū introeundi in Senatū 201
documentum ducibus Romanis perpetuum 154
dolia frumento plena deprehenſa ad ripas Vulturni. 82
dolobella rex. ſacrorum 220
dona ſuperſtitioſa dijs 35
dona Hieronis uerbis ornata, Romanis miſſa 54
dorimachus princeps Aetolorum 177
druentia flu. Galliæ difficilis tranſitu 17
dubium quo anno Tarentum defecerit ad Penos 138
ducarius inſuper Flaminium tranſfigit 38
duces Syracuſani creſſos increpant 118
ducis eſt fortunæ ſe præbenti non deeſſe. 268

ducentum millium æris
mulcta 132
ducenta talenta argenti Phi
lippo promittuntur à Car
tragi. 268
ducentum equites nobiles
Carthag. cæſi à Ro. 288
duella 40
duæ ſententiæ Fabij, et Mar
celli ualde notabiles 112
duæ arces Locris 270
duæ urbes à P. Scipione ca
ptæ 294
duo dictatores uno tpe 84
duos eſſe plebeios conſules
dijs nō placere putatur 90
duo angues in foribus Io-
uis 136
duo Soles 136
duo Soles 274
duo Sacerdotia habuit Q.
Fabius Maximus 307
duumuiri ad locanda ædem
concordiæ 53
dux itineris ab Annibale cru
cifixus 42
E
Ebuſus iſula hiſpaniæ 46
edictum Fabij dictatoris 41
edictum Marij Bloſij præto
ris Campani 74
edictum conſulum, ut qui-
bus in ſenatu ſententiam di
cere liceat 97
edictum conſulum de exhi
bendis nautis reip. 108
edictum prætoris Romani
de libris uaticinis 131
edictum proconſulis ad Cā
panos 168
edictum conſulum de Pla-
centinis & Cremonen-
ſibus 238
edictum cautum P. Sci. 248
edicto prætoris omnes ædes
aperiuntur Romæ ob læti
tiam 207
editui 301
egregium facinus Flauij tri.
militum in Elephantos 205
egregia ala equitum 265
elatio mira Ro. etiam in re
bus penè accisis 83
elatia urbs Phocidis 235
elephanti Annibalis Rho-
danum tranant 14
elephanti qua arte conficiun
tur facile 29
elephantes cæſi pontem ho-
ſtibus faciunt 164
elephanti igne expulſi 165
elephāti octo à Marcello in
ouatione ducti 175

elephantorum impetus Romanos turbat 211
elephāti ancipites ī fuga 205
elephanti in ſuos uerſi 205
elephanti Aſdrubalis impotentes regi 229
elephanti à rectoribus interfecti 220
elephantorum celerrima uia mortis ab Aſdrubale inuēta 220
elephantorū odor, ſtridor, et aſpectus equos terret 302
elephanti in Pœnos conuerſi 302
elephanti territi ob clamorē cornuum & tubarum, in ſuos conuertuntur 313
elephantorum Annibalis pugna 312
emporia petenda edicit P. Scipio præfectis nauium 382
epicides in Leontinos abit 117
epicides coniuratos, & L. XXX necat 147
epicides uinum dat plebi Syracuſanæ 147
epicides in Acradina ſe tuetur 148
epicides Acradina egreditur, & ad bomilcarem nauigat 103
epicides ad Agrigentū 103
epirotæ pacem procurrant per legatos inter Ro. & Philippum 273
epipolæ locus ī Syracuſis 148
epularum repletio umi ueneni tardat 170
equeſtre prælium Romanis ſecundum 257
equeſtres notæ 203
equeſtre prelium Romanorum, et Hiſpanoꝝ 267
equi deſultores 87
eqtes hiſpani et numidiæ ad Marcellū trāſfugiunt 99
equites pœni ſpeculatores fugantur à Romanis 284
equi numidici capitū à P. Scipione 294
equi numidici, & ſigna militaria capta à Ro. ex Verminiæ exercitu 314
equoꝝ greges ab Numidis abacti 113
equuleus cū qnq; pedibus 292
equus Flaminij corruit 37
equus Philippi traiectus pilo regem effundit 218
erithræ, & Eupalium urbes Ætolorum 226

erix mons Siciliæ 5
eropus Darda & Philippus prætores Epirotarũ 273
erubeſcentia prudens P. Scipionis non petit triumphum 256
eruptio Tuditani ad Cannas 126
erumpentes Romani cadũtur à Pœnis Tarenti 137
eruptio ſtrenua Magonis in Romanos 215
æſtus & imber Romanorũ uictoriam impedit 241
edeſco, Indibilis & Mãdonius reguli Hiſpani 297
euentus belli quaſi indexiſtus 5
euentus ſtultorum eſt magiſter 56
euentus exitialis in capita conſulum 212
exurialus eſt tumulus Syracuſis 148
examen apum in arbore ptorio proxima 106
examen apum in foro roma. 107
excuſatio Cn. Fuluij rei 362
excuſationes nõ acceptæ 276
exercitus Carpetanorum, Olcadum, & Vacceorum 3
exercitus diuiſio cauſa cladis fuit Scipionibus 189
exemplum fortitudinis in Romanis ſemimortuis 63
exercitus Annibalis corrumpitur Capuæ 82
exercitus Marcelli ueniã petit pro fuga 205
exercitus Claudij Ne. q Annabali opponitur 224
exercitus Aſdrubalis Giſg. diſſipatur 242
exercitus P. Scipionis ab Ilergetibus ſæpe repulſus 245
exprobrat P. Scipio uehemẽtiſſime crimen ſeditioſorum militum 250
exta prodigioſa Marcello ſacrificanti 214
exta leta legatis Ro. Apollini ſacrificantibus 272
extra ordinem non licet ro. pugnare iniuſſu 99
extremam famem patiuntur Romani Caſilini obſeſſi 81
extrema inopia popu. Roma. 83
ex Viſu

ex uiſu Numidarum terror ingens Romanis incutitur 167

F

Fabius in togæ ſinu pacem & bello ſe ferre dicit 9
fabij prudentia in ducendo exercitu 42
fabij monita ſaluberrima à Minutio contempta 45
fabius aſtum Annibalis prudentia uincit 49
fabius agrum uendit, & ex pretio captiuos redimit 49
fabius & Minutius exercitum diuidunt 51
fabij prudentia ſuccurrit temeritati Minutij 51
fabius à ſenatu petit ut ædẽ Erycinæ dedicet 89
fabij edictum, & conſilium de Annona in urbes conuehenda 90
fabius Combulteriam, Trebulam, & Auſticulam ui à pœnis recipit 95
fabius ſuper Veſuuium caſtra locat 95
fabius agrum campanum uaſtat 99
fabius Puteolos captos communit 106
fabij ſenera reprehenſio in nepotem Octacilium 106
fabio conſulatus continuatur 107
fabij integritas 107
fabij prouidentia 112
fabij benignitas erga Campanos ad ſe fugientes 112
fabij patris, & Fabij filij obuiatio notabilis 127
fabij conſilium de proditore Arporum 127
fabius ad oppugnationem Tarenti ſe accingit 201
fabij dictum magnificum de dijs Tarenti 207
fabius alter Annibal, ab Annibale dicitur 207
fabio auſpicanti aues non addicunt 207
fabij dictum notabile de Tarento per operam Liuij recepto 213
fabius L. Martium laudat 260
fabius geſta P. Scipionis in Hiſpania eleuat 260
fabius oratione obliqua Scipionem carpit 269

fabius in fine orationis ad/uerſus Scipionem limites modeſtiæ excedit 261
fabij Maximi mors, & laudes 307
fabri Locrenſes captiui 269
fabula de Alexandro Magno 174
facinus ſtrenuum Clau. Aſelli equitis Ro. 99
falſus rumor necis Philippi 218
falaria qualis ſit 5
fama rerum geſtarum poſt mortem uiuere facit 158
fama ingentis naualis apparatus à Cartha. 211
fames ultimum ſupplicium 21
fames etiam mutas accendit beſtias 139
fames & frigus miſerrima mortis genera 226
fanum Proſerpinæ Lucris 277
faſces igniti ad cornua bo/um 44
fatales libri Sibyllini 40
fato immobilis rerum humanarum ordo ſeritur 134
fax ſtellæ uiſa in cœlo 274
feræ ad catulos defendendos currunt. ſed Romani Capua ad Romam nequiuerunt abſtrahi 169
ferocia ſtupenda militum romanorum 144
fertiliſſimus ager Emporio/rum 282
feruida ingenia Romanorum imperatorum contra Annibalem fuerunt pernicioſa 219
feſtum Dianæ der triduũ 147
fides ſociorum Romanoꝝ firmiſſima in aduerſis 42
fides maximum uinculum bonis amicis 121
fides Romana erga hoſtes 121
fides Barbarorum ex fortu/na pendet 246
filia Aſdrubalis Giſg. nubit Syphaci 280
filia ſororis Annibalis Lacumaci regi nupta 284
filius Q. Fab. Maximi augur, et pontifex in loco patris 307
flaccus flamem factus, ex luxurioſo continens 203
flama è capite L. Mar-

tij 159
flauius Lucanus Prætor 142
flumen cruentum 124
fœda iumentorum Annibalis ruina in Alpibus 18
fœda tempeſtas iterum claſſem Romanam quaſſat, et disijcit 319
fœderis Philippi cum Annibale conditiones ſatis uanæ 98
fœdiſſimum facinus Aſtapanorum 242
fœminæ duæ ob gaudium defunctæ 39
fontis miraculum 107
fores notatæ à Tarentinis iuſſu Annibalis 137
forma nullius captiuæ iuuenem Scipionem mouit 299
formulaueris ſacri uouendi 40
fortunæ Matris Matutæ & Spei templa combuſta 129
fortunæ uarietas Romanis, & Pœnis 183
forma & fortia facta P. Scipionis omnium animos in ſe conuertit 286
fortunæ primigeniæ ædes uota 283
foſſa Græca 264
fraus Annibalis per anulum Marcelli Salapinis intenta detegitur 215
fraus fidem in paruis ſibi præſtruit 260
fregellani pontem Annibali reſcindunt 166
fremitus in curia Ro. 89
fremitus Romanorum ob exhauſtam nimium urbem 184
frumenti uis ingens capta ad Vticam à Romanis 154
frumentum ſaga, togas, & obſides dant Hiſpani Romanis 267
frumentum uicatim diuiſum Romæ 306
fuluij acerbitas in ſupplicio Senatus campani 371
furcæ ferreæ 232
furia & peſtis appellatur Sophonisba à Syphace uincto 299

G

Gaditani ro. deduntur 256
gala rex alterius numidiæ

pater Maſaniſſæ 129
gala pater Maſaniſſæ moritur 284
galbius Carpeſiorum dux 86
galeagra turris 147
galli ſempe armorum auidi 8
galli armati in concilium ueniunt 10
galli effuſe rident de petitione legatorum Ro. 10
galli alpini Pœnos ex inſidijs adoriuntur 18
galli perfidi ad Annibalem transfugiunt ab P. Scipione 24
galli amici fortunæ gratiā uictoris expectant 23
galli inſidiantur Annibali 35
galli molles ad labores 36
gallicanus mons, & Caſilinum occupātur à Fabio 44
galli ex Romanis prædam ingentem colligunt 85
galli laborum & ſitis intolerantiſſimi 220
galli clàm Pœnum adiuuare cupiunt 269
galli commeatus Pœno clā mittunt 269
galli facilè fuſi à Ro. 308
gallorum ingenia ferocia indomita & auri auidisſima 10
gallorum perfidia in roma. 12
gallorum ululatus, & mos belli ciendi 14
gallorum gladij longi & ſine mucronibus 60
gallorum & Hiſpanorum habitus in pugna 60
gallorum odium naturale in Romanos 312
garamantum gens 287
gaudium Romæ inextimabile ex Aſdrubalis clade 230
gelo Hieronis fi. ad Pœnos à Romanis deficit 88
gelo moritur 88
generoſitas equitum & centurionem Romanorum 112
genua capitur à Magone Amilcaris 264
genua à Magone dirruta, à Ro. reficitur 292
genus Numidarum in uenerem præceps 298
gerion urbs 48
geſta leuini in græcia 179

giſco diſſuadens pacem de trahitur ab Annibale de ſu peiori loco 314
gladij hiſpani 61
gladiorum ad ſcuta concrepitus 45
gladiatorum ſpectaculum à Scip. ob funus patris & patrui 253
glerenum urbs 45
gloria Neronis aucta ex ceſſione honoris ad collegam 237
gn. Scipio punicam claſſem uincit, & capit 46
gn. Lentulus equum benigne offert Paulo Æmylio 62
gn. Scipio Illiturgum ab obſidione liberat cum ingenti Pœnorum cæde 125
gn. Scipio tragula fœmur ictus 135
gn. Scip. ĩ lectica in acie 135
gn. Scipio ad Anitorgin 153
gn. Scipio Hiſpanias recipit 32
gn. Scipio à Celtiberis relictus retrocedit 154
gn Scip. uarijs curis anxius clàm fugit 154
gn. Scip. in anguſtia poſitus tumulum capit 155
gn. Scip. {Vallum ex clitellis & ſarcinis facit 155
gn. Scip. cum exercitu cæditur à pœnis 156
gn. Fuluio dies dicta ob temeritatem & inſcitiã 161
gn. Fuluius exulat tarquinijs 162
gn. Fuluius cum XII tribunis militum cæſus à Pœnis 196
gn. Fuluij alterius reliquiæ ſub eadem qua cannenſes ignominia militant 201
gracchus dolia frumẽto plena per uulturnum obſeſſis mittit 82
gracchus remunerat milites 110
gracchus ab Hannone cladem accipit 113
graccho ſacrificanti, duo angues exta comedunt 141
gracchus fraude Flauij inſidias præcipitatur 142
gracchi exortatio ad cõmilitones ſecum in inſidijs deprehenſos 142
gracchi ferocitas in Lucanũ

proditorem 143
gracchi cadauer cum faſci-bus Annibali mittitur 143
græcarum artium admiratio orta à ſpolijs Syracuſanorum 159
græcus ſermo facilior adduplicanda uerba 203
gratitudo S.R. in præneſtinos milites 82
gratitudo Romanorum erga hiſpanos, & numidas equites. 99
gratitudo Romanorū erga ſtrenuos milites 140
gratitudo Romanorum erga Soſidem & Mericum benemerito 175
gratitudo Romanorū erga mulieres cāpanas 183
gratiſſimū reſpōſum Sextilij Fregellani ad cōſules 203
gratulatio cōmilitonū erga Criſpinum uictorem 145
gratulatio pœnorū ducū ob cædē P. Scipionis 154
gratulatio P.R. erga Neronem, & Liuium conſules. 237
gratiæ actæ à S. P. Q. R. Colonijs fidelibus 203
grumentum urbs Lucaniæ 223.

H

Habita fides ipſam fidem obligat 48
hamæ locus ſacrificio ſtatutus Campanis 92
hanno Annibalem dedendum Romanis cenſet 6
hanno caeſo exercitu capitur in Hiſpania 32
hanno Annibali coniungitur 97
hannonis uerba ad Nolanos Senatores 97
hanno græcas urbes in Italiam tentat, ſed nequicquam 101
hanno Locrenſes per Brutios tentat 105
hānō cum paucis militibus fugit 110
hanno campanis frumentū ſummittit 139
hanno fuſus fugit 141
hanno ægre fert monitum Mutinis 187
hanno & Epicides ex Sicilia fugiunt 188
hanno capitur à Ro. 292
hanno Amilcaris præficitur equitibus Carth. 287

hannonis caſtra capta à Romanis 140
harmonia Gelóis filia 116
harſicoras proditionem Sardiniæ molitur 90
harſicoras ſeipſum interimit 95
harpagones 297
haſta Martis per ſe mota 107
haſtæ Velitares 163
heracliæ preces miſerabiles 116
heracliæ cædes à Syracuſanis 116
heraclea & Agigentum ab Himilcone receptæ 121
herdonea incenditur ab Annibale 196
herei & Nemei ludi 217
hetruria defectionē moliens terrore continetur iudiciorum 289
hetruriæ ſuſpecta ſeditio ſedatur 211
hetruſci multi damnantur à Romanis 289
hetruſci primi fugiunt uiſo hoſte 214
hexapilon effractum à Romanis 145
hibernacula Carthaginenſium temere facta 293
hiero rex Syracuſarum tris naues Carth. capit 26
hiero gratulabundus Sempronio conſuli obuiat 26
hiero gratis frumentum & ſtipendium Romanis tribuit 83
hiero tritico & hordeo Romanis ſubuenit 102
hieronymus nepos Hieronis regnat in Syracuſis 103
hiero moriens fidem Romanis ſeruandam mandat 103
hiero rex & filius eius non differebant ueſte à ciuibus 104
hieronymus purpuram, ſatellites, & quadrigas aſſumit 104
hieronymi uitia 104
hieronymi leue poſtulatum à Carthaginenſibus 105
hieronymus obtrūcatur 106
hieronymi milites tumultuantes ſedantur 113
Hieronymi cadauer inhumatum 114
hiero beneficijs in Romanos inſignis 142

himera amnis limos regni
:Syracuſani 105
himilco Hannonem ironi-
ce increpat 77
himilco ad tutelam Hiſpa-
niæ dux mittitur 87
himilco Aſdrubalē omni-
no in Italiam proficiſci iu/
bet 87
himilco legioni Romanæ ne
quicquam inſidiantur 95
hioſtus filius Harſico/
ræ. 95
hippocrates & Epicides ſo/
cietatem iungunt Anniba
lis,& Hieronymi. 104
Hipp.& Epicides urbes Si-
culas tentant 105
hipp. nuntium regiæ mortis
interficit 115
hipp. & Epicidis poſtula-
ta. 115
Hipp. & Epicides ſeditio/
nem ſerunt 115
hipp.& Epici. à plebe Sy-
rac. in prætores eligun-
tur, 117
hipp.& Epi. inquieti et an
xij. 117
hippocrates in Romanos p̄/
ualet 117
hipp.& Epicidis ferox re-
ſponſum ad legatos Syra/
cu. 118
hipp. & Epici. Herbeſum
profugiunt 118
hippo.& Epic. ſe militibus
committunt 118
hippo. fraus in litteris fi-
ctis 119
hipp.& Epicidis uaframe
tum aliud 120
hipp.& Epic. Hexapilō cū
exercitu intrant 119
hipp.& Epic. prætores cre/
antur iterum 120
hipp.& Epicidis reſpōſum
ad legatos Ro. 122
hippocrates Syracuſis egre-
ditur 122
hipp. et Himilco cū dedeco
re ab Aenna diſcedūt 122
hipp et Himil. à Romanis
undiq; oppugnantur in Sy
racuſis 149
hipp.& Himil. cum exerci
tu peſte pereunt 149
hirpini, Lucani, & Vol-
ſcentes Romanis deuun-
tur. 205
Hiſpani ſup utres tranant
Rhodanum 13

hiſpani aſſueti montibus, et corpore agiles 45
hiſpania multas turres habet 46
hiſpanus punctim magis, q̃ cæſim ferit 60
hiſpanus eques Numida p̃ſtantior 86
hiſpani malūt uinci in hiſpania, q̃ uictores in Italiam trahi 88
hiſpanorum populi propè omnes, ad Romanos deficiunt 101
hiſpani fuſi à Magone, & Annibale 125
hiſpani perfugæ Romanis fideles 129
hiſpania omnium prouinciarum prima inita à Romanis, tandem ab Auguſto perdomita eſt 239
hiſpani in pabulatores Ro. impetum faciunt 260
hiſpani equites arte Romana coacti deſcendere ab equo 263
hiſpanorū cædes maxima, & minima Ro. 263
hoſpitium in uilla publica datur legatis Carthagi. à Romanis 304
homo non eſt tutus ab eo q̄ fortuna facit non timendum 157
hoſtiarū humanarū ſacrum horrendum Romæ 66
hoſtilius Mancinus cum nō nullis eq̃tibus occiditur 44
hoſtilius obſides Aretinis imperat 213
hoſtis pro hoſpite à Valeria recipitur 91
hoſtium capita precium libertatis 109
hortatio Marcelli ad ſuos apud Nolam 98

I

Iacula quatuor pedum 163
iamphatnia à Philippo capta 178
iberus limes Imperij Romanorū, & Carth. 1
iberam urbem Scipionis oppugnare parant 89
iecur ſine capite inuentum à Marcello 214
ignes ſparſi in cœlo 292
ignis ueſtæ extinctus loco prodigij 238
ignobilitas C. Terētij Varronis 50

ignominia addita cannenſi-
bus reliquijs, & Cn. Fuluij
militibus 161
illergetum ædes 253
illergetum cædes altera ma-
xima à Romanis 253
illiturgum oppugnatur à
Pœnis 100
illiturgium obſidione libera-
tur. 101
illiturgis & Menſiſſa urbes
Hiſpaniæ 172
illiturgitanorũ ſcelus 244
illiturgum expugnatur à
Romanis 244
illiturgitanorum cædes fœ-
diſſima à Romanis 245
ilua inſula propè Populo-
nium 315
imber prælium dirimit ad
Nolam 97
imber nocturnus Roma-
nos adiuuat 128
imber bis aciem Romanã,
& Pœnã dirimit 163
imperatorium Carth. libido
ſugillatur 2
impia prorogata 126
imperium datur omnibus
qui in ſummo imperio fue-
rant. 167
impia data à P. Scip. guber-
natoribus nauium 282
inauguratio coacta 201
incentiua luxuriæ in Cam-
panis 72
incendiũ ĩgens Romæ 129
incendium Romæ in cliuo
publico 306
incendium circa forũ 179
incenduntur caſtra Carth.
à P. Scipione 294
indibilis et Mãdonius trãſ-
fugiunt ad P. Scip. 208
indibilis bellum ſuſitat 266
indibilis pilo terræ affixus
moritur 297
indoles maxima in Scipio-
ne adoleſcente 63
indigeminis aſinum faci-
nus 105
induciæ inter Romanos &
Philippum 273
induciarum fides uiolata à
Carth. 305
induciarũ conditiones pro-
poſitæ Carthaginenſibus à
P. Scip. 314
induciæ dantur à P. Scip.
Carthaginenſibus per tres
menſes 315
inextimabilis præda ex Sy-

racuſis captis à Ro. 153
infans ſemeſtris clamat triumphum Romæ 33
iſans clamatio triūphe 107
infans quadrimo par. 219
infans prodigioſus mergitur iuſſu aruſpicum 216
infra XXVIII dies P.& Cn. Scipiones cæſi cū exercitibus 155
inguani cum Epanterijs bellum gerunt 264
ingenia humana facunda ad ſuam ſuiſq; culpam leuandam 248
ingenia Barbarorum mutabilia 281
ingens terror, trepidatio, ac tumultus Carthagini 295
inimicitiæ inter cōſules 220
iniuriæ horrendæ à militibus Romanis illatæ locrenſibus 276
inſignia ignominiæ accepta 219
inſita libido hominibus augendi rumores 247
inſuperabilis fortitudo Romanorum cladibus attrita nec pacem petit 71
integritas Scip. inuiolatos legatos Carth. remittit licet non mereantur 307
integritas Marcelli 159
intentant Romani bellum Philippo ſeuere legatis eius reſpondentes 318
interamina urbs 166
inter coſſanum & Laurentinum portum conſul Ro. tempeſtate affligitur 316
interrogatio Romani argute reſponſum Pœni argutius 319
inteſtina proditio Syracuſis 146
inuentum Aetolicuiuſdam de nece philippi 218
iouis uicilini templum in agro Coſſano 127
iouis epulum 221
iouis epulum Ludorum cauſa 291
ira Proſerpinæ in raptores Theſauri ſui 277
iſalca Getulus cladem accipit à Romanis Caſilini 76
iter Annibalis à capua ad Romam 166
iubelij Taureæ ſingulare certamen 99
iudicium populi Camillus

& decemuiri perpeſſi ſunt 132
iumenta Pœnorum in glacie hærent 19
iunonis Laciniæ templum & lucus 102
iunonis ſimulachra cupreſſea 221
iuramentum pignus fidei Romanæ 66
ius dicendi dictatoris 53
ius laborat non extinguitur 61
iuſiurandi interpretes mali puniuntur 111
iuſiurandum Campanis datum 179
iuſiurandum ad quod adacti ſunt tirones Romani 217
iuuentus Sãnitum ſub Annibale militabat 96
iuuenis ſenes uincit in petitione conſulatus 133
iuuenes Siciliæ nobiles à P. Scip. ad militiam eliguntur 265

L

Labores & uigiliæ à militibus Annibalis tolerata 36
lacetanorum cædes 33
lacte pluit 203
lacus ſanguineus Vulſinijs 212
lacumaces rex 284
lacumacis, & Mezetuli copiæ in Maſaniſſam 285
lælius cum captiuis & præda Romam mittitur 192
lælius à Taracone diebus xxxiiij Romã uenit 200
lælius orator ad Syphacem à P. Scip. mittitur 243
lælius Hipponenſem agrum populatur 267
lælius reuertitur in Siciliam hipponenſi præda onuſtus 268
lælius præfectus claſſis traijcientis in Africam 282
lælius Maſaniſſæ nuptias improbat 299
lælius & Maſaniſſa Syphacem, & Aſdrubalem Gis. perſequuntur 293
lælius cum Syphace et alijs captiuis Romam mittitur 300
lælius ab itinere Africæ reuocatur à S. R. ut coràm eo de pace agatur cum Carth. 304

lætitia in uultu P.Scip.dum hortatur milites 311
lamia urbs 216
lapidibus pluit 33.90
lapidibus pluit biduũ 135
lapides atri locus hiſpaniæ in Auſetanis 172
lariſſus amnis 218
latinæ feriæ coſſ. occupant. 138
latrocinia Aſtapanorũ 246
lautia legatis Saguntinis, & dena M æris in ſingulos præbita à Romanis 258
laus ingens P. Sempronij Tuditani 68
lectiſternium 35
legati Romani ad Annibalem & Carth. 3
legati Romani ab Annibale non auditi 5
legati Romani in Africam miſſi 9
legati Romani in hiſpaniam 10
legati Romani à Gallis uiolati 12
legati Annibalis ad Philippum. Giſco, Boſtar & Mago. 91
legati Phi. & Annibalis captiui interdicto eius colloquio Romam mittuntur 91
legati Philippi & Annibalis captiui ad Semproniũ ducti 94
legatio alia Phi. ad Annibalem tute it, & redit 94
legati Romani ab hieronymo irridentur 104
legati hieronymi cum Cartha. fœdus ineunt 104
legati Leontini à Syracuſanis opem orant 117
legati ab Orico opem orant à Ro. in Philippum 229
lagati Ro. ad Syphacẽ 229
legati Cartha. ad Galam regem 229
legati reliquiarum cannenſium ad genua Marcelli prouoluuntur 134
legatio Campanorum ad Annibalem 141
legatus Merici ad Marcellum 247
legati à Campanis ad Romanos decernuntur 170
legationũ hiſpanarũ multitudo ad P.Scip. 199

legati Syphacis ad Ro. 198
legati Ro. ad Syphacem 198
legati Romani cum muneribus ad Ptolemæum et cleopatram 198
legati ad componendam pacem inter Philippum, & Ætolos 216
legati Maſſilienſes nuntiant Romanis de Aſdrubale in Gallias tranſgreſſo 220
legati uictoriæ nuntij ad Senatum Romanum 230
legati Ptolemæi & Rhodiorum ad Phi. 235
legati Ro. cum muneribus ad Delphos miſſi 263
legati Carth. ad Siph. phi. et alios regulos miſſi 268
legati Ro. ad Attalum 272
legati Romani conſulunt oraculum delphicum 273
legati Locrenſiū flebiles 275
legati Carthag. ad Syphacem 299
legati Maſaniſſæ cum Lælio Romam miſſi 300
legati XXX Carth. ad P. Scipionem 300
legati Carth. iterum ad P. Scip. cum perfugis & captiuis quibusdam 301
legatorum Carth. mandata ad Magonem 303
legati Carth. à Saguntinis capti, & Ro. ducti 304
legati Carth. pace infecta ac propè ſine reſponſo dimiſſi à Romanis 304
legati Scipionis à Carth. penè uiolati 306
legati Romani ad Phi. 306
legati Carth. uelamenta ſupplicium porrigunt Scipioni 313
legiones Romanæ diuiduntur in uarias prouincias 89
legionum Romanarum diſtributio 108
legionum Rom. numerus 180 220
lenior ſententia de animaduerſionem in ſeditioſos 248
lentulus conſul ardenter petit Africam ſibi decerni ſed non obtinet 317
lentulus cum noua claſſe Vticam accedit 313
leſius Senatum campanum conuocat 169
leucas promontorium Epyr

ubi 178
leuia prælia inter Rom. & Pœnos 103
leuinus conſul æger 174
leuinus Cons.ad.Agrigentum cum exercitu 187
leuinus latronū multitudinē ex Sicilia ducit 188
leuinus clàm in Siciliam inſcio ſenatu reuertitur 199
leuinus uticenſi agro populato claſſem quoq; punicam uincit 233
leuinus pie monet reddendas fideliter pecunias his, qui Reip.contulerant 275
lex de nauium numero à ciuibus Romanis habendarum 34
libertini ad militiam 41
liberalitas P.Scipionis erga Luceium 194
libido ingens Philippi 217
lictores mulctati 271
ligures aperte Pœnum adiuuant 269
ligures tradunt Annibali quæſtores Romanos 32
ligures à Pœno ſtipendiati 222
lilybæus promontorium Siciliæ 281
liternum 92
liris fluuius 166
litteræ Varronis ad Sena. Ro. 64
litteræ Aſdrubalis ad Sena. Cartha. 87
litteræ à Scipionibus ad Se. Ro. ex Hiſpania 100
litteræ fictæ tumultum in exercitu Syracuſano excitant 119
litteræ P. Scip.ad Syphacem 281
litteræ Marcelli ad Se.Ro. 133 197
litteræ Annibalis ad Campanos 165
litteræ Hannonis & Boſtaris ad Annibalem 168
litteræ Criſpini ad Se.Ro. luctum ingentem excitant 216
liuius ærarius fit à Nerone 291
liuio & Neroni dies dicta à trib.pl. 291
liuius arcis Tarentinæ præfectus 137
locrenſes deficiunt à Romanis ad Pœnos 88

locrenſes pœno dedũtur 102
locrenſium officium erga p̄
ſectum & præſidium Ro-
manorum 102
locrenſium principes Rhe-
gij exulabant 169
locrenſes ad Romanos incli
nant 270
locrenſes multa perpeſſi à p̄-
fectis, & præſidijs puni-
cis 276
locrenſis legatus ad Pœnam
Talionis ſe obligat 278
locrenſes gratias Romanis
agunt 279
locrenſes P. Scipionem excu
ſant 280
locrorum obſidio ab Anni-
bale ſoluitur 215
locris prouincia inter Æto-
liam & Achaiam 178
locus inuius occurrit Anni-
bali in alpibus 18
locuſtarum uis ingens Ca-
puæ 292
lucani Ro. deduntur 239
luceius gratias agit Scipio-
ni 194
luceius cum M.CCCC equi
tibus ad P. Scip. 195
lucius Manlius in inſidias
præcipitatur Galloꝝ 18
L. Martij indoles 156
L. Martius dux eligitur à
militibus 156
L. Martius increpat flentes
milites 156
L. Martij eruptio ſtrenuiſſi
ma 156
L. Martius prouide receptui
canit 157
L. Martij ſapiens & audax
conſilium 157
L. Cæcilius metellus infamis
ſenatu eiectus 203
L. Lentulus & L. Manlius
indibili opponuntur 267
luctatius primum bellum
punicum finiuit 259
luctus & pauor Romæ 173
luctus ex clade Scipio-
num Romæ & in Hiſpa
nijs 156
luctus S.C. finitus 66
lucus & templum Feroniæ
inclitum à Pœno dirri-
pitur 168
ludi magni uoti 40
ludi funebres, & gladia-
torum patria. XXII. in
funere Æmylij Lepi-
di 89
ludi

ludi Romani & ludi plebei 89 211 220 237
ludi ſcænici ab ædilib. 126
ludi apollinares uictoriæ ergo 139
ludorum apollinarium origo 139
ludi apollinares in perpetuū uouentur 176
ludi apollinares 212
ludi uoti à P. Scip. in ſeditione militari 257
ludi à P. Scip. celebrātur 260
ludi inſtaurati 273 291 307
ludi magni uoti à P. Manlio 284
ludi facti, & hoſtiæ cæſæ 307
ludicrum Olimpiæ Græcis celeberrimum 220
lumina ſingula roſtratis, bina onerarijs, tria prætoriæ naui 282
lupus caſtra Romana peruadit 24
lupus gradium rapit 33
lupus uigilem laniat 221
lupi ferrei 232
luſtrum conditum 290
luſtrum duodecim coloniarum 190
lux nocte oborta 238

M

Macedonum fuga, cædes & captio 125
macedonum reges ex Argis oriundi 226
machanidas Lacedæmoniorum tyrannus 217
magij uincti uerba ad turbā Campanorum 74
magius à Ptolemæo liberatur 75
magius Medias tuticus Capuæ 111
magiſtratum patientiam in tempore peropportuna 82
magiſtratus coloniarum reluctantium Romam acciti 276
mago Cannenſis uictoriæ nūtius Carthagini 75
mago in Hiſpania cum exercitu 89
mago in Carthagine noua copias diſponit 199
mago dux in arce Carth. noua cum præſidio deditur Romanis 190
mago ex acie fugit 232
mago ad Gades fugit 243

mago erigitur in ſpem noruam 253
mago ibetur à ſenatu Carth. in Italiam traijcere 256
mago Carth. nouæ agros populatur 256
mago cladem à Romanis ingentem accipit ad Cartha. nouam 256
mago excluditur à Gadibus 256
mago Sauonæ prædam deponit 265
mago naues ſubducit 257
mago cum Ingaunis ſociatur 265
magonis exercitum augent Galli 265
mago concilium habet ligurum, & Gallorum 269
mago Barchinus transfixus ſæmem ex acie auſertur 303
mago fugiens ab Italia, moritur propè Sardiniã 304
magnitudinē animi P. Scip. mirantur Hiſpani 210
magnificentia Romana erga Saguntinos, qui legatos Carthaginienſes captos Romam aduexerant 305
maharbal pfectus ipiger 6
maharbalis uerba ad Annibalem 59
maharbal funditur Caſilini 80
maieſtas & fides in uerbis P. Scipionis 174
maieſtas & ſpecioſa corporis pſtantia P. Scipionis 255
maiores & lactentes hoſtiæ ad procurationem prodigiorum 34
maior uirtus eſt ſe ipſum uincere q̃ extremos reges 300
malum publicum minus ſentitur q̃ priuatum 320
manertini Meſſanam olim occupauerunt 251
mandata ad Andronorum à Polineo 313
mandata patrum ad conſules 146
mandata Syphacis per legatos ad P. Scipionem 282
mandonius & indibilis romanis rebelles fiunt 249
mandonius & indibilis ſero ſapiunt 247
mandonij & indibilis copiæ in agrum Sedetanum 253

mandonius clementiam Scipionis genibus eius aduolutus implorat 255
mandonius deditionem ſuadet Hiſpanis 268
mandonius & cæteri rebellionis authores ad ſupplicium traditi 268
manduria ui capitur à Fabio 206
manlij, & Fabij prudentiſſima uerba in Sena. Romæ. 82
manlius qui Sardos ſubegerat in Sardiniam mittitur cum imperio 91
manlius Sardos fugat, & cædit 94
manlius perdomita Sardinia Romam redit 94
manlius conſulatum renuit 175
manius ſeruus incendiarios Campanos detegit 179
manus ferrea iniecta nauibus 186
marcelli prudentia in Bantio ſibi conciliando 78
marcellus proditores nolanos ſecuri percutit 79
marcellus proconſul à P.ro. fit 88
marcellus ob tonitruum, cõſul uitio creatus cenſetur 88
marcellus Samnium uaſtat 95
marcellus cautiſſime res ſuas agit 97
marcellus ſtrenue à Nola erumpit in Annibalẽ 98
marcelli ſolers celeritas Nolano Senatui in tempore ædem 108
marcellus Annibalem uincit ad Nolam 110
marcellus Neronem increpat 110
marcellus æger 112
marcello Sicilia decernitur 112
marcellus legatus Syracuſas mittit 117
marcellus pacem ruptam Syracuſanis nuntiat 118
marcellus primo ĩpetu Leontinos expugnat 118
marcellus Syracuſas obſidet 121
marcellus Pelorum, et Herbeſum recipit 121

marcellus Hippocratem fun
dit, & fugat 121
marcellus facinus Pinarij
probat, & prædam militi
concedit 123
marcelli lachrymæ ſuper Sy
racuſis 148
marcelli piũ edictum, ne li-
berum corpus uioletur 148
marcellus Epicidem compri
mit 149
marcelli contio anteq̃ Acra-
dina diripiatur 152
marcellus Archimedis pro-
pinquos bene habet 153
marcello prorogatur impe-
rium in Sicilia 161
marcello triumphum peten
ti negatur 175
marcellus in Albano monte
triumphat 175
marcellus ouans urbem in-
greditur 175
marcelli temperantia ac
modeſtia in inimicos ſicu-
los 180
marcellus prouinciam com
mutat, & patientiæ exem
plum præbet 181
marcellus Conſ. iubet inimi
cos ſuos aſſiſtere dum ſe
expurgat 181
marcellus templo excedit
ut liberius ſenatus conſuli
poſſit 182
marcelli clementia erga ini
micos ueniam petentes 182
marcelli animos imperterri-
tus 196
marcelli prudentia 197
marcello prorogatur impe-
rium in annum 200
marcellus nimium de ſe
ſentit 205
marcelli ſclertia in adhorta
tione militum 205
marcelli cupiditas cum An-
nibale pugnandi 215
marcelli mors 215
marcus Statilius præfectus
cognoſcit hoſtium inſi-
dias 57
marcus Cornelius urbes Si-
ciliæ rebelles recipit 175
M. Atilij uerba de Campa
nis in S.R. 183
M. Liuius damnatus è ple-
be rure exulabat 220
M. Furius reſpondet obie-
ctis legati Macedonici in
S.R. 318
Mare ardet 88

marius Alſius Romanis in ſidiatur 91
mariј Alſij mors 92
maſaniſſa rex ſocius Carthag. *in* Romanos *acerrime agit* 144
maſaniſſa impiger Romanos *inſectatur* 145
maſaniſſæ indoles 129
maſaniſſæ cum Carth. *victoria de* Syphace 129
maſaniſſa per ſe cum Syphace *bellum gerit* 130
maſaniſſa clàm cum Syllano *congreditur* 241
maſaniſſæ Fides Romanis *conſtantiſſima* 241
maſaniſſæ Magonem *decipit* 255
maſaniſſæ, & P. Scip. *colloquium* 255
maſaniſſa in equitatu hoſtium ſemper primus contra Romanos 256
maſaniſſa aperte hoſtis mõſtratur Carth. 269
maſaniſſa Lælium *alloquitur* 265
maſaniſſæ aduentus Romanorum *in* Africam *gratiſſimus* 285
maſaniſſæ victoria de Lacumace, & Mezetullo 286
maſaniſſa regnum paternũ recuperat 286
maſaniſſa prudenter Lacumace & Mezetullum *ad ſe reuocat* 286
maſaniſſa ad montem Balbium *fugit* 286
maſaniſſa latrocinium exercet in Carth. 286
maſaniſſa ſautius cum quatuor equitibus fugit 286
maſaniſſa amnem tranans, creditur interiiſſe 286
maſaniſſa vultus herbis curat, & rapto in ſpelunca viuit 287
maſaniſſa contracto exercitu et regno recepto Syphacem *laceſſit* 287
maſaniſſa victus à Syphace *ſtrenuiſſime euadit* 288
maſaniſſa in Sirti *minori exulat* 288
maſaniſſæ aſtus in trabẽdis ad inſidias hoſtibus 288
maſaniſſa amore capitur Sophonisbæ 299
maſaniſſa leniter caſtigatur à P. Scip. 294

maſaniſſa copias adducit i ſubſidiū Romanorū 309
maſaniſſa īpigre agit pro Romanis 313
maſaniſſæ, & Lælij opera ſtrenua i acie contra Annibalem 314
maſæſuli ne aſpectum quidem ferunt legionum Romanarum 298
maſæſuli ubi ſint 251
maſæſulorum gens 285
maſæſulis pecora ſunt pecuniæ 287
maſæſulorum cædes à Bocchare 287
maſæſuli Maſaniſſam regē recipiunt 298
Maſſyla gens 129
maſſilienſes officioſi erga P. Scip. 174
maſſius numida adoleſcēs à Romanis captus 210
matalus Gallorum regulus Annibali ſociatur 75
matronæ Iunoni, Libertinæ Feroniæ donum ferūt 34
matronæ probri accuſatæ in exilium 131
matronarum Romanorum ploratus, & preces 166
matronæ ex edicto ædilium conuocatæ 222
matronarum Ro. piæ ſupplicationes 230
matronæ à Naſica matre Ideam accipiunt 275
maurusij extremi propè Oceanum uerſus Gades 130
maximæ cuiq; fortunæ minime credendum eſt 310
mediaſtuticus ſummus magiſtratus campanorum 165
medi populi Thraciæ 234
megara diruitur 119
megaleſia feſta 275
mela flu. Siciliæ 118
melior & tutior certa pax, q̄ ſperata uictoria 311
meningis inſula 251
mercurius Teutates, tumulus eſt i Carth. noua. 190
mercurij promontorium in Africa 228
mericus Hiſpanus pfectus in Acradina 151
merici aſtus. 151
metapontini deficiunt à Romanis 141
metapontini, Tarentini, & Turini ex Achaia 141
metaponti Hanno præfe-

ctus 166
metaurus flumen tortuoſum 229
metellus tri ple. Fabium criminatur 48
metaphora à gubernatore nauis 105
metus Romanorum, & metus cauſæ rationabiles 9
metus ſemper malus interpres 227
metus uerecundiam uincit 233
mezetullus, occiſo Capſiæ dominium Numidiæ accãpit 286
mezetullus cum Syphace fœdus init 286
miles Marcelli uafer numerat lapides in muro Syracuſarum 147
mille Hiſpani ad Romanos transfugiunt 128
mille & quingenti milites Romani amiſſi 143
militaris exercitatio à P. Scipio. 195
militaris ſupellex, conſulibus dari ſolita 303
minutius Fabium criminatur 42
minutius proſpere in Annibalem pugnat 47
minutius ſuperbe gloriatur 49
miracula plerũq; affinguntur locis inſignibus 93
mira arte & uigilãtia Marcellus & Annibal bellũ gerunt 205
mirabilis fiducia coniuratorum in Theodoro 103
mirabilis uirtus Annibalis in aduerſis 240
mirum, ꝙ nulla ſeditio fuerit ĩ caſtris Annibalis poſt cladẽ Aſdrubalis 240
miſeria & inopia contemptum parit 71
mite reſponſum Criſpini ad Badium 144
moderati animi marcellus cenſetur 178
modeſtia Ro.' in accipiendo munere 52
mœnicaptus & Ciuiſmarus reguli gallorum capti. 126
mœnia circa templum proſerpina collapta 279
mœſtitia Annibales decedentis ex Italia 305

monitio vicaria Illiturgitanorum ad ſeipſos 145
monitio Leuini grata patribus 276
monita tribunorum ſpeta à militibus 143
mons dicendi dictatoris noctē 83
mos imperatorum exponēre in S.R. quæ in prouincia geſſerint 264
mos iungendæ amicitiæ Romanis 255
mos Græcorum ramos oleæ portendere 276
mos adulantium percumbere. 302
mos Ro. q̃ prætor faciat poteſtatem interrogandi legatos in Se. 305
mouetur pius Scipionis animus ob fortuna Syphacis 300
mula peperit 176
mulierum malitia 100
muliercula amores opportuni Romanis 207
mulier amantem ad proditionē Tarenti ipellit 207
multa quæ natura impedita ſunt, conſilio expediūtur 328
multarum nationum erant milites Annibalis 312
multis ducibus Romanis imperia prorogantur 212
multitudo aut ſeruit humiliter, aut ſuperbe dominatur 115
multitudinis natura 251
munera à Romanis Syphaci & regulis Africæ miſſ. (198
munera ad Maſaniſſam miſſa à S.R. 303
munificentia P. Scip. in Maſaniſſam, & cæteros equites ſtrenuos 289
munitiones à Romanis circa Capuam erectæ 146
munificentia romana erga legatos Maſaniſſæ 303
mures aurū roſiſſe in æde Iouis 213
mures aurū comederūt 293
morgantia Pœno traditur. (122
murgantia, Hibla, & Megella deficiunt à Romanis 157
mutines libiphœnicus dux impiger Numidarū 159
mutines in Romanis fortiter pugnat 159
mutines populatur Siculo

Romianorum ſocios 175
mutines Numida Agrigentum prodit Ro. 187
mutines Numida fit ciuis Romanus 198

N

Nadagara urbs Africæ 309
naſica optimus à S.R. iudicatus 275
naſica matrē Ideam cum matronis à ſacerdotibus accipit 275
naſſos inſula 146
naſſos capta à Ro. 247
naues informes pro tranſitu Rhodani 13
naues Romanæ per inducias captæ à Carth. pro inducijs reſtituuntur 315
nauis Carth. inſulis & ramis oleæ uelata ad P. Scipionem 314
naues Romanæ commeatu onuſtæ ad P. Scip. 389
naues Romanæ fraude Publicanorum merſæ 132
nauium ſpecies in cœlo 32
naupactum urbs Aetoliæ 178
nautæ Romani onerarias deſeruerunt 306
naxus & Olenida capiuntur à Romanis 177
neapolitanorum munificentia in Romanos gratiſſima 52
neapolis & Thica partes Syracuſarum 148
neapolis & Thica diripiūtur à Ro. 148
negligentia naſcitur ex re bene geſta 85
negligentia in caſtris Philippi 124
negligentia in caſtris pœnorum 157
negligentia Pœnorum ducum 294
nepos Maſaniſſæ, muneribus ornatus remittitur à P. Scip. ad patruū 211
nero Clau. dum exercitu in Hiſpaniā mittitur 171
nero Clau. punicam fraudē tandem agnoſcit 173
nero Clau. Aſdrubalem inſequitur 228
nero Clau. à Metauro ad Venuſiā cum exercitu reuertitur i ſex diebus 229
neronis præconia in triumpho 238

nero & Liuius cenſores ſi biinuicem equum adimūt publicum. 296
nico & Philomenes Tarentinorum coniuratorū capita 135
nico uigiles Romanos Tarenti obtruncat 136
nico præfectus Tarentinæ claſſis 187
nico & Democrates cæſi in acie 207
nihil iniquius q̃ ab euentu famam habere 226
niſi fide ſtet reſpub. opibus non ſtabit. 99
nobilitas campana rempu. deſerit 168
nocte interluxit 275
nolanus Senatus fidelis prætorem Romanum acceršit. 77
nolana plebs Annibalem acceršit 108
nomen bonum magis affectandum q̃ honores 275
non omnia eidem dij dedere. 62
non ſatis conſtat de numero copiarum à Scip. in Africā traiectarum 282
non temere incerta caſuum reputat quem fortuna nūquam decepit 310
noxij ad militiam aſcribuntur 77
noua militū aſſuetudo 263
nox pugnam dirimit 197
nuces per Vulturnū labentes exceptæ à Pœnis 81
nullæ gentes ualidiores Romanis, & Pœnis 1
nulla gens infenſior Romanis q̃ Campani 179
nulla magna ciuitas quieſcere diu poteſt, ſi foris hoſtem non habet, domi inuenit 320
nullus Ro. audet in Hiſpania imperium petere 173
nullus Ro. triumphabat niſi ob res in ſummo magiſtratu geſtis 257
numen mat. is Ideæ datur i lapide Ro. ab Attalo 273
numerus Ro. cæſorum ad Thraſimenum 37
numerius decimus Sānis 48
numerus Ro. cæſorum ad Cannas occiſorum 66
numerus hoſtium cæſorū ab exercitu Volonū 109

numerus Pœnorum cæſorum & captorum à L. Martio 112
numerus reliquarum exercitus fuluiani 203
numidarum fraus in Romanos ad Cannas 60
numidæ binos trahunt equos in acie 86
numidæ equis tantum habiles 129
numidarum crebræ tranſitiones à Pœnis ad Romanos 129
numidæ agmen Gn. Scipionis impugnant 154
numidarũ ſeditio & fuga ex caſtris Pœnorũ 159
numidæ decem ad Marcellum deficiunt 154
numidæ audacia 263
numidæ amici pro hoſtibus impetuntur à Romanis 167
numidis tráſfugis manus p̃cisæ poſt flagella 168
numidæ effuſi in uenerem. 282
numidæ omnium afrorum optimi equites 387
numidarũ qui cum Syphace erant ſtrages 294
numidæ & Carth. fuſi primo impetu Ro. 295
nuntius falſus Syracuſano agmini 118
nuntius ſubornatus in Hippocrate, & Epicide 119
nuntium ultimum miſſum Syphaci à P. Scip. 293
nuntius Annibalis ad Scipio. 309.
nuntij uictoriæ Scipionis Romæ 315
nuptiæ Maſaniſſæ præcipites. 299
nuſquam minus q̃ in bello euentus reſpondent 311

O

obiecta M. Poſthumio. 132
obiecta in Gn. Fuluium 162
obiecta Marcello à tribu. plebis 212
obſeſſorum Caſſilini ſtrenuitas 79
obſides Hiſpanorum Romanis traduntur 47
obſides Tarentini in atrio libertatis cuſtoditi 135

obſidum tarentinorum ſup plicium 135
obſecratio indicta 176
octacilius agro Carth. *populato claſſem punicam capit & disijcit* 95
octacilij obſtinata temeritas 105
octacilij mors 176
octoginta naues pœnorum captæ à Romanis *apud* Sardiniam 266
octo millia captiuorum à P.Scip.*in* Siciliam *miſſa ex* Africa 285
octo populi Brutij *à* Pœno *ad* Romanos *deficiũt* 303
octoginta Elephanti *in acie* Annibalis 302
odor & uiſus elephantorũ equis inuiſus 29
œnotri apud Athenas 237
officioſitas populorum erga Romanos *in* Aſdrubalem *proficiſcentes* 227
olba urbs Hiſpaniæ 295
olcades Hiſpani 3
omen belli punici 15
omnis reges intenti in dimicationem Romanorum *&* Carthaginenſium 90
omnes generoſi ſunt, quibus P.R.*arma ſua dedit* 91
omnis regia ſtirps cenſetur interfici debere 155
omnes tribus Ro.*pacẽ cum* Philippo *iubent* 274
omnes tribus L.Lentulo *&* Manlio *acidino prorogant imperium in* Hiſpania 275
omnes tribus iubent P.Scipionem *bellum in* Africa *gerere.* 308
omnes quinq; & triginta tribus imperiũ prorogant P.Scipioni 317
omnis culpa belli in Annibalem *conijcitur à* Cartha. 306
omnia à dijs placandis incipiant 308
omnia quæcunque agimus mille caſibus ſubiecta ſunt 311
omnia templa patent Romæ *ob ſupremam* Scipionis *uictoriam* 313
oneraria CXXX.*ex* Vticenſi *portu captæ à* Ro. 153
oneraria Romanæ *ad* Aegimurum *inſulam* 306

onerariæ Ro. puppibus trahuntur à Pœno 307
opera Annibalis à Romana præſidio uaſtata Tarenti 138
opificum duo millia capta i Carth. noua 192
opinio & fama ducum Romanorum tunc imperantium 211
oppida Samnitum à Romanis capta 112
opportunitas ſemper captanda eſt 157
oppugnatio Carth. nouæ à P. Scipione 192
oppugnatores Cauloniæ Annibali deduntur 207
oratio ſancta Hannonis in Senatu Carth. 4
oratio Annibalis hortatoria ad milites 15
oratio P. Scip. ad milites apud Ticinum 20
oratio officioſa Alorci Hiſpani ad ſaguntinos 6
oratio Annibalis ad milites apud Ticinum 21
oratio breuis Minutij ad milites 51
oratio Q. Fabij maximi ad milites 51
oratio Q. Fabij maximi ad Paulum Aemylium 55
oratio legatorum à captiuis Ro. miſſorum in S. R. 65
oratio T. Manlij aduerſus captos ad Cannas 67
oratio Varronis ad legatos Campanos 71
oratio Hannonis ſanctiſſima in Senatu Carth. 77
oratio Samnitum ad Annibalem 95
oratio Q. Fabij maximi ſapientiſſima in S.R. 105
oratio Andronodori 114
oratio Apollonidis Syracuſani 117
oratio legati reliquiarum Cannenſium ad Marcellum 133
oratio legatorũ ſiculorũ ad obſeſſos in Acradinia 150
oratio legati Syracuſani ad Marcellum 160
oratio L. Martij animoſiſſima, ad milites 156
oratio Vibij Cãpani ad Senatum Campanum deſperationis plena 169
oratio M. Marcel. i S.R. 181

oratio Leuini conſulis ad S. Ro. 184
oratio diſertiſſima P. Scip. ad milites in Hiſpania 188
oratio P. Scip. ad milites Carth. nouam oppugnaturos 189
oratio Marcelli increpatoria ad milites 205
oratio P. Scip. uehementiſſima pro damnatione ſeditioſorum 250
oratio P. Scip inuehentis in rebelles regulos 253
oratio legatorum Saguntinorum in S.R. 258
oratio Q. Fabij Maximi in S.R. contra P. Scipionem conſulem 259
oratio P. Scip. reſponſiua ad Fabianam 262
oratio lugubris legati Locrẽſium in S.R. 276
oratio P. Scipionis ſapientiſſima, & diſcretiſſima, ad Maſaniſſam 300
oratio Annibalis pacẽ ſuadentis ad P. Scip. 310
oratio P. Scip. reſponſiua ad Annibalem fiduciæ ſpiritusq́; plena 311
ora maritima Valerio tutanda datur 89
orici, quæ nunc Valona, ſitus 124
orbis terrarum pro præmio uictoriæ promittitur militibus Ro. & Pœnis 312
ordo ſacrificij Iunonis 222
ordo aciei Romanæ, & punica ad Betulam 241
ordo aciei Romanæ & punicæ ad cãpos magnos 295
oreũ à Romanis capitur 235
orei urbis Eubœæ ſitus 235
origines ſitus et opulẽtia 233
oringis oppugnatur à L. Scipione 233
oringis capitur à Romanis duce L. Scipione 234
otium Plebis rumores excitat 179

P

Pacis conditiones Saguntinis oblatæ ab Annibale 8
pacis conditiones nequicq̃ agitantur inter Syphacem & P. Scipionem 294
pacta Romanorum, & Ætolorum in Capitolio poſita 177

pacuuius Calanus Campanus 70
pacuuij uerba ad Perollam filium 73
palma uiridis ardet 106
parentum authoritas uilis apud Liberos 176
paria conſulum egregia 105
parua momenta in ſpem metumq; animum inclinant 277
parua Romanorum cædes à pœnis in Brutijs 250
pater & patruus à P. Scipione parentum nomine æquantur 189
pater & patruus Cn. Fuluij conſulis liberantur à ſeruitute per filium 304
pateræ aureæ à Peſtanis Romam miſſæ 54
pati hoſtilia non indignetur qui fecerit 181
patre uiuente nemo poterat tribunatum aut ædilitatem Romæ habere 212
pauli Æmylij contio breuis 53
paulus Æmylius funda ictus 61
pauli Æmylij mors 63
pauor ingens S.R. ob defectionem coloniarum latinarum 202
pax Hiſpaniæ redditur 268
pax Carthaginienſibus datur à Romanis 319
pecus ſine paſtore gubernatum 102
pecunia neceſſaria ad conciliandos animos Hiſpanorum 190
pecunia à Nerone & Liuio in ærarium locata 238
pecunia tantum imperatur Mandonio & Indibili 253
pecunia à Carthaginienſibus offertur Magoni 256
pædagogus puerorum faleriorum, & medicus Pyrrhi proditoribus documento ſunt 127
peditis Romani intercurſus hoſtem terret 295
pella urbs Macedoniæ 177
peluis aurea Iunoni nunus 222
peninus non pœno uocatur 17
per centum annos Samnites cum Romanis conflixere 95

perſidia punica 38
perſidia Annibalis in Nuceriam 78
Perfugarum ſupplicium 112
pergamum Aſiæ urbs 273
perfugæ Gaditani ad Romanos 248
pericula ac labores in oppugnandis urbibus 169
perolla patrem alloquitur 73
perolla uincitur à patre ne Annibalem interficiat 74
pertinax uirtus omnia uincit 140
pertinacia Romana in obſidenda capua 166
peruſini, Cluſini, & Ruſellani abietes dant in claſſem P. Scipionis 265
peſtilentia ad Syracuſas in Romanis & Pœnis 149
peſtis in exercitu Ro. 266
peſtis & fames in exercitu punico 266
peſtis maxima in exercitu Ro. & Punico 273
petellini fidi Ro. 82
petellia urbs fame expugnatur à Pœno 87
petellia Conſentia, & Pandoſia à Ro. uictæ 296
phalera locus in ſinu maliaco 217
phileas Tarentinis obſides Tarentinos adducit 135
philippi bellum oritur 125
philippus legatos ad Annibalem mittit 90
philippus Apolloniam tentat, ſed fruſtra 124
philippus Oricum capit 124
philippus ſeminudus inde centiſſime fugit 124
philippus claſſem ſuam incendit 125
philippus in Orcinos & Apolloniates mouet 177
philippus dardanorum urbẽ capit 177
philippus Iampharniam caput Medicæ oppugnat 178
philippus Ætolos ſuperat ad Lamiam 217
philippus Ludos nemeos, et dies feſtos Argis agit 218
philippus Prædatores Romanos fugat 218
philip. inſignia regalia deponit 219
philip. pedes inter equites pugnat 219

philip.

philip. ex acie fugit 219
philip. turbam agreſtium capit ad Pirgum caſtellum 219
philip. omiſſo bello Achaico in Theſſaliam reuertitur 219
philip. à multis tumultibus excitatur 233
philippi celeritas fruſtrata 236
philipp. Toronem capit 236
philip. Triton, Drimas, Doridis oppida uilia capit 236
philippi mœror 237
philip. de ſe magnifica iactat 235
philip. Caſſandreæ claſſem fabricat 237
philip. Apolloniam petit, & agrum uaſta 274
philip. ſubſidium Carth. miſit Sopatro duce 207
philomenes uenandi ſtudio inſignis 133
philodemus præfectus Euriali 148
philodemus tradit Eurialũ Romanis 149
philomenis proditoris equus uacuus 207
philuntia, Pheneum, Ærea, & Ægium urbes Peloponneſſi 236
phiſia Ætolorum dux 217
phocis Eubœa, Peparethus inſulæ 235
pietas Scip. nititur iras Corbis & Orſuæ ſedare 246
pictura in Æde libertatis romæ in Auentino 199
pinarij præfecti Ænnæ reſpõſum 123
pinarij concio ad milites in præſidio Ænnen 124
pineus rex Illiriæ 52
pityuſa. inſula Magonem adiuuat 257
pirrhus cum Samnitibus p. biennium contra Romanos bellum geſſit 95
pyrrhus Argis occubuit ignobiliter 278
pyrrhus olim Theſauros Proſerpinæ abſtulit ſed cito retulit 271
placentia ab Aſdrubale obſidetur 224
plator præfectus Euripi pro Philippo 235
plator Macedonum præfi-

dium ſaluat 225
plauſtris naues inuectæ 138
plebiſcitum de M. Poſthu-mio 132
plebiſcitum de Campa-nis 183
plebiſcitum & S.C. de pace Carth. danda 214
plebis nouarum rerum ſem per auida 77
plebs per totam Italiam ab obtimatibus diſſenſit 101
pleminius præſidio Ro. in Locris præeſt 271
pleminius in Locris nequi-ter & fœdiſſime agit 272
pleminius Proſerpinæ Theſauros aufert 272
pleminius legatus lictores habet 272
pleminius laceratur, & na ſo auribusq; mutilatur à mi litibus Romanis 272
pleminius interficit duo tri-bunos militum ſupplicijs et inſepultos relinquit 272
pleminij fœdiſſima facino-ra in Locrenſes 272
pleminius, et ſeditionis prin cipes ī uicula, Rhegij 280
pleminius cum XXX ſo-cijs uinctus Romam mit-titur 281
pleminij exitus 281
pleuratus & Scerdiletus Thracum & Illyricorum reges 177
pluuia lapidea ſacro nouē diali expiabatur 316
plus animi eſt inferenti pe-riculum quàm propulſan-ti 263
pœna Volonibus indicta à Graccho 109
pœni à Saguntinis fuſi & fugati 5
pœni deterrentur à Tranſitu alpium 15
pœni obſidentes Cumas, ob ſidentur in caſtris 53
pœni inſtaurandis belli prō pti 125
pœni Arpinos Romanis op ponunt 128
pœni à Romanis fuſi duce L. Martio 156
pœni capti à Marcello ad Agrigentum 160
pœni religione inducti rude raiaciunt 166
pœni Romanos ſupant 205
pœni ſuperantur à Scipio-

ne ad Betulam 241
pœni trucidantur à Romanis more pecudum 243
pœni Hiſpania pulſi quarto decimo anno poſt bellum initum 243
pœni ducentum cæſi à Romanis ad Locros 271
pœni ſuam arcem in Locris incendunt 271
pœnorum ſtrages in Alpibus 18
pœnorum Labor in deſcenſu Alpium 19
pœnos atrox tempeſtas in Apennino affligit 30
pœnorum cædes in Hiſpania 46
pœnorum cædes & fuga ad Cumas 93
pœnorum animi perculſi ob eruptionem Marcelli 97
pœnorum cædes ingens ad Illyturgum 100
pœnorum cædes ad Mundam 125
pœnorum cædes ad Aurigem 126
pœnorum cædes à L. Martio in Hiſpania 158
pœnorum ſecordia in caſtrorum cuſtodia 158
pœnorum cædes à Marcello 160
pœnorum, & Campanorum cæſorum numerus 165
pœnorum exercitus diuerſi hibernant in hiſpania 174
pœnorum & Siculorum in Agrigento cædes 188
pœnorum octo millium cædes à P. Scip. 210
pœnorum cædes à C. Hoſtilio tubulo 214
pœnorum cædes & fuga ad Grumentum 225
pœnorum cædes ad Venuſiam 226
pœnorum, & aliorum hoſtium cæſorum numerus 230
pœnorū fuga à P. Scip. 242
pœnorum cædes & fuga in Brutijs 290
pœnorum cædes in agro inſubrium 303
pœnorum XX millia cæſa & totidem capta à P. Scipio. 314
pœnus nō poteſt elici ad pugnam à Carpeſijs 85
policratia uxor Arati à Philippo aſportatur 218

pomponius ueientanus uitioſiſſimus ab Hannone capitur 130
pontifices tres 82
pontifices mortui 131
pontifices ſuffecti 131
pontificij maximi competitores tres 133
pontifex maximus non fiebat qui ſella curruli non ſediſſet 131
pontifex maximus ab Italia abeſſe non poteſt 263
pontificum collegio relatum eſt de expiatione ſacrilegij 280
populi, qui à romanis ad pœnos defecerunt poſt cannenſem cladem 69
populus creare non poterat dictatorem 39
populus Romanus coronatus ſpectat ludos apollinares 139
populi immunes à militia milites dare coguntur 221
populonienſes ferrum claſſi Scipionis dant 256
porcus ore humano 198
porcus biceps 139
porta Iouis Capuæ Romanis aperitur 170
portus Trogilorum 147
porta Temenitis Tarenti 136
portus Carthaginis noua à ſolo uento Africo impugnatur 190
portenti loco habendum eſt ꝙ uiliſſimus quisq; ad imperium aſſumatur 211
poſtulata Magonis à Senatu Carth. 75
poſthumius Cons. electus à Gallis cum toto exercitu cæditur 84
potidania & Apollonia caſtella Ætoliæ 237
poſthumius publicanus uadibus non affuit 133
præclara Romanorum antiquorum facinora 67
præceptum Scipionis ad impugnandos elephantos 312
precia captiuis redimendis indicta ab Annibale 65
præda ex Macedonibus romanis cedit 125
præda ingens & cædes in caſtris Hannonis à Romanis 139
præda naualis à Romanis in portu Cartha. nouæ ca-

pta 192
præfecti nauium Aſdrubalis transfugiunt, & Carpeſios deficere faciunt 85
præfectus Capuæ ab Roma quotannis 169
præfecti Epicidis trucidantur 247
præfectus Tarenti in arce profugit 137
prælium equeſtre ſpeculatorum Romanorum & Numidarum 15
prælium leue populatorum Romanorum & Pœnorum 27
prælium acerrimum ad Cānas 60
prælium Scipionis et Aſdrubalis in Hiſpania 87
prælium acre Marcelli & Annibalis 206
prælium atrox inter Syphacem & Maſaniſſam 281
præmia Annibalis contemnunt fidi nucerini 78
præmia indicibus incendij propoſita 179
præmia Manno indici data 179
præmia diuerſa militibus an
nibalis oſtentata 313
præneſtini fame uicti dedūt Caſilinum Pœno per pactionem 81
præſaga mali mens 155
præſagium de Seppio Leſio Campano 165
præſagus P. Scipionis animus 189 264
præſidium Romanorum Murgantiæ proditum Pœno 122
præſidio decedere apud Romanos capitale erat 122
præſidium punicum in Capua captum à Ro. 170
præſidium punicum in Salapia, & Salapia deditur romanis 185
præterita magis reprehendi poſſunt q̄ corrigi 310
prætores Syracuſis creantur 114
prætores Syracuſarum in Acradinam fugiunt 115
prætores Syracuſarum cadūtur 120
prætoria naui capta, Claſſis Romana diſijcetur à Tarētinis 187
preces Sophonisbæ ad Sy-

phaetem 296
princeps Senatus Q. Fabius maximus 204
principes Locrorum à Pleminio interfecti 272
priuata pecunia Reſp. Romana adminiſtratur 99
priui lapides, priuæ uerbenæ 303
probra Cn. Fuluij 162
probra à cuſtodibus in tribunos iacta 148
probra in pleminium à Locrenſibus iacta 277
prodigia 198
prodigia ſtupēda nimis 34
procurationes prodigiorum 32
proditores Turini, Romanos ad cædem portis excludunt 141
proditores Gadium detecti & comprehenſi 250
prorogatur imperium omnibus qui in prouincijs ſunt 107
prorogatur imperiū conſulibus anni præteriti 106
prorogata imperia in annum 263
proſerpina militibus Romanis furorem iniecit ob raptos Theſauros 273
proſerpina ſemper à uiolatoribus templi ſui pœnas exegit 277
prouerbium minime ſis cancterium in foſſa 99
prouida Gracchi opinio Anibalem decipit 93
prouida decreta S. Ro. ad philippum coercendū 94
prouidentia Fabij in oibus etiā q̃minimus 99
prouinciarum diuiſio & exercituum 125
prouinciarum ſortitio 89
prouinciaꝶ diuiſio 160
prouīciaꝶ diſtributio 180
prouinciæ conſulibus decretæ 221
prouincias ſortiuntur prætores inter ſe 222
prouinciarum diſcretio & exercituum 275
prouincias ſortiuntur conſules & prætores 272
prouinciarum & legionū diſtributio 317
prudentia Lælij 193
prudentia Claudij aliò ſe pronunciat iturū, & alio

flectit 193
pruſia rex Bithyniæ regnũ Attali inuadit 236
publica prodendo, tua me quicquam ſeruas 185
p.Scipio explorat iter Annibalis 15
p.Scip.Genuam petit 16
p.Scip.& Annibal acies iſtruunt ad Ticinum 24
p.Scip. uulneratur in acie ad Ticinum 24
p.Scip. ad placentiam decepto Annibale peruenit 24
p.Scip. ad Trebiam caſtra mouet 25
p.Scip.Cn fratri coniungitur 46
p.Scipio adoleſcens dux eligitur à cannenſibus reliquiis. 63
p.Scip.adoleſcens iuramentum à conſocijs ui exigit 63
p.Scip.prouida celeritas ſocios hiſpanos firmat 125
p.Scip.obſeſſus ab Aſdrubale liberatur à fratre 125
p. Scipio temere Indibili obuiat 164
p.Scipio lancea traiectus et moritur in acie in Hiſpania 164
p.Scipio filius P. Scipionis imperium in Hiſpania petit 173
p.Scip. eligitur ad imperium Hiſpaniæ 173
p.Scip. pœnitentes ſui electionis oratione confortat. 173
p.Scip. laus & ars mirabilis ad oſtentationem compoſita 173
p.Scipio quotidie in Capitolium ibat 173
p.Scip. ſtirpis diuinæ creditur 174
p.Scip. ſententia ſapientiſſima. 193
p.Scipionis Nauigatio ĩ Hiſpaniam 174
p.Scip. regium nomen renuit 209
p.Scip. ad Taraconẽ 174
p.Scip. prudentia 174
p.Scip. emporijs copias exponit 174
p.Scip. Collaudat milites 174
p.Scip. L. Martium honorat 174

P.Scipionis Iberum traijcientis copiæ 189
P.Scip ſagacitas & conſtantia in oppugnatione Carthag.nouæ 191
P.Scip.omen ac prodigium accipit ab æſtu refugiente. 191
P.Scip.in primis agit grates dijs pro uictoria 194
P.Scip.dijs ſimillimus dicitur à Luceio 194
P.Scip.prorogatur imperium Hiſpaniarum donec reuocetur 201
P.Scip.prudenter copias auget 209
P.Scip.ad ultimam Hiſpaniam contendit 233
P.Scip. collaudatum fratrem Romam mittit cum captiuis 234
P.Scip.Pœnos fame et æſtu fatigat 242
P.Scip.magnanimitas cogitat de debellanda Africa. 344
P. Scip. & Aſdrubal Giſ. uno tempore ad ſyphacem 244
P. Scip. reſponſum ſapiens ad Syphacem 244
P.Scip. & Aſdrubal Giſ. ad eandem cœnam apud ſyphacem 244
P.Scip fœdere icto cum ſyphace in Hiſpaniam reuertitur 244
P.Scipionis hortatio ad milites Illiturgum oppugnaturos 245
P.Scip.uigor in oppugnatione Illiturgi 246
P.Scip.ægrotat 248
P.Scip. peruenit decimis caſtris ad Iberum 254
P.Scipiõis clementia et prudentia erga Mandonium & Indibilem 253
P.Scip.ex Hiſpania Romã uictor redit 257
P.Scip.cum centum bobus Ioui ſacrificat 258
P.Scip. in quadraginta & quinq; diebus LX naues perficitur 265
P.Scip.in Siciliam cũ claſſe. 265
P. Scip. arte prudentiſſima armat trecentum equites Romanos 266
P.Scip.ueterãos deligit 266

P.Scip.nil pun̄ cogitat 266
P.Scip.frumentum ſiculis imperat 269
P.Scip.nouas naues ſubducit.ueteres reficit 267
P.Scip.iuſtis iuditijs Siciliã ſibi conciliat 267
P.Scip.ad capiendam arcẽ Locroꝝ milites mittit 270
P.Scip. Locris ſubſidium ducit 271
P.Scip.fidos Locrenſes remunerat,pfidos plectit 271
P.Scip.carpitur ab obtrectatoribus maxie à Fabio.279
P.Scip.re potiusq̃ uerbo ſe purgat 281
P.Scip.conſul iubetur à Prætore in Africam traijcere. 281
P.Scip.defectionem Syphacis prudenter celat 282
P.Scipionis contio ad exercitum in Africam traijciendum 282
P.Scipionis precatio in ipſo digreſſu à Lilybæo in Africam 284
P.Scip.omen accipit à pulchro promontorio 284
P.Scipio naues onuſtas præda remittit in Siciliã 289
P.Scip.Vticam terra mariq; oppugnat 289
P.Scip.ab Vtica recedit 290
P.Scip.caſtra biberna communit 290
P.Scipioni prorogatur imperium donec debellatum ſit in Africa 293
p.Scip.omnes gratificari certant,eius exercitui omnia affatim ſubuehens 293
p.Scip.ſoli Maſaniſſæ conſilium ſuum aperit 294
p.Scip.arma hoſtium capta Vulcano donat 295
p.Scip. uoluntarie deditis parcit 295
p.Scip.urbes Carthaginenſiũ ui et metu ſubigit 296
p.Scip.occupat Tũeta 296
p.Scip.ad naualem pugnã ſe accingit,& claſſem nouo ordine inſtruit 296
p.Scip.auditis nuptijs Maſaniſſæ,ſatis mæret 300
p.Scip.Maſaniſſæ triũphalia dat munera,& regem eum appellat 301
p.Scip.ad Tũeta redit 301
p.Scip. & Annibal duces

ad ſupremum certamen comparati 308
p.Scip.fiducia dum exploratores Annibalis per caſtra ducit 309
p.Scip.aciem ſolertiſſime inſtruit in Annibalem 312
p.Sci.prouidentia maxime enituit in acie contra Annibalem 313
p.Scip prius à deuicta gente cognomen adeptus 319
p. Sempronius cũ exercitu ad Dirachium 274
p.Licinij dotes mirabiles animi & corporis 292
pudicitia P.Scipionis 194
puer cum capite Elephanti, pœno 203
puerorum fœminarumq; repugnatio 245
pugna Saguntinorum, & Pœnorum 4
pugna naualis Romanorũ & Pœnorum 26
pugna Romanorum, & Pœnorum ad Placentiam 31
pugna acerrima ad Thraſimenum 37
pugna leuis ad Caſilinũ 43
pugna Minutij magiſtriequum & Annibalis 50
pugna Marcelli & Annibalis ad Nolam 97
pugna acerrima Volonum in Brutios 109
pugna acris Romanoꝝ, & Pœnorum ad Mundam urbem Hiſpaniæ 125
pugna Romanorũ, & pœnorum in tenebris 128
pugna æqua Romanorum, & pœnoꝝ ad Capuã 144
pugna Annibalis, & Centenij 144
pugna p.Scipionis, et Indibilis 154
pugna Romanorum, et pœnorum in Sicilia 160
pugna Romanoꝝ, & pœnorum ad Capuam 164
pugna naualis Romanorũ & Tarentinorum ad Sacriportum 186
pugna Annibalis & Cn. Fuluij ad Herdoneã 196
pugna Marcelli, et Annibalis Numiſtronem 197
pugna æqua Marcelli, & Annibalis 204
pugna acerrima p. Scipiõis

& Aſdrubalis ad Betu/ lam 210
pugna naualis Romanis ſe/ cunda 217
pugna Annibalis, et Clau. Neronis ad Grumentũ 214
pugna tumultuaria Anni/ balis, & Clau. Ner. 225
pugna atrox Romanorum, & Aſdrubalis ad Metau/ rum 229
pugna Romanoꝝ, & cel- tiberoꝝ pro pœnis 232
pugna Magonis, & Maſa- niſſæ cõtra p. Scip. 241
pugna acerrima p. Scip. cũ Adrubale Gis. 242
pugna Naualis Lælij, & Aſdrubalis in mari Gadi- tano 252
pugna leuis Romanorum, & Illergetum 253
pugna acerrima Romano- rũ, & Illergetum 253
pugna acerrima Romano- rum, & Hiſpanorum in agro ſedetano 267
pugna naualis Romanoꝝ, & Carth. 298
pugna Syphacis cũ Lælio, & Maſaniſſa 298
pugna Magonis, & roma/ noꝝ i agro Inſubriũ 303
pugna Vltima Scipionis, et Annibalis 314
pulchri promontorium in Africa 284
pulchrũ eſt modeſtia, & tẽ/ peramẽto ligue uincere 248
punicæ aciei inſtructio 59
punica claſſis plus obeſt ſu/ is, q̃ Romanis 173
punica claſſis Sardiniã po/ pulatur 200
punica fraude electi legati Carthaginenſium 305
pupillorum, ac uiduarum pecuniæ gratis in publicũ cõferuntur Romæ 111
Qua arte Annibal traijci, ad Rhodanũ Elephãtos 14
qua cura creandos conſules Fabius cenſet 104
qua prudentia omnia curat p. Scipio 289
quadriremis Romana capi tur 110
quadrigæ aureæ in Capito/ lio 292
quadraginta millia pœnorũ cæſa, ſeptem capta a p. Sci/ pione una die 295

quadraginta, et duos annos
Q. Fabius maximus augurfuit 308
quæ minuerint ſpem Annibalis potiũdæ urbis 167
quæ præ ſe tulerit Marcellus ouans 175
quænam in Cartha. noua ſeruabant Pœni 190
quanta cura Romani ſacrorũ ritus cuſtodiebãt 330
quãtus amor militum erga Scipiones, ex eorum fletu cogniſcitur 156
quanta prudentia P. Scipio trahit ad ſupplicium ſed.-tioſos 250
quanta ueneratione mater Idea Romã infertur 275
quantam pecuniam Scipio Carthagini imperauerit incertum eſt 302
quatuor millia pondo auri prompta ex ærario 203
quatuor Elephãti occiſi, duo capti à Romanis 225
quatuor millia Celtiberorũ cæſa à P. Scipione. 296
quatuordecim legiones, & centum naues longas habent Romani decimoſepti-
mo anno belli pũici 317
queſtus omnis patricijs indecorus 33
querellæ lugubres reliquiaꝝ Cannenſium 134
querellæ Syracuſanorum de Marcello 173
querellæ ſeditioſæ ſociorum po. Ro. 202
querellæ Placentinorum, & Cremonenſium de Gallis. 239
querellæ ſeditioſorum militum Romanorum 249
qui in ſenatu leguntur 83
quintus Mutius morbo implicitus 91
quindecim tutores Hieronymo regi relicti 102
quinq; nobiles Tarentini ad Annibalem. 107
qui facti ſunt ærarij à cenſoribus 111
qui Syracuſanorum Romanos oderant 120
quintus Sertorius magiſter peditum apud Syphacem. 129
quinq; uiri ad reficiendos muros 351
quintus Nauius author mi-

ſcendorum pedium cum equitibus 163
quintus Nauius ſignum au fert ſignifero, & uallo Hoſtium infert 164
quinti Nauij corpus ingens 164
quintus Fuluius à Capua ad ſubſidiū Romæ uenit 166
quinto Fuluio par imperium cum conſulibus datur 166
quinto Fuluio prorogatur imperiū ad capuam 180
qui honore præſtat, ſit dux ad grauia ſubeūda 189
quinqueremis Romana ſupprimit duas triremes pœnas 253
quītus Fuluius tri.ple.petit auxiliū in P.Scip. 248
quinq; qnqueremes legatis Romanis honoris gratia dantur 273
quingenti eqtes Carth.incidūt in ſtationes Romanas
quingenti numi/ (283
de ad Maſaniſſam 286
quinqueremis Romana incaſſum oppugnata à tribus quadriremibus punicis. 307
quindecim.M.cæſa ex exercitu Verminiæ à Romanis 315
quingentæ Carthaginenſium naues à P.Scip.incenſæ. 319
quomodo Tarētū ab Annibale capitur 136
quomodo Afri rupem præcīſam ſcandunt 245
quō fabri locrenſes arcem Romanis produnt 270
quot nauibus traiectus ſit exercitus à P.Scipione in Africam 283
quot hoſtibus, et quāta mole belli præmitur Scip. 294

R

Rami oleæ & uelamenta, ſupplicum habitus 118
raro bona fortuna, bonaq; mens datur homini 318
rationes Carthaginenſium quibus oppugnationem Saguntii iuſtā aſſerunt 9
ratio uerisſima belli gerendi cum Annibale 55
recuperatores dantur à P.Scipione contendentibus de corona murali 193
reciprocatio freti Euripimi/

rabilis 253
rege interempto fugiunt ſa tellites 104
regius mos uenenum ſecum ferre 301
regnum Syphacis donatur Maſaniſſæ à P Scipiõe 320
reguli Gallorum, capti donis, dant Annibali tranſitum 12
regini Romanis fidi 87
religio ex contempto ritus Romani in ſacris 131
religio romana laudatur 218
reliquiæ cannenſes 71
reſponſum Carthaginienſiũ ad legatos Romanos 6
reſponſum S. R. ad legatos Hieronis 54
reſponſum pauli Æmylij ad Lentulum 61
reſponſum oraculi delphicũ à Romanis petitum 75
reſponſum Herennij ad Hãnonem 96
reſponſum P. Scipionis ad tri. plebis 131
reſponſum P. Scip. ad Indibilem 209
rñſum Liui conſulis irati 224
reſponſum oraculi apollinei ad Romanos 273
reſponſum ſecundum oraculi delphici ad romanos 273
reſponſum legati P. Scip. ad Syphacem 294
reſponſum Syphacis aĩoſum ad legatos Carth. 295
reſponſum gratiſſimũ S. R. ad legatos Maſaniſſæ 303
reſpublica non præponatur neceſſitudini priuatæ 105
reſpublica incolumis res priuatas ſaluat 184
reſpublica ſine magiſtratu curruli 316
reſpirant Carthaginienſes audientes Lælium, non Scipionem adueniſſe 269
riſus Annibalis increpatur ab Aſdrubale Hedo 318
riui ſanguinis i foro ſuderta, riuus ſanguinis 222 (no 267
rhion dicitur fretũ iter Naupactum & Patras 217
robur et color in uultus Scipro tribunali ſedentis 251
rogatio trib. plebis ad P. R. de Campanis 183
romani Ticino pontem imponunt 20
romanorum uirtus in extre

ma neceſſitate 27
romanorum inuictus ciuis ad omnium curam 52
romæ ingens terror 226
romanus ſemiuiuus Numidam lacerat 246
romanorum deditio ad cannas 71
romanorum uirtus non frãgitur aduerſis 280
romanorum cæſorum, & captorum ab Annibale, numerus exponitur in Senatu Carth. ab Magone 75
romani iram iuſtam in Gallos, prudenter differũt 84
romani aut mori, aut uincere decernunt 87
roma gaudent ob uictoriam Scipionum 87
romani in Hiſpania maiorem numerum Pœnorum cæduntq̃ ipſi ſint 100
romani tria millia Pœnorũ capiunt 100
romanorũ cædes i tarẽto 136
romani arci tarentinæ ſubſidium inferunt 136
romanorum cædes maxima in Brutijs 143
romanorum clades maxima in Apulia ab Annibale 146
romani Syracuſas clàm noctu ingrediuntur 147
romanorum cædes ingens in Hiſpania 154
romæ impar libertas 162
romanorum militum ardor ad inſequendum hoſtem, caute reprimitur 164
romani ratibus Vulturnum traijciunt 166
romanorum cædes ad Herdoneam 196
romani milites collaudantur à P. Scipione 198
romani milites ægrius ferunt orationem irati Marcelli, q̃ pugnam 205
romani uincunt Annibalẽ, & Pœnorum octo. M. cædunt 206
romani milites in hoſtẽ iniquo aſcenſu tendunt 210
romanorum perfugarũ cædes à Salapinis 217
romana claſſis Corinthi & Sycionis agrum uaſtat 218
romanorum præſidium in Elim 219
romanorum uirginum chorea in ſacro Iunonis 223

romanorum ciuium anxiæ curæ de ſumma imperij 226
romanorum militum modeſtia, & labor itineris continuus 228
romanæ aciei inſtructio contra Aſdrubalem ad Metaurum 229
romani cæde hoſtium ſatiātur 230
romani maxima ſollicitudine dijs grates agunt pro uictoria 230
romanorum mos conſerere ſcuta in acie 252
romani ſtabili pugnæ aſſueti 232
romani omnium ſecundorum, & aduerſorum cauſas in deos uertunt 239
romani conſentinum agrum populati pene à Brutijs opprimuntur 240
romani Annibalis præſtantiam magni faciunt 240
romanus ciuis miles ue nunquam iniuriæ opportunus 245
romanorum militum inſclētia inaudita 248
romana legio olim Rhegiū per proditionem occupauit 251
romani imperatores qui in ſecundo bello punico ceciderunt 255
romani in Magonem exercitum decernunt 265
romani per legatos tentant hiſpanos ut ab armis diſcedant 268
romani arcem Locrorum nocte ſcandunt 270
romanorum animi accendūtur ad inuadendam Africam uiſa præda Hipponenſi 270
romanorum eruptio ſtrenua in Pœnos oppugnantes Locros 270
romani ſpem concipiunt ex animo P. Scip. præſago 272
romani ægre ferunt Ætolorum pacem cum Phi. ſine autoritate ſua 274
romani conſilium aggrediēdi Africam caute cælāt 275
romani milites qui Locris erant Siciliæ deputantur 279
romani ſpeculatores caſtrorum

rum Carth. ſub ueſte ſerui-
li 294
romani ægreſcrunt Anni-
balis, & Magonis diſceſ-
ſum ex Italia 305
romani ambigunt an lætentur nec'ne de regreſſu Annibalis in Africam 308
romani primo impetu Pœnorum aciē loco mouēt 313
romanorum decem millia cæſa in ultima pugna cum Annibale 314
romani plus auxerunt imperium, parcendo uictis, q̄ uincendo 320
rubor & lacbrymæ Maſaniſſæ ob lenem increpationem P. Scipionis 299
ruſcinon portus Africæ 298

S

Sacramentum militare nouum 55
ſacrificuli, & uates mentes hominum captant 131
ſacri portus 186
ſacroſancta uacatio 222
ſacroſancta poteſtas trib. plebis 280
ſacrum Cereris anniuerſarium intermiſſum eſt ob luctum 64
ſacrum nouendiale 89
ſacrum piaculare 279
ſagacitas Romanorum nunquam deeſt 94
ſagacitas Annibalis ad inferendam fraudem 215
ſagacitas Criſpini ad euitandam fraudem 216
ſaguntinorum origo et Laus 4
ſaguntinæ oppugnationis proceſſus 4
ſaguntinorum eruptiones ſtrenuæ 4
ſaguntini aurum, & argentum comburunt 7
ſaguntum captum ac direptum ab annibale 7
ſaguntum recipitur à Romanis 126
ſaguntini ciues à Scipionibus redempti 258
ſagūtini Italiā ſpectant 259
ſalapia, Maronea, & Meles captæ à Romanis 196
ſalentinorum urbes ad Annibalem deficiunt 131
ſalera urbs ab Hannone occupatur 288
ſalera à Scipione capta præſidio firmatur 289

ſalis precium 296
ſalinatoris cognomen unde Liuio 296
ſamnium uaſtatur à Romanis 112
ſanctius conſilium Carthaginienſium 302
ſanguine pluit Romæ 106
ſapientium ciuitas ficta 176
ſardi ad defectionem ſpectant 91
ſardorum, & pœnorum cædes ingens à Romanis 94
ſarta tecta 290
ſatis pœnarum eſt penitentia erroris 252
ſaxū ingens uolitare uiſū 115
ſcelera Andronodori, et Themiſtij 115
ſcipiones duo proſpere gerūt in Hiſpania bellum 85
Scipiones Aſdrubali obuiam ire parant 86
ſcipiones aciem inſtruunt in Aſdrubalem 86
ſcipiorum uictoria de Aſdrubale in Hiſpania 87
ſcipiones caſtra Aſdrubalis capiunt, & diripiunt 87
ſcipiones ſubueniunt inopiæ Illiturgi obſeſſi 99
ſcipiones exercituum diuidūt in Hiſpania 153
ſcopas prætor Ætolorum 177
ſcorti campani indicium de litteris ad Annibalem 168
ſcotuſa urbs 234
ſcriba & uiatores ædilitijs furti damnantur 316
ſcuta Romanorum cruenta Pœnos terrent 158
ſecundæ res negligentiam creant 32
ſecundæ res ſegnitiem induunt 77
ſeditio in caſtris romanis ad Sucronem in hiſpania 248
ſegnie imperium conſulis aſpernantur milites 140
ſemel proditori, nulla deinde fides 127
ſempronius Scipioni coniungitur ad Trebiam 27
ſempronius criminatur temere P. Scipionem collegam 27
ſempronius Bleſius cum M. ſocijs cæditur 52
ſempronius patres conſolatur 84
ſempronius tyrones militiā docet 89

ſempronij eruptio ſtrenuiſſi-
ma 92
ſempronius longus Hanno-
nem cum magna cæde à
Lucanis pellit 93
ſempronij gracchi laus 162
ſempronius Gracchus adole-
ſcens fit augur 297
ſenatus campanus conſilio
aſtutiſſimo Pacuuij ſerua-
tur à cæde 70
ſenatus Ro. ad portam cape-
nam 89
ſenatus campanus romanis
plebs Annibali fauet 94
ſenatus conſultū, ut Q. Ful-
uius prætor urbanus ſit 106
ſenatus C. deliberatione Vo-
lonum 108
S.C. in notatos à cenſoribus
113
ſenatus Romanus non L.
Martio, ſed proprætori ſcri-
bit 161
ſenatus Ro. ueretur offendere
Publicanos 133
S.C. de militibus quærendis
133
S.C. nouum de reliquijs can-
nenſibus 134
S.C. de nouendis ludis apol-
linatibus 139
S.C. quibus hoſtijs apollini
& Latonæ ritu græco ſa-
crificetur 139
S.C. ad Q. Fuluium 166
ſenatu campano extincto re-
liqua multitudo uenditur
171
S.R. agere non poterat de ci-
ue Romano niſi P. Roma-
ni iuſſu 183
S.R. conſulibus amplā dat
poteſtatem 223
S.C. de Tarentinis 214
S.C. de P. Scipione 280
S.C. quod P. Scipio in Afri-
cam traijciat 281
S.C. fœcialibus datum 319
ſententia S.R. mitis de Mar-
cello, & Siculis 182
ſentina urbis exhauritur cū
mali exeunt 117
ſententia Fabij in Pleminiū,
& P. Scipionem, & de ex-
piatione ſacrilegij 277
ſententia prudentiſſima Me-
telli de P. Scipione 279
ſententiæ tres agitatæ in
concilio Carthaginienſi-
um 294
ſeppius Leſius ſummum ma-

ſ giſtratum Capuæ accã-
pit 165
ſeptem naues punicæ captæ
à Romanis 25
ſeptem ſenatorum aretinorũ
qui fugerant bona, ueneũt
à Romanis 214
ſeptem M. uoluntariorum
P. Scipionem ſecuta 261
ſerenitas poſt regreſſum in
caſtra 167
ſerenitas ſubito oborta ſedẽ
ſuam ſpectaculo reddit 316
ſergius & Matienus trib. mi
litum in uincula à P. Sci
pio. 271
ſerui empti ad militiam à ro
manis 58
ſerui ædem Veſtæ ab igne de
fendunt 179
ſeruilij conſulis uana ambi-
tio 306
ſetia, Sora, Lauinium ur
bes 166
ſeueritas Romanorum in
reſtituendo captiuum Anni
bali 68
ſeruus Syracuſarum prodi
tionem tractat 146
ſex millia Romanorum ela
pſa ad Traſimenum 37
ſexdecim legiones Romanæ
tantum 308
ſex onerariæ Romanæ ca
ptæ à Carth. 298
ſibaris 186
ſicilia P. Scipioni decerni-
tur 264
ſicilia tota pacatur, & roma
nis ſubditur 188
ſiculi præſidia Romana aut
capiunt, aut produnt 123
ſiculi ad Pœnos deficiunt 123
ſiculi ad Genua Marcelli
prouoluuntur 182
ſiculorum fletus, quia Mar
cello iterum Sicilia decerni
tur 180
ſiculi ad militiã ſcripti 202
ſiculi equites Romanos mili
tiam docent iuſſu P. Scipio
nis 266
ſidicinus & Caſinas ager à
Pœno populatur 166
ſigna militaria Siphaci, &
Aſdrubali adempta à P.
Scip. 294
ſigna ex mulctatitio argen
to 316
ſigna ænea ex mulctatitia pe
cunia 290
ſignum Iunonis in Auenti

110 33
ſignum ignis à Philippo di- ſpoſitum 235
ſignum mutuo igne da- tum 136
ſignum quod conuelli ne- qui effodi iubet C. Flami- nius 36
ſignum tubæ Romanæ no tatur ab Aſdrubale 228
ſilipia urbs Hiſpaniæ 240
ſimultas inter Marcum Cor- nelium & Marcellum 196
ſimul parta ac ſperata deco- ra unius horæ fortuna euer- tere poteſt 310
ſingulare certamen Corbis, & Orſuæ 246
ſyphacis petitio à Ro. 129
ſyphacis uincti, & Numida- rum captorum ſpectacu- lum 299
ſyphacis mors, et funus eius publica impenſa 320
ſyphacis pia ſed ſatis ſtulta uoluntas 251
ſyphax rex Maſæſulorum 251
ſyphax cum ipſo Romano duce amicitiam uult firma- re 252
ſyphax rex numidarum Car- thag. inimicus 120
ſyphax Carthaginienſes ſu- perat 130
ſyphax cum Carth. fœdus percutit 282
ſyphax hortatu Aſdrubalis exercitum in Maſaniſſam mittit 286
ſyphax Maſaniſſam fundit & fugat 286
ſyphax & Aſdrubal Giſg. fugiunt 295
ſyphax iterum exercitum cõ- trahit impulſu uxoris & ſoceri 298
ſyphax uiuus capitur à Læ- lio & Maſaniſſa 228
ſyphax in cuſtodiam Albã mittitur 302
ſyracuſani tumultus 113
ſyracuſani pro libertate ſata- gunt 114
ſyracuſani pacem cum Ro- manis facere decernunt 117
ſyracuſanorum exercitus ad Megaram 118
ſyracuſæ in antiquam ſerui- tutem 119
ſyracuſæ oppugnantur à Marcello 119
ſyracuſarum ſitus natura et

arte munitiſſimus 120
ſyracuſæ inexpugnabiles 146
ſyracuſæ urbs ſui temporis pulcherrima 148
ſyracuſani bis Athenienſes uicerant 148
ſyracuſarum ſpolia Romã aduecta 159
ſitella allata 132
ſitus Carthaginis 190
ſol ſanguineus 115
ſolis orbis uiſus minui 316
ſophonisba Maſaniſſam plorans alloquitur 299
ſophoniſba potius interfici quàm Romanis tradi ſupplicat 299
ſophoniſba pulcherrĩa 299
ſophoniſbà haurit uenenum intrepide 301
ſoſippus in uoluntariũ exilium 116
ſoſſis ac Dinonimis duces Syracuſanorum 118
ſoſis & Mericus cũ coronis aureis ãn Marcellũ 171
ſortes extenuatæ 32
ſpecies hoĩum in cœlo 106
ſpecimen iuſtitiæ in P. Scipione 116
ſpeculæ Carthaginenſium anxiæ 281
ſpectaculi eſt magni profectio claſſis Romanæ ex Sicilia in Africam 228
ſpicæ cruentæ Antij 239
ſpiritus Romani magis magni quàm utiles 310
ſpolia caſtrorum Hannonis ditant Romanos 31
ſpolia et arma à templo Iouis Olympij detrahuntur 113
ſpolia gallica, Annuli, Torques, & armillæ 126
ſpolia Tarenti Syracuſarũ ſimilia 307
ſtagnũ Minutij cruentũ 106
ſtatius Metius præficitur Caſilini 118
ſtatio Euripi nauibus infeſta 235
ſtatua Manitij Præneſtini 81
ſtipendium à ſardis exactum 94
ſtrages communis Romanorum & Pœnorũ ad Trebiam 29
ſtratagema Annibalis in Hiſpania 3
ſtratagema Annibalis in

tranſitu Rhodani 16
ſtratagema Annibali in eliciendo hoſte 28
ſtratagema Annibalis ad Thraſimenum 36
ſtratagema Annibalis ad Caſilinum 43
ſtratagema Annibalis i Minutium 51
ſtratagema Annibalis ad Gerionem 58
ſtratagema Annibalis in Neapolitanos 69
ſtratagema uel potius fraus Gallorū i ſylua Litana 84
ſtratagema ſempronij Gracchi ad Hamas in Campanos 92
ſtratagema Marcelli, quod tñ nō ſuccedit ad uota 19
ſtratagema Neuij Criſpi legati Romani in Philippum 129
ſtratagema Fabij in Arpis capiendis 127
ſtratagema Annibalis i capiendo Tarento 136
ſtratagema Hannonis, & Magonis 141
ſtratagema Annibalis ad herdoneam 145
ſtratagema Marcelli in Syracuſis capiendis 146
ſtratagema Marcelli in expugnatione Naſſi & Acradinæ 147
ſtratagema L. Martij in expugnandis duobus caſtris Pœnorum 158
ſtratag. P. Scip. in expugnatione Carth. nouæ 189
ſtratag. Fabij in recaptiona Tarenti 207
ſtratag. P. Scip. cōtra Aſdrubalem ad Betulā 239
ſtratag. uel potius frus Annibalis quā Marcellus interijt 214
ſtratag. Clau. Neronis i Annibalē ad Grumētū 224
ſtratag. Annibalis dū fugit ab Grumento 225
ſtratag. Neronis, in diſceſſu ab Annibale, & in tacito acceſſu ad Liuium 227
ſtratag. Clau. Ner. in prælio ad Metaurum 230
ſtratag. P. Scipionis i Aſdrubalem Gis. 242
ſtratag. P. Scip. ad Betulam 261
ſtratag. P. Scipionis in Illergetes 255

ſtratag.P.Scip. in capiẽdis ſubito tumulis circa Cartha. 284
ſtratag.P.Scipionis ad Saleram in Hannonem 288
ſtratag.P.Scipiõis i Syphacem & Aſdrubalem 294
ſtrenuitatem Romanã ſtupent Pœni 157
ſtrepitus ingens in æde Iunonis ſoſpitæ 275
ſtrigoſiores equi 228
ſtructuræ antiquæ mõns 6
ſtudium ſenatorum Romanorum in remp. 185
ſubſidium à P.Scipione Locros ductum 270
ſudor ſanguineus ex quatuor ſignis 198
ſuffetes ſunt ſumus magiſtratus Pœnis 257
ſuffetes Gaditani crucifixi à Magone 257
ſuffetes Carthagini erant, Romæ Conss. 294
ſuperſtitio aruſpicum 92
ſupplementũ Annibali decretũ à Senatu Carth. 77
ſupplementũ copiarum Magoni miſſum Genuã accedit 269
ſupplicatio Romæ ob bellũ indictum Carth. 9
ſuppl.ob uer ſacrũ uotũ 39
ſuppl.ob prodigia procurãda.34.275.106.198.203.
ſupplicatio uxoris Mandonij ad P.Scip. 194
ſuppl.ob res bene geſtas à P.Scip. 200
ſuppl.ob uictoriã de Aſdrubale ad Metaurum 231
ſuppl.eo ꝙ P.Scipio i Africam traiecerit 293
ſuppl. ob uictoriam de Syphace 302
ſuppl.ob diſceſſum Annibalis ex Italia 304
ſupplicationes ob ſupremam uictoriam P.Scip. 314
ſuppliciũ exploratoris Carthaginenſis 52
ſupplicium L.Cantilij obſtupratam ueſtalem 65
ſupplicium ſeditioſorũ militum P.Scipionis 249
ſuppliciũ perfugarum, latinorum ſecuris Romanoꝝ crux à P.Scip. 319
ſupplicium ex incendiarijs ſumptum 179
ſumma legionum Romana

tum 132

T

Tabellarij Aſdrubalis ad Clau.ducuntur 226
tabellarij Aſdrubalis capiuntur à Romanis 226
tabernæ clauſæ ob luctum Romæ iubentur apiri 84
tagus fluuius Hiſpaniæ 210
tapſus urbs à Maſaniſſa capitur 286
tarditas Carthaginenſibus obeſt 296
tarētū capitur à Fabio 208
tarentinus in omnibus impar Romano 208
tarquinienſes lintea dāt claſſi P.Scipionis 265
taurea Aſellū decipit 93
taurea Iubellius ſe ipſum interimit 171
taurini populi 19
techna flagitioſiſſima Flauij Lucani in ſemproniū Gracchum 142
teleſia urbs à Pœno capitur 41
temerarius Sempronij ductus ad Trebiam 28
temeritas & Ferocitas C. Flaminij 35
temeritas nō ſemp felix 261
tercentum equitibus Campanis ciuitas data à Ro. ob ſtipendia cum fide emerita 88
tercentum equi indibili donantur à P.Scipione 210
tercentum iuuenes inermes apud P.Scipionem 266
terentius in agro piceno milites conquirit 89
terentius nouas claues Aretio imponit 214
terentius culeo pileatus ſequitur P.Scipionem triumphanteni 319
terræmotus maximus non auditur à pugnantibus ad Cannas 37
terrores & clades ſecundi belli punici 189
terror ingens Carth. ob aduentum Lælij 268
terror offunditur oculis & auribus militum ſeditioſorum 252
terror ingens in caſtris Philippi 90
terra ingentibus cauernis cō ſedit 316
teſſera militum 227

EE.

teſtulæ datæ 132
teſtes in Gn. Fuluiū 162
themiſtius gener Gelōis 115
theodori uirtus inuicta in arcanis occultandis 103
theodorus torquetur 103
theodorus Thraſonem inique accuſat 103
theodorus, & Soſis 113
thermopylarum ſaltus ab Aetolis munitur 234
theſauri Proſerpinæ conquiſiti à prætore Romano reſtituuntur 280
thraſimenus Lacus apud Peruſiam 36
thraſo Hieronymi familiaris Romanorū amicus 103
thraſo inſons tortus moritur. 103
thurini ad Pœnum deficiunt 141
thurini fugiunt ex induſtria 141
tyberis inundatio maxima 316
titi Mālij ſententia in Marcellum 182
titus Pedianus ſignū proijcit intra uallū hoſtiū 140
titulus datus à militibus. L. Martio, patres offendit 161
titus Clau. Conſ. ſegniter agit ob inuidiam. 316
toro urbs 236
transfugæ Romani, et mercenarij milites, cædunt prætores Syracuſarū 246
transfugis locus fugæ caſu datus eſt. 152
trebus Coſſanus 69
trepidatio Carthaginenſium 285
tres iuſti exercitus contra Gn. Scipionem. 255
tres & uiginti legiones Romanæ 161
tria caſtra Romana ad Capuam obſidendam 146
tria oppida ex hirpinis recepta à Romanis 39
tria ſigna ad ædē Cereris. (221
tria. M. afrorū caſa à Romanis ductu Maſaniſſæ 289
tribali Illirici 219
tribunalia Prætorum ad piſcinam publicam 89
tribuni ple. P. Scipioni ædilitatem negant 131
tribunus ple. Marcello inimicus 211

tribuni mil. à Scip. ad ſeditioſos milites miſſi 249

tribuum omnium, & hominum conſenſu P. Scipio aligitur ad imperium in Hiſpania 173

tribuni militũ fugantur ex caſtris à ſeditioſis militibus 148

tribus Polia 296

tribus Narnienſis 296

tricaſtini, & Tricorij populi Galliæ 16

triginta oratores Carth. ad P. Scip. pacem orãtes 315

triginta. M. Sardorum cæſa à Romanis 94

triphilia, & Alipheria urbes græcæ 237

triumuiri menſarij 82

trium Romanorum ſingulare certamen, & uictoria 106

triumuiri ſacris conquirendis 135

triumuiri templis reficiendis 135

triumphus Neroni, & Liuio decretus 238

triũphus P. Scipionis omnium clariſſimus 320

tua cum defenderis, aliena oppugnes. 259

tuba romana decipula 137

tuditani contio ad reliquias cannenſes 61

tuditani audax facinus interruptione nocturne ex caſtris 61

tullianum locus in carcere teterrimus 281

tumultus in caſtris Annibalis 59

tumultus maximus Romæ ex clade cannenſi 63

tumultus Romæ in ſumma lætitia ex clade Aſdrubalis 231

tunes ubi ſit 296

turdetani ueneunt à Romanis 126

turdetũ à Ro. delentur in ultionem Saguntinorũ 126

turdetani antiqui hoſtes Saguntinorum 258

turdetanus ager fit uectigalis Sagunti 252

turres ligneæ à Romanis, et à Pœnis fabricatæ 92

turris qnq; tabulatorũ 235

tuſci olim cultores capuæ. tuſcus uicus 222. (231

V

Vadimonia 89
ualerius Meſſala Vicêſem agrũ late populatus eſt 198
uallis facies noua Pœnos terret 155
uallũ Gn. Scip. diruitur 156
uaria opinio de numero copiarum Romanarum ad Cannas 55
uariæ ſententiæ in S. R. de redimendis capitis ad Cannas 67
uariatio hiſtoriæ de legatis captiuorũ ad Cãnas 69
uariæ ſententiæ de proditore Arporum 127
uaria opinio de cæde, et exequijs Gracchi. 143
uaria opinio de cæde Gn. Scipionis 155
uaria hiſtoria de geſtis. L. Martij 159
uaria hiſtoria circa Campanorũ ſupplicia 171
uaria opinio de onere claſſis pœnæ captæ à Ro. 265
uaria hiſtoria de curſu P. Scipionis in Africam 284
uariæ ſñiæ in S.R. de legatis Carthaginenſium 306
uarro inconſulto collega ſignũ pugnæ proponit 59
uarro ex acie Venuſiam profugit 61
uarroni gratiæ actæ à S. R. q̃ nõ deſperaſſet de rep. 69
uarro conſul inſalutato Senatu Roma abit 56
uarro ſugillatur à legato captiuorum 133
uates Martius 138
ueijs lapidatũ ẽ de cœlo 222
uectigal ſalis Romæ 290
uelia & Peſtum urbes Brutiorum 186
uelites Romani fugant equites Pœnos 209
uelites, leuis armaturæ pedites 312
uenenum mittitur Sophonisbe à Maſaniſſa 301
uentus Vulturnus Romanis obeſt in pugna 59
uenuſiorum beneficium in Romanos 63
uerba principis S. Carth. ad legatos Romanos 9
uerba Minutij indignatione plena 42
uerba Fabij prudentiſſima 49

uerba Minutij humillima, et gratitudine plena 51
uerba Anniba. de Fabio 51
uerba Pauli Æmylij ad Fabium 57
uerba Annibalis in feruore pugnæ Cannenſis 60
uerba Virij Subij ad collegas legatos 72
uerba Annibalis in Senatu Campano 74
uerba Annibalis dũ Raporũ ſemen proijci uidet 81
uerba Sempronij mitia fremitum ſedant 88
uerba legati Rõani ad Hyppocratem, et Epicidẽ 119
uerba T. Manlij notatu digna. 175
uerba manſuetiſſima P. Sci. ad uxorẽ Mãdonij 194
uerba ad P. Scip. ad Luceiũ principẽ Celtiberorũ 194
uerba Annibalis de Marcello 206
uerba grauitate ornata Indibilis ad P. Scipionẽ 209
uerba Philippi regis de Ætolis 218
uerba Clau. Ner. ad milites ſuos 227
uerba Quinti Fuluij ſubirati ad P. Scip. conſulem 264
uerba Indibilis excitantia hiſpanos ad bellum 267
uerba Magonis in concilio Ligurum & Gallorũ 269
uerba Syphacis uincti ad P. Scipionem 300
uerba legatorum Carth. ad P. Scipionem 302
uerba & poſtulata Legatorũ Maſaniſſæ in S.R. 302
uerba legatorum Carth. in S.R. 305
uerbena ex arce ſumebatur à facialibus 319
uergiliarum ſidus inter æquinoctium & Brumam 18
uerminias Syphacis fi. Maſaniſſæ inſidias tendit 288
uerminias fugit ex acie 314
uetantur Romam ingredi legati Carth. 306
ueſtales ſtupri compertæ moriuntur 65
ueſta fatale pignus imperij Romani 179
Veſtalis negligens flagro cæſa 239
ueſtia oppia quotidie ſacrificabat pro Romanis in Ca

pua 181
ueſtimenta exercitui P. Scip. miſſa ex Sardinia 290
uia è foro boario 290
uibij Peligni ſtrenuum faci nus 140
uibius Virius author defe ctionis Capanæ à Ro. 169
uibius ad exitialem cœnam Senatores Campanos inui tat 170
uibius & pactius Bruttiorũ nobiliſſimi 206
uicina uirtutibus uitia 42
uictoria aurea ĩ Capitolio 54
uictoria Marcelli de Anniba le ad Nolam 79
uictoria ſecunda Marcelli ad Nolam 97
uictoria Romanorum de Ma- gone Barchino haud in- cruenta 303
ui exempli dictator tribunos Ple. ſedat 199
uigiles in arce Locrorum à Romanis cæſi 270
uiginti ſeptem ſenatores ad cœnam Vibij 170
uiginti M. pōdo argenti exi git P. Scip. à Carth. ante in ducias 315
ulgor ineffabilis in oratione P. Scipionis 189
uirginum duarum crudelis cædes 116
uir ex muliere factus 106
uirtus P. Romani firma in ruina rerum 189
uirtutis ædes uota à Marcel lo, à filio eius dedicatur ad portam Capenam 273
uis ingens niuium 33
uitulus ictus de manibus ſa crificantium fugit 33
uix credi poſſunt quænam perpeſſus fuerit exercitus Annibalis 309
ultimæ miſeriæ dant animũ libere loquendi 277
ultimæ Annibalis pugnæ in Italia obſcura eſt fama 304
umbri, Sabini, & eorum uici ni milites uoluntarios dāt P. Scipioni 265
uno die omnia opera bellica à militibus P. Scipionis p acta ſunt 195
uocuntij populi Galliæ 45
uolonum murmur ob pro- tractionem libertatis 108
uolonum lætitia ob promiſ

ſam libertatem 108
uolonum animi à uoce ſolerti Gracchi uehementer accenduntur in pugna 109
uolones liberantur à Graccho 109
uolorum lætitia ob aſſecutã libertatem 109
uolones pileati epulantur Beneuenti 109
uolonum exercitus diſcedit à ſignis 143
uolones magni roboris 223
uolſianorum aſperrimum reſponſum ad legatos Romanos 10
uolucres ad terram lapſæ ob clamorem militum 283
uolubilitas multitudinis Syracuſanæ 106
uoluptates ſunt hoſtes atrocíſſimi iuuenibus 300
uouere eſt eius qui ſummum imperium habet 39
uox hoſtium læta ob cædem P. Scipionis Romanos terret 154
uox audita ex delubro Proſerpinæ Locrenſis 278
urbes Numidiæ oẽs captæ à Lælio et Maſaniſſa 299
urbs quædam Africæ opulẽtiſſima capitur à P. Scĩ. 285
utica obſidetur à P. Scipione 295
uulnera ſanari non poſſunt niſi tacta, & tractata fuerint 250
uxor Annibalis caſtulonenſis erat 125
uxores Mandonio & Indibili redduntur à P. Scipione 209

X

Xantippus Lacedæmonius dux armorum Pœnis fuit 263
Xenophanes Philippi legatus Valerio caute mentitur 90
Xenophanes in Mendatio deprehenditur 90

Z

Zacynthus Inſula et urbs capitur à Ro. 178
Zama urbs Africæ ubi ſit 309

F I N I S.

TITI LIVII PATAVINI DECAS TERTIA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

T. LIVII PATAVINI RERVM AB VRBE CONDITA LIBRI XXI EPITOME.

N Italia belli punicì ſecundi acta
narrantur:et Annibalis Pœnorum
i ducis contra fœdus per Iberum am
nem tranſitus:à quo Saguntus ſocio
rum populi Romani ciuitas octauo
menſe capta eſt.de qbus iniurijs miſ
ſi legati ad Carthaginienſes,qui quererentur. & cum ſa
tisfacere nollent:bellum ijs indictum eſt. Annibal ſupe
rato Pyreneo ſaltu,per Gallias fuſis,qui obſiſtere ei cona
ti erant:ad Alpes uenit:& laborioſo per eas tranſitu cũ
mõtanos quoq; Gallos obuios aliquot p̃lijs repuliſſet: de-
ſcẽdit in Italiã:& ad Ticinum amnem Romanos eque
ſtri prælio fudit:in quo uulneratum P. Cornelium Sci-
pionem protexit filius:qui Africani poſtea nomen accæ
pit.iterumq́; exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo,
Annibal Apenninum per maximam militum uexatio-
nem propter uim tempeſtatum tranſijt. Cn.Cornelius
Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit,du
ce hoſtium Magone capto.

LIBRI XXII.

Nnibal per continuas uigilias in paludibus
a oculo amiſſo, uenit in Hetruriam: per quas
paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine
ulla requie iter fecit. C.Flaminius COS.homo teme-

rarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſ
ſis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem conſcende
rat: per caput deuolutus, inſidijs ab Annibale circunuē/
tus ad Traſimenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex
millia, quæ eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia
Annibalis uincta ſunt. Cum ad nuntium cladis Ro/
mæ luctus eſſet: duæ matres inſperato receptis filijs, gau
dio mortuæ ſunt. Ob hanc cladē ex ſibyllinis libris uer
ſacrum uotum. Cū deinde Q. Fabius Maximus dicta/
tor aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confli
gere: ne contra ferocem tot uictorijs hoſtem territum ad
uerſis prælijs militem pugnæ committeret: & opponen
do ſe tantūmodo conatus Annibalis impediret: M. Mi/
nutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminan
do dictatorem, tanquam timidum & ſegnem, effecit:
ut populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur.
diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum conflixiſſet: &
in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperuenien/
te cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus
eſt. quo beneficio uictus caſtra cum eo iunxit: et patrem
eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſ
ſit. Annibal uaſtata Campania inter Caſilinum oppi
dum, & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmen/
tis ad cornua boum alligatis, & incenſis, præſidium Ro
manorum, quod Calliculam inſidebat: fugauit: & ſic
tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabij Maximi dicta/
ris, cum circumpoſita ureret: agro pepercit: ut illum tan/
quam proditorem ſuſpectum faceret. Aemilio deinde
Paulo, & Terentio Varrone COSS. & ducibus cū
maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugna

tum eſt: cæſaq́; eo prælio Romanorum quadraginta qnq; millia cum Paulo conſule, & ſenatoribus L X X X, conſularibus atq; prætorijs aut ædilitijs triginta. Poſt quam cladem cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militum, q̄ poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturum eum: qui in uerba ſua non iuraſſet: effecitq́; ut omnes minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidatiōem urbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia, et Floronia ueſtales uirgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatem uero militum ſeruorum octo millia armata ſunt. captiui, cum poteſtas eſſet redimendi: redempti non ſunt. Varroni obuiā itū eſt: & gratiæ actæ: quod de Rep. non deſperaſſet.

LIBRI XXIII.

Campani ad Annibalem defecere. Nūtius cannenſis uictoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in ueſtibulo curiæ fudit: quos exceſſiſſe modij menſuram traditur. poſt quem quidem nuntium Hāno ex Pœnis uir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginienſium: ut pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente barchina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt: ut corporū

uiribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à Pœ-nis obſeſſum ita fame uexatum eſt: ut lora, & pelles ſcu tis detractas, item mures eſſent: & nucibus per Vultur-num amnem à Romanis miſſis uixerint. Senatus ex eq̃ ſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſup-pletus eſt. L. Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn. & P. Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem uicerunt: & Hiſpaniam ſuam fecerunt. Reliquiæ can-nenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde, niſi finito bello. Inter Philippum Macedonũ Re-gem, & Annibalem ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus COS. Campanos cecidit. Præterea in Sar-dinia feliciter à T. Manlio prætore aduerſus Pœnos, Sar dosq; res geſtas continet: à quo Aſdrubal dux, & Ma-go, & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Anni balis exercitum ad Nolam ꝑlio fudit: et uicit: primusq; omnium tot cladibus feſſis Romanis meliorem ſpem belli dedit.

LIBRI XXIIII.

Ieronymus Syracuſanorum Rex, cuius auus Hiero amicus populo Romano fuerat: ad Carthaginienſes defecit: & propter crudelita tem, ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul proſpere aduerſus Pœnos, & Han-nonem ducem ad Beneuentum pugnauit, ſeruorũ ma-xime opera: quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcel-lus COS. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat: Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum Regi bellũ indictum eſt. qui ad Apolloniam nocturno prælio op-

NNN

preſſus,fugatusq́;,in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit.ad id bellum gerendum Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P.& Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginienſes geſtas continet. Syphax Rex Numidarum in amicitiam aſcitus contra Maſaniſſam Regem Maſæſulorum pro Carthaginienſibus pugnans,uictus,in Hiſpaniam ad Scipionem cũ maxima manu tranſijt contra Gades:ubi anguſto freto Africa, & Hiſpania dirimuntur. Celaberi quoq; in amicitiam recæpti ſunt:quorum auxilijs accitis,tũc primum mercenariũ militem romana caſtra habuerũt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio,poſtea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal urbem Tarentum præter arcem per tarentinos iuuenes,qui ſe noctu uenatum ire ſimulauerant:cæpit. Ludi Apollinares ex Martijs carminibus, qbus cannenſis clades prædicta fuerat:inſtituti ſunt. A Q. Fuluio,& Ap.Claudio COSS.aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus,à Magone interemptus eſt.Centenius Penula,q centurio militauerat:cũ petiſſet à ſenatu: ut ſibi exercitus daretur:pollicitusq́; eſſet,ſi hoc impetraſſet:de Annibale uictoriam: octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit.Cn.Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit:in quo prælio hominum ſexdecim millia cecide

runt:ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q.Fuluio,& ab Ap.Claudio COSS. Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio: & ingentem ſe uirum geſſit.in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis,quas in puluere deſcripſerat:interfectus eſt. P.& Cn.Scipiones in Hiſpania tot tantarūq; rerum feliciter geſtarum triſtem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæſi anno octauo,quàm in Hiſpaniam iuerant.amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſſio foret:niſi L.Martij equitis Romani uirtute & induſtria contractis exercituum reliquijs eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent.ad triginta ſeptem millia cæſa: ex mille octingentis:præda ingens capta. dux Martius appellatus eſt.

LIBRI XXVI.

Annibal ad tertium ab urbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit.ipſe uero cū duobus millibus equitum uſq; ad portam Capenam,ut urbis ſitum exploraret:obequitauit. & Cū per triduum in aciem utrinq; exercitus omnis deſcendiſſet: certamen tempeſtas diremit. nam cum in caſtra rediſſent:ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q. Fuluio, & Ap.Claudio COSS.principes campani ueneno ſibi conſciuerunt mortem.Cum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos:ut ſecuri ferireutr literas à ſenatu miſſas Q.Fuluius COS quibus iubebatur parcere: antequam legeret,in ſinu poſuit:& lege agi iuſſit: et ſupplicium peregit. Cum in comitijs apud populum quæ

reretur: cui mandaretur Hiſpaniarum imperium: nul-
lo id uolente ſuſcipere, P. Scipio P. filius, qui in Hiſpa-
nia ceciderat: profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio po
puli, conſenſuq; omnium miſſus, Nouam Carthaginem
uno die expugnauit: cum ageret uigeſimum quartū an-
num: uideretur q; diuina ſtirpe creatus: quoniam et ipſe,
poſteaquam togam accæpat: quotidie in Capitolio erat:
& in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero uiſus
eſt. Res prætera in Sicilia geſtas continet: & amicitiā
cum Ætolis iunctam, bellumq; geſtum aduerſum Acar
nanas, & Philippum Macedonum Regem.

LIBRI XXVII.

N. Fuluius proconſul cum exercitu ab Anniba
le cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcel
lo conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem
pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſſit. Marcellus in
ſecutus eſt: et ſubinde cedentem preſſit: donec effugeret.
priore pugna Annibal ſuperior fuit: Marcellus inſequen
ti. Fabius Maximus pater COS. Tarētinos per dedi-
tionem accæpit. In Hiſpania ad Beculam Scipio cum
Aſdrubale Amilcaris conflixit: & uicit. inter alia captū
puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſa
niſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T. Quin
tius Criſpinus COSS. ſpeculandi cauſa egreſſi à caſtris
inſidijs ab Annibale circumuenti ſunt. Marcellus occiſus
fuit: Criſpinus fugit. Res prætera à P. Sulpitio præto
re aduerſus Philippum, & Achæos geſtas continet.
Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt ciuium

capita centum triginta ſeptem milla, centum & octo: ex quo numero apparuit quantum hominum tot prælioꝝ aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal, qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes: ut ſe Annibali coniungeret: cum millibus hominū LVI cæſus eſt M. Liuij conſulis ductu, non minore opa Claudij Neronis conſulis. qui cum Annibali oppoſitus eſſet: relictis caſtris, ita ut inimicum falleret: electa manu profectus Aſdrubalem circunuenit.

LIBRI XXVIII.

Res in Hiſpania proſpere geſtæ à Syllano Scipionis legato, & à L. Scipione fratre aduerſus Pœnos, à Sulpitio proconſule, & ab Attalo Rege Aſiæ aduerſus Philippum Regem Macedonū pro Ætolis referuntur. Cum M. Liuio, & Claudio Neroni COSS. triumphus decretus eſſet: Liuius, qui in prouincia ſua rem geſſerat: quadrigis inuectus eſt: Nero, qui in collegæ prouinciam, ut uictoriam eius adiuuaret: uenerat: equo eſt ſecutus: & in hoc habitu plus gloriæ, reuerentiæq́; habuit. nam & plus in bello, q̄ collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligentia uirginis quæ non cuſtodierat: extinctus eſt. uirgo cæſa eſt flagro. P. Scipio in Hiſpania cum Pœnis bellauit XIIII anno eius belli, anno quinto, poſteaquam ierat: excluſisq́; in totum poſſeſſione eius hoſtibus, Hiſpaniam recæpit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem Regem numidarum duobus nauigijs tranſuectus, fœdus iunxit. Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubauit. mu

rius gladiatorium in honorẽ patris, patruiq; Carthagi-
ni Nouæ dedit, non ex gladiatoribus: ſed ex ijs: qui aut
in honorem ducis, aut ex prouocatione in certamen de-
ſcendebant: in quo reguli fratres de regno ferro conten
derunt. Cum Aſtapa urbs ab Romanis oppugnaretur:
oppidani liberos, & coniuges rogo extructo occiderũt:
ſe inſuper præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui mor
bo implicitus eſſet: ſeditionem in parte exercitus motam
ↄfirmatus diſcuſſit: rebellantesq; Hiſpaniæ populos coe-
git in deditionem uenire. Et amicitia facta eſt cum Ma
ſaniſſa Rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, ſi
in Africam traieciſſet: pollicebatur. cũ Gaditanis quoq;
poſt diſceſſum inde Magonis. cui ex Carthagine ſcri-
ptum erat: ut in Italiam traijceret. Romam reuerſus, con
ſulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicen-
te Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt: permiſſumq;: ut in
Africam traijceret: ſi e Repu. eſſe cenſeret. Mago Amil-
caris filius à minore Baleari inſula, ubi hyemarat: in
Italiam traiecit.

LIBRI XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione
miſſus ingentem prædam reportauit: et man-
data Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, ↄquerẽtis:
quod non exercitum in Africã traieciſſet. Bellum in Hi-
ſpania finitum, uictore Romano: quod Indibilis excita
uerat. ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Ro
manis à ſuis deditus eſt. Magoni, qui in Galliam, &
Liguriã ierat: ex Africa & militum ampla manus miſ
ſa: & pecuniæ: quibus auxilia conduceret: præcaptũq;:

ut ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit: & Locros, pulſo punico præſidio, fugatoq; Annibale, recapit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento: pelli Italia alienigenam hoſtem poſſe: ſi mater Idæa deportata Romam eēt. tradita autem eſt Romanis per Attalum Regem Aſiæ. Lapis erat: quem matrem deûm incolæ dicebant. excæpit P. Scipio Naſica, Cn filius, eius, qui in Hiſpania perierat: uir optimus à ſenatu iudicatus, adoleſcens nondū quæſtorius: quoniam ita reſponſum habebatur: ut numē id ab optimo uiro reciperetur: conſecraretur'q;. Locrenſes legatos Romam miſerunt: qui de impudentia Q. Pleminij legati quererentur: quod pecuniam Proſerpinæ abſtulerat: & liberos eorum, et coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P. Scipione proconſule, qui in Sicilia erat: in urbem perlatus eſſet: tanquam luxuriaretur: miſſis ob hoc legatis à ſenatu, qui explorarent: an ea uera eſſent: purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accæpta filia in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis, amicitiā, quam cum Scipione ipſe iunxerat: renunciauit. Maſaniſſa Rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat: amiſſo patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum ſæpe repetito, aliquot prælijs à Syphace Rege Numidarum uictus, in totum priuatus eſt: & cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit: & cum eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis, q

propē cum centum millibus armatorum uenerant: ab ob ſidione Vticæ depulſus hyberna communiuit. Sempronius COS. in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CC X V millia. Inter cenſores M. Liuium, & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equū ademit: quod à populo Romano damnatus, actusq́; in exilium fuerat: & Liuius Claudio: quod falſum in ſe teſtimonium dixiſſet: & quod minime bona fide ſecum in gratiā rediſſet. idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit: & quod innocentem ſe damnaſſent: et poſtea conſulem, cenſoremq́; feciſſent.

LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginienſes, et eundem Syphacem Numidarum Regem, Aſdrubalemq́; pluribus prælijs uicit, adiuuante Maſaniſſa: binaq́; hoſtium caſtra expugnauit: in quibus X L millia hominum ferro igniq́; conſumpta ſunt. Syphacē per C. Lælium capit. Maſaniſſa Sophonisbam uxorē Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit: & nuptijs factis uxorem habuit: caſtigatusq́; à Scipione uenenum ei tranſmiſit: quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq́; eſt multis Scipionis uictorijs: ut Carthaginienſes in deſperationem acti in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. isq́; anno decimoſexto Italia diſcedens in Africam traiecit: tentauitq́; p colloquium pacem cum Scipione componere: et cum de con

ditionibus pacis nõ conueniſſet: acie uictus eſt. Pax Carthaginienſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonẽ pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat: uulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur: ex uulnere mortuus eſt. Reuerſus in urbem Scipio ampliſſimum, nobiliſſimumq; egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certe hic imperator uictæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

i

N PARTE OPERIS MEI lceit mihi præfari, qđ in principio ſummæ totius profeſſi pleriq; ſunt rerum ſcriptores: bellum maxime memorabile omnium, quæ unquam geſta ſint: me ſcripturum: quod Annibale duce Carthaginienſes cum populo Romano geſſere. nam neq; ualidiores opibus ullæ inter ſe ciuitates, genteſq; contulerunt arma: neq; iis ipſis tantum unquam uirium, aut roboris fuit. & haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo punico conſerebant bello. & adeo uaria belli fortuna, ancepſq; Mars fuit: ut propius periculo fuerint, qui uicere. odiis etiam propè maioribus certarunt, quàm uiribus: Romanis indignantibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma: Pœnis, quod ſuperbe, auareq; crederent imperitatum uictis eſſe. Fama etiam eſt: Annibalem annorum fermè nouem pueriliter blandientem patri Amilcari, ut duceretur in Hiſpaniam: cum perfecto Africo bello exercitum eò traiecturus ſacrificaret: altaribus admotum, tactis ſacris iureiurando adactum ſe, cum primum poſſet: hoſtem fore populo Romano. Angebant ingentis ſpiritus uirum Sicilia, Sardiniaq; amiſſæ. nam & Siciliam nimis celeri deſperatione rerum conceſſam: & Sardiniam inter motum Africæ fraude Roma-

norum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito, intercaptam. His anxius curis ita ſe Africo bello, quod fuit ſub recentem Romanam pacem: per quinq; annos: ita deinde nouem annis in Hiſpania augendo Punico imperio geſſit: ut appareret maius eum quàm quod gereret, agitare in animo bellum: & ſi diutius uixiſſet: Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuiſſe: quæ Annibalis ductu intulerunt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, diſtulerunt bellum. Medius Aſdrubal inter patrem & filium, octo fermè annos imperium obtinuit: flore ætatis (uti ferunt) primo Amilcari conciliatus: gener inde ob altam indolem profectus animi aſcitus: & quia genere erat factionis Barchinæ opibus, quæ apud milites plebemq; plus quàm modicæ erant: haud ſanè uoluntate principum in imperio poſitus Is plura conſilio quàm ui gerens, hoſpitijs regulorum magis, conciliandiſq; per amicitiam principum nouis gentibus, quàm bello aut armis, rem Carthaginienſem auxit. Cæterum nihilo ei pax tutior fuit, barbarus eum quidam palàm ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit. comprehenſuſq; à circumſtantibus haud alio quàm ſi euaſiſſet uultu, tormentis quoq; cum laceraretur: eo fuit habitu oris: ut ſuperante lætitia dolores, ridentis etiam ſpeciem præbuerit. Cum hoc Aſdrubale, quia miræ artis in ſollicitandis gentibus, imperioq; iungendis ſuo fuerat: fœdus renouauerat populus Romanus: ut finis utriusq; imperij eſſet amnis Iberus: Saguntiniſq; medijs inter imperia duorum populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit quin prærogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus: imperatorq; ingenti omnium cla-

more atq; aſſenſu appellatus erat: fauor etiam plebis ſe-queretur. Hunc uix dum puberē Aſdrubal litteris ad ſe accerſierat: actaq; res in Senatu etiam fuerat: Barchinis nitentibus ut aſſueſceret militiæ Annibal: atq; in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps, & æquum poſtulare uidetur, inquit, Aſdrubal: & ego tamen non cenſeo quod petit, tribuendum. Cum admiratione tam ancipitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet: florem ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis fruendum præbuit: iuſto iure eum à filio repeti cenſet, nos tamen minime decet iuuentutem noſtram pro militari rudimento aſſueſcere libidini imperatorum. An hoc timemus? ne Amilcaris filius nimis ſero imperia immodica, & regni paterni ſpeciem uideat? & cuius regis genero hæreditarij ſint relicti exercitus noſtri: eius filio parum mature ſeruiamus? Ego iſtum iuuenē domi tenendum ſub legibus, ſub magiſtratibus docendum uiuere æquo iure cum cæteris cenſeo: ne quandoq; paruus hic ignis incendium ingens exſuſcitet. Pauci, ac ferme optimus quisq; Hannoni aſſentiebantur: ſed (ut plerunq; fit) maior pars meliorem uicit. Miſſus Annibal in Hiſpaniam primo ſtatim aduentu omnem exercitum in ſe conuertit. Amilcarem uiuentem redditum ſibi ueteres milites credere: eundem uigorem in uultu uimq; in oculis, habitum oris, lineamentaq; intueri. deinde breui effecit: ut pater in ſe minimum momentum ad fauorem conciliandum eſſet. Nunquam ingenium idem ad res diuerſiſſimas, parendum atq; imperandum, habilius fuit. Itaq; haud facile diſcerneres: utrum imperatori, an exercitui charior eſſet. neq; Aſdrubal alium quenquam præficere malle: ubi quid fortiter ac ſtrenue agendum eſſet: neq;

milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilij inter ipſa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus uinci poterat. caloris, ac frigoris patientia par. cibi, potionisq; deſyderio naturali, non uoluptate modus finitus. uigiliarum, ſomniq; nec die, nec nocte diſcriminata tempora. id quod gerendis rebus ſupereſſet: qeti datū. ea neq; molli ſtrato, neq; ſilentio accerſita. multi ſæpe militari ſagulo opertum, humi iacentem inter cuſtodias, ſtationesq; militum conſpexerunt. ueſtitus nihil inter æquales excellens: arma, atq; equi conſpiciebantur. equitum, peditumq; idem longe primus erat. princeps prælium inibat: ultimus conſerto prælio excedebat. Has tantas uiri uirtutes, ingentia uitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil ueri, nihil ſancti, nullus deum metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Cum hac indole uirtutum, ac uitiorum triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit: nulla re, quæ agenda uidendaq; magno futuro duci eſſet: prætermiſſa. Cæterum ex quo die dux eſt declaratus: uelut Italia ei prouincia decreta belluma; Romanum mandatum eſſet: nihil protelandum ratus, ne ſe quoq;, ut patrem Amilcarem, deinde Aſdrubalem, cunctantem caſus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum ſtatuit. quibus oppugnandis quia haud dubie Romana arma mouebantur: in Olcadum fines prius (ultra Iberum ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginieſium erat) induxit exercitum: ut non petiſſe Saguntinos, ſed rerum ſerie, finitimis domitis gentibus iungendoq;, tractus ad id bellum uideri poſſet. Cartæiam urbem opulentam caput gentis eius expugnat: diripitq;. quo metu perculſæ minores.

ciuitates, ſtipendio impoſito imperium accæpere. uictor exercitus, opulentuſq́; præda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi large partiendo prædam, ſti-pendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq́; animis in ſe firmatis, uere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica, & Arbacala Cartæiorum urbes ui captæ. Arbacala & uirtute, & multitudine oppidanorum diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore æſtate domitæ gentis, cum ſe iunxiſſent: concitant Carpentanos: adortiq́ Annibalem regreſſum ex Vacceis haud procul Tago flumine, agmen graue præda turbauere. Annibal prælio abſtinuit: caſtriſq́; ſuper ripam poſitis, cum prima quies, ſilentiumq́; ab hoſtibus fuit amnem uado traiecit. ualloq; ita producto, ut locum ad tranſgrediendum hoſtes haberent: inuadere eos tranſeuntes ſtatuit. equitibus præcæpit: ut cum ingreſſos aquem uiderent: adorirentur peditum agmen, in ripa elephantos ante quadraginta diſpoſuit. Carpentanorum cum appendicibus Olcadum, Vacceorumq́;, centum millia fuere: inuicta acies: ſi æquo dimicaretur campo. Itaq; ingenio feroces, & multitudine freti, & quod metu ceſſiſſe credebant hoſtem: id morari uictoriam rati, quod intereſſet amnis: clamore ſublato, paſſim ſine ullius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ uis ingens equitum in flumen immiſſa, medioq́; alueo haudquaquam pari certamine concurſum: quippe ubi pedes inſtabilis, ac uix uado fidens uel ab inermi equite equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armiſq́; liber, equo uel per medios gurgites ſtabili, comminus eminusq́; rem gereret. Pars magna flumine abſumpta. qui-

dam uorticoſo amni delati in hoſtes ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus ingreſſus in ſitam ripam tutior fuit: ex uaria trepidatione cum in unum colligerentur: priusquam tanto ex pauore reciperent animos: Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus fugam ex ripa fecit: uaſtatisq; agris, intra paucos dies Carpentanos quoq; in deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberum, præter Saguntinos, Carthaginienſium erant. cum Saguntinis bellum nondum erat. cæterum iam belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur: maxime Turdetanis. quos cum adiſſet idem, qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed uim quæri appareret: legati à Saguntinis Romam miſſi: auxilium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Conſules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. qui cum legatis in Senatum introductis de Repub. retuliſſent: placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniam ad res ſociorum inſpiciendas: quibus ſi uideretur digna cauſa: & Annibali denuntiarent, ut ab Saguntinis ſocijs populi Romani abſtineret: & Carthaginem in Africam traijcerent: ac ſociorum populi Romani querimonias deferrent. hac legatione decreta, nec dum miſſa omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc relata ex integro res ad Senatum. Alij prouincias conſulibus Hiſpaniam, atq; Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alij totum in Hiſpaniam, Annibalemq; intendebant bellum. erant qui non temere mouendam rem tantam, expectandosq; ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima uidebatur: uicit, legatiq; eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Fabius Pamphilus Saguntum ad Annibalem: atq; inde Carthaginem, ſi

*non abſiſterent bello: ad ducem ipſum in pœnam fœde-
ris rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant: con-
ſultantq; iam Saguntum ſumma ui oppugnabatur. Ciui
tas ea longe opulentiſſima ultra Iberum fuit, ſita paſſus
mille ferme à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur:
miſtiq; etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. cæ-
terũ in tantas breui creuerant opes, ſeu maritimis, ſeu ter-
reſtribus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſan-
ctitate diſciplinæ: qua fidem ſocialem uſq; ad perniciem
ſuam coluerunt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines,
peruaſtatis paſſim agris, urbem tripartito aggreditur. An
gulus muri erat, in planiorem patentioremq;, quàm cæ-
tera, circa, uallem uergens. aduerſus eum uineas agere in
ſtituit: per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed ut lo
cus procul muro ſatis æquus agendis uineis fuit: ita ha-
udquaquam proſpere, poſtquam ad effectum operis uen-
tum eſt: cœptis ſuccedebat. & turris ingens imminebat:
& murus, ut in ſuſpecto loco, ſupra cæteræ modum alti-
tudinis emunitus erat, & iuuentus delecta, ubi plurimũ
periculi ac laboris oſtendebatur: ibi ui maiore obſiſtebant.
ac primo miſſilibus ſummouere hoſtem: nec quicquam
ſatis tutum munientibus pati. deinde iam non pro mœni
bus modo, atq; turri tela micare: ſed ad erumpendum etiã
in ſtationes, operaq; hoſtium animus erat. quibus tumul
tuarijs certaminibus haud ferme plures Saguntini cade
bant, quàm Pœni. Vt uero Annibal ipſe, dum murum in
cautius ſubit: aduerſum femur tragula grauiter ictus ce-
cidit: tanta circa fuga, atq; trepidatio fuit: ut non mul-
tum abeſſet, quin opera ac uineæ deſererentur. obſidio
deinde per paucos dies magis, quàm oppugnatio fuit:
dum uulnus ducis curaretur. per quod tempus ut quies*

certaminum erat: ita ab apparatu operum, ac munitionum nihil ceſſatum. Itaq; acrius deinte groo bortum eſt bellum: pluribuſq; partibus, uix accipientibus quibuſdam opera locis, uineæ cœptæ agi: admoueriq; aries. Abundabat multitudine hominum Pœnus. ad centum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur. Oppidani ad omnia tuenda, atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt: & non ſufficiebant. iam enim feriebantur arietibus muri. quaſſatæq; multæ partes erāt. una continentibus ruinis nudauerat urbem. tres deinceps turres, quantumq; inter eas muri erat: cum fragore ingenti prociderant. captumq; oppidum ea ruina crediderant Pœni. qua, uelut ſi pariter utroſq; murus texiſſet: ita utrinq; in pugnam procurſum eſt. Nihil tumultuariæ pugnæ ſimile erat: quales in oppugnationibus urbiū ꝑ occaſionem partis alterius conſeri ſolent: ſed iuſtæ acies, uelut patenti campo, inter ruinas muri, tectaq; urbis modico diſtantia interuallo conſtiterant. Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat. Pœno cæpiſſe iam ſe urbem, ſi paululum adnitatur, credente: Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora opponentibus: nec ullo pedem referente: ne relicto à ſe loco hoſtem immitteret. Itaq; quo acrius, & confertim magis utrinq; pugnabatur: eo plures uulnerabantur: nullo inter arma corporaq; uano intercidente telo. Falarica erat Saguntinis, miſſile telum haſtili oblongo, & cætero tereti, præterq̄ ad extremum, unde ferrum extabat. id ſicut in pilo quadratum ſtuppa circūligabant: linebantq; pice. ferrum autem tres longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus poſſet. ſed id maxime, etiam ſi hæſiſſet in ſcuto: nec penetraſſet in corpus: pauorem faciebat: quod cum medium accen-

ſum mitteretur:conceptumq́; ipſo motu multo maiorem ignem ferret:arma omitti cogebat:nudumq́; militem ad inſequentes ictus præbebat.Cum ergo diu anceps fuiſſet certamen:& Saguntinis,quia præter ſpem reſiſterēt:creuiſſent animi:Pœnus,quia nō uiciſſet:pro uicto eſſet:clamorem repēte oppidani tollunt:hoſtemq́; in ruinas muri expellunt:inde impeditū,trepidātemq́; exturbant:poſtremo fuſum,fugatumq́; in caſtra redigunt. Interim ab Roma legatos ueniſſe nunciatum eſt.quibus obuiam ad mare miſſi ab Annibale qui dicerent:nec tuto eos aditu ros inter tot tam effrenatarum gentium arma:nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operæ eſſe legationes audire.Apparebat non admiſſos protinus Carthaginē ituros.Litteras igitur,nunciosq́; ad principes factionis Barchinæ præmittit:ut præpararent ſuorum animos:nequid pars altera gratificari pro Romanis poſſet.Itaq; præterquam quod admiſſi,auditiq́; nō ſunt:ea quoq; uana atq; irrita legatio fuit.Hanno unus aduerſo ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilentio propter authoritatem ſuam cum aſſenſu audientium egit.Per deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe,prædixiſſe ſe:ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent:non manes,non ſtirpem eius cōquieſcere uiri:nec unquam,donec ſanguinis nominiſq́; Barchini quiſquam ſuperſit:quietura Romana fœdera. Iuuenem flagrantem cupidine regni,uiamq́; unam ad id cernentem,ſi ex bellis bella ſerendo ſuccinctus armis, legionibuſq́; uiuat:uelut materiam igni præbentes, ad exercitus miſiſtis.aluiſtis ergo hoc incendium:quo nunc ardetis.Saguntum ueſtri circunſedent exercitus: Vnde arcētur fœdere:mox Carthaginē circunſedebunt Romanæ legiones ducibus iiſdem diis:per quos priore bello rupta

fœdera ſunt ulti. Vtrum hoſtem, an uos, an fortunã utriusq; populi ignoratis? Legatos ab ſocijs, & pro ſocijs uenientes bonus imperator ueſter in caſtra non admiſit: ius gentium ſuſtulit. hi tamen, unde ne hoſtium quidem legati arcentur: pulſi ad uos ueniũt: res ex fœdere repetũtur: publica fraus abſit: authorem culpæ, & reum criminis depoſcunt. quo lenius agunt: ſegnius incipiunt: eo cum cœperint: uereor ne perſeuerantius ſæuiant. Aegates inſulas, Erycemq; ante oculos proponite: quæ terra mariq; per quatuor & uiginti annos paſſi ſitis. Nec puer hic dux erat: ſed pater ipſe Amilcar, Mars alter: ut iſti uolũt. ſed Tarẽto cum in Italia nõ abſtinueramus ex fœdere: ſicut nunc Sagunto non abſtinemus. uicerunt ergo dij, hominesq;. &, id de quo uerbis ambigebatur: uter populus fœdus rupiſſet: euentus belli, uelut æquus iudex unde ius ſtabat: ei uictoriam dedit. Carthagini nũc Annibal uineas, turresq; admouet: Carthaginis mœnia quatit ariete. Sagunti ruinæ (falſus utinam uates ſim) noſtris capitibus incident: ſuſceptumq; cum Saguntinis bellum, habendum cum Romanis eſt. Dedemus ergo Anibalem? dicet aliquis. Scio meam leuem eſſe in eo authoritatem, propter paternas inimicitias, ſed & Amilcarem eo perijſſe lætatus ſum: quod ſi ille uiueret: bellũ iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanquam furiam, facemq; huius belli odi, ac deteſtor. nec dedendũ ſolum ad piaculum rupti fœderis: ſed ſi nemo depoſcat: deuehẽdum in ultimas maris terrarumq; oras: ablegandumq; eò, unde nec ad nos nomen famaq; eius accedere, nec ille ſollicitare quietum ciuitatis ſtatum poſſit. Ego cenſeo: legatos extemplo Romam mittendos: qui ſenatui ſatisfaciant: alios, qui Annibali nuncient: ut exercitũ ab

Sagunto abducat:ipſumq́; Annibalem ex fœdere Ro/manis dedant.tertiam legationem ad res Saguntinis red dendas decerno.Cum Hanno peroraſſet: nemini omni/um certare oratione cum eo neceſſe fuit. adeo propè oīs ſenatus Annibalis erat .infeſtiusq́; locutum arguebant Hannonem,quàm Flaccum Valerium legatum Roma num.Reſponſum inde legatis Romanis eſt:bellum ortū ab Saguntinis,non ab Annibale eſſe.populum Ro.iniu ſte facere:ſi Saguntinos uetuſtiſſimæ Carthaginiēſium ſo/cietati præponat.Dum Romani tempus terunt legationi bus mittendis:Annibal,quia feſſum militem prælijs,ope ribusq́; habebat:paucoꝝ ijs dierum quietem dedit,ſtatio nibus ad cuſtodiam,uinearum,aliorūq́; operum diſpoſi tis:interim animos eorum nunc ira in hoſtes ſtimulan/do, nunc ſpe premiorum accendit,ut uero pro cōcione prædam captæ urbis edixit militum fore : Adeo accenſi omnes ſunt:ut,ſi extemplo ſignū datum eſſet: nulla ui re ſiſti uideretur poſſe.Saguntini ut à prælijs quietem habu erant,nec laceſſentes,nec laceſſiti per aliquot dies: ita nō nocte,nō die unquam ceſſauerāt ab opere:ut nouū mu/rum ab ea parte,qua patefactum oppidum ruinis erat: reficerent.Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior, q̄ an te adorta eſt:nec qua primum,aut potiſſimum parte f.. rent opem:cum oīa uarijs clamoribus ſtreperent:ſatis ſci/re poterant.Ipſe Annibal,qua turris mobilis oīa muni/menta urbis ſuperans altitudine agebatur:hortator ade/rat.quæ cū admota catapultis,baliſtisq́; per omnia tabu/lata diſpoſitis,muros defenſoribus nudaſſet : tum Anni/bal occaſionem ratus,quingentos ferme Afros cū dola/bris ad ſubruēdum ab imo murum mittit. Nec erat dif ficile opus : quod cementa nō calce durata erant:ſed in/

terlita luto ſtructuræ antiquæ genere.itaq; latius quâ qui cæderetur, ruebat:perq; patentia ruinis agmina armatorum in urbem uadebant.locum quoq; editum capiunt: collatisq; eò catapultis, baliſtisq;, ut caſtellum in ipſa urbe uelut arcem imminentem haberent: muro circundât. Et Saguntini murum interiorem ab nondum capta urbis parte ducunt. Vtrinq; ſumma ui & muniunt, et pugnant. Sed interiora tuendo, minorem in dies urbem Saguntini faciunt. ſimul creſcit inopia omnium longa obſidione: & minuitur expectatio externæ opis: cum tã procul Romani unica ſpes, circa omnia hoſtium eſſent. paulisper tamen affectos animos recreauit repentina profectio Annibalis in Oretanos, Carpentanosq;. qui duo populi delectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus metum defectionis cum præbuiſſent: oppreſſi celeritate Annibalis omiſerunt mota arma. Nec Sagunti oppugnatio ſegnior erat: Mabarbale Himilconis filio, quẽ præfecerat Annibal: ita impigre rem agente: ut ducem abeſſe, nec ciues, nec hoſtes ſentirent. Is & prælia aliquot ſecunda fecit: & tribus arietibus aliquantulum muri diſcuſſit: ſtrataq; omnia recentibus ruinis aduenienti Annibali oſtendit. itaq; ad ipſam arcem extemplo ductus exercitus: atroxq; p̃lium cum multorum utrinq; cæde initum: & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos eſt exigua pacis ſpes, Alconem ſaguntinum, & Alorcum hiſpanum. Alcon inconſcijs Sanguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Annibalem noctu tranſiſſet: poſtquam nihil lachrymæ mouebant: conditionesq; triſtes, ut ab irato uictore ferebantur: transfuga ex oratore factus, apud hoſtem manſit: moriturum affirmans, q ſub conditionibus his de pace ageret. Poſtulabatur autẽ: red

derent res Turdetanis:traditoq́; omni auro atq; argento
egreſſi urbe cum ſingulis ueſtimentis,ibi habitarent, ubi
Pœnus iuſſiſſet.Has pacis leges abnuente Alcone acce-
pturos Saguntinos, Alorcus uinci animos ubi alia uincã-
tur affirmans,ſe pacis eius interpretem fore pollicetur.
Erat autem tum miles Annibalis: cæterum publice Sa-
guntinis amicus,atq; hoſpes.Tradito palàm telo cuſto-
dibus hoſtium,tranſgreſſus munimenta, ad prætorẽ Sa-
guntinum(& ipſe ita iubebat)eſt deductus. Quò cum
extemplo concurſus omnis generis hominum eẽt factus:
ſummota cætera multitudine,ſenatus Alorco datus eſt.cu-
ius talis oratio fuit.Si ciuis ueſter Alcon,ſicuti ad pacem
petendam ad Annibalem uenit:ita pacis conditiones ab
Annibale ad uos retuliſſet:ſuperuacaneum hoc mihi fuiſ-
ſet iter: quo nec orator Annibalis, nec transfuga ad
uos ueniſſem: cum uero ille aut ueſtra, aut ſua culpa
manſerit apud hoſtem:ſi metum ſimulauit:ſua: ueſtra: ſi
periculum eſt apud uos uera referentibus:ego, ne igno-
raretis eſſe aliquas & ſalutis, & pacis uobis condi-
tiones: pro uetuſto hoſpitio,quod mihi uobiſcum eſt: ad
uos ueni.Veſtra autem cauſa me,nec ullius alterius loq.
quæ loquor apud uos,uel ea fides ſit:quod neq; dum ue-
ſtris uiribus reſtitiſtis:neq; dum auxilia ab Romanis ſpe-
raſtis:pacis unquam apud uos mentionem feci. poſtquã
nec ab Romanis uobis ulla ſpes eſt:,nec ueſtra iam aut
arma uos, aut mœnia ſatis defendunt:pacẽ affero ad uos
magis neceſſariam, quàm æquam.cuius ita aliqua ſpes
eſt:ſi eam quemadmodum ut uictor fert Annibal: ſic uos
ut uicti audiatis.Si non id,quod amittitur:in damno,cũ
omnia uictoris ſint:ſed quicquid relinquitur:pro mune-
re habituri eſtis:urbem uobis,quam ex magna iam parte

dirutam, captam ferè totam habet: adimit: agros relinquit: locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis: aurum, argentumq́; omne, publicum priuatumq́; ad ſe iubet deferri: coniugum, ueſtraq́; corpora, ac liberorum ueſtrorum ſeruat inuiolata: ſi inermes cum binis ueſtimentis uelitis à Sagunto exire. Hæc uictor hoſtis imperat. hæc, quanq̃ ſint grauia, atq; acerba: fortuna ueſtra nobis ſuadet. Equidem haud deſpero: cum omnium poteſtas ei à nobis facta ſit: aliquid ex his rebus remiſſurũ. Sed uel hæc patienda cenſeo potius: quàm trucidari corpora ueſtra, rapi trahiq́; ante ora ueſtra coniuges, ac liberos belli iure ſinatis. Ad hæc audienda cum circunfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi concilium: repente primores ſeceſſione facta, priuſquã reſpõſum daretur: argentum, aurumq́; omne ex publico priuatoq́; in forum collatum in ignem ad id raptim factum conijcientes, eodem pleriq; ſemetipſos præcipitauerunt. Cum ex eo pauor, ac trepidatio totam urbem peruaſiſſet: alius inſuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat: perq́; ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto cum ſignum imperatori dediſſet: nudatam ſtationibus, cuſtodijsq́; ſolitis hoſtium eſſe urbem: non cunctandum in tali occaſione ratus Annibal, totis uiribus aggreſſus urbem momento cæpit: ſigno dato, ut omnes puberes interficerentur. quod imperium crudele, cæterum propè neceſſarium cognitum in ipſo euentu ẽ. Cui enim parci potuit ex ijs: qui aut incluſi cum coniugibus, ac liberis domos ſuper ſeipſos concremauerunt? aut armati nullũ ante finem pugnæ quàm morientes fecerũt? Captum oppidum eſt cum ingenti præda. quãquam ple

taq; ab dominis de induſtria corrupta erant: & in cædi bus uix ullum diſcrimen ætatis ira fecerat: & captiui mi litum præda fuerant: tamen ex pretio rerum uenditarũ aliquantum pecuniæ redactum eſſe conſtat: & multã ac pretioſam ſuppellectilem, ueſtemq; miſſam Carthaginẽ. Octauo menſe quàm cœptum oppugnari, captum Sagun tum quidam ſcripſere: inde Carthaginem Nouam in hy berna Annibalem conceſſiſſe: quinto deinde menſe quàm à Carthagine profectus ſit: in Italiam perueniſſe. Quæ ſi ita ſunt: fieri non potuit, ut P. Cornelius T. Sempronius conſules fuerint: ad quos & principio oppugnationis le- gati Saguntini miſſi ſunt: & qui in ſuo magiſtratu cum Annibale, alter ad Ticinum amnem, ambo aliquãto poſt ad Trebiam pugnauerint. aut omnia breuiora aliquan- to fuere: aut Saguntum principio anni, quo P. Corneli- us, T. Sempronius conſules fuerunt: non cœptum oppu- gnari eſt: ſed captum. nam exceſſiſſe pugna ad Trebiã in annum Cn. Seruilij, & C. Flaminij non poteſt. quia Fla- minius Arimini conſulatum inijt, creatus ab T. Sempro- nio conſule. qui poſt pugnam ad Trebiam ad creãdos cõ ſules Romam cum ueniſſet: comitijs perfectis, ad exercí- tum in hyberna redijt. Sub idem ferè tempus & legati, qui reſierant à Carthagine: Romam retulerunt: omnia hoſtilia eſſe: & Sagunti excidium nunciatum eſt: tan- tusq; ſimul mœror patres, miſericordiaq; ſociorum per- emptorum indigne, & pudor non lati auxilij, & ira in Carthaginienſes, metusq; de ſu ma rerum capit: uelut ſi iam ad portas hoſtis eſſet: ut tot uno tempore motibus animi turbati trepidarent magis, quàm con- ſulerent. Nam neq; hoſtem acriorem, bellicoſioremq;

ſecum congreſſum:nec rem Romanam tam deſidem unquam fuiſſe,atq; imbellem.Sardos,Corſcoſq;,et Hiſtros,atq; Illyricos laceſſiſſe magis,quàm exercuiſſe Romana arma:& cum Gallis tumultuatum magis,q̃ belligeratum.Pœnum hoſtem ueteranũ trium & uiginti annorũ militia duriſſima inter hiſpanas gentes ſemp uictorẽ,primũ Amilcare,deide Aſdrubale,nũc Annibale duce acerrimo aſſuetum,recentem ab excidio opulentiſſimæ urbis Iberum tranſire:trahere ſecum tot excitos Hiſpanorum populos:conciturum auidas ſemper armorum Gallicas gentes:cum orbe terrarum bellum gerendum in Italia,ac pro mœnibus Romanis eſſe.Nominatæ iam antea cõſulibus prouinciæ erant.tum ſortiri iuſſi.Cornelio Hiſpania,Sempronio Africa cum Sicilia euenit.Sex in eũ annum decretæ legiones:& ſociorum,quantum ipſis uideretur:& claſſis,quanta parari poſſet.quatuor & uiginti peditum romanorum millia ſunt ſcripta.mille,& octingenti equites:ſociorum XLIIII peditum;& IIII. equitum millia & quadringenti,naues CCXX:quinqueremes celoces uiginti deductæ.Latum inde ad populum uellent:iuberent ne,populo Carthaginienſi bellum indici.eiuſq; belli cauſa ſupplicatio p urbem habita:atq; adorati dij:ut bene,ac feliciter eueniret:quod bellum populus Romanus iuſſiſſet.Inter conſules ita copiæ diuiſæ.Sẽpronio datæ legiões duæ:ea quaterna millia erant peditum,& trecenti equites:ſociorum ſexdecim millia peditum,equites mille octingenti:naues longæ C LX, celoces duodecim.Cum his terreſtribus, maritimiſq; copijs T.Sempronius miſſus in Siciliam:ita in Africam tranſmiſſurus:ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet.Cornelio minus copiarum datum: quia L.Manlius

prætor

prætor & ipſe cum haud inualido præſidio in Galliam mittebatur. nauium maxime Cornelio numerus diminutus. LX. quinqueremes datæ: (neq; enim mari uenturum, aut ea parte belli dimicaturum hoſtem credebant) et duæ Romanæ legiones cum ſuo iuſto equitatu, & quatuordecim millibus ſociorum peditum, equitibus mille ducentis. Duas legiones Romanas, & quatuordecim millia ſociorum peditum, mille equites ſocios, DC Romanos, Gallia prouincia eodem anno uerſa in Punicum bellum habuit. His ita comparatis, ut omnia iuſta ante bellum fierent: legatos maiores natu, Q. Fabium, M. Liuium, L. Æmilium, C. Licinium, Q. Bebium, in Africam mittunt ad percunctandos Carthaginienſes: publico'ne conſilio Annibal Saguntum oppugnaſſet? & ſi, id quod facturi uidebantur: faterentur: ac defenderent publico conſilio factum: ut indicerent populo Carthaginienſi bellum. Romani poſtquam Carthaginem uenerunt: cum ſenatus datus eſſet: & Q. Fabius nihil ultra q̃ unum, quod mandatum erat: percunctatus eſſet: tum ex Carthaginiēſibus unus princeps, uana Romani, inquit, & prior legatio fuit: cum Annibalem tanquam ſuo conſilio Saguntum oppugnantem depoſcebatis. Cæterum hæc legatio uerbis adhuc lenior eſt, re aſperior. tunc enim Annibal & inſimulabatur. & depoſcebatur. nunc a nobis & cōfeſſio culpæ exprimitur: & ut à confeſſis, res extemplo repetuntur. Ego autem non publico priuato'ue, conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeam, ſed utrū iure, an iniuria. noſtra enim hæc quæſtio, atq; animaduerſio in ciuem noſtrum eſt: noſtro, an ſuo fecerit arbitrio. uobiſcum una diſceptatio eſt: licuerit'ne per fœdus fieri. Itaq; quoniam diſcerni placet: quid publico conſilio

quid ſua ſponte imperatores faciant: nobis uobiſcum fœdus eſt à Luctatio conſule ictum: in quo cauetur utrorumq; ſocijs. nihil de Saguntinis (nec dum enim erant ſocij ueſtri) cautum eſt. at enim eo fœdere, quod cum Aſdrubale ictum eſt: Saguntini excipiuntur. aduerſus quod nihil ego dicturus ſum: niſi quod à uobis didici. uos enim quod C. Luctatius Conſul primo nobiſcum fœdus icit: quia neq; authoritate patrum, nec populi iuſſu ictum erat: negaſtis uos eo teneri. itaq; aliud de integro fœdus publico ꝯſilio ictum eſt. ſi uos non tenent ueſtra fœdera, niſi ex authoritate aut iuſſu ueſtro icta: nec nos quidem Aſdrubalis fœdus, quod nobis inſcijs icit: obligare potuit. Proinde omitte Sagunti, atq; Iberi mentionem facere: & quod diu parturit animus ueſter: aliquando pariat. Tum Romanus ſinu ex toga facto, hic, inquit: uobis bellum, & pacem portamus: utrum placet, ſumite. Sub hanc uocem haud minus ferociter, daret utrum uellet: ſuccla matum eſt. & cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt: & quibus acciperent animis: iiſdem ſe geſturos. hæc directa percunctatio, ac denunciatio belli magis ex dignitate populi Romani uiſa eſt: quàm de fœderum iure uerbis diſceptare, cum ante, tum maxime Sagunto exciſa. nam ſi uerborum diſceptationis res eſſet: quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatij priore fœdere commutatum eſt: comparandum non erat: cum in Luctatij fœdere diſſerte additum eſſet: ita id ratum fore: ſi populus cenſuiſſet: in Aſdrubalis fœdere: nec exceptũ tale quicquam fuerit: & tot annorum ſilentio ita uiuo eo comprobatum ſit fœdus: ut ne mortuo quidem authore quicquam mutaretur. quanquam & ſi priore fœde-

*reſtarentur: ſatis cautum erat Saguntinis, ſocijs utrorũq;
exceptis. nam neq; additum erat: his, qui tunc eſſent:
nec ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere nouos
liceret ſocios: quis æquum cenſeret: aut ob nulla quenq̃
merita in amicitiam recipi: aut receptos in fidem non
defendi? tantum: ne Carthaginienſium ſocij, aut ſollici-
tarentur ad defectionem: aut ſua ſponte deſciſcentes re-
ciperentur. Legati Romani ab Carthagine, ſicut his Ro
mæ imperatum erat: in Hiſpaniam, ut adirent ciuitates:
ut in ſocietatem pellicerent: aut auerterent à Pœnis: tra
iecerunt. Ad Barguſios primum uenerunt. à quibus be-
nigne excepti, quia tædebat imperij Punici: multos trãs
Iberum populos ad cupidinem nouæ fortunæ erexerũt.
Ad Volcianos inde eſt uentum. quorum celebre per Hi
ſpaniam reſponſum cæteros populos à ſocietate Roma-
na auertit. ita enim maximus natu ex ijs in concilio re-
ſpondit. Quæ uerecundia eſt uos Romani poſtulare ut
ueſtram Carthaginienſium amicitiæ præponamus? cũ
qui id fecerunt Saguntinis crudelius, q̃ Pœnus hoſtis p-
didit: uos ſocij prodideritis. ibi quæratis ſocios cenſeo: ubi
Saguntina clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicut lu-
gubre, ita inſigne documentum Sagunti ruinæ erunt: ne
quis fidei Romanæ, aut ſocietati confidat. inde extẽplo
abire finibus Volcianorũ iuſſi, ab nullo deinde concilio
Hiſpaniæ benigniora uerba tulere. itaq; nequicq̃ pera-
grata Hiſpania, in Galliã tranſeunt. In his noua, terribi
liſq; ſpecies uiſa eſt: quod armati (ita mos gentis erat) in
concilium uenerunt. Cũ uerbis extollentes gloriã uirtu-
temq; populi Romani, ac magnitudinẽ iperij, petiſſent:
ne Pœno bellũ Italiæ iſerenti per agros, urbeſq; ſuas trã
ſitum darent: tantus cum fremitu riſus dicitur ortus: ut*

uix à magiſtratibus, maioribusq́; natu iuuentus ſedare/ tur. adeo ſtolida, impudensq́; poſtulatio uiſa eſt: cenſere ne in Italiam tranſmittant Galli bellum: ipſos id auerte re in ſe: agrosq́; ſuos pro alienis populandos obijcere. Sedato tandem fremitu, reſponſum legatis eſt: neq; Romanorum in ſe meritum eſſe: neq; Carthaginienſium iniuriam: ob quæ aut pro Romanis, aut aduerſus Pœnos ſumant arma. Contra ea audire ſeſe: gentis ſuæ homines agris, finibusq́; Italiæ pelli à populo Romano: ſtipendiumq́; pendere: & cætera indigna pati. Eadē fermè in cæteris Galliæ concilijs dicta, auditaq́; nec hoſpitale quicquam, pacatum'ue ſatis prius auditum: q̃ Maſſiliam uenerunt. ibi omnia ab ſocijs inquiſita cum cura ac fide cognita: præoccupatos iam antea ab Annibale Gallorum animos eſſe. ſed ne illi quidem ipſi ſatis mitem gentem fore: (adeo ferocia, atq; indomita ingenia eſſe) ni ſubinde auro, cuius auidiſſima gens eſt: principum animi concilientur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ populis, Legati Romam redeunt: haud ita multo poſt, quàm conſules in prouincias profecti erant. ciuitatem omnem in expectationem belli erectam inuenerunt: ſatis conſtante fama iam Iberum Pœnos tranſiſſe. Annibal Sagunto capto Carthaginem Nouā in hyberna conceſſerat. ibiq́; auditis, quæ Romæ, quæq́; Carthagine acta, decretaq́; forent: ſeq́; non ducem ſolum, ſed etiam cauſam eſſe belli: partitis, diuēditiſq́; reliquijs prædæ, nihil ultra differendum ratus, Hiſpani generis milites conuocat. Credo ego uos, inquit, ſocij & ipſos cernere: pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finiendam uobis militiam, exercitusq́; dimittendos eſſe, aut in alias terras transferendum bellum, ita enim hæ gentes

rion pacis ſolum, ſed etiam uictoriæ bonis florebunt: ſi ex alijs gentibus prædam, & gloriam quæremus. itaq; cum longinqua ab domo inſtet militia: incertum/q; ſit quando domos ueſtras, & quæ cuiq; ibi chara ſint, uiſuri ſitis: ſi quis ueſtrum ſuos inuiſere uult: commea/tum do. primo uere edico adſitis: ut dijs bene iuuanti/bus bellum ingentis gloriæ prædæq; futurum incipia/mus. Omnibus ferè uiſendi domos oblata ultro poteſtas grata erat: & iam deſyderantibus ſuos: & longius in futurum prouidentibus deſyderium. Per totum tempus hyemis quies inter labores aut iam exhauſtos, aut mox exhauriendos, renouauit corpora animoſq; ad omnia de integro patienda. uere primo ad edictum conuenere. Annibal cum recenſuiſſet omnium auxilia gentium: Gades profectus, Herculi uota exoluit: nouiſq; ſe obli/gat uotis: ſi cætera proſpera eueniſſent. Inde partiens cu/ras ſimul ad inferendum, atq; adarcendum bellum, ne, dum ipſe terreſtri per Hiſpaniam, Galliaſq; itinere Ita/liam peteret: nuda, apertaq; Romanis Africa ab Sicilia eſſet: ualido præſidio eam firmare ſtatuit. pro eo ſup/plementum ipſe ex Africa, maxime iaculatorum leuiũ, armis petijt: ut Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa, melior procul ab domo futurus uterq; miles, uelut mu/tuis pignoribus obligati ſtipendia facerent. Tredecim millia octingentos quinquaginta pedites cetratos miſit in Africam, & funditores baleares octingentos ſeptua/ginta, equites miſtos ex multis gentibus mille ducentos. has copias partim Carthagini præſidio eſſe, partim di/ſtribui per Africam iubet. ſimul conquiſitoribus in ciui/tates miſſis, quatuor millia conſcriptæ delectæ iuuẽtutis, præſidium eoſdem, & obſides duci Carthaginem iubet.

neq; Hiſpaniam negligendam ratus, atq; ideo haud minus, quod haud ignarus erat: circuitam ab Romanis eã legatis ad ſollicitãdos principum animos: Aſdrubali fratri uiro impigro eam prouinciam deſtinat: firmatq; eũ Africis maxime præſidijs, peditum Afrorum XI millibus, octingentis quinquaginta Liguribus, trecentis Balearibus. ad hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices, miſtum punicum Afris genus, trecenti, & Numidæ, Mauriq; accolæ Oceani ad mille octingenti, & parua Ilergetum manus ex Hiſpania ducenti equites: & ne quod terreſtris deeſſet auxilij genus: elephanti XIIII. claſſis præterea data ad tuendam maritimam orã: quia qua parte belli uicerant: ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat: quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinq;. ſed aptæ, inſtructæq; remigio triginta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinque. Ab Gadibus Carthaginem ad hyberna exercitus redijt: atq; inde profectus præter omiſſam urbem ad Iberum maritimam oram ducit. Ibi fama eſt in quiete uiſum ab eo iuuenem diuina ſpecie: qui ſe ab Ioue diceret ducem in Italiam Annibali miſſum. proinde ſequeretur neq; uſquam à ſe deflecteret oculos. pauidum primo nuſquam circunſpicientem, aut reſpicientem ſecutum: deinde cura humani ingenij cum quidnam id eſſet, quod reſpicere uetitus eſſet: agitaret animo: temperare oculis nequiuiſſe. tum uidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitudine cum ingenti arborum, ac uirgultorum ſtrage ferri: ac poſt inſequi cum fragore cœli nimbũ. tũ quæ moles ea, quid'ue prodigij eſſet, quærentem audiſſe: uaſtitatem Italiæ eſſe. pergeret porrò ire: nec ultra inquireret: ſineretq; fata in occulto eſſe. Hoc uiſu lætus tripartito Iberum co-

pias traiecit: præmiſſis, qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat: donis conciliarent: alpiumq́; tranſitus ſpecularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberum traduxit. Ilergetes inde, Barguſiosq́; & Auſetanos, & Aquitaniam, quæ ſubiecta Pyreneis montibus eſt: ſubegit: oræq́; huic omni præfecit Hannonem: ut fauces, quæ Hiſpanias Gallijs iūgūt: in poteſtate eſſent. X millia peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data: & mille equites. Poſtquam per Pyreneum ſaltum traduci exercitus cœptus eſt: rumorq́; per barbaros manauit certior de bello Romano: tria millia inde Carpetanorum peditum iter auerterunt. conſtabat non tam bello motos: quàm longinquitate uiæ, inſuperabiliq́; Alpium tranſitu. Annibal quia reuocare, aut ui retinere eos anceps erat: ne cæterorum etiam feroces animi irritarentur: ſupra ſeptem millia hominum domos remiſit: quos & ipſe grauari militia ſenſerat: Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulans. inde ne mora, atque ocium animos ſollicitarent: cum reliquis copijs Pyreneum tranſgreditur: & ad oppidum Illiberum caſtra locat. Galli quanquam Italiæ bellum inferri audiebant: tamen quia ui ſubactos trans Pyreneum Hiſpanos, fama erat: præſidiaq́; ualida impoſita: metu ſeruitutis ad arma conſternati, Ruſcinonem aliquot populi conueniunt. quod ubi Annibali nuntiatum eſt: moram magis quàm bellum metuens, oratores ad regulos eorum miſit: colloqui ſemetipſum uelle cum his: & uel illi propius Illiberum accederent: uel ſe Ruſcinonem proceſſurum: ut ex propinquo congreſſus facilior eſſet. nam & accepturum eos in caſtra ſua ſe lætum: nec cunctanter ſe ipſum ad eos

uenturum.hoſpitem enim ſe Galliæ,non hoſtem aduenisſe:nec ſtricturum ante gladium:ſi per Gallos liceat:q̃ in Italiam ueniſſet.Et per nuntios quidem hæc.Vt uero reguli Gallorum caſtris ad Illiberum extemplo motis, haud grauate ad Pœnum uenerunt:capti donis cum bona pace exercitum per fines ſuos præter Ruſcinonem oppidum tranſmiſerunt in Italiã.Interim nihil ultra, quàm Iberum tranſiſſe Annibalem,à Maſſilienſiũ legatis Romam perlatum erat:cum perinde,ac ſi Alpes iam tranſiſſet:Boij ſollicitatis Inſubribus defecerunt:nec tam ob ueteres in populum Romanum iras:quàm quod nup circa Padum Placentiam,Cremonamq́; colonias in agrũ Gallicum deductas ægre patiebantur.Itaq; armis repente arreptis,in eum ipſum agrum impetu facto, tantum terroris ac tumultus fecerunt:ut non agreſtis modo multitudo,ſed ipſi triumuiri Romani, qui ad agrum uenerant aſſignandum:diffiſi Placentiæ mœnibus, Mutinam confugerint:C.Luctatius,A.Seruilius,T.Annius. Luctatij nomen haud dubium eſt.pro A.Seruilio, & T. Annio,Q.Acilium,& C.Herennium habent quidã annales:alij P.Cornelium Aſinam,& C.Papyrium Naſonem,Id quoq; dubium eſt.Legati ad Boios ad expoſtulandum miſſi,uiolati ſint,incertum:an in triumuiros agrum metantes impetus ſit factus. Mutinæ cum obſiderentur:& gens ad oppugnandarum urbium artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, ſegnis intactis aſſideret muris,ſimulari cœptum de pace agi. euocatiq́; ab Gallorum principibus legati ad colloquium,non contra ius modo gentium,ſed uiolata etiam, quæ data in id tempus erat: fide, comprehenduntur: negantibus Gallis,niſi obſides ſibi redderentur,eos ſe dimiſſuros. Cũ

hæc de legatis nunciata eſſent: & Mutina, præſidiumq;
in periculo eſſet: L. Manlius prætor ira accenſus effuſum
agmen ad Mutinam ducit. ſyluæ tunc circa uiam erant,
pleriſq; incultis. ibi inexplorato profectus, i inſidias præ
cipitatus: multaq; cum cæde ſuorum ægre in aptos cam
pos emerſit. ibi caſtra communita: &, quia Gallis ad ten
tanda ea defuit ſpes: refecti ſunt militum animi: quāquā
acciſas res ſatis conſtabat. Iter deinde de integro cœptū.
necdum per patentia loca ducebatur agmen: cum appa
ruit hoſtis. ubi rurſus ſyluæ intratæ: tum poſtremos ador-
ti cum magna trepidatione ac pauore omnium, octin-
gentos milites occiderunt: ſex ſigna ademere. Finis &
Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit: ut ex ſaltu
inuio, atq; impedito euaſere. inde apertis locis facile tu-
tantes agmen Romani Cannetum uicum propinquū
Pado contendere. ibi ſe munimento ad tempus, commeati
buſq; fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, ad
uerſus creſcentem in dies multitudinem hoſtium tutabā-
tur. Qui tumultus repens poſtquam eſt Romam perla-
tus: & Punicum inſuper Gallico bello auctum patres
accæperunt: C. Attilium prætorem cum una legione Ro
mana, & quinque millibus ſociorum delectu nouo à
COSS. conſcriptis, auxilium ferre Manlio iubent. qui
ſine ullo certamine (abſceſſerant enim metu hoſtes) Can
netum peruenit. Et P. Cornelius in locum eius, quæ miſ
ſa cum prætore fuerat: tranſcripta legione noua, profe-
ctus ab urbe LX longis nauibus præter oram Hetru-
riæ, Ligurumq;, & inde Saluiûm, mox peruenit Maſſili
am: & ad proximum oſtium Rhodani (pluribus enim
diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat: uix dum ſa
tis credens Annibalem ſuperaſſe Pyreneos montis. quē ut

de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit: incertus quonam ei loco ocurreret, nec dum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſſilienſibus & auxiliaribus Gallis, ad exploranda omnia, uiſendosq; ex tuto hoſtes, præmittit. Annibal cæteris metu, aut pretio pacatis, iam in Volcarum peruenerat agrum, gentis ualidæ. colunt aūt circa utrāq; ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri Pœnum poſſe, ut flumē pro munimento haberent: omnibus fermè ſuis trans Rhodanum traiectis, ulteriorem ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos, qui ipſas ſedes tenuerant: ſimul perlicit donis ad naues undiq; contrahendas, fabricandasq;: ſimul & ipſi traijci exercitum, leuariq; quamprimum regionem ſuam tanta urgente hominum turba cupiebāt. Itaq; ingens coacta uis nauium eſt, lintriumq; temere ad uicinalem uſum paratarum. nouasq; alias primum Galli inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde et ipſi milites, ſimul copia materiæ, ſimul facilitate opis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, et capere onera poſſent: curantes, raptim faciebant: quibus ſe, ſuaq; tranſueherent. Iamq; omnibus ſatis comparatis ad traijciendum, terrebāt ex aduerſo hoſtes, omnem ripā equisq; uirisq; obtinentes. quos ut auerteret: Hannonem Bomilcaris filium uigilia prima noctis cū parte copiarū, maxime Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter unius diei iubet: & ubi primo poſſit: q̄ occultiſſime traiecto amni, circūducere agmen: ut cum facto opus ſit: adoriatur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educunt inde millia qnq; & XX fermè ſupra paruæ inſulæ circunfuſum amnem, latiorem ubi diuidebatur: eoq; minus alto alueo

tranſitum oſtendere. ibi raptim cæſa materia: rateſq; fabricatæ: in quibus equi uiriq;, & alia onera traijcerentur. Hiſpani ſine ulla mole in utres ueſtimentis coniectis, ipſi cæteris ſuperpoſitis incubantes flumen tranauere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, caſtris propè flumen poſitis, nocturno itinere atque operis labore feſſus quiete unius diei reficitur: intento duce ad conſilium opportune exequendum. Poſtero die profecti ex loco: prodito fumo ſignificante tranſiſſe: & haud procul abeſſe. qd ubi accepit Annibal: ne tempori deeſſet: dat ſignum ad traijciendũ. Iã paratas aptataſq; habebat pedes lintres. eques ferè propter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduerſi impetum fluminis parte ſuperiore trãmittens, tranquillitatem infra traijcientibus lintribus faciebat. equorũ pars magna nantes loris à puppibus trahebantur: præter eos: quos inſtructos frenatoſq;, ut extemplo egreſſo in ripam equiti uſui eſſent: impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum uarijs Vlulatibus, cantuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, uibranteſq; dextris tela: quanquam & ex aduerſo terrebat tanta uis nauiũ cũ ingenti ſono fluminis, & clamore uario nautarũ & militum: & qui nitebantur perrumpere impetum fluminis: & qui ex altera ripa traijciẽtes ſuos hortabantur. Iam ſatis pauentes aduerſo tumultu terribilior ab tergo adortus clamor, caſtris ab Hannone captis. mox & ipſe aderat: anceps q; terror circunſtabat: & è nauibus tanta uis armatorum in terram euadens, & à tergo improuiſa premebat acies. Galli poſtquam uim facere conati ſunt: ultro pellebantur. qua patere uiſum maxime iter, perrumpunt: trepidiq; in uicos paſſim ſuos diffugiunt. Annibal cæteris copijs per otium traie-

*ctis, ſpernens iam Gallicos tumultus caſtra locat. Elephã-
torum traijciendorum uaria conſilia fuiſſe credo. certe
uariata memoria eſt acta rei. quidam congregatis ad ri-
pam elephantis tradunt ferociſſimum ex his irritatum à
rectore ſuo, cum refugientem in aquam natantem ſeque-
retur: traxiſſe gregem: ut quenq; timentem altitudinem
deſtituerat uadum, impetu ipſo fluminis in alteram ri-
pam rapiente. Cæterum magis conſtat ratibus traiectos.
id ut tutius conſilium ante rem foret: ita acta re, ad fidẽ
pronius eſt. Ratem unam ducentos longam pedes, quin-
quaginta latam, à terra in amnem porrexerunt. quam,
ne ſecunda aqua deferretur: pluribus retinaculis ualidis
parte ſuperiore ripæ religatam pontis in modum humo
iniecta conſtrauerant: ut beluæ audacter uelut per ſolum
ingrederentur. altera ratis æque lata, longa pedes cen-
tum, ad traijciendum flumen apta, huic copulata eſt, &
tum elephanti per ſtabilem ratem, tanquam uiam, præ-
gredientibus fœminis, acti in minorem applicatam trãſ-
greſſi ſunt: ea extemplo reſolutis, quibus leuiter annexa
erat uinculis, ab actuarijs aliquot nauibus ad alteram
ripam pertrahitur. ita primis expoſitis, alij deinde repe-
titi, ac traiecti ſunt. nihil ſanè trepidabant: donec conti-
nenti uelut ponte agerentur. primis erat pauor: cum ſo-
luta ab cæteris rate in altum raperentur. ibi urgentes in-
ter ſe, cedentibus extremis ab aqua, trepidationis aliquã-
tum edebãt: donec quietem ipſe timor circunſpectantibus
aquam feciſſet. excidêre etiam ſæuientes quidam in flu-
men: ſed pondere ipſo ſtabiles, deiectis rectoribus, quærẽ-
dis pedetentim uadis, in terram euaſere. Dum elephan-
ti traijciuntur: interim Annibal Numidas equites quin-
gentos ad caſtra Romana miſerat ſpeculatum: ubi, &*

quantæ copiæ eſſent: & quid pararent. huic alæ equum miſſi, ut ante dictum eſt: ab oſtio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. prælium atrocius quàm pro numero pugnantium editur. nam præter multa uulnera, cædes etiam propè par utrinq; fuit. fugaq́;, & pauor Numidarum Romanis iam admodum feſſis uictoriam dedit. uictores ad CLX, nec omnes Romani, ſed pars Galloꝝ, uicti amplius ducētis ceciderunt. Hoc principium, ſimulq́; omē belli ut ſummæ rerū proſperū euentum, ita haud ſanè incruentam, ancipitisq; certaminis uictoriam Romanis portendit. Re ita geſta, ad utrūq; ducem ſui redierunt. Nec Scipionis ſtare ſententia poterat: niſi ut ex conſilijs, cœptisq́; hoſtis & ipſe conatus caperet: & Annibalem incertum, utrum cœptum in Italiam intenderet iter: an cum eo, qui primus ſe obtuliſſet Romanus exercitus: manus conſereret: auertit à præſenti certamine Boiorum legatorum, reguliq́; Matali aduentus: qui ſe duces itinerum, ſociosq́; periculi fore affirmantes, integro bello, nuſquam ante libatis uiribus, Italiam aggrediendam cenſent. Multitudo timebat q̄dem hoſtes, nondum obliterata memoria ſuperioris belli: ſed magis iter immenſum, Alpesq́;, rem fama utiq; inexpertis horrendam metuebat. Itaq; Annibal, poſtquam ipſi ſententia ſtetit pergere ire, atque Italiam petere: aduocata concione, uarie militum uerſat animos, caſtigando, adhortandoq́;. Mirari ſe qui nam pectora ſemper impauida repens terror inuaſerit. per tot annos uincentis eos ſtipēdia facere: neq; ante Hiſpania exceſſiſſe, quàm omnes gentesq́;, & terræ eæ, quas duo diuerſa maria amplectantur: Carthaginienſium eſſent. indignatos deinde, quod quicūq; Saguntum obſediſſent: uelut ob noxam

ſibi dedi poſtularet populus Romanus *Iberum traiecíſſe ad delendum nomen* Romanorum, *liberandumq́; orbem terrarum. tum nemini uiſum id longum: cum ab occaſu ſolis ad ortum intenderent iter. nunc, poſtquam multo maiorem partem itineris emenſam cernant* Pyreneum *ſaltum inter ferociſſimas gentes ſuperatum:* Rhodanum *tantum amnem, tot millibus* Gallorum *prohibentibus, domita etiam ipſius fluminis ui, traiectum in conſpectu* Alpes *habeant: quarum alterum latus* Italia *ſit: in ipſis portis hoſtium fatigatos ſubſiſtere: quid aliud* Alpes *eſſe credentes, quàm montium altitudines? fingerent altiores* Pyreneis *iugis: nullas profecto terras cœlum contingere: nec inexuperabiles humano generi eſſe.* Alpes *quidē habitari, coli: gignere, atq; alere animátes. peruias paucis eſſe? exercitibus inuias? eos ipſos, quos cernant, legatos non pennis ſublime elatos* Alpes *trangreſſos. nec maiores quidem eorum indigenas, ſed aduenas* Italiæ *cultores has ipſas* Alpes *ingentibus ſæpe agminibus cum liberis, ac coniugibus migrantium modo tuto tranſmiſiſſe.* Militi *quidem armato, nihil ſecū præter inſtrumenta belli portanti, quid inuiū, aut inexuperabile eſt?* Saguntum *ut caperetur: quid per octo mēſes periculi, quid laboris exhauſtum eſt?* Romam *orbis terrarum caput petentibus quicquā adeo aſperum atq; arduum uideri: quod inceptum moretur? cæpiſſe quondam* Gallos *ea, quæ adiri poſſe* Pœnus *deſperet? proinde aut cederent animo, atq; uirtute genti per eos dies toties ab ſe uictæ: aut itineris finem ſperent campum interiacentem* Tyberi, *ac mœnibus* Romanis. His *adhortationibus incitatos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet.* Poſtero *die profectus aduerſa ripa* Rhodani, *medi*

*terranea Galliæ petit: non quia rectior ad Alpes uia
eſſet: ſed quantum à mari receſſiſſet: minus obuiam fo-
re Romanum credens: cum quo, prius quàm in Itali-
uentum foret: non erat in animo manus conſerere.
Quartis caſtris ad Inſulam peruenit. ibi Arar, Rhoda-
nusq́; amnis diuerſis ex Alpibus decurrentes, agri ali-
quantulum amplexi confluunt in unum. medijs cam-
pis Inſulæ nomen inditum, accolunt propè Allobroges,
gens iam inde nulla Gallica gente opibus, aut fama in-
ferior. tum diſcors erat. regni certamine ambigebant
fratres. maior, & qui prius imperitarat: Brancus, no-
mine minore à fratre & cœtu iuniorum, qui iure mi-
nus, ui plus poterat: pellebatur. Huius ſeditionis per-
opportuna diſceptatio cum ad Annibalem reiecta eſſet:
arbiter regni factus, quod erat ſenatus principumq́;
ſententia futurum imperium maiori reſtituit. ob id me-
ritum commeatu, copiaq́; rerum omnium maxime ue-
ſtis eſt adiutus: quæ infames frigoribus Alpes prępara-
re cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogum, cum iã
Alpes peteret: non recta regione iter inſtituit: ſed ad læuã
in Tricaſtinos flexit: inde p extremam oram Vocontio-
rum agri tetendit in Trigorios: haud uſquam impedita
uia, prius quàm ad Druentiam flumen peruenit. Is &
ipſe alpinus amnis longe omnium Galliæ fluminum
difficillimus tranſitu eſt: nam cum aquæ uim uehat in-
gentem: non tamen nauium patiens eſt quia nullis coerci-
tus ripis pluribus ſimul, neq́; ijsdem alueis fluens, noua
ſemper uada nouosq́; gurgites faciens, (& ob eadem pe-
diti quoq́; incerta uia eſt) ad hæc ſaxa globoſa uol-
uens, nihil ſtabilis, nec tuti ingredienti præbet. & tum
forte imbribus auctus, igentẽ tranſgredientibus tumul*

tum fecit: cum ſuper cætera trepidatione ipſi ſua, atq; incertis clamoribus turbarentur. P. Cornelius conſul tri duo ferè poſtquam Annibal ab ripa Rhodani mouit: quadrato agmine ad caſtra hoſtium uenerat, nullam di micandi moram facturus. cæterum ubi deſerta munimen ta, nec facile ſe tantum progreſſos aſſecuturum uidet: ad mare ad naues rediјt: tutius, faciliusq; ita deſcenden ti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamen nuda au xilijs Romanis Hiſpania eſſet: quam prouinciam ſorti tus erat: Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte co piarum aduerſus Aſdrubalem miſit: non ad tutandos tantummodo ueteres ſocios, conciliandosq; nouos: ſed etiam ad pellendum Hiſpania Aſdrubalem. ipſe cum admodum exiguis copijs Genuam repetit: eo, qui circa Padum erat exercitus: Italiam defenſurus. Annibal ab Druentia campeſtri maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum peruenit. Tum, quanquam fama prius, qua quidem incerta in maius ue ro ferri ſolent: percæpta res erat: tamen ex propinquo uiſa montium altitudo, niuesq; cœlo propè immiſtæ, te cta informia impoſita rupibus, pecora iumentaq; torri da frigore, homines intonſi & inculti, animalia inani maq; omnia rigentia gelu, cætera uiſu quàm dictu fœdio ra, terrorem innouarunt. Erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes mõ tani, qui ſi ualles occultiores iſediſſent: coorti in pugnam, repente ingentem fugam ſtragemq; dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna iubet: Gallisq; ad uiſenda loca præmiſſis, poſtquam comperit tranſitum eà non eſſe: caſtra inter confragoſa omnia præruptaq; quàm extentiſſima poteſt ualle locat. Tum per eosdem Gallos, haud ſanè multũ

lingua

lingua moribuſq; abhorrentes cum ſe immiſcuiſſent col loquijs montanorum: edoctus, interdiu tantum obſi/ deri ſaltum: nocte in ſua quenq; dilabi tecta: luce prima ſubijt tumulos: ut ex aperto, atq; interdiu uiam per an guſtias facturus. die deinde ſimulando aliud quàm quod parabatur, conſumpto, cum eodem, quo conſtite/ rant loco, caſtra communiſſet: ubi primum digreſſos tu mulis montanos, laxatasq; ſenſit cuſtodias: pluribus igni bus quàm pro numero manentium in ſpeciem factis, impedimentiſq; cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipſe cum expeditis acerrimo quoq; uiro Ra/ ptim anguſtias euadit: ijsq; ipſis tumulis, quos hoſtes te nuerant: conſedit. Prima deinde luce caſtra mota: & ag men reliquum incedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conueniebant: cum re/ pente conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminentis, alios uia tranſire hoſtes. utraq; ſimul obie cta res, oculis animiſq; immobiles parũper eos defixit. deinde ut trepidationem in anguſtijs, ſuoq; ipſo tumul/ tu Annibalis miſceri agmen uidêre: equis maxime con ſternatis: quibus quicquid adiecîſſent ipſi terroris, ſatis ad pernitiem fore rati, peruerſis rupibus iuxta inuia, ac deuia aſſueti diſcurrunt. Tum uero ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorũ Pœni oppugnabantur: pluſq; inter ipſos, ſibi cuiq; tendenti ut periculo prius euaderet: quàm cum hoſtibus certaminis erat. equi maxime infe/ ſtum agmen faciebant. qui et clamoribus diſſonis, quos nemora etiam repercuſſaq; ualles augebant: territi trepi dabant: & icti forte, aut uulnerati adeo conſternati ſunt: ut ſtragem ingentem ſimul hominũ, ac ſarcinarum om/ nis generis facerent. multoſq; turba cum præcipites di/

ruptaq́; utrinq; anguſtiæ eſſent: in imenſum altitudinis deiecit: quoſdá et armatos: ide ruinæ maximæ modo iu/ menta cũ oneribus deuoluebantur. Quæ quanq̃ fœda ui ſu erant: ſtetit parũper tñ Annibal: ac ſuos continuit: ne tumultũ, ac trepidationẽ augeret. deinde, poſtq̃ interrũ pi agmen uidit: periculũq́; eſſe, ne exutũ ĩpedimentis exer citũ nequicq̃ incolumen traduxiſſet: decurrit ex ſuperiore loco & cũ impetu ipſo fudiſſet hoſtẽ: ſuis tumultũ auxit. ſed his tumultus momento temporis, poſtquam liberata itinera fuga montanorum erant: ſedatur: nec per ocium modo, ſed propè ſilentio mox omnes traducti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat: uicosq́; circunie ctos capit: & captiuorum pecoribus per triduum exercitum aluit. & quia nec montanis primo perculſis, nec loco ma gnopere impediebantur: aliquantum eo triduo uiæ con fecit. Peruentum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montana, populum. ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidijs eſt propè circumuentus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum ueniunt: alienis malis, utili exemplo doctos, memorantes amicitiam malle, quàm uim experiri Pœnorum itaq; obedienter imperata facturos. commeatum, itinerisq́; du ces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Anni/ bal nec temere credendo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fierent: benigne cum reſpondiſſet: obſidi/ bus, quos dabant, acceptis, & commeatu, quem in uia ipſi detulerant uſus, nequaquam, ut inter pacatos, incom poſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti, & equites erant: ipſe poſt cum robore peditũ circunſpectans ſollicitus omnia incedebat. ubi in angu/ ſtiorem uiam ex parte altera ſubiectam iugo inſuper im

minenti uentum eſt: undiq; ex inſidijs barbari à fronte, & à tergo coorti, comminus eminuſq; petunt: ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima ab tergo uis hominum urgebat. in eos uerſa peditum acies haud dubium fecit, quin, niſi firmata extrema agminis fuiſſent: igens in eo ſaltu accipienda clades fuerat. Tunc quoq; ad extremum periculi, ac propè perniciem uentum eſt. nam dum cunctaretur Annibal dimittere in anguſtias agmẽ quia non ut ipſe equitibus præſidio erat: ita peditibus quicquam ab tergo auxilij reliquerat: occurſantes per obliqua montani, erupto medio agmine uiam iſedere. noxq; una Annibali ſine equitibus, ac impedimentis acta eſt. Poſtero die iam ſegnius intercurſantibus barbaris, iunctæ copiæ: ſaltusq; haud ſine clade, maiore tamen iumẽtorum quàm hominum pernicie ſuperatus. inde montani pauciores iam, & latrocinij magis quàm belli more concurſabant modo in primum, modo in nouiſſimũ agmen: ut cuiq; aut locus opportunitatem daret: aut progreſſi, moratiue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas uias magna mora agebantur: ita tutum ab hoſtibus quacunq; incederent, quia inſuetis adeundi propius metus erat: agmen præbebant. Nono die in iugum Alpium peruentum eſt per inuia pleraq;, & errores: quos aut ducentium fraus, aut, ubi fides ijs nõ eſſet: temere initæ ualles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis ſtatiua habita: feſſiſq; labore, ac pugnando quies data militibus: iumentaq; aliquot, quæ prolapſa in rupibus erant: ſequendo ueſtigia agminis in caſtra peruenere. Feſſis tædio tot maloꝝ niuis etiã caſus, occidente iam ſydere Vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per oĩa niue oppleta cũ ſignis prima luce

motis ſegniter agmen incederet: pigritiaq́;, & deſperatio in omnium uultu emineret: prægreſſus ſigna Annibal in promontorio quodam, unde longe ac late proſpectus erat: conſiſtere iuſſis militibus Italiam oſtentat: ſubiectoſq́; alpinis montibus circumpadanos campos: mœniaq́; eos tum tranſcendere non Italiæ modo, ſed etiam urbis Romæ: cætera plana, procliuiaq́; fore: uno, aut ad ſummum altero prælio arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere inde agmen cœpit: iam nihil ne hoſtibus quidem præter parua furta per occaſionem tentantibus. cæterum iter multo, quàm in aſcenſu fuerat: ut pleraq; Alpiũ ab Italia ſicut breuiora, ita arrectiora ſunt: difficilius fuit. omnis enim fermè uia præceps, anguſta, lubrica erat: ut neq; ſuſtinere ſe à lapſu poſſent: nec, ſi qui paululum titubaſſent: hærere afflicti ueſtigio ſuo: alijq́; ſuper alios, & iumenta, & homines occiderent. Ventum deinde ad multo anguſtiorem rupem, atq; ita rectis ſaxis: ut ægre expeditus miles tentabundus, manibusq́; retinens uirgulta, ac ſtirpes circa eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus iã ante præceps recenti terræ lapſum ĩ pedũ mille admodũ altitudinem abruptus erat. Ibi ueluti cum ad finem uiæ equites conſtitiſſent: miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nuntiatur rupem inuiam eſſe digreſſus. deinde ipſe ad locum uiſendum. haud dubia res uiſa, quin per inuia circa, nec trita antea quàm uis longo ambitu circunduceret agmen Ea uero uia inſuperabilis fuit. nam cum ſuper ueterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli, nec præalta niui facile pedes ingredientium inſiſtebant. ut uero tot hominum, iumentorũq́; inceſſu dilapſa eſt: per nudam infra glaciem, fluentẽq;

labem liqueſcentis niuis ingrediebantur. tetra ibi luctatio erat: ut à lubrica glacie non recipiente ueſtigium, & in prono citius pede ſe fallente: & ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſſent: ipſis adminiculis prolapſi iterum corruiſſent: nec ſtirpes circa, radices'ue, ad quas pede, aut manu quiſquam eniti poſſet: erant. itaq; in leui tantum glacie, tabidaq́; niue uolutabantur iumenta. ſecabantur interdum etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in cōtinendo ungulis penitus perſringebant: ut pleraq; uelut pedica capta hærerent in durata & alte concreta glacie. Tandem nequicquam iumentis atq; hominibus fatigatis, caſtra in iugo poſita: ægerrime ad id ipſum loco purgato. tantum niuis fodiendum, atq; egerendum fuit. inde ad rupem minuendam, per quam uia una eſſe poterat: milites ducti, cum cædendum eſſet ſaxum: arboribus circa immanibus deiectis detruncatisq́;, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamq́;, cum & uis uenti apta faciendo igni coorta eſſet: ſuccendunt: ardentiaq́; ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupē ferro pandunt: molliuntq́; anfractibus modicis clinos: ut non iumenta ſolum, ſed elephanti etiam deduci poſſent. Quatriduum circa rupem conſumptum. iumenta propè fame abſumebantur. nuda enim ferè cacumina ſunt: & ſiquid eſt pabuli: obruunt niues. inferiora uallis apricos quoſdam colles habent, riuoſq́; propè ſyluas, etiam humano cultu digniora loca. ibi iumenta in pabulum miſſa: & quies muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt: etiam locis mollioribus, et accolarum ingenijs. Hoc maxime modo peruentum eſt in Italiam quinto menſe à Carthagine noua, (ut qui-

dam authores ſunt(quinto decimo die Alpibus ſuperatis. Quantæ copiæ tranſgreſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter authores conſtat. qui plurimum: centum millia peditum, uiginti equitum fuiſſe ſcribunt. qui minimum: uiginti millia peditum, ſex equitum. L. Cincius Alimentius, qui captum ſe ab Annibale ſcribit: maxime author moueret me: niſi confunderet numerum, Gallis, Liguribuſq; additis. cum his ſcribit. LXXX millia peditum, X equitum, adducta in Italiam: (magis affluxiſſe ueriſimile eſt: & ita quidam authores ſunt) ex ipſo aũt audiſſe Annibale: poſtquam Rhodanum tranſierit: XXXVI millia hominum, ingentemq; numerũ equorum, & alioꝝ iumentoꝝ amiſiſſe in Taurinis, quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo. Id cum inter oẽs conſtet: eo magis miror ambigi: qua nam Alpes trãſierit: & uulgo credere Pennino (atq; inde nomen et iugo Alpium inditum) tranſgreſſum. Celius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. qui ambo ſaltus eũ non in Taurinos, ſed per ſaltus montanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec ueriſimile eſt: ea tum ad Galliam patuiſſe itinera: utiq; cum quæ ad Pẽninum ferant: obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. neq; Hercule montibus his (ſi quẽ forte id mouet) ab trãſitu Pœnoꝝ nullo, ſed uno uel acri incola iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo, quem in ſummo ſacratum uertice Pẽninum montani appellãt. Per opportune ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellum erat. ſed armare exercitum Annibal, ut parti alteri auxilio eſſet: in reficiendo maxime ſentientem contracta ante mala, non poterat. ocium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq; ſqualida & prope efferata corpora uarie

mouebant. Ea P.Cornelio conſuli cauſa fuit, cum Piſas nauibus ueniſſet: exercitu à Manlio, Atilioq; accepto tyrone, & in nouis ignominijs trepido, ad Padum feſtinandi: ut cum hoſte nondum refecto manum conſereret. ſed cum Placentiam conſul uenit: iam ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; unam urbem caput gentis eius, quia uolens in amicitiam non ueniebat: ui expugnarat: iunxiſſetq; ſibi non metu ſolum, ſed et uoluntate Gallos accolas Padi: ni eos circūſpectantes defectionis tempus ſubito aduentu conſul oppreſſiſſet. Et Annibal mouit ex Taurinis: incertus quæ pars ſequēda eſſet: Gallos præſentem ſe ſecuturos ratus. Iam propè in conſpectu erant exercitus: conuenerantq; duces, ſicut inter ſe nondum ſatis noti, ita iam imbutus uterq; quadam admiratione alterius. Nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat: & Scipionē Annibal eo ipſo, quod aduerſus ſe dux potiſſimum lectus eſſet: præſtantem uirum credebat. & auxerant inter ſe opinionem. Scipio: quod relictus ī Gallia, obuius fuerat in Italiam tranſgreſſo Annibali. & conatu tam audaci traijciendarum Alpium, & effectu occupauit. Tamen Scipio Padum traiecit: & ad Ticinum amnem motis caſtris, prius quàm educeret in aciem: adhortandorum militum cauſa talem orationem exorſus eſt. Si eum exercitum milites educerem in aciem: quem in Gallia mecum habui: ſuperſediſſem loqui apud uos. quid enim adhortari referret, aut eos equites, qui equitatum hoſtium ad Rhodanum flumen egregie uiciſſent: aut has legiones: cum quibus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus, confeſſionem cedentis ac detrectantis certamen pro uictoria habui? nunc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ

ſcriptus, ibi cum fratre Cn. Scipiōe *meis auſpicijs rem geſſit: ubi eum gerere ſenatus populusq́; Romanus uoluit: ego, ut conſulem ducem aduerſus* Annibalem, *ac* Pœnos *haberetis: ipſe me huic uoluntario certamini obtuli. Nouo imperatori apud nouos milites pauca uerba facienda ſunt.* Ne *genus belli, ne ue hoſtem ignoretis: cum ijs ē uobis milites pugnandum: quos terra, mariq; priore bello uiciſtis: à quibus ſtipendium per* XX *annos exegiſtis: à quibus capta belli premia,* Siciliam, *ac* Sardiniam *habetis.* Erit *igitur in hoc certamine is uobis, illisq́; animus qui uictoribus, & uictis eſſe ſolet.* Nec *nunc illi, quia audent: ſed quia neceſſe eſt: pugnaturi ſunt, niſi creditis: qui exercitu incolumi pugnam detractauere: eos duabus partibus peditum equitumq́; in tranſitu* Alpium *amiſſis, q plures penè perierint, quàm ſuperſint: plus ſpei nactos eſſe.* At *enim paucā quidem ſunt: ſed uigentes animis, corporibusq́;: quorum robora, ac uires uix ſuſtinere uis ulla poſſit.* Effigies, *immo umbræ hominum, fame, frigore, illuuie, ſquallore enecti: contuſi, ac debilitati inter ſaxa, rupesq́;: ad hæc, peruſti artus: niue rigentes nerui: membra torrida gelu: quaſſata, fractaq́; arma: claudi, ac debiles equi. cū hoc equite, cum hoc pedite pugnaturi eſtis: reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis.* Ac *nihil magis uereor: ne ante quàm uos cum hoſte pugnaueritis:* Alpes *uiciſſe* Annibalem *uideantur.* Sed *ita forſitan decuit: cum fœderum ruptore duce, ac populo deos ipſos ſine ulla humana ope committere, ac profligare bellum: nos autem, qui ſecūdum deos uiolati ſumus: commiſſum ac profligatum conficere.* Non *uereor ne quis me hæc ueſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet: ipſum aliter animo affectum eſſe.* Licuit *in* Hiſpaniam *prouinciā*

am meam ire:quò iam profectus erã cum exercitu meo: ubi:& fratrem conſilij participem,ac periculi ſociũ haberem:& Aſdrubalem potius,quàm Annibalem hoſtẽ: & minorem haud dubie molem belli.tamen cum pręter veherer nauibus Galliæ oram:ad famam huius hoſtis in terram egreſſus,præmiſſo equitatu,ad Rhodanum moui caſtra.equeſtri prælio,qua parte copiarum conſerendi manum fortuna data eſt:hoſtem fudi.peditum agmen, quod in modum fugientium raptim agebatur: quia aſſequi terra non poteram: neq; regreſſus ad naues erat: quanta maxime celeritate potui, tanto maris terrarũq; circuitu,in radicibus propè Alpium obuius fui.Huic timendo hoſti utrum,cum declinarem certamen: improuiſus uideor incidiſſe?an occurrere in ueſtigijs eius?laceſſere?ac trahere ad decernendum?Experiri iuuat:utrum alios certe repente Carthaginienſes per uiginti annos terra ediderit:an ijdem ſint:qui ad Ægates pugnauere inſulas:& quos ab Eryce duo de uicenis denarijs æſtimatos emiſiſtis:et utrum Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis:ut ipſe fert:an uectigalis,ſtipendiariuſq;, et ſeruus populi Romani à patre relictus.quem niſi Saguntinum ſcelus agitaret:reſpiceret profecto,ſi non patriam uictam,domum certe, pacemq; , & fœdera Amilcaris ſcripta manu,qui iuſſus à conſule noſtro præſidium deduxit ab Eryce.qui graues impoſitas uictis Carthaginienſibus leges fremens, mærenſq; accepit. qui decedere Sicilia,qui ſtipendium populo Romano dare pactus ẽ. Itaq; uos ego milites,non eo ſolum animo,quo aduerſus alios hoſtes ſoletis:pugnare uelim:ſed cum indignatione quadã,atq; ira uelut ſi ſeruos uideatis ueſtros arma repẽte contra uos ferentes.Licuit,ſi uoluiſſemus:ad Erycẽ clau

ſos ultimo ſupplicio humanorum, fame interficere. licuit
claſſem uictricem in Africam traijcere: atq; intra pau/
cos dies ſine ullo certamine Carthaginem delere. Veni/
am dedimus peccantibus: emiſimus ex obſidione: pacem
cum uictis fecimus: tutelæ noſtræ deinde duximus: cum
Africo bello urgerentur. Pro his impartitis furioſum iu/
uenem ſequentes oppugnatum patriam noſtram ueniũt.
Atq; utinam pro decore tantum nobis hoc, & non pro
ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſſione Siciliæ, ac Sardi
niæ, de quibus quondam agebatur: ſed pro Italia nobis
eſt pugnandum. nec eſt alius ab tergo exercitus: qui, niſi
nos uincimus: hoſti obſiſtat. nec Alpes aliæ ſunt: quas dũ
ſuperat: comparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtan
dum milites: uelut ſi ante Romana mœnia pugnemus.
Vnuſquiſq; ſe non corpus ſuum, ſed coniugem, ac liberos
paruos armis protegere putet. nec domeſticas ſolum agi/
tet curas: ſed identidem hoc animo reputet: noſtras nunc
intueri manus ſenatum populumq; Romanum: qualis
noſtra uis, uirtusq; fuerit: talem deinde fortunam illius
urbis, ac Romani imperij fore. Hæc apud Romanos
conſul. Annibal rebus prius, quàm uerbis adhortãdos
milites ratus, circundato ad ſpectaculum exercitu, capti/
uos montanos uinctos in medio conſtituit: armisq; Galli/
cis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem
iuſſit: ecqui, ſi uinculis leuaretur: armaq;, & equum ui/
ctor acciperet: decertare ferro uellet? Cum ad unum oẽs
ferrum, pugnamq; poſcerent: & deiecta eſſet in id ſors:
ſe quiſq; eum optabat: quem fortuna in id certamen elige
ret. Vt cuiuſq; ſors exciderat: alacer, inter gratulãtes gau
dio exultans cum ſui moris tripudijs arma raptim capie
piebat. ubi uero dimicarent: is habitus animorũ non inter

eiuſdem mō conditionis hoīes erat: ſed ēt inter ſpectātes uulgo: ut nō uincentium magis, q̈ bene morientium fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet: cōcione inde aduocata, ita apud eos locutus fertur. Si quem aīum in alienæ ſortis exemplo paulo ante habuiſtis: eundem mox in æſtimanda fortuna ueſtra habueritis: uicimus milites. neq; .n. ſpectaculum modo illud, ſed quadam ueluti imago ueſtræ cōditionis erat. ac neſcio, an maiora uincula, maioresq; neceſſitates uobis, q̈ captiuis ueſtris fortuna circūdederit. Dextra, læuaq; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauē habētibus. circa Padus amnis, maior ac uiolētior Rhodano. à tergo Alpes urgent, uix integris uobis, ac uigentibus trāſitæ. Hic uobis uincendū, aut moriendū milites eſt: ubi primū hoſti occurriſtis. & eadē fortuna, quæ neceſſitatē pugnandi īpoſuit: pmia uobis ea uictoribus proponit: qbus ampliora hoīes ne à dijs qdē īmortalibus optare ſolent. Si Siciliā tm̄, ac Sardiniā parentibus noſtris ereptas noſtra uirtute recupaturi eēmus: ſatis tū ampla pṫia eſſent. qcquid Romani tot triūphis partum, conceſtumq; poſſident: id omne ueſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedem agite cū dijs bene iuuantibus: arma capite. Satis adhuc in uaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq; montibus pecora conſectando nullū emolumentū tot laboꝝ, periculorūq; ueſtroꝝ uidiſtis. tempus eſt iam opulenta uos ac ditia ſtipendia facere: & magna operæ pretia mereri, tm̄ itineris per tot montes, fluminaq;, & tot armatas gentes emenſos. Hic uobis terminum laboꝝ fortuna dedit: hic dignā mercedē emeritis ſtipendijs dabit. Nec q̈ magni nominis bellū eſt: tam difficilē exiſtimaueritis uictoriā fore. Sæpe et ɔtēptus ho

ſtis cruentum certamen edidit:& inclyti populi,regesq́; perleui momento uicti ſunt. Vnde dempto hoc uno fulgore nominis Romani ,quid eſt,quod illi uobis comparandi ſint? Vt uiginti annorum militiam ueſtram cum illa uirtute,cum illa fortuna taceam:ab Herculis columnis,ab Oceano,terminisq́; ultimis terrarum, per tot feroci ſſimos Hiſpaniæ,& Galliæ populos uincentes huc per ueniſtis. Pugnabitis cum exercitu tyrone, hac ipſa æſtate cæſo,uicto, circunſeſſo à Gallis,ignoto adhuc duci ſuo, ignorantiq́; ducem. An me in prætorio patris clariſſimi imperatoris propè natum,certe educatum, domitorē Hiſpaniæ,Galliæq́;,uictorem eundem non Alpinarū modo gentium,ſed ipſarum,quod multo maius eſt, Alpiū, cum ſemeſtri hoc conferam duce, deſertore exercitus ſui? cui ſiquis demptis ſignis Pœnos,Romanosq́; hodie oſtendat:ignoraturum certum habeo,utrius exercitus ſit conſul. Non ego illud parui æſtimo milites:quod nemo ueſtrū eſt:cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus:cui non idem ego uirtutis ſpectator,ac teſtis notata temporibus locisq; referre ſua poſſim decora. Tū laudaſtis me milites:donaſtisq́;. Alumnus prius omnium ueſtrum,q̃ imperator procedā acie aduerſus ignotos inter ſe,ignorantesq́;. Quocunq; circuntuli oculos: plena omnia uideo animorꝑ,ac roboris:ueteranum peditem:generoſiſſimarum gentium equites frenatos, & infrenatos:uos ſocios fideliſſimos,fortiſſimosq́;:uos Carthaginienſes tum ob patriā,tum ob iram iuſtiſſimam pugnaturos. Inferimus bellum:infeſtisq́; ſignis deſcendimus in Italiam:tanto audacius,fortiusq́; pugnaturi: quanto maior ſpes,maiorq́; animus inferentis eſt uim,quàm arcentis. Accendit præterea animos,& ſtimulat dolor, iniu

ria, indignitas. Ad ſupplicium depopoſcere me ducem primum: deinde uos omnes, qui Saguntum oppugnaſſetis: deditos ultimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſſima, ac ſuperbiſſima gens ſua omnia, ſuiq; arbitrij facit: cum quibus bellum, cũ quibus pacem habeamus, ſe modum imponere æquũ cenſet: circunſcribit, includitq; nos terminis montium, fluminumq;: quos ne excedamus: neq; eos, quos ſtatuit, terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum. ne qđ rei tibi ſit cum Saguntinis. ad Iberum eſt Saguntũ. nuſquam te ueſtigio moueris. Parũ eſt quod ueterrimas prouincias noſtras Siciliam, ac Sardiniã ademit: niſi adimat ẽt Hiſpaniam. & ſi inde ceſſero: in Africã tranſcendet. Tranſcendiſſe autem dico. duos conſules huius anni, unum in Africam, alterum in Hiſpaniã miſere. nihil uſquam nobis relictum eſt: niſi quod armis uindicauerimus. illis timidis, & ignauis licet eſſe: qui receptum habent quos ſuus ager quos ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipient. uobis neceſſe eſt fortibus uiris eſſe: & omnibus inter uictoriam, mortemue certa deſperatione abruptis, aut uincere: aut ſi fortuna dubitabit: in prælio potius, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatumq; in animo eſt: iterum dicam: uiciſtis. nullum incitamentum ad uincendum homini à dijs immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cum utrinq; ad certamen accenſi militum animi eſſent: Romani põte Ticinum iungunt: tutandiq; pontis cauſa caſtellum ſuper imponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis ad depopulandos ſociorum populi Romani agros mittit: Gallis parci quammaxime iubet: principumq; animos

ſolliátari ad defectionem. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Inſubrium, quinq; millia paſſuũ à uico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat: reuocatoq; propere Mahârbale, atq; equitibus, cum inſtare certamen cerneret: nihil unquam ſatis dictum, præmonitumq; ad cohortandos milites ratus, uocatis ad concionem certa premia pronuntiat: in quorum ſpem pugnarent: agrum ſeſe daturum eſſe in Italia, Africa, Hiſpania, ubi quiſq; uelit, immunem ipſi, qui accepiſſet: liberisq;. qui pecuniam quàm agrum maluiſſet: ei ſe argento ſatisfacturum. qui ſociorum ciues Carthaginienſes fieri uellent: poteſtatem facturum. qui domos redire mallent: daturum ſe operam, ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecum fortunam eſſe uellent. ſeruis quoq; dominos proſecutis libertatem proponit: binaq; pro his mancipia dominis ſe redditurum. Eaq; ut rata ſcirent fore; agnum læua manu, dextra ſilicem retinens, ſi falleret: Iouem, cæterosq; precatus deos: ita ſe mactarent: quemadmodum ipſe agnum mactaſſet: & ſecundum precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum uero omnes uelut diis authoribus in ſpem ſuam quiſq; acceptis, id moræ, q̃d nondum pugnarent, ad potienda ſperata rati, prælium uno animo, & uoce una poſcunt. Apud Romanos haud quaquam tanta alacritas erat, ſuper cætera recentibus etiam territos prodigijs. nam & lupus intrauerat caſtra: laniatisq; obuijs, ipſe intactus euaſerat. examen apũ in arbore prætorio imminente conſederat. Quibus procuratis, Scipio cum equitatu, iaculatoribusq; expeditis profectus ad caſtra hoſtium, ex colle propinquo ad copias, quantæ, & cuius generis eſſent, ſpeculandas, obuius fit Annibali, & ipſi cum equitibus ad exploranda circa lo

es progreſſo. Neutri alteros primo cernebant. denſior deinde inceſſu tot hominum equorumq; oriens pulnis ſignum propinquantium hoſtium fuit. Conſtitit utrũq; agmen:& prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores, et Gallos equites in fronte locat: Romanos, ſociorũq; quod roboris fuit: in ſubſidijs. Annibal frenatos equites in medium accipit: cornua Numidis firmat. Vix dum clamore ſublato, iaculatores fugêre inter ſubſidia ad ſecundã aciem. inde equitum certamen erat aliquandiu anceps. deinde quia turbabant equos pedites intermiſſi: multis labẽtibus ex equis, aut deſilientibus, ubi ſuos premi circũuentos uidiſſent: iam magna ex parte anceps pugna erat donec Numidæ, qui in cornibus erant: circunuecti paulum ab tergo ſe oſtendêre. Is pauor perculit Romanos: auxitq; pauorem conſulis uulnus, periculumq; intercurſu tum primum pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt: Africanus ob egregiam uictoriam de Annibale, & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum maxime fuit: quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus conſulem in medium acceptum non armis modo, ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra, nuſquam trepide neq; effuſe cedendo, reduxit. Seruati conſulis decus, Cœlius ad ſeruum natiõe Ligurem delegat. Malim equidẽ de filio uerũ eſſe: quod & plures tradidere authores: & fama obtinuit. Hoc primũ cũ Annibale pliũ fuit. quo facile apparuit, et eqtatu meliorẽ Pœnũ eſſe: et ob id cãpos patentes, quales ſunt iter Padũ, Alpeſq;: bello gerẽdo Romanis aptos nõ eſſe. Itaq; proxia nocte iuſſis militibus uaſa ſilẽtio colligere, caſtra ab ticino mota: feſtinatũq; ad Padũ ẽ: ut ratibus, qbus iũxerat flumẽ: nõdũ reſolutis

ſine tumultu, atq; inſectatione hoſtis copias traijceret. Prius Placentiam peruenere: quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos. tamen aliquot moratorum in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes capit. tranſire non potuit pontem: ut extrema reſoluta erant, tota rate in ſecundam aquam labente. Celius author eſt: Magonem cum equitatu, & Hiſpanis peditibus flumen extemplo tranſnataſſe: ipſum Annibalem per ſuperiora Padi uada exercitum traduxiſſe: elephantis in ordinem ad ſuſtinẽdum impetũ fluminis oppoſitis. Ea peritis amnis eius, uix fidem fecerint. nanq; equites armis equisq; ſaluis tantam uim fluminis ſuperaſſe, non uериſimile eſt: ut iã Hiſpanos omnis inflati tranſuexerint utres: ſed multorum dierum circuitu Padi uada petenda fuerint: quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt: qui biduo uix locum rate iungendo flumini inuentum tradunt: eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos præmiſſos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gallorum audiendis moratus traijcit grauius peditum agmen: interim Mago, equiteſq; ab tranſitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hoſtes contendunt. Annibal paucis poſt diebus ſex millia à Placentia caſtra communiuit: & poſtero die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequẽti nocte cædes in caſtris Romanis, tumultu tamen q̃ re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducenti equites, uigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt. quos Pœnus benigne allocutus, & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſollicitandos popularium animos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectionis omnium Gallorum

lotum eſſe ratus, contractosq́; eo ſcelere uelut iniecta rabie ad arma ituros, quanquam grauis adhuc uulnere erat: tamen quarta uigilia noctis inſequentis, tacito agmine profectus ad Trebiam fluuium in loca altiora, colleſq́; impeditiores equiti caſtra mouet. Minus quàm ad Ticinum fefellit. miſſiſq́; Annibal primum Numidis, deinde omni equitatu turbaſſet utiq; nouiſſimum agmē: ni auiditate prædæ in uacua Romana caſtra Numidæ diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum nullo ſatis digno moræ pretio tempus terunt: emiſſus hoſtis de manibus eſt. & cum iam transgreſſos Trebiam Romanos, metanteſq́; caſtra conſpexiſſent: paucos morantium occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec uexationem uulneris in uia iactantis ultra patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus expectandum, locum, qui citra flumen tutiſſimus ſtatiuis eſt uiſus: delectum communiuit. Nec procul inde Annibal cum conſediſſet: quantum uictoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quæ per hoſtium agros euntem nuſquam præparatis commeatibus maior in dies excipiebat: ad Claſtidium uicum, quo magnum frumenti numerum congeſſerant Romani: mittit. ibi cum uim pararent: ſpes facta proditionis: nec ſanè magno pretio, nummis aureis quadringentis datis P. Brunduſino præfecto præſidij corrupto, traditur Annibali Claſtidiū. id horreum fuit Pœnis ſedentibus ad Trebiam. In captiuos ex tradito præſidio, ut fama clementiæ in principio rerum colligeretur: nihil ſæuitum eſt. Cum ad Trebiam terreſtre conſtitiſſet bellum: interim circa Siciliam, inſulaſq́; Italiæ imminentes, & à Sempronio conſule, & ante aduentum eius terra mariq́; res geſtæ. Vi

ginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginienſibus miſſæ nouem Liparas: octo ad inſulam Vulcani tenuerunt: tres in fretū auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum forte Meſſanæ erat conſulem Romanum opperiens: nullo repugnante captas, naues Meſſanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis: præter uiginti naues, cuius ipſi claſſis eſſent: in Italiam miſſas, quinq; & triginta alias quinqueremes Siciliā petere ad ſollicitandos ueteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuam curam eſſe. credere eadem tempeſtate, qua ipſi diſiecti forent: eam quoq; claſſem ad Ægates inſulam deiectam. Hæc ſicut audita erant: rex Meſſanæ Æmilio prætori, cuius Sicilia erat prouincia: præſcribit: monetq;: Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplo & circa prætorem ad ciuitates miſſi legati, tribuniq;: qui ſuos ad curam cuſtodie intenderent: ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli: edicto propoſito, ut ſocij nauales decem dierum cocta cibaria ad naues deferrent: & ubi ſignum datum eſſet: ne quid moram conſcendendi faceret: perq; omnem oram qui erant: ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtium claſſem. Simul itaq;, quanquam de induſtria morati curſum nauium erant Carthaginienſes: ut ante lucem accederent Lilybæum: præſenſum tamen eſt: quia et luna pernox erat: & ſublatis armamentis ueniebant: extemplo datum ē ſpeculis ſignum: & in oppido ad arma conclamatum eſt: & in naues conſcenſum. pars militum in muris, portarumq; ſtationibus, pars in nauibus erant. & Carthaginienſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant: uſq; ad lucem portu ſe abſtinuerunt:

demendis armamentis eo tempore, aptandaq́; ad pu/
gnam claſſe abſumpto. Vbi illuxit: recapere claſſem in
altũ: ut ſpatium pugnæ eſſet: exitumq́; liberum è portu
naues hoſtium haberent. Nec Romani detrectauere pu.
gnam: & memoria circa ea ipſa loca geſtarum rerum
freti, & militum multitudine, ac uirtute. Vbi in altum
euecti ſunt: Romanus conſerere pugnam, & ex propin
quo uires conferre uelle. contra eludere Pœnus: & arte,
non ui rem gerere: nauiumq́; quàm uirorum, aut armo/
rum malle certamen facere. nam ut ſocijs naualibus affa
tim inſtructam claſſem, ita inopem milite habebat: &
ſicubi conſerta manus eſſet: haudquaquam par numerus
armatorum ex ea pugnabat. Quod ubi animaduerſum
eſt: & Romanis multitudo ſua auxit animum: & pau
citas illis minuit. Extemplo ſeptem naues punicæ circum
uentæ: fugam cæteræ cœperunt. Mille: & DCC fuere
in nauibus capti milites: nautæq́; in ijs tres nobiles Car
thaginienſium. claſſis Romana incolumis, una tantum
perforata naui, ſed ea quoq; ipſa reduce, in portum re
dijt. Secundum hanc pugnam nondum gnaris eis, qui
Meſſanæ erant. T. Sempronius conſul Meſſanam ue
nit: & fretum intranti rex Hiero claſſem ornatam
obuiam duxit. tranſgreſſuſq́; ex regia in prætoriam
nauem, gratulatus ſoſpitem cum exercitu & nauibus
aduenilſe, precatuſq́; proſperum ac felicem in Sicili/
am tranſitum, ſtatum deinde inſulæ, & Carthaginien
ſium conata expoſuit: polliciruſq́; eſt quo animo priore
bello populum Romanum iuuenis adiuuiſſet: eo ſenem
adiuturum: frumenta, ueſtimentaq́; ſe legionibus con/
ſulis, ſocijſq́; naualibus gratis præbiturum. grande
periculum Lilybæorum, maritimiſq́; ciuitatibus eſſe:

quibuſdam uolentibus nouas res fore. Ob hoc conſuli nihil cunctandum uiſum: quin Lilybæum claſſe peteret. & rex, regiaq́; claſſis unà profecti nauigantes inde, pugnatum ad Lilybæum, fuſaſq́; et captas hoſtium naues accæpere. A Lilybæo conſul, Hierone cum claſſe regia dimiſſo, relictoq́; prætore ad tuendam Siciliæ oram, ipſe in inſulam Melitam, quæ à Carthaginienſibus tenebatur: traiecit. aduenienti Amulcar Giſgonis filius præfectus præſidij cum paulo minus duobus millibus militum, oppidumq́; cum inſula traditur. inde poſt paucos dies reditum Lilybæum. captiuiq́; & à Conſule, & à prætore, præter inſignes nobilitate uiros, ſub corona uenierunt. Poſtq̃ ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat conſul: ad inſulas Vulcani, quia fama erat ſtare ibi punicam claſſem: traiecit. nec quiſquam hoſtium circa eas inſulas inuentus. iam forte transmiſerant ad uaſtandam Italiæ oram: depopulatoq́; Vibonenſi agro urbem etiam terrebant. Repetenti Siciliam conſuli excurſio hoſtium in agrum Vibonenſem facta nuntiatur: litteræq́; à Senatu de tranſitu in Italiam Annibalis. & ut primo quoq; tempore collegæ ferret auxilium: miſſæ traduntur. Multis ſimul anxius curis exercitum extemplo in naues impoſitum Ariminum ſupero mari miſit: Sex. Põponio legato cum uigintiquinq; longis nauibus Vibonenſem agrum, maritimamq́; oram Italiæ tuendam attribuit: M. Æmilio prætori quinquaginta nauium claſſem expleuit: ipſe compoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens Ariminum peruenit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam. flumen collegæ coniungitur. Iam ambo conſules, & quicquid Romanarum uirium erat Annibali oppoſitum, aut illis copijs defen-

di poſſe Romanum imperium, aut ſpem nullam aliam
eſſe, ſatis declarabat. Tamen conſul alter equeſtri prælio
uno, & uulnere ſuo minutus trahi rem malebat. recen-
tis animi alter, eoq; ferocior nullam dilationem patieba-
tur. Quod inter Trebiam, Padumq́; agri eſt: Galli tum
incolebant: in duorum præpotentium populorum certa-
mine per ambiguum fauorem haud dubie gratiam ui-
ctoris ſpectantes. Id Romani, nequid modo mouerent:
æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis
acitum ſe ueniſſe ad liberandum eos dictitans. Ob eam
iram, ſimul ut præda militem aleret: duo millia peditum
& mille equites. Numidas pleroſq; miſtos, quoſdam &
Gallos populari omnem deinceps agrum uſq; ad Padi
ripas iuſſit. Egentes ope Galli, cum ad id dubios ſeruaſ-
ſent animos: coacti ab authoribus iniuriæ ad uindices fu-
turos declinant: legatiſq́; ad conſulem miſſis, auxilium
Romanorum terræ ob nimiam cultorum fidem in Ro-
manos laboranti, orant. Cornelio nec cauſa, nec tempus
agendæ rei placebat: ſuſpectaq; ei gens erat, tum ob infi-
da multa facinora: tum, ut alia uetuſtate obſoleuiſſent:
ob recentem Boiorum perfidiam. Sempronius contra,
continendis in fide ſocijs maximum uinculum eſſe, pri-
moſq́;, qui coiſſent, ope defenſos, cenſebat. tum collega cun-
ctante, equitatum ſuum mille peditum iaculatoribus fer-
mè admiſtis, ad defendendum Gallicum agrum trans
Trebiam mittit. Ii ſparſos, & incompoſitos, oneratosq́;
præda pleroſq; cum inopinantes inuaſiſſent: ingentem
terrorem, cædemq́;, ac fugam uſq; ad caſtra, ſtationesq́;
hoſtium fecere: unde multitudine effuſa pulſi rurſus ſub-
ſidio ſuorum prælium reſtituere. Varia inde pugna ſe-
quentes quanquam ad extremum æquaſſent certamen:

maior tamen hoſtium Romanis ſama uictoriæ fuit. Cæterum nemini omnium maior,iuſtiorq́;, quàm ipſi conſuli uideri. gaudio efferri: qua parte copiarum alter conſul uictus foret: ea ſe uiciſſe. reſtitutos ac refectos militum animos: nec quẽquam eſſe, præter collegam: qui dilatam dimicationem uellet. eum animo magis, quàm corpore ægrum memoria uulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum ægro ſeneſcendum. quid enim ultra differri, ac teri tempus? quem tertium conſulem, quem alium exercitum expectari? caſtra Carthaginienſium in Italia, ac propè in conſpectu urbis eſſe. non Siciliam, ac Sardiniam uictis ademptas: nec cis Iberum Hiſpaniam peti: ſed ſolo patrio, terraq́;, in qua geniti forent: pelli Romanos. Quantum ingemiſcant, inquit, patres noſtri circa mœnia Carthaginis bellare ſoliti: ſi uideant nos progeniem ſuam, duos conſules, conſulareſq́; exercitus in media Italia pauentes intra caſtra? Pœnum quod inter alpes, Apenninumq́; agri ſit: ſuæ ditionis feciſſe? Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio propè concionabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquum comitiorum: ne in nouos conſules bellum differretur: & occaſio in ſe unum uertendæ gloriæ: dum æger collega erat. Itaq; nequicquam diſſentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen milites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti, cerneret: uix ullam ſpem habebat temere, atque improuide quicquam conſules acturos. ſed cum alterius ingenium fama prius, deinde re cognitum percitum ac ferox ſciret eſſe: ferociuſq́; factum ex proſpero cum prædatoribus ſuis certamine crederet: adeſſe gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius ne quod prætermitteret tempus: ſolliciuſq́;, & inten

tus erat: dum tyro hoſtium eſſet miles: dum meliorem ex ducibus inutilem uulnus faceret: dum Gallorum *animi uigerent: quorum ingentem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturam, quanto longius ab domo traherentur.* Cum *ob hæc, taliaq́; ſperaret propinquum certamen: & facere, ſi ceſſaretur, cuperet: ſpeculatoresq́;* Galli, *ad ea exploranda, quæ uellet, tutiores, quia in utriſq; caſtris militabant: paratos pugnæ eſſe* Romanos *retuliſſent: locum inſidijs circunſpectare* Pœnus *cœpit.* Erat *in medio riuus prealtis utrinque clauſus ripis, & circa obſitus paluſtribus herbis, &, quibus inculta ferme ueſtiũtur: uirgultis, uepribusq́; quem ubi ad equites quoque tegendos ſatis latebroſum locum circumuectus ipſe oculis perluſtrauit: hic erit locus,* Magoni *fratri ait, quem teneas. delige centenos uiros ex omni pedite, atque equite: cum quibus ad me uigilia prima uenias. nunc corpora curare tempus eſt.* Ita *præconium miſſum. mox cum delectis* Mago *aderat.* Robora *uirorum cerno, inquit* Annibal. *ſed ut & numero etiam, non animis modo ualeatis: ſingulis uobis nouenos ex turmis, manipulisq́; ueſtris ſimiles eligite.* Mago *locum monſtrabit: quem inſideatis. hoſtem cæcum ad has belli artes habebitis.* Ita *mille equitibus* Magoni, *mille peditibus dimiſſis,* Annibal *prima luce* Numidas *equites tranſgreſſos* Trebiam *flumen obequitare iubet hoſtium portis: iaculandoq́; in ſtationes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deinde certamine, cedendo ſenſim citra flumen pertrahere.* Hæc *mandata* Numidis. *cæteris ducibus, peditum equitum'que præceptum: ut prandere omnes iuberent: armatos deinde, inſtratisq́; equis ſignum expectare.* Sempronius *ad tumultum* Numidarum *primum omnem equitatum, fe-*

*rox ea parte uirium, deinde ſex millia peditum, poſtre-
mo omnes copias ad deſtinatum locum iam ante conſilio
auidus certaminis eduxit:* Erat *forte brumæ tempus, &
niualis dies in locis* Alpibus Apẽninoq́; *interiectis, pro
pinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. ad
hæc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto an
te cibo, non ope ulla ad arcendum frigus adhibita. nihil
caloris inerat: & quicquid auræ fluminis appropinqua
bat: afflabat acrior frigoris uis. ut uero refugientes* Nu-
*midas inſequentes aquam ingreſſi ſunt: (& erat pecto-
ribus tenus aucta nocturno imbri) tum utiq; egreſſis rige
re omnibus corpora: ut uix armorum tenendorum poten
tia eſſent: & ſimul procedente iam die fame etiam defice
re.* Annibalis *interim miles ignibus ante tentoria factis
oleoq́; per manipulos, ut mollirent artus, miſſo, & cibo
per ocium capto, ubi tranſgreſſos flumen nunciatum eſt
hoſtes: alacer animis corporibusq́; arma capit: atque in
aciem procedit.* Baleares *locat ante ſigna, leuem armatu
ram, octo fermè millia hominum: deinde grauiorem ar
mis peditem. quod uirium, quod roboris erat: in corni-
bus circunfudit: decem millia equitum: & ab cornibus
in utranq; partem diuiſos elephantos ſtatuit.* Conſul *effu-
ſos ſequentes equites, cum ab reſiſtentibus ſubito* Numidis
*incauti exciperentur: ſigno receptui dato reuocatos circun
dedit peditibus.* Duo *de uiginti millia* Romanorum
erant: ſociûm nominis latini XX. *auxilia præterea* Ce
nomanorum. ea ſola in fide manſerat Gallica *gens. his
copijs concurſum eſt.* Prælium *à* Balearibus *ortum eſt. qui
bus cum maiore robore legiones obſiſterent: deductæ pro
pere in cornua leuis armaturæ ſunt. quæ res effecit ut
equitatus* Romanus *extemplo urgeretur. nam cum uix*

iam per ſe reſiſterent decem millibus equitum quattuor millia: & feſſi Romani plerisq; integris Pœnis: obruti ſunt inſuper uelut nube iaculorum à Balearibus coniectã: ad hoc elephanti eminentes ab extremis cornibus, equis maxime non uiſu modo, ſed odore inſolito territis, fugam late faciebãt. Pedeſtris pugna par animis magis, quàm uiribus erat: quas recentes Pœnus pauloante curatis corporibus in prælium attulerat: contra, ieiuna feſſaq; corpora Romanis, & rigentia gelu torpebant. reſtitiſſent tamen animis: ſi cum pedite ſolum foret pugnatum. ſed & Baleares pulſo equite iaculabantur in latera: & elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Mago, Numidæq;, ſimul latebras eorum improuida, prælata acies eſt: exorti à tergo ingentem tumultum, ac terrorem fecere. Tamen in tot circunſtantibus malis manſit aliquandiu immota acies: maxime pter ſpem omnium aduerſus elephantos. eos pedites ad id ipſum locati uerutis coniectis, & auertere: & inſecuti auerſos ſub caudis, qua maxime molli cute uulnera accipiunt: fodiebant. Trepidantis propeq; iam in ſuos conſternatos media acie in extremam ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſſit Annibal. extemplo haud dubiam fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis: ut fuſa auxilia ſua uiderunt. itaq; cum iam in orbem utrinq; pugnarent: decem millia fermè hominum, cum alià euadere nequiuiſſent: media Afrorum acie, q̃ Gallicis auxilijs firmata erat: cum ingenti cæde hoſtium perrupere. Et cum neque in caſtra reditus eſſet flumine interclufis: neq; præ imbri ſatis diſcernere poſſent qua ſuis opem ferrent: Placentiam recto itinere perrexere. ¶ Plures deinde in omnes partis eruptiones factæ. & qui

flumen petiere: aut gurgitibus abſumpti ſunt: aut inter cunctationem ingrediendi ab hoſtibus oppreſſi. qui paſſim per agros fuga ſparſi erant: ueſtigia cedentis ſequentes agminis Placentiam contendere. alijs timor hoſtium audaciam ingrediendi flumen fecit: tranſgreſſiq; in caſtra peruenere. Imber niue miſtus, & intoleranda uis frigoris, & homines multos, & iumenta, & elephantos propè omnis conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit. & ita torpentes gelu in caſtra rediere: ut uix lætitiam uictoriæ ſentirent. Itaque nocte inſequenti, cum præſidium Romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat: ratibus Trebiam traijcerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut, quia iam moueri præ laſſitudine nequibant, ac uulneribus: ſentire ſeſe diſſimulauerunt. quietisq; Pœnis tacito agmine ab Scipione conſule exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam: ne duorum exercituum hybernis una colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac clade perlatus eſt: ut iam ad urbem Romani crederent infeſtis ſignis hoſtem uenturum: nec quicquam ſpei, aut auxilij eſſe: quo portis, mœnibusq; uim arcerent. Vno conſule ad Ticinum uicto, altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus conſularibus exercitibus uictis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius conſul aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis, quam conſilio aut ſpe fallendi, reſiſtendi ue, ſi non falleret: tranſgreſſus. Id quod unum maxime in præſentia deſyderabatur: comitijs conſularibus habitis, in hyberna redijt. Creati conſules,

Cn.Seruilius, & C. Flaminius. Cæterum ne hyberna quidem Romanis quieta erant: uagantibus paſſim Numidis equitibus, &, quæ his impeditiora erant: Celtiberis, Luſitanisq;. Omnes igitur clauſi undiq; commeatus erant: niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporium propè Placentiam fuit, & opere ualido, & magno munitum præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus, ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in cælando incœpto ad effectum ſpei habuiſſet: nocte adortus non fefellit uigiles. tantus repente clamor eſt ſublatus: ut Placentiæ quoque audiretur. Itaque ſub lucem cum equitatu conſul aderat: iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælium interim commiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit: pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregie præſidium eſt. Paucorum inde dierum quiete ſumpta, & uix dum ſatis percurato uulnere, ad Victumuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis Gallico bello fuerat munitum. inde locum frequentauerant accolæ miſti undiq; ex finitimis populis: & tunc terror populationum eò pleroſq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidij accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine, quàm acie in uia concurrerunt. & cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta præſidium intra mœnia accæpere: iuſſiq; arma tradere. Cum dicto paruiſſent: ſignum repente uictoribus datur: ut tanquam ui captam urbem diriperent. neq; ulla, quæ in tali re memo-

rabilis ſcribentibus uideri ſolet: prætermiſſa clades eſt.
adeo omnis libidinis, crudelitatisq́;, & inhumanæ ſu-
perbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hyber
næ expeditiones Annibalis. Haud longis inde tempori
bus, dum intolerabilia frigora erant: quies militi data ē:
& ad prima, ac dubia ſigna ueris profectus ex hybernis
in Hetruriam ducit: eam quoq; gentem, ſicut Gallos, Li-
guresq́;, aut ui, aut uoluntate adiuncturus. Tranſeūtem
Apenninum adeo atrox tempeſtas adorta eſt: ut Alpiū
fæditatem propè ſuperauerit. Vento mixtus imber cum
ferretur in ipſa ora prima, q̄a aut arma omittenda erāt:
aut contra enitentes uortice intorti affligebantur: conſti-
tere. deinde cum iam ſpiritum intercluderet: nec recipro-
care animam ſineret: auerſi à uento parumper conſede-
re. Tum uero ingenti ſono cælum ſtrepere: & inter hor
rendos fragores micare ignes. capti auribus, & oculis
metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre, cum eo ma-
gis accenſa uis uenti eſſet: ipſo illo, quo deprehenſi erāt
loco, caſtra ponere neceſſarium uiſum eſt. Id uero labo-
ris uelut de integro initium fuit. nam nec explicare quic
quam, nec ſtatuere poterant: nec quod ſtatutum eſſet: ma-
nebat: omnia perſcindente uento, & rapiente. & mox
aqua leuato uento cum ſuper gelida montium cacumina
concreta eſſet: tantum niuoſæ grandinis deiecit: ut omni
bus omiſſis procumberent homines, tegminibus ſuis ma
gis obruti, quàm tecti. tantaq́; uis frigoris inſecuta eſt: ut
ex illa miſerabili hominum, iumentorumq́; ſtrage cum
ſe quiſq; attollere, ac leuare uellet: diu nequiret: quia tor-
pentibus rigore neruis uix flectere artus poterant. dein-
de ut tandem agitando ſeſe mouêre: ac recipere animos:
& raris locis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opē q̄ſq;

inops tendere. Biduum eo loco uelut obſeſſi manſere. multi homines, multa iumenta, elephanti quoq; ex his, qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerant: ſeptem abſumpti. Digreſſus Apennino retro ad Placentiam caſtra mouit: & ad decem millia progreſſus conſedit. poſtero die XII millia peditum, quinque equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempronius conſul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia paſſuum inter bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, uario euentu pugnatum eſt. primo concurſu adeo res Romana ſuperior fuit: ut non acie uincerent ſolum: ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerentur: mox caſtra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in uallo portisq; poſitis, cæteros confertos in media caſtra recepit: intentosq; ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat: cum Romanus nequicquam fatigato milite, poſtquam nulla ſpes erat potiūdi caſtris: ſignum receptui dedit. quod ubi Annibal accepit: laxatamq; pugnam, & receſſum à caſtris uidit: extemplo equitibus dextra læuaq; emiſſis in hoſtem, ipſe cum peditum robore de his caſtris erupit. Pugna raro ulla magis ſæua, & cum utriuſque partis pernicie clarior fuiſſet: ſi extendi à die in longum ſpatium quiuiſſet. nox accenſum ingentibus animis prælium diremit. itaq; acrior concurſus fuit, quàm cædes. & ſicut æquata fermè pugna erat: ita clade pari diſceſſum eſt. à neutra parte ſexcentis plus peditibus, & dimidium eius equitum cecidit. ſed maior Romanis, quàm pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tribuni militū quinque, & præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secūdum eam pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucam

conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias in/
tercepti duo quæſtores Romani, C. Fuluius, & L.
Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq;
equeſtris ordinis ſenatorum fermè liberis, quo magis
ratam fore cum his pacem ſocietatemq; crederet: tra/
duntur. Dum hæc in Italia geruntur: Cn. Scipio
in Hiſpaniam cum claſſe & exercitu miſſus, cum ab
hoſtio Rhodani profectus, Pyreneosq; montes circun/
uectus emporijs appuliſſet claſſem expoſito ibi exercitu,
orſus à Lacetanis uſq; ad Iberum flumen partim reno/
uandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, Roma/
næ ditionis fecit. inde conciliata clementiæ fama non
ad maritimos modo populos, ſed in mediterraneis quoq;
ac montanis ad ferociores iam gentes ualuit. nec pax
modo apud eos, ſed ſocietas etiam armorum parata
eſt: ualidæq; aliquot auxiliorum cohortes ex his conſcri
ptæ ſunt. Hannonis cis Iberum prouincia erat. eum
reliquerat Annibal ad regionis eius præſidium. Itaq;
prius quàm alienarentur omnia obuiam eundum ratus,
caſtris in conſpectu hoſtium poſitis, in aciem eduxit.
Nec Romano differendum certamen uiſum: quippe qui
ſciret cum Hannone, & Aſdrubale ſibi dimicandum
eſſe: malletq; aduerſus ſingulos ſeparatim, quàm aduer/
ſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis ea di
micatio fuit. Sex millia hoſtium cæſa: duo capta cum
præſidio caſtrorum. nam & caſtra expugnata ſunt: atq;
ipſe dux militum cum aliquot principibus capitur: &
Sciſſum propinquum caſtris oppidum expugnatur.
Cæterum præda oppidi parui pretij rerum fuit: ſuppel/
lex barbarica, ac uilium mancipiorum. caſtra militē di/
tauere, non eius modo exercitus, qui uictus erat: ſed &

eius, qui cum Annibale *in* Italia *militabat: omnibus fe-*
rè caris rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent:
circa Pyreneum *relictis.* Prius, *q̃ certa huius cladis fama*
accederet: tranſgreſſus Iberum Aſdrubal *cum octo mil-*
libus peditum, mille equitibus, tanq̃ ad primum aduen-
tum Romanoꝝ *occurſurus, poſtq̃ perditas res amiſſaq́;*
caſtra accæpit: iter ad mare conuertit. Haud *procul* Tar-
racone claſſicos milites naualesq́; ſocios uagos palantisq́;
per agros (quod fermè fit: ut ſecundæ res negligentiam
creent) equite paſſim dimiſſo cum magna cæde, maiore
fuga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari
auſus, ne à Scipione *opprimeretur: trans* Iberꝝ *ſeſe recæ-*
pit. Et Scipio *raptim ad famam nouoꝝ hoſtium agmine*
acto, cum in paucos præfectos paululum animaduertiſ-
ſet: præſidio Tarracone *modico relicto, emporia cum claſ-*
ſe rediјt. Vix *dum digreſſo eo* Aſdrubal *aderat: &* Iler-
getum populo, qui obſides Scipioni *dederat: ad defectio-*
nem impulſo, cum eoꝝ ipſoꝝ iuuentute agros fidelium
Romanis *ſocioꝝ uaſtat.* Excito *deinde* Scipione *hybernis*
Hoſtis *cis* Iberum Tarraconem *uerſus cedit.* Agros Sci-
pio relictos ab authore defectionis & Ilergetum gentem
cum infeſto exercitu inuaſiſſet: compulſis omnibus Atha-
nagiam urbẽ, quæ caput eius populi erat: circunſedit: in-
traq́; dies paucos pluribus q̃ ante obſidibus imperatis,
Ilergetes *pecunia etiam mulctatos in ius ditiõemq́; recæ-*
pit. inde in Auſetanos *propè* Iberum, *ſocios & ipſos* Pœ-
norum procedit: atq́; urbe eoꝝ obſeſſa, Lacetanos *auxi-*
lium finitimis ferentes nocte haud procul iam urbe cũ
intrare uellent: excæpit inſidijs. Cæſi *ad* XII *millia: exu-*
ti penè omnes armis domos paſſim palãtes per agros diſ-
fugêre. nec obſeſſos alia ulla res, quàm iniqua oppu-

grantibus hyems nitabatur. XXX dies obſidio fuit: per quos raro unquam nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeoq; pluteos, ac uineas Romanorum operuerat: ut ea ſola ignibus aliquoties coniectis ab hoſte etiam munimentum fuerit. poſtremo cum Amuſitus princeps eorum ad Aſdrubalem profugiſſet: XX argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hyberna redium eſt. Romæ aūt, et circa urbem multa ea hyeme prodigia facta: aut, quod euenire ſolet motis ſemel in religionem animis: multa nunciata, & temere credita ſunt. In quis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro Olitorio triumphum clamaſſe: & foro Boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe: atq; inde tumultu habitatorum territum ſeſe deieciſſe: & nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: & ædem Spei, quæ eſt in foro Olitorio: fulmine ictam. Et Lanuuij haſtam ſe commouiſſe: & coruum in ædem Iunonis deuolaſſe: atq; in ipſo puluinario conſediſſe. Et in agro Amiternino multis locis hominū ſpecie procul candida ueſte uiſos: nec cum ullis congreſſos. Et in Piceno lapidibus pluuiſſe. Et Cære ſortes extenuatas. Et in Gallia lupum uigili gladium è uagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decēuiri iuſſi. quod autem lapidibus pluuiſſet in Piceno: nouendiale ſacrum edictum: & ſubinde alijs procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium urbs luſtrata eſt: hoſtiæq; maiores, quibus edictum eſt: dijs cæſæ: & donum ex auri pondo XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt: & lectiſternium Cære, ubi ſortes extenuatæ erant: imperatum: & ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoq; & lectiſternium: Iuuentati: & ſupplicatio

& ſupplicatio ad ædem Herculis nominatim: deinde uniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta: & Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinq;. & C. Attilius Seranus prætor uota ſuſcipere iuſſus: ſi in X annos Reſpub. eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata uota: quæ ex libris ſibyllinis magna ex parte leuauerant animos religione. Conſulum deſignatorum alter Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant: ſorte euenerant: edictum, & litteras ad conſulem miſit: ut is exercitus idibus martijs Arimini eſſet in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat, memori ueterum certaminū cum patribus: quæ tribunus plebis, & quæ poſtea conſul, prius de conſulatu, qui abrogabatur: deinde triūpho habuerat: inuiſus etiam ſenatui ob nouam legem: quam iniq; Q. Claudius tribunus ple. aduerſus ſenatum uno patrū adiuuante C. Flaminio tulerat: ne quis ſenator, quiue ſenatoris pater fuiſſet: maritimam nauem, quæ plusq̄ trecentarum amphorarū eſſet: haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris uectandos. Quæſtus omnis patribus indecorus uiſus. Res per ſummā contentionem acta inuidiam apud nobilitatem ſuaſcri legis Flaminio fauorem apud plebem, alterumq́; inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpicijs ementiendis, Latinarumq́; feriarū mora, et conſularibus alijs impedimentis retenturos ſe in urbe, ſimulato itinere priuatus clàm in prouinciam abijt. Ea res ubi palàm facta eſt: nouam inſuper iram infeſtis iam ante patribus mouit. Non cum ſenatu modo, ſed cū dijs immortalibus C. Flaminium bellum gerere. Conſulē ante inauſpicato factum reuocantibus ex ipſa acie dijs, atq; hominibus non paruiſſe. & nunc comitia prætorum & Capitolium, & ſolēnem uotorum nūcupationem ſu

giſſe:ne die initi magiſtratus Iouis omne templum adiret:ne ſenatum inuiſus ipſe & ſibi, uni, inuiſum uideret, conſuleretq;:ne Latinas indiceret: Iouiq; Latiali ſolenne ſacrum in monte faceret:ne auſpicato profectus in Capitolium ad uota nuncupanda, paludatus inde cum lictoribus ad prouinciam iret, lixæ modo, ſine inſignibus, ſine lictoribus profectum clàm, furtim, haud aliter, q̃ ſi exilij cauſa ſolum uertiſſet. magis pro maieſtate uideliret imperij Arimini, q̃ Romæ magiſtratum initurum, & in diuerſorio hoſpitali, q̃ apud penates ſuos prætexitam ſumpturum, reuocandum uniuerſi, retrahendũq; cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos hominesq; fungi officijs: q̃ ad exercitum, et in prouinciam iret. In eam legationẽ (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius, & M. Antiſtius profecti nihilo magis eum mouere: q̃ priori conſulatu litteræ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum inijt: immolãtiq; ei uitulus iam ictus è manibus ſacrificantium ſeſe cũ proripuiſſet: multos circunſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à pleriſq; in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à G. Atilio prætore acceptis in Hetruriam iam per Apennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

DECADIS TEREIÆ LIBER SECVNDVS.

i AM VER APPETEBAT: cum Annibal ex hybernis mouit, & nequicquam ante conatus tranſcendere Apenninum intolerandis frigoribus: & cum ingenti periculo moratus, ac metu. Galli, quos prædæ populationumq́; conciuerat ſpes: poſtquam pro eo, ut ipſi ex alieno agro raperent, agerentq́;: ſuas terras ſedem belli eſſe, premiq́; utriuſq; partis exercituum uiderunt hybernis: uerterunt retro ad Annibalem ab Romanis odia: petituſq́; eſt ſæpe principū inſidijs: ipſorumq́; inter ſe fraude eadem leuitate, qua conſenſerant: conſenſu indicantium ſeruatus erat: & mutando nunc ueſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiā ſeſe ab inſidijs munierat. cæterum hic quoq; ei timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis. Per idem tempus Cn. Seruilius Romæ idibus Martijs magiſtratum inijt. Ibi cū de Rep. retuliſſet: redintegrata in C. Flaminiū inuidia eſt. Duos ſe conſules creaſſe: unum habere. quod n. illi iuſtum imperiū, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id à domo, publicis priuatiſq; penatibus, Latinis ferijs actis, ſacrificio in monte perfecto, uotis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre: nec priuatum auſpicia ſequi: nec ſine auſpicijs profectū in externo ea ſolo noua, atq; ītegra ꝯcipe poſſe. Augebāt metū prodigia ex pluribus ſimul locis nūtiata. In Sicilia militibus aliquot ſpicula, i Sardinia āt in muro circūeunti uigilias equiti ſcipionē, quē manu tenuerat: arſiſſe: et littora crebris ignibus fulſiſ

ſe:& ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe:& milites quoſdam ictos fulminibus:& ſolis orbem minui uiſum. Et praeneſte ardentes lapides cælo cecidiſſe. Et Arpis palmas in cælo uiſas: pugnantemq́; cum luna ſolem. Et Capenae duas interdiu lunas ortas. Et aquas Caere ſanguine miſtas fluxiſſe: fontemq́; ipſum Herculis cruentis manaſſe ſparſum maculis. Et Antij metentibus cruentas in corbem ſpicas cecidiſſe. Et Falerijs cælum findi uiſum uelut magno hiatu: quaq́; patuerit: ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſponte attenuatas: unamq́; excidiſſe ita ſcriptam. Mauors ſuum telum concutit. Et per idem tempus Romae ſignum Martis Appia uia ad ſimulacra luporum ſudaſſe Et Capuae ſpeciem cæli ardentis fuiſſe, lunaeq́; inter imbrem cadentis. Inde minoribus etiam dictu prodigijs fides habita. Capras lanatas quibuſdā factas. Et gallinam in marem, gallum in fœminā ſeſe uertiſſe. His ſicut erant nuntiata expoſitis, authoribusq́; in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretum: ut ea prodigia partim maioribus hoſtijs, partim lactentibus procurarentur: & uti ſupplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Caetera cum decemuiri libros inſpexiſſent ut ita fierent: quemadmodum cordi eſſe diui carminibus praefarentur: id decemuirorum monitu decretum eſt: Ioui primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Iunoni, Mineruaeq́; ex argento dona darentur: & Iunoni reginae in Auentino, Iunoniq́; Soſpitae Lanuuij maioribus hoſtijs ſacrificaretur: Matronaeq́; pecunia collata, quantum conferre cuiq́; commodum eſſet: donum Iunoni reginae in Auentinum ferrent: lectiſterniumq́; fieret: quin ut libertinae & ipſae, unde Feroniae donum daretur: pecuniam pro facultati/

bus ſuis conferrent. Hæc ubi facta: decemuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtijs ſacrificarunt. poſtremo ex libris Decembri iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatũ eſt: lectiſterniumq; imperatum: & eum lectum ſenatores ſtrauerunt: & conuiuium publicum, ac per urbem ſaturnalia die ac nocte clamatum: populusq; eum diem feſtum habere, ac ſeruare in perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ dijs habẽdoq; delectu dat operam: Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminium cõſulem Arretium perueniſſe fama erat: cũ aliud longius, cæterum commodius oſtenderetur iter: propiorem uiam per paludem petit: qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hiſpanos, & Afros, & omne q̃d ueterani erat robur exercitus: admiſtis ipſorum impedimentis, necubi conſiſtere coactis neceſſaria ad uſus deeſſent: primos ire iuſſit: ſequi Gallos: ut id agminis medium eſſet: nouiſſimos ire equites: Magonem inde cum expeditis Numidis cogere agmen: maxime Gallos, ſi tædio laboris longæq; uiæ (ut eſt mollis ad talia gens) dilaberentur, aut ſubſiſterent cohibentem. Primi, quà modo præirent duces: per præaltas fluuij, ac profundas uoragines hauſti penè limo immergentesq; ſe, tamen ſigna ſequebantur. Galli neq; ſuſtinere prolapſi, neq; aſſurgere ex uoraginibus poterant: aut corpora animis, aut animos ſpe ſuſtinebant: alij feſſa ægre trahentes membra: alij, ubi ſemel uictis tædio animis procubuiſſent: inter iumenta & ipſa iacentia paſſim morientes. maximeq; omnium uigiliæ cõficiebant, per quatriduum iam, & tres noctes toleratæ. Cum omnia obtinentibus aquis, nihil, ubi in ſicco feſſa ſternerent corpora: inueniri poſſet: cumulatis in aquis ſarcinis, inſuper incumbebant. iumentorum itinere toto

proſtratorum paſſim acerui tãtum quod extaret aqua, q̃rẽtibus ad quietem parui temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex uerna primum intemperie uariante calores frigoraq́;, elephanto, q unus ſuperfuerat: quod altius ab aqua extaret, uectus, uigilijs tamen, & nocturno humore, paluſtriq́; cœlo grauante caput, & quia medendi nec locus, nec tempus erat: altero oculo capitur. Multis hominibus iumentisq́; fœde amiſſis, cum tandem de paludibus emerſiſſet: ubi primum in ſicco potuit, caſtra locat: certumq́; per præmiſſos exploratores habuit: exercitum Romanum circa Arretij mœnia eſſe. conſulis deinde conſilia atq; animum, & ſitum regionum, itineraq́;, & copias, ad commeatus expediendos, & cætera, quæ cognoſſe in rem erant: ſumma omnia cum cura inquirẽdo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, hetbruſci campi, qui Feſulas inter, Arretiumq́; iacent: frumenti, ac pecoris, & omni copia rerum opulenti. Conſul ferox ab conſulatu priore, & non modo legum aut patrum maieſtatis, ſed ne deorum quidem ſatis metuens erat. hanc inſitam ingenio eius temiritatem fortuna proſpero ciuilibus, bellicisq́; rebus ſucceſſu aluerat. itaq; ſatis apparebat, nec deos, nec homines conſulentem, ferociter omnia, ac praepropere acturum. quoq; pronior eſſet in uitia ſua: agitare eum, atq; irritare Pœnus parat, & læua relicto hoſte, Feſulas petens, Hetruriæ agros prædatum profectus, quantam maximam uaſtitatem poteſt, cædibus, incendijsq́; conſuli procul oſtendit. Flaminius, qui ne quieto q̃dem hoſte ipſe quieturus erat: tum uero, poſteaquam res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri, agiq́; uidit: ſuum id dedecus ratus, per mediam iam Italiam uagari Pœnum: atq; obſiſtente nullo, ad ip

ſa Romana mœnia ire oppugnanda: cæteris omnibus in concilio ſalutaria magis, quam ſpecioſa ſuadentibus: collegam expectandum: ut coniunctis exercitibus communi animo, conſilioq; rem gererent: interim equitatu, auxilijsq; leuium armorum ab effuſa prædandi licentia hoſtem cohibendum: iratus ſe ex concilio proripuit: ſignűq; ſimul itineris, pugnæq; propoſuit. Quinimmo Arretij ante mœnia ſedeamus: inquit. hic enim patria, & penates ſunt. Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam: uaſtandoq;, & urendo omnia, ad Romana mœnia perueniat: nec ante nos hinc mouerimus: quã, ſicut olim Camillum ab Veijs: C. Flaminium ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul increpans cum ocyus ſigna conuelli iuberet: & ipſe in equum inſiluiſſet: equus repente corruit: conſulemq; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus, qui circa erant: uelut fœdo omine incipiendæ rei, inſuper nunciatur: ſignum omni ui moliente ſignifero cõuelli nequire. Conuerſus ad nuntium, num litteras quoq; inquit, ab ſenatu affers: quæ me rem gerere uetent? abi: nuntia, ſignum effodiant: ſi ad conuellendum manus præ metu obtorpuerint. Incedere inde agmen cœpit: primoribus ſuper quàm quod diſſenſerant à conſilio, territis etiam duplici prodigio: milite in uulgus læto ferocia ducis: cum ſpẽ magis ipſam, quàm cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonam urbem, Traſimenűq; lacum: omni clade belli peruaſtat: quo magis iram hoſti ad uindicandas ſociorum iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca inſidijs nata: ubi maxime montes Cortonenſes Traſimenus ſubit. Via tantum intereſt perangusta, uel ad ipſum de induſtria relicto ſpatio: deinde paulo latior pateſcit campus: inde colles aſſurgunt. Ibi caſtra

In aperto locat: ubi ipſe cum Afris modo, Hiſpaniſq; cõſideret. Baleares, cæteramq; leuem armaturam poſt mõtis circunducit: equites ad ipſas fauces ſaltus tumulis apte tegentibus locat: ut ubi intraſſent Romani: obiecto equitatu, clauſa omnia lacu ac montibus eſſent. Flaminius cum pridie ſolis occaſu ad lacum perueniſſet: inexplorato poſtero die uix dum ſatis certa luce anguſtijs ſuperatis, poſtquam in patentiorem campum pandi agmen cœpit: id tantum hoſtium, quod ex aduerſo erat: aſpexit: à tergo, ac ſuper caput detectæ inſidiæ. Pœnus ubi, id quod petierat: clauſum lacu montibuſq;, & circunfuſum ſuis copijs habuit hoſtem: ſignum omnibus dat ſimul inuadendi. Qui ubi quà cuiq; proximum fuit, decurrêre: eo magis Romanis ſubita, atq; improuiſa res fuit: quod orta ex lacu nebula campo, quàm montibus dẽſior ſederat: agminaq; hoſtium ex pluribus uallibus ipſa inter ſe ſatis conſpecta: eoq; magis pariter decurrerunt. Romanus clamore prius undiq; orto, quàm ſatis cerneret: ſe circunuẽtum eſſe ſenſit: & ante circa frontem, lateraq; pugnari cœptum eſt: quàm ſatis inſtrueretur acies: aut expediri arma ſtringiq; gladij poſſent. Conſul perculſis omnibus ipſe ſatis ut in trepida re impauidus, turbatos ordines, uertenteſq; ſe quoq; ad diſſonos clamores, inſtruit: ut tempus locuſq; patitur: & quacunq; adiri audiriq; poteſt, adhortatur: ac ſtare, & pugnare iubet. Nec enim inde uotis, aut imploratione deûm, ſed ui ac uirtute euadendũ eſſe. per medias acies ferro uiam fieri. & quo timoris minus ſit: eo minus fermè periculi eſſe. Cæterum præ ſtrepitu ac tumultu, nec conſilium, nec imperium accipi poterat. tãtumq; aberat ut ſua ſigna, atque ordinem, & locum noſceret miles: ut uix ad arma capienda, aptandaq; pugnæ

competeret animus: opprimerenturq́; quidā onerati magis his, quàm tecti. & erat in tanta caligine maior uſus aurium, quàm oculorū: ad gemitus uulnerum, ictuſq́; corporum, aut armorum, & miſto ſtrepentium pauentiumq́; clamore, circūferebant ora, oculoſq́;. Alij fugientes pugnantium globo illati hærebant. alios redeūtes in pugnam auertebat fugientium agmen. Deinde ubi in omnes partes nequicquam impetus factus: & ab lateribus montes ac lacus, à fronte & à tergo hoſtium acies claudebat: apparuitq́; nullam niſi in dextera, ferroq́; ſalutis ſpē eſſe: tum ſibi quiſq; dux, adhortatorq́; factus ad rem gerendam: & noua deintegro pugna exorta eſt: nō illa ordinata per principes, haſtatoſq́;, ac triarios: nec ut pro ſignis anteſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies: nec ut in ſua legione miles, aut cohorte, aut manipulo eſſet. fors conglobabat: & animus ſuus cuiq; ante, aut poſt pugnandi ordinem dabat. tantuſq́; fuit ardor animorum: adeo intentus pugnæ animus: ut eum motum terræ, qui multarum urbium Italiæ magnas partes proſtrauit: auertitq́; curſu rapido amnis: mare fluminibus inuexit: montes lapſu ingenti proruit: nemo pugnantium ſenſerit. Tres fermè horas pugnatum eſt: & ubiq; atrociter. circa conſulem tamen acrior, infeſtiorq́; pugna eſt. eū & robora uirorum ſequebantur: & ipſe quacunq; in parte premi ac laborare ſenſerat ſuos: impigre ferebat opem: inſigniſq́; armis, & hoſtem ſumma ui petebat: & tuebatur ſuos ciues. donec Inſuber equum (Ducario nomen erat) faciemq́; noſcitans, Conſul, inquit, hic eſt, popularibus ſuis: qui legiones noſtras cecidit: agroſq́;, & urbem eſt depopulatus. iam ego hāc uictimam manibus peremptorū fœde ciuiū dabo. ſubditiſq́; calcaribus equo,

per conſertiſſimam hoſtium turbam impetum facit. obtruncatoq; prius armigero, qui ſe infeſto uenienti obuiã obiecerat: conſulem lancea transfixit. ſpoliare cupiẽtem triarij obiectis clypeis arcuere. Magnæ *partis fuga inde primum cœpit: & iam nec lacus, nec montes obſtabant pauori. per omnia arcta, præruptaq; uelut cæci euadũt: armaq;, & uiri ſuper alium alij præcipitantur. pars magna, ubi locus fugæ deeſt: per prima uada paludis in aquam progreſſi, quod capitibus, humeriſq; extare poſſunt: ſeſe immergunt. fuere, quos inconſultus pauor nando etiam capeſſere fugam impulerit. quæ ubi immenſa, ac ſine ſpe erat: aut deficiẽtibus aĩs hauriebãtur gurgitibus: aut ubi nequicquam feſtinauerant: retro ægerrime terram repetebant: atq; ibi ab ingreſſis aquam hoſtium equitibus paſſim trucidabantur.* Sex *millia fermè primi agminis per aduerſos hoſtis eruptione impigre facta, ignari omnium, quæ poſt ſe agerentur: ex ſaltu euaſere. & cum in tumulo quodam conſtitiſſent: clamorem modo, ac ſonum armorum audientes, quæ fortuna pugnæ eſſet, neq; ſcire, nec perſpicere præ caligine poterant.* In*clinata ad iniqua re, cum caleſcente ſole diſpulſa nebula aperuiſſet diem: tum liquida iam luce montes, campiq; perditas res, ſtratamq; oſtendêre fœde* Romanam *aciẽ. itaq; ne in conſpectos procul imitteretur eques: ſublatis raptim ſignis, quam citatiſſimo poterant agmine ſeſe abripuerunt. poſtero die cum ſuper cætera extrema fames etiam inſtaret: fidem dãte* Maharbale, *qui cum omnibus equeſtribus copijs nocte conſecutus erat: ſi arma tradidiſſent: abire cum ſingulis ueſtimentis paſſurum: ſeſe dediderunt. quæ punica religione ſeruata fides ab* Annibale *eſt: atq; in uincula omnes coniecti.* Hæc *eſt nobilis ad* Traſu-

menum pugna, atque inter paucas memorata populi Romani clades. Quindecim millia Romanorum in acie *cæſa ſunt: decem millia ſparſa fuga per omnem* Hetruri*am diuerſis itineribus* Romam *petiere*. Mille *&* quin*genti hoſtium in acie, multi poſtea utrinque ex uulneri*bus periere. Multiplex *cædes utrinque facta traditur ab* aliis. Ego *præterquam quod nihil hauſtum ex uano ue*lim: *quò nimis inclinant fermè ſcribentium animi*: Fa*bium æqualem temporibus huiuſce belli potiſſimum au*ctorem habui. Annibal *captiuorum qui* Latini *nominis eſſent, ſine pretio dimiſſis,* Romanis *in uincula datis, ſe*gregata *ex hoſtium coaceruatorum cumulis corpora ſu*orum *cum ſepeliri iuſſiſſet*: Flaminij *quoq; corpus fune*ris *cauſa magna cum cura inquiſitum non inuenit*. Ro*mæ ad primum nuntium cladis eius cum ingenti terro*re *ac tumultu concurſus in forum populi eſt factus*. Ma*tronæ uagæ per uias, quæ repens clades allata, quæ'ue fortuna exercitus eſſet, obuios percunctantur. & cum fre*quentis *concionis modo turba in comitium & curiam uerſa magiſtratus uocaret: tandem haud multo ante ſolis occaſum* M. Pomponius *prætor, pugna, inquit, magna ui*cti *ſumus. & quanquam nihil certius ex eo auditum eſt: tamen alius ab alio impleti rumoribus domos referunt: conſulem cum magna parte copiarum cæſum: ſupereſſe paucos, aut fuga paſſim per* Hetruriam *ſparſos, aut ca*ptos *ab hoſte. Quot caſus exercitus uicti fuerant: tot in curas diſpartiti eorum animi erant: quorum propinqui ſub* C. Flaminio *conſule meruerant: ignorantium quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquam ſatis certũ habet quid aut ſperet, aut timeat. Poſtero, ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propè mulierum, quàm*

uirorum multitudo ſtetit, aut ſuorum aliquem, aut nuntios de his opperiens. circunfundebanturq; obuijs ſciſcitantes: neq; auelli utiq; à notis, prius quàm ordine omnia inquiſiſſent: poterant. inde uarios uultus digredientium ab nuntijs cerneres: ut cuiq; aut læta, aut triſtitia nũtiabantur: gratulantisq;, aut conſolantis redeũtibus domos circunfuſos. Fœminarum præcipue, & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta, ſoſpite filio repente oblato, in conſpectu eius expiraſſe ferunt. Alteram, cui mors filij falſò nuntiata erat: mœſtam ſedentem domi, ad primum conſpectum redeuntis filij gaudio nimio exanimatam. Senatum prætores per dies aliquot ab orto uſq; ad occidentem ſolem in curia retinent: conſultantes quonam duce, aut quibus copijs reſiſti uictoribus Pœnis poſſet. Prius, quàm ſatis certa conſilia eſſent: repens alia nuntiatur clades: quatuor millia equitum cum C. Centonio proprætore miſſa ad collegam à Seruilio coſule, in Vmbria, quò poſt pugnam ad Traſimenum auditã auerterant iter: ab Annibale circunuenta. Eius rei fama uarie homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine animis, leuem ex comparatione priorum ducere recentem equitum iacturam. pars non id, quod acciderat: p ſe æſtimare: ſed ut in affecto corpore quamuis leuis cauſa magis, quàm ualido grauior ſentiretur: ita tum ægræ & affectæ ciuitati quodcunq; aduerſi inciderit: non rerum magnitudie, ſed uiribus extenuatis, quæ nihil, quod aggrauaret, pati poſſent: æſtimandum eſſe. Itaq; ad remedium iam diu deſyderatum, nec adhibitum, dictatorem dicendum ciuitas confugit: & quia & conſul aberat: à quo uno dici poſſe uidebatur: nec per occupatam armis punicis Italiam, facile erat aut nuntiũ, aut litteras mitti: nec

dictatorem populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat: dictatorem populus creauit Q. Fabium Maximum, & magiſtrum equitum M. Rufum Minutium. hiſq; negotium ab ſenatu datũ: ut muros, turreſq; urbis firmarent: & præſidia diſponerent quibus locis uideretur: ponteſq; reſcinderent fluminum, ac tum pro penatibus, pro urbe dimicandum eẽ: quando Italiam tueri nequiſſent. Annibal interim recto itinere per Vmbriam uſq; ad Spoletum uenit. inde cum ꝑpopulato agro urbem oppugnare adortus eſſet: cum magna cæde ſuorũ repulſus, conijectans ex unius coloniæ haud nimis proſpere tentatæ uiribus, quanta moles Romanæ urbis eſſet: in agrum Picenum auertit iter, non copia ſolum omnis generis frugum abundãtem, ſed refertum præda: quam effuſe auidi atq; egentes rapiebant. ibi ꝑ dies aliquot ſtatiua habita: refectuſq; miles, hybernis itineribus, ac paluſtri uia, prælioq; magis ad euentum ſecundo, quàm leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datum: præda ac populationibus magis, quàm ocio aut requie gaudẽtibus profectus, Prætutianum, Adrianumq; agrum, Marſos inde, Marrucinoſq; & Pelignos deuaſtat: circaq; Arpos, & Luceriam proximam Apuliæ regionem. Cn. Seruilius conſul leuibus prælijs cum Gallis actis, & uno oppido ignobili expugnato, poſtquam de collegæ, exercituſq; cæde audiuit: iam mœnibus patriæ metuens, ne abeſſet ĩn diſcrimine extremo: ad urbem iter intendit. Q. Fabius Maximus dictator iterum quo die magiſtratum ĩnijt, uocato ſenatu, ab dijs orſus cum edocuiſſet patres: plus negligentia cerimoniarum, auſpicioꝝq; temeritate atq; inſcitia peccatum à C. Flaminio conſule eſſe: quæq; piacula iræ deûm eſſent, ipſos deos conſulendos eſſe: pui

cit:ut, quod non fermè decernitur, niſi cum tetra prodigia nunciata ſunt decemuiri libros ſibyllinos adire iuberentur. qui inſpectis fatalibus libris retulerunt patribus: quod eius belli cauſa uotum Marti foret: id non rite factum, deintegro, atq; amplius faciendũ eſſe: et Ioui ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ, ac Deæ Menti uouendas eſſe: & ſupplicationem, lectiſterniumq; habendum, & Ver ſacrum uouendum: ſi bellatum proſpere eſſet: Resq; pub. in eodem, quo ante bellum fuiſſet ſtatu permanſiſſet. Senatus, quoniam Fabium belli cura occupatura eſſet: M. Æmilium prætorem ex collegij pontificum ſententia, omnia ea ut mature fiant, curare iubet. His ſenatus conſultis perfectis L. Cornelius Lentulus Pontifex maximus conſulente collegio pontificum, omnium primum populum conſulendum de Vere ſacro cenſet: iniuſſu populi uoueri non poſſe. Rogatus in hæc uerba populus. Velitis iubeatis' ne hoc ſic fieri? ſi res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, ſicut uelim eam, ſalua ſeruata erit: hiſce duellis, datum donũ duit populus Romanus Quiritium, quod duellum populo Ramano cum Carthaginienſi eſt: quæq; duella cũ Gallis ſunt, qui cis Alpis ſunt: quod Ver attulerit: ex ſuillo, ouillo, caprino grege, quæq; prophana erunt: Ioui fieri. Ex qua die ſenatus, populuſq; iuſſerit: qui faciet: quãdo uolet: quaq; lege uolet: facito. quo modo faxit: probe factum eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit: prophanũ eſto: neq; ſcelus eſto. ſi quis rumpet, occidet' ue inſciens: ne fraus eſto. ſi quis clepſit: ne populo ſcelus eſto: ne' ue cui cleptum erit. ſi atro die faxit inſciens: probe factum eſto. ſi nocte, ſiue luce, ſi ſeruus, ſiue liber faxit: probe factum eſto. ſi ante id ea ſenatus populuſq; iuſſerit fieri:

ac ſaxit eo populus ſolutus, liber eſto. Eiuſdem rei cauſa *ludi magni uoti æris* CCXXXIII *millibus triente: præterea bubus* Ioui CCC: *multis alijs diuis bubus albis, atq; cæteris hoſtijs.* Votis rite nuncupatis ſupplicatio edicta ſupplicatumq́; ijt cum coniugibus, ac liberis non urbana multitudo tantum, ſed agreſtium etiam: quos in aliqua ſua fortuna publica quoq; contingebat. Curatum lectiſternium per triduum habitum, decemuiris ſacrorum curantibus. & puluinaria in conſpectu fuere. Ioui, & Iunoni unum alterum Neptuno, & Mineruæ: tertiũ Marti, ac Veneri: quartum Appollini, ac Dianæ: quintum Vulcano, ac ueſtæ: ſextum Mercurio, & Cereri. Tum ædes uotæ Veneri Ericinæ. ædem Q. Fabius Maxi. dictator uouit: quia ita ex fatalibus libris edictum erat: ut is uoueret: cuius maximum imperium in ciuitate eſſet. Menti ædem Atilius prætor uouit. Ita rebus diuinis peractis, tum de bello, Req́; pub. dictator retulit: quibus, quot'ue legionibus uictori hoſti obuiam eundem eſſet, patres cenſerent. Decretum: ut ab Cn. Seruilio conſule exercitum acciperet: ſcriberet præterea ex ciuibus, ſocijsq́; quantum equitum, ac peditum uideretur: cætera omnia ageret, faceretq́;, ut è Republica duceret. Fabius duas legiones ſe adiecturum ad Seruilianum exercitum dixit. his per magiſtrum equitum ſcriptis, Tybur diem ad conueniendum edixit. edictoq́; propoſito, ut quibus oppida, caſtellaq́; immunita eſſent: in loca tuta cõmigrarent: ex agris quoq; uti demigrarent: omnes regionis eius, qua iturus Annibal eſſet: tectis prius incenſis, ac frugibus corruptis: ne cuius rei copia eſſet: ipſe uia Flaminia profectus obuiã conſuli exercituiq́;, cũ ad Tyberim circa Ocriculũ proſpexiſſet agmẽ, ꝯſulẽq́; cũ eq̃tibus ad ſe progre-

dientem: uiatorem miſit: qui conſuli nunciaret: ut ſine li‑
ctoribus ad dictatorem ueniret. qui cum dicto paruiſſet:
congreſſuſq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud
ciues, ſociosq; uetuſtate iam prope oblitos eius imperij, fe
ciſſet litteræ ab urbe allatæ ſunt: naues onerarias com‑
meatum ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portan‑
tes à claſſe Punica circa portum Coſanum captas eſſe.
Itaq; extemplo conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus: nauibus,
quæ ad urbem Romam, aut Hoſtiæ eſſent completis mi‑
lite ac naualibus ſocijs perſequi Hoſtium claſſem, ac litto
ra Italiæ tutari. Magna uis hominum conſcripta Romæ
erat. Libertini etiam, quibus liberi eſſent: & ætas milita‑
ris in uerba iurauerant. Ex hoc urbano exercitu qui mi‑
nores quinq; et triginta annis erant in naueis impoſiti:
alij, ut urbi præſiderent, relicti. Dictator exercitu conſu‑
lis accepto à Fuluio legato, per agrum Sabinum Tybur
quo die ad conueniendum edixerat nouis militibus: ue‑
nit: inde Præneſte traſuerſis tramitibus in uiam Latinam
eſt regreſſus: unde itineribus ſumma cum cura explora
tis ad hoſtem ducit: nullo loco, niſi quantum neceſſitas
cogeret: fortunæ ſe commiſſurus. Quo primum die haud
procul Arpis in conſpectu hoſtium poſuit caſtra: nulla
mora facta, quin Pœnus educeret in aciem: copiamq; pu
gnandi faceret. Sed ubi quieta omnia apud hoſtes, nec ca
ſtra ullo tumultu mota uidet: increpans quidẽ uictos tã‑
dem Martios animos Romanorum, debellatumq;, & cõ
ceſſum eis propalàm de uirtute ac gloria eſſe: in caſtra re
dijt. Cæterum tacita cura animum incenſus, quod cum
duce haudquaquam Flaminio, Sempronioq; ſimili futu
ra ſibi res eſſet: ac tum demum edocti malis Romani pa‑
rem Annibali ducem quæſiſſent: et prudentiam quidem,

non uim

non uim dictatoris extemplo timuit: conſtantiamq́; eius haud dum expertus agitare ac tentare animum mouendo crebro caſtra, populandoq́; in oculis eius agros ſociorum, cœpit: & modo citato agmine è conſpectu abibat, modo repente in aliquo flexu uiæ, ſi excipere digreſſum in æquum poſſet: occultus obſiſtebat. Fabius per loca alta agmen ducebat, modico ab hoſte interuallo: ut neq; omitteret eum: neq; congrederetur. caſtris, niſi quantum uſus neceſſario cogeret: tenebatur miles. pabulum, & ligna nec pauci petebant, nec paſſim. equitum, leuisq́; armaturæ ſtatio compoſita, inſtructaq́; in ſubitos tumultus, & ſuo militi tuta omnia, et infeſta effuſis hoſtium populatoribus præbebat. neq; uniuerſo periculo ſumma rerũ cõmittebatur: & parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finitimorum receptu, aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militem minus iam tandẽ aut uirtutis, aut fortunæ pœnitere ſuæ. Sed non Annibalem magis infeſtum tam ſanis conſilijs habebat, quàm magiſtrum equitum: qui nihil aliud, quàm quod non imperabat: moræ ad rem puplicam præcipitandam habebat. ferox, rapidusq́; in conſilijs, ac lingua immodicus primo inter paucos, dein propalam in uulgus pro cunctatore ſegnem pro cauto timidum, affingens uicina uirtutibus uitia, compellabat: premendorumq́; ſuperiorum arte: quæ peſſima ars nimis proſperis multorum ſucceſſibus creuit: ſeſe extollebat. Annibal ex Arpis in Samnium tranſit: Beneuentanum depopulatur agrum: Teleſiam urbem capit: irritat etiam de induſtria ducem: ſi forte accenſum tot indignitatibus, cladibusq́; ſociorum trahere ad æquum certamen poſſit. Inter multitudinem ſociorũ Italici generis, qui ad Traſimenum capti ab Annibale,

dimiſſiq́; fuerant:tres Campani equites erant, multis iã tum illecti donis, promiſſiſq́; Annibalis ad conciliãdos populariũ animos. Hi nunciantes ſi in Campaniam exercitum admouiſſet: Capuæ potiendæ copiam fore: cum res maior q̃ authores eſſet: dubium Annibalẽ, alternis q́; fidentem ac diffidentem, tñ ut Campanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos, ut etiam atq; etiam promiſſa rebus confirmarent: iuſſoſq́; cum popularibus, & aliquibus principũ redire ad ſe: dimiſit. ipſe imperat duci: ut ſe in agrum Caſinatem ducat: edoctus à peritis regionum, ſi eum ſaltum occupaſſet: exitum Romano ad opem ferẽdam ſocijs intercluſurũ. Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Caſilinum pro Caſino ducem accipere fecit: auerſuſq́; ab itinere, per Alifanum, Calatinumq́;, & Calenum agrum in Campum Stellatem deſcendit. ubi cum montibus, fluminibuſq́; clauſam regionem circumſpexiſſet: uocatum ducem percunctatur: ubi terrarũ eſſet? cum is Caſilini eo die manſurũ eum dixiſſet: tum demũ cognitus eſt error: et Caſinum longe inde alia regione eſſe: uirgiſq́; cæſo duce, & ad reliquorũ terrorem in crucem ſublato, caſtris communitis Maharbalem cum equitibus in agrũ Falernum prædatum dimiſit. uſq; ad aquas ſinueſſanas populatio ea peruenit. Ingentem cladem, fugam tamen, terroreq́; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cum omnia bello flagrarent: fide ſocios dimouit: uidelicet q̃a iuſto & moderato regebantur iperio: nec abnuebant, quod unum uinculum fidei eſt: melioribus parere. Vt uero quà ad Vulturnum flumen caſtra ſunt poſita: exurebatur amœniſſimus Italiæ ager: uillæq́; paſſim incendijs fumabant: per iuga maſſici montis Fabio ducẽte propè de integro eſt orta ſeditio: ac duces ſeditionis ac

tenſi quidam. Fuerat enim ſilentium per paucos dies: qa cum celerius ſolito ductum agmen fuiſſet: feſtinari ad prohibendã populationibus Campaniã crediderant. ut uero in extrema iuga Maſſicã montis uentum eſt: hoſtesq́ ſub oculis erant, Falerni agri, colonorumq́ Sinueſſæ tecta urentes: nec ulla erat mentio pugnæ: ſpectatum ne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorũ cædes, & incendia uenimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidem horum pudet? quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt: ut ab Samnite hoſte tuta hæc ora eſſet: q̃ nunc nõ uicinus Samnis urit: ſed Pœnus aduena ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cunctatione, & ſocordia iam huc progreſſus. Tantum (prò dolor) degeneramus à patribus noſtris: ut, præterquam quod per oram illi ſuam Punicas uagari claſſes dedecus eſſe imperij ſui duxerint: eam nos nunc plenam hoſtium Numidarum, ac Maurorum iam factam uideamus. Qui modo Saguntum oppugnari indignando nõ homines tantum, ſed fœdera, & deos ciebamus: tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti ſpectamus. Fumus ex incendijs uillarum, agrorumq́ in oculos atq́ ora uenit. ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos, quàm deorum inuocantium opem. Nos hic pecorum more per æſtiuos ſaltus, deuiosq́ colles exercitum ducimus, conditi nubibus, ſyluisq́. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltusq́ Furius recipere à Gallis urbem uoluiſſet: quo hic nouus Camillus nobis dictator unicus in rebus affectis quæſitus Italiam ab Annibale recuperare parat: Gallorum Roma eſſet: quam uereor ne ſic cunctantibus nobis Annibali, ac Pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed uir, ac uere Ro

manus quo die dictatorem eum ex authoritate patrum iuſſuq; populi dictum, Veios allatus eſt nuntius cum eſſet ſatis altum Ianiculum, ubi ſedens proſpectaret hoſtem: deſcendit in æquum: atq; illo ipſo die media in urbe, qua nunc buſta gallica ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones. Quid poſt multos annos, cum ad furcas Caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſſi ſumus? utrum tandem L. Papyrius Curſor iuga Samnij perluſtrando, an Luceriam premendo, obſidendoq;, & laceſſendo uictorē hoſtem depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Samniti impoſuit? Modo conſuli Luctatio quæ alia res, q̃ celeritas uictoriam dedit? quod poſtero die q̃ hoſtem uidit: claſſem grauem cō meatibus, impeditā ſuo & ipſam inſtrumento atq; apparatu, oppreſſit. Stultitia eſt ſedendo, aut uotis debellari credere poſſe. armari copias oportet: & deducendas in æquum: ut uir cum uiro congrediaris. audendo, atq; agēdo res Romana creuit: non his ſenſibus, conſilijs'ue: quæ timidi cauta'uocant. Hæc uelut concionanti Minutio circunfundebatur tribunorum: equitumq; Romanorum multitudo: & ad aures quoq; militum dicta ferocia uoluebantur. ac ſi militaris ſuffragij res eſſet: haud dubie ferebant: Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter in ſuos haud minus q̃ in hoſtis intentus, prius ab alijs inuictum animum præſtans, quanq̃ probe ſcit non in caſtris modo ſuis, ſed iam etiam Romæ ſuam cunctationem infamem eſſe: obſtinatus tamen eodem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: ut Annibal deſtitutus ab ſpe ſumma appetiti certaminis, iam hybernis locum circunſpectaret: quia ea regio præſentis erat copiæ, non perpetuæ: arbuſta, uineæq;, & conſita omnia magis amœnis,

q̃ neceſſarijs fructibus. Hac per exploratores relata fa-
ma Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdem anguſtias, quibus
intrauerat Falernum agrum: rediturum: Gallicanum
montem, & Caſilinum occupat modicis præſidijs. quæ
urbs Vulturno flumine dirempta, Falernum à Campa-
no agro diuidit. ipſe iugis ijſdem exercitũ reducit: miſſo,
exploratum cum CCCC equitibus ſocioꝝ L. Hoſtilio
Mancino. qui ex turba iuuenum audientium ſæpe fero-
citer concionantem magiſtrum equitum, progreſſus pri-
mo exploratoris modo, ut ex tuto ſpecularetur hoſtem:
ubi uagos paſſim per uicos Numidas uidit per occaſionẽ
etiam paucos occidit: extemplo occupatus certamine eſt
animus: exciderunt q́; p̃cæpta dictatoris: qui q̃ tuto poſ-
ſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat, q̃ in conſpectũ
hoſtium ueniret. Numidæ alij atq; alij occurſantes, refu
giẽtesq́;, ad caſtra propè ipſum cũ fatigatione equoꝝ, atq;
hominum pertraxere. inde Cartalo, penès quem ſumma
equeſtris imperij erat: concitatis equis inuectus, cũ prius
q̃ ad coniectum teli ueniret: auertiſſet hoſtem: quinq; mil
lia fermè continenti curſu ſecutus eſt fugientes. Mancinus
poſtq̃ nec hoſtem deſiſtere ſequi, nec ſpem uidit effugien
di eſſe: cohortatus ſuos in prælium redijt, omni parte ui
rium impar. itaq; ipſe, & delecti equitum circumuenti
occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu cales primum, i de
propè inuijs callibus ad dictatorem perfugerunt. Eo for-
te die Minutius ſe coniunxerat Fabio: miſſus ad firman-
dum præſidio ſaltum, qui ſup Tarracinam in arctas co-
actus fauces imminet mari: ne immunito Appiæ limite
Pœnus peruenire in agrum Romanum poſſet. Coniun
ctis exercitibus dictator, ac magiſter equitum caſtra in
uiam deferunt: qua Annibal ducturus erat. duo i de mil-

lia hoſtes aberant. Poſtero die Pœni quod uia inter bina caſtra erat: agmine compleuere. Cum Romani ſub ipſo conſtitiſſent uallo, haud dubie æquiore loco: ſucceſſit tamen Pœnus cum expeditis equitibus: atq; ad laceſſendum hoſtem Carptim & procurſando, recipiẽdoq; ſeſe, pugnauere. Reſtitit ſuo loco Romana acies. lenta pugna, & ex dictatoris magis, q̃ Annibalis fuit uoluntate. CC ab Romanis, DCCC hoſtium cecidere. Incluſus inde uideri Annibal, & ad Caſilinum obſeſſus: cum Capua, & Samnium, & tantum à tergo diuitum ſociorũ Romanis commeatus ſubueheret: Pœnus contra intra Formiana ſaxa, ac Linterni harenas, ſtagnaq; perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit ſuis ſe artibus peti. itaq; cum per Caſilinum euadere non poſſet: petendiq; montes, & iugum Calliculæ ſuperandum eſſet: necubi Romanus incluſum uallibus agmẽ aggrederetur: ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandum hoſtem commẽtus, principio noctis furtim ſuccedere ad mõtes ſtatuit. Fallacis conſilij talis apparatus fuit. Faces undiq; ex agris collectæ, faſceſq; uirgarum, atq; arida ſarmenta præligantur cornibus boum: quos domitos, indomitoſq; multos inter cæteram agreſtem prædam agebat. ad duo millia fermè boum effecta: Aſdrubaliq; negotium datum: ut primis tenebris noctis id armentum accenſis cornibus ad montes ageret, maxime, ſi poſſet, ſup ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra: boues aliquanto ante ſigna acti. ubi ad radices montium, uiaſq; anguſtas uentum eſt: ſignum extemplo datur: ut accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur montes. & metus ipſe relucentis flammæ ex capite, calorq; iam ad uiuum, ad imaq; cornuum adueniens uelut ſtimula-

tos furore agebat boues. quo repente diſcurſu haud ſecus quam ſyluis, montibusq; accenſis, omnia circum uirgulta ardere: capitumq; inquietatio excitans flammam, hominum paſſim diſcurrentium ſpeciem præbebat. Qui ad tranſitus ſaltus inſidendos locati erant: ubi in ſummis mõtibus, ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpexerunt: circũuentos ſe eſſe rati, præſidio exceſſere: qua ingens emicabat flamma, uelut tutiſſimum iter petentes ſumma montium iuga tum in quoſdam boues palatos à ſuis gregibus inciderunt. & primo cum procul cernerent ueluti flammas ſpirantium: miraculo attoniti conſtiterunt. deinde ubi humana apparuit fraus: tum uero inſidias rati eſſe, cũ multo maximoq; ſtrepitu concitant ſe in fugam: leuiq; armaturæ hoſtium incurrêre. cæterum nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal *traducto per ſaltum, & quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſſis, in agro* Aliſano *poſuit caſtra.* Hunc *tumultum ſenſit* Fabius: *cæterum & inſidias eſſe ratus, & ab nocturno utiq; abhorrens certamine, ſuos intra munimenta tenuit.* Luce *prima ſub iugo montis prælium fuit: quo interclusam ab ſuis leuem armaturam facile (etenim numero aliquantum præſtabant)* Romani *ſuperaſſent: niſi* Hiſpanorum *cohors ad id ipſum remiſſa ab* Annibale, *perueniſſet.* Ea *aſſuetior montibus, & ad concurſandum inter ſaxa rupesq; aptior ac leuior, cum uelocitate corporum, tum armorum habitu campeſtrem hoſtem grauem armis, ſtatariumq; pugnæ genere facile eluſit.* Ita *haud quaq̃ pari certamine digreſſi,* Hiſpani *ſe rè oẽs incolumes,* Romani *aliquot ſuis amiſſis, in caſtra contenderunt.* Fabius *quoq; mouit caſtra: tranſgreſſusq; ſaltum ſuper* Aliſas *loco alto ac munito conſedit.* Tum

per Samnium Romam ſe petere ſimulans Annibal, uſq; in Pelignos populabundus redijt. Fabius medijs inter hoſtium agmen, urbemq; Romam iugis ducebat, nec abſiſtens, nec congrediens. Ex Pelignis Pœnus flexit iter: retroq; Apuliam repetens, Glerenum peruenit, urbem metu, quia collapſa ruinis pars mœnium erat: ab ſuis deſertam. Dictator in Larinati agro caſtra communijt. inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus: non imperio modo, ſed conſilio etiam, ac propè precibus agens cũ magiſtro equitum, ut plus conſilio quàm fortunæ confidat: & ſe potius ducem, quam Sempronium, Flaminiumq; imitetur ne nihil actum cenſeret extracta propè æſtate per ludificationem hoſtis. medicos quoq; plus interdum quiete, q̃ mouendo atque agendo proficere. haud paruam rẽ eſſe: ab toties uictore hoſte uincĩ deſiiſſe: & ab continuis cladibus reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magiſtro equitum, Romam eſt profectus. Principio æſtatis, quo hæc gerebãtur: in Hiſpania quoq; terra mariq; cœptum bellum eſt. Aſdrubal ad eum nauium numerum, quem à fratre inſtructum, paratumq; acceperat: decem adiecit. quadraginta nauium claſſem Himilconi tradidit: atq; ita Carthagine profectus nauibus propè terram exercitum in littore ducebat: paratus confligere quacunq; parte copiarum hoſtis occurriſſet. Cn. Scipioni, poſtquã mouiſſe ex hybernis hoſtem audiuit: primo idem conſilij fuit: deinde minus terra propter ingentem famam nouorum auxiliorum concurrere auſus, delecto milite in naues impoſito, quinque & triginta nauium claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab Tarracone die ad ſtationem XX millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi amnis peruenit: inde duæ Maſſilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ

retulere:claſſem Punicam ſtare in oſtio fluminis:caſtraq; in ripa poſita.Itaq; ut improuidos incautosq; uniuerſos ſimul effuſo terrore opprimeret:ſublatis ancoris ad hoſtē uadit.Multas,& locis altis poſitas turres Hiſpania habet:quibus & ſpeculis,& propugnaculis aduerſus latrones utuntur.Inde primo conſpectis hoſtium nauibus, datum ſignum Adrubali eſt:tumultusq; prius in terra & caſtris,quàm ad mare & ad naues eſt ortus: nondū aut pulſu remorum,ſtrepituq; alio nautico exaudito: aut aperientibus claſſem promontorijs:cum repente eques alius ſuper alium ab Aſdrubale miſſus,uagos in litore,quietosq; in tentorijs ſuis,nihil minus,quàm hoſtem aut prælium eo die expectantes conſcendere naues propere. atq; arma capere iubet.claſſem Romanam iam haud procul à portu eē.Hæc equites dimiſſi paſſim imperabant.mox Aſdrubal ipſe cum omni exercitu aderat:varioq; omnia tumultu ſtrepunt:ruentibus in naues ſimul remigibus militibusq;,fugientium magis è terra,quàm in pugnā euntium modo.Vix dum omnes conſcenderant:cum alij reſolutis loris,ut anchoram euellerent: alij, nequid teneat anchora:lora incidunt:raptimq; omnia præpropere agēdo,militum apparatu nautica miniſteria impediuntur: trepidatione nautarū capere,& aptare arma miles prohibebatur.Et iam Romanus non appropinquabat modo:ſed direxerat etiam in pugnam naues.itaq; non ab hoſte & prælio magis Pœni,quàm ſuo metipſi tumultu turbabantur:& tentata uerius pugna,quàm inita,in fugā auerterunt claſſem.& cum aduerſi amnis os lato agmini & tam multis ſimul uenientibus haud ſanè intrabile eſſet:in litus paſſim naues egerunt:atq; alij uadis,alii ſicco litore excepti,partim armati,partim inermes ad iſtru-

ſtam per litus aciem ſuorum perfugêre. Duæ tamen pri/
mo concurſu captæ erant Punicæ naues: quatuor ſuppreſ
ſæ. Romani, quanquam terra hoſtium erat: armatamq; aci
em toto prætentam in littore cernebant: haud cunctanter
tamen inſecuti trepidam hoſtium claſſem, naues omnes,
quæ non aut perfregerant proras litore illiſas: aut cari/
nas fixerant uadis: religatas puppibus in altum extraxere
ad V & XX naues ex XXX capere. Neq; id pul/
cherrimum eius uictoriæ fuit: ſed quod una leui pugna to
to eius oræ mari potiti erant. Itaq; ad Honuſtam claſſe
prouecti, aſcenſu à nauibus in terram facto, cum urbem
ui cæpiſſent: captamq; diripuiſſent: Carthaginem ide pe/
tunt: atq; omnem agrum circa depopulati, poſtremo te/
cta quoq; coniuncta muro, portiſq; incenderunt. Inde iam
præda grauis ad Longunticam peruenit claſſis: ubi uis
magna ſparti fuit ad rem nauticam collecta ab Aſdruba
le. quod ſatis in uſum fuit, ſublato, cæterum omne incen/
ſum eſt. Nec continentis modo proiectas oras prætervecta:
ſed in Ebuſum inſulam tranſmiſſum. ubi urbe, quæ ca/
put inſulæ eſt: biduum nequicquam ſummo labore oppu
gnata, ubi in ſpem irritam fruſtra teri tempus animaduer/
ſum eſt: ad populationem agri uerſi, direptis aliquot in/
cenſiſq; uicis, maiore quàm ex continenti præda parta, cum
in naues ſeſe recæpiſſent: ex Balearibus inſulis legati pacem
petentes ad Scipionem uenerunt. Inde flexa retro claſſis:
reditumq; in citeriora Prouinciæ. quò omnium populo/
rum, qui liberum incolunt: multorumq; & ultimæ Hiſpa/
niæ legati concurrerunt. Sed qui uere dicionis imperijq;
Romani facti ſunt: obſidibus datis, populi amplius fue/
runt centum uiginti. Igitur terreſtribus quoq; copijs ſatis fi/
dens Romanus, uſq; ad ſaltum Caſtulonenſem eſt progreſ

ſus. Aſdrubal in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſſit. Quietum inde fore uidebatur reliquum æſtatis tempus: fuiſſetq; per Pœnum hoſtem: ſed, præterquam quod ipſorum Hiſpanorum inquieta, auidaq; in nouas res ſunt ingenia: Mandonius uir nobilis, qui antea Ilergetũ regulus fuerat: poſtquam Romani ab ſaltu receſſere ad maritimam oram: concitis popularibus in agrum pacatum Romanorum ſociorum ad populandum uenere. Aduerſus eos tribus millibus cum expeditis auxilijs à Scipione miſſis, leui certamine ut tumultuariam manum fudere: multis occiſis: quibuſdam captis: magnaq; parte armis exuta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberum ad ſocios tutandos retraxit. Caſtra Punica in agro Ilercaonenſium, caſtra Romana ad nouam claſſem erant: cum fama repens aliò auertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos, obſideſq; dederant Romanis: nuntio miſſo à Scipione excitã arma capiunt: prouinciamq; Carthaginienſium ualido exercitu inuadunt: tria oppida ui expugnant: inde cum ipſo Aſdrubale duobus prælijs egregie pugnantes, XV millia hoſtium occiderunt: quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in Hiſpania, P. Scipio in prouinciam uenit: prorogato poſt conſulatũ imperio ab ſenatu miſſus cũ XXX lõgis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; cõmeatu adiecto. Ea claſſis ingens agmine onerariarũ procul uiſa cũ magna lætitia ciuiũ, ſociorũq;, portum Tarraconis ex alto tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde cõmuni animo, ꝯſilioq; gerebant bellũ. Occupatis igitur Carthaginienſibus Celtiberico bello, haud cũctanter Iberum tranſgrediuntur: nec ullo uiſo hoſte Saguntum

pergunt ire:quod ibi obſides totius Hiſpaniæ cuſtodiæ traditos ab Annibale,fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio.Id unum pignus inclinatos ad Romanam ſocietatem omnium Hiſpaniæ populorum animos morabatur:ne ſanguine liberorum ſuorum culpa defectionis luerentur.Eo uinculo Hiſpaniam uir unus ſolertia magis,quàm fideli conſilio exoluit.Acedux erat Sagũti nobilis Hiſpanus,fidus ante Pœnis:tum (qualia pleraque ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem.cæterum transfugam ſine magnæ rei proditione uenientem ad hoſtes nihil aliud,quàm unum uile atq; infame corpus eſſe ratus,id agebat:ut quàm maximũ emolumentum nouis ſocijs eſſet.circũſpectis igitur omnibus quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere:obſidibus potiſſimum tradendis animum adiecit:eam unam rem maxime ratus conciliaturam Romanis principum Hiſpaniæ amicitiam.Sed cum iniuſſu Boſtaris pfecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eẽ:Boſtarem ipſum arte aggreditur.Caſtra extra urbẽ in ipſo litore habebat Boſtar:ut aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi eum in ſecretum abductum uelut ignorantem monet in quo ſtatu ſit res.Metum continuiſſe ad eam diem Hiſpanorum animos:quia procul Romani abeſſent:nunc cis Iberũ caſtra Romana eſſe,arcem tutam,perfugiumq; nouas uolẽtibus res.itaq; quos metus non teneat: beneficio et gratia deuinciendos eſſe.Miranti Boſtari,percunctantiq;, quodnam id ſubitum tantæ rei donum poſſet eſſe?obſides, inquit,in ciuitates remitte.id priuatim parentibus, quorũ maximum nomen in ciuitatibus eſt:ſuis,& publice populis gratum erit.Vult ſibi quiſq; credi. & habita fides ipſam plerũq; obligat fidem. Miniſterium reſtituendorum

*domos obſidum mihimet depoſco.ipſe,ut opera quoque
impenſa ꝯſilium adiuuem meũ:et rei ſuapte natura gra
tæ quantam inſup gratiã poſſim,adijciam. Homini nõ
ad cætera Punica ingenia callido ut perſuaſit: nocte clã
progreſſus ad hoſtium ſtationes conuentis quibuſdã au-
xiliaribus Hiſpanis,& ab ijs ad Scipionem perductus,
qd afferret,exprimit.Fide accepta dataq́;,ac loco et tpe
conſtituto ad obſides tradendos,Saguntum redit.diẽ in-
ſequentem abſumpſit cum Boſtare mandatis ad rem agẽ-
dam accipiendis.dimiſſus cum ſe nocte iturum,ut cuſto-
dias hoſtium falleret:conſtituiſſet: ad compoſitam cũ ijs
horam excitatis cuſtodibus puerorũ profectus, ueluti igna
rus in ṗparatas ſua fraude inſidias ducit.In caſtra Ro-
mana perducti.cætera omnia de reddendis obſidibus,ſi-
cut cum Boſtare conſtitutum erat:acta per eundem ordi-
nem:quaſi Carthaginienſium nomine ſic agerentur.Ma
ior aliq̃to Romanorum gratia fuit in re pari: quã quan
ta futura Carthaginienſium fuerat.Illos enim graues,ſu
perbosq́; in rebus ſecundis expertos fortuna & timor mi
tigaſſe uideri poterat.Romanus primo aduentu incogni
tus ante ab re clementi,liberaliq́; initium fecerat.& Ace
dux uir prudens haud fruſtra uidebatur ſocios mutaſſe.
Itaq; ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpectare.ar
maq́; extẽplo mota forent:ni hyems,quæ Romanos quo-
que,& Carthaginienſes concedere in tecta coegit: inter-
ueniſſet.Hæc in Hiſpania quoque ſecunda æſtate Puni-
ca belli geſta:cum in Italia paululum interualli cladibus
Romanis ſolers cunctatio Fabij feciſſet. quæ ut Anniba-
lem non mediocri ſolicitum cura habebat,tandem eum
militiæ magiſtrum delegiſſe Romanos cernentem: qui
bellum ratione,non fortuna gereret:ita contempta erat*

inter ciues armatos pariter, togatoſq́: utiq; poſtquam abſente eo, temeritate magiſtri equitum læto, ut uerius dixerim, quàm proſpero euentu pugnatum fuerat, Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. una fraude, ac dolo Annibalis: quod cum à perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet omnibus circa ſolo æquatis, ab eo uno ferrum, ignemq́;, & uim omnem hoſtium abſtineri iuſſit: ut occulti alicuius pacti ea merces uideri poſſet. altera ipſius facto, primo forſitan dubio, quia non expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremum haud ambigue in maximam laudem uerſo, in permutandis captiuis: quod, ſicut primo Punico bello factum erat: conuenerat inter duces Romanos, Pœnumq́;: ut quæ pars plus reciperet quàm daret: argenti pondo bina, & ſelibras in militem præſtaret. CCXLVII. cum plures Romanus, quàm Pœnus recepiſſet: argentumq́; pro eis debitum ſæpe iactata in Senatu re, quoniam non conſuluiſſet patres: tardius rogaretur inuiolatum ab hoſte agrum miſſo Romam filio uendidit: fidemq́; publicam impendio priuato exoluit. Annibal pro Geryonis mœnibus, cuius urbis captæ, atq; incenſæ ab ſe in uſum horreorum pauca reliquerat tecta: ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, et circunſpectans, necunde impetus in frumentatores fieret. Romanus tunc exercitus in agro Larinati erat. præerat Minutius magiſter equitum, profecto (ſicut ante dictum eſt) ad urbem dictatore. Cæterum caſtra, quæ in monte alto, ac tuto loco poſita fuerant: iam in planum deferuntur: agitabanturq́; pro ingenio du

cis conſilia calidiora: ut impetus aut in frumentatores palatos, aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq́; fieret. Nec Annibalem *fefellit: cum duce mutatam eſſe belli rationem: & ferocius, quàm conſultius rem hoſtes geſturos.* Ipſe *autem (quod minime quis crederet) cum hoſtis propius eſſet: tertiam partem militum frumentatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit duo fermè à* Geryone *millia in tumulum., hoſtium in conſpectu ut intentum ſciret eſſe ad frumentatores, ſi qua uis fieret: tutandos.* Propior *inde ei, atq; ipſis imminens* Romanorum *caſtris tumulus apparuit: ad quem capiendum, ſi luce palàm iretur, quia haud dubie hoſtibus breuiore uia præuentus eſſet: nocte clàm miſſi* Numidæ *ceperunt. quos tenentis locum contempta paucitate* Romani *poſtero die cum eieciſſent: ipſi eò transferunt caſtra.* Tum *itaq; ut exiguum ſpatij uallum à uallo aberat: et id ipſum tota propè compleuerat* Romana *acies: ſimul & per auerſa caſtra à caſtris* Annibalis *equitatus cum leui armatura emiſſus in frumentetores late cædem, fugamq́; hoſtium palantium fecit.* Nec *acie certare* Annibal *auſus: quia tanta paucitate uix caſtra, ſi oppugnarentur, tutari poterat. iamq́; artibus* Fabij *pars exercitus aberat: iam fermè ſedendo, & cunctando bellum gerebat: recæperatq́; ſuos in priora caſtra: quæ pro* Geryonis *mœnibus erant.* Iuſta *quoq; acie, et collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt.* Primo *concurſu* Pœnum *uſq; ad caſtra fuſum: inde eruptione facta, repente uerſum terrorem in* Romanos: Numerij Decimi Samnitis *deinde interuentu prælium reſtitutum.* Hūc *principē genere ac diuitijs non* Boniani *modo, uñ erat: ſed toto* Sa

mnio, iuſſu dictatoris octo millia peditum, & equites du centos adducentem in caſtra, ab tergo cum apparuiſſet Annibali: ſpem parti utriq; præbuiſſe noui ſubſidij: tumq; Fabio ab Roma uenιente, Annibalem inſidiarum quoq; aliquid timentem recepiſſe ſuos Romanum inſecutum adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe. ſex millia hoſtium cæſa: quinq; admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ uictoriæ cũ uanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus perſæpe & in ſenatu, & in concione actum eſt. Cum læta ciuitate dictator unus nihil nec famæ, nec litteris crederet: ut ſi uera omnia eſſent: ſecunda ſe magis, quàm aduerſa timere diceret: tum M. Metellus tribunus plebis id unum enimuero ferendum eſſe negat: non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei bene gerendæ: ſed abſentem etiam geſtæ obſtare: & inducendo bello ſedulo tempus terere: quo diutius in magiſtratu ſit: ſolusq; & Romæ, & in exercitu imperium habeat. quippe conſulum alterum in acie cecidiſſe: alterũ ſpecie claſſis Punicæ perſequendæ procul ab Italia ablegatum. duos prætores Sicilia, atq; Sardinia occupatos: quarum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minutium magiſtrum equitum, ne hoſtem uideret: ne quid rei bellicæ gereret propè in cuſtodia habitũ. Itaq; Hercule non Samnium modo, quo iam tanquam trans Iberum agro Pœnis conceſſum ſit: ſed Campanum, Calenumq;, & Falernum agrum peruaſtatos eſſe: ſedente Caſilini dictatore: & legionibus populi Romani agrũ ſuum tutante. exercitum cupientem pugnare, et magiſtrũ equitum, clauſos propè intra uallum retentos: tanquam hoſtibus captiuis arma adempta, tandem ut abſceſſerit in

de dictator

de dictator:ut obſidione liberatos extra uallum egreſſos fudiſſe,ac fugaſſe hoſteis .Quas res,ſi antiquus animus plebi Romanæ eſſet:audacter ſe laturum fuiſſe de abrogando Q. Fabij imperio . Nunc modicam rogationem promulgaturum de æquando magiſtri equitum & dictatoris iure.nec tamen ne ita quidem prius dimittendū ad exercitum Q. Fabium , quàm conſulem in locum C. Flaminij ſuffeciſſet.Dictator concionibus ſe abſtinuit,in actione minime popularis,nec in ſenatu quidem ſatis æquis auribus audiebatur : tunc cum hoſtem uerbis extolleret : bienniją; clades per temeritatem atq; inſcitiam ducum acceptas referret:magiſtroq; equitum,quod contra dictum ſuum pugnaſſet: rationem diceret reddendā eſſe . ſi penès ſe ſumma imperij,conſiliją; ſit: propediē effecturum , ut ſciant homines bono imperatori haud magni fortunam momenti eſſe:mentem,rationemq; dominari.ſe ſuo tempore,& ſine ignominia ſeruaſſe exercitum,quàm multa millia hoſtium occidiſſe, ducere maiorem gloriam eſſe . Huius generis orationibus fruſtra habitis,& conſule creato M.Atilio Regulo, ne præſens de iure imperij dimicaret:pridie,quàm rogationis ferendæ dies adeſſet:nocte ad exercitum abijt . Luce orta cum plebis concilium eſſet:magis tacita inuidia dictatoris,fauorq; magiſtri equitum animos uerſabat: quàm ſatis audebant homines ad ſuadendum quod uulgo placebat prodire:& fauore ſuperante,authoritas tamen rogationi deerat . Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C . Terentius Varro : qui priore anno prætor fuerat : loco non humili ſolum,ſed etiam ſordido ortus.patrem lanium fuiſſe ferunt : ipſum inſtitorem mercis , filioq; hoc ipſo in ſeruili eius artis miniſterio uſum . Is iuuenis ubi ex eo genere

quæſtus pecunia à patre relicta animum ad ſpem libera lioris fortunæ adiecit: togaq́; , & foro placuere: proclamã do pro ſordidis hominibus, cauſiſq́; aduerſus rem & fa mam bonorum, primum in notitiam populi, deinde ad honorem peruenit. quæſtura quoq́; , & duabus ædilitati bus, plebeia, & curuli, poſtremo & prætura perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos: haud pa rum callide auram fauoris popularis ex dictatoria inui dia petit: ſcitiq́; plebis unus gratiam tulit. Omnes eam rogationem, quiq́; Romæ, quiq́; in exercitu erant, æqui, atq; iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliã eius latam acceperunt. ipſe qua grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat: eadem & populi in ſe ſæuientis iniuriam tulit, acceptisq́; in ipſo itinere litte ris ſenatuſconſulti de æquato imperio, ſatis fidens haud quaquam cum imperij iure artem imperandi æquatam, cumq́; inuicto à ciuibus, hoſtibusq́; animo ad exercitum redijt. Minutius uero cum iam ante uix tolerabilis fuiſ ſet: ſecundis rebus, ac fauore uulgi tum utiq; immodice, immodeſteq́; non Annibale magis uicto ab ſe, quàm Fa bio gloriari: illum in rebus aſperis unicum ac parem du cem quæſitum Annibali maiorem minori dictatorem ma giſtro equitum (quod nulla memoria habeat annalium) iuſſu populi æquatum in eadem ciuitate: in qua magiſtri equitum uirgas, ac ſecures dictatoris tremere, atq; horre re ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem, uirtutemq́; eni tuiſſe. Ergo ſecuturum ſe fortunam ſuam: ſi dictatoris cunctatio in ſegnitie deorum hominumq́; iudicio dam nata perſtaret. Itaq; quo die primum congreſſus eſt cum Fabio: ſtatuendum omnium primum ait eſſe: quemad modũ imperio æquato utantur. ſe optimum ducere: aut

diebus alternis, aut, ſi maiora interualla placerent: partitis temporibus alterius ſummum ius imperiumq́; eſſe: ut par hoſti non ſolum conſilio, ſed uiribus etiam eſſet: ſiquã occaſionem rei gerendæ habuiſſet Q. Fabio haudquaquã id placere. omnia enim fortunam habituram: quæcunq; temeritas collegæ habuiſſet. ſibi communicatum cum illo ſed non ademptum imperium eſſe. Itaq; ſe nunquam uolentem parte qua poſſet, rerum conſilio gerendarum ceſſurum: nec ſe tempora, aut dies imperij cum eo ſed exercitum diuiſurum: ſuisq́; conſilijs, quoniã omnia non liceret: quæ poſſet, ſeruaturum. Ita obtinuit ut legiones, ſicut conſulibus mos eſſet: inter ſe diuiderent. prima et quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio euenerunt. item equites pari numero, ſociumq́;, & Latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quoq; ſeparari magiſter equitũ uoluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit. (neq; enim quicquam eorum, quæ apud hoſtes agerentur: eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explorantem) nam & liberam Minutij temeritatem ſe ſuo modo capturum: & ſolertiæ Fabij dimidium uirium deceſſiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutij Pœnorumq́;: eum qui occupaſſet: haud dubie iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine certamine uolebat Annibal: quãquam id operæpretium erat: quàm cauſam certaminis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad obſiſtendum ſatis ſciebat: & contrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori: quia non modo ſylueſtre quicquam, ſed ne uepribus quidem ueſtitum habebat: re ipſa natus detegendis inſidijs: eo magis: quod in nuda ualle nulla talis fraus timeri poterat. & erant in anfractibus cauæ rupes: ut quædam earum duce-

gg ij

nos armatos poſſent capere. In has latebras, quot quenq; locum apte inſidere poterant: quinq; millia conduntur peditum, equitumq;. necubi tamen aut motus alicuius temere egreſſi, aut fulgor armorum fraudem in ualle tã aperta detegeret: miſſis paucis prima luce ad capiendum quem ante diximus tumulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu contempta paucitas: ac ſibi quiſq; depoſcere pellendos inde hoſtis. ad locum capiendum dux ipſe inter ſtolidiſſimos, ferociſſimosq; ad arma uocat & uanis animis, & minis increpat hoſtem. Principio leuem armaturam dimittit: deinde conferto agmine mittit equites: poſtremo, cum hoſtibus quoq; ſubſidia mitti uideret: inſtructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus ſuis alia atq; alia, creſcente certamine mittens auxilia peditum equitumq;, iam iuſtam expleuerat aciem: ac totis utrinq; uiribus certabatur. Prima leuis armatura Romanorum praeoccupatum inferiore loco ſuccedens tumulum, pulſa, detruſaq; terrorem in ſuccedentem intulit equitem: & ad ſigna legionum refugit. peditum acies inter perculſos impauida ſola erat: uidebaturq;, ſi iuſta, aut ſi recta pugna eſſet: haudquaquam impar futura. tantum animorum fecerat proſpere ante paucos dies res geſta. ſed exorti repente inſidiatores eum tumultum terroremq; in latera utrinq;, ab tergoq; incurſantes fecerunt: ut neq; animus ad pugnam, neq; ad fugam ſpes cuiquam ſupereſſet. Tunc Fabius primo clamore pauentium audito, dein conſpecta procul turbata acie, ita eſt, inquit. non celerius quam timui, deprehendit fortuna temeritatem? Fabio aequatus imperio Annibalem & uirtute, & fortuna ſuperiorem uidet. ſed aliud iurgandi, ſuccenſendiq; tempus erit: nunc ſigna extra uallum proferte: ut

ctoriam hoſti extorqueamus: confeſſionē erroris ciuibus Iam magna ex parte cæſis alijs, alijs circunſpectantibus fugam, Fabiana ſe acies repente uelut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit. Itaq; prius, q̃ ad coniectum teli ueniret: aut manum conſeret: & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna hoſtis continuit. Qui ſolutis ordinibus uage diſſipati erant: undiq; confugerunt ad integram aciem. qui plures ſimul terga dederant: cõuerſi in hoſtem, uoluẽteſq; orbem, nunc ſenſim referre pedem: nunc conglobati reſtare. ac iam propè una acies facta erat uicti, atq; integri exercitus: inferebantq; ſigna in hoſtem cum Pœnus receptui cecinit: palàm ferente Annibale: ab ſe Minutiũ, ſe à Fabio uictum. Itaq; per uariam fortunam diei maiore parte exacta, cum in caſtra reditum eſſet: Minutius conuocatis militibus, Sæpe ego inquit, audiui milites eum primum eſſe uirum: qui ipſe conſulat quid in re ſit: ſecundum eum: qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit: eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi, ingenijq; negata ſors eſt: ſecũdam, ac mediam teneamus: et dum imperare diſcimus: parere prudenti in animum inducamus. caſtra cum Fabio iungamus. ad prætorium eius ſigna cum tulerimus: ubi ego eum parentem appellauero: quod beneficio eius erga nos, ac maieſtate eius dignum eſt: uos milites eos, quorum uos modo arma dexteræq; texerunt: patronos ſalutabitis. & ſi nihil aliud, gratorum certe nobis animorum gloriam dies hæc dederit. Signo dato conclamatur. Inde ut colligantur uaſa. profecti agmine incedentes ad dictatoris caſtra, in admirationem & ipſum, & omnes, qui circa erant: conuerterunt. Vt conſtituta ſunt ante tribunal ſigna: progreſſus ante alios magiſter equitum cum

ſigna:progreſſus ante alios magiſter equitum cum patrẽ Fabium appellaſſet:circunfuſiſq; militum eius totum agmen patronos conſalutaſſet:Parentibus, inquit, meis dictator,quibus te modo nomine,quo fando poſſum,æquaui:uitam tantum debeo:tibi cum meam ſalutem,tum omnium horum.Itaque plebiſcitum, quo oneratus magis, quàm honoratus ſum:primus antiquo, abrogoq; : &, quod tibi,mihique,quod exercituiq; tuo, conſeruato, ac conſeruatori ſit felix : ſub imperium, auſpiciumq; tuum redeo:& ſigna hæc,legioneſq; reſtituo.tu quæſo placatus me magiſterio equitum,hos ordinibus ſuis quemque teneri iubeas.Tum dextræ inter ſe iunctæ:militeſq; cõcione dimiſſa à notis, ignotiſq; benigne atque hoſpitaliter inuitati:lætuſq; dies ex admodum triſti paulò ãte,ac prope execrabili factus.Romæ,ut eſt perlata fama rei geſtæ: dein litteris non magis ipſorum imperatorum,quã uulgo militum ex utroque exercitu affirmata:pro ſe quiſque Maximum laudibus in cœlum ferre. Par gloria apud Annibalem,hoſteſq; Pœnos erat:ac tum demum ſentire cum Romanis,atque in Italia bellum eſſe. nam biennio ante adeo & duces Romanos, & milites ſpreuerant: ut uix cum eadem gente bellum eſſe crederent: cuius terribilem eam famam à patribus accepiſſent. Annibalem quoque ex acie redeuntem dixiſſe ferunt : tandem eam nubem,quæ ſedere in iugis montium ſolita ſit, cum procella imbrem dediſſe. Dum hæc geruntur in Italia: Cn.Seruilius Geminus conſul cum claſſe nauium circũuectus Sardiniæ & Corſicæ oram,& obſidibus utrinq; acceptis,in Africam tranſmiſit:& prius quàm in continentem deſcenſiones faceret:Mœninge inſula uaſtata, et ab incolentibus circa eam,ne et ipſorum ureretur diripe-

teruaq; ager: X talentis argenti acceptis, ad litora Africæ acceſſit: copiasq; expoſuit. Inde ad populandum agrum ducti milites: nauales q; ſocij iuxta effuſi: ac ſi in inſulas cultorum egentes prædarentur. itaq; in inſidias temere illati cum à frequentibus palantes, & locorū ignari circūuenirentur: cum multa cæde, ac fœda fuga retro ad naues compulſi ſunt. ad mille hominum, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo, claſſis à litoribus hoſtium plenis, trepide ſoluta in Siciliam curſum tenuit: traditaq; Lilybei. T. Attilio prætori: ut à legato eius P. Sura Romam reduceretur. ipſe per Siciliam pedibus profectus, freto in Italiam traiecit: litterisq; Fabij accitus & ipſe, & collega eius M. Attilius: ut exercitum ab ſe exacto iā propè ſemeſtri imperio acciperent. Omnium propè annales Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rem geſſiſſe tradunt. Celius etiam eum primum à populo creatum dictatorem ſcribit. Sed & Celium, et cæteros fugit: uni conſuli Cn. Seruilio, qui tunc procul ī Gallia prouincia aberat: ius fuiſſe dicendi dictatoris. Quam moram quia expectare territa iam clade ciuitas non poterat: eò decurſum eſt: ut à populo crearetur qui pro dictatore eſſet. res inde geſtas, gloriamq; inſignem ducis, & augendæ titulum imaginis poſteris, ut dictator pro prodictatore diceretur, facile obtinuiſſe. Adeoq; inopia eſt coactus Annibal: ut niſi tum fugæ ſpeciē abeundo timuiſſet: Galliam repetiturus fuerit: nulla relicta ſpe alendi exercitus in eis locis: ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellū gererent. Conſules, M. Attilius Fabianus, Cn. Seruilius Muſitanus exercitu accepto, hybernaculis mature communitis (tum enim autumni erat tempus) Fabij artibus cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumē-

tatum exeunti Annibali diuerſis locis opportune ade-
rant, carpētes agmē, palatosq; excipientes. in caſum uni
uerſæ dimicatiōis, quam omnibus artibus petebat hoſtis:
non ueniebant. Cum ad Geryonem iam hyeme impen-
dente conſtitiſſet bellum: Neapolitani legati Romam ue-
nere. ab ijs quadraginta pateræ aureæ magni ponderis
in curiam illatæ: atq; ita uerba facta: ut dicerent: ſcire ſe
Romani populi ærarium bello exhauriri: & cum iuxta
ta pro urbibus agriſq; ſociorum, ac pro capite atque ar-
ce Italiæ urbe Romana, atq; imperio geratur: æquum cē
ſuiſſe Neapolitanos: quod auri ſibi cum ad ornatum, tum
ad ſubſidium fortunæ à maioribus relictum foret: eo iuua
re populum Romanum. ſiquam opem in ſeſe crederēt:
eodem ſtudio fuiſſe oblaturos. gratum ſibi patres Roma-
nos, populumq; facturum: ſi omnes res Neapolitanorum
ſuas duxiſſent: dignosq; iudicauerint, à quibus donum
animo ac uoluntate eorum, qui libentes darent: quàm re
maius ampliusq;, acciperent. Legatis gratiæ actæ pro
munificentia, curaq;. patera, quæ ponderis minimi fuit:
accepta. Per eoſdē dies ſpeculator Carthaginienſis, qui
per biennium fefellerat: Romæ deprehenſus: præciſiſq;
manibus dimiſſus: & ſerui quinque & uiginti in cru-
cem acti: quod in campo Martio coniuraſſent. indici da-
ta libertas: & æris grauis XX millia. Legati & ad
Philippum Macedonum regem miſſi ad depoſcendum
Demetrium Phalerium: qui bello uictus ad eum fugiſ-
ſet: & alij in Ligures, ad expoſtulandum: quod Pœnū
opibus auxilijsq; ſuis iuuiſſent: ſimul ad uiſendū ex pro-
pinquo, quæ in Bois, atque Inſubribus gererentur. ad Pi
neum quoq; regem in Illyricos legati miſſi ad ſtipendi-
um, cuius dies exierat: poſcendum: aut, ſi diem proferre

uellet: obſides accipiendos. adeo, & ſi bellum ingens in ceruicibus erat: nullius uſquam terrarum rei cura Romanos ne longinqua quidem effugiebat. In religionem *etiam uenit, ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio ante* L. Manlius *prætor in* Gallia *uouiſſet: locatam ad id tempus non eſſe. itaq; duumuiri ad eã rem creati ab Æmilio prætore urbis,* Cn. Papius, & Ceſo Quintius Flaminius, *ædem in arce faciendam locauerunt.* Ab eodem *prætore ex ſenatus conſulto litteræ ad cõſules miſſæ: ut ſi ijs uideretur: alter eorum ad conſules creandos* Romam *ueniret: ſe in eam diem, quam iuſſiſſent: comitia edicturum.* Ad *hæc à conſulibus reſcriptum: ſine detrimento reipub. abſcedi non poſſe ab hoſte. itaq; per interregem comitia habenda eſſe potius: quàm conſulum alter à bello auocaretur.* Patribus *rectius uiſum eſt: dictatorem à conſule dici comitiorum habendorum cauſa. dictus* L. Veturius Philo. M. Pomponium Mathonẽ *magiſtrum equitum dixit.* His *uitio creatis, iuſſiſq; die quartodecimo ſe magiſtratu abdicare, ad interregnũ res redijt. conſulibus prorogatum in annum imperium. interreges proditi à patribus,* Cn. Claudius Appij Filius. M. Cento, *inde* P. Cornelius *Aſina. in eius interregno comitia habita magno certamine patrum ac plebis:* C. Terentium Varronem *quem ſui generis hominem plebi in ſectatione principum, popularibuſq; artibus conciliatum, ab* Q. Fabij *opibus è dictatorio imperio cõcuſſum, aliena inuidia ſplendentẽ, uulgus ẽt extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant: ne ſe inſectando, ſibi æquari aſſueſcerent homines.* Bebius Herennius *tribunus plebis, cognatus* C. Terentij, *criminando non ſenatum modo, ſed etiam augures, quod dictatorem*

prohibuiſſent comitia perficere: per inuidiam eorum fa/uorem candidato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobili/bus per multos annos bellum quærentibus Annibalē in Italiam adductum: ab iiſdem, cum debellari poſſet: frau/de bellum trahi. cum quatuor militum legionibus uni/uerſis pugnari poſſe: apparuiſſet, eo qđ M. Minutius ab/ſente Fabio proſpere pugnaſſet: duas legiões hoſti ad cæ/dē obiectas: deinde ex ipſa cæde ereptas: ut pater, patro/nusq; appellaretur, qui prius uincere prohibuiſſet Roma/nos q̄ uinci. Cōſules deinde Fabianis artibus, cū debella/ri poſſet: bellum traxiſſe. id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finem ante belli habituros: q̄ conſulem uere ple/beium, id eſt hominem nouum fecissent. Nam plebeios nobiles iam eiſdem initiatos eſſe ſacris: & contemnere plebem, ex quo contemni deſierint à patribus: cœpiſſe. cui non id apparere? id actum, & quæſitum eſſe: ut interre/gnum iniretur: ut in patrum poteſtate comitia eſſent. id conſules ambos ad exercitum morãdo quæſiſſe. id poſtea, quia inuitis iis dictator eſſet dictus comitiorum cauſa: ex/pugnatum eſſe: ut uitioſus dictator per augures fieret. Abhorrere igitur interregnum eos: conſulatum unum certe plebis Romanæ eſſe populum liberius habiturum: ac daturum ei, qui magis uincere, quàm diu imperare ma/lit. Cum his orationibus accenſa plebs eſſet: tribus patri/ciis petentibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlio Vulſo/ne, M. Æmilio Lepido: duobus nobilibus iam familiari/bus plebi, C. Atilio Serrano, Q. Ælio Peto: quorum al/ter pontifex, alter augur erat. C. Terentius conſul unus creatur: ut in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum experta nobilitas parum fuiſſe uirium in compe/titoribus eius, L. Æmilium Paulum, qui cum M. Lælio

conſul fuerat: & damnatione collegæ, & ſua propè ambuſtus euaſerat: infeſtum plebi, diu ac multum recuſantem ad petitiōem compellit: ijs ius proximo comitiali die concedentibus omnibus: qui cum Varrone certauerant: parq; magis in aduerſando, quàm collega datur conſuli. Inde prætorum comitia habita. creati M. Pōponius Matho, & P. Furius Philo. Romæ iuri dicundo urbana ſors Pomponio inter ciues Romanos, et īter peregrinos P. Furio Philoni euenit. Additi duo prætores, M. Claudius Marcellus in Siciliam, L. Poſthumus Albinus in Galliā. omnes abſentes creati ſunt. nec quiſquam eorum, præter Terentium conſulem, erat cui iam antea mādatus honos non fuiſſet: præteritis aliquot fortibus ac ſtrenuis uiris: quia in tali tpe nullis nouus magiſtratus uidebatur mādandus. Exercitus quoq; multiplicati ſunt. Quantæ aūt peditum equitūq; additæ ſint copiæ, adeo & numero, & genere copiarū uariant authores: ut uix quicquā ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militū alij ſcripta in ſupplementum. alij nouas quatuor legiones quinq; legionibus additas: ut nouem legionibus rē gererent. numero quoq; peditum, equitumq; legiōes auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in ſingulas adiectis: ut quina millia peditum, treceni equites eſſent: ſocij duplicem numerum equitū darent: pedites æquarent. Septem & octoginta millia armatorum, & CC in caſtris Romanis, cū pugnatum ad Cannas eſt: quidam authores ſunt. Illud haudquaquam diſcrepat: maiore conatu atque impetu rem actam: quàm prioribus annis: quia ſpem poſſe uinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterū prius, quàm ſigna ab urbe nouæ legiones mouerēt: decemuiri libros adire, atq; inſpicere iuſſi propter territos.

uulgo homines nouis prodigijs. Nam & Romæ in Auentino, & Ariciæ nuntiatum erat ſub idem tempus lapidibus pluiſſe: & multo cruore: Signa i Sabinis ſudaſſe, aquas è fonte calidas manaſſe. Id quidem & quod ſæpius acciderat: magis terrebat ꝙ in uia Fornicaria, quæ ad campum erat: aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq; fuerant. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. ijs, ſicut Neapolitanis, gratiæ actæ: aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno commeatu acceſſit. legati in ſenatum introducti nũtiarunt: cædẽ C. Flaminij conſulis, exercitusq; allatam, adeo ægre tuliſſe regem Hieronem: ut nulla ſua propria, regniq; ſui clade moueri magis potuerit. itaq;, quanquã probè ſciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem propè aduerſis rebus, ꝙ ſecundis eſſe: miſſa tamen à ſe omnia: quibus à bonis fidelibusq; ſocijs bella iuuari ſoleant. quæ ne accipere abnuant, magnopere ſe P. C. orare. Iam omnium primum ominis cauſa Victoriam auream pondo. CCCXX afferre ſeſe. acciperent eam: tenerentq;, & haberent propriam, & perpetuam. aduexiſſe etiam trecẽta millia modium tritici, ducenta hordei: ne commeatus deeſſent. & quantum ꝓterea opus eſſet: quò iuſſiſſent, ſubuecturos. Milite, atq; equite ſcire niſi Romano, Latiniq; nominis non uti populum Romanum: leuium armatoꝶ auxilia etiam externa uidiſſe in caſtris Romanis: itaque miſiſſe mille ſagittarioꝶ ac funditoꝶ, aptam manum aduerſus Baleares, ac Mauros, pugnacesq; alias miſſili telo gentes. Ad ea dona conſilium quoq; addebant: ut prætor cui prouincia Sicilia eueniſſet: claſſem in Africam trajceret: ut & hoſtes in terra ſua bellum haberent: minusq;

laxamenti darentur ijs ad auxilia Annibali ſummittēda. Ab ſenatu ita reſponſum regi eſt. Virum bonum, egregiumq́; ſocium Hieronem eſſe: atq; uno tenore, ex quo in amicitiam populi Romani uenerit: fidem coluiſſe: ac rem Romanam omni tempore, ac loco munifice adiuuiſſe. id perinde ac deberet, gratum populo Romano eſſe. Aurū & à ciuitatibus quibuſdam allatum gratia rei acceptæ, non accepiſſe Populum Romanum: Victoriam, omenq́; accipere: ſedemq́; ei ſe diuæ dare: dicare Capitolium, templum Iouis Optimi Maximi. in ea arce urbis Romæ ſacratam, uolentem, propitiamq́;, firmam ac ſtabilem fore populo Romano. Funditores, ſagittarijq́;, & frumentū traditum conſulibus. Quinqueremes ad nauium claſſem quæ cum M. Octacilio proprætore in Sicilia erant: quinq; & uiginti additæ: permiſſumq́; eſt: ut ſi è repub. cenſeret eſſe: in Africam traijceret. Delectu perfecto, conſules paucos morati dies: dum ſocij ab nomine Latino uenirēt milites. Tum, quod nunquam antea factum erat: iureiurando à tribunis militum adacti milites, iuſſu conſulum cōuenturos: neq; iniuſſu abituros. Nam ad eam diem nihil præter ſacramentum fuerat: & ubi ad decuriatum, aut centuriatum conueniſſent: ſua uoluntate ipſi inter ſeſe decuriati equites, centuriati pedites cōiurabant: ſeſe fugæ atq; formidinis ergo non abituros: neq; ex ordine receſſuros: niſi teli ſumendi, aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. Id ex uoluntario inter ipſos fœdere à tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactiōem tranſlatum. Conciones, prius quâm ab urbe ſigna mouerentur: conſulis Varronis multæ ac feroces fuere: denunciantes, bellum acceſſitum in Italiam ab nobilibus, manſurumq́; in uiſceribus rei publicæ, ſi plures Fabios impatores ha-

beret: ſe quo die hoſtem uidiſſet, perfecturũ. Collegæ eius Pauli una pridie quàm ex urbe proficiſcerentur: concio fuit, uerior, quàm gratior populo: qua nihil inclementer in Varronem dictum: niſi id modo. Mirari ſe, quo modo quis dux prius quàm aut ſuum, aut hoſtium exercitum, locorum ſitum, naturam regionis noſſet: iam nunc locatus in urbe, ſciret quæ ſibi agenda armato forent: & diẽ quoq; prædicere poſſet: qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimicaturus. Se, quæ conſilia magis res dent hominibus, quàm homines rebus: ea ante tempus immatura non præcapturum. optare: ut quæ caute, atq; conſulte geſta eſſent: ſatis proſpere euenirent. temeritatem, præter quam quod ſtulta ſit: infelicem etiam ad id locorum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus conſilijs prępoſiturum: & quo id conſtantius perſeueraret: Q. Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem allocutus fertur. Si aut collegam (id quod mallem) tui ſimilem L. Æmili haberes: aut tu collegæ tui ſimilis eſſes: ſuperuacanea eſſet oratio mea. nã & duo boni conſules, etiam me tacente, omnia è Repu. fide ueſtra faceretis: & mali nec mea uerba auribus ueſtris, nec conſilia animis reciperetis. nunc & collegam tuum, & te talem uirum intuenti mihi tecum omnis oratio eſt: quem uideo nequicquam & uirum bonum, & ciuem fore. Si altera parte claudicet Reſpublica: malis conſilijs idem ac bonis iuris & poteſtatis erit. Erras enim L. Paule: ſi tibi minus certaminis cũ C. Terentio, q̃ cum Annibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat: & cum illo in acie tantum, cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es: & aduerſus Annibalem, legionesq; eius tuis equitibus ac peditibus pugnandum tibi eſt: Varro dux tuis militi

bus te eſt oppugnaturus. Ominis etiam tibi cauſa abſit C. Flaminij memoria. tamen ille conſul demum, & in prouincia, & ad exercitum cœpit furere. hic prius quàm peteret conſulatum: deinde in petendo conſulatu, nũc quoq; conſul prius quàm caſtra uideat, aut hoſtem: inſanit. & qui tantas iam nunc procellas, prælia, atq; acies iactando inter togatos ciet: quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & ubi extemplo uerba res ſequitur? Atqui ſi hic, quod facturum ſe denuntiat: extemplo pugnauerit: aut ego rem militarem, belli hoc genus, hoſtem hunc ignoro: aut nobilior alius Traſimeno locus noſtris cladibus erit. Nec gloriandi tempus aduerſus unũ eſt: ut ego contemnendo potius, quàm appetendo gloriam, modum exceſſerim. ſed ita res habet. una ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt: qua ego geſſi. nec euentus modo hoc docet: ſtultorum iſte magiſter eſt: ſed eadem ratio, quæ fuit: futuraq;, donec res eædem manebunt: immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus, in ſede ac ſolo noſtro. omnia circa plena ciuium, ac ſociorum ſunt. armis, uiris, equis, commeatibus iuuant, iuuabuntq;, id iam fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. meliores, prudentiores, conſtantiores nos tempus diesq; facit. Annibal contra, in aliena in hoſtili eſt terra: inter omnia inimica infeſtaq;, procul à domo, procul à patria. neq; illi terra, neq; mari eſt pax: nullæ eum urbes accipiunt, nulla mœnia: nihil uſquam ſui uidet: in diem rapto uiuit. partem uix tertiam exercitus eius habet: quem Iberum amnem traiecit: plures fames, quàm ferrum abſumpſit. nec his paucis iam uictum ſuppeditat. Dubitas ergo quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus: qui ſeneſcat in dies? non commeatus, non ſupplementum, non pecuniam habeat?

Quàm diu pro Geryonis caſtelli Apuliæ inopis, tanquã pro Carthaginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te qdẽ ego gloriabor. Cn. Seruilius, atq; Attilius proximi conſules, uide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc una ſalutis eſt uia L. Paule: quam difficilem infeſtamq; dues ſibi magis, quàm hoſtes facient. idem enim tui, quod hoſtium milites, uolent: idem Varro conſul Romanus, quod Annibal pœnus imperator, cupiet duobus ducibus unus reſiſtat oportet. reſiſtes autẽ aduerſus famã, rumoresq; hominũ: ſi ſatis firmus ſteteris: ſi te neq; collegæ uana gloria, neq; tua falſa infamia mouerit. A ueritate laborare nimis ius ſæpe aiunt: extingui nunquam. Gloriam qui ſpreuerit: ueram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro conſyderato, imbellem pro perito belli uocent, Malo te ſapiens hoſtis metuat: quàm ſtulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Annibal: nil temere agentem metuet. Nec ego, ut nihil agatur: ſed ut agentem te ratio ducat, non fortuna. Tuæ poteſtatis ſemper, tuaq; omnia ſint. armatus intentusq; ſis: neq; occaſioni tuæ deſis: neq; ſuam occaſionem hoſti des: omnia non properanti clara, certaq; erunt. feſtinatio improuida eſt, & cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſanè læta fuit, magis fatentis ea, quæ diceret, uera, quàm facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe: quid conſilij aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium uirum, atq; authoritatis fore? Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe, optare ut omnia proſpere euenirent. at ſi qd aduerſi caderet: hoſtium ſe telis potius, quàm ſuffragijs iratorum ciuium caput obiecturum. Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt, proſequentibus primoribus patrum, Plebeium

conſulem

conſulem ſua plebs proſecuta, turba quàm dignitate conſpe-ctior. Vt in caſtra uenerunt: permiſſo nouo exercitu ac ue tere, caſtris bifariã factis, ut noua minora eſſent propius Annibali: in ueteribus maior pars, & omne robur uiriũ eſſet: tum anni prioris conſulem M. Atilium ætatem ex cuſantem Romã miſerunt. Cn. Seruilium in minoribus caſtris legioni Romanæ, & ſociûm peditum equitumq; duobus millibus præficiunt. Annibal quanquam parte dimidia auctas hoſtium copias cernebat: tamen aduen-tu conſulum mire gaudere. non ſolum enim nihil ex ra ptis in diem commeatibus ſuperabat: ſed ne unde rape-ret quidem, quicquam reliquerat: omni undiq; frumen-to, poſteaquam ager parum tutus erat in urbes munitas conuecto: ut uix decem dierum, quod compertum poſtea eſt: frumentum ſupereſſet: Hiſpanorumq; ob inopiam tranſitio parata fuerit: ſi maturitas temporum expecta-ta foret. Cæterum temeritati conſulis, ac præpropero in-genio materiam etiam fortuna dedit: quod in prohiben-dis prædatoribus tumultuario prælio, ac procurſu ma-gis militum, quam ex præparato, aut iuſſu imperato-rũ orto, haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad M et DCC cæſi: non plus C Romanorum, ſociorumq; oc ciſis. Cæterum uictoribus effuſe ſequentibus, metu inſidia rum obſtitit Paulus conſul: cuius eo die (nam alternis im peritabant) imperium erat: Varrone indignante ac uoci ferante: emiſſum hoſtem è manibus: debellariq;, ni ceſſa-tum foret, potuiſſe. Annibal id damnum haud ægerrime pati: quin potius credere, uelut ineſcatam temeritatem fe rocioris conſulis, ac nouorum maxime militum eſſe, & omnia ei hoſtium haud ſecus, quàm ſua, nota erant: diſ-ſimiles, diſcordesq; imperitare: duas propè partes tyronũ

militum in exercitu eſſe. Itaq; locum & tempus inſidijs aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferentis ſecum milites ducens, caſtra plena omnis fortunæ publicæ priuatæq; relinquit: transq; proximos montis læua pedites inſtructos condit: dextra equites: impedimenta per cornua in medium agmen traducit: ut diripiendis uelut deſertis fuga dominorum caſtris occupatum, impeditumq; hoſtem opprimeret. Crebri relicti in caſtris ignes: ut fides fieret: dum ipſe longius ſpatium fuga praeriperet: falſa imagine caſtrorum, ſicut Fabium priore anno fruſtratus eſſet: tenere in locis conſules uoluiſſe. Vbi illuxit: ſubductæ primo ſtationes, deinde propius adeuntibus inſolitum ſilentium admirationem fecit. Iã ſatis comperta ſolitudine in caſtris, concurſus fit ad prætoria conſulum, nuntiantium fugam hoſtium adeo trepidam: ut tabernaculis ſtantibus caſtra reliquerint: quoq; fuga obſcurior eſſet: crebros etiam relictos ignes. clamor inde ortus: ut ſigna proferri iuberent: ducerentq; ad perſequendos hoſteis, ac protinus caſtra diripienda. Et conſul alter uelut unus turbæ militaris erat. Paulus etiam atq; etiam dicere: prouidendum, præcauendumq; eſſe. poſtremo cum aliter neq; ſeditionem, neq; ducem ſeditionis ſuſtinere poſſet: M. Statilium præfectum cum turma Lucanorum exploratum miſit. qui ubi adequitauit portis: ſubſiſtere extra munimenta cæteris iuſſis, ipſe cum duobus equitibus uallum intrauit: ſpeculatuſq; omnia cum cura, renuntiat: inſidias profecto eſſe: ignes in parte caſtrorum, quæ uergat in hoſtem: relictos: tabernacula aperta, & omnia cara in promptu relicta: argentũ quibuſdam in locis temere per uias uelut obiectum ad prædam uidiſſe. Quæ ad detinendos à cupiditate ani

mos nuntiata erant:ea accenderunt, & clamore ſublato à militibus, niſi ſignum detur, ſine ducibus ituros haud-quaquam dux defuit. nam extemplo Varro *ſignum de-dit proficiſcendi.* Paulus, *cum ei ſua ſponte cunctanti pul-li quoq; auſpicio non addixiſſent: ob nuntiari iam efferen-ti porta ſigna collegæ iuſſit. quod quanquã* Varro *ægre eſt paſſus:* Flaminij *tamen recens caſus,* Claudijq́; *conſu-lis primo* Punico *bello memorata naualis clades religio-nem animo incuſſit.* Dij *propè ipſi eo die magis diſtule-re, quàm probibuere tam imminentẽ peſtem* Romanis. *nam forte ita euenit: ut, cum referri ſigna in caſtra iuben-ti cõſuli milites non parerent: ſerui duo,* Formiani *unus, alter* Sidicini *equitis, qui* Seruilio, *atq;* Attilio *conſulibus inter pabulatores excæpti à* Numidis *fuerant: profuge-rent eo die ad dominos: qui deducti ad conſules denun-tiant: omnem exercitum* Annibalis *trans proximos mon-tes ſedere in inſidijs.* Horum *opportunus aduentus con-ſules imperij potentes fecit: cum ambitio alterius ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſ-ſet.* Annibal *poſteaq̃ motos magis inconſulte* Romanos, *q̃ ad ultimum temere euectos uidit: nequicq̃ detecta frau-de in caſtra redijt. ibi plures dies propter inopiam frumẽ-ti manere nequibat: nouaq́; conſilia in dies non apud mi-lites ſolũ miſtos ex colluuione omnium gentium, ſed etiã apud ducem ipſum oriebãtur. nã cum initio fremitus, de-inde aperta uociferatio fuiſſet expoſcentiũ ſtipendiũ debi-tum, querentiũq́; annonã primo, poſtremo famẽ: & mer-cenarios milites, maxime* Hiſpani *generis, de tranſitione cœpiſſe conſiliũ, fama eſſet: ipſe etiã interdũ* Annibal *de fuga in* Galliã *dicitur agitaſſe: ita ut relicto peditatu oĩ, cũ eqtatu ſe proripet.* Cũ *hæc ꝯſilia, atq; hic habitus ani-*

norum eſſet in caſtris mouere inde ſtatuit in calidiora, atq; eo maturiora meſſibus Apuliæ loca: ſimul quo longius ab hoſte receſſiſſet: transfugia impeditiora leuibus īgenijs eſſent. Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculisq; paucis in ſpeciem relictis ut inſidiarum par priori metus contineret Romanos. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus ultra caſtra, tranſq; montes exploratis, cum relatum eſſet: uiſum procul hoſtium agmen: tum die ſequenti eius inſequendi conſilia agitari cœpta. Cum utriusq; conſulis eadem, quæ ante ſemper, fuiſſet ſententia: cæterum Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni conſulem, aſſentiretur: maioris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas urgente fato profecti ſunt. Propè eum uicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno uento: qui cāpis torridis ſiccitate nubes pulueris uehit. Id cum ipſis caſtris percommodum fuit: tum ſalutare præcipue futurū erat: cum aciem dirigerent, ipſi auerſi, terga tantum afflante uento, in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. Conſules ſatis exploratis itineribus ſequentes Pœnū, ut uentum ad Cannas eſt: ubi in conſpectu Pœnum habebant: bina caſtra communiunt, eodem fermè interuallo, quo ad Geryonem, ſicut ante, copijs diuiſis. Aufidus amnis utrisq; caſtris affluens aditum aquatoribus ex ſua cuiusq; opportunitate haud ſine certamine dabat. ex minoribus tamen caſtris, quæ poſita trans Aufidum erant: liberius aquabantur Romani: quia ripa ulterior nullum habebat hoſtium præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrem pugnam, qua parte uirium inuictus erat: facturus copiam pugnandi conſulibus, dirigit aciem: laceſſitq; Numidarum procurſatione hoſtes. Inde

rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia conſulum Romana caſtra: cum Paulus Sempronij, & Flaminij temeritatem Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabij obijceret: teſtareturq́; deos hominesq́; hic: nullam penès ſe culpam eſſe: quod Annibal uelut ſi iam cæpiſſet Italiam ſe conſtrinctum à collega teneri: ferrum, atq; arma iratis, & pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſi quid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnam legionibus accideret: ſe omnis culpæ exortem, omnis tamen euentus participẽ fore diceret: uideret ut quibus lingua prompta, ac temeraria eſſet, æq; in pugna uigerent manus. Dum altercationibus magis, quàm conſilijs tempus teritur: Annibal ex acie, quàm ad multum diei tenuerat inſtructam: cum in caſtra cæteras reciperet copias: Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Romanorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbam cum uix dum in ripam egreſſi clamore ac tumultu fugaſſent: in ſtationẽ quoq; pro uallo locatam atq; ipſas propè portas euecti ſunt. Id uero indignum uiſum: ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra Romana terreri: ut ea modo una cauſa, ne extemplo tranſirent flumen dirigerentq́; aciem: tenuerit Romanos: quod ſumma imperij eo die penès Paulũ fuerit. Itaq; Varro poſtero die, cui ſors eius diei imperij erat: nihil conſulto collega ſignum propoſuit: iſtructiſq; copijs flumen tranſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non adiuuare conſilium poterat. Tranſgreſſi flumen eas quoq;, quas in caſtris minoribus habuerant copias: ſuis adiungunt: atq; ita inſtructa acie in dextro cornu (id erat flumini propius) Romanos equites locant, deinde pedites. Læuum cornu extremi equites ſocio

rum, intra pedites, ad medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cæteris leuium armorũ auxilijs prima acies facta. conſules cornua tenẽt: Terẽtius læuum, Æmilius dextrum. Cn. Seruilio media pugna tuenda data. Annibal luce prima Balearibus, leuiq; alia armatura præmiſſa tranſgreſſus flumen, ut quoſq; traduxerat: ita in acie locabat. Gallos, hiſpanosq; equites propè ripam læuo in cornu aduerſus Romanum equitatum dextrum cornu numidis equitibus datũ, media acie peditibus firmata: ita, ut Afrorum utraq; cornua eſſent: interponerentur his medij Galli, atque Hiſpani. Afros Romanam magna ex parte crederes aciem: ita armatĩ erant armis & ad Trebiam, cæterum magna ex parte ad Traſimenum captis. Gallis, Hiſpanisq; ſcuta eiuſdem formæ ferè erãt: diſpares ac diſſimiles gladij. Gallis prælongi, ac ſine mucronibus: Hiſpano punctim magis, q̃ cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habiles, & cũ mucronibus. Ante cæteris armati (is gentium harum habitus tum magnitudine corporũ, tum ſpecie terribilis erat) Galli ſuper umbilicum erant nudi. Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis candore miro fulgentibus conſtiterant. Numerum omniũ, qui tum peditum, equitumq; in acie ſtetere: illum ferunt: uidelicet quadraginta peditum millia, decem equitum. Duces cornibus præerant. ſiniſtrũ Aſdrubal, dextrum regebat Maharbal. mediam aciem Annibal ipſe cũ fratre Magone tenuit. ſol ſeu de induſtria ita locati: ſeu quod forte ita ſtarent peropportune utrique parti obliquus erat. Romanis in meridiẽ. Pœnis in ſeptẽtrionem uerſis: uentus, quẽ Vulturnũ incolæ regionis uocant, aduerſus Romanos coortus, multo puluere in ipſa ora uoluendo, proſpectũ ademit. Clamore ſublato pro-

curſum ab auxilijs:& pugna leuibus primum armis cō miſſa:deinde equitum Galloꝝ. Hiſpanorumq́; læuū cornu cū dextro Romano concurrit, minime equeſtris more pugnæ. frontibus enim aduerſis concurrendum erat:quia nullo circa ad euagādum relicto ſpatio, hinc amnis, hinc peditū acies claudebant. In directum utrinq; nitentes ſtātibus ac confertis, poſtremo turbatis equis uir uirum amplexus detrahebat æquo. pedeſtre magna iā ex parte certamen factum erat. acrius tamen, quàm diutius pugnatum. pulſiq; Romani equites terga uertunt. Sub equeſtris finem certaminis coorta eſt peditum pugna. Primo & uiribus & animis pares cōſtabant ordines Gallis, Hiſpaniſq;. tandem Romani diu ac ſæpe conſilio agitant:qua fronte, acieq; denſa impellerent hoſtium cuneum nimis tenuem, eoq; parū ualidum, à cætera prominentē acie. impulſis deinde, ac trepide referentibus pedem inſiſtere: ac tenore uno per præceps pauore fugientium agmen in mediam primū aciem illati, poſtremo nullo reſiſtente ad ſubſidia Afroꝝ peruenerunt:qui utrinq; reductis alis cōſtiterāt. mediq; Galli, Hiſpaniq; ſteterant aliquantū prominente acie. qui cuneus ut pulſus æquauit frontem primum:deinde nitendo ēt ſinum in medio dedit: Afri circa iam cornua uim fecerant:irruentibusq; incaute in medium Romanis circūdedere alas:mox cornua extendendo, clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defuncti nequicquā ꝑlio uno, omiſſis Gallis Hiſpaniſq;, quoꝝ terga ceciderant:aduerſus Afros integrā pugnā ineunt:nō tantum eo iniquā quod incluſi aduerſus circunfuſos, ſed ēt quod feſſi cum recentibus ac uegetis pugnabant. Iam & in ſiniſtro cornu Romano, ubi socioꝝ equites aduerſus Numidas ſteterant: conſertum prælium erat, ſegne pri

mo, & à Punica cœptum fraude. Quingenti fermè, Numidæ præter conſueta arma teláq́;, gladios occultos ſub loricis habentes, ſpecie tran:fugarū cum ab ſuis parmas poſt terga habentes adequitaſſent: repente ex equis deſiliunt: parmisq́; & iaculis ante pedes hoſtium proiectis; in mediam aciem accepti, ductiq́; ad ultimos conſidere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur: quieti manſerunt. poſtquam omnium animos oculosq́; occupauerat certamen: tum arreptis ſcutis, quæ paſſim inter aceruos cæſorum corporum ſtrata erant: auerſam adoriuntur Romanam aciem: tergaq́; ferientes, ac poplites cædentes ſtragem ingentem dederunt: ac maiorem aliquanto pauorem, ac tumultum fecerunt. Cum alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: Aſdrubal, qui ea parte præerat: ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorum cum aduerſis pugna erat: ad perſequendos paſſim fugientes mittit. Hiſpanos, & Gallos pedites Afris propè iam feſſis cæde magis, q̃ pugna adiungit. Parte altera pugnæ Paulus, quãquam primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat: tamē et occurrit ſæpe cum confertis Annibali: & aliquot locis prælium reſtituit, protegētibus eum equitibus Romanis. omiſſis poſtremo equis, quia conſulem ad regendū equū uires deficiebant: tum denuncianti cuidam, iuſſiſſe conſulem ad pedes deſcendere equites, dixiſſe Annibalem ferunt: quàm mallem uinctos mihi traderet. Equitum pedeſtre prælium, quale iam haud dubia hoſtium uictoria, fuit: cum uicti mori in ueſtigio mallent: quàm fugere: uictores morātibus uictoriam irati, trucidarent quos pellere non poterant. pepulerunt tamen iam paucos ſuperatos, & labore ac uulneribus feſſos. inde diſſipati omnes

ſunt: equoſq; ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lẽtulus tri. militum cum prætervehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum conſulem vidiſſet: L. Æmili, inquit, quem unum inſontem culpæ cladis hodiernæ dij reſpicere debent: cape hunc equum: dum & tibi virium aliquid ſupereſt: comes ego te tollere poſſum, ac protegere: ne funeſtam hanc pugnam morte conſulis feceris. etiam ſine hoc lachrymarum ſatis, luctusq; eſt. Ad ea conſul. Tu quidem Cn. Corneli macte virtute eſto: ſed caue fruſtra miſerando exiguum tempus è manibus hoſtium euadẽdi abſumas. Abi: nuntia publice patribus: urbem Romã muniant: ac prius quàm hoſtis victor adueniat: præſidijs firment: priuatimq; Q. Fabio: L. Æmilium præceptorum eius memorem, & vixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare: Ne aut te rus iterum è conſulatu: aut accuſator collegæ exiſtam: ut alieno crimine innocentiam meam protegam. Hæc exigentem prius turba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere conſulem, ignorantes quis eſſet: obrueruntq; telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſi fugiunt. Septem millia hominum in minora caſtra, decem in maiora, duo fermè in vicum ipſum Cannas perfugerunt: qui extemplo à Cartalone, atq; equitibus, nullo munimento tegente vicum, circumuenti ſunt. Conſul alter, ſeu forte, ſeu conſilio, nulli fugientium inſertus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, è tanta propè ciuium ſociorumq; parte cæſi dicuntur. in his alter conſulum: quæſtores, L. Attilius, et L. Furius Bibaculus: XXI trib. mili. conſulares quidam, prætorijq;, & ædilitij: inter eos Cn. Seruilius. C, Iunius:

& M.Minutius numeratur:qui magiſter equitum prio re anno aliquot diebus ante fuerat: LXXX *præterea ſe natores:aut q eos magiſtratus geſſiſſent:unde in ſenatum legi deberent:cum ſua uoluntate milites in legionibus facti eſſent.Capta eo prælio tria millia peditum, & equi tes trecenti dicuntur.Hæc eſt pugna* Allienſi *cladi nobili tate par: cæterum utq; hæc illa,quæ poſt pugnam acci dêre:leuior:quia ab hoſte ceſſatum eſt : ſic ſtrage exerci tus grauior,fœdiorq; fuit fuga.nanq; ad* Alliam *ſicut ur bem prodidit:ita exercitum ſeruauit . ad* Cannas *fugien tem conſulem uix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius mo rientis propè totus exercitus fugit.Binis in caſtris cum multitudo ſemiermis ſine ducibus eſſet: nuntium qui in maioribus erant:mittunt:dum prælio,deinde ex lætitia epulis fatigatos quies nocturna hoſtes premeret : ut ad ſe tranſirent.uno agmine* Cannuſium *abituros eſſe . Eam ſententiam alij totam aſpernari.cur enim illos,qui ſe accer ſant:ipſos non uenire:cum æque coniungi poſſent ? quia uidelicet plena hoſtium omnia in medio eſſent: & alio rum,quàm ſua corpora tanto periculo mallent obijcere. obijcere.Alijs nō tam ſententia diſplicere; quàm animus deeſſe.*P.*Sempronius Tuditanus tribunus militum, Ca pi ergo mauultis,inquit,ab auariſſimo & crudeliſſimo hoſte?æſtimariq; capita ueſtra? & exquiri pretia ab in terrogantibus,*Romanus *ciuis ſis, an* Latinus *ſocius ?u t ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur. non tibi.non uos quidem* L.Æmilij, *qui ſe bene mori, quàm turpiter uiuere maluit:& tot fortiſſimorum uirorum ꝗ circa eum cumulati iacent:ſimiles eſtis.ſed antequam op primat lux:maioraq; hoſtium agmina obſepiant iter:per hos,qui inordinati, atque incompoſiti obſtrepunt por*

tis:erumpamus.ferro,atque audacia iter fiat quàm uis per confertos hoſtes.cuneo quidem hoc laxum atque ſolutum agmen,ac ſi nihil obſtet: tranſibimus. Itaque ite mecum,qui & uos metipſos,& rem pub.ſaluam uultis. Hæc ubi dicta dedit:ſtringit gladium.cuneoq; facto per medios uadit hoſtes.& cum in latus dextrum,quod patebat:Numidæ iacularentur: tranſlatis in dextrum ſcutis,in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerunt: atque inde protinus alio magno agmine adiuncto Cannuſium incolumes perueniunt. Hæc apud uictos magis impetu animorum,quem ingenium ſuum cuiq;,aut ſors dabat: quàm ex conſilio ipſorum,aut imperio cuiuſquam agebantur. Annibali uictori cum cæteri circunfuſi gratularentur:ſuaderentq;,ut tanto perfunctus bello, diei quod reliquum eſſet,noctisq; inſequentis,quietem,& ipſe ſibi ſumeret:& feſſis daret militibus: Maharbal præfectus equitum minime ceſſandum ratus, Immo ut quid hac pugna ſit actum ſcias:die quinto,inquit,uictor in Capitolio epulaberis.ſequere cum eqte:ut prius te ueniſſe,quàm uenturum ſciant,Præcedant, Annibal inquit, nuntij:læta res eſt:ſed uia maior:quàm ut eam ſtatim capere animo poſſim.itaque uoluntatem ſe laudare Maharbalis, ait:ad conſilium prenſandum tempus opus eſſe. Tum Maharbal. Non omnia nimirum eidem dij dedere. Vincere ſcis Annibal:uictoria uti neſcis. Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe urbi,atque imperio. Poſtero die ubi primum illuxit:ad ſpolia legenda,fœdamq; etiam hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia, pedites paſſim,equitesq;:ut quem cuique ſors,aut pugna iunxerat,aut fuga. Aſſurgentes quidam ex ſtrage media cruenti, quos ſtricta matutino

frigore excitauerant uulnera: ab hoſte oppreſſi ſunt. Quoſdam & iacentis uiuos ſuccisis fœminibus, poplitibusq́; inuenerunt, nudantes ceruicem iugulumq́;, & reliquum ſanguinem inuitantes haurire. Inuenti ſunt quidam merſis in effoſſam terram capitibus: quos ſibi ipſos feciſſe foueas, obruentes ora ſubiecta ſuperq́; humo iniecta interclusiſſe ſpiritum apparebat. Præcipue conuertit omnes ſubſtratus Numida *mortuo ſuper incumbenti* Romano *uiuus, naſo auribusq́; laceratis: cum manibus ad capiendũ telum inutilibus in rabiem ira uerſus, laniando dẽtibus hoſtem expiraſſet. Spolijs ad multũ diei lectis*, Annibal *ad minora ducit caſtra oppugnanda: & omnium primum brachio fluminis obiecto eos excludit. Cæterũ ab omnibus labore, uigilijs, uulneribus etiam feſſis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta. pacti ut arma atque equos traderent: in capita* Romana *tricenis nummis quadrigatis: in ſocios ducenis, in ſeruos centenis, & ut eo pretio perſoluto, cum ſingulis abirent ueſtimentis, in caſtra hoſtes acceperunt: traditiq́; in cuſtodiam omnes ſunt: ſed ſeorſum ciues, ſocijq́;. Dum ibi tempus teritur: interea cum ex maioribus caſtris, quibus ſatis uirium aut animi fuit: ad quatuor millia hominum, &* CC *equites, alij agmine, alij palati paſſim per agros, quod haud minus tutum erat:* Cannuſium *perfugiſſent: caſtra ipſa ab ſaucijs, timidisq́; eadem conditione, qua altera, tradita hoſti. Præda ingens parta eſt: & præter equos, uiroſq́;, & ſi quid argenti, quod plurimum in faleris equorum erat: (nam ad ueſcendum facto perexiguo utiq; militantes utebantur) omnis cætera præda diripienda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa conferri in unum corpora ſuorum iuſſit. Ad octo millia fuiſſe dicuntur fortiſſimorum uirorum. Con-*

ſulem quoq; Romanum conquiſitum, ſepultumq́;, q̃dam authores ſunt. Eos, qui Cannuſium perfugerant: mulier Paula nomine Buſa, genere clara ac diuitijs, mœnibus tantum tectiſq; à Cannuſinis acceptos, frumento, ueſte, uiatico etiam iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cæterum cum ibi tribuni militum quatuor eſſent, Fabius Maximus de legione prima, cuius pater priore anno dictator fuerat: & de legione ſecunda L. Publicius Bibulus & P. Cornelius Scipio, & de legione tertia Ap. Claudius Pulcher, q̃ proxime ædilis fuerat: omnium conſenſu ad P. Scipionẽ admodum adoleſcentem, & ad Ap. Claudium ſumma imperij delata eſt. quibus conſultantibus inter paucos de ſumma rerum nuntiat P. Furius Philus conſularis uiri filius: nequicquam eos conſultare: perditam ſpem ſouere: deſperatam, comploratamq́; rem eſſe publicam. nobiles iuuenes quoſdam, quorum principem L. Cecilium Metellum: mare ac naues ſpectare: ut deſerta Italia, ad regũ aliquem transfugiant. Quod malum præter quàm quod atrox ſuper tot clades, etiam nouum, cum ſtupore ac miraculo torpidos defixiſſet: & qui aderant, concilium aduocandum de eo cenſerent: negat conſilij rem eſſe Scipio, iuuenis fatalis dux huiuſce belli: audendum atq; agendum, non conſultandum ait in tanto malo eſſe. irent ſecum extemplo armati: qui rempublicam ſaluam uellent. nuſquam uerius, quàm ubi ea cogitentur: hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire, ſequentibus paucis, in hoſpitium Metelli. & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat: inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantium gladio, ex mei animi ſententia, inquit, iuro: ut ego rempublicam non deſertam: neque alium ciuem Romanum

deſerere patiar. ſi ſciens fallo: tum me Iupiter Optime Maxime, domum, familiam, remq́; meam peſſimo leto afficiás. In hæc uerba L. Cecili iures expoſtulo: cæteriq́; : qui adeſtis. qui non iurauerit: in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi uictorem Annibalem cernerent: iurant omnes: cuſtodiēdosq́; ſemetipſos Scipioni tradunt. Eo tempore, quo hæc Cannuſij agebantur: Venuſiam ad conſulem ad quatuor millia peditum equitumq́;, qui ſparſi fuga per agros fuerant: peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benigne accipiendos, curandosq́; cum diuiſiſſent: in ſingulos equites togas, & tunicas, & quadrigatos nummos quinoſdicenos, & peditibus denos, & arma quibus deerant: dederunt. cæteraq́; publice ac priuatim hoſpitaliter facta: certatumq́;: ne à muliere Cannuſina populus Venuſinus officijs uinceretur. ſed grauius onus Buſæ multitudo faciebat. & iam ad decem millia hominum erant. Appiusq́;, & Scipio poſtquam incolumem eſſe alterum conſulem acceperunt: nuntium extemplo mittunt: quantæ ſecum peditū, equitumq́; copiæ eſſent: ſciſcitatumq́; ſimul: utrum Venuſiam adduci exercitum, an manere iuberet Cannuſij? Varro ipſe Cannuſium copias traduxit. Et iam aliqua ſpecies conſularis exercitus erat: mœnibusq́; ſe tueri, & ſi non armis ab hoſte uidebantur defenſuri. Romam, ne has quidem reliquias ſupereſſe ciuium, ſociorumq́;, ſed occidione occiſum cum duobus exercitibus conſulem, deletasq́; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſalua urbe tantum pauoris, tumultusq́; intra mœnia Romana fuit. itaq́; ſuccumbam oneri: neq; aggrediar narrare: quæ differendo minora uero facio. Conſule exercituq́; ad Traſimenum priore anno amiſſo, non uulnus ſuper uul

mus, ſed multiplex clades, cum duobus conſulibus conſulares exercitus amiſſi nunciabantur: nec ulla iam caſtra Romana, nec ducem, nec militem eſſe: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè totam Italiam factam. Nulla profectò alia gens tanta mole cladis non obruta eſſet. Comparem cladem ad Ægateis inſulas Carthaginienſium prælio nauali acceptam? qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſere: hinc uectigales, ac ſtipendiarios fieri ſe paſſi ſunt: cæteræ clades pugnæ aduerſæ in Africa? cui poſtea hic ipſe Annibal ſuccubuit. nulla ex parte comparandæ ſunt: niſi quod minore animo latæ ſunt. P. Furius Philo, & M. Pomponius prætores ſenatum in curiam Hoſtiliam uocauerunt: ut de urbis cuſtodia conſulerent. neq; enim dubitabant: deletis exercitibus, hoſtem ad oppugnandam Romam, quod unum opus belli reſtaret, uenturum. Cum malis ſicut ingentibus, ita ignotis, nec conſilium quidem ſatis expedirent: obſtreperetq; clamor lamentantium mulierum: & nondum palàm facti uiui, mortuiq; per omnes penè domos promiſcue complorarentur: tum Fabius Maximus cenſuit equites expeditos et Appia, & Latina uia mittendos: qui obuiam euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga, paſſim diſſipatos, forte referrant: quæ fortuna conſulum, atq; exercituũ ſit: & ſi quid dij immortales miſerti imperij: reliquum Romani nominis fecerint: ubi eæ copiæ ſint: quò ſe Annibal poſt prælium contulerit: quid paret: quid agat: acturusq; ſit. Hæc exploranda, noſcendaq; per impigros iuuenes eſſe. Illud per patres ipſos agendum: quoniam magiſtratuum parum ſit: ut tumultum, ac trepidationem in urbe tollant: matronas publico arceant: cõtinerîq; itra ſuũ quanq; limen cogant: comploratus familiarũ coerceant: ſi-

lentium per urbem faciant: nuntios rerum omnium ad pretores deducendos curent: ſuæ quiſq; fortunæ domi au thorem expectent. cuſtodeſq; præterea ad portas po nant: qui prohibeant quenquam egredi urbem: cogantq; homines nullam, niſi urbe ac mœnibus ſaluis ſalutem ſperare: ubi conticuerit tumultus: recte tum in curiam pa tres reuocandos: conſulendumq; de urbis cuſtodia eſſe. Cum in hanc ſententiam pedibus omnes iſſent: ſummo ta q; foro per magiſtratus turba, patres diuerſi ad ſedan dos tumultus diſceſſiſſent: tum demum litteræ à Terentio conſule allatæ ſunt: L. Æmilium conſulem, exercitumq; cæſum: Canuſijq; ſe eſſe, reliquias tantæ cladis uelut ex naufragio colligentem: ad x millia militum fermè eſſe incompoſitorum, inordinatorumq;. Annibalem nunc ſe dere ad Cannas in captiuorum pretijs, prædaq; alia ui ctoriā nec uictoris animo, nec magni ducis more metien tem. Tum priuatæ quoq; per domos clades uulgatæ ſunt: adeoq; totam urbem oppleuit luctus: ut ſacrum anniuer ſarium Cereris intermiſſum ſit: quia nec lugentibus id fa cere, eſt fas: nec ulla in illa tempeſtate matrona expers lu ctus fuerat. Itaq; ne ob eandem cauſam alia quoq; ſacra publica, aut priuata deſererentur: ſenatus conſulto diebus XXX luctus eſt finitus. Cæterum cum ſedato urbis tu multu reuocati in curiam patres eſſent: aliæ inſuper ex Sicilia litteræ allatæ ſunt ab T. Octacilia proprætore: re gnum Hieronis claſſe Punica uaſtari: cui cum opem im ploranti ferre uellet: nuntiatum ſibi eſſe: aliam claſſem ad Ægateis inſulas ſtare paratam, inſtructamq;: ut ubi ſe uerſum ad tuendam Syracuſanam, orā Pœni ſenſiſſent: Lilybæum extemplo, prouinciamq; aliam Romanam aggrederentur. itaq; claſſe opus eſſe: ſi regem ſocium, Sici

liamq;

liamq́; tueri uellent. Litteris conſulis, proprætorisq́; le/ ctis, A. Claudium, qui claſſi ad Hoſtiam ſtanti præſ/ ſet: Cannuſium ad exercitum mittendum: ſcribendumq́; cōſuli: ut cum prætori exercitum tradidiſſet: primo quoq; tempore quantum per commodum Reipub. fieri poſſet, Romam ueniret. Territi etiam ſuper tantas clades, cum cæteris prodigijs: tum quod duæ ueſtales eo anno, Opi/ mia, atq; Floronia ſtupri compertæ: et altera ſub terram, ut mos eſt: ad portam Collinam necata fuerat: altera ſi/ bimetipſa mortem conſciuerat: L. Cantilius ſcriba Ponti ficum, quos nunc minores Pontifices appellant: qui cum Floronia ſtuprum fecerat: à Pontifice maximo eo uſq; uirgis i comitio cæſus erat: ut iter uerbera expiraret. Hoc nefas cum inter tot (ut fit) clades in prodigium uerſum eſſet: decemuiri libros adire iuſſi ſunt. Et Q. Fabius Pi/ ctor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatum: quibus precibus, ſupplicationibusq́; deos poſſent placare: & quæ nam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex fata/ libus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra uiui dimiſſi ſunt in locum ſaxo conſectum, ibi an te hoſtijs humanis minime Romano ſacro imbutum. Pla catis ſatis ut rebantur deis, M. Claudius Marcellus ab Hoſtia mille & quingentos milites, quos in claſſem ſcri/ ptos habebat: Romam, ut urbi præſidio eſſent: mittit: ipſe legione claſſis (ea legio tertia erat) cum tri. mil. Theano Sidicino præmiſſa, claſſe tradita P. Furio collegæ, paucos poſt dies Cannuſium magnis itineribus contendit. Di/ ctator ex authoritate patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magiſter equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII. & quoſdam prætextatos. ſcribunt.

quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. Item ad ſocios Latinumq; nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela, alia parari iubent. Et uetera hoſtium ſpolia detrahunt templis, porticibusq;. Et aliã formam noui delectus inopia liberorum capitum, ac neceſſitas dedit. octo millia iuuenum ualidorum ex ſeruitijs, prius ſciſcitantes ſingulos uellent'ne militare, empta publice armauerunt. Hic miles magis placuit: cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret. Nanq; Annibal ſecundum tam propſperam ad Cannas pugnam uictoris magis, quàm bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis, ſegregatisq; ſocijs eos, ſicut ante ad Trebiam, Traſimenumq; lacum, benigne allocutus ſine pretio dimiſiſſet: Romanos quoq; uocatos, quod nunquam aliâs antea: ſatis miti ſermone alloquitur. Non internecinum ſibi eſſe cum Romanis bellum: de dignitate, atq; imperio certare. & patres uirtuti Romanæ ceſſiſſe: & ſe id adniti: ut ſuæ inuicem ſimul felicitati, & uirtuti cedatur. itaq; redimendi ſe captiuis copiam facere. pretium fore in capita, equiti quingenos quadrigatos nummos, trecenos pediti, ſeruo centum. Quanquam aliquantũ adijciebatur equitibus ad id pretium, quod pepigerant dedentes ſe: læti tamen quancunq; conditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio ipſorum decem deligi: qui Romam ad ſenatum irent. nec pignus aliud fidei, quàm ut iurarent ſe rediturus acceptum. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginienſis: qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos: conditiones ferret. Cum egreſſi caſtris eſſent: unus ex ijs minime Romani ingenij homo, uelut aliquid oblitus, iuriſiurandi ſoluendi cauſa cum in caſtra rediſſet: ante noctem comites aſſequitur. Vbi eos Romã ue

nire nunciatum eſt: Carthaloni *obuiam* lictor *miſſus: qui dictatoris uerbis nuntiaret: ut ante noctem excederet finibus* Romanis. Legatis *captiuorum ſenatus ab dictatore datus eſt.* Quorum *princeps* M. Iunius, P. C. *inquit, nemo ueſtrum ignorat: nulli unquam ciuitati uiliores fuiſſe captiuos: quàm noſtræ: cæterũ niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa: non alij unquam minus negligendi uobis, quàm nos in hoſtium poteſtatem uenerunt. non enim in acie per timorem arma tradidimus: ſed cum propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum prælium extraxiſſemus: in caſtra recæpinus nos. diei reliquum, ac noctem inſequentem feſſi labore ac uulneribus uallum ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſſi ab exercitu uictore aqua arceremur: nec ulla iam per confertos hoſtis erumpendi ſpes eſſet: nec eſſe nefas duceremus: quinquaginta millibus hominum ex acie noſtra trucidatis, aliquem ex* Cannenſi *pugna* Romanum *militem reſtare: tunc demum pacti pretium: quo redempti dimitteremur: arma, in quibus nihil iam auxilij erat: hoſti tradidimus.* Maiores *noſtros quoq; acceperamus ſe à* Gallis *auro redemiſſe: & patres noſtros, aſperrimos illos ad conditionem pacis, legatos tamen captiuorum redimendorum gratia* Tarentum *miſiſſe. atqui in* Italia *cum* Gallis, *& ad* Heracleam *cum* Pyrrho, *utraq; non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit.* Cannenſes *cam pos acerui* Romanorum *corporum tegunt: nec ſuperſumus pugnæ: niſi in quibus trucidandis & ferrum & uires hoſtem defecerunt.* Sunt *etiam de noſtris quidam: qui nec in acie quidem refugerunt: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderentur: in poteſtatẽ hoſtiũ uenerunt.* Haud *equidem ullius ci*

uis, aut commilitonis fortunæ, aut conditioni inuideo: nec premendo alium me extuliſſe uelim uideri. ne illi quidem, niſi pernicitatis pedum & curſus aliquot præmiũ eſt: qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius quàm Venuſiæ, aut Cannuſij conſtiterunt: ſe nobis merito prætulerint: gloriatiq; ſint: in ſe plus, quàm in nobis præſidij Reipub. eſſe. Sed illis ut bonis ac fortibus uiris militibusq; utemini: ut nobis iam promptioribus pro patria: quod beneficio ueſtro redempti, atq; in patriam reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo millia ſeruorum audio armari. non minor numerus noſter eſt: nec maiori pretio redimi poſſumus: quàm hi emuntur. nam ſi conferam nos cum illis: iniuriam nomini Romano faciam. Illud etiam in tali conſilio animaduertendum uobis cenſeam: P. C. ſi tam duri oris eſſe uelitis: quod nullo noſtro merito faciatis: cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho uidelicet? qui nos hoſpitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac pœno? qui utrum auarior, an crudelior ſit, uix exiſtimari poteſt. Si uideatis cathenas, ſqualorem, deformitatemq; ciuium ueſtrorum: nõ minus profectò uos ea ſpecies moueat: quàm ſi ex altera parte cernatis ſtratas Cannenſibus campis legiones ueſtras. intueri poteſtis ſolicitudinem, & lachrymas in ueſtibulo curiæ ſtantium cognatorum noſtrorum, expectantiumq; reſponſum ueſtrum? cum ij pro nobis, proq; ijs, qui abſunt: ita ſuſpenſi ac ſoliciti ſint: quem cenſetis animum ipſorum eſſe: quorum in diſcrimine uita, libertaſq; eſt? Si medius fidius ipſe in nos mitis Annibal contra naturam ſuã eſſe uelit: nihil tamen nobis uita opus eſſe cenſeamus cum indigni ut redimeremur à uobis, uiſi ſumus. Redire Romam quondam remiſſi à Pyrrho ſine pretio capti:

ſed rediere cum legatis primoribus ciuitatis ad redimendos ſeſe miſſis. Redeam ego in patriam trecentis nummis non æſtimatus ciuis? ſuum quiſq; habet animum P. C. Scio in diſcrimine eſſe uitam, corpusq́; meum. magis me famæ periculum mouet: ne à uobis damnati, ac repulſi habeamur. neq; enim uos pretio peperciſſe homines credent. Vbi is finem fecit: extemplo ab ea turba, quæ in comitio erat: clamor flebilis eſt ſublatus manuſq́; ad curiam tendebant orantes: ut ſibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus, ac neceſſitas turbæ huic uirorum in foro immiſcuerat. Senatus ſummotis arbitris conſuli cœptus. Ibi cum ſententijs uariaretur: & alij redimendos de publico: alij nullam publice impenſam faciendam: nec probibendos ex priuato redimi: ſi quibus argentum in præſentia deeſſet: dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusq́; ac prædijs cauendum populo, cenſerent: tum T. Manlius Torquatus priſcæ ac nimis duræ, ut pleriſq; uidebatur, ſeueritatis, interrogatus ſententiam, ita locutus fertur. Si tantummodo poſtulaſſent legati pro ijs, qui in hoſtium poteſtate ſunt: ut redimerentur, ſine ullius inſectatione eorum breui ſententiã peregiſſem. quid enim aliud quàm admonendi eſſetis, ut morem traditum à patribus neceſſario ad rem militarem exemplo ſeruaretis? Nunc autem cum propè gloriati ſint quod ſe hoſtibus dediderint: præferriq́; non captis modo in acie ab hoſtibus, ſed etiam ijs, qui Venuſiam, Cannuſiumq́; peruenerunt: atq; ipſi C. Terentio conſuli, æquum cenſuerint: nihil uos eorum P. C. quæ illic acta ſunt: ignorare patiar. Atq; utinam hæc, quæ apud uos acturus ſum: Cannuſij apud ipſum exercitum agerem, optimum teſtem ignauiæ cuiusq́; et uirtutis: aut unus hic ſaltem ad

eſſet P. Sempronius: quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent mili-
tes: hodie in caſtris Romanis, non captiui in hoſtium po
teſtate eſſent: & cum feſſis pugnando hoſtibus, tum uictor
ria lætis, & ipſis pleriſq; regreſſis in caſtra ſua, noctem
ad erumpendum liberam habuiſſent: & ſeptem armar
torum hominum millia erumpere etiam inter confertos
hoſtes potuiſſent. Neq; per ſe ipſi hoc facere conati ſunt: ne-
q; alium ſequi uoluerunt. Nocte propè tota P. Semproni
us Tuditanus non deſtitit admonere, adhortariq; eos: dū
paucitas hoſtium circa caſtra, dum quies ac ſilentiū eēt:
dum nox incœptum tegeret: ſe ducem ſequerentur. ante
lucem peruenire in tuta loca, in ſociorum urbes poſſe. Si
cut auorum memoria P. Decius tri. mil. in Samnio, ſicut
nobis adoleſcentibus, priore Punico bello Calpurnius
Flamma trecentis uoluntarijs, cum ad tumulum eos ca-
piendum, ſitum inter medios hoſtes, duceret: dixit: moria
mur milites: & morte noſtra eripiamus ex obſidione cir-
cunuentas legiones: ſi hoc nec P. Sēpronius diceret: nec
uiros quidem, nec Romanos uos duceret: ſi nemo tantæ
uirtutis exiſteret comes. uiam non ad gloriam magis,
quàm ad ſalutem ferentem demonſtrat: ducem ſe in patri
am, ad parentes, ad coniuges ac liberos facit: ut ſeruemi-
ni, deeſt uobis animus. quid, ſi moriendum pro patria
eſſet: faceretis? Quinquaginta millia ciuium, ſociorumq;
circa uos eo ipſo die cæſa iacent. ſi tot exempla uirtutis nō
mouent: nihil unquam mouebit. ſi tanta clades uobis ui-
lem uitam non fecit: nulla faciet, et liberi, atq; incolumes
deſiderate patriam: immo deſiderate: dum patria eſt: dū
ciues eius eſtis. ſero nunc deſideratis, diminuti capite, ab-
alienati iure ciuium, ſerui Carthaginienſium facti. pretio
redituri eſtis eò, unde ignauia, ac nequitia abiſtis? P. Sem-

pronium ciuem ueſtrum non audiſtis, arma capere, ac ſe iubentem ſequi: Annibalem paulopoſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quàm ego ignauiam iſtorum accuſo? cum ſcelus poſſim accuſare? non enim modo ſequi recuſarunt bene monentem: ſed obſiſtere, ac retinere conati ſunt: ni ſtrictis gladijs uiri fortiſſimi inertis ſummouiſſent. Prius inquam P. Sempronio per ciuium agmen, quàm per hoſtium fuit erumpendum. hos ciues patria deſideret? quorum ſi cæteri ſimiles fuiſſent: neminem hodie ex ijs, qui ad Cannas pugnauerunt: ciuem haberet. Ex millibus ſeptem armatorum ſexcenti extiterunt: qui erumpere auderent: qui in patriam liberi, atque armati redirent. neque ijs quadraginta millia hoſtium obſtitere. quàm tutum iter duarum propè legionum agmini futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie uiginti millia armatorum Cannuſij, fortia, fidelia P.C. Nunc autem quemadmodum hi boni, fideleſq; (nam fortes ne ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe: qui erumpentibus quin erumperent, obſiſtere conati ſint: aut non inuidere eos cũ incolumitati, tum gloriæ illorum per uirtutem partæ: cum ſibi timorem, ignauiamq; ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentorijs latentes ſimul lucem, atq; hoſtem expectare: cum ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. At enim ad erumpendum è caſtris defuit animus: ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. Dies nocteſq; aliquot obſeſſi armati ſe ipſi tutati uallo ſunt: tandem ultima auſi, paſſiq;, cum omnia ſubſidia uitæ deeſſent: affectiſq; fame uiribus, arma iam ſuſtinere nequirent: neceſſitatibus magis humanis, quàm armis uicti ſunt. Orto ſole hoſtis ad uallum acceſſit. ante ſecundam horam nullam for-

tunam certaminis experti, tradiderunt arma, ac ſeipſos. Hæc uobis ipſorum per biduum militia fuit. Cum acie ſtare, ac pugnare debuerit: tum in caſtra refugerunt: cum pro uallo pugnandum erat: caſtra tradiderunt, neq; in acie, neq; in caſtris utiles. Quos redimam? Cum erumpere caſtris oportet; cunctamini, ac manetis. cum manere, & caſtra tutari armis neceſſe eſt: & caſtra, & arma, & uos ipſos traditis hoſti. Ego non magis iſtos redimendos P.C. *cenſeo: quam illos dedēdos* Annibali: *qui per medios hoſtis è caſtris eruperunt: ac per ſummam uirtutem ſe patriæ reſtituerunt.* Poſtquam Manlius dixit: quanquā *patrum quoq; pleroſq; captiui cognatione attingebant: præter exemplum ciuitatis minime in captiuos iam inde antiquitus indulgentis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit: quia nec ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam emendos, armandosq;, nec* Annibalem *maxime huiuſce rei, ut fama erat, egentem locupletari uolebant. Cum triſte reſponſum non redimi captiuos redditum eſſet: nouus q; ſuper ueterem luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet: cum magnis fletibus, queſtibusq; legatos ad portam proſecuti ſunt.* Vnus ex iis do*mum abiit: quod fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. Quod ubi innotuit: relatumq; ad ſenatum eſt: omnes cenſuerunt, comprehendendum, & cuſtodibus publice datis, deducendum ad* Annibalem. Eſt & *alia de captiuis fama.* X *primos ueniſſe. de eis cum dubitatū in ſenatu eſſet: admitterentur in urbem, nec ne: ita admiſſos eſſe: ne tamen iis ſenatus daretur. morantibus deinde longius omnium ſpe, alios tres inſuper legatos ueniſſe,* L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Manlium. *tum demum ab cognato* Scribonii *tribuno pl. de redime-*

dis ceptiuis relatum eſſe: nec cenſuiſſe redimendos ſenatum. & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe: decem ueteres remanſiſſe: quod per cauſam recognoſcendi nomina captiuorum ad Annibalem ex itinere regreſſi religione ſeſe exoluiſſent. de iis dedendis magna contentione actum in ſenatu eē: uictosq; paucis ſententijs: qui dedēdos cenſuerint. cæterum proximis cenſoribus adeo omnibus notis, ignominijsq; confectos eſſe: ut quidam eorum mortem ſibi ipſi conſciuerint: cæteri non foro ſolum omni deinde uita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis adeo diſcrepare iter authores, quàm quid ueri ſit, diſcernere queas. Quanto autem maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit: uel ea res indicio ē: quod q ſociorum ad eam diem firmi ſteterant: tum labare cœperunt: nulla profectò alia de re: quàm quod deſperauerant de imperio. Defecere autem ad Pœnos hi populi: Attellani: Calatini: Hirpini: Apulorum pars: Samnites: præter Pentellinos, Brutij omnes: Lucani: præter hos Surrentini: & Cræcorum omnis fermè ora: Tarentini: Metapontini: Grotonenſes: Locriq;: & Ciſalpini omnes Galli. Nec tamen hæc clades, defectionesq; ſociorum mouerunt, ut pacis unquam mentio apud Romanos fieret: neq; ante conſulis Romani aduentum: nec poſtquam is rediit: renouatiq; memoria acceptæ cladis. quo in tempore ipſo adeo magno animo ciuitas fuit: ut conſuli ex tanta clade, cuius ipſe maxima cauſa fuiſſet: redeunti, & obuiam itum frequenter ab omnibus ordinibus ſit: & gratiæ actæ: qd de repub. non deſperaſſet. cui ſi Carthaginienſium ductor fuiſſet: nihil recuſandum ſupplicij foret.

DECADIS TERTIÆ LIBER TERTIVS.

ANNIBAL POST CANNENſem pugnam, caſtra capta ac direpta, confeſtim ex Apulia in Samnium mouerat, accitus in Hirpinos à Statio pollicente ſe Coſſam traditurũ. Coſſanus erat Trebius nobilis inter ſuos, (ſed premebat eum Coſſanorum factio) familiæ per gratiam Romanorũm potentis. poſt famam Cannenſis pugnæ, uulgatumq; crebris ſermonibus aduentum Annibalis, cum Coſſam urbem exceſſiſſet: ſine certamine tradita urbs Pœno: præſidiumq; acceptum eſt. ibi præda omni, atque impedimentis relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius urbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet: ipſe per agrum Campanum mare inferum petit oppugnaturus Neapolim: ut urbem maritimam haberet. Vbi fines Neapolitanorum intrauit: Numidas partim in inſidijs (& pleraq; cauæ ſunt uiæ, ſinusq; occulti) quacunq; arte poterat, diſpoſuit: alios præ ſe actam prædã ex agris oſtentantis obequitare portis iuſſit. in quos, quia nec multi, & incompoſiti uidebantur: cum turma equitum eruppiſſet: à cedentibus conſulto, tracta in inſidias circumuenta eſt. nec euaſiſſet quiſquam: ni mare propinquum, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræq; conſpectæ peritis nandi dediſſent effugium. aliquot tamen eo plio nobiles iuuenes capti, cæſiq; ſunt. inter quos & Egeas præfectus equitum intemperantius cedentes ſecutus, ceci

dit. Ab urbe oppugnanda Pœnum abſterruere conſpecta mœnia, haud quaquam prompta oppugnanti. Inde, Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate, atq; indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, ſenatum & ſibi, & plebi obnoxium Pacuuius Calanus fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cæterum malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Traſimenum eſt: in ſummo magiſtratu eſſet: iam diu infeſtā ſenatui plebem ratus per occaſionem nouandi res magnū auſuram facinus, ut ſi in ea loca Annibal cum uictore exercitu ueniſſet: trucidato ſenatu, traderet Capuam pœnis: improbus homo, ſed non ad extremum perditus, cū mallet incolumi, quàm euerſa repub. dominari: nullam autem incolumem eſſe orbatam publico conſilio crederet: rationem inijt: qua & ſenatum ſeruaret: & obnoxium ſibi, ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis conſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſarium fuiſſet: præfatus eſſet: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet: filiamq; Romam nuptum Liuio dediſſet: cæterum maiorē multo rem, magiſq; timēdam inſtare. non enim ꝑ defectionē ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed per cædem ſenatus uacuam remp. tradere Annibali, ac Pœnis uelle. eo ſe periculo poſſe liberare eos: ſi permittant ſibi: & certaminum in rep. obliti credant. Cum omnes uicti metu permitterent: claudam in curia uos, inquit: & tanquam & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando conſilia, qbus nequicquā aduerſarer: uiam ſaluti ueſtræ inueniam. ĩ hoc fidem, quam uultis ipſi: accipite. Fide data egreſſus claudi curiam iubet: præſidiumq; in ueſtibulo reliquit; neq;

adire curiam iniuſſu ſuo, ne ue inde egredi poſſit. Tunc uocato ad concionem populo, quod ſæpe, inquit, optaſtis Campani: ut ſupplicij ſumendi uobis ex improbo, ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet: eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium, ſeruorumq; tuentur: cum ſummo ueſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberam. Clauſos omnes in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicquam raptim, aut forte temere egeritis. de ſingulorum capite uobis ius ſententiæ dicendæ faciam: ut quas quiſq; emeritus eſt, pœnas pendat. Sed ante omnia ita uos iræ indulgere oportet, ut potiorem ira ſalutem, atq; utilitatem ueſtrã habeatis. Etenim hos (ut opinor) odiſtis ſenatores. nam ſenatum omnino non habere non uultis. quippe aut rex, quod abominandum: aut, quod unum liberæ ciuitatis conſilium eſt: ſenatus habendus eſt. Itaq; duæ res ſimul agendæ uobis ſũt ut & ueterem ſenatum tollatis: & nouum cooptetis. Citari ſingulos ſenatores iubebo: de quorum capite uos conſulam. quod de quoq; cenſuerit: fiet. ſed prius in eius locũ uirum fortem ac ſtrenuum nouũ ſenatorem cooptabitis: quàm de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit: et nominibus in urnã coniectis, citari quod primum ſorte nomen excidit: ipſumq; è curia produci iuſſit. Vbi auditum eſt nomen: malum, & improbum pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignum. Tum Pacuuius. uideo quæ ſententia de hoc ſit data: eijcitur pro malo atque improbo. bonum ſenatorem, & iuſtum eligite. Primo ſilentiũ erat inopia potioris ſubijciundi. deinde cum aliquis omiſſa uerecundia quempiam nominaſſet: multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alij negarent noſſe: alij nunc probra: nunc humilitatem, ſordidamq; inopiam, & pu

dendæ artis aut quæſtus genus obijcerent. Hoc multo magis in ſecundo, ac tertio citato ſenatore eſt factum: ut ipſius pœnitere homines appareret: quem autem in eius ſubſtituerent locum: deeſſe. quia nec eoſdem nominari attinebat, nihil aliud, quàm ad audienda probra nominatos: & multo humiliores, obſcurioresq́; cæteri erant eis: qui primi memoriæ occurrebant. Ita dilabi homines: notiſſimum quodq; malum maxime tolerabile dicentes eſſe: iubentesq́; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius, cum obnoxium uitæ beneficio ſenatum multo ſibi magis, quàm plebi feciſſet: ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis libertatisq́; memoria, plebem affari: ſalutare: benigne inuitare: apparatis accipe epulis: eius cãs ſuſcipere: ei ſemp paratí adeſſe: ſecundum eam in lite iudicem dare: q magis popularis, aptiorq́; in uulgus fauori conciliando eẽt. iam uero nihil in ſenatu actum aliter. quàm, ſi plebis ibi eſſet concilium. Prona ſemper ciuitas in luxuriam nõ ingeniorum modo uitio, ſed affluenti copia uoluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtrisq́;, tũ uero ita obſequio principum, & licentia plebis laſciuire: ut nec libidini, nec ſumptibus modus eſſet. ad contemptũ legum, magiſtratuum, ſenatusq́; acceſſit tum poſt Cannenſem cladem: ut, cuius aliqua erat uerecũdia: Romanum quoq; imperiũ ſperneret. Id modo erat in mora ne ĩd extemplo efficerent: quod cõnubium uetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: & qđ, cum militarent aliquot apud Romanos: maximum uinculum erant trecenti equites nobiliſſimus quiſq; Campanorum, in præſidia Sicularum urbium delecti ab Romanis, ac miſſi. Horum parentes, cognatiq́; ægre peruic

cerunt: ut legati ad conſulem Romanum mitterentur. Ii nondum Canuſium profectum, ſed Venuſiæ cum pau cis, ac ſemiermibus conſulem inuenerunt, quàm poterant maxime miſerabilem bonis ſocijs, ſuperbis atq; infideli bus, ut erant Campani: ſpernendum. Et auxit rerum ſuarum, ſuiq; contemptum conſul, nimis detegendo cla dem nudandoq;. nam cum Legati ægre ferre ſenatum, po pulumq; Campanum aduerſi quicquam eueniſſe Ro manis, nuntiaſſent: pollicerenturq; omnia, quæ ad bellū opus eſſent: Morem, inquit, magis loquendi cum ſocijs ſeruaſtis Campani iubentes quæ opus eſſent ad bellum, imperare: quàm conuenienter ad præſentem fortunæ noſtræ ſtatum locuti eſtis. quid enim nobis ad Cannas re lictum eſt: ut, quaſi aliquid habeamus: id quod deeſt: ex pleri ab ſocijs uelimus? pedites nobis imperemus? tan quam equites habeamus. pecuniam deeſſe dicamus? tan quam ea tantum deſit. nihil, ne quod ſuppleremus qui dem: nobis reliquit fortuna. legiones, equitatus, arma, ſi gna, equi, uiriq;, pecunia, commeatus, aut in acie, aut in ruinis poſtero die amiſſis caſtris perierunt. Itaq; non iu uetis nos in bello oportet Campani: ſed cum Pœno bel lum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mentem: ut trepidos quondam maiores ueſtros intra mœnia compulſos, nec Samnitem modo hoſtem, ſed etiā Sidicinum pauentes, receptos in fidem apud Satriculam defenderimus: cœ ptum propter uos cum Samnitibus bellum per centum propè annos, uariante fortuna euentum, tulerimus adij cite ad hæc: quod fœdus æquum dedimus: quod leges noſtras, quod ad extremum, id quod ante Cannenſem cer te cladem maximum fuit ciuitatem noſtrā magnæ parti ueſtrum dedimus: communicauimusq; uobiſcum. Itaq;

communem uos hanc cladem, quæ accepta eſt: credere Campani oportet: communem patriam tuendam arbitrari eſſe. Non cum Samnite, aut Hetruſco res eſt: ut qđ à nobis ablatum ſit: in Italia tamen imperium maneat. Pœnus hoſtis ne Africæ quidem indigena, ab ultimis terrarum oris, freto Oceani, Herculisq́; columnis expertē omnis iuris, & conditionis, & linguæ propè humanæ militem trahit. Hunc natura & moribus immitem ferūq́; inſuper dux ipſe efferauit, pontibus, ac molibus ex humanorum corporum ſtrue faciendis, & (quod proloqui etiam piget)ueſci humanis corporibus docendo. hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiam nefas ſit: uidere, atq; habere dominos, & ex Africa & à Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum pati prouinciam eſſe, cui non, genito modo in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrum erit Campani: prolapſum clade Romanum imperium ueſtra fide, ueſtris uiribus retentum, ac recuperatum eſſe. Triginta millia pedium, quatuor equitum arbitror ex Campania uos ſcripſiſſe. Nam pecuniæ affatim eſt, frumentiq́;. qui ſi parē fortunæ ueſtræ fidē habetis: nec Annibal ſe uiciſſe ſentiet: nec Romani ſe uictos eſſe. Hac oratione conſulis dimiſſis, redeūtibusq́; domum legatis, unus ex ijs, Subius Virius, tempus ueniſſe, ait: quo Campani non agrum ſolū ab Romanis quondā per iniuriā ademptum recupare, ſed imperio etiā Italiæ potiri poſſint, fœdus. n. cum Annibale qbus uelint legibus facturos. neq; controuerſiam fore: quin cū ipſe confecto bello Annibal uictor in Africā hinc decedat: exercitumq́; deportet: Italiæ imperium Campanis relinquatur. Hæc Virio loquēti aſſenſi oēs, ita renunciant legationem: uti deletum oibus uideretur nomen Romanum. Ex-

templo plebes ad defectionem; ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tamen authoritatibus ſeniorum per paucos dies eſt res. poſtremo uicit ſententia plurium: ut ijdem legati, qui ad conſulem Romanum ierant: ad Annibalem mitterentur. Quò prius quàm iretur: certúq; defectionis conſilium eſſet Romam legatos miſſos à Cãpanis, in quibuſdam annalibus inuenio; poſtulantes: ut alter conſul Campanus fieret: ſi rem Romanam adiuuari uellent. indignatione orta ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq; lictorem: qui ex urbe educeret eos: atq; eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis compar Latinorum quondam poſtulatio erat; Cœliusq;, & alij id haud ſine cauſa prætermiſerant ſcriptores: ponere pro certo ſum ueritus. Legati ad Annibalem uenerũt: pacemq; cum eo his conditionibus fecerunt. Ne quis imperator, magiſtratus ue Pœnorum ius ullum in ciuem Campanum haberet: ne ue ciuis Campanus inuitus militaret; munus ue faceret. ut ſuæ leges, ſui magiſtratus Campanis eſſent. ut trecentos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis: quos ipſi elegiſſent: cum quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia ſtipendia facerent: pmutatio fieret. Hæc pacta. Alia inſuper, quàm quæ pacta erant, facinora Campani ediderunt. nam præfectos ſociũm, ciuesq; Romanos alios partim aliquo militiæ munere occupatos, partim priuatis negotijs implicitos, plebes repente omnis comprehenſos, uelut cuſtodiæ cauſa balneis includi iuſſit: ubi feruore, atq; æſtu anima intercluſa fœdum in modum expirarent. Ea ne fierent: neu legatio mitteretur ad Pœnũ, ſumma ope Decius Magius, uir, cui ad ſummam authoritatem nihil, præter ſanam ciuium mentem, defuit: reſtiterat. ut uero præſidium mitti

ab Annibale

ab Annibale audiuit: Pyrrhi ſuperbam dominationem, miſerabilemq́; Tarentinorum ſeruitutem exemplo referens, primo ne reciperetur præſidium, palàm uociferatus eſt: deinde ut receptum aut eijceretur: aut, ſi malum facinus, quod à uetuſtiſſimis ſocijs, conſanguineisq́; deficiſſent: forti ac memorabili facinore purgare uellent: ut interfecto Punico præſidio reſtituerent ſe Romanis. Hæc (neq́; enim occulte agebantur) cum relata Annibali eſſent: primo miſit, qui uocarent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cum is ferociter negaſſet ſe iturum: (nec enim Annibali ius eſſe in ciuem Campanum) concitatus ira Pœnus comprehendi hominem: uinctumq́; attrahi ad ſe iuſſit. ueritus deinde nequid inter uim tumultus, atq; ex concitatione animorum inconſulti certaminis oriretur: ipſe præmiſſo nuntio ad Marium Bloſium prætorem Campanum, poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cum modico præſidio. Marius concione aduocata edicit: ut frequentes cum coniugibus, ac liberis obuiam irent Annibali. Ab uniuerſis id non obedienter modo, ſed enixe, fauore etiam uulgi, & ſtudio uiſendi tot iã uictorijs clarum imperatorem, factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt: nec, quo timorem aliquem ex conſcientia ſignificare poſſet: priuatim ſe tenuit. in foro cum filio, clientibusq́; paucis ocioſe inambulauit: trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, uiſendumq́;. Annibal ingreſſus urbem ſenatum extemplo poſtulat precantibusq́; inde primoribus Campanorum, nequid eo die ſere gereret: diemq; ut ipſe aduentu ſuo feſtum læ tus, ac libens celebraret: quanquam præceps ingenio in iram erat: tamen nequid in principio negaret: uiſendo urbẽ magnam diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud

Munios Celeres, Steninm, Pacuuiumq́; inclytos nobilitate ac diuitijs. Eò Pacuuius Calauius, de quo ante dictũ eſt: princeps factionis eius, quæ attraxerat rem ad Pœnos: filium iuuenem adduxit: abſtractumq́; ab ſe à Decij ait latere: cum quo feroci ſſime pro Romana ſocietate aduerſus Punicum fœdus ſteterat: nec eum aut inclinata in partem alteram ciuitas, aut patria maieſtas ſententia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecando magis, q̃ purgando placauit. uictusq́; patris precibus lachrymisq́;, etiam ad cœnam eum cum patre uocari iuſſit: cui conuiuio neminem Campanum præterq̃ hoſpites, Iubelliumq́; Tauream inſignem bello uirum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die: et conuiuium non ex more Punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed ut in ciuitate, atq́; etiam domo diu ad uarias omniũ uoluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorũ inuitatione, nec ipſius interdũ annibalis, Calauij filius perolla uinci potuit: ipſiq́; ualitudinẽ excuſans patri, animi quoq́; eius mirabilem interturbationem cum quæreret: ante ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum ſecutus filius, ubi in ſecretum (hortus erat poſticis ædiũ partibus) peruenerunt: conſiliũ, inquit, affero pater: quo nõ ueniam ſolum peccati, quo deſciuimus ad Annibalem: impetrare ab Romanis: ſed in multo maiore dignitate, et gratia ſimus Campani, q̃ unq̃ fuimus. Cum mirabundus pater quidnam id eſſet conſilij quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iã ego, iquit, ſanguine Annibalis ſanciã Romanũ fœdus. te id prius ſcire uolui: ſi forte adeſſe, dũ facinus patratur: malles. Quæ ubi uidit audiuitq́; ſenex: uelut ſi iam agendis, quæ audiebat intereſſet: cum metu per ego te, inquit, fili quæ

cunq; iura liberos iungunt parentibus ; precor:quæſoq;: ne ante oculos patris facere, & pati omnia infanda uelis. paucæ horæ ſunt : intra quas iurantes per quicquid deorum eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus ut ſacratis de menſis eſſemus. digreſſi à colloquio extemplo in eum armamur? ſurgis ut ab hoſpitali menſa: ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Annibale: eam ipſam menſam cruentare uis hoſpitis ſanguine? Annibalem pater filio meo potui placare : filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſancti ; non fides, non religio, non pietas : audiantur infanda : ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem. quid illa turba tot liberorum , ſeruorumq; ? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpeſcent'ne in amentia illa? uultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt: quem horret populus Romanus: tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſunt : me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq; eſt. Sed hic deterreri ſine te potius : quàm illic uinci. ualeant preces apud te meæ: ſicut pro te hodie ualuerunt. Lachrymantem inde iuuenem cernens, medium complectitur : atq; oſculo hærens non ante precibus abſtitit: quàm peruicit ut gladium poneret: fidemq; daret, nihil facturum tale. Tum iuuenis, ego quidem, inquit, quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuam doleo uicem: cui ter proditæ patriæ ſuſtinendum eſt crimē: ſemel: cum defectionem iniſti ab Romanis: iterum : cum pacis cum Annibale fuiſti author: tertio hodie: cum reſtituendæ Romanis Capuæ mora, atq; impedimentum es. O patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem de-

ſendere uolebam, hoſti minime parcens: quando parens extorquet: recipe. Hæc cum dixiſſet: gladiū in publicum trans macceriam horti abiecit: & , quo minus res ſuſpecta eſſet: ſeipſe conuiuio reddidit. Poſtero die, ſenatus frequens datus Annibali. ubi prima eius oratio perblanda, ac benigna fuit: qua gratias egit Campanis: quod amicitiam ſuam Romanæ ſocietati præpoſuiſſent. & inter cætera magnifica promiſſa pollicitus: breui caput Italiæ omni Capuam fore: iuraq; inde cum cæteris populis Romanum etiam petiturum. Vnum eſſe exortem Punicæ amicitiæ, fœderiſq; ſecum facti: quem neq; eſſe Campanum: neq; dici debere: Magium Decium. eum poſtulare, ut ſibi dedatur: ac ſe præſente de eo referatur: ſenatuſq; conſultum fiat. Omnes in eam ſententiam ierunt: q̄q̄ magnæ parti, & uir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui uidebatur ius libertatis. egreſſus curia in templo magiſtratus conſedit: comprehendiq; Decium Magium, atq; ante pedes deſtitutum cauſam dicere iuſſit. Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum iniectæ catenæ: duciq; ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus: concionabundus inceſſit ad circunfuſam undiq; multitudinem uociferans. Habetis libertatem Campani, quam petiſtis. foro medio, luce clara, uidentibus uobis, nulli Campanorum ſecundus, uinctus ad mortem rapior. quid uiolētius Capua capta fieret? ite obuiam Annibali: exornate urbē: diemq; aduentus eius conſecrate: ut hunc triumphum de ciue ueſtro ſpectetis. Hæc eo uociferante cum moueri uulgus uideretur: obuolutum caput eſt: ociuſq; rapi extra portam iuſſus. Ita in caſtra perducitur: extemploq; impoſitus in nauem: & Carthaginem miſſus: ne motu aliquo

Capuæ ex indignitate rei orto, ſenatum quoq; pœniteret dediti principis: & legatione miſſa ad repetendum eũ, ne, aut negando rem, quam primum peterent: offenden di ſibi noui ſocij, aut tribuendo, habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac turbarum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas: quæ tum in ditione regum erat. ibi cum Magius ad ſtatuam Ptolemæi regis confugiſſet: deportatus à cuſtodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum eum docuiſſet, contra ius fœderis uinctum ſe ab Annibale eſſe: uinculis liberatur: permiſſumq; ut rediret, ſeu Romam, ſeu Capuam mallet. Nec Magius Capuam ſibi tutam dicere: & Romam eo tempore, quo inter Romanos, Campanosq; bellum ſit: transfugæ magis, quàm hoſpitis fore domicilium. nuſquam malle, quàm in regno eius uiuere: quem uindicem, atq; authorem habeat libertatis. Dum hæc geruntur: Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediјt: reſpõſumq; ex ſcripto recitauit. diui quoq; in eo erant: quibus, quoq; modo ſupplicaretur. Tum ſi ita faxitis Romani: ueſtræ res meliores, faciliores q; erunt, magisq; ex ſententia Reſpub. ueſtra uobis procedet: uictoriaq; duelli populi Romani erit. Pythio Apollini Repub. ueſtra bene geſta, ſeruataq;, lucris meritis donum mittitote: deq; præda, manubijs, ſpolijsq; honorem habetote laſciuiam à uobis prohibitote. Hæc ubi ex græco carmine interpratata recitauit, tum dixit: ſe oraculo egreſſum extẽplo his omnibus diuis rem diuinã thure, ac uino feciſſe: iuſſumq; ab antiſtite, ſicut coronatus laurea corona & oraculum adiſſet: & rem diuinam feciſſet: ita coronatum nauem aſcendere: nec ante deponere eam: quàm Romam perueniſſet. Se quæcunq; imperata ſint, cum ſumma religione ac diligentia executum, coro-

num Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe. Senatus decre-
uit: ut ea res diuina, ſupplicationesq́; primo quoq; tem-
pore cum cura fierent. Dum hæc Romæ, atq; in Italia
geruntur: nuntius uictoriæ ad Cannas Carthaginem ue-
nerat, Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre
miſſus, ſed retentus aliquot dies in recipiendis ciuitatibus
Brutiorum, quæq; deficiebant. Is, cum ei ſenatus datus eſ-
ſet: res geſtas in Italia à fratre exponit. Cum ſex impera-
toribus eum, quorum quatuor conſules, duo, dictator ac
ac magiſter equitum, fuerint: cum ſex conſularibus exerci-
tibus acie conflixiſſe. occidiſſe ſupra ducenta millia hoſti-
um: ſupra L. millia cæpiſſe. ex quatuor conſulibus duos oc-
cidiſſe. ex duobus ſaucium alterum, alterum toto amiſſo
exercitu uix cum L. hominibus effugiſſe. magiſtrum equi-
tum, qui conſularis poteſtatis ſit: fuſum, fugatumq́;. dicta-
torem, quia ſe in aciem nunquam commiſerit: unicũ ha-
beri imperatorem. Brutios, Apulosq́;, partem Samnitũ,
ac Lucanorum, defeciſſe ad Pœnos. Capuam, quod ca-
put non Campaniæ modo, ſed poſt afflictam rem Roma-
nam Cannenſi pugna, Italiæ ſit: Annibali ſe tradidiſſe.
Pro his tantis, totq́; uictorijs ſacrum dijs immortalibus
agi, haberiq́;. Ad fidem deinde tam lætarum rerum ef-
fundi in ueſtibulo curiæ iuſſit annulos aureos. qui tantus
aceruus fuit: ut metientibus dimidium ſuper tres modios
expleſſe, ſint quidam authores. Fama tenuit, quæ propi-
or uero eſt: haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde uer-
bis: quo maioris cladis indicium eſſet: neminem niſi eq-
tem atq; ipſorum primores id gerere inſigne. Summa fu-
it orationis: quo propius ſpes belli perficiendi ſit: eo ma-
gis omni ope iuuãdum Annibalem eſſe. procul enim ab
domo militiam eſſe in media hoſtium terra: magnã uim

frumenti, pecuniæq; abſumi: & tot actis ut hoſtium exercitus deleſſet: ita uictoris etiam copias parte aliqua minuiſſe: mittendum igitur ſupplementum eſſe: mittendam in ſtipēdium pecuniam, frumentumq; tam benemeritis de nomine Punico militibus. Secundum hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco uir factionis Barchinæ locū Hānonis increpandi eſſe ratus, quid eſt Hanno? inquit: etiā nunc pœnitet belli ſuſcepti aduerſus Romanos? iube dedi Annibalem: ueta in tam proſperis rebus grates dijs immortalibus agi. audiamus Romanum ſenatorem in Carthaginienſium curia. Tum Hanno. Tacuiſſem hodie patres conſcripti: nequid in communi omnium gaudio, minus lætum quod eſſet nobis, loquerer. nunc interroganti ſenatori, pœniteat ne me adhuc ſuſcepti aduerſus Romanos belli? ſi reticeam: aut ſuperbus, aut obnoxius uidear. quorum alterum eſt hominis alienæ libertatis obliti: alterum ſuæ. Reſpondeam, inquit, Himilconi: non deſiſſe pœnitere me belli: neq; deſiturum ante inuictum ueſtrū imperatorem incuſare: q̄ finitum aliqua tolerabili conditione bellum uidero. nec mihi pacis antiquæ deſiderium ulla alia res, quàm pax noua finiet. Itaq; iſta, quæ modo Mago iactauit: Himilconi, cæteriſq; Annibalis ſatellitibus iam læta ſint. mihi poſſunt læta eſſe: quia res bello bene geſtæ, ſi uolumus fortuna uti: pacem nobis æquiorem dabunt. nā ſi prætermittimus hoc tempus: quo magis dare, q̄ accipere poſſumus uideri pacē: uereor ne hæc quoque lætitia luxuriet nobis: ac uana euadat. quæ tñ nunc quoq; qualis eſt? Occidi exercitus hoſtium. mittite milites mihi. quid aliud rogares: ſi eſſes uictus? Hoſtium cæpi bina caſtra: prædæ uidelicet plena, & commeatum. frumentū, & pecuniam date. quid aliud inquā, ſi ſpoliatus, ſi exu

us caſtris eē: peteres? Et ne omnia ipſe mirer:(mihi quoque enim, quoniam reſpondi Himilconi: interrogare ius faſq; eſt) uelim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpondeat: cum ad internitionem Romani imperij pugnatum ad Cannas ſit: conſtetq; in defectione totam Italiam eſſe: primū ecquis Latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo ex V & XXX tribubus ad Annibalē transfugerit? Cum utrunq; Mago negaſſet: hoſtium quidem ergo, inquit, adhuc multum ſupereſt. Sed multitudo ea quid animorum, quid ue ſpei habeat, ſcire uelim. Cum id neſcire ſe Mago diceret: nihil facilius ſcitu eſt, inquit. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerūt de pace? ecquam deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad nos eſt? Cum id quoq; negaſſet: bellum igitur, inquit, tam integrum habemus: quàm habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm uaria uictoria priore Punico bello fuerit: pleriq; qui meminerimus, ſuperſumus. nunquam terra, mariq; magis proſperæ res noſtræ uiſæ ſunt: quàm ante conſules C. Luctatium, & A. Poſthumium fuerunt. Luctatio, & Poſthumio conſulibus, deuicti ad Ægatis inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dij omen auertant) nunc quoq; fortuna aliquid uariauerit: tum pacem ſperatis, cum uincimur: quam nunc, cum uincimus, dat nemo? Ego ſi quis de pace conſulet, ſeu deferenda, hoſtibus, ſeu accipienda: habeo quid ſententiæ dicam. Si de ijs, quæ Mago puſtulat: refertis: nihil uictoribus mitti attinere puto: & fruſtrantibus nos falſa atque inani uictoria multo minus cenſeo mittenda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nam & ſimultas cum familia Barchina leuiorem authorem faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil, quo uanius fieret gaudium

ſuum: auribus admittebant: debellatumq́; mox fore, ſi adniti paululum uoluiſſent: rebantur. Itaq; ingenti conſenſu fit ſenatus conſultum: ut Annibali XL *Numidarũ millia in ſupplementum mitterentur: &* XL *elephãti: & argenti multa talenta. Dictatorq́; cum Magone in Hiſpaniam præmiſſus eſt ad conducenda* XX *millia peditum, quatuor equitum: quibus exercitus, qui in Italia, quiq; in Hiſpania erant: ſupplerentur. Cæterum hæc ut in ſecundis rebus, ſegniter otioſeq; geſta. Romanos ꝑter inſitam induſtriam animis, fortuna etiam cunctari prohibebat. nam nec conſul ulli rei, quæ per eum agenda eſſet: deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoq; ut ſolet ad populum, ut equum aſcendere liceret: præter duas urbanas legiones, quæ principio anni à conſulibus conſcriptæ fuerant: & ſeruorum delectum cohorteſq́; ex agro Piceno & Gallico collectas, ad ultimum propè deſperatæ reipub. auxilium, cum honeſta utilibus cedunt: deſcendit equo: dixitq́;: qui capitalẽ fraudem auſi, quiq; pecunia iudicati in uinculis eſſent: q eorum apud ſe milites fierent: eos noxa, pecuniaq́; ſe exolui iuſſurum. Ea ſex millia hominum Gallicis ſpolijs, quæ triumpho C. Flaminij tranſlata erant: armauit. itaq; cũ* XXV *millibus armatorum ab urbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta, cum iterum Neapolitanorũ animos partim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet: in agrũ Nolanum exercitum traducit: & ut non hoſtiliter ſtatim quia non deſperabat uoluntariam deditionem: ita ſi morarentur ſpem: nihil eorum, quæ pati, aut timere poſſent: ꝑtermiſſurus. Senatus, ac maxime primores eius in ſocietate Romana cum fide perſtare. plebs nouarũ (ut ſolet) rerum auida, atque Annibalis tota eſſe: metumq́;*

agrorum populationis, & patienda in obſidione multa grauia, indignaq; proponere animo. neq; authores defectionis deerant. Itaq; ubi ſenatum metus cæpit, ſi palam contra tenderent: reſiſti multitudini concitatæ non poſſe: clàm ſimulando dilatiõem mali inueniunt. placere enim ſibi defectionem ad Annibalem ſimulant: quibus autem conditionibus in fœdus, amicitiamq; nouam tranſeant, parum conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos propere ad p̄torem Romanum Marcellum Claudium, qui Cannuſij cum exercitu erat: mittunt: docentq;, quanto in diſcrimine ſit Nolana res. agrum Annibalis eſſe: & Pœnorũ urbem extemplo futuram: ni ſubueniatur. concedẽdo plebi ſenatum, ubi uelint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarent, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimulatione extrahi rem in ſuum aduentũ iuſſit: interim celari quæ ſecum acta eſſent: ſpemq; oẽm auxilij Romani. ipſe à Cannuſio Calatiã petit: atq; inde Vulturno amne traiecto, perq; agrũ Satriculanũ, Trebianumq; ſup Sueſſulã per montes Nolã p̄uenit. Sub aduentũ prætoris Romani Pœnus agro Nolano exceſſit: et ad mare proxime Neapolim deſcendit, cupidus marini oppidi potiundi: quo curſus nauibus tutus ex Africa eſſet. Cæterũ poſtquã Neapolim à p̄fecto Romano teneri accæpit: (M. Iulius Syllanus erat ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapoli quoq; ſicut Nola, ommiſſa, petit Nuceriam. Eam cum aliquãdiu circũſediſſet: ſæpe ui, ſæpe ſolicitandis nequicquã nunc plebe, nunc principibus, fame demum in deditionem accæpit, pactus: ut inermes cũ ſingulis abirent ueſtimentis. deinde, ut q̄ à principio mitis omnibus Italicis, præter Romanos, uideri uellet: p̄mia atq; honores ijs, qui remanſiſſent: ac militare uellent ſecum propoſuit. Nec ea

ſpes quequã tenuit.dilapſi omnes quocunq; hoſpitia,aut fortuitus animi impetus tulit,per Campaniæ urbes,maxime Nolam,Neapolimq;.Cum fermè triginta ſenatores,ac forte primus quiſq; Capuam petiſſent: excluſi inde,quod portas Annibali clauſiſſent: Cumas ſe contulerunt.Nuceriæ præda militi data eſt:urbs direpta,atq; incenſa.Nolam Marcellus non ſui magis fiducia præſidij, q̃ uoluntate principum habebat.Plebs timebatur:et ante omnes L.Bantius:quem conſenſus attentatæ defectiõis, ac metus à prætore Romano nunc ad proditionẽ patriæ, nunc ſi ea die fortuna defuiſſet:ad transfugiẽdum ſtimulabat.Erat iuuenis acer,& ſociorum ea tempeſtate nobiliſſimus eques.Semiunecem eum ad Cannas in aceruo cæſorum corporum inuentum,curatumq; benigne ẽt cum donis Annibal domum remiſerat,ob eius gratiam meriti rem Nolanam in ius,ditionemq; dare uolueràt Pœno. anxiumq; eum,& ſolicitum cura nouandi res prætor cernebat.cæterum cum aut pœna cohibendus eſſet:aut beneficio cõciliandus:ſibi aſſumpſiſſe,quàm hoſti ademiſſe fortem ac ſtrenuum maluit ſocium.acciumq; ad ſe benigne appellat.Multos eñ inuidos inter populares habere, inde exiſtimatu facile eſſe:quod nemo ciuis Nolanus ſibi indicauerit quàm multa eius egregia facinora militaria eſſent.ſed q in Romanis militauerit caſtris: nõ poſſe obſcuram eius uirtutem eſſe.multos ſibi,qui cum eo ſtipendia fecerint:referre qui uir eſſet ille:quæq;,& quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi Romani adiſſet.: uti Cannenſi pr̃lio non prius pugna abſtiterit:quàm propè exanguis ruina ſuper incidentium uirorum,equorum,armorumq; ſit oppreſſus.Itaq; macte uirtute eſto:inquit.apud me tibi omnis honos,atq; omne pmium erit: & quo fre-

quentior mecum fueris:ſenties eam rem tibi dignitati, atq; emolumento eſſe. Latoq; iuueni promiſſis equum eximium ex dono dat, bigatosq; quingentos quæſtorem ei numerare iubet. lictoribus imperat: ut eum ſe adire, quoties uelit, patiantur. Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeo eſt mollitus: ut nemo inde ſociorum rem Romanam fortius, ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas eſſet: (Nolam enim rurſus à Nuceria mouerat caſtra) plebesq; Nolana de integro ad defectionem ſpectaret: Marcellus ſub aduentum hoſtium intra muros ſe recepit: non caſtris metuens: ſed ne prodendæ urbis occaſionem nimis multis in eam imminentibus daret. Inſtrui deinde utrinq; acies cœptæ: Romanorum pro mœnibus Nolæ: Pœnorum ante caſtra ſua. prælia hinc parua inter urbem caſtraq́;, & uario euentu fiebant: quia duces nec prohibere paucos temere rogantes, nec dare ſignum uniuerſæ pugnæ uolebant. in hac comitiaria iam duorum exercituum ſtatione, principes Nolanorũ nuntiãt Marcello: nocturna colloquia inter plebem, ac Pœnos fieri: ſtatutumq; eſſe: ut cum Romana acies egreſſa portis iret: impedimenta eorum, ac ſarcinas diriperent: clauderent deinde portas: murosq; occuparent: ut potientes rerum ſuarum atq; urbis, Pœnum inde pro Romano acciperent. Hæc ubi nuntiata ſunt Marcello: collaudatis ſenatoribus Nolanis, prius q̃ aliquis motus in muris oriretur: fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad tris portas in hoſtes uerſas tripartito exercitum inſtruxit. impedimenta ſubſequi iuſſit: calones, lixasq;, & inualidos milites uallũ ferre. media porta robora legionũ, & Romanos eqtes, duabus circa portis nouos milites, leuemq; armaturã, ac ſociorum equites ſtatuit. Nolani muros, portasq; adire

ueniti:ſubſidiaq; deſtinata impedimentis data:ne occupatis prælio legionibus in ea impetus fieret .ita inſtructi intra portas ſtabant. Annibali ſub ſignis (id quod ꝑ aliquot dies fecerat) ad multū diei in acie ſtanti primo miraculo eſſe:quod nec exercitus Romanus portā egrederetur:nec armatus quiſquā in muris eſſet.ratus deinde prodita colloquia eſſe, metuq; reſides factos, partem militum in caſtra remittit, iuſſos propere apparatum omnem oppugnandæ urbis in primam aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret: tumultum aliquem in urbe plebē moturam. Moxq; dum in ſua quiſq; miniſteria diſcurſu properat ad prima ſigna: ſucceditq; ad muros acies: patefacta repente porta, Marcellus ſigna canere, clamoremq; tolli, ac pedites primum, deinde equites quanto maximo poſſent impetu, in hoſtem erumpere iubet. Satis terroris, tumultusq; in aciem mediam intulerant: cum duabus circa portis P. Valerius Flaccus: et C. Aurelius legati in cornua hoſtium erupere. Addidere clamorem lixæ, calonesq;, & alia turba cuſtodiæ impedimentorum appoſita: ut paucitatem maxime ſpernentibus Pœnis ingentis repente exercitus ſpeciem fecerint. Vix equidem auſim affirmare, quod quidā authores ſunt: duo millia, & CCC hoſtium cæſos: non plus uno Romanos amiſiſſe. Siue tanta, ſiue minor uictoria fuit: ingens eo die res, ac neſcio an maxima illo bello geſta ſit. non uinci enim ab Annibale uincentibus difficilius fuit: quàm poſtea uincere.

Annibal ſpe potiundæ Nolæ adempta, cum Acerras receſſiſſet: Marcellus extemplo clauſis portis, cuſtodibusq; diſpoſitis, ne quis egrederetur: quæſtionem in foro de ijs, qui clàm in colloquijs hoſtium fuerant: habuit. ſupra LXX damnatos proditionis ſecuri percuſſit: bonaq;

eorum iuſſit publica eſſe. & ſumma rerum ſenatui tradi ta, cum exercitu omni profectus ſupra Sueſſulam castris poſitis conſedit. Pœnus Acerras primum ad uoluntariã deditionem conatus perlicere, poſteaquam obſtinatos ui dit obſidere inde; atq; oppugnare parat. Cæterum Acerranis plus animi, quàm uirium erat. itaq; deſpera ta tutela urbis ut circumuallari mœnia uiderunt: prius quàm continuarentur hoſtium opera: per intermiſſa mu nimenta, neglectasq; cuſtodias ſilentio noctis dilapſi, per uias. inuiaq; quà quenq; aut conſilium, aut terror tu lit: in urbes Campaniæ, quas ſatis certum erat non mu taſſe fidem: perfugerunt. Annibal Acerris direptis atq; incenſis, cum à Caſilino dictatorem Romanum legio nesq; nuntij acciri nuntiaſſent: ne quis tam propinquis hoſtium caſtris Capuam quoq; recurrat: exercitum ad Caſilinum ducit. Caſilinum eo tempore quingenti Præ neſtini habebant cum paucis Romanis, Latiniq; nomi nis: quos eodem audita Cannenſis clades contulerat. Hi non confecto Præneſte ad diem delectu, ſerius profecti do mo cum Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famam ueniſ ſent: & alijs aggregarent ſeſe Romanis, ſocijsq;: profecti à Caſilino cum ſatis magno agmine irent auertit eos re tro Caſilinum nuntius Cãnenſis pugnæ. ibi cum dies ali quot ſuſpecti Campanis, timentesq; cauendis ac ſtruen dis inuicem inſidijs traduxiſſent: atq; de Capuæ defectio ne agi, accipiq; Annibalem ſatis pro certo habuere: inter fectis nocte oppidanis, partem urbis, quæ citra Vultur num eſt: (eo enim diuiditur amni) occupauere. idq; præ ſidium Caſilini habebant Romani. Additur & Peruſi na cohors, homines CCCC & LX. eodem nun tio, quo Præneſtini paucos ante dies, Caſilinum compul

ſi.& ſatis fermè armatoꝝ ad tam exigua mœnia,& flu-
mine altera parte cincta,tuenda erat.penuria frumenti,
nimium etiam ut uideretur hominum,efficiebat.Anni-
bal cum iam inde haud procul eſſet:Getulos cum præfe-
cto nomine Iſalca præmittit.ac primo,ſi fiat colloquij cō-
pia:uerbis benignis ad portas aperiendas,præſidiumq;
accipiendum perlicere iubet.ſin in pertinacia perſtent:rē
gerere:ac tentare ſi qua parte inuadere urbem poſſit.Vbi
ad mœnia acceſſere:quia ſilentium erat:ſolitudo uiſa:me-
tuq; conceſſum barbarus ratus,moliri portas,et ſeras clau
ſtraq; effringere parat.cum patefactis repente portis co-
hortes duæ ad id ipſum inſtructæ intus,īgenti cum tumultu
erumpunt:ſtragemq; hoſtiū faciunt.Ita primis repulſis,
Maharbal cum maiore robore uiroꝝ miſſus,nec ipſe eru-
ptionē cohortiū ſuſtinuit.Poſtremo Annibal caſtris ante
ipſa mœnia oppoſitis,paruam urbem,paruumq; præſidiū
ſumma ui,atq; oībus copijs oppugnare parat.ac dum in
ſtat:laceſſitq;,corona undiq; circūdatis mœnibus aliquot
milites,& promptiſſimū quenq; è muro turribuſq; ictos
amiſit.Semel ultro erūpentis agmine elephantoꝝ oppo-
ſito propè īterclusit:trepidoſq; cōpulit in urbē:ſatis mul
tis,ut ex tanta paucitate,īterfectis.plures cecidiſſent:ni
nox prælio interueniſſet.Poſtero die oīum animi ad op-
pugnandū accenduntur.utiq; poſtq̄ corona aurea mura-
lis propoſita eſt:atq; ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſe-
gnē oppugnationē Sagūti expugnatoribus exprobrabat
Cannaꝝ,Traſimeniq;,et Trebiæ ſingulos admonens;uni
uerſoſq;.īde uineæ quoq; cœptæ agi cuniculiq;:nec ad ua-
rios conatus hoſtiū aut uis ulla,aut ars deerat.Socij Ro
manoꝝ propugnacula aduerſus uineas ſtatuere:trāſuerſis
cuniculis hoſtiū cuniculos excipere:& palàm,& clam

cœptis obuiam ire: donec pudor etiam Annibalem ab inceptõ auertit castriſq; communitis, ac præſidio modico impoſito, ne omiſſa res uideretur: in hyberna Capuā conceſſit. ibi partem maiorem hyemis exercitum in tectis habuit, aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu duratum, bonis iexpertum atq; inſuetum. Itaq; quos nulla mali uicerat uis: perdidere nimia bona, ac uoluptates immodicæ: & eo impenſius: quo auidius ex inſolentia in eas imerſerant. ſomnus enim, & uinum, & epulæ, & ſcorta, balneaq;, & ocium conſuetudine in dies blandius, ita eneruauerunt corpora, animoſq;: ut magis deinde p̄teritæ uictoriæ eos, quàm præſentes tutarentur uires: maiuſq; id peccatum ducis apud peritos artium militarium haberetur: quàm quod non ex Cannenſi acie protinus ad urbem Romam duxiſſet. illa enim cunctatio diſtuliſſe modo uictoriam uideri potuit: hic error uires ademiſſe ad uincendum. Itaq; Hercule, uelut ſi cum alio exercitu à Capua exiret: nihil uſquam priſtinæ diſciplinæ tenuit. nam & redierunt pleriq; ſcortis impliciti: & ubi primum ſub pellibus haberi cœpti ſunt: uiaq;, & alius militaris labor excæpit: tyronum modo corporibus, animiſq; deficiebant: & deinde per omne æſtiuorum tempus magna pars ſine commeatibus ab ſignis dilabebantur: neq; aliæ latebræ, quàm Capuæ deſertoribus erant. Cæterum miteſcente iam hyeme ducto ex hybernis milite, Caſilinum redit. ubi quanquam ab oppugnatione ceſſatum erat: obſidio tamen continuata oppidanos, præſidiumq; ad ultimū iopiæ adduxerat. Caſtris Romanis T. Sēpronius præerat: dictatore auſpiciorꝫ repetendorꝫ cā profecto Romā. Marcellum & ipſum cupientem ferre auxiliū obſeſſis, Vulturnus amnis inflatus aquis, & preces Nolanorum,

noruin, atq; Acerranorum tenebant, Campanos timen-tium: ſi præſidium Romanum abſceſſiſſet. Gracchus aſ-ſidens tantum Caſilino, quia prædictum erat dictatoris: ne quid abſente eo rei gereret: nihil mouebat: quanquam quæ facile omnem patientiam uincerent, nuntiabantur a Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdam non toleran tes famem, conſtabat: & ſtare inermes in muris, nuda corpora ad miſſilium telorum ictus præbentes. Ea ægre patiens Gracchus, cum neq; pugnam conſerere dictato-ris iniuſſu auderet: pugnandum autem eſſe, ſi palàm fru mentum importaret: uidebat: neq; clã importandi ſpes eſſet: farre ex agris circa undiq; conuecto cum complura dolia compleſſet: nuntium ad magiſtratum Caſilinum miſit: ut exciperent dolia, quæ amnis deferret. Inſequenti nocte itentis omnibus in flumen, ac ſpem ab nuntio Ro mano factam, dolia medio miſſa amni defluxerunt. æ-qualiter inter omnes frumentũ diuiſum. id poſtero quoq; die, ac tertio factum eſt nocte & mittebantur: & perue-niebant. eo cuſtodias hoſtium fallebant. Imbribus dein-de continuis citatior ſolito amnis tranſuerſo uertice dolia impulit ad ripam: quam hoſtes ſeruabant. ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta conſpiciuntur. nuntiatumq; An nibali eſt: & deinde intentiore cuſtodia cautum: ne quid falleret Vulturno ad urbem miſſum. Nuces inde fuſæ ab Romanis caſtris cum medio amni ad Caſilinum deflue-rent: cratibus excipiebantur. Poſtremo ad id uentum in-opia eſt: ut lora, detractaſq; ſcutis pelles, ubi feruida mol liſſent aqua: mandare conarentur: nec muribus, alio'ue animali abſtinerent: & omne herbarum, radicumq; ge-nus aggeribus infimis muri eruerent. & cum hoſtes ob-araſſent quicquid herbidi terreni extra murũ erat: rapo-

rum ſemen iniecerunt: ut Annibal eo'ne uſq;, dum ea naſcantur, ad Caſilinum ſeſſurus ſum? exclamaret. Qui nullam ante a pactionem auribus admiſerat: tum demũ agi ſecum eſt paſſus de redemptione liberorum capitum. Septunces auri in ſingulos pretium conuenit. fide acceptæ, ſeſe tradiderunt, donec omne aurum perſolutum eſt: in uinculis habiti. tum remiſſi Cumas cum fide. Id uerius eſt: quàm ab equite in abeunteis immiſſo interfectos. Prænestini maxima pars fuere. ex quingentis ſeptuaginta, qui in præſidio fuerunt: minus dimidium ferrum, fameſq; abſumpſit. cæteri incolumes Prænestæ cum prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat) redierunt. Statua eius fuit Prænestæ in foro ſtatuta, loricata, amicta toga, uelato capite: & tria ſigna cum titulo laminæ æneæ inſcripto: Manitium pro militibus, qui Caſilini in præſidio fuerint: uotum uouiſſe. Idem titulus tribus ſignis in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinum oppidum redditum Campanis eſt, firmatum ſeptingentorum militum de exercitu Annibalis præſidio: ne, ubi Pœnus inde abſceſſiſſet: Romani oppugnarent. Prænestinis militibus ſenatus Romanus duplex ſtipendium, & quinquennij militiæ uacationem decreuit. ciuitate cum donarentur ob uirtutem: non mutauerunt. Perusinorum caſus obſcurior fama eſt: quia nec ipſorum monumento ullo eſt illuſtratus: nec decreto Romanorum. Eodem tempore Petellinos, qui uni ex Brutijs manſerant in amicitia Romana: non Carthaginienſes modo, qui regionem obtinebant: ſed Brutij quoq; cæteri ob ſeparata ab ſe conſilia oppugnabant. quibus cum obſiſtere malis nequirent Petellini: legatos Romam ad præſidium petendum miſerunt. Quorum preces, lachrymaq; (in queſtus enim

flebiles, cum ſibimetipſi conſulere iuſſi ſunt: ſeſe in ueſtibulo curiæ profuderunt) ingentem miſericordiam patribus, ac populo mouerunt. conſultiq; iterum à M. Æmulio prætore patres, circunſpectis omnibus imperij uiribus fateri coacti, nihil iam longinquis ſocijs in ſe præſidij eſſe, redire domum, fideq; ad ultimũ expleta, conſulere ſibimetipſos in præſenti fortuna iuſſerunt. Hæc poſteaquam renuntiata legatio Petellinis eſt: tantus repente mœror, pauorq́; ſenatum eorum cæpit: ut pars profugiendi qua quiſq; poſſet: ac deſerendæ urbis authores eſſent: pars, quando deſerti à ueteribus ſocijs eſſent: adiungendi ſe cæteris Brutijs: ac per eos dedẽdi Annibali. Vicit tamen ea pars: quæ nihil raptim, nec temere agendum, conſulendumq́; de integro cenſuit. Relaxata poſtero die per minorem trepidationem retinuerunt optimates: ut conuectis omnibus ex agris, urbem ac muros firmarent. Per idem ferè tempus litteræ ex Sicilia, Sardiniaq́; Romam allatæ. Priores ex Sicilia Octacilij proprætoris in ſenatu recitatæ ſunt. L. Furium prætorem cum claſſe ex Africa Lilybæum ueniſſe. ipſum grauiter ſaucium in diſcrimine ultimo uitæ eſſe. militiæ naualibus ſocijs neq; ſtipendium, neq; frumentum ad diem dari: neq; unde detur, eſſe. magnopere ſuadere ut quamprimum ea mittantur: ſibiq;, ſi ita uideatur: ex nouis prætoribus ſucceſſorem mittant. Eademq́; fermè de ſtipendio frumentoq́; ab A. Cornelio Mammula proprætore ex Sardinia ſcripta. Reſpõſum utriſq;: non eſſe, unde mitteretur. iuſſiq́;, ipſi claſſibus, atq; exercitibus ſuis conſulerent. Octacilius ad unicum ſubſidium populi Romani Hieronem legatos cum miſiſſet: in ſtipendiũ q̃tum argenti opus fuit: & ſex menſiũ frumentũ accæpit. Cornelio i Sardinia ciuitates ſociæ

benignæ contulerunt. Et Romæ quoq; propter penuriam argenti triumuiri menſarij, rogatione Minutij tribuni ple. facti, L. Æmilius, qui conſul. cenſorq; fuerat: & M. Attilius Regulus, qui bis conſul fuerat: & L. Scribonius Libo: qui tum tribunus ple. erat. Et duumuiri creati, M. & C. Attilius, ædem Concordiæ, quam L. Manlius prætor uouerat: dedicauerunt. Et tres Pontifices creati, Q. Cecilius Metellus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locum P. Scantinij demortui, & L. Æmilij Pauli conſulis, & Q. Ælij Peti: qui ceciderant pugna Cannenſi. Cum cætera, quæ continuis cladibus fortuna minuerat: quantum conſilijs humanis aſſequi poterant, patres expleſſent: tandem ſe quoq; & ſolitudinē curiæ, paucitatemq; conuenientium ad publicum conſilium reſpexerunt. neq; enim poſt L. Æmilium, & C. Flaminium cenſores, ſenatus lectus fuerat: cum tantum ſenatorum aduerſæ pugnæ, ad hoc ſui quenq; caſus per quinquennium abſumpſiſſent. Cum de ea re M. Æmilius prætor, dictatore poſt Caſilinum amiſſum profecto iam ad exercitum, expoſcentibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius cum longa oratione non ſolum inopiam, ſed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerētur: conqueſtus eſſet: explendi ſenatus cauſa, et iungendi arctius Latini nōis. pro magna re ſe ſuadere dixiſſet: ut ex ſingulis populis Latinorum binis ſenatoribus, quos patres Romani cenſuiſſent: ciuitas daretur: atq; in demortuorum locum in ſenatum legerentur. Eam ſententiam haud æquioribus animis, quam ipſorum quondam poſtulatum Latinorum, patres audierunt. & cum fremitus indignantium tota curia eſſet: & præcipue Manlius eſſe etiam nunc eius ſtirpis uirum diceret: ex qua quon-

dam in Capitolio conſul minatus eſſet: quem Latinum in curia uidiſſet: eum ſua manu ſe interfecturum: Q. Fabius Maximus nunquam rei ullius alieniore tempore mentionem factam in ſenatu dixit: quàm inter tam ſuſpenſos ſociorum animos, incertamq́; fidem id tactum: quod inſuper ſolicitaret eos. eam unius hominis temerariam uocem ſilentio omnium extinguendam eſſe: & ſiquid unquam arcani, ſancti'ue ad ſilendum in curia fuerit: id omnium maxime tegendum, occulendum, obliuiſcendum, pro non dicto habendum eſſe. Ita eius rei oppreſſa mentio eſt. Dictatorem, qui cenſor ante fuiſſet: uetuſtiſſimusq́; ex iis, qui uiuerent cenſoriis eſſet: creari placuit: q senatum legeret: acciriq́; C. Terentium conſulem ad dictatorem dicendum iuſſerunt. qui cũ ex Apulia relicto ibi præſidio, magnis itineribus Romam rediſſet: nocte proxima, ut mos erat: M. Fabium Buteonem ex S.C. ſine magiſtro equitum dictatorem in ſex menſes dixit. Is, ubi cum lictoribus in roſtra aſcendit: neq; duos dictatores tẽpore uno, quod nunquam antea factum eſſet: probare ſe dixit: neq; dictatorem ſe ſine magiſtro equitum: nec cenſoriam uim permiſſam uni & eidem iterum: nec dictatori, niſi rei gerendæ cauſa creato, in ſex menſes datum imperium. quæ immoderata, ſors, tempus, ac neceſſitas fecerint iis: ſe modum impoſiturum. nam neq; ſenatu quenquam moturum ex iis: quos C. Flaminius, L. Æmilius cenſores in ſenatum legiſſent: tranſcribi tantum, recitariq́; eos iuſſurum: ne penès unum hominem iudicium arbitriumq́; de fama ac moribus ſenatoris fuerit: & ita in demortuorum locum ſublecturum: ut ordo ordini, non homo homini prælatus uideretur. Recitato uetere ſenatu, inde primũ in demortuorum locum legit qui poſt

L. Æmilium, C. Flaminium cenſores, curulem magiſtratum cæpiſſent: necdum in ſenatum lecti eſſent: ut quiſque eorum ſenator primus creatus erat. tum legit qui ædiles, tri. pleb. pretores, quæſtores'ue fuerant. tum ex iis: qui ſpolia ex hoſte fixa domi hérent: aut ciuicá coroná accæpiſſent. Ita CLXXVII cum ingenti approbatione omnium in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit: priuatusq; de roſtris deſcendit, lictoribus abire iuſſis: turbæq; ſe immiſcuit priuatas agentium res: tempus hoc ſedulo terens: ne deducendi ſui cauſa populum de foro abduceret. neque tamen elanguit cura hominum ea mora: frequentesq; eum domum deduxerunt. Conſul nocte inſequenti ad exercitum rediit, non facto certiore ſenatu: ne comitiorum cauſa in urbe retineretur. Poſtero die conſultus à M. Pomponio prætore ſenatus, decreuit dictatori ſcribendum: uti, ſi è repub. cenſeret eſſe: ad conſules ſubrogandos ueniret cum magiſtro equitum, & pretore M. Marcello: ut ex iis præſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu respub. eſſet: conſiliaq; ex rebus caperent. Qui acciti erát: omnes uenerunt, relictis legatis: qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca, ac modice locutus, in magiſtrum equitum T. Sempronium Gracchum magnam partem gloriæ uertit: comitiaq; edixit: quibus L. Poſthumius III abſens, qui tum Galliam prouinciam obtinebat: & T. Sempronius Gracchus, qui tum magiſter equitum erat: conſules creantur. Pretores inde creati, M. Valerius Leuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus, Q. Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtratibus, Theanum in hyberna ad exercitum rediit, relicto magiſtro equitum Romæ: qui, cum poſt paucos dies magiſtratum initurus eſſet: de exercitibus ſcribendis, comparandisq;

*in annum,patres conſuleret.Cum ea res maxime age-
rentur:noua clades nuntiata: alia ſuper alia cumulante
in eum annum fortuna:L. Poſthumium conſulem deſi-
gnatum,in Gallia ipſum,atque exercitum deletos. Sylua
erat uaſta:(Litanam Galli uocant)qua exercitum tradu
cturus erat.eius ſyluæ dextra,læuaq; circa uiam Galli ar-
bores ita inciderant:ut immota ſtarent:momēto leui im-
pulſæ ociderent.Legiones duas Romanas habebat Po-
ſthumius:ſociûmq; ab ſupero mari tantum conſcripſerat:
ut XXV millia armatorum in agros hoſtium induxiſ-
ſet.Galli oram extremæ ſyluæ cum circunſediſſent: ubi in
trauit agmen ſaltum:tum extremas arborum ſucciſarum
impellunt.quæ alia in aliam inſtabilem per ſe ac male
hærentem incidentes,ancipiti ſtrage arma, uiros, equos
obruerunt:ut uix decem homines effugerent. nam cum
exanimati pleriq; eſſent arborum truncis, fragmentiſq;
ramorum:cæteram quoq; multitudinem inopinato ma-
lo trepidam Galli ſaltum omnem armati circunſidentes
interfecerunt,paucis è tanto numero captis: qui pontem
fluminis petentes obſeſſo ante ab hoſtibus ponte intercluſi
ſi ſunt.Ibi Poſthumius omni ui,ne caperetur obnixus,di-
micans occubuit.ſpolia corporis,caputq; ducis præciſum
Boi ouantes templo,quod ſanctiſſimū eſt apud eos: intu-
lere.purgato inde capite,ut mos iis eſt:caluam auro cæ-
lauere.idq; ſacrū uas erat:quo ſolēnibus libarent: pocu-
lūq; idē ſacerdotis eſſe,ac templi antiſtibus.Præda quoq;
haud minor Gallis,q̃ uictoria fuit.nam etſi magna pars
animalium ſtrage ſyluæ oppreſſa erat:tñ cæteræ res, qa
nihil diſſipatum fuga eſt:ſtratæ per omnē iacentis agmi-
nis ordinem inuentæ ſunt.Hac nuntiata clade cum per
dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas: ut tabernis*

clauſis,uelut nocturna ſolitudine per urbem acta, ſenatus ædilibus negotium daret:ut urbem circumirent: apeririq́; tabernas,& mœſtitiæ publicæ ſpeciẽ urbi demi iuberent:tum T.Sempronius ſenatum habuit: conſolatusq́; patres eſt:& adhortatus:ne,qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuiſſent:ad minores calamitates animos ſummitterẽt. Quod ad Carthaginienſes hoſtes,Annibalemq́; attinet: proſpera modo eſſent,ſicut ſperaret,futura:Gallicũ bellum & omitti tuto,& differri poſſe:ultionemq́; eã fraudis in deorum,ac populi Romani poteſtate fore.de hoſte Pœno exercitibusq́;,per quos id bellum gereretur:conſultandum,atq; agitandum.Ipſe primum quid peditum, equitumq́;,quid ciuium,quid ſociorum in exercitu eſſet dictatoris,diſſeruit.Tum Marcellus ſuarum copiarum ſummam expoſuit. Quid in Apulia Cum C.Terentio conſule eſſet,à peritis quæſitum eſt.duo'ne conſulares exercitus ſatis firmi ad tantum bellum eſſent, inibatur ratio.Itaq; Galliam,quanquam ſtimulabat iuſta ira:omitti eo anno placuit.Exercitus dictatoris conſuli decretus eſt.De exercitu Marcelli qui eorum ex fuga Cannenſi eſſent:in Siciliam eos traduci,atq; ibi militare, donec ĩ Italia bellum eſſet:placuit.eodem ex dictatoris legionibus reijci militem minimi quenq; roboris,nullo præſtituto militiæ tempore:niſi quod ſtipendiorum legitimorum eſſet. Duæ legiones urbanæ alteri conſuli,qui in locum L.Poſthumij ſuffectus eſſet:decretæ ſunt.eumq;, cum primũ ſaluis auſpicijs poſſet:creari placuit. legiones præterea duas primo quoq; tempore ex Sicilia acciri: atque inde conſul,cui legiones urbanæ eueniſſent: militum ſumeret quantum opus eſſet.C.Terentio conſuli prorogari in annum imperium: neque de eo exercitu, quem ad præſi/

dium Apuliæ haberet: quicquam minuit. Dum hæc in Italia geruntur, apparanturq́; nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat: ſed ad eam diem magis proſperum Romanis: P. & Cn. Scipiones inter ſe partiti copias: ut Cn. terra, P. mari nauibusq́; rem gereret. Aſdrubal Pœnorum imperator neutri parti uirium ſatis fidēs, procul ab hoſte interuallo, ac locis tutis tenebat ſe. cui multum, ac diu obteſtanti quatuor millia peditum, & quingenti equites in ſupplementum miſſi ex Africa ſunt. Tū refecta tandē ſpe, caſtra propius hoſtem mouit: claſſemq́; & ipſe inſtrui, parariq́; iubet, ad inſulas, maritimamq́; oram tutandum. In ipſo impetu mouendarum de integro rerum perculit eum præfectorum nauium tranſitio: qui poſt claſſem ad Iberum per pauorem deſertam grauiter increpiti, nunquam deinde ſatis fidi aut duci, aut Carthaginienſium rebus fuerant. Fecerant ij tranſfugæ motum in Carpeſiorum gentem: deſciuerantq́; ijs autho ribus urbes aliquot: una etiam ab ipſis ui capta fuerat. In eam gentem uerſum ab Romanis bellum eſt: infeſtoq́; exercitu Aſdrubal ingreſſus agrum hoſtiū, pro captæ ante dies paucos urbis mœnibus Calbum nobilem Carpeſiorum ducem cum ualido exercitu caſtris ſe detinētem aggredi ſtatuit. præmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſtes ad pugnam: peditum partem ad depopulandum per agros paſſim dimiſit: ut palantes exciperent. ſimul et ad caſtra tumultus erat: & per agros fugaq́;, & cædes. deinde undiq́; diuerſis itineribus cum in caſtra ſe recepiſſent: adeo repente decessit animis pauor: ut non ad munimenta modo defendenda ſatis animorum eſſet: ſed etiā ad laceſſendum hoſtem prælio. Erumpunt igitur agmine è caſtris tripudiantes more ſuo: repentinaq́; eorū an-

dacia terrorem hoſti pauloante ultro laceſſenti incuſſit. itaque & ipſe Aſdrubal in collem ſatis arduum, tutumq; flumine etiam obiecto tum copias ſubducit: & præmiſſam leuem armaturam, equitesq; palatos eodem recæpit nec aut colli, aut flumini ſatis fidens, uallo caſtra permunijt. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt contracta: nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, uelocitate pari, robore animi uiriumq; aliquantum præſtanti. Poſtquam neq; elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant: neq; caſtrorum oppugnatio facilis erat: urbem Aſenam, quò fines hoſtium ingrediens Aſdrubal frumentum, commeatusq; alios conuexerat: ui capiunt: omniq; circa agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris ullo imperio contineri poterant. Quam ubi negligentiam ex re (ut fit) bene geſta oriri ſenſerat Aſdrubal: cohortatus milites ut palatos ſine ſignis hoſtes aggrederentur, digreſſus colle pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem ut adeſſe tumultuoſi nuntij refugientes ex ſpeculis, ſtationibusq; attulere: ad arma conclamatum. Vt quiſque arma cæperat: ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordinati in prælium ruunt. Iam primi conſeruerant manus: cum alij cateruatim currerent: alij nondum è caſtris exiſſent. tum primo ipſa audacia terruere hoſtem. deinde rari in confertos illati, cum paucitas parum tuta eſſet: reſpicere alij alios: & undiq; pulſi coire in orbem. & dum corporibus applicantur: armaq; armis iungunt: in arctum compulſi, cum uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet: corona militum cincti, ad multum diei cæduntur. Exigua pars eruptione facta, ſyluas, ac montes petit. pariq; terrore & caſtra ſunt deſerta: & uniuerſa gens poſtero die in deditio-

*nem uenit.nec diu in pacato manſit.nã ſubinde ab Car-
thagine allatum eſt:ut Aſdrubal primo quoq; tempore
in Italiam exercitum duceret.quæ uulgata res per Hi-
ſpaniam omnium fermè animos ad Romanos auertit.
Itaq; Aſdrubal extemplo litteras Carthaginem mittit,
indicans:quanto fama profectionis ſuæ damno fuiſſet.
Si uero inde pergeret:prius quam Iberum tranſiret: Ro
manorum Hiſpaniam fore.nam præter quàm quod nec
præſidium,nec ducem haberet:quem relinqueret pro ſe:
imperatores eſſe Romanos:quibus uix æquis uiribus reſi
ſti poſſint.Itaq; ſi ulla Hiſpaniæ cura eſſet:ſucceſſorem ſi
bi cum ualido exercitu mitterent. cui ſi omnia proſpere
euenirent:non tamen otioſam prouinciam fore. Hæ litte
ræ quanquam primo admodum mouerunt ſenatum: tñ
quia Italiæ cura prior,potiorq; erat:nihil de Aſdrubale,
neq; de copijs eius mutatum eſt.Himilco cum exercitu iu
ſto,& aucta claſſe ad retinendam terra mariq;,ac tuen-
dam Hiſpaniam eſt miſſus.qui ut pedeſtres,naualesq; co
pias traiecit:caſtris communitis,nauibusq; ſubductis,&
uallo circũdatis,cum equitibus delectis ipſe quantum ma
xime accelerare poterat, per dubios infeſtosq; populos
iuxta intentus ad Aſdrubalem peruenit. Cum decreta
ſenatus,mandataq; expoſuiſſet:atque edidiciſſet ipſe in-
uicem:quemadmodum tractandum bellum in Hiſpa-
nia foret:retro in ſua caſtra rediit:nulla re,quàm celeri-
tate tutior:quod undiq; abierat,antequam populi cõſen
tirent. Aſdrubal prius quàm moueret caſtra: pecunias
imperat populis omnibus ſuæ ditionis:ſatis gnarus An-
nibalem tranſitus quoſdam pretio mercatum: nec au-
xilia Gallica aliter,quàm conducta habuiſſe:inopem tã-
tum iter ingreſſum, uix penetraturum ad Alpes fu-*

iſſe. pecunijs igitur raptim exactis, ad Iberum deſcendit.

Decreta Carthaginenſium, & Aſdrubalis iter ubi ad Romanos ſunt perlata: omnibus omiſſis rebus, ambo duces iunctis copijs ire obuiam cœptis, atque obſiſtere parant: rati, ſi Annibali uix per ſe ipſi tolerando Italiæ hoſti Aſdrubal dux, atq; Hiſpanienſis exercitus eſſet iunctus: Illico Romani finem impij fore. His anxij curis ad Iberum contrahunt copias: & tranſito amne, cum diu conſultaſſent: utrum caſtra caſtris cōferrent: an ſatis haberent, ſocijs Carthaginienſium oppugnandis morari ab itinere propoſito hoſtem: urbem à propinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſſimam ea tempeſtate regionis eius, oppugnare parant. qđ ubi ſenſit Aſdrubal: pro ope ferenda ſocijs pergit ipſe ire ad urbem deditam nuper in fidem Romanorum oppugnandam. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Romanis eſt: & in ipſum Aſdrubalē uerſum bellum. Quinque millium interuallo caſtra diſtantia habuere paucos dies: nec ſine leuibus prælijs: nec ut in aciem exirent. tandem uno eodemq; die uelut ex compoſito utrinq; ſignū pugnæ propoſitum eſt: atq; omnibus copijs in campum deſcenſum eſt. Triplex ſtetit Romana acies. peditum pars ante ſigna locata: pars poſt ſigna accepta: equites cornua cinxere. Aſdrubal mediam aciē Hiſpanis firmat: in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros, mercenarioꝝq; auxilia equitum; Numidas Pœnorum peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidæ in dextro locati cornu: ſed, quibus deſultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam ſæpe pugnam in recentem equum ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta uelocitas ipſis, tamq; docile equoꝝ genus eſt. Cum hoc modo inſtructi ſtarent; imperatoꝝ utrinſq;

patris haud fermè diſpares ſpes erant. nam ne multum quidem aut numero, aut genere militum hi, aut illi præſtabant. Militibus longe diſpar animus erat. Romanis enim, quanquam procul à patria pugnarent: facile pſuaſerant duces pro Italia, atque urbe Roma eos pugnare. Itaq; uelut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnæ uerteretur: obſtinauerant animis uincere: aut mori. Minus pertinaces uiros habebat altera acies. nam maxima pars Hiſpani erant: qui uinci in Hiſpania, quàm uictores in Italiam trahi, malebant. Primo igitur concurſu cum uix pila coniecta eſſent: retulit pedem media acies: inferentibusq; ſeſe magno impetu Romanis terga uertit. Nihilo ſegnius in cornibus prælium fuit. Hinc Pœnus, hinc Afer urget: & uelut in circũuentos prælio ancipiti pugnant. ſed cum in mediũ tota iam coiſſet Romana acies: ſatis uirium ad dimouenda hoſtium cornua habuit. Ita duo diuerſa prælia erant: utroq; Romani, ut qui pulſis tandem medijs, & numero, & robore uirorũ præſtarent: haud dubie ſuperarunt. Magna uis hominũ ibi occiſa. & niſi Hiſpani uix dum conſerto prælio tam effuſe fugiſſent: perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna nulla admodum fuit quia ſimul inclinatam mediam aciem Mauri, Numidæq; uiderunt: extemplo fuga effuſa nuda cornua, elephantis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal uſq; ad ultimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cũ paucis effugit. Caſtra Romani cæpere: atq; inde diripuere. Ea pugna, ſi qua dubia in Hiſpania erant: Romanis adiunxit: Aſdrubaliq; nõ modo in Italiam traducẽdi exercitus, ſed ne manendi qdẽ ſatis tuto in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaquã litteris Scipionũ Romæ uulgata ſunt: non tã uictoria, quam

prohibito Aſdrubalis in Italiam tranſitu lætabantur. Dum hæc in Hiſpania geruntur: Petellia in Brutijs ali quot poſt menſibus quàm cœpta oppugnari erat: ab Hi milcone præfecto Annibalis expugnata eſt. multoq; ſan guine, ac uulneribus ea Pœnis uictoria ſtetit. nec ulla ma gis uis obſeſſos, quàm fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carnisq; omnis generis quadrupedū bipedumq;, ſutrinaq; poſtremo corijs, herbisq;, & radici bus, et corticibus teneris, ſtrictisq; rubis uixere. nec anteq̃ uires ad ſtandum in muris, ferendaq; arma deerant: ex pugnati ſunt. Recapta Petellia, Pœnus ad Conſentiam copias traducit. quam minus pertinaciter defenſam, in tra paucos dies in deditionem accepit. Iisdem fermè diebus & Brutiorum exercitus Crotonem Græcam ur bem circunſedit, opulentam quondam armis uirisq;, tum iam adeo multis magnisq; cladibus afflictam: ut omnis ætatis minus uiginti millia ciuium ſupereſſent. Itaq; urbe defenſoribus uaſtata facile potiti ſunt hoſtes. arx tantùm retenta: in quam inter tumultum captæ ur bis è media cæde quidam effugêre. Et Locrenſes deſciue re ad Brutios, Pœnosq;, prodita multitudine à principibus Rhegyni tantummodo regionis eius et in fide erga Ro manos, & poteſtatis ſuæ ad ultimum manſerunt. In Si ciliam quoq; eadem inclinatio animorum peruenit. & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. namq; Gelo maximus ſtirpis contempta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem Romana ſocietate, ad Pœnos defecit. mouiſſetq; in Sicilia res: niſi mors adeo opportuna, ut patrem quoq; ſuſpitiõe aſpergeret: armã tem eum multitudinem, ſollicitantemq; ſocios, abſumpſiſ ſet. Hæc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hi

ſpania uario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maxi-
mus à ſenatu poſtulauit: ut ædem ueneris Erycinæ, quam
dictator uouiſſet: dedicari liceret. Senatus decreuit: ut T.
Sempronius conſul deſignatus, cum primum magiſtratū
iniſſet: ad populum ferret: ut Fabium duumuirum eſſe
iuberent ædis dedicandæ cauſa. Et M. Æmilio Lepido,
qui bis conſul augurq́; fuerat: filij tres, Lucius, Marcus,
Quintus, ludos funebres per triduum, & gladiatorum
paria duo & XX per triduum in foro dederunt. Ædi-
les curules C. Lectorius, & T. Sempronius Gracchus
conſul deſignatus, qui in ædilitate magiſter equitum fue-
rat: ludos Romanos fecerunt: qui per triduum inſtaura-
ti ſunt. Plebei ludi à M. Aurelio Cotta, & M. Claudio
Marcello ter inſtaurati ſunt. Circumacto tertio anno Pu-
nici belli. T. Sēpronius conſul idibus martijs magiſtratū
inijt. Prætoresq́; Fuluius Flaccus, qui antea ꝯſul, cenſorq́;
fuerat: urbanam, M. Valerius Leuinus peregrinam ſor-
tem in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius Pulcher Sici-
liam, Q. Mutius Scæuola Sardiniā ſortiti ſunt. M. Mar-
cello proconſulis imperiū eſſe populus iuſſit: quod poſt
Cannenſem cladem unus Romanorum imperatorꝝ in
Italia proſpere rem geſſiſſet. Senatus quo die primū eſt in
Capitolio conſultus: decreuit: ut eo anno duplex tributū
imperaretur: ſimplex confeſtim exigeretur: ex quo ſtipen-
dium præſens omnibus militibus daretur: præter quam q
milites ad Cannas fuiſſent. de exercitibus ita decretū eſt:
ut duabus legionibus urbanis T. Sēpronius ꝯſul Cales
ad conueniendū diē ediceret. inde ſex legiones in caſtra
Claudiana ſupra Sueſſulam deducerentur. quæ ibi legio-
nes eſſent: (erant autē Cānenſis maxime exercitus) eas
Ap. Claudius pulcher ꝑtor in Siciliā traijceret: quæq́; in

Sicilia eſſent: Romam deportarentur. Ad exercitum, cui ad conueniendum Cales edicta dies erat: M. Claudius Marcellus miſſus: iſq; iuſſus in caſtra Claudiana deducere urbanas legiones ad ueterem exercitum accipiendum, deducendumq; inde in Siciliam, T. Metilius Croto legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti primo expectauerant homines, uti conſul comitia collegæ creando haberet. deinde ubi ablegatum uelut de induſtria M. Marcellum uiderunt: quem maxime conſulem in eum annum ob egregie in præturа res geſtas creari uolebant: fremitus in curia eſt ortus. Quod ubi ſenſit conſul: utrunq;, inquit, è Repub. fuit patres conſcripti: & M. Claudium ad permutandos exercitus in Campaniam proficiſci: & comitia non prius edici quàm is inde confecto, quod mandatum eſt, negotio, reuertiſſet: ut uos conſulem, quē tempus Reipub. poſtularet: quemq; maxime uultis haberetis. Ita de comitijs, donec rediјt Marcellus: ſilentium fuit. Interea duumuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & T. Attilius Craſſus ædibus dedicandis, Menti Atilius, Fabius Veneri Erycinæ. Vtraq; in Capitolio eſt, canali uno diſcretæ. Et de trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide ſtipendijs emeritis Romam uenerant: delatum ad populum: ut ciues Romani eſſent: item uti municipes Cumani eſſent: pridie, q̃ populus Campanus à populo Romano deſciſſet. Maxime ut hoc ferretur, mouerat: quod quorum hominum eſſent, ſcire ſeipſi negabant, uetere patria relicta, in eam, in quam redierant: nondum adſciti. Poſtquam Marcellus ab exercitu rediјt: comitia uni conſuli rogando in locum L. Poſthumij edicuntur. Creatur ingenti conſenſu Marcellus: qui extemplo magiſtratum occiperet. cui ineunti conſulatum cum tonuiſſet;

cum tonuiſſet uocati augures uitio creatum uideri pronũtiauerunt. uulgoq́; præterea ita fama ferebat: quod cum primum duo plebei conſules facti eſſent: id deis cordi nõ eſſe. In locum Marcelli, ubi is ſe magiſtratu abdicauit: ſuffectus Fabius maximus tertium. Mare arſit eo anno: ad Sinueſſam bos equuleum peperit: ſigna Lanuuij ad Iunonis Soſpitæ cruore manauere: lapidibusq́; circa id templum pluit. ob quem imbrem nouendiale, ut aſſolet, ſacrum fuit. cæteraq́; prodigia cum cura expiata. Conſules exercitus inter ſe diuiſerunt. Fabio exercitus, cui M. Iunius dictator præfuerat: euenit. Sempronio uolonum quod fuerat: & ſociorum XXV millia. M. Valerio prætorio legiones, quæ ex Sicilia rediſſent: decretæ M. Claudius proconſul ad eum exercitum, qui ſupra Sueſſulam Nolæ præſideret: miſſus. Prætores in Siciliam, ac Sardiniam profecti. Conſules edixerunt: quoties ſenatum uocaſſent: uti ſenatores, quibusq́; in ſenatu di..re ſententiam liceret: ad portam Capenam conuenirent. prætores, quorum iurisdictio erat: tribunalia ad Villam publicam poſuerunt. eò uadimonia fieri iuſſerunt. ibiq́; eo anno ius dictum eſt. Interim Carthaginem, unde Mago frater Annibalis XXII millia peditum, & mille quingentos equites, XI elephantos, argenti talenta multa in Italiam tranſmiſſurus erat cum præſidio LX nauium longarum: nuntius affertur: in Hiſpania rem malegeſtam: omnesq́; fermè eius prouinciæ populos ad Romanos defeciſſe. Erant qui Magonem cum claſſe ea, copijsq́; omiſſa Italia in Hiſpaniam auerterent cum Sardiniæ recipiendæ repentina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitum Romanum eſſe. ueterem prætorem inde Cornelium prouinciæ peritum decedere: nouum expe-

ſtari. ad hoc, feſſos iam animos Sardorum eſſe diuturnitate imperij: & proximo ijs anno acerbe, atq; auare imperatum: graui tributo, & collatione iniqua frumenti oppreſſos. nihil deeſſe aliud, quàm authorem, ad quem deficerent. Hæc clandeſtina legatio per principes miſſa erat: maxime eam rem moliente Harſicora: qui tum authoritate, atq; opibus longe primus erat. His nuntijs propè uno tempore turbati, erectiq;, Magonem cum claſſe ſua, copijsq; in Hiſpaniam mittunt. in Sardiniã Aſdrubalem cognomento Caluum deligunt ducem: & tantum fermè copiarum quantum Magoni, decernunt. Et Romæ conſules, tranſactis rebus, quæ in urbe agendæ erant: mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militibus Sinueſſam diem ad conueniendum edixit. & Q. Fabius conſulto prius ſenatu: ut frumenta omnes ex agris ante calendas Iulias, primas in urbes munitas conueherent. qui non inuexiſſent: eorum ſe agrum populaturum: ſeruos ſub haſta uenditurum: uillas incenſurum. Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erãt: uacatio à belli adminiſtratione data eſt. Valerium prætorem in Apuliam ire placuit ad exercitum à Terentio accipiendum. cum ex Sicilia legiones ueniſſent: ijs potiſſimum uti, ad regionis eius præſidium. Terentianum mitti cum aliquo legatorum. Et XXV naues M. Valerio datæ ſunt: quibus oram maritimam inter Brunduſium, ac Tarentum tutari poſſet. Par nauium numerus Q. Fuluio prætori urbis, decretus ad ſuburbana litora tutanda. C. Terentio proconſuli negocium datum: ut in Piceno agro conquiſitionem militum haberet: locisq; ijs præſidio eſſet. Et T. Attilius Craſſus, poſtquam ædem mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum imperio, qui claſ-

ſi præeſſet, miſſus. In hanc dimicationem duorum opulē
tiſſimorum in terris populorum, omnes reges, gentesq;
animos intenderant. inter quos Philippus Macedonum
rex: eo magis: quod propior Italiæ: ac mari tantum Io-
nio diſcretus erat. Is ubi primum fama accæpit Anniba
lem Alpes tranſgreſſum: ut bello inter Romanos, Pœ-
numq; orto lætatus erat: ita utrius populi mallet uictoriā
eſſe, incertis adhuc uiribus fluctuatus animo fuerat. po-
ſteaquam tertia iam pugna, tertia uictoria cum Anniba-
le, & Pœnis erat: ad fortunam inclinauit: legatoſq; ad
Annibalem miſit. qui uitantes portus Brunduſium, Tarē
tinumq;, qui à cuſtodijs nauium Romanarum tenebātur:
ad Laciniæ Iunonis templum in terram egreſſi ſunt. in-
de p Apuliam petentes Capuam media in præſidia Ro-
mana illati ſunt: deductiq; ad M. Valerium leuinū præ-
torem circa Nuceriam caſtra habentem. Ibi intrepide Xe
nophanes legationis princeps à Philippo rege ſe miſſum
ait ad amicitiam, ſocietatemq; iungendā cum populo Ro
mano. mandata habere ad conſules, ac ſenatum popu-
lumq; Romanum. Inter defectiones ueterum ſocioꝝ Va
lerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodum ho
ſtem pro hoſpite comiter accæpit. dat, qui proſequantur:
itineraq; cum cura demonſtrent: quæ loca, quoſq; ſaltus,
aut Romani, aut hoſtes teneant. Xenophanes per præſi-
dia Romana in Campaniam, inde quà proximum fuit,
in caſtra Annibalis peruenit: fœdusq; cum eo, atq; ami
citiā iungit legibus his: ut Philippus rex q̄ maxima claſ-
ſe (ducentas autem naues uidebatur effecturus) in Italiam
traijceret: & uaſtaret maritimam oram: bellum pro par
te ſua terra, mariq; gereret. ubi debellatum eſſet: Italia om
nis cum ipſa urbe Roma Carthaginienſiū, atq; Anniba-

lis eſſet: prædaq; omnis Annibali cederet. Perdomita Italia, nauigarent in Græciam: bellumq; cum quibus regibus placeret, gererent. quæ ciuitates: continentis, quæ inſulæ ad Macedoniam uergunt: eæ Philippi, regniq; eius eſſent. In has fermè leges inter Pœnum ducem, legatoſq; Macedonum ictum fœdus. miſſiq; cum ijs ad regis ipſius firmandam fidem legati, Giſgo, & Boſtar, & Mago, eodem ad Iunonis Laciniæ templum, ubi nauis occulta in ſtatione erat: perueniunt. inde profecti cum iam altum tenerēt: conſpecti à claſſe Romana ſunt: quæ præſidio erat Calabriæ litoribus. Q. Fuluius Flaccus Corcyræos ad perſequendam retrahendamq; nauem cum miſiſſet: primo fugere regij conati: deinde ubi celeritate uinci ſenſerunt: tradunt ſe Romanis: & ad præfectum claſſis adducti. cū quæreret: qui: et uñ et quò tenderent curſum: Xenophanes primo ſatis iam ſemel felix mendacium ſtruere: à Philippo ſe ad Romanos miſſum, ad M. Valerium, ad quem unum iter tutum fuerit perueniſſe: Campaniam ſuperare nequiſſe, ſeptam hoſtium præſidijs. deinde ut Punicus cultus, habituſq; ſuſpectos legatos fecit Annibalis: interrogatoſq; ſermo prodidit: tum comitibus eorum ſeductis, ac metu territis litteræ quoq; ab Annibale ad Philippum inuentæ, & pacta inter regem Macedonum, Pœnumq; ducem. Quibus ſatis cognitis, optimum uiſum eſt: captiuos, comiteſq; eorū Romam ad ſenatum, aut conſules, ubicunq; eſſent: quàm primum deportare. ad id celerrimæ quinq; naues delectæ: ac L. Valerius Antias, qui præeſſet, miſſus: eiq; mandatum: ut in omnis naues legatos partim cuſtodiēdos diuideret: daretq; operam: ne quod ijs colloquium inter ſe, neue qua communicatio conſilij eſſet. Per idem tempus

Romæ, cum A. Cornelius Mammula ex Sardinia pro-
uincia decedens retuliſſet: qui ſtatus rerum in inſula eſ-
ſet: ad bellum, ac defectionem omneis ſpectare: Q. Mu-
tium, qui ſucceſſiſſet ſibi grauitate cœli aquarumq́; ad-
uenientem exceptum, non tam in periculoſum, quàm lō-
gum morbum implicitum, diu ad belli uim ſuſtinendā
inutilem fore: exercitūq́; ibi ut ſatis firmum pacatæ pro
uinciæ præſidem eſſe: ita parum bello: quod motum iri ui
deretur: decreuerunt patres: ut Q. Fuluius Flaccus
quinq; millia peditum, quadringētos equites ſcriberet:
eamq́; legionem primo quoq; tempore in Sardiniam tra
ijciendam curaret: mitteretq́; cum imperio quē ipſi uide
retur: qui rem gereret: quoad Mutius conualuiſſet. Ad
eam rem miſſus eſt T. Manlius Torquatus: qui bis con
ſul, cenſorq́; fuerat: ſubegeratq́; in conſulatu Sardos. Sub
idem ferè tempus & à Carthagine in Sardiniam claſ
ſis miſſa duce Aſdrubale, cui Caluo cognomen erat: fœ-
da tempeſtate uexata ad Baleares inſulas ducitur. ibiq́;
(adeo non armamenta modo, ſed etiam aluei nauium
quaſſati erant) ſubductæ naues dum reficiuntur: aliquā
tum temporis triuerunt. In Italia cum poſt Cannen-
ſem pugnam fractis partis alterius uiribus, alterius
mollitis animis, ſegnius bellum eſſet: Campani per ſe
adorti ſunt rem Cumanam ſuæ ditionis facere: primo ſo
licitantes ut ab Romanis deficerent. ubi id parum pro-
ceſſit: dolum ad capiendos eos comparant. Campanis
omnibus ſtatutum ſacrificiū ad Hamas. eò ſenatū Cāpa
num uenturum certiores Cumanos fecerunt: petieruntq́;:
ut & Cumanus eò ſenatus ueniret ad conſultandum cō
muniter: ut eoſdem uterq; populus ſocios, hoſteſq́; ha-
beret. præſidium ibi armatum ſeſe habituros: nequid ab

Romanis noui periculi eſſet. Cumani, quanquam ſuſpecta fraus erat: nihil abnuêre: ita tegi fallax conſilium poſſe rati. Interim T. Sempronius conſul Romanus Sinueſſæ, quò ad conueniendum diem edixerat: exercitu luſtrato, tranſgreſſus Vulturnum flumen, circa Linternum caſtra poſuit. Ibi quia otioſa ſtatiua erant: crebro decurrere milites cogebat: ut tyrones (ea maxima pars uolonum erat) aſſueſcerent ſigna ſequi: & in acie agnoſcere ordines ſuos. iter quæ concordiæ maxima erat cura duci. itaq; legatis, tribuniſq; præceperat: ne quã exprobratio cuiquam ueteris fortunæ diſcordiam inter ordines ſereret: uetus miles tyroni, liber uoloni ſeſe exæquari ſineret. omnis ſatis honeſtos, generoſoſq; ducerent: quibus arma ſua, ſignaq; populus Romanus commiſiſſet. quæ fortuna coegiſſet ita fieri: eandem cogere tueri factum. Ea non maiore cura præcepta ab ducibus ſunt: quàm à militibus obſeruata. breuiq; tanta concordia coaluerant omnium animi: ut propè in obliuionem uenirent, qua ex conditione quiſque eſſet miles factus. Hæc agenti Graccho legati Cumani nuntiarunt: quæ à Campanis legatio paucos ante dies ueniſſet: & quid ijs ipſi reſpondiſſent. Triduum poſt eum diem feſtum eſſe: non ſenatum ſolum omnem ibi futurum: ſed caſtra etiam, & exercitum Campanũ. Gracchus iuſſit Cumanis omnia ex agris in urbem conuehere: & manere intra muros. ipſe pridie, quàm ſtatum ſacrificium Campanis eſſet: Cumas mouet caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt. Iam campani eò frequẽtes ex compoſito conuenerant. nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus magiſtratus erat Campanis cum XIIII millibus militum habebat caſtra. Is ſacrificio apparando, & inter id inſtruendæ fraudi aliquanto

*Intentior, quàm muniendis caſtris, aut ulli militari ope/
ri fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas. nocturnũ erat
ſacrum: ita, ut ante mediam noctem compleretur. Huic
Gracchus inſidiandum tempori ratus, cuſtodibus ad por
tas poſitis, ne quis enuntiare poſſet cœpta: & à ſexta ad
decimam diei horam coactis militibus corpora curare,
ſcmnoq́; operam dare, ut primis tenebris conuenire ad ſi
gnum poſſent: uigilia fermè prima tolli iuſſit ſigna. ſilen/
tiq́; profectus agmine cum ad Hamas media nocte pue/
niſſet: caſtra Campana, ut in peruigilio neglecta, ſimul
omnibus portis inuadit. alios ſcmno ſtratos, alios perpe/
trato ſacro inermes redeuntes obtruncat. Hominum eo
tumultu nocturno cæſa plus duo millia cũ ipſo duce Ma
rio Alſio. capta ſunt ſigna militaria quatuor & triginta.
Gracchus minus centum militum iactura caſtris hoſtium
potitus, Cumas ſe propere recæpit, ab Annibale metuẽs:
qui ſuper Capuam ad Tifata habebat caſtra. Nec eum
prouida uiri fefellit opinio. nam ſimul Capuam ea cla/
des eſt nuntiata: ratus Annibal ab re bene geſta inſolẽter
lætum exercitum tyronum magna ex parte ſeruorumq́;,
ſpoliantem uictos, prædasq́; agentem ad Hamas ſe in/
uenturum, citatum agmen præter Capuam rapit. obui/
osq́; ex fuga Campanorum per duo præſidia Capuam
duci, ſaucios uehiculis tolli, portariq́; iubet. ipſe ad Ha/
mas uacua ab hoſtibus caſtra, nec quicquam, præter recẽ
tis ueſtigia Cladis, ſtrataq́; paſſim corpora ſocioꝝ, inue/
nit. Authores erant qdam: ut protinus inde Cumas du/
ceret: urbemq́; oppugnaret. Id quanquam haud modice
Annibal cupiebat: ut, qa Neapolim nõ potuerat: Cumas
ſaltẽ maritimam urbem haberet: tamen quia præter ar/
ma nihil ſecum miles raptim acto agmine extulerat: re/*

tro in caſtra ſupra Tifata ſe recæpit. inde fatigatus Campanorum precibus, ſequenti die cum omni apparatu oppugnandæ urbis Cumas redit: populatoq́; agro Cumano, mille paſſus ab urbe caſtra locat. Tum Gracchus magis uerecundia in tali neceſſitate deſerendi ſocios implorantes fidem ſuam populiq́; Romani ſubſtitit: quàm ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat: Vulturnum traducere audebat exercitũ: occupatus primo auſpicijs repetendis Romæ, dein prodigijs: quæ alia ſuper alia nuntiabantur: expiãtiq́; ea haud facile litari aruſpices reſpondebant. Hæ cauſæ cũ Fabium tenerent: Sempronius in obſidione erat: & iã operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotam urbi aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul Romanus aliquanto altiorem, quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis ualidis ſublicis pro ſolo uſus erat. inde primum ſaxis, ſudibusq́;, & cæteris miſſilibus propugnatores mœnia, atque urbẽ tuebantur. poſtremo ubi promouendo adiunctam muro uiderunt turrim, facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerunt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe p̃cipitaret: eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta ſtationes hoſtium fudit: fugauitq́; in caſtra: ut eo die obſeſſo, quàm obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Carthagnienſium cæſi: undeſexaginta uiui capti: qui circa muros, & in ſtationibus ſolute ac negligenter agentes, cum nihil minus, quàm eruptionem timuiſſent: ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus prius quàm ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent: recæptui ſignum dedit: ac ſuos intra muros recæpit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem, iuſto prælio ratus certaturum, aciem

inter caſtra atq; urbem inſtruxit. cæterum poſt q̃ nemi-
nem moueri ab ſolita cuſtodia urbis uidit: nec committi
quicquam temerariæ ſpei: ad Tifata redit infecta re.
Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione: iiſdē die-
bus & in Lucanis ad Grumentum T. Sempronius, cui
Longo cognomen erat: cum Hannone Pœno proſpere
pugnat. ſupra duo millia hominum occidit: & CC
LXXX milites amiſit. ſigna militaria ad XLI cæpit.
Pulſus finibus lucanis Hanno retro in Brutios ſeſe recæ-
pit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Romano
defecerant: ui recæpta per M. Valerium prætorem. Ver-
cellius, Siciliusq́; Et authores defectionis ſecuri percuſſi.
ſupra mille captiuorum ſub haſta uenierunt. præda alia
militi conceſſa. exercitusq́; Cumas reductus. Dū hæc
in Lucanis, atq; in Hirpinis geruntur: quinq; naues, q̃
Macedonum, atq; Pœnorum captos legatos Romā por-
tabant: à ſupero mari ad inferum circūuectæ propè oēm
Italiæ oram, cum præter Cumas uelis ferrentur: neq; ho
ſtium, an ſociorum eſſent, ſatis ſciretur: Gracchus obuiā
ex claſſe ſua naues miſſit. Cum percunctando inuicē co-
gnitum eſſet, conſulem Cumis eſſe: naues Cumas appul-
ſæ: captiuiq́; ad conſulem deducti: & litteræ datæ. Cōſul
litteris Philippi, atq; Annibalis perlectis, conſignata oīa
ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deuehi legatos
iuſſit. Cum eodem ferè die litteræ, legatiq́; Romam ue-
niſſent: & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis ꝯgrue
rent: primo grauis cura patres inceſſit: cernentes quāta
uix tolerantibus Punicum bellum Macedonici belli mo-
les inſtaret. cui tamen adeo non ſuccubuerunt: ut extem-
plo agitaretur: quemadmodū ultro inferendo bello auer
terent ab Italia hoſtem. Captiuis in uincula conditis, co-

ambo conſules rem gerebant. Combulteriam, & Trebu lam, & Auſticulam urbes, quæ ad Pœnum defecerant: Fabius ui cæpit. præſidiaq; in ijs Annibalis, Campaniq; permulti capti. & Nolæ, ſicut priore anno, ſenatus Romanorum plebs Annibalis erat: conſiliaq; occulta de cæde principum, & proditione urbis inibantur. Quibus ne incæpta procederent: inter Capuam caſtraq; Annibalis, quæ in Tifatis erant: traducto exercitu Fabius ſup Veſuuium in caſtris Claudianis conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cum ijs copijs, quas habebat: Nolam in præſidium miſit. Et in Sardinia res per T. Manlium prætorem adminiſtrari cæpta: quæ omiſſa erant: poſteaquam Q. Mutius prætor graui morbo eſt implicitus. Manlius nauibus longis ad Caralis ſubductis, naualibuſq; ſocijs armatis, ut terra rem gereret: & à prætore exercitu accæpto, duo & uiginti milla peditum, mille & ducentos equites confecit. Cum his equitum peditumq; copijs profectus in agrum hoſtium, haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum forte profectus erat in Pellidos Sardos ad iuuentutem armandam: qua copias augeret. Filius eius nomine Hoſtius caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox temere prælio inito fuſus, fugatusq;. ad XXX millia Sardorum eo prælio cæſa. mille trecenti fermè uiui capti. Alius exercitus primo per agros, ſyluaſq; fuga palatus: dein, quò ducem fugiſſe fama erat: ad urbem nomine Cornum, caput eius regionis, confugit. Debellatumq; eo prælio in Sardinia eſſet: ni claſſis Punica cũ duce Aſdrubale, quæ tempeſtate deiecta ad Baleares erat: in tempore ad ſpem rebellandi aduenisſet. Manlius poſt famã appulſæ Punicæ claſſis Caralis ſe recæpit. ea occaſio Harſicoræ data eſt Pœno ſe iũgendi. Aſ-

drubal copijs in terram expoſitis, & claſſe remiſſa Car/thaginem, duce Harſicora ad ſociorum populi Roma/ni agrum populandum profectus, Caralis peruenturus erat: ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatio ne continuiſſet. Primo caſtra caſtris modico interuallo ſuntt obiecta: deinceps procurſationes, leuiaq; certamina uario euentu inita: poſtremo deſcenſum in aciem: ſignis collatis iuſto prælio per quatuor horas pugnatum. Diu pugnam ancipitem Pœni, Sardis facile uinci aſſuetis, fe/cerunt. poſtremo & ipſi, cum omnia circa ſtrage ac fuga Sardorum repleta eſſent: fuſi. cæterum terga dantes cir/cunducto cornu, quo pepulerat Sardos: incluſit Roma/nus. cædes inde magis, quàm pugna fuit. Duodecim mil lia hoſtium cæſa, Sardoꝝ ſimul, Pœnorumq́; fermè III millia, & DCC capti: & ſigna militaria ſeptem & XX. Ante omnia claram & memorabilem pugnam fe cit Aſdrubal imperator captus, & Hanno, & Mago, nobiles Carthaginienſes: Mago ex gente Barchina pro/pinqua cognatione Annibali iunctus: Hanno author re/bellionis Sardis, belliq; eius haud dubie concitatur. Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnam cladibus ſuis fecerunt. nam & filius Harſicoræ Hoſtis in acie ce/cidit: & Harſicora cum paucis equitibus fugiens, ut ſu/per afflictas res necem quoq; filij audiuit: nocte, ne cu/iuſquam interuentus cœptum impediret: mortem ſibi cō ſciuit. Cæteris urbs Cornus eadem, quæ ante, fugæ recæ/ptaculum fuit. quam Manlius uictore exercitu aggreſſus intra paucos dies recæpit. Deinde aliæ quoq; ciuitates, q̄ ad Harſicoram Pœnosq́; defecerant: obſidibus datis, dedi derunt ſeſe. quibus ſtipendio frumentoq́; imperato pro cuiuſq; aut uiribus, aut delicto, Caralis exercitum redu/

xit. Ibi nauibus longis deductis, impoſitoq; quem ſecum aduexerat milite, Romam nauigat: Sardiniamq; perdomitam nuntiat patribus: & ſtipendium quæſtoribus, frumentum ædilibus, captiuosq; Fuluio prætori tradidit. Per idẽ tempus T. Octacilius prætor quinquaginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam tranſuectus, depopulatusq; agrum Carthanienſem, cum Sardiniam inde peteret: quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nup traieciſſe: claſſi Africam repetenti occurrit: leuiq; certamine in alto commiſſo, ſeptem inde naues cum ſocijs naualibus cæpit. cæteras metus haud ſecus, q̃ tempeſtas, paſſim diſiecit. Per eoſdem forte dies & Bomilcar cum militibus ad ſupplemẽtum Carthagine miſſis, quadragintaq; elephantis, & cõmeatu, Locros acceſſit. quem ut incautum opprimeret Ap. Claudius: per ſimulationem prouinciæ circũeundæ Meſſanam raptim exercitu ducto, æſtu ſecũdo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonẽ in Brutios profectus erat: & Locrẽſes portas Romanis clauſerunt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanam repetit. Eadem æſtate Marcellus ab Nola, quam pſidio obtinebat: crebras excurſiones in agrum Hirpinum, & Samnites Caudinos fecit. adeoq; omnia ferro, atq; igni uaſtauit: ut antiquarũ cladium Samnio memoriam renouaret. itaq; extemplo legati ad Annibalẽ miſſi ſimul ex utraq; gente, ita Pœnum allocuti ſunt. Hoſtes populi Romani Annibal fuimus primum per nos ipſi: quoad noſtra arma, noſtræ uires nos tutari poterant. poſtquam ijs parum fidebamus: Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti pacem neceſſariam accepimus: fuimusq; in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus: quo in italiam ueniſti. Tua nos non magis uirtus fortunaq;,

quàm unica comitas ac benignitas erga ciues noſtros quos captos nobis remiſiſti: ita conciliauit tibi: ut te ſaluo atq; incolumi amico, non modo populum Romanum, ſed nè deos quidem iratos (ſi dici fas eſt) timeremus. At Hercule non ſolum incolumi & uictore, ſed præſente te, cum ploratum propè coniugum ac liberorum noſtrorum exaudire, & flagrantia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati: ut M. Marcellus, non Annibal uiciſſe ad Cannas uideatur: glorienturq; Romani: te ad unum modo ictum uigentem, uelut iaculo emiſſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu: niſi quod per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit uires: quàm ſuis uiribus nos defendit. Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor: duos Conſules, ac duos conſulares exercitus à nobis ſub iugum miſſos: & ſi qua alia aut læta, aut glorioſa nobis euenerunt. quæ aſpera, aduerſaq; tunc acciderunt: minore indignatione referre poſſumus: quàm quæ hodie eueniunt. Magni dictatores cum magiſtris equitum, bini conſules cum binis conſularibus exercitibus fines ingrediebantur fines noſtros. ante explorato, & ſubſidijs poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè unius, & parui ad tuendam Nolam præſidij præda ſumus, iam ne manipulatim quidem, ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris negligentius: quàm ſi in Romano uagarentur agro. Cauſa autem hæc eſt: quod neq; tu defendis: & noſtra iuuentus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur: omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim: niſi à quo tot Romanas acies fuſas, ſtrataſq; eſſe ſciam: ei facile eſſe ducam opprimere populatores noſtros ua-

gos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit ꝗ uis uana prædæ ſpes. Numidarum paucorum illi quidem præda erunt: præſidiumq; miſſum nobis erit: & Nolæ ademe- ris: ſi modo quos: ut ſocios haberes, dignos duxiſti: haud indignos iudicas, quos in fidem recæptos tuearis. Ad *ea Annibal reſpondit: omnia ſimul facere Hirpinos, Sa mnitesq;: & indicare clades ſuas: & petere præſidium: & queri in defenſos ſe neglectosq;. Indicandum autem fuiſſe primum: dein petendum præſidium: poſtremo ni impetraretur: tum deniq; querendum fruſtra opem im- ploratam. Exercitum ſe non in agrum* Hirpinum, Sa *mnitem'ue, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſo- ciorum populi* Romani *adducturum. ijs populandis et militem ſuum repleturum ſe: & metu procul ab ijs ſum- moturum hoſtis. Quod ad bellum* Romanum *attine- ret: ſi* Traſimeni, *quàm* Trebiæ, *ſi* Cannarum, *quàm* Tra *ſimeni pugna nobilior eſſet:* Cannarum *ſe quoq; memoriã obſcuram maiore & clariore uictoria facturum. Cum hoc reſpõſo, muneribusq; amplis legatos dimiſit. ipſe præ ſidio modico relicto in* Tifatis, *profectus, cætero exercitu ire* Nolam *pergit.* Eodem Hanno *ex* Brutijs *cum ſup- plemento* Carthagine *aduecto, atq; elephantis uenit. ibi caſtris haud procul poſitis, longe alia omnia inquirenti comperta ſunt: ꝗ quæ à legatis ſociorum audierat. nihil enim* Marcellus *ita gerebat: ut aut fortunæ, aut temere hoſti commiſſum dici poſſet. explorato enim firmiſq; præſidijs tuto recæptu prædatum ierat: omniaq; uelut ad uerſus præſentem* Annibalem *cauta, prouiſaq; fuerunt. tũ ubi ſenſit hoſtẽ aduẽtare: copias itra mœnia tenuit ꝑ muros iambulare ſenatores* Nolanos *iuſſit: & oĩa circa explorare: ꝗ apud hoſtes fierẽt. Ex ijs* Hãno, *cũ ad mu-*

rum ſucceſſiſſet: Herennium Baſſum, et Herium Petriũ ad colloquium euocatos, permiſſuq; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur. Annibalis uirtutem, for/tunamq; extollit: populi Romani obterit ſeneſcentem cũ uiribus maieſtate...quæ ſi paria eſſent: ut quondam fuiſ ſent: tamen expertis quàm graue Romanum imperium ſocijs, quanta indulgentia Annibalis etiam in captiuos omnes Italici nominis fuiſſet: Punicam Romanæ ſocieta tem, atq; amicitiam præoptandam eſſe. Si ambo conſules cum ſuis exercitibus ad Nolam eſſent: tamen non magis pares Annibali futuros: quàm ad Cannas fuiſſent: ne/ dum prætor unus cum paucis, & nouis militibus Nolã tutari poſſit. Ipſorum magis, quàm Annibalis intereſ/ ſe: capta, an tradita Nola potiretur. potiturum enim: ut Capua Nuceriaq; potitus eſſet. ſed quid inter Capuæ, Nu/ ceriæq; fortunam intereſſet: ipſos propè in medio ſitos No lanos ſcire. Nolle ominari quæ captæ urbi ceſſura forent: ſed potius ſpondere: ſi Marcellum cum præſidio, ac No/ lam tradidiſſent: neminem alium, quàm ipſos, legẽ, qua in ſocietatem amicitiamq; Annibalis uenirent: dicturũ.

Ad ea Herennius Baſſus reſpondit. Multos annos iam inter Romanum, Nolanumq; populum amicitiam eſſe: cuius neutros ad eam diem pœniteret. et ſibi ſi cum fortuna mutanda fides fuerat: ſero iam eſſe mutare eam. dedituris ſe Annibali non fuiſſe accerſendum Romanũ præſidium. cum ijs, qui ad ſe tuendos ueniſſent: omnia ſi/ bi & eſſe conſociata: & ad ultimum fore. Hoc collo quium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiẽ/ dæ Nolæ. itaq; oppidum corona circundedit: ut ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem ut ſucceſſiſſe muris Marcellus uidit: inſtructa intra portam acie cum

magno

magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu perculſi, cæſiq́; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æquatiſq́; uiribus, atrox eſſe cœpit pugna memorabiliſq́; iter paucas fuiſſet: ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die commiſſo modico certamine, atq; irritatis animis, in urbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe recæperunt. tamen Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus, quàm triginta: Romanorum nullus. Imber continens per noctem totam uſq; ad horam tertiam diei inſequentis tenuit. itaq; quanquam utraq; pars auida certaminis erat: eo die tamen tenuerunt ſeſe munimentis. tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum Nolanum miſit. Quod ubi animaduertit Marcellus: extemplo in aciem copias eduxit. neq; Annibal detrectauit. Mille ferè paſſuum inter urbem erãt. caſtraq́;. eo ſpatio (& ſunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt. Clamor ex parte utraq; ſublatus proximos ex cohortibus ijs, quæ in agros prædatum exierant: ad prælium iam commiſſum reuocauit. Et Nolani aciẽ Romanam auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidijs ſtare, & ſauctos ex acie efferre iuſſit. pugna abſtinerent: niſi ab ſe ſignum accæpiſſent. Prælium erat anceps. ſumma ui & duces hortabantur: & milites pugnabant. Marcellus uictis ante diem tertium, fugatiſq́; ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodem ſe duce, milite alio inſtare iubet. Non omnes eſſe in acie: prædanteis uagari in agro. ſed qui pugnent: marcere Cãpana luxuria, uino, ſcortis, omnibuſq́; luſtris per totam hyemem confectos. abiſſe illam uim, uigoremq́;: dilapſa eſſe robora corporum animorumq́;: quibus Pyrenei, Alpiumq́; ſuperata ſint iuga reliquias illorum uirorum

uix arma membraq; ſuſtinentes pugnare Capuam Annibali Cannas fuiſſe. ibi uirtutem bellicam, ibi militarem diſciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi ſpem futuri extinctam. Cum hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorum militum animos erigeret: Annibal multo grauioribus probris increpabat. Arma, ſignaq; eadem ſe aiebat noſcere: quæ ad Trebiam, Traſimenumq;, poſtremo ad Cannas uiderit: habueritq;. militem alium profectò ſe in hyberna Capuam duxiſſe: alium inde eduxiſſe. Legatumne Romanum, & legionis unius atq; alæ magno certamine uix toleratis pugnam: quos binæ acies conſulares nunquam ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite, ac Nolanis ſubſidijs fultus nos iam iterum laceſſit? Vbi ille meus miles eſt: qui erepto ex equo C. Flaminio conſuli caput abſtulit? ubi qui L. Paulum ad Cannas occidit? ferrum nunc hebet? an dexteræ torpent? an quid prodigij eſt aliud? qui pauci plures uincere ſoliti eſtis: nunc paucis plures uix reſtatis. Romam uos expugnaturos, ſi quis duceret: fortes lingua iactabatis. en nunc minor res eſt. hic experiri uim, uirtutemq; uolo. expugnate Nolam campeſtrem urbem, non flumine, non mari ſeptam. hinc uos ex tam opulenta urbe præda ſpolijsq; onuſtos uel ducam quò uoletis. uel ſequar. Nec bene, nec male dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cum omni parte pellerentur: Romanisq; creſcerent animi, non duce ſolum adhortante, ſed Nolanis etiam per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ: terga Pœni dederunt: atq; in caſtra compulſi ſunt. quæ oppugnare cupientes milites Romanos Marcellus Nolam reduxit cum magno gaudio, & gratulatione etiam plebis: quæ ante inclinatior ad Pœnos fuerat. Hoſtium plus

mille cæſi eo die: capti mille D C: *& ſigna militaria undeuiginti: & duo elephanti: quatuor in acie occiſi.* R*omanorum minus mille interfecti.* Poſterum diem in/*dutijs datis ſepeliendo utrinq; cæſos in acie, conſumpſe/runt.* Spolia hoſtium Marcellus Vulcano uotum crema/*uit.* Tertio poſt die (*ob iram credo aliquam, aut ſpem liberalioris militiæ mille* CCLXXII *equites miſti numidæ*, Hiſpaniq; *ad* Marcellum *transfugerunt. eo/rum forti fideliq; opera in eo bello uſi ſunt ſæpe* Roma*ni.* Ager Hiſpanis *in* Hiſpania, *&* Numidis *in* Africa *poſt bellum uirtutis cauſa latus datus eſt.* Annibal *ab* No*la remiſſo in* Brutios Hannone *cum q̃bus uenerat copijs, ipſe* Apuliæ *hyberna petit: circaq;* Arpos *conſedit.* Q. Fa/*bius ut profectum in* Apuliam Annibalem *audiuit: fru/mento ab* Nola, Neapoliq; *in ea caſtra conuecto, quæ ſup̃* Sueſſulam *erant: munimentisq; firmatis, et præſidio, qđ per hyberna ad tutandū locum ſatis eſſet relicto, ipſe* Ca/*puam propius mouit caſtra: agrumq;* Campanum *ferro, igniq; eſt depopulatus. donec coacti ſunt* Campani *nihil admodum uiribus ſuis fidentes egredi portis: & caſtra ante urbem in aperto communire.* Sex *millia armatorum habebant: peditem imbellem: equitatu plus poterant. itaq; equeſtribus prælijs laceſſebant hoſtem.* Inter *multos nobiles equites cāpanos acerrimus erat* Iubelius, *cogno mine* Taurea. *ciuis itidem erat, longe omnium* Campa/*noꝝ fortiſſimus eques: adeo, ut cum apud* Romanos *mi/litaret: unus eum* Romanus, Claudius Aſellus *gloria e/queſtri æquaret.* Hic Taurea *cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtium turmis: tandem facto ſilentio, ubi eſ/ſet* Claudius Aſellus, *quæſiuit. & q̃m uerbis ſecum de uir tute ambigere ſolitus eſſet: cur nō ferro decerneret? daretq;*

opima ſpolia uictus? aut uictor caperet? Hæc ubi Aſello nuntiata ſunt in caſtra: id modo moratus, ut conſulem p/ cunctaretur: liceret'ne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare? permiſſu eius arma extemplo capit: pro/ uectusq́; ante ſtationes. equo, Tauream nomine compel/ lauit: congrediq́; ubi uellet iuſſit. Iam Romani ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierant: & Campani nõ uallum modo caſtrorum, ſed mœnia etiam urbis proſpectantes repleuerunt. Cum iam ante ferocibus dictis rem nobilitaſſent: infeſtis haſtis concitarunt equos. dein libe/ ro ſpatio inter ſe ludificantes, ſine uulnere pugnam extra/ hebant. Tum Campanus Romano, equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen: niſi è campo in cauam hanc uiam demittimus equos. ibi nullo ad euagandum ſpatio, comminus conſerentur manus. Dicto propè ci/ tius equum in uiam Claudius egit. Taurea uerbis fero/ cior, quàm re, minime ſis, inquit. Canterium in foſſam? quæ uox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudi/ us cum ex uia longe perequitaſſet, nullo obuio hoſte in campum rurſus euectus: increpans ignauiam hoſtis, cũ magno gaudio & gratulatione uictor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem, quam ſatis certam, communis exiſtimatio eſt: mirabilem certe, adijciunt quidam anna/ les: cum refugientem ad urbem Tauream Claudius ſe/ queretur: patenti hoſtium portæ inuectum, per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde ſtatiua fuere: ac retro etiam conſul mouit caſtra: ut ſementem Campani facerent. nec ante uiolauit agrum Campanum: quàm iam altæ in ſegetibus herbæ pabulũ præbere poterant. id conuexit in Claudiana caſtra ſup Sueſſulam: ibiq́; hyberna ædificauit. M. Claudio procon/

ſuli imperauit: ut retento Nolæ neceſſario ad mendam urbem præſidio, cæteros milites dimitteret Romam: ne oneri ſocijs & ſumptui Reipub. eſſent. Et T. Gracchus à Cumis Lucceriam in Apuliam legiones cum duxiſſet: M. Valerium inde prætorem Brunduſium cum eo, quẽ Luceriæ habuerat, exercitu miſit: meriq; oram agri Salẽtini, et prouidere quod ad Philippum bellumq; Macedonicum attineret: iuſſit. Exitu æſtatis eius, qua hæc geſta perſcripſimus: litteræ à Publio, & Cneo Scipionibus uenerunt: quantas, quamq; proſperas in Hiſpania res geſſiſſent: ſed pecuniam in ſtipendium, ueſtimentaq;, & frumentum exercitui, et ſociis naualibus omnia deeſſe. quod ad ſtipendium attineat: ſi ærarium inops eſſet: ſe aliquã rationem inituros, quomodo ab Hiſpanis ſumant. cætera utiq; ab Roma mittẽda eſſe. nec aliter aut exercitum, aut prouinciam teneri poſſe. Litteris recitatis, nemo omniũ erat: qui nec uera ſcribi, & poſtulari æqua fateretur. ſed occurrebat animis: quãtos exercitus terreſtres, naualeſq; tuerentur: quantaq; noua claſſis mox paranda eſſet: ſi bellum Macedonicum moueretur. Siciliam, ac Sardiniam, quæ ante bellum uectigales fuiſſent: uix præſides prouinciarum exercitus alere. tributo ſumptus ſuppeditari. eum ipſum tributum conferentium numerum tantis exercituũ ſtragibus & ad Traſimenum lacum, & ad Cannas, imminutum: tum qui ſupereſſent pauci: ſi multiplici grauarentur ſtipendio: alia perituros peſte. itaq; niſi fide ſtaret Reſpublica: opibus non ſtaturam. Prodeũdum in concionem Fuluio prætori eſſe: indicandasq; populo publicas neceſſitates: cohortandosq;, qui redempturis auxiſſent patrimonia: ut Reipublicæ: ex qua creuiſſent: ad tempus cõmodarent: conducerentq; ex lege præbẽda, quæ ad exer

citum Hiſpanienſem opus eſſent:ut cum pecunia in æra
rio eēt: ijs primis ſolueretur. Hæc prætor in concione edi
xit: qua die ueſtimenta, frumentum, Hiſpanienſi exerci
tui prebenda, quæq; alia opus eſſent naualibus ſocijs: eēt
locaturus. Vbi ea dies uenit: ad conducendum tres ſocie
tates aderant hominum undeuiginti. quorum duo po
ſtulata fuere. unum: ne alij triennio eo publicani eſſent.
alterum: ut quæ in naues impoſuiſſent: ab hoſtium, tem
peſtatisq; ui publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, cō
duxerunt: priuataq; pecunia reſpu. adminiſtrata eſt. Hi
mores, eaq; charitas patriæ per omnes ordines, uelut te
nore uno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia
magno animo ſunt: ſic ſumma fide prabita: nec quicquā
deſideratum: ac ſi ex opulento ærario, ut quondam, ale
rentur. Cum hi commeatus uenerunt: Illiturgum oppi
dum ab Aſdrubale, ac Magone, & Amilcare Bomilca
ris filio, ob defectionem ad Romanos oppugnabatur. In
ter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in urbem ſo
ciorum magno certamine, ac ſtrage obſiſtentium perue
niſſent: frumentum, cuius inopia erat: aduexerunt. co
hortatiq; oppidanos, ut eodē animo mœnia tutarentur:
quo pro ſe pugnantem Romanum exercitum uidiſſent:
ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal præ
erat: ducunt. Eodem & duo duces, & duo exercitus Car
thaginienſium, ibi rem ſummam agi cernentes, conuene
runt. itaq; eruptione facta è caſtris pugnatum eſt. LX
hoſtium millia eo die in pugna fuerunt: ſexdecim circiter
Romanis. Tamen adeo haud dubia uictoria fuit: ut plu
res numero, quam ipſi erant: Romani hoſtium occide
rint: ceperint amplius tria millia hominum, paulomi
nus mille equorum, undeſexaginta militaria ſigna: ele

phantis V in prælio occiſis. terniſq; caſtris eo die poti ti ſunt. Illiturgo obſidione liberato, ad Incibili oppugnandum Punici exercitus traducti: ſuppletis copijs ex prouincia: ut quæ maxime omnium belli auida: modo præda, aut merces eſſet: & tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna utriuſq; partis pugnatum. Supra XIII millia hoſtium cæſa: ſupraq; tria capta, cum ſignis duobus & XL, & nouem elephantis. Tum uero omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerunt. Multoq; maiores ea æſtate in Hiſpania, quam in Italia, res geſtæ.

tro in caſtra ſupra Tiſata ſe recæpit. inde fatigatus Campanorum precibus, ſequenti die cum omni apparatu oppugnandæ urbis Cumas redit: populatoq; agro Cumano, mille paſſus ab urbe caſtra locat. Tum Gracchus magis uerecundia in tali neceſſitate deſerendi ſocios implorantes fidem ſuam populiq; Romani ſubſtitit: quàm ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat: Vulturnum traducere audebat exercitũ: occupatus primo auſpicijs repetendis Romæ, dein prodigijs: quæ alia ſuper alia nunciabantur: expiātiq; ea haud facile litari aruſpices reſpondebant. Hæ cauſæ cũ Fabium tenerent: Sempronius in obſidione erat: & iã operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotam urbi aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul Romanus aliquanto altiorem, quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis ualidis ſublicis pro ſolo uſus erat. inde primum ſaxis, ſudibusq;, & cæteris miſſilibus propugnatores mœnia, atque urbẽ tuebantur. poſtremo ubi promouendo adiunctam muro uiderunt turrim, facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerunt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe pcipitaret: eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta ſtationes hoſtium fudit: fugauitq; in caſtra: ut eo die obſeſſo, quàm obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Carthaginienſium cæſi: undeſexaginta uiui capti: qui circa muros, & in ſtationibus ſolute ac negligenter agentes, cum nihil minus, quàm eruptionem timuiſſent: ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus prius quàm ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent: receptui ſignum dedit: ac ſuos intra muros recæpit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem, iuſto prælio ratus certaturum, aciem

inter caſtra atq; urbem inſtruxit. cæterum poſt q̃ nemi-nem moueri ab ſolita cuſtodia urbis uidit: nec committi quicquam temerariæ ſpei: ad Tifata redit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione: iiſdẽ die-bus & in Lucanis ad Grumentum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat: cum Hannone Pœno proſpere pugnat. ſupra duo millia hominum occidit: & CC LXXX milites amiſit. ſigna militaria ad XLI capit. Pulſus finibus lucanis Hanno retro in Brutios ſeſe recæ-pit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Romano defecerant: ui recæpta per M. Valerium prætorem. Ver-cellius, Sicilius q;. Et authores defectionis ſecuri percuſſi. ſupra mille captiuorum ſub haſta uenierunt. præda alia militi conceſſa. exercitusq; Cumas reductus. Dũ hæc in Lucanis, atq; in Hirpinis geruntur: quinq; naues, q̃ Macedonum, atq; Pœnorum captos legatos Romã por-tabant: à ſupero mari ad inferum circũuectæ propè oẽm Italiæ oram, cum præter Cumas uelis ferrentur: neq; ho-ſtium, an ſociorum eſſent, ſatis ſciretur: Gracchus obuiã ex claſſe ſua naues miſſit. Cum percunctando inuicẽ co-gnitum eſſet, conſulem Cumis eſſe: naues Cumas appul-ſæ: captiuiq; ad conſulem deducti: & litteræ datæ. Cõſul litteris Philippi, atq; Annibalis perlectis, conſignata oĩa ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deuehi legatos iuſſit. Cum eodem ferè die litteræ, legatiq; Romam ue-niſſent: & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis ↄgrue-rent: primo grauis cura patres inceſſit: cernentes quãta uix tolerantibus Punicum bellum Macedonicũ belli mo-les inſtaret. cui tamen adeo non ſuccubuerunt: ut exem-plo agitaretur: quemadmodũ ultro inferendo bello auer-terent ab Italia hoſtem. Captiuis in uincula conditis, co-

ambo conſules rem gerebant. Combulteriam, & Trebulam, & Auſticulam urbes, quæ ad Pœnum defecerant: Fabius ui cæpit. præſidiaq́; in ijs Annibalis, Campaniq́; permulti capti. & Nolæ, ſicut priore anno, ſenatus Romanorum plebs Annibalis erat: conſiliaq́; occulta de cæde principum, & proditione urbis inibantur. Quibus ne incæpta procederent: inter Capuam caſtraq́; Annibalis, quæ in Tifatis erant: traducto exercitu Fabius ſup Veſuuium in caſtris Claudianis conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cum ijs copijs, quas habebat: Nolam in præſidium miſit. Et in Sardinia res per T. Manlium prætorem adminiſtrari cœpta: quæ omiſſa erant: poſteaquam Q. Mutius prætor graui morbo eſt implicitus. Manlius nauibus longis ad Caralis ſubductis, naualibusq́; ſocijs armatis, ut terra rem gereret: & à prætore exercitu accæpto, duo & uiginti milla peditum, mille & ducentos equites confecit. Cum his equitum peditumq́; copijs profectus in agrum hoſtium, haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum forte profectus erat in Pellidos Sardos ad iuuentutem armandam: qua copias augeret. Filius eius nomine Hoſtius caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox temere prælio inito fuſus, fugatusq́;. ad XXX millia Sardorum eo prælio cæſa. mille trecenti fermè uiui capti. Alius exercitus primo per agros, ſyluasq́; fuga palatus: dein, quò ducem fugiſſe fama erat: ad urbem nomine Cornum, caput eius regionis, confugit. Debellatumq́; eo prælio in Sardinia eſſet: ni claſſis Punica cũ duce Aſdrubale, quæ tempeſtate deiecta ad Baleares erat: in tempore ad ſpem rebellandi aduenisſet. Manlius poſt famã appulſæ Punicæ claſſis Caralis ſe recæpit. ea occaſio Harſicoræ data eſt Pœno ſe iũgendi. Aſ-

druba̍l copijs in terram expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem, duce Harſicora ad ſociorum populi Romani agrum populandum profectus, Caralis peruenturus erat: ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione continuiſſet. Primo caſtra caſtris modico interuallo ſunt obiecta: deinceps procurſationes, leuiaq́; certamina uario euentu inita: poſtremo deſcenſum in aciem: ſignis collatis iuſto prælio per quatuor horas pugnatum. Diu pugnam ancipitem Pœni, Sardis facile uinci aſſuetis, fecerunt. poſtremo & ipſi, cum omnia circa ſtrage ac fuga Sardorum repleta eſſent: fuſi. cæterum terga dantes circunducto cornu, quo pepulerat Sardos: incluſit Romanus. cædes inde magis, quàm pugna fuit. Duodecim millia hoſtium cæſa, Sardorum ſimul, Pœnorumq́; fermè III millia, & DCC capti: & ſigna militaria ſeptem & XX. Ante omnia claram & memorabilem pugnam fecit Aſdrubal imperator captus, & Hanno, & Mago, nobiles Carthaginienſes: Mago ex gente Barchina propinqua cognatione Annibali iunctus: Hanno author rebellionis Sardis, belliq́; eius haud dubie concitatur. Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnam cladibus ſuis fecerunt. nam & filius Harſicoræ Hoſtis in acie cecidit: & Harſicora cum paucis equitibus fugiens, ut ſuper afflictas res necem quoq; filij audiuit: nocte, ne cuiuſquam interuentus cœptum impediret: mortem ſibi cõſciuit. Cæteris urbs Cornus eadem, quæ ante, fugæ receptaculum fuit. quam Manlius uictore exercitu aggreſſus intra paucos dies recœpit. Deinde aliæ quoq; ciuitates, q̃ ad Harſicoram Pœnosq́; defecerant: obſidibus datis, dediderunt ſeſe. quibus ſtipendio frumentoq́; imperato pro cuiuſq; aut uiribus, aut delicto, Caralis exercitum redu-

xit. Ibi nauibus longis deductis, impoſitoq; quem ſecum aduexerat milite, Romam nauigat: Sardiniamq; perdomitam nuntiat patribus: & ſtipendium quæſtoribus, frumentum ædilibus, captiuosq; Fuluio prætori tradidit. Per idẽ tempus T. Octacilius prætor quinquaginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam tranſuectus, depopulatusq; agrum Carthaginienſem, cum Sardiniam inde peteret: quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nup traieciſſe: claſſi Africam repetenti occurrit: leuiq; certamine in alto commiſſo, ſeptem inde naues cum ſocijs naualibus cæpit. cæteras metus haud ſecus, q̃ tempeſtas, paſſim diſiecit. Per eoſdem forte dies & Bomilcar cum militibus ad ſupplemẽtum Carthagine miſſis, quadragintaq; elephantis, & cõmeatu, Locros acceſſit. quem ut incautum opprimeret Ap. Claudius: per ſimulationem prouinciæ circũeundæ Meſſanam raptim exercitu ducto, æſtu ſecũdo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonẽ in Brutios profectus erat: & Locrẽſes portas Romanis clauſerunt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanam repetit. Eadem æſtate Marcellus ab Nola, quam pſidio obtinebat: crebra . curſiones in agrum Hirpinum, & Samnites Caudinos fecit. adeoq; omnia ferro, atq; igni uaſtauit: ut antiquarũ cladium Samnio memoriam renouaret. itaq; extemplo legati ad Annibalẽ miſſi ſimul ex utraq; gente, ita Pœnum allocuti ſunt. Hoſtes populi Romani Annibal fuimus primum per nos ipſi: quoad noſtra arma, noſtræ uires nos tutari poterant. poſtquam ijs parum fidebamus: Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti pacem neceſſariam accepimus: fuimusq; in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus: quo in italiam ueniſti. Tua nos non magis uirtus fortunaq;,

quām unica comitas ac benignitas erga ciues noſtros quos captos nobis remiſiſti: ita conciliauit tibi:ut te ſal- uo atq; incolumi amico, non modo populum Roma- num, ſed ne deos quidem iratos (ſi dici fas eſt) timeremus. At Hercule non ſolum incolumi & uictore, ſed præſente te, cum ploratum propè coniugum ac liberorum noſtro rum exaudire, & flagrantia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati: ut M. Marcellus, non Annibal uiciſſe ad Cannas uideatur: glorienturq; Romani: te ad unum modo ictum uigentem, uelut iacu- lo emiſſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti nec du- ce, nec exercitu: niſi quod per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit uires: quàm ſuis uiribus nos de- fendit. Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor: duos Conſules, ac duos conſulares exercitus à nobis ſub iugum miſſos: & ſi qua alia aut læta, aut glorioſa nobis euene runt. quæ aſpera, aduerſaq; tunc acciderunt: minore indi gnatione referre poſſumus: quàm quæ hodie eueniunt. Magni dictatores cum magiſtris equitum, bini conſules cum binis conſularibus exercitibus impediebantur fines noſtros. ante explorato, & ſubſidijs poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè unius, & parui ad tuendam Nolam præſidij præda ſumus, iam ne ma nipulatim quidem, ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris negligentius: quàm ſi in Romano uaga- rentur agro. Cauſa autem hæc eſt: quod neq; tu defendis: & noſtra iuuentus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur: omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim: niſi à quo tot Romanas acies fuſas, ſtrataſq; eſſe ſciam: ei facile eſſe ducam opprimere populatores noſtros ua-

gos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit q̃ uis uana prædæ ſpes. Numidarum paucorum illi quidem præda erunt: præſidiumq; miſſum nobis erit: & Nolæ ademeris: ſi modo quos: ut ſocios haberes, dignos duxiſti: haud indignos iudicas, quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit: omnia ſimul facere Hirpinos, Samnitesq;: & indicare clades ſuas: & petere præſidium: & queri in defenſos ſe neglectosq;. Indicandum autem fuiſſe primum: dein petendum præſidium: poſtremo ni impetraretur: tum deniq; querendum fruſtra opem imploratam. Exercitum ſe non in agrum Hirpinum, Samnitem'ue, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſociorum populi Romani adducturum. ijs populandis et militem ſuum repleturum ſe: & metu procul ab ijs ſummoturum hoſteis. Quod ad bellum Romanum attineret: ſi Traſimeni, quàm Trebiæ, ſi Cannarum, quàm Traſimeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoq; memoriã obſcuram maiore & clariore uictoria facturum. Cum hoc reſpõſo, muneribusq; amplis legatos dimiſit. ipſe præſidio modico relicto in Tifatis, profectus, cætero exercitu ire Nolam pergit. Eodem Hanno ex Brutijs cum ſupplemento Carthagine aduecto, atq; elephantis uenit. ibi caſtris haud procul poſitis, longe alia omnia inquirenti comperta ſunt: q̃ quæ à legatis ſociorum audierat. nihil enim Marcellus ita gerebat: ut aut fortunæ, aut temere hoſti commiſſum dici poſſet. explorato enim firmiſq; præſidijs tuto receptu prædatum ierat: omniaq; uelut aduerſus præſentem Annibalem cauta, prouiſaq; fuerunt. tũ ubi ſenſit hoſtẽ aduẽtare: copias itra mœnia tenuit. p muros iambulare ſenatores Nolanos iuſſit: & oĩa circa explorare: q̃ apud hoſtes fierẽt. Ex ijs Hãno, cũ ad mu-

rum ſucceſſiſſet: Herennium Baſſum, *et* Herium Petriũ *ad colloquium euocatos, permiſſuq́; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur.* Annibalis *uirtutem, for/tunamq́; extollit: populi* Romani *obterit ſeneſcentem cũ uiribus maieſtat*[illegible] *quia ſi paria eſſent: ut quondam fuiſ ſent: tamen expertis quàm graue* Romanum *imperium ſocijs, quanta indulgentia* Annibalis *etiam in captiuos omnes* Italici *nominis fuiſſet:* Punicam Romanæ *ſocieta tem, atq; amicitiam praeoptandam eſſe.* Si *ambo conſules cum ſuis exercitibus ad* Nolam *eſſent: tamen non magis pares* Annibali *futuros: quàm ad* Cannas *fuiſſent: ne/dum prætor unus cum paucis, & nouis militibus* Nolã *tutari poſſit.* Ipſorum *magis, quàm* Annibalis *intereſ/ſe: capta, an tradita* Nola *potiretur. potiturum enim: ut* Capua Nuceriaq́; *potitus eſſet. ſed quid inter* Capuæ, Nu/ceriæq́; *fortunam intereſſet: ipſos propè in medio ſitos* No*lanos ſcire.* Nolle *omirari quæ captæ urbi ceſſura forent: ſed potius ſpondere: ſi* Marcellum *cum præſidio, ac* No/*lam tradidiſſent: neminem alium, quàm ipſos, legẽ, qua in ſocietatem amicitiamq́;* Annibali *uenirent: dictu*[illegible].

Ad ea Herennius Baſſus *reſpondit.* Multos *annos iam inter* Romanum, Nolanumq́; *populum amicitiam eſſe: cuius neutros ad eam diem pœniteret. et ſibi ſi cum fortuna mutanda fides fuerat: ſero iam eſſe mutare eam. dedituris ſe* Annibali *non fuiſſe accerſendum* Romanũ *præſidium. cum ijs, qui ad ſe tuendos ueniſſent: omnia ſi/bi, & eſſe conſociata: & ad ultimum fore.* Hoc *collo quium abſtulit ſpem* Annibali *per proditionem recipiẽ/dæ* Nolæ. *itaq; oppidum corona circundedit: ut ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur.* Quem *ut ſucceſſiſſe muris* Marcellus *uidit: inſtructa intra portam acie cum*

magno

magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu perculſi, cæſiq́; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æquatisq́; uiribus, atrox eſſe cœpit pugna memorabilisq́; inter paucas fuiſſet: ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die commiſſo modico certamine, atq; irritatis animis, in urbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperunt. tamen Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus, quàm triginta: Romanorum nullus. Imber continens per noctem totam uſq; ad horam tertiam diei inſequentis tenuit. itaq; quanquam utraq; pars auida certaminis erat: eo die tamen tenuerunt ſeſe munimentis. tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum Nolanum miſit. Quod ubi animaduertit Marcellus: extemplo in aciem copias eduxit. neq; Annibal detrectauit. Mille ferè paſſuum inter urbem erat. caſtraq́;. eo ſpatio (& ſunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt. Clamor ex parte utraq; ſublatus proximos ex cohortibus ijs, quæ in agros prædatum exierant: ad prælium iam commiſſum reuocauit. Et Nolani aciẽ Romanam auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidijs ſtare, & ſaucios ex acie efferre iuſſit. pugna abſtinerent: niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Prælium erat anceps. ſumma ui & duces hortabantur: & milites pugnabant. Marcellus uictis ante diem tertium, fugatisq́; ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodem ſe duce, milite alio inſtare iubet. Non omnes eſſe in acie: prædantes uagari in agro. ſed qui pugnent: marcere Cãpana luxuria, uino, ſcortis, omnibusq́; luſtris per totam hyemem confectos. abiſſe illam uim, uigoremq́;: dilapſa eſſe robora corporum animorumq́;: quibus Pyrenei, Alpiumq́; ſuperata ſint iuga reliquias illorum uirorum

uix arma membraq; ſuſtinenteis pugnare Capuam Annibali Cannas fuiſſe. ibi uirtutem bellicam, ibi militarem diſciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi ſpem futuri extinctam. Cum hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorum militum animos erigeret: Annibal multo grauioribus probris increpabat. Arma, ſignaq; eadem ſe aiebat noſcere: quæ ad Trebiam, Traſimenumq;, poſtremo ad Cannas uiderit: habueritq;. militem alium profectò ſe in hyberna Capuam duxiſſe: alium inde eduxiſſe. Legatum'ne Romanum, & legionis unius atq; alæ magno certamine uix toleratis pugnam: quos binæ acies conſulares nunquam ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite, ac Nolanis ſubſidijs fultus nos iam iterum laceſſit? Vbi ille meus miles eſt: qui erepto ex equo C. Flaminio conſuli caput abſtulit? ubi qui L. Paulum ad Cannas occidit? ferrum nunc hebet? an dexteræ torpent? an quid prodigij eſt aliud? qui pauci plures uincere ſoliti eſtis: nunc paucis plures uix reſtatis. Romam uos expugnaturos, ſi quis duceret: fortes lingua iactabatis. en nunc minor res eſt. hic experiri uim, uirtutemq; uolo. expugnate Nolam campeſtrem urbem, non flumine, non mari ſeptam. hinc uos ex tam opulenta urbe præda ſpolijsq; onuſtos uel ducam quò uoletis. uel ſequar. Nec bene, nec male dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cum omni parte pellerentur: Romanisq; creſcerent animi, non duce ſolum adhortante, ſed Nolanis etiam per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ: terga Pœni dederunt: atq; in caſtra compulſi ſunt. quæ oppugnare cupientes milites Romanos Marcellus Nolam reduxit cum magno gaudio, & gratulatione etiam plebis: quæ ante inclinatior ad Pœnos fuerat. Hoſtium plus

mille caſi eo die: capti mille DC: & ſigna militaria undeuiginti: & duo elephanti: quatuor in acie ocaſi. Romanorum minus mille interfecti. Poſterum diem inducijs datis ſepeliendo utrinq; caſos in acie, conſumpſerunt. Spolia hoſtium Marcellus Vulcano uotum cremauit. Tertio poſt die (ob iram credo aliquam, aut ſpem liberalioris militiæ mille CCLXXII equites miſſi numidæ, Hiſpaniq; ad Marcellum transfugerunt. eorum forti fideliq; opera in eo bello uſi ſunt ſæpe Romani. Ager Hiſpanis in Hiſpania, & Numidis in Africa poſt bellum uirtutis cauſa latus datus eſt. Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone cum qbus uenerat copijs, ipſe Apuliæ hyberna petit: circaq; Arpos conſedit. Q. Fabius ut profectum in Apuliam Annibalem audiuit: frumento ab Nola, Neapoliq; in ea caſtra conuecto, quæ ſup Sueſſulam erant: munimentisq; firmatis, et præſidio, qđ per hyberna ad tutandũ locum ſatis eſſet relicto, ipſe Capuam propius mouit caſtra: agrumq; Campanum ferro, igniq; eſt depopulatus. donec coacti ſunt Campani nihil admodum uiribus ſuis fidentes egredi portis: & caſtra ante urbem in aperto communire. Sex millia armatorum habebant: peditem imbellem: equitatu plus poterant. itaq; equeſtribus prælijs laceſſebant hoſtem. Inter multos nobiles equites cãpanos acerrimus erat Iubelius, cognomine Taurea. ciuis itidem erat, longe omnium Campanorum fortiſſimus eques: adeo, ut cum apud Romanos militaret: unus eum Romanus, Claudius Aſellus gloria equeſtri æquaret. Hic Taurea cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtium turmis: tandem facto ſilentio, ubi eſſet Claudius Aſellus, quæſiuit. & qm̃ uerbis ſecum de uirtute ambigere ſolitus eſſet: cur nõ ferro decerneret? daretq;

opima ſpolia uictus? aut uictor caperet? Hæc ubi Aſello nunciata ſunt in caſtra: id modo moratus, ut conſulem p/ cunctaretur: liceret' ne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare? permiſſu eius arma extemplo capit: pro/ uectusq; ante ſtationes. equo, Tauream nomine compel/ lauit: congrediq; ubi uellet iuſſit. Iam Romani ad ſpecta culum pugnæ eius frequentes exierant: & Campani nõ uallum modo caſtrorum, ſed mœnia etiam urbis proſpe ctantes repleuerunt. Cum iam ante ferocibus dictis rem nobilitaſſent: infeſtis haſtis concitarunt equos. dein libe/ ro ſpatio inter ſe ludificantes, ſine uulnere pugnam extrá/ hebant. Tum Campanus Romano, equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen: niſi è campo in cauam hanc uiam demittimus equos. ibi nullo ad euagandum ſpatio, comminus conſerentur manus. Dicto propè ci/ tius equum in uiam Claudius egit. Taurea uerbis fero/ cior, quàm re, minime ſis, inquit. Canterium in foſſam? quæ uox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudi/ us cum ex uia longe perequitaſſet, nullo obuio hoſte in campum rurſus euectus: increpans ignauiam hoſtis, cũ magno gaudio & gratulatione uictor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem, quam ſatis certam, communis exiſtimatio eſt: mirabilem certe, adijciunt quidam anna/ les: cum refugientem ad urbem Tauream Claudius ſe/ queretur: patenti hoſtium portæ inuectum, per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde ſtatiua fuere: ac retro etiam conſul mouit caſtra: ut ſementem Campani facerent. nec ante uiolauit agrum Campanum: quàm iam altæ in ſegetibus herbæ pabulũ præbere poterant. id conuexit in Claudiana caſtra ſup Sueſſulam: ibiq; hyberna ædificauit. M. Claudio procon/

ſuli imperauit : ut retento Nolæ neceſſario ad tuendam
urbem præſidio , cæteros milites dimitteret Romam: ne
oneri ſocijs & ſumptui Reipub. eſſent. Et T. Gracchus
à Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxiſſet:
M. Valerium inde prætorem Brunduſium cum eo, quē
Luceriæ habuerat, exercitu miſit: tueriq; oram agri Salē
tini, et prouidere quod ad Philippum bellumq; Macedo
nicum attineret: iuſſit . Exitu æſtatis eius, qua hæc geſta
perſcripſimus : litteræ à Publio, & Cneo Scipionibus ue
nerunt: quantas, quamq; proſperas in Hiſpania res geſ
ſiſſent: ſed pecuniam in ſtipendium, ueſtimentaq;, & fru
mentum exercitui, et ſociis naualibus omnia deeſſe. quod
ad ſtipendium attineat: ſi ærarium inops eſſet: ſe aliquā
rationem inituros, quomodo ab Hiſpanis ſumant. cætera
utiq; ab Roma mittēda eſſe. nec aliter aut exercitum, aut
prouinciam teneri poſſe. Litteris recitatis , nemo omniū
erat: qui nec uera ſcribi, & poſtulari æqua fateretur. ſed
occurrebat animis: quātos exercitus terreſtres , naualeſq;
tuerentur: quantaq; noua claſſis mox paranda eſſet: ſi bel
lum Macedonicum moueretur. Siciliam, ac Sardiniam,
quæ ante bellum uectigales fuiſſent: uix præſides prouin
ciarum exercitus alere. tributo ſumptus ſuppeditari. eum
ipſum tributum conferentium numerum tantis exercituū
ſtragibus & ad Traſimenum lacum, & ad Cannas, im
minutum: tum qui supereſſent pauci: ſi multiplici graua
rentur ſtipendio: alia perituros peſte. itaq; niſi fide ſtaret
Reſpublica: opibus non ſtaturam. Prodeūdum in concio
nem Fuluio prætori eſſe : indicandasq; populo publicas
neceſſitates : cohortandosq; , qui redempturis auxiſſent
patrimonia: ut Reipublicæ: ex qua creuiſſent: ad tempus
commodarent: conducerentq; ex lege præbēda, quæ ad exer

citum Hiſpanienſem opus eſſent: ut cum pecunia in æra rio eēt: iis primis ſolueretur. Hæc prætor in concione edi xit: qua die ueſtimenta, frumentum, Hiſpanienſi exerci tui præbenda, quæq; alia opus eſſent naualibus ſociis: eēt locaturus. Vbi ea dies uenit: ad conducendum tres ſocie tates aderant hominum undeuiginti. quorum duo po ſtulata fuere. unum: ne alii triennio eo publicani eſſent. alterum: ut quæ in naues impoſuiſſent: ab hoſtium, tem peſtatiſq; ui publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, cō duxerunt: priuataq; pecunia reſpu. adminiſtrata eſt. Hi mores, eaq; charitas patriæ per omnes ordines, uelut te nore uno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia magno animo ſunt: ſic ſumma fide præbita: nec quicquā deſideratum: ac ſi ex opulento ærario, ut quondam, ale rentur. Cum hi commeatus uenerunt: Illiturgum oppi dum ab Aſdrubale, ac Magone, & Amilcare Bomilca ris filio, ob defectionem ad Romanos oppugnabatur. In ter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in urbem ſo ciorum magno certamine, ac ſtrage obſiſtentium perue niſſent: frumentum, cuius inopia erat: aduexerunt. co hortatiq; oppidanos, ut eodē animo mœnia tutarentur: quo pro ſe pugnantem Romanum exercitum uidiſſent: ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal præ erat: ducunt. Eodem & duo duces, & duo exercitus Car thaginienſium, ibi rem ſummam agi cernentes, conuene runt. itaq; eruptione facta è caſtris pugnatum eſt. LX hoſtium millia eo die in pugna fuerunt: ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeo haud dubia uictoria fuit: ut plu res numero, quam ipſi erant: Romani hoſtium occide rint: ceperint amplius tria millia hominum, paulomi nus mille equorum, undeſexaginta militaria ſigna: ele

phantis V in prælio occiſis.terniſq; caſtris eo die poti ti ſunt.Illiturgo obſidione liberato,ad Inábili oppugnan dum Punici exercitus traducti:ſuppletis copijs ex prouin cia:ut quæ maxime omnium belli auida: modo præda, aut merces eſſet:& tum iuuentute abundante.Iterum ſi/ gnis collatis eadem fortuna utriuſq; partis pugnatum. Supra XIII millia hoſtium cæſa:ſupraq; tria capta, cum ſignis duobus & XL, & nouem elephantis. Tum uero omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerunt. Multoq; maiores ea æſtate in Hiſpania, q̃ in Italia,res geſtæ.

DECADIS TERTIÆ LIBER QVARTVS.

T ex Campania in Brutios reditum eſt: Hanno adiutoribus & ducibus Brutijs Græcas urbes tentauit: eo faci lius in ſocietate manentes Romana:, quod Brutios, quos & oderant: & metuebant: Carthaginieſium partis factos cernebant. Rhegium primum tentatum eſt: dieſq; aliquot ibi nequicquam abſumpti. Interim Locrenſes fru/ mentum, lignaq;, & cætera neceſſaria uſibus ex agris in urbem rapere etiam: nequid relictum prædæ hoſtibus eſſet: & in dies maior omnibus portis multitudo effun di. poſtremo ij modo relicti in urbe erant: qui reficere mu ros ac portas, telaq; in propugnacula congerere cogeban tur. In permiſtam omnium ætatum ordinumq; multitu/ dinem, & uagantem in agris magna ex parte inermem Amilcar Pœnus equites emiſit. qui uiolare quenquam ue/ titi, tantum ut excluderent ab urbe fuga diſſipatos: tur/ mas obiecere. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit: unde agros, urbemq; poſſit conſpicere. Brutiorum cohortem adire muros, atq; uocare principes Locrenſium ad collo/ quium iuſſit: & pollicentes amicitiam Annibalis, adhor tari ad urbem tradendam. Brutijs in colloquio nullius rei primo fides ē: deinde ut Pœnus apparuit in collibus: & refugientes pauci aliam omnem multitudinē in pote ſtate hoſtium eſſe afferebant: tum metu uicti conſulturos ſe populum reſponderunt. aduocataq; extemplo concio/ ne, cum & leuiſſimus quiſq; nouas res, nouamq; ſocieta/

tem mallet:& quorũ propinqui extra urbem interclusi ab hoſtibus erant:uelut obſidibus datis: Pignoratus haberent animo:paucã magis taciti probarent conſtantem fidem:quàm probatam ueri auderent: haud dubio in ſpem conſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Atilio præfecto p̃ſidij,quiq; cum eo milites Romani erant: clàm in portũ deductis,atque impoſitis in naues,ut Rhegium deueherentur: Amilcarem,Pœnosq; ea conditione, ut fœdus extemplo æquis legibus fieret:in urbem accæperũt. Cuius rei propè non ſeruata fides deditis eſt:cum Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſaret:Locrenſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſecuti etiam equites ſunt:ſi quo caſu in freto æſtus morari,aut deferre naues in terram poſſet. et eos quidem,quos ſequebantur:non ſunt adepti. alias à Meſſana traijcientes freto Rhegium naues conſpexerunt. milites erant Romani à Claudio prætore miſſi ad obtinendam urbem præſidio. itaq; Rhegio extemplo abſceſſum eſt. Locrenſibus iuſſu Annibalis data pax:ut liberi ſuis legibus uiuerent:urbs pariter,et portus in poteſtate Locrenſium eſſet:ſocietas eo iure ſtaret: ut Pœnus Locrenſem, Locrenſisq; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti,frementibus Brutijs:quod Rhegium, ac Locros,quas urbes direpturos ſe deſtinauerant: intactas reliquiſſent. Itaq; per ſe ipſi conſcriptis armatisq; iuuentutis ſuæ XV millibus,ad Crotonem oppugnandum pergunt ire, Græcam & ipſam urbem, & maritimã:plurimum acceſſurum,ſi in ora maris portum ac urbem mœnibus ualidam tenuiſſent: credentes. Ea cura angebat: quod neq; non accerſere ad auxilium Pœnos ſatis audebant:nequid nõ pro ſocijs egiſſe uiderentur: & ſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis,quàm adiutor belli fuiſſet: ne

in libertatem Crotonis, ſicut ante Locrorum, fruſtra pugnaretur. itaq; optimum uiſum eſt: ad Annibalem mitti legatos: caueriq; ab eo: ut receptus Croto Brutiorū eſſet. Annibal cum præſentium eam conſultationem eſſe reſpondiſſet: & ad Hannonem eos reieciſſet: ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi uolebant nobilem, atque opulentam urbem: & ſperabāt: cum Brutius oppugnaret: Pœnos nec probare, nec iuuare eam oppugnationem, appareret: eo maturius ad ſe defecturos. Crotone nec conſilium unum inter populares, nec uoluntas erat. Vnus uelut morbus inuaſerat omnes Italiæ ciuitates: ut plebes ab optimatibus diſſentirent: ſenatus Romanis faueret: & plebs ad Pœnos retraheret. Eam diſſenſionem in urbe perfuga nuntiat Brutijs. Ariſtomachum eſſe principem plebis, tradendæq; authorem urbis: & in uaſta urbe, lateq; omnibus diſiectis mœnibus, partitas ſtationes cuſtodiasq; ſenatorum ac plebis eſſe. quacunq; cuſtodiant plebis homines eà patere aditum. Authore ac duce perfuga Brutij corona cinxerunt urbem: acceptiq; à plebe primo impetu omnia, præter arcem, cæpere. Arcem optimates tenebant: præparato iam ante ad talem caſum perfugio. Eodem Ariſtomachus perfugit: tāquam Pœnis, non Brutijs author urbis tradendæ fuiſſet. Vrbs Croto murum in circuitu patentem XII millia paſſuū habuit ante Pyrrhi in Italiam aduentum. poſt uaſtitatem eo bello factam uix pars dimidia habitabatur. flumen, quod medio oppido fluxerat: extra frequentia tectis loca præterfluebāt muros, procul ijs, qui inhabitabantur. ſex millia aberat ab urbe nobile templum, ipſa urbe nobilius Lacinæ Iunonis, ſanctum omnibus circa populis. lucus ibi frequenti ſylua, & proceris abietis arboribus ſe

ptus, lata in medio paſcua habuit: ubi omnis generis ſacrum deæ paſcebatur pecus ſine ullo paſtore: ſeparatimq́; egreſſi cuiuſque generis greges nocte remeabant ad ſtabula, nunquam inſidijs ferarum, non fraude uiolati hominum, magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq́; inde aurea ſolida facta, & ſacrata eſt. inclytumq́; templum diuitijs etiam, non tantum ſanctitate fuit. Ad miracula aliqua affinguntur plerunq; tam inſignibus locis. Fama eſt: *aram eſſe in ueſtibulo templi: cuius cinerem nullus unquam moueat uentus.* Et arx Crotonis *una parte imminens mari, altera uergente in agrum, ſitu tantum naturali quondam munita: poſtea & muro cincta: quà per auerſas rupes ab* Dionyſio Siciliæ *tyranno per dolum fuerat capta.* Eam *tum arcem ſatis, ut uidebatur, tutam* Crotoniatum *optimates tenebant: circunſedente cum* Brutijs *eos etiam plebe ſua.* Poſtremo Brutij, *cum ſuis uiribus inexpugnabilem uiderent arcem: coacti neceſſitate* Hannonis *auxilium implorant.* Is *conditionibus ad deditionem compellere* Crotoniatas *conatus, ut coloniam* Brutiorum *eò deduci, antiquamq́; frequentiam eorum recipere uaſtam ac deſertã bellis urbem paterentur: omnium neminem, præter* Ariſtomachum *mouit. morituros ſe affirmabant citius: quàm immiſti* Brutijs *i alienos ritus mores, legesq́;, ac mox linguam etiam uerterentur.* Ariſtomachus *unus, quando nec ſuadendo ad deditionem ſatis ualebat nec ſicut urbẽ prodiderat: locum prodendæ arcis inueniebat, transfugit ad* Hannonem. Locrenſes *breui poſt legati cum permiſſu* Hannonis *arcem intraſſent: perſuadent: ut tradući ſe in* Locros *paterentur: nec ultima experiri uellent. iã hoc ut ſibi liceret, impetrauerant & ab* Annibale,

miſſis ad id ipſum tum legatis. Ita Crotone exceſſum eſt: deductiq; Crotoniatæ ad mare naues conſcendunt. Locros omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos, atq; Annibalem erat. Luceriæ Sempronius conſul, Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos leuia prælia ex occaſione, aut opportunitate huius, aut illius partis oriebantur; meliorq; eis Romanus, & in dies cautior, tutiorq; ab inſidijs fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors Hieronis, regnumq; ad Hieronymum nepotem eius tranſlatũ, puerum, uix dũ libertatem, nedum dominationem modice laturum. Læte id ingenium tutores, atq; amici ad præcipitandum in omnia uitia accæperunt. Quæ ita futura cernẽs Hiero, ultima ſenecta uoluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere: ne ſub dominatu puerili per ludubrium bonis artibus partum firmatumq; interiret regnũ. Huic conſilio eius ſumma ope obſtitere filiæ: nomen regiũ penès puerum futurum ratæ, regimen rerum omniũ penès ſe, uiroſq; ſuos, Andronodorum, & Zoilum: nã ij tutorum primi relinquebantur. Non facile erat nonageſimũ iam agenti ãnum, circunſeſſo dies nocteſq; muliebribus blanditijs liberare animum: & conuertere ad publicam priuatam curam. Itaq; tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus eſt moriens: ut fidem erga populũ Romanum quinquaginta annos ab ſe cultam inuiolatã ſeruarent: iuuenemq; ſuis potiſſimũ ueſtigijs inſiſtere uellent: diſciplinæq;: in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mãdata cum expiraſſet: tutores prodeunt. teſtamento prolato, pueroq; in concionem producto, (erat autem XV tũc fermè annorũ) paucis, qui per concionem ad excitandos clamores diſpoſiti erant: approbantibus teſtamentum, cæteris

uelut patre amiſſo in orba ciuitate omnia timentibus, fu nus fit regium magis amore ciuium & charitate, quàm cura ſuorum celebre. Deinde *cæteros tutores ſummouet An dronodorus: iuuenem iam eſſe dictitans* Hieronymũ, *ac regni potentem: deponendoq́; tutelam, quæ ipſi cũ pluri bus cõmunis erat: in ſe unum omnium uires conuertit.* Vix *quidem ulli bono, moderatoq́; regi facilis erat fauor apud* Syracuſanos, *ſuccedenti tanta charitate* Hieronis. *uerum enimuero* Heronymus, *uelut ſuis uitijs deſidera bilẽ efficere uellet auum: primo ſtatim conſpectu omnia q̃ diſparia eſſent, oſtendit. nam qui per tot annos* Hiero *nem, filiumq́; eius* Gelonem, *nec ueſtis habitu, nec alio ul lo inſigni differentes à cæteris ciuibus uidiſſent: & con ſpexere purpuram, ac diadema, ac ſatellites armatos: qua drigisq́; etiam alborum equorum interdũ ex regia pro cedentem, more* Dionyſij *tyranni.* Hunc *tam ſuperbum apparatum, habitumq́; conuenientes ſequebantur mores: contemptus omnium hominum, ſuperbæ aures, contume lioſa dicta, aditus non alienis modo, ſed tutoribus etiam difficilis, libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaq́; tã tus omnes terror inuaſerat: ut quidam ex tutoribus aut morte uoluntaria, aut fuga præuerterent metum ſuppli ciorum.* Tres *ex ijs, quibus ſolis aditus in domum familiari or erat:* Andronodorus & Zoilus, *generi* Hieronis, & Thraſo *quidam, de alijs quidem rebus haud magnopere audiebantur.* Tendendo *aũt duo ad* Carthaginienſes, Thraſo *ad ſocietatem* Romanã, *certamine ac ſtudijs inter dum in ſe conuertebant animũ adoleſcentis.* Tũ *Coniu ratio in tyranni caput facta indicatur per* Calonẽ *quen dam æqualem* Hieronymi, & *iam inde à puero in oĩa familiaria iura aſſuetum.* Index *unũ ex coniuratis* Theo

dorum, à quo ipſe appellatus erat: nominare potuit. qui comprehenſus extemplo, traditusq; Andronodoro torquẽdus, de ſe ipſe haud cunctanter faſſus, conſcios celabat. poſtremo cum omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur: uictum malis ſe ſimulans auertit ab conſcijs in inſontes indicium: Thraſonem eſſe authorem conſilij mentitus: nec niſi tam potenti duce confiſos, rem tantam auſuros. ab latere inde eos nominat tyranni: quorum capita uiliſſima fingenti inter dolores, gemitusq; occurrere. Maxime animo tyrãni credibile indicium Thraſo nominatus fecit. itaq; extemplo traditur ad ſuppliciũ. adiectiq; pœnæ cæteri iuxta inſontes. Conſciorum nemo, cum diu ſocius conſilij torqueretur: aut latuit: aut fugit. tantum illis in uirtute ac fide Theodoti fiduciæ fuit: tantumq; ipſi Theodoro uirium ad arcana occultanda. Itaq;, quod unum uinculum cum Romanis ſocietatis erat: Thraſone ſublato è medio, extemplo haud dubie ad defectionem res ſpectabat. legatiq; ad Annibalem miſſi: ac remiſſi ab eo cum Annibale nobili adoleſcentulo, Hippocrates & Epicides, nati Carthagine, ſed oriundi ab Syracuſis exule auo, Pœni ipſi materno genere. per hos iũcta ſocietas Annibali, ac Syracuſano tyranno. nec inuito Annibale apud tyrannum manſerunt. Ap. Claudius prætor, cuius Sicilia prouincia erat: ubi ea accæpit: extemplo legatos ad Hieronymum miſit. qui cum ſeſe ad renouandã ſocietatem, quæ cum auo fuiſſet: ueniſſe dicerent: per ludibrium auditi, dimiſſiq; ſunt ab quærente per iocum Hieronymo: quæ fortuna eis pugnæ ad Cannas fuiſſet. uix credibilia enim legatos Annibalis narrare. uelle quid ueri ſit ſcire: ut ex eo utram ſpem ſequatur, conſilium capiat. Romani, cum ſerio legationes audire cœpiſſet: redũ

turos ſe ad eum dicentes eſſe, monito magis eo, q̃ roga
to, ne fidem temere mutaret: proficiſcuntur. Hieronymus legatos Carthaginē miſit ad fœdus ex ſocietate cum Annibale faciendum. Pacto conuenit: ut cum Romanos Sicilia expuliſſent: (id autem breui fore ſi naues, atq; exercitum miſiſſent) Himera amnis, qui fermè inſulam diuidit: finis regni Syracuſani, ac Punici imperij eſſet. Aliam deinde inflatus aſſentationibus eorum qui eum non Hieronis tantum, ſed Pyrrhi etiam regis materni aui iubebant meminiſſe: legationem miſit: qua æquum cenſebat: Siciliam ſibi omnem cedi: Italiæ imperium proprium quæri Carthaginienſi populo. Hanc leuitatem ac iactationem animi neq; mirabantur in iuuene furioſo: neq; arguebant: dummodo auerterent eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipitia ad exitium fuerunt. nam cum præmiſſis Hippocrate, atq; Epicide cum binis millibus armatorum ad tentandas urbes, quæ præſidijs tenebantur Romanis: & ipſe in Leontinos cum cætero omnī exercitu (erant autem ad XV millia peditum equitumq;) profectus eſſet: liberas ædes coniurati (& omnes forte militabant) imminentes uiæ anguſtæ, qua deſcendere ad forum rex ſolebat: ſumpſerunt. ibi cum inſtructi armatiq; cæteri tranſitum expectantes ſtarent: unī ex eis (Indiemini fuit nomen) quia cuſtos corporis erat: partes datæ ſunt: ut cum appropinquaret ianuæ rex: per cauſam aliquam in anguſtijs ſuſtineret ab tergo agmen. Ita, ut conuenerat factum eſt. tanquam laxaret elatum pedem abſtricto nodo, moratus turbam Indiemnes, tantum interualli fecit: ut cum in prætereuntē ſine armatis regem impetus fieret confoderetur aliquot prius uulneribus: q̃ ſuccurri poſſet. Clamore et tumul

tu audito, in Indigeminem *iam haud dubie obſtantem tela coniiciuntur. iſq; tamen, duobus acceptis uulneribus, euaſit. fuga ſatellitum, ut iacentem uidere regem: facta eſt. interfectores pars in forum in multitudinem lætam libertate, pars* Syracuſas *pergunt ad pꝛoccupāda* An*dronodori, regiorumq; aliorum conſilia.* Incerto *rerum ſtatu,* Ap. Claudius *bellum oriens ex propinquo cum cerneret: ſenatum litteris certiorem fecit:* Siciliam Carthagi*nienſi populo, &* Annibali *conciliari. ipſe aduerſus* Sy*racuſana conſilia prouinciam, regniq; fines, omnia conuertit præſidia* Exitu *anni eius* Q. Fabius *ex authoritate ſenatus* Puteolos, *per bellum cœptum frequentari emporium, cmomunijt: præſidiumq; impoſuit. inde* Romam *comitiorum cauſa ueniens, in eum, quem primum diem comitialem habuit: comitia edixit: atq; ex itinere præter urbem in campum deſcendit.* Eo *die cum ſors prærogatiuæ ante iuniorum exiſſet: eaq;* T. Octacilium, & M. Æmilium Regulum *conſules diceret: tum* Q. Fabius *ſilētio facto tali oratione eſt uſus.* Si *aut pacem in* Italia, *aut bellum cum eo hoſte haberemus: in quo negligentiæ, aut errori locus eſſet: qui ueſtris ſtudijs, quæ in campum ad mandandos quibus uelitis honores affertis: moram ullam offerret: is mihi parum meminiſſe uideretur ueſtræ libertatis. ſed cum in hoc bello cum hoc hoſte nunquam ab ullo duce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit: eadem uos cura, qua in aciem armati deſcenditis: inire ſuffragium ad creandos conſules decet: & ſibi ſic quenq; dicere.* An*nibali imperatori parem conſulem nomino.* Hoc *anno ad* Capuam Iubellio Tауreæ Campano *ſummo equiti prouocanti ſummus* Romanus *eques* Aſellus Claudius *oppoſitus.* Aduerſus Gallum *quondam prouocantem in*

ponte

ponte anienis Manlium *fidentem & animo & uiribus*
miſêre maiores noſtri. Ob *eandem cauſam haud mul*
tis annis poſt fuiſſe non negauerim: cur M. Valerio *ar-*
ma capienti non diffideretur, aduerſus ſimiliter prouocan
tem Gallum *ad certamen. Quemadmodum pedites, equi*
teſq; optamus ut ualidiores, ſi minus, ut pares hoſti ha-
beamus: ita duci hoſtium parem imperatorem quæra-
mus. Cum qui eſt ſummus in ciuitate dux: eum legeri-
mus: tum repente lectus, in annum creatus aduerſus ue-
terem ac perpetuum imperatorem com parabitur, nullis
neq; temporis, neq; iuris incluſum anguſtijs: quo minus
ita omnia gerat: adminiſtretq;: ut tẽpora poſtulabũt bel
li. nobis autem in apparatu ipſo, ac tantum inchoanti-
bus res, annus circumagitur. Quoniam quales uiros crea
re uos conſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat ut pauca de
eis, in quos prærogatiuæ fauor inclinauit: dicam. M. Æmi
lius Regulus *flamen eſt Quirinalis: quem neq; mittere*
à ſacris, neq; retinere poſſumus: ut non deûm, aut belli de
ſeramus curam. Octacilius *ſororis meæ filiam uxorem,*
atq; ex ea liberos habet. cæterum non ea ueſtra in me, ma
ioreſq; meos merita ſunt: ut non potiorem priuatis neceſ-
ſitudinibus Rempub. *habeam. Quilibet nautarum, ue-*
ctorumq;, tranquillo mari gubernare poteſt. ubi ſæua or-
ta tempeſtas eſt: ac turbato marri apitur uento nauis: tum
uiro, et gubernatore opus eſt. Non *tranquillo nauigamus:*
ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq; qs
ad gubernacula ſedeat: ſumma cura prouidendum, ac
præcauendum nobis eſt. In *minore re experti* T. Octacili
operam tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fi-
damus: documenti quicquam dediſti. Claſſem *hoc anno,*
cui tu præfuiſti: trium rerum cauſa parauimus: ut Afri-

cæ oram popularetur:ut tuta nobis, Italiæ litora eſſent:ante omnia, ne ſupplementum cum ſtipendio, commeatuq; ab Carthagine Annibali tranſportaretur. Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum Reip. præſtitit. Sin autem te claſſem obtinente, et uelut placato mari quælibet Annibali tuta atq; integra ab domo uenerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, quàm Africæ fuit: quid dicere potes: cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si conſul eſſes: dictatorem dicẽdum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus: nec tu id indignari poſſes: aliquem in ciuitate Romana meliorẽ bello haberi, quàm te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili: non imponi ceruicibus tuis onus: ſub quo concidas. Ego magnopere ſuadeo: eodem animo, quo, ſi ſtantibus uobis in aciem armatis repente deligendi duo imperatores eſſent: quorum ductu atq; auſpicio dimicaretis: hodie: quoq; conſules creetis: quibus ſacramenta liberi noſtri dicant: ad quorum edictum conueniant: ſub quorum tutela atq; cura militent. Lacus Traſimenus, & Cannæ, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauendum ſimile, utiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata, cum T. Octacilius ferociter eum cõtinuare conſulatum uelle uociferaretur: atq; obſtreperet: lictores ad eum accedere conſul iuſſit. & quia in urbem non inierat, protinus in campũ ex itinere profectus: admonuit: cum ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init: creatiq; in ea conſules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium. eoſdem conſules cæteræ centuriæ ſine uariatione ulla dixerunt. & prætor unus refectus, Q. Fuluius Flaccus nonũ. alij creati: T. Octacilius Craſſus iterum, Q. Fabius conſulis filius,

qui tum ædilis curulis erat: P.Cornelius Lentulus.*Comitijs prætorum perfectis,* S.C.*factum eſt:ut* Q.Fulvio *extra ordinem urbana prouincia eſſet:iſq; potiſſimum conſulibus ad bellum profectis, urbi præeſſet.* Aquæ *magnæ, & niues eo anno fuerunt:* Tyberiſq; *agros inundauit cum magna ſtrage tectorum, pecorumq; & hominum pernicie.* Quinto *anno ſecundi* Punici *belli* Q.Fabius Maximus *quartum,* M. Claudius Marcellus *tertium, conſulatum ineuntes plus ſolito conuerterant in ſe ciuitatis animos.multis enim annis tale conſulum par non fuerat.* Referebnt *ſenes: ſic* Maximum Rullum *cum* P.Decio *ad bellum* Gallicum, *ſic poſtea* Papyrium, & Caruilium *aduerſus* Samnites, Brutiosq;, & Lucanum *cum* Tarentino *populum, conſules declaratos.* Abſens Marcellus *conſul creatus:cum ad exercitum eſſet.præſenti* Fabio, *atq; ipſo comitia habente, conſulatus continuatus.*Tempus, *ac neceſſitas belli, ac diſcrimen ſummæ rerum faciebant:ne quis aut in exemplum exquireret: aut ſuſpectum cupiditatis imperij conſulem haberet.quin laudabant potius magnitudinem animi:quod cum ſummo imperatore eſſe opus* Reip. *ſciret: ſeq; tum haud dubie eſſe: minoris inuidiam ſuam, ſi qua ex re oriretur: quàm utilitatem* Reipub. *feciſſet.* Quo *die magiſtratum inierunt conſules: ſenatus in* Capitolio *eſt habitus:decretumq; omnium primum: ut conſules ſortirentur: compararentq; inter ſe: uter cenſoribus creandis comitia haberet: prius quàm ad exercitum proficiſceretur.* Prorogatum *deinde imperium omnibus: qui ad exercitus erant: iuſſiq; in prouincijs manere:* T. Gracchus Luceriæ: *ubi cum uolonum exercitu erat:*C.Terentius Varro *in agro* Piceno M.Pomponius *in* Gallico.*ex prætoribus prio*

ris anni proprætor Q. Mutius obtineret Sardiniam: M. Valerius ad Brunduſium ora maritimæ, intentus aduerſus omnes motus Philippi Macedonum regis praeeſſet. P. Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia: T. Octacilio claſſis eadem: quam aduerſus Carthaginienſes priore anno habuiſſet. Prodigia eo anno multa nunciata ſunt. quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines: eo etiam plura nuntiabantur. Lanuuij in æde intus, Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe. In Apulia palmam uiridem arſiſſe. Mantuæ ſtagnum effuſum Mincio amni cruentum uiſum. Et Calibus creta, et Romæ in foro Boario ſanguine pluiſſe. Et in uico Iſtrico fontem ſub terra tanta ui aquarum fluxiſſe: ut ſerias, doliaq́;, quæ in eo loco erant: prouoluta uelut impetus torrentis tulerit. Tacta de cœlo, atrium publicum in Capitolio, ædem in campo Vulcani, nucem in Sabinis, publicamq́; uiam, murum, ac portam Gauiſiam. Alia uulgata miracula erant. Haſtam Martis Præneſte ſua ſponte promotam. Bouem in Sicilia locutum. Infantem in utero matris in Marrucinis, Io triumphe, clamaſſe. Ex muliere Spoleti uirum factum. Hadriæ aram in cœlo, ſpeciesq́; hominum circum eam cum candida ueſte uiſas eſſe. Quin Romæ quoq; in ipſa urbe ſecundum apum examen in foro uiſum. quod mirabile eſt: quia rarum. Affirmantes quidam legiones ſe armatas in Ianiculo uidere, concitauerunt ciuitatem ad arma. qui cum in Ianiculum iuiſſent: negarunt quẽquam ibi, præter aſſuetos collis eius cultores, apparuiſſe. Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſponſo: & ſupplicatio omnibus dijs, quorum puluinaria Romæ ſint, indicta eſt. Præparatis, quæ ad pacem deûm pertinebant: de Repu.

belloq; gerendo, & quantum copiarum, & ubi quæq; eſſent, conſules ad Senatum retulerunt. Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit: binas conſules ſibi ſumere: binis Galliam, Siciliamq;, ac Sardiniam obtineri: duabuſq; Q. Fabium prætorē Apuliæ, duabus Volonum T. Gracchum circa Luceriam præeſſe: ſingulas C. Terentio proconſuli ad Picenum, & M. Valerio ad Claſſem circa Brūduſium, & duas urbi præſidium relinqui. Hic ut numerus legionum expleretur: ſex nouæ legiones erant ſcribendæ. Eas primo quoq; tempore conſules ſcribere iuſſi: & claſſem parare: ut cum eis nauibus, quæ pro Calabriæ litoribus in ſtatione eſſent: C L longarum nauium claſſis eo anno expleretur. Delectu habito, et nauibus nouis deductis, Q. Fabius comitia cenſoribus creandis habuit. creati M. Attilius Regulus, & Publius Furius Philus. Cum increbreſceret rumor: bellum in Sicilia eſſe: T. Octacilius eò cū claſſe proficiſci iuſſus eſt. Cū deeſſent nautæ: conſules ex ſenatus conſulto edixerunt: ut qui L. Æmilio, C. Flaminio cenſoribus, millibus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet uſq; ad centū millia: aut cui poſtea res tanta eſſet facta: nautam unum cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum millia uſq; ad CCC millia: treis nautas cum ſtipendio annuo. qui ſupra trecenta millia uſq; ad decies æris: quinq; nautas: qui ſupra decies: ſeptem. ſenatores octo nautas cū annuo ſtipendio darent. Ex hoc edicto dati nautæ armati, inſtructiq; ab dominis cum triginta dierum coctis cibarijs naues conſcenderunt. Tum primum eſt factum: ut Claſſis Romana ſocijs naualibus priuata impenſa paratis compleretur. Hic maior ſolito apparatus præcipue conterruit Campanos: ne ab obſidione Capuæ bellum

ei is anni Romani inciperent. itaq; legatos ad Annibalē oratum miſerunt: ut Capuam exercitum admoueret. ad eam oppugnandam nouos exercitus ſcribi Romæ: nec ullius urbis defectioni magis infenſos eorum animos eſſe. Id quia tam trepidi nuntiabant: maturandum Annibal ratus, ne præuenirent Romani: profectus Arpis ad Tifata in ueteribus caſtris ſuper Capuam conſedit. inde Numidis, Hiſpanisq; ad præſidium ſimul caſtrorum, ſimul Capuæ relictis, cum cætero exercitu ad lacum Auerni ꝑ ſpeciem ſacrificandi, reipſa, ut tentaret Puteolos: quiq; ibi præſidio erant: deſcendit. Maximus, poſt quàm Annibalem Arpis profectum, & regredi in Campaniam, allatum eſt: nec die, nec nocte intermiſſo itinere, ad exercitum redit: & T. Gracchum ab Luceria Beneuentum copias admouere: Q. Fabium p̄torem (is filius conſulis erat) Luceriā Graccho ſuccedere iubet. In Siciliam eodem tempore duo p̄tores profecti: P. Cornelius ad exercitum: Otacilius: q maritimæ oræ, reiq; nauali praeeſſet. & cæteri in ſuas quiſq; prouincias profecti. & qbus prorogatum imperium erat: eaſdem quas priore anno, regiones obtinuerunt. Ad Annibalē, cū ad lacum Auerni eēt: quinq; nobiles iuuenes ab Tarēto uenerunt: partim ad Traſimenū lacum, partim ad Cannas capti, dimiſſiq; domos cū eadē comitate, qua uſus aduerſus omnes Romanorū ſocios Pœnus fuerat. Ii memores beneficiorum eius perpuliſſe magnam partem ſe iuuentutis Tarentinæ referunt: ut Annibalis amicitiā ac ſocietatem, quàm populi Romani mallent: legatosq; ab ſuis miſſos rogare Annibalem: ut exercitum propius Tarētum admoueat. ſi ſigna eius, ſi caſtra conſpecta à Tarento ſint: haud ullam interceſſuram moram, quin urbs dedatur. in poteſtate iuniorum plebem,

in manu plebis rem Tarentinam eſſe. Annibal collaudatos eos, oneratosq; ingentibus promiſſis domum ad cœpta maturanda redire iubet: ſe in tempore affuturum eſſe. Hac cum ſpe dimiſſi Tarentini. Ipſum ingens cupido incefferat Tarenti potiundi. urbem eſſe uidebat cum opulentam nobilemq; , tum maritimam, & in Macedoniam opportune uerſam: regemq; Philippum hunc portum, ſi trāſiret in Italiam: cum Brunduſium Romani haberēt: petiturum. Sacro inde perpetrato, ad quod uenerat: & dū ibi moratur, peruaſtato agro Cumano uſq; ad Miſeni promontorium, Puteolos repente agmen conuertit ad opprimendum præſidium Romanum. Sex millia hominum erant: & locus munimento quoq; , non natura modo tutus. Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio. deinde, ut nihil procedebat: ad populandum agrum Neapolitanum magis ira, quàm potiundæ urbis ſpe proceſſit. Aduentu eius in propinquum agrum Nolana mota eſt plebs, iamdiu auerſa ab Romanis, & infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad accerſendum Annibalē cū haud dubio promiſſo tradendæ urbis uenerunt. Præuenit incœptum eorum Marcellus conſul à primoribus acitus. die uno Sueſſulam à Calibus, cum Vulturnus amnis traijcientem moratus eēt: contenderat. inde proxima nocte ſex millia peditum, equitesq; CCC, qui præſidio ſenatui eſſent: Nolam intromiſit. & uti à conſule omnia impigre facta ſunt ad præoccupandam Nolam: ita Annibal tempus terebat: bis iam ante nequicquam tentata re ſegnior ad credendum Nolanis factus. Iiſdem diebus & Q. Fabius conſul ad Caſilinum tentandum, quod præſidio Punico tenebatur: uenit. Et ad Beneuentum uelut ex compoſito parte altera Hanno ex Bru-

tijs cum magna peditum equitumq; manu, altera T. Gracchus ab Luceria acceſſit. qui primo oppidum intrauit. deinde, ut Hannonem tria millia fermè ab urbe ad Calorem fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrum populari audiuit: & ipſe egreſſus mœnibus mille fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq; concionem militum habuit. Legiones magna ex parte uolonum habebat: qui iam alterum annum libertatem tacite mereri, quàm poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamen hybernis egrediens murmur in agmine eſſe querentium: nunquam ne liberi militaturi eſſent? ſcripſeratq; ſenatui, non tam quid deſiderarent: quàm quid meruiſſent. bona, fortiq; opera eorum ſe ad eam diem uſum: neq; ad exemplum iuſti militis quicquam eis, præter libertatem, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat: faceret quod è Rep. duceret eſſe. Itaq; prius q̃ cum hoſte manum conſereret: pronuntiat: tempus ueniſſe eis libertatis, quam diu ſperaſſent: potiundæ. poſtero die ſignis collatis dimicaturum puro ac patenti campo: ubi ſine ullo inſidiarum metu uera uirtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet: eum ſe extemplo liberum iuſſurũ eſſe. qui loco ceſſiſſet: in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurum. Suam cuiq; fortunam in manu eſſe. libertatis autorem eis non ſe fore ſolum: ſed conſulem M. Marcellũ, & uniuerſos patres: qui conſulti ab ſe de libertate eorum ſibi permiſiſſent. Litteras inde conſulis, ac ſenatus conſultum recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti aſſenſu è ſublatus. pugnam poſcebant: ſignumq; ut daret extemplo, ferociter inſtabant. Gracchus prælio in poſterum diẽ pronuntiato, concionem dimiſit. Milites læti, præcipue q̃bus merces nauatæ in unũ diem opæ libertas futura erat: armis expediendis quod reliquum diei fuit, conſumpſerũt.

Poſtero die ubi ſigna cœperunt canere:primũ omniũ pa/rati,inſtructiq́; ad prætorium conueniunt.ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit.Nec hoſtes moram dimicãdi fecerunt.Decem & ſeptem millia peditum erant,ma/xima ex parte Brutij,ac Lucani:eqtes M.CC.inter quos pauci admodũ Italici:cæteri Numidæ ferè omnes, Mau/riq́;.Pugnatum eſt & acriter,& diu.quatuor horis neu/trò inclinata eſt pugna.nec alia magis Romanum im/pediebat res:quàm capita hoſtium pretia libertati facta. nam ut quiq́; hoſtem impigre occiderat:primum capita ægre inter turbam tumultumq́; abſcindendo tempus te/rebat:deinde occupata dextra tenẽdo caput,fortiſſimus quiſq; pugnator eſſe deſierat.Quod ubi tribuni militum Graccho nuntiauerunt:neminem ſtantem iam uulnerari hoſtem:carnificari iacẽtes:& in dextris militum pro gla dijs humana capita eſſe:ſignum dari propere iuſſit:pro/ijcerent capita:inuaderentq́; hoſtem.claram ſatis,& in/ſignem uirtutem eſſe:nec dubiã libertatem futurã ſtrenu/is uiris.Tum redintegrata pugna eſt: & eques etiã in hoſtem emiſſus.Quibus cum impigre Numidæ concurriſ ſent:nec ſegnior equitum,q̃ peditum pugna eſſet: iterũ in dubium adducta res:cum utrinq; duces, Romanus Bru tium,Lucanumq́; toties à maioribus ſuis uictos ſubactoſ q́;,Pœnus mancipia Romana, & ex ergaſtulo militem uerbis obtereret.Poſtremo pronuntiat Gracchus:eſſe ni/hil,quod de libertate ſperarent.niſi eo die fuſi, fugatiq́; hoſtes eſſent.Ea demum uox ita animos accendit: atque renouato clamore uelut alij repente facti,tanta ui ſe i ho/ſtem intulerunt:ut ſuſtineri ultra non poſſent.Primo ante ſignani Pœnorum deinde ſigna perturbata: poſtremo to tã impulſa acies:inde haud dubie terga data, ruuntq́; fu/

gientes in caſtra adeo pauidi trepidiq́; : ut ne in portis quidem, aut uallo quiſquam reſtiterit: ac propè continenti agmine Romani inſecuti, nouum de integro prælium incluſi hoſtium uallo ediderint. Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtijs, ita cædes atrocior fuit. & adiuuere captiui, qui rapto inter tumultum ferro conglobati, & à tergo ceciderunt Pœnos: & fugam impedierunt. itaque minus duo millia hominum ex tanto exercitu, & ea maior pars equitum cum ipſo duce effugerunt. alij omnes caſi: aut capti. capta & ſigna duodequadraginta. Ex uictoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis, pter quàm hominum captorum, militi conceſſa eſt. & pecus exceptum eſt: quod intra dies triginta domini cognouiſſent. Cum præda honuſti in caſtra rediſſent: quatuor millia fermè uolonum militum, qui pugnauerant ſegnius: nec in caſtra irruperant ſimul: metu pœnæ collem haud procul caſtris ceperunt. poſtero die per tribunos militum inde deducti, concione militum aduocata à Graccho, ſuperueniunt. Vbi cum proconſul ueteres milites primum prout cuiuſque uirtus atque opera in ea pugna fuerat: militaribus donis donaſſet: tunc quod ad uolones attineret: omnes ait malle laudatos à ſe, dignos, indignosq́;, quàm quenquam eo die caſtigatum eſſe. quod bonum fauſtum fœlixq́; Reipub. ipſisq́; eſſet: omnes eos liberos eſſe iubere. Ad quam uocem cum clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet: ac nunc complexi inter ſe, gratulantesq́;, nunc manus ad cœlum tollentes bona omnia populo Romano, Gracchoq́; ipſi precarentur: tum Gracchus, prius quàm omnes iure libertatis æquaſſem: inquit: neminem nota ſtrenui, aut ignaui militis notaſſe uolui. nunc exſoluta iā fide publica, ne diſcrimē omne uirtutis, ignauiæq́; pereat:

nomina eorum, qui detrectatæ pugnæ memores ſeceſſionem paulo ante fecerunt: referri ad me iubebo: citatos'que ſingulos iureiurando adigam: niſi quibus morbus cauſa erit: non aliter, quàm ſtantes cibum potumq́;, quoad ſtipendia facient: capturos eſſe. Hanc mulctam ita æquo animo feretis: ſi reputabitis: nulla ignauiæ nota leuiore uos deſignari potuiſſe. Signum deinde colligendi uaſa dedit: militesq́; prædam portantes agentesq́; per laſciuiam ac iocum ita ludibundi Beneuentum rediere: ut ab epulis celebri feſtoq́; die actis, non ex acie reuerti uiderentur. Beneuentani omnes turba effuſa cum obuiam ad portas exiſſent: complecti milites: gratulari: uocare in hoſpitium. Apparata conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant: ad ea inuitabant: Gracchumq́; orabant: ut epulari permitteret militibus. Et Gracchus ita permiſit: in publico epularentur omnes. Ante ſuas quiſque fores prolata omnia. pileati, aut lana alba uelatis capitibus uolones epulati ſunt, alij accubantes, alij ſtantes: qui ſimul miniſtrabant: ueſcebanturq́;. Digna res uiſu: ut ſimulachrum celebrati eius diei Gracchus, poſtquam Romam redijt: pingi iuberet in æde Libertatis: quam pater eius in Auentino ex mulctaticia pecunia faciendam curauit: dedicauitq́;. Dum hæc ad Beneuentum geruntur: Annibal depopulatus agrum Neapolitanum ad Nolam caſtra mouet. Quem ubi aduentare conſul ſenſit: Pomponio proprætore cum eo exercitu, qui ſuper Sueſſulam in caſtris erat: accito, ire obuiam hoſti parat: ne moram dimicandi faceret. Claudium Neronem cum robore equitum ſilẽtio noctis per auerſam maxime ab hoſte portam emittit: circumuectumq́; occulte ſubſequi ſenſim agmen hoſtium

iubet:& cum coortum prælium uideret:ab tergo ſe obij cere. Id errore uiarum, an exiguitate temporis Nero exe qui non potuerit: incertum eſt. Abſente eo cum prælium commiſſum eſſet: ſuperior quidem haud dubie Romanus erat. ſed quia equites non affuere in tempore: ratio compoſitæ rei turbata eſt. Non auſus inſequi cedentes Marcellus, uincentibus ſuis ſignum receptui dedit. plus tamen duo millia hoſtium eo die cæſa traduntur: Romanorũ minus CCCC. Solis ferè occaſu Nero diem noctemq; nequicquam fatigatis equis hominibusq;, ne uiſo q̄dem hoſte rediens adeo grauiter eſt ab conſule increpatus: ut per eum ſtetiſſe diceret: quo minus accepta ad Cannas redderetur hoſti clades. Poſtero die Romanus in aciem deſcendit. Pœnus tacita etiam confeſſione uictus caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio noctis, omiſſa ſpe Nolæ potiundæ, rei nunquam proſpere tentatæ, Tarentum ad certiorem ſpem proditionis proficiſcitur. Nec minore animo res Romanæ domi, quàm militiæ gerebantur. Cenſores uacui ab operum locandorum cura, propter inopiã ærarij, ad mores hominum regendos animum aduertũt caſtigandaq; uitia: quæ, uelut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt: nata bello erant. Primum eos citauerunt: qui poſt Cannenſem pugnam Remp. deſeruiſſe, Italiaq; exceſſiſſe uelle dicebantur. princeps eorum L. Cecilius Metellus: qui quæſtor tum forte erat. iuſſo deinde eo, cæteriſq; eiuſdem noxæ reis cãm dicere, cum purgari nequiſſent: pronuntiarunt: uerba, orationemq; eos aduerſus Remp. habuiſſe: quo coniuratio deſerẽdæ Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exoluendi iuriſiurãdi interpretes: q̄ captiuorum ex itinere regreſſi clàm in caſtra Annibalis, ſolutũ, quod iurauerant redituros: re

bantur.His,ſuperioribusq́; illis equi adempti:qui publicum equum habebant,tribuq́; moti:ærarij omnes facti. Neq; ſenatu modo,aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit.nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt:qui quadriennio non militaſſent: quibus neque uacatio iuſta militiæ,neq; morbus cauſa fuiſſet. & ea ſupra duo millia nominũ in ærarios relata:tribuq́; omnes moti.additumq́; inerti cenſoriæ notæ triſte ſenatus conſultum:ut ij oẽs,quos cenſores notaſſent:pedibus mererent: mitterenturq́; in Siciliam ad Cannenſis exercitus reliquias.cui militum generi nõ prius q̃ pulſus Italia hoſtis eſſet: finitum ſtipendiorum tempus erat.Cum cenſores ob inopiã ærarij ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum,curuliumq́; equorum præbendorum,ac ſimilium his rerum:conuenere ad eos frequentes:qui haſtæ huius generis aſſueuerant:hortariq́; cenſores:ut omnia perinde agerent:locarentq́;:ac ſi pecunia in ærario eſſet.neminem niſi bello confecto, pecuniam ab ærario petiturum eſſe.Conuenere deinde domini eorum:quos T. Sempronius ad Beneuentũ manu emiſerat:accerſitosq́; ſe ab triumuiris mẽſarijs eſſe dixerunt:ut p̃tia ſeruorum acciperẽt. cæterũ non antequã bello cõfecto accepturos eẽ. Cũ hæc inclinatio animorum plebis ad ſuſtinendam inopiam ærarij fieret:pecuniæ quoq; pupillares primo,deinde uiduarum cœptæ conferri:nuſquã eas tutius,ſanctiusq́; deponere credentibus,qui deferebant:q̃ in publicam fidem.inde ſi quid emptũ,paratumq́; pupillis,ac uiduis foret:à quæſtore perſcribebatur.Manauit ea priuatorum benignitas ex urbe ẽt in caſtra:ut non eques,non centurio ſtipendium acciperent:mercenariumq́; increpantes uocarent,qui accepiſſet.Q.Fabius conſul ad Caſilinum caſtra habebat:

quod duûm millium Campanorum, & ſeptingentorum militum Annibalis tenebatur præſidio. Præerat *Statius Metius, miſſus ab Cn*. Magio Attellano: *qui eo anno Mediaſtuticus erat: ſeruitiaq́;, & plebem promiſcue armabat: ut caſtra Romana inuaderet: intento conſule ad Caſilinum oppugnandum*. Nihil eorum Fabium *feſellit. itaq;* Nolam *ad collegam mittit: altero exercitu, dum Caſilinum oppugnatur: opus eſſe: qui Campanis opponatur. uel ipſe relicto* Nolæ *præſidio modico ueniret: uel ſi eũ* Nola *teneret: & necdũ ſecuræ res ab Annibale eſſent*: T. *Gracchum proconſulem à* Beneuento *acciturum*. Hoc *nuntio* Marcellus *duobus militum millibus* Nolæ *in præſidio relictis, cum cætero exercitu* Caſilinum *uenit. aduentuq́; eius* Campani *iam mouentes ſeſe quieuerunt. ita à duobus conſulibus* Caſilinum *oppugnari cœptum. ubi cum multa ſuccedentes temere mœnibus* Romani *milites acciperent uulnera: neq; ſatis incœptis ſuccederet*: Fabius *omittendam rem paruam, ac iuxta magnis difficilem, abſcedendumq́; inde cenſebat: cum res maiores inſtarent*. Marcellus *multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in utranq; partem fierent: tenuit ne incœpto abiretur. Vineæ inde, omniaq́; alia operum machinationumq́; genera cum admouerentur*: Campaniq́; Fabium *orarent: ut abire* Capuã *tuto liceret: paucis egreſſis*, Marcellus *portam qua egrediebantur: occupauit: cædesq́; promiſcue omnium circa portam primo, deinde irruptione facta etiam in urbe fieri cœpta eſt*. Quinquaginta *ferè primo egreſſi* Campanorum *cum ad* Fabium *confugiſſent: præſidio eius* Capuam *peruenerunt*. Caſilinum *inter colloquia, cun*

ſtationemq́; petentium fidem, per occaſionem captum eſt. captiui, quiq́; Campanorum, quiq́; Annibalis mi/litum erant: Romam miſſi: atq; ibi in carcere incluſi ſunt. oppidanorum turba per finitimos populos in cu/ſtodiam diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re bene geſta receſſum eſt: eis Gracchus in Lucanis aliquot co/hortes in ea regione conſcriptas cum præfecto ſocio/rũ in agros hoſtium prædatum miſit. eos effuſe palatos Hanno adortus, haud multo minorem, quàm à Bene/uento acceperat: reddidit hoſti cladem: atq; in Bru/tios raptim, ne Gracchus aſſequeretur: conceſſit. Con/ſules, Marcellus retro, unde uenerat: Nolam redit: Fa/bius in Samnium ad populandos agros, recipiendasq́; armis, quæ defecerant, urbes proceſſit. Caudinus Sam/nis grauius deuaſtatus: peruſti, populatiq́; late agri: præ/da pecudum, hominumq́; acta. oppida ui capta, Com/pulteria, Teleſia, Coſſa, Melæ, Fuiſulæ, & Orbitanium. ex Lucanis Blandæ, Apulorum Anca oppugnatæ. Mil/lia hoſtium in his urbibus XXV capta, aut occiſa: & recepti perfugæ CCLXX. quos cum Romam miſiſ/ſet conſul: uirgis in comitio cæſi omnes: ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q. Fabio intra paucos dies geſta Marcellum ab gerendis rebus ualitudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à præ/tore Q. Fabio, cui circa Luceriam prouincia erat: Accua oppidũ per eos dies ui captum: ſtatiuaq́; ad Ardoneas cõ/munita. Dum hæc alijs locis ab Romanis gerũtur: iam Tarentũ ꝑuenerat Annibal cum maxima oĩum, quacũq; ierat, clade. ĩ Tarẽtino demũ agro pacatũ ĩcedere agmẽ cœpit. nihil ibi uiolatũ: neq; uſq̃ uia exceſſum eſt. apparebatq́; nõ id modeſtia militũ, aut ducis iuſſu, ſed ad ꝯciliã/dos Tarentinoꝝ aĩos fieri. Cæterũ cum propè iam mœn

bus acceſſiſſet: nullo ad conſpectum primi agminis, ut rebatur, motu facto, caſtra ab urbe fermè paſſus mille lo cat. Tarenti triduo antequam Annibal ad mœnia accederet: à M. Valerio proprætore, qui claſſi ad Brundu ſium præerat: miſſus. Is primorum iuuentute conſcripta, diſpoſitiſq; ad omnes portas, circaq; muros quà res poſtu labat, ſtationibus, die ac nocte plurimum intentus, neq; hoſtibus, neq; dubijs ſocijs loci quicquam præbuit atten tandum. Sicq; diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis, Annibal, cum eorum nemo, qui ad lacum Auerni adiſſent: aut ipſi uenirent: aut nuntium, litteras'ue mitterent: uana promiſſa ſe tenere ſecutum cernens, caſtra inde mouit. Tum quoq; intacto agro Tarentino, quanquam ſimulata lenitas nihil dum profuerat: tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſiſtens, Salapiam tendit: eoq; frumentum ex agris Metapontino, atq; Heraclẽſi (iam media æſtas exacta erat: & hybernis placebat locus) comportat. Prædatum inde Numidæ, Mauriq; per Salentinũ agrum, proximoſq; Apuliæ ſaltus dimiſſi: unde cætera prædæ haud multum, equorum greges maxime abacti. è quibus ad quatuor millia domanda equitibus diuiſa.

Romani, cum bellum nequaquam contemnendum in Sicilia oriretur: morſq; tyranni duces magis impigros dediſſet Syracuſanis: quàm cauſam, aut animos mutaſſet: M. Marcello alteri conſulum eam prouinciam decernunt. Secundum Hieronymi cædem primo tumultuatum in Leõtinis apud milites fuerat: uociferatumq; ferociter: parentandum regi ſanguine coniuratorum eſſe. deinde libertatis reſtitutæ dulce auditum nomen crebro uſurpatum, ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi, atq; fungendi potioribus ducibus, & relata tyranni

fœda

fœda ſcelera, fœdioresq; libidines, adeo mutauerē animos: ut inſepultum iacere corpus pauloante deſyderati regis paterentur. Cum cæteri ex coniuratis ad exercitum obtinendum remanſiſſent: Theodorus, & Soſis regijs equis quanto maximo curſu poterant, ut ignaros omnium regios opprimerent: Syracuſas contendunt. cæterum præuenerat non fama ſolum: qua nihil in talibus rebus eſt celerius: ſed nuntius etiam ex regijs ſeruis. itaq; Andronodorus & inſulam, & arcem, & alia, quæ poterat: quæq; opportuna erant: præſidijs firmarat. Hexaphoro Theodorus, ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti, cum cruentam regiam ueſtem, atq; inſigne capitis oſtentarent: tranſuecti per Thincam, ſimul ad libertatem, ſimul ad arma uocantes, in Acradinam conuenire iubent. Multitudo pars procurrit, in uias: pars in ædium ueſtibulis ſtat: pars ex tectis, feneſtriſq; proſpectant: & quid rei ſit, rogitant. omnia luminibus collucent: ſtrepituq; uario complentur. armati locis patentibus congregantur. inermes ex Olimpij Iouis templo ſpolia Gallorum, Illyricorumq;, dono data Hieroni à populo Romano, fixaq; ab eo detrahunt, precantes Iouem: ut uolēs propitius præbeat ſacra arma pro patria, pro deum delubris, pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoq; multitudo ſtationibus per principes regionum urbis diſpoſitis adiungitur. In inſula inter cetera Andronodorus præſidijs firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus, atq; arcis in modum emunitus capitur ab iuuentute: quæ præſidio eius loci attributa erat. mittuntq; nuntios in Acradinam: horrea, frumentumq; in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus, inermiſq; in Acradinam ad curiam conuenit. ibi pro concordiæ ara, quæ in

eo ſita loco erat: ex principibus unus nomine Polynæus cōcionem & liberam, & moderatam habuit. Seruitudinis, indignitatisq; homines expertos aduerſus nouum malum irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades, audiſſe magis à patribus Syracuſanos: quàm ipſos uidiſſe. Arma quod impigre ceperint, laudare. magis laudaturum: ſi non utantur, niſi ultima neceſſitate coacti. in præſentia legatos ad Andronodorum mitti placere: qui denuntient: ut in poteſtate ſenatus, ac populi ſit: portæ inſulæ pateant: reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuum regnum uelit facere: eundem ſe cenſere: multo acrius ab Andronodoro, quàm ab Hieronymo repeti libertatem. Ab hac concione legati miſſi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone manſerat publicum conſilium: ita poſt mortem eius ante eam diem nulla de re, neq; conuocati, neq; conſulti fuerant. Vt uentum ad Andronodorum eſt: ipſum quidem mouebat & ciuium conſenſus, & cum aliæ occupatæ urbis partes, tum pars inſulæ, uelut munitiſſima, prodita, atq; alienata: ſed euocatum eū ab legatis Demarata uxor filia Hieronis, inflata adhuc regijs animis ac muliebri ſpiritu, admonet ſæpe uſurpatæ Dionyſij Tyranni uocis: qua pedibus tractum, non inſidentem equo relinquere tyrannidem dixerit debere. facile eſſe momento quo quis uelit, cedere poſſeſſione magnæ fortunæ: facere, et parare eam, difficile atq; arduum eſſe. paululum ſumeret ſpatij ad conſultandum ab legatis. eo uteretur ad accerſendos ex Leontinis milites. quibus ſi pecuniam regiam pollicitus eſſet: omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria conſilia Andronodorus neq; tota aſpernatus eſt: neq; extemplo accepit: tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe uiam, ſi

in præſentia tempori ceſſiſſet. itaq; legatos renuntiare iuſſit: futurum ſe in ſenatus, ac populi poteſtate. Po-ſtero die luce prima patefactis inſulæ portis in forum Acradinæ *uenit. ibi in aram concordiæ, ex qua pridie* Polynæus *concionatus erat: aſcendit: orationemq; eam orſus eſt: qua primum cunctationis ſuæ ueniam petiuit.* Se.n. *clauſas habuiſſe portas, non ſeparantẽ ſuas res à pu-blicis, ſed ſtrictis ſemel gladijs timentem qui finis cædi-bus eſſet futurus: utrum, quod ſatis libertatis foret: con tenti nece tyranni eſſent: an quicunq; aut propinquitate, aut affinitate, aut aliquibus miniſterijs regiam conti-giſſent: alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquam ani-maduertit eos, qui liberaſſent patriam: ſeruare etiam li-bertatem uelle: atq; undiq; conſuli in medium: non du-bitaſſe, quin & corpus ſuum, & cætera omnia, quæ ſuæ fidei tutelæq; eſſent: quãdo eum, qui mandaſſet: ſuus furor abſumpſiſſet patriæ reſtitueret.* Conuerſus *deinde ad interfectores tyranni, ac nomine appellans* Theodo-rum, *ac* Soſim, *facinus, inquit, memorabile feciſtis. ſed, mihi credite, inchoata ueſtra gloria nondum perfecta eſt: periculumq; ingens manet: niſi communi concordiæ conſulitis: ne libera efferatur res.* Poſt *hanc orationem claues portarum, pecuniæq; regiæ ante pedes eorum po ſuit. atq; illo quidem die dimiſſi ex concione læti, circa omnia fana deûm ſupplicauerunt cum coniugibus, ac liberis. poſtero die comitia prætoribus creandis habita. creatus in primis* Andronodorus: *cæteri magna ex parte interfectores tyrãni. duos etiã abſentes,* Sopatrum, *ac* Deo menem *fecerunt. Qui auditis ijs, quæ* Syracuſis *acta erãt: pecuniam regiam, quæ in* Leontinis *erat:* Syracuſas *deue ctã quæſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. et ea, quæ*

in inſula erat, & *Acradina: tradita eſt. muriq́; ea pars, quæ ab cætera urbe nimis firmo nunimento interſepiebat inſulam: conſenſu omnium deiecta eſt. ſecuta* & *cætera res hanc inclinationem animorum ad libertatem.*
Hippocrates, *atq;* Epicides *audita morte tyranni, quam* Hippocrates *etiam nuntio interfecto cælare uoluerat: deſerti à militibus, quia id tutiſſimum ex præſentibus uidebatur:* Syracuſas *rediere. ubi ne ſuſpecti obſeruarentur, tanquam nouandi res aliquam occaſionem quærentes: prætores primum, dein per eos ſenatum adeunt.* Ab Anniba*le ſe miſſos prædicant ad* Hieronymum*, tanquam amicum, ac ſocium. paruiſſe imperio eius: cuius imperator ſuus uoluerit. uelle ad* Annibalem *redire, cæterum cum iter tutum non ſit, uagantibus paſſim per totam* Siciliam Romanis *armis: petere ut præſidij dent aliquid: quo* Locros *in* Italiam *perducantur. gratiam magnam eos paruа opera apud* Annibalem *inituros.* Facile *res impetrata abire enim duces regios, cum peritos militiæ, tum egentes eoſdem atq; audaces cupiebant. ſed quod uolebant: non quàm maturato opus erat, gnauiter expediebant.* In*terim iuuenes militares,* & *aſſueti militibus, nunc apud eos ipſos, nunc apud transfugas, quorum maxima pars ex naualibus ſocij* Romanorum *erat: nunc etiam apud infimæ plebis homines crimina ſerebant in ſenatum, optimatesq́; moliri clam eos atq; ſtruere: ut* Syracuſæ *per ſpeciem reconciliandæ ſocietatis in ditione* Romanorũ *ſint: dein factio,* & *pauca authores fœderis renouati dominentur.* His *audiendis, credendisq́; opportuna multitudo maior in dies* Syracuſas *ↄfluebat: nec* Hippocrati, *et* Epicidi *ſolum ſpem nouandarum rerum, ſed* Androno*doro etiam præbebat.* Qui *feſſus tandem uxoris uocibus*

monentis, nunc illud eſſe tempus occupandi res: dum turbata omnia noua, atq; incognita libertati eſſent: dum regis ſtipendijs paſſus obuerſaretur miles: dum ab Annibale miſſi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incœpta: cum Themiſtio, cui Gelonis filia nupta erat: rem cõſociatam paucos poſt dies Ariſtoni cuidam tragico actori; cui & alia arcana committere aſſuerat: incaute aperit.

Huic & genus, & fortuna honeſta erãt: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt: ea deformabat. itaq; fidẽ potiorem ratus, quàm patriæ debebat: indicium ad prætores defert. Qui ubi rem haud uanam eſſe certis indicijs compererunt: conſultis ſenioribus, & authoritate eorum præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiam Themiſtium, atq; Andronodorum interfecerunt. & cum tumultus abre in ſpeciem atrociore cauſam alijs ignorantibus ortus eſſet: ſilentio tandem facto, indicem in curiam introduxerunt. Qui cum ordine omnia edocuiſſet: & principium coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptijs: quibus Themiſtio iuncta eſſet: Afrorum, Hiſpanorumq; auxiliares inſtructos ad cædem prætorum, principumq; aliorum: bonaq; eorum præda futura interfectoribus pronuntiatum: iam mercenariorum manum aſſuetam imperijs Adronodori paratam fuiſſe ad inſulam rurſus occupandam: ſingula deinde quæ, per quosq; agerentur: totamq; uiris, armiſq; iſtructam coniurationem ante oculos poſuiſſet: ſenatui quidẽ tam iure cæſi, q̃ Hieronymus, uidebantur. Ante curiam uariæ, atq; incertæ rerum multitudinis clamor erat. quam ferociter minitantem in ueſtibulo curiæ corpora coniuratorũ eo metu compreſſerũt: ut ſilentes integram plebem in concionem ſequerentur. Sopatro mandatum ab Senatu, & à collegis, ut uerba fa

ceret. Is (tanquam reos agebat) ab anteacta uita orſus, quæcunq; poſt Hieronis mortem ſceleſte, atque impie facta eſſent: Andronodorum, ac Themiſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum? ac uixdum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores, ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymum, aut certe cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti, deſtinatoſq; alia noua ſcelera poſt mortem tyrãni molitos. palàm primo: cum clauſis Andronodorus inſulæ portis hæreditate regni creuerit: quæq; procurator tenuerat: pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis, qui in inſula erant: circunſeſſus ab uniuerſa ciuitate, quæ Acradinam tenuerit: nequicquam palàm atque aperte petitum regnum, clàm & dolo affectare conatus ſit: & beneficio quidem, atq; honore poterit uinci: cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet prætor. ſed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hanc uocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur: nullam earum uiuere debere: nec quenquam ſupereſſe tyrannorum ſtirpis. Hæc natura multitudinis eſt. aut ſeruit humiliter: aut ſuperbe dominatur. libertatem, quæ media eſt: nec ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri: qui auidos, atque intemperantes publicanorum animos ad ſanguinem, & cædes irritent. ſicut tum extemplo prætores rogationem promulgarunt: acceptaq; penè prius, quàm promulgata eſt: ut omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq; à prætoribus Demaratam Hieronis, & Harmoniam Gelonis filiam, coniuges Andronodori & Themiſtij, interfecerunt. Heraclia erat fi

lia Hieronis, uxor Zoſippi: qui legatus ab Hieronymo ad regem Ptolemæum miſſus, uoluntarium conſciuerat exilium. Ea cum ad ſe quoq; uenire præſciſſet: in ſacrarium ad penates confugit cum duabus filiabus uirginibus, reſolutis crinibus, miſerabiliq; alio habitu: & ad ea addidit preces: nunc per memoriam Hieronis patris, Gelonisq; fratris: ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerent. nihil ſe ex regno illius, præter exilium uiri, habere. neque fortunam ſuam eandem uiuo Hieronymo fuiſſe, quam ſororis: neq; interfecto eo cauſam eandem eſſe. Quid quod, ſi Andronodoro conſilia proceſſiſſent: illa cum uiro fuerit regnatura? ſibi cum cæteris ſeruiendum? Si quis Zoſippo nuntiet: interfectum Hieronymum, ac liberatas Syracuſas: cui dubium eſſe, quin extemplo conſcenſurus ſit nauim: atque in patriam rediturus? Quantum ſpes hominum fallit. in liberata patria coniugem eius, ac liberos de uita dimicare? quid obſtantes libertati, aut legibus? quod ab ſe cuiquam periculum, à ſola, ac propè uidua, & puellis in orbitate degentibus eſſe? At enim periculi quidem nihil ab ſe timeri: inuiſam tantum regiam ſtirpem eſſe. Ablegarent ergo procul ab Syracuſis, Siciliaq;: & aſportari Alexandriam iuberēt ad uirum uxorem, ad patrem filias. Auerſis auribus animisq;, caſſe ne tempus tereretur, ferrum quoſdam expedientes cernebat. tum omiſſis pro ſe precibus, puellis ut ſaltem parcerent, orare inſtitit: à qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent. ne tyrannos ulciſcendo, quæ odiſſent ſcelera, ipſi imitarentur. Inter hæc abſtractam à penetralibus iugulant. in uirgines deinde reſperſas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente ſimul luctu, metuq;, uelut captæ furore occurſu ſe ex ſacra-

rio proripuerunt:ut,ſi effugium pateriſſet in publicum: impleuræ urbem tumultu fuerint.tum quoq; haud magno ædium ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaſerunt: tenentibusq;, cum tot ac tam ualidæ eluctandæ manus eſſent:ſeſe eripuerunt. tandem uulneribus confectæ,cum omnia repleſſent ſanguine: exanimes corruerunt.cædemq; de ſe miſerabilem miſerabiliorem caſus fecit:quod paulo poſt nuntius uenit, mutatis repente ad miſericordiam animis: ne interficerentur. Ira demum ex miſericordia orta:quod adeo feſtinatũ ad ſupplicium:neq; locus pœnitendi,aut regreſſus ab ira relictus eſſet.itaq; fremere multitudo: & in locum Andronodori,ac Themiſtij (nam ambo prætores fuerant) comitia poſcere:quæ nequaquam ex ſententia prætorum futura eſſent.Statutus eſt comitijs dies:quo nec opinantibus omnibus,unus ex ultima turba Epiadem nominauit:tũ inde alius Hippocratem.crebriores deinde eæ uoces, & cum haud dubio aſſenſu multitudinis eſſe.Et erat confuſa concio,non populari modo,ſed militari quoq; turba, magna ex parte etiam perfugis,qui omnia nouare cupiebant:permiſtis.Prætores diſſimulare primo: & trahendam rem eſſe.poſtremo uicti conſenſu,& ſeditionem metuentes,pronuntiant eos prætores. Nec illi,primo ſtatim creati nudare quid uellent:quanquam ægre ferebant, & de inducijs dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium:& impetratis eis alios,qui de fœdere antiquo renouando agerent:miſſos.Ad Murgantiam tum claſſem nauium centum Romanus habebat:quò euaderent motus ex cædibus tyrannorum orti Syracuſis:quo ue eos ageret noua atque inſolita libertas, opperiens. Per eoſdem dies cum ad Marcellum uenientem in Siciliam legati Sy

racuſani miſſi ab Appio eſſent: auditis conditionibus pa/ cis Marcellus poſſe rem conuenire ratus, & ipſe legatos Syracuſas, qui corám cum prætoribus de renouando fœ/ dere agerent: miſit. Etiam ibi nequaquam eadem quies, ac tranquillitas erat. poſt quam Punicam claſſem acceſſiſ ſe Pachynum allatum eſt: dempto timore. Hippocrates, & Epicides nunc apud mercenarios milites, nunc apud transfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur. At uero Appius naues ad hoſtium portus, quid aliæ partis hominibus animi accederet opperiens, in ſtatione habe/ re cœpit. Ingens in ſpeciem criminibus uanis acceſſerat fides. ac primo etiam tumultuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos: ſi in terram egrederentur. In hac turba/ tione rerum in conciõem uocari placuit. ubi cum alij aliò tenderent: nec procul à ſeditione res eſſet: Appollonides principum unus orationem ſalutarem, ut in tali tempo/ re, habuit. Nec ſpem ſalutis, nec perniciem propiorẽ un/ quam ciuitati ulli fuiſſe. ſi enim uno animo omnes uel ad Romanos, uel ad Carthaginienſes inclinent: nullius ci/ uitatis ſtatum fortunatiorem, gratiorem'ue fore. ſi aliæ a/ liò trahant res: non inter Pœnos, Romanosq́; bellũ, atro/ cius fore: quàm inter ipſos Syracuſanos: cum intra eoſdem muros pars unaquæq; ſuos exercitus, ſua arma, ſuos ha/ bitura ſit duces. itaq; ut idem omnes ſentiant: ſumma ui agendum eſſe. utra ſocietas ſit utilior: longe minorem ac leuioris momenti conſultationem eſſe. ſed tamen Hieronis potius, quàm Hieronymi authoritatem ſequendam in ſo/ cijs legendis: uel quinquaginta annis fœliciter expertam amicitiam nunc incognitæ, quondam infideli præferen/ dam. Eſſe etiam momenti aliquid ad conſilium: q᷈d Car/ thaginienſibus ita pax negari poſſit: ut non utique in

præſentia bellum cum eis geratur: cum Romanis extem/
plo aut pacem, aut bellum habendum. Quò minus cu/
piditatis, ac ſtudij uiſa eſt oratio habere: eo plus authori
tatis habuit. Adiectum eſt prætoribus, ac delectis ſenato/
rum militare etiam conſilium: iuſſi & duces ordinum,
præfectiq; auxiliorum ſimul conſulere. Cum ſæpe acta
res eſſet medijs certaminibus: poſtremo quia belli cũ Ro/
manis gerendi ratio nulla apparebat: pacem fieri placu/
it: mittiq; cum eis legatos ad rem confirmandam. Dies
haud ita multi interceſſerant: cum ex Leontinis legati p̃ſi
dium finibus ſuis orantes uenerunt. Legatio peroppor/
tuna uiſa ad multitudinem inconditam ac tumultuoſam
exonerandam, ducesq; eius ablegandos. Hippocrates p̃/
tor ducere eò transfugas iuſſus. ſecuti multi ex mercenari/
is auxilijs quatuor millia armatorum effecerunt. Et mit
tentibus, & miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis,
quod iam diu cupiebant: nouandi res occaſio data eſt: &
hi ſentinam quandam urbis rati exhauſtam, lætabantur.
cæterum leuauerunt modo in præſentia uelut corpus
ægrum: quo mox in grauiorem morbum recideret. Hip
pocrates enim finitima prouinciæ Romanæ primo furti/
uis excurſionibus uaſtare cœpit: deinde cum ad tuẽdos
ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet: omni
bus copijs impetum in oppoſitam ſtationem cum cæde
multorum fecit. Quæ cum eſſent nunciata Marcello: lega
tos extemplo Syracuſas miſit: qui pacis fidem ruptã eſſe
dicerent: nec belli defuturam unquam cauſam: niſi Hip
pocrates, atq; Epicides non ab Syracuſis modo, ſed tota
procul Sicilia ablegarentur. Epicides ne aut reus crimi/
nis abſentis fratris præſens eſſet: aut deeſſet pro parte ſua
concitando bello: profectus & ipſe in Leontinos, quia ſa/

ſis eos aduerſus populum Ro.*concitatos cernebat:auerte re etiam ab* Syracuſis *cœpit.*Nam *ita eos pacem pepigiſ ſe cum* Romanis*:ut quicũq; populi ſub regibus fuiſſent: & ſuæ ditionis eſſent.nec iam libertatis contentos eẽ:niſi etiam regnent:ac dominentur.*Renuntiandum *igitur eis eſſe:*Leontinos *quoq; æquum cenſere liberos eſſe:uel quod in ſolo urbis ſuæ tyrannus ceciderit:uel quod ibi primũ conclamatum ad libertatem:relictisq; regijs ducibus* Syracuſas *ſit concurſum.Itaq; aut eximendum id de fœdere eſſe:aut legem eam fœderis non accipiendam.* Facile *multitudini perſuaſum.legatisq;* Syracuſanorum *& de cæde ſtationis* Romanæ*, querentibus, &* Hippocratem *atq;* Epicidem *abire,ſeu* Locros*,ſeu quò aliò mallent:dũmodo* Sicilia *cederent:iubentibus ferociter reſpõſum eſt.* Neq; *mandaſſe ſeſe* Syracuſanis*:ut pacem proſe cũ* Romanis *facerẽt:neq; teneri alienis fœderibus.* Hæc *ad* Romanos Syracuſani *detulerunt, abnuentes* Leõtinos *in ſua poteſtate eſſe.itaq; integro ſecum fœdere bellum* Romanos *cum ijs geſturos.neq; ſeſe defuturos ei bello:ita,ut in poteſtatem redacti ſuæ rurſus ditionis eſſent:ſicut pax cõueniſſet.*Marcellus *cum omni exercitu profectus in* Leontinos*,*Appio *quoq; accito,ut altera parte aggrederetur:tanto ardore militum eſt uſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis:ut primo impetu urbẽ expugnarent.*Hippocrates*,atq;*Epicides *poſteaquã capi muros,refringiq; portas uiderũt:in arcẽ ſeſe cũ paucis receꝑe.inde clã nocte* Herbeſum *pfugiunt.*Syracuſanis *octo milliũ armatoꝝ agmine profectis domo ad* Milam *flumen nũtius occurrit:captã urbem eſſe:cætera falſa mixta ueris ferens:cædem promiſcuã militum, atq; oppidanorum factam:nec quenquam puberem arbitrari ſupereſſe:*

direptam urbem:bona locupletum donata. Ad nuntium tam atrocem conſtitit agmen: concitatiſq; omnibus, duces (erant autem Soſis, ac Dinonimis) quid agerent conſultabant. Erroris ſpeciem haud uanam mendacio praebuerant uerberati, ac ſecuri percuſſi transfugae ad duo millia hominum. Caeterum Leontinorum, militumq; aliorum nemo poſt captam urbem uiolatus fuerat: ſuaq; omnia eis, niſi quae primus tumultus captae urbis abſumpſerat: reſtituebantur. Nec ut Leontinos irent, proditos ad caedem cõmilitones querentes, perpelli potuere: nec ut eodem loco certiorem nuntium expectarent. Cum ad defectionem inclinatos animos cernerent praetores: ſed eum motum haud diuturnum fore: ſi duces amentiae ſublati eſſent: exercitum ducunt Megaram. ipſi cum paucis equitibus Herbeſum proficiſcuntur: ſpe territis omnibus p proditionem urbis potiundae. quod ubi fruſtra eis fuit inceptum: ui agendum rati, poſtero die Megaris caſtra mouent: ut Herbeſum omnibus copijs oppugnarent. Hippocrates, & Epicides non tam tutum prima ſpecie, q̃ unum ſpe undiq; abſciſſa conſilium eſſe rati, ut ſe militibus permitterent, & aſſuetis magna ex parte ſibi, & tum fama caedis cõmilitonum accenſis: obuiã agmini procedunt. Prima forte ſigna ſexcentorum Cretenſium erant: qui apud Hieronymum meruerant ſub eis: & Annibalis beneficium habebant, capti ad Traſimenum inter Romana auxilia, dimiſſiq;. quos ubi ex ſignis armorum, habituq; cognouere Hippocrates, atq; Epicides: ramos oleae, ac uelamenta alia ſupplicum porrigentes orare: ut reciperẽt ſeſe: receptoſq; tutarentur: neu proderent Syracuſanis: à quibus mox ipſi trucidandi populo Ro. dederentur. Enimuero conclamant: bonum ut animum haberent: omnem

ſe cum illis fortunam ſubituros. Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant: tenebaturq; agmen: necdum quæ mora cauſa foret, peruenerat ad duces. Poſtquam Hippocratem, atq; Epicidem adeſſe perua ſit rumor: fremitusq; toto agmine erat haud dubie approbantium aduentum eorum: extemplo prætores citatis equis ad prima ſigna perrexerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ſerendi cum hoſte? iniuſſuq; pratorũ miſcendi eos agmini ſuo? comprehendi, uinciriq; catenis iuſſerunt Hippocratem. Ad quã uocẽ tãtus extẽplo primũ à Cretenſibus clamor eſt ortus: deinde exceptus ab alijs: ut facile, ſi ultra tenderent: appareret eis timendum eſſe. Sollicitĩ, incertiq; rerum ſuarum Megaram, unde profecti erant: referri ſigna iubent: nuntiosq; de ſtatu præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq; Hippocrates addit, inclinatis ad omnem ſuſpitionem animis: & Cretenſium quibuſdam ad itinera inſidẽda miſſis, uelut interceptas litteras, quas ipſe compoſuerat: recitat. Prætores Syracuſani Marcello ſuo S. Secundum ſalutem, ut aſſolet, ſcriptum erat. Recte eum, atq; ordine feciſſe: quod in Leontinis nulli pepercĩſſet. Sed omnium mercenariorum militum eandem eſſe cauſam. nec unquam Syracuſas quieturas: donec quicquam externorum auxiliorum aut in urbe, aut in exercitu ſuo eſſet. itaq; daret operam: ut eos, qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megaram haberent: in ſuam poteſtatem redigeret: ac ſupplicio eorum liberaret tandem Syracuſas. Hæc cum recitata eſſent: tanto clamore ad arma diſcurſum eſt: ut prætores inter tumultũ pauidi obequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorũ ſeditio compreſſa eſt: impetusq; in Syracuſanos milites fiebant. nec ab ullo temperatum foret: ni Epicides, atque

Hippocrates iræ multitudinis obuiam iſſent: nō à miſeri
cordia, aut humano conſilio: ſed ne ſpem reditus præcide
rent ſibi: & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul
obſides: tum cognatos quoq; eorum, atq; amicos tanto me
rito primum, dein pignore ſibi conciliarent. expertiq; q̄
uana, aut leui aura mobile uulgus eſſet, militem nacti ex
eo numero, qui in Leontinis circunſeſſi erant: ſubornant:
ut Syracuſas perferret nuntium conuenientem eis: quæ
ad Milam falsò nuntiata erant: authoremq; ſe exhiben
do, ac uelut uiſa, quæ dubia erant, narrando, concitaret
iras hominum. Huic non apud uulgum modo fides fuit:
ſed ſenatum quoq; in curiam introductus mouit: ut uani
quidam homines palàm ferrent: perbene detectam in
Leontinis eſſe auaritiam, et crudelitatem Romanorum.
eadem, ſi intraſſent Syracuſas: aut fœdiora etiam, quo
maius ibi auaritiæ præmium eſſet: facturos fuiſſe. Itaq;
claudendas cuncti portas, & cuſtodiendam urbem cen
ſere. ſed non ab eiſdem omnes timere: nec eoſdem odiſſe.
ad militares penè omnes, partemq; magnam plebis inui
ſum eſſe nomen Romanum. prætores, optimatiumq; pau
ci quanquam inflati uano nuntio erant: tamen ad pro/
pius, præſentiusq; malum cautiores eſſe. Et iam ad Hexa
pylum erant Hippocrates, atq; Epicides: ſerebanturq; col
loquia per propinquos popularium, qui in exercitu erāt:
ut portas aperirent: ſinerentq; communem patriam de/
fendi ab impetu Romanorum. Iam unis foribus Hexa/
pyli apertis cœpti erant recipi: cum prætores interuene/
runt. & primo imperio minisq;, deinde authoritate de/
terrendo, poſtremo, ut omnia uana erant: obliti maieſta/
tis precibus agebant: ne proderent patriam tyranni an
te ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ

adeo omnium aures concitatæ multitudinis erant: quod non minore intus ui, quàm foris portæ effringerentur. effractisq; omnibus tuto in Hexapylo *agmen recæptum eſt.* Prætores *in* Acradinam *cum iuuentute popularium confugiunt. mercenarij milites, perfugæq; , & quicquid regiorum militum* Syracuſis *erat: agmen hoſtiũ augent.* Ita Acradina *quoq; primo impetu capitur: prætoresq; , niſi qui inter tumultum effugerunt: omnes interficiuntur. nox cædibus finem fecit.* Poſtero *die ſerui ad pileum uocati: & carcere uincti emiſſi: confuſaq; hac omnis multitudo* Hippocratem, *atq;* Epicidem *creant prætores.* Syracuſæq; *cum breue tempus libertas affulſiſſet: in antiquam ſeruitutem reciderunt.* Hæc *nuntiata cum eſſent* Romanis: *ex* Leõtinis *mota ſunt extemplo caſtra ad* Syracuſas. Et *ab* Appio *legati per portum miſſi forte in quinqueremi erant præmiſſa quadriremis cum intraſſet fauces portus: capitur. legati ægre effugerunt.* Et *iam non modo pacis, ſed ne belli quidem iura relicta erant: cum* Romanus *exercitus ad* Olympium (Iouis *id templum eſt) mille & quingentis paſſibus ab urbe caſtra poſuit,* Inde *quoq; legatos præmitti placuit. quibus, ne intrarent urbem: extra portam* Hippocrates, *atq;* Epicides *obuiam cum ſuis proceſſerunt.* Romanus *orator non bellum ſe* Syracuſanis, *ſed opem auxiliumq; afferre ait: & ijs: qui ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe: & eis: qui metu oppreſſi fœdiorem non exilio ſolum, ſed etiam morte ſeruitutem patiantur.* Nec *cædem nefandam ſociorum inultam* Romanos *paſſuros.* Itaq; *ſi eis, qui ad ſe perfugerunt: tutus in patriam reditus pateret: ac cædis authores dedantur: et libertas, legeſq;* Syracuſanis *reſtituantur: nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant: quicunq;*

in mora ſit, bello perſecutoros. Ad ea Epicides, ſiqua ad ſe mandata haberent: reſponſum eis, ait, ſe daturos fuiſſe. cum in eorum, ad quos uenerint: manu res Syracuſana eſſet: tum reuerterentur. Si bello laceſſant: ipſa re intellecturos: nequaquam idem eſſe Syracuſas, ac Leontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra, mariq; ſimul cœptæ oppugnari Syracuſæ: terra ab Hexapylo; mari ab Acradina: cuius murus fluctu alluitur. & quia ſicut Leontinos terrore, ac primo impetu ceperant: non diffidebant, uaſtam, diſiectamq; ſpatio urbem parte aliqua ſe inuaſuros: omnem apparatum oppugnandarum urbium muris admouerunt. Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunam: niſi unus homo Syracuſis ea tempeſtate fuiſſet, Archimedes. Is erat unicus ſpectator cœli, ſyderumq;: mirabilior tamen inuentor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumq;: quibus ea, quæ hoſtes ingenti mole agerent: ipſe perleui momento ludificaretur. Murum per inæquales ductum colles, pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis uallibus adiri poſſent: ut cuiq; aptum uiſum eſt loco: ita omni genere tormentorum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, ut ante dictum eſt, mari alluitur: ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij, funditoreſq;, & uelites etiam; quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt: uix quenquam ſine uulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpatio miſſilibus opus eſt: procul muro tenebant naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur: cum exteriore ordine remorũ uelut naues agerentur: turres contabulatas, machinamentaq; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc na

ualem

ualem apparatum Archimedes uariæ magnitudinis tor menta in muris diſpoſuit. in eas, quæ procul erant: na/ ueis ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuiori/ bus, eoq; magis crebris petebat telis. poſtremo ut ſui uul/ nere intacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummũ crebris cubitalibus ferè caueis aperuit. per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus modicis ex occul/ to petebant hoſtem. Quæ propius ſubibant naues: quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas de ſuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ il/ ligata, cum iniecta proræ eſſet: grauiq; libramento plum bi recelleret ad ſolum: ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubito, uelut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita undæ af/ fligebant: ut etiam ſi recta recideret: aliquantum aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa. omniſq; uis eſt auerſa: ut totis uiribus terra aggrederẽtur. ſed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat, Hieronis impenſis curaq; per multos annos, Archimedis unica arte. natura etiam adiuuabat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamenta ſunt: magna ex parte ita pro cliue eſt: ut non ſolum miſſa tormenta, ſed etiam quæ põ dere ſuo prouoluta eſſent: grauiter in hoſtem inciderent. eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum, inſtabi/ lemq; ingreſſum præbebat. Ita conſilio habito, cum om/ nis conatus ludibrio eſſet: abſiſtere oppugnatione, atq; ob/ ſidendo tantum arcere terra mariq; commeatibus hoſtẽ placuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas urbes profectus, quæ in motu rerum ad Carthaginienſes defecerant: Pelorũ, atq; Herbeſum de/ dentibus ipſis recepit. Megaram ui captam diruit: ac diri

puit, ad reliquorum, ac maxime Syracuſanorum terro/rem. Per idem *ferè tempus* & Himilco, *qui ad* Pachyni *promontorium claſſem diu tenuerat:* ad Heracleam, *quã uocant* Minoam: *quinq; & uiginti millia peditum, tria equitum*, XII *elephantos expoſuit.* Nequaquam *cum tantis copijs ante tenuerat ad* Pachynum *claſſem. ſed poſtquam ab* Hippocrate *occupatæ* Syracuſæ *erant: profectus* Carthaginem, *acciuſq; ibi & ab legatis* Hippocratis, *& litteris* Annibalis, *qui ueniſſe tempus aie/bat* Siciliæ *per ſummum decus repetendæ: & ipſe haud uanus præſens monitor facile perpulerat: ut quantæ maxime poſſent, peditum equitumq; copiæ in* Siciliam *tra/ijcerentur.* Adueniens *Heracleam intra paucos dies, inde* Agrigentum *recipit. aliarumq; ciuitatum, quæ partis* Carthaginienſium *erant: adeo accenſæ ſunt ſpes ad pellendos* Sicilia Romanos: *ut proſtremo etiam qui obſidebantur* Syracuſis: *animos ſuſtulerint. & parte copiarum ſatis defendi urbem poſſe rati, ita inter ſe mu/nera belli partiti ſunt: ut* Epicides *præeſſet cuſtodiæ ur/bis:* Hippocrates *Himilconi coniunctus bellum aduer/ſus conſulem* Romanum *gereret. Cum decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per intermiſſa cu/ſtodijs loca profectus, caſtra circa* Accillas *urbem pone/bat.* Munientibus *ſuperuenit* Marcellus: *ab* Agrigento *iam occupato. cum fruſtra eò præuenire hoſtem feſti/nans tetendiſſet: rediens: nihil minus ratus, quàm illo tem/pore, ac loco* Syracuſanum *ſibi exercitum obuiam fore. ſed tamen metu* Himilconis, Pœnorumq;, *ut pote quibus nequaquam eis copijs, quas habebat: par eſſet quàm poterat maxime intentus, atq; agmine ad omnes caſus compoſito, ibat.* Forte *ea cura, quæ erat aduerſus* Pœnos *præ/*

parata: aduerſus Siculos uſui fuit. Caſtris ponendis incō poſitos, ac diſperſos nactus eos, & pleroſq; inermes, quod peditum fuit, circumuenit. eques leui certamine inito, cū Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna defugiētes ab Romanis cū cohibuiſſet Siculos, Marcellus Syracuſas rediјt. & poſt paucos dies Himilco adiūcto Hippocrate ad flumen Anatim, octo fermè inde millia caſtra poſuit. Sub idem ferè tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginienſium cum Bomilcare claſſis præfecto in magnum portum Syracuſas ex alto decurrēre: et Romana item claſſis, XXX quinqueremes legionem primā Panormi expoſuere. uerſumq; ab Italia bellū. adeo uterq; populus in Siciliam intentus fuiſſe uideri poterat. Legionem Romanam, quæ expoſita Panormi erat: uenientem Syracuſas prædæ haud dubiæ ſibi futurā Himilcō ratus, uia decipitur. mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio maritimis locis claſſe proſequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte copiarum obuiam progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morati ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens nauibus ſuis, duplici facile numero claſſe aduentantibus Romanis ſimul inutili mora cernens nihil aliud ab ſuis, quam inopia aggrauari ſocios, uelis in altum datis in Africam tranſmiſit. Et Himilco ſecutus nequicquam Marcellum Syracuſas, ſi qua, prius quam maioribus copijs iūgeretur: occaſio pugnādi eſſet: poſtquam ea nulla contigerat: tutumq; ad Syracuſas & munimento, & uiribus hoſtem cernebat: ne fruſtra aſſidendo, ſpectandoq; obſidionem ſociorum tempus tereret: caſtra inde mouit ut quocunq; uocaſſet defectionis ab Romanis ſpes: admoueret exercitum: ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos. Murgantiā primū, prodito ab ipſis

ceret. Is (tanquam reos agebat) ab anteacta uita orſus, quæcunq; poſt Hieronis mortem ſceleſte, atque impie facta eſſent: Andronodorum, ac Themuſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum? ac uixdum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores, ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymum, aut certe cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti, deſtinatosq; alia noua ſcelera poſt mortem tyrãni molitos. palàm primo: cum clauſis Andronodorus inſulæ portis hæreditatem regni creuerit: quæq; procurator tenuerat: pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis, qui in inſula erant: circunſeſſus ab uniuerſa ciuitate, quæ Acradinam tenuerit: nequicquam palàm atque aperte petitum regnum, clàm & dolo affectare conatus ſit: & beneficio quidem, atq; honore potuerit uinci: cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet prætor. ſed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hanc uocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur: nullam earum uiuere debere: nec quenquam ſupereſſe tyrannorum ſtirpis. Hæc natura multitudinis eſt. aut ſeruit humiliter: aut ſuperbe dominatur. libertatem, quæ media eſt: nec ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri: qui auidos, atque intemperantes publicanorum animos ad ſanguinem, & cædes irritent. ſicut tum extemplo prætores rogationem promulgarunt: acceptaq; penè prius, quàm promulgata eſt: ut omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq; à prætoribus Demaratam Hieronis, & Harmoniam Gelonis filiam, coniuges Andronodori & Themiſtij, interfecerunt. Heraclia erat fi-

lia Hieronis, uxor Zoſippi: qui legatus ab Hieronymo ad
regem Ptolemæum miſſus, uoluntarium conſciuerat exi
lium. Ea cum ad ſe quoq; uenire præſciſſet: in ſacrarium
ad penates confugit cum duabus filiabus uirginibus, re-
ſolutis crinibus, miſerabiliq; alio habitu: & ad ea addi-
dit preces: nunc per memoriam Hieronis patris, Gelo-
niſq; fratris: ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi confla-
grare finerent. nihil ſe ex regno illius, præter exilium ui-
ri, habere. neque fortunam ſuam eandem uiuo Hierony-
mo fuiſſe, quam ſororis: neq; interfecto eo cauſam ean-
dem eſſe. Quid quod, ſi Andronodoro conſilia proceſſiſ-
ſent: illa cum uiro fuerit regnatura? ſibi cum cæteris ſerui-
endum? Si quis Zoſippo nunciet: interfectum Hierony-
mum, ac liberatas Syracuſas: cui dubium eſſe, quin ex tem
plo conſcenſurus ſit nauim: atque in patriam rediturus?
Quantum ſpes hominum fallit. in liberata patria coniu
gem eius, ac liberos de uita dimicare? quid obſtantes liber
tati, aut legibus? quod ab ſe cuiquam periculum, à ſola,
ac propè uidua, & puellis in orbitate degentibus eſſe?
At enim periculi quidem nihil ab ſe timeri: inuiſam tan-
tum regiam ſtirpem eſſe. Ablegarent ergo procul ab Sy-
racuſis, Siciliaq;: & aſportari Alexandriam iuberēt ad
uirum uxorem, ad patrem filias. Auerſis auribus ani-
miſq;, caſſe ne tempus tereretur, ferrum quoſdam expe-
dientes cernebat. tum omiſſis pro ſe precibus, puellis ut
ſaltem parcerent, orare inſtitit: à qua ætate etiam ho-
ſtes irati abſtinerent. ne tyrannos ulciſcendo, quæ odiſ-
ſent ſcelera, ipſi imitarentur. Inter hæc abſtractam à
penetralibus iugulant. in uirgines deinde reſperſas ma-
tris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente ſimul
luctu, metuq;, uelut captæ furore occurſu ſe ex ſacra-

rio protipuerunt:ut,ſi effugium patuiſſet in publicum: impleturæ urbem tumultu fuerint.tum quoq; haud magno ædium ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaſerunt: tenentibusq; , cum tot ac tam ualidæ eluctandæ manus eſſent:ſeſe eripuerunt. tandem uulneribus confectæ,cum omnia repleſſent ſanguine: exanimes corruerunt.cædemq; de ſe miſerabilem miſerabiliorem caſus fecit:quod paulo poſt nuntius uenit, mutatis repente ad miſericordiam animis: ne interficerentur. Ira demum ex miſericordia orta:quod adeo feſtinatũ ad ſupplicium:neq; locus pœnitendi,aut regreſſus ab ira relictus eſſet.itaq; fremere multitudo: & in locum Andronodori,ac Themiſtij(nam ambo prætores fuerant) comitia poſcere:quæ nequaquam ex ſententia prætorum futura eſſent.Statutus eſt comitijs dies:quo nec opinantibus omnibus,unus ex ultima turba Epiadem nominauit:tũ inde alius Hippocratem.crebriores deinde eæ uoces, & cum haud dubio aſſenſu multitudinis eſſe.Et erat confuſa concio,non populari modo,ſed militari quoq; turba, magna ex parte etiam perfugis,qui omnia nouare cupiebant:permiſtis.Prætores diſſimulare primo: & trahendam rem eſſe.poſtremo uicti conſenſu,& ſeditionem metuentes,pronuntiant eos prætores. Nec illi primo ſtatim creati nudare quid uellent:quanquam ægre ferebant,& de inducijs dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium:& impetratis eis alios,qui de fœdere antiquo renouando agerent:miſſos.Ad Murgantiam tum claſſem nauium centum Romanus habebat:quò euaderent motus ex cædibus tyrannorum orti Syracuſis:quóue eos ageret noua atque inſolita libertas, opperiens. Per eoſdem dies cum ad Marcellum uenientem in Siciliam legati Sy

racuſani miſſi ab Appio *eſſent: auditis conditionibus pa- cis* Marcellus *poſſe rem conuenire ratus, & ipſe legatos* Syracuſas, *qui coràm cum prętoribus de renouando fœ- dere agerent: miſit. Etiam ibi nequaquam eadem quies, ac tranquillitas erat. poſt quam* Punicam *claſſem acceſſiſ- ſe* Pachynum *allatum eſt: dempto timore* Hippocrates, & Epiàdes *nunc apud mercenarios milites, nunc apud transfugas prodi* Romanis Syracuſas *criminabantur.* At *uero* Appius *naues ad hoſtium portus, quid alię partis hominibus animi accederet opperiens, in ſtatione habe- re cœpit.* Ingens *in ſpeciem criminibus uanis acceſſerat fides. ac primo etiam tumultuoſe decurrerat multitudo ad probibendos: ſi in terram egrederentur.* In *hac turba- tione iterum in conciõem uocari placuit. ubi cum alij aliò tenderent: nec procul à ſeditione res eſſet:* Appollonides *principum unus orationem ſalutarem, ut in tali tempo- re, habuit.* Nec *ſpem ſalutis, nec perniciem propiorẽ un- quam ciuitati ulli fuiſſe. ſi enim uno animo omnes uel ad* Romanos, *uel ad* Carthaginienſes *inclinent: nullius ci- uitatis ſtatum fortunatiorem, gratiorem'ue fore. ſi alię a- liò trahant res: non inter* Pœnos, Romanosq́; *bellũ, atro- cius fore: quàm inter ipſos* Syracuſanos: *cum intra eoſdem muros pars unaquęq; ſuos exercitus, ſua arma, ſuos ha- bitura ſit duces. itaq; ut idem omnes ſentiant: ſumma ui agendum eſſe. utra ſocietas ſit utilior: longe minorem ac leuioris momenti conſultationem eſſe. ſed tamen* Hieronis *potius, quàm* Hieronymi *authoritatem ſequendam in ſo- cijs legendis: uel quinquaginta annis fœliciter expertam amicitiam nunc incognitę, quondam infideli pręferen- dam.* Eſſe *etiam momenti aliquid ad conſilium: qđ* Car- thaginienſibus *ita pax negari poſſit: ut non utique in*

præſentia bellum cum eis geratur: cum Romanis extemplo aut pacem, aut bellum habendum. Quò minus cupiditatis, ac ſtudij uiſa eſt oratio habere: eo plus authoritatis habuit. Adiectum eſt prætoribus, ac delectis ſenatorum militare etiam conſilium: iuſſi & duces ordinum, præfectiq; auxiliorum ſimul conſulere. Cum ſæpe actæ res eſſet medijs certaminibus: poſtremo quia belli cũ Romanis gerendi ratio nulla apparebat: pacem fieri placuit: mittiq; cum eis legatos ad rem confirmandam. Dies haud ita multi interceſſerant: cum ex Leontinis legati pſidium finibus ſuis orantes uenerunt. Legatio peropportuna uiſa ad multitudinem inconditam ac tumultuoſam exonerandam, ducesq; eius ablegandos. Hippocrates ptor ducere eò transfugas iuſſus. ſecuti multi ex mercenarijs auxilijs quatuor millia armatorum effecerunt. Et mittentibus, & miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis, quod iam diu cupiebant: nouandi res occaſio data eſt: & hi ſentinam quandam urbis rati exhauſtam, lætabantur. cæterum leuauerunt modo in præſentia uelut corpus ægrum: quo mox in grauiorem morbum recideret. Hippocrates enim finitima prouinciæ Romanæ primo furtiuis excurſionibus uaſtare cœpit: deinde cum ad tuẽdos ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet: omnibus copijs impetum in oppoſitam ſtationem cum cæde multorum fecit. Quæ cum eſſent nuntiata Marcello: legatos extemplo Syracuſas miſit: qui pacis fidem ruptã eſſe dicerent: nec belli defuturam unquam cauſam: niſi Hippocrates, atq; Epicides non ab Syracuſis modo, ſed tota procul Sicilia ablegarentur. Epicides ne aut reus criminis abſentis fratris præſens eſſet: aut deeſſet pro parte ſua concitando bello: profectus & ipſe in Leontinos, quia ſa-

tis eos aduerſus populum Ro. *concitatos cernebat: auerte re etiam ab* Syracuſis *cœpit.* Nam *ita eos pacem pepigiſſe cum* Romanis: *ut quicũq; populi ſub regibus fuiſſent: & ſuæ ditionis eſſent. nec iam libertatis contentos eẽ: niſi etiam regnent: ac dominentur.* Renuntiandum *igitur eis eſſe:* Leontinos *quoq; æquum cenſere liberos eſſe: uel quod in ſolo urbis ſuæ tyrannus ceciderit: uel quod ibi primũ conclamatum ad libertatem: relictiſq; regijs ducibus* Syracuſas *ſit concurſum.* Itaq; *aut eximendum id de fœdere eſſe: aut legem eam fœderis non accipiendam.* Facile *multitudini perſuaſum. legatiſq;* Syracuſanorum *& de cæde ſtationis* Romanæ, *querentibus, &* Hippocratem *atq;* Epicidem *abire, ſeu* Locros, *ſeu quò aliò mallent: dũmodo* Sicilia *cederent: iubentibus ferociter reſpõſum eſt.* Neq; *mandaſſe ſeſe* Syracuſanis: *ut pacem proſe cũ* Romanis *facerẽt: neq; teneri alienis fœderibus.* Hæc *ad* Romanos Syracuſani *detulerunt, abnuentes* Leõtinos *in ſua poteſtate eſſe. itaq; integro ſecum fœdere bellum* Romanos *cum ijs geſturos. neq; ſeſe defuturos ei bello: ita, ut in poteſtatem redacti ſuæ rurſus ditionis eſſent: ſicut pax cõueniſſet.* Marcellus *cum omni exercitu profectus in* Leontinos, Appio *quoq; accito, ut altera parte aggrederetur: tanto ardore militum eſt uſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis: ut primo impetu urbẽ expugnarent.* Hippocrates, *atq;* Epicides *poſteaquã capi muros, refringiq; portas uiderũt: in arcẽ ſeſe cũ paucis recæpe. inde clã nocte* Herbeſum *pfugiunt.* Syracuſanis *octo milliũ armatoꝝ agmine profectis domo ad* Milam *flumen nũtius occurrit: captã urbem eſſe: cætera falſa mixta ueris ferens: cædem promiſcuã militum, atq; oppidanorum factam: nec quenquam puberem arbitrari ſupereſſe:*

direptam urbem: bona locupletum donata. Ad nuntium
tam atrocem conſtitit agmen: concitatisq; omnibus, du-
ces (erant autem Soſis, ac Dinonimis) quid agerent con-
ſultabant. Erroris ſpeciem haud uanam mendacio præ-
buerant uerberati, ac ſecuri percuſſi transfugæ ad duo
millia hominum. Cæterum Leontinorum, militumq; alio-
rum nemo poſt captam urbem uiolatus fuerat: ſuaq; om-
nia eis, niſi quæ primus tumultus captæ urbis abſumpſe-
rat: reſtituebantur. Nec ut Leontinos irent, proditos ad
cædem cõmilitones querentes, perpelli potuere: nec ut eo-
dem loco certiorem nuntium expectarent. Cum ad de-
fectionem inclinatos animos cernerent prætores: ſed eum
motum haud diuturnum fore: ſi duces amentiæ ſublati eſ-
ſent: exercitum ducunt Megaram. ipſi cum paucis equiti-
bus Herbeſum proficiſcuntur: ſpe territis omnibus per pro-
ditionem urbis potiundæ. quod ubi fruſtra eis fuit incœ-
ptum: ui agendum rati, poſtero die Megaris caſtra mo-
uent: ut Herbeſum omnibus copijs oppugnarent. Hippo-
crates, & Epicides non tam tutum prima ſpecie, quam unum
ſpe undiq; abſciſſa conſilium eſſe rati, ut ſe militibus per-
mitterent, & aſſuetis magna ex parte ſibi, & tum fama
cædis cõmilitonum accenſis: obuiã agmini procedunt.
Prima forte ſigna ſexcentorum Cretenſium erant: qui apud
Hieronymum meruerant ſub eis: & Annibalis beneficí-
um habebant, capti ad Traſimenum inter Romana au-
xilia, dimiſſiq;. quos ubi ex ſignis armorum, habituq; co-
gnouere Hippocrates, atq; Epicides: ramos oleæ, ac uela-
menta alia ſupplicum porrigentes orare: ut reciperẽt ſeſe:
receptosq; tutarentur: neu proderent Syracuſanis: à qui-
bus mox ipſi trucidandi populo Ro. dederentur. Enim-
uero conclamant: bonum ut animum haberent: omnem

ſe cum illis fortunam ſubituros. Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant: tenebaturq; agmen: necdum quæ moræ cauſa foret, peruenerat ad duces. Poſtquam Hippocratem, atq; Epicidem adeſſe peruaſit rumor: fremitusq; toto agmine erat haud dubie approbantium aduentum eorum: extemplo prætores citatis equis ad prima ſigna perrexerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ſerendi cum hoſte? iniuſſuq; prætorũ miſcendi eos agmini ſuo? comprehendi, uinciriq; catenis iuſſerunt Hippocratem. Ad quã uocẽ tãtus extẽplo primũ à Cretenſibus clamor eſt ortus: deinde exceptus ab alijs: ut facile, ſi ultra tenderent: appareret eis timendum eſſe. Sollicitĩ, incertiq; rerum ſuarum Megaram, unde profecti erant: referri ſigna iubent: nuntiosq; de ſtatu præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq; Hippocrates addit, inclinatis ad omnem ſuſpitionem animis: & Cretenſium quibuſdam ad itinera inſidẽda miſſis, uelut interceptas litteras, quas ipſe compoſuerat: recitat. Prætores Syracuſani Marcello ſuo S. Secundum ſalutem, ut aſſolet, ſcriptum erat. Recte eum, atq; ordine feciſſe: quod in Leontinis nulli peperciſſet. Sed omnium mercenariorum militum eandem eſſe cauſam. nec unquam Syracuſas quieturas: donec quicquam externorum auxiliorum aut in urbe, aut in exercitu ſuo eſſet. itaq; daret operam: ut eos, qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megaram haberent: in ſuam poteſtatem redigeret: ac ſupplicio eorum liberaret tandem Syracuſas. Hæc cum recitata eſſent: tanto clamore ad arma diſcurſum eſt: ut prætores inter tumultũ pauidi obequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorũ ſeditio compreſſa eſt: impetusq; in Syracuſanos milites fiebant. nec ab ullo temperatum foret: ni Epicides, atque

Hippocrates iræ multitudinis obuiam iſſent: nõ à miſeri cordia, aut humano conſilio: ſed ne ſpem reditus præcide rent ſibi: & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul obſides: tum cognatos quoq; eorum, atq; amicos tanto me rito primum, dein pignore ſibi conciliarent. expertiq; q̃ uana, aut leui aura mobile uulgus eſſet, militem nacti ex eo numero, qui in Leontinis circunſeſſi erant: ſubornant: ut Syracuſas perferret nuntium conuenientem eis: quæ ad Milam falsò nuntiata erant: authoremq; ſe exhiben do, ac uelut uiſa, quæ dubia erant, narrando, concitaret iras hominum. Huic non apud uulgum modo fides fuit: ſed ſenatum quoq; in curiam introductus mouit: ut uani quidam homines palàm ferrent: perbene deteƈtam in Leontinis eſſe auaritiam, et crudelitatem Romanorum. eadem, ſi intraſſent Syracuſas: aut fœdiora etiam, quo maius ibi auaritiæ præmium eſſet: facturos fuiſſe. Itaq; claudendas cunƈti portas, & cuſtodiendam urbem cen ſere. ſed non ab eiſdem omnes timere: nec eoſdem odiſſe. ad militares penè omnes, partemq; magnam plebis inui ſum eſſe nomen Romanum. prætores, optimatiumq; pau ci quanquam inflati uano nuntio erant: tamen ad pro pius, præſentiusq; malum cautiores eſſe. Et iam ad Hexa pylum erant Hippocrates, atq; Epicides: ferebanturq; col loquia per propinquos popularium, qui in exercitu erãt: ut portas aperirent: ſinerentq; communem patriam de fendi ab impetu Romanorum. Iam unis foribus Hexa pyli apertis cœpti erant recipi: cum prætores interuene runt. & primo imperio minisq;, deinde authoritate de terrendo, poſtremo, ut omnia uana erant: obliti maieſta tis precibus agebant: ne proderent patriam tyranni an te ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurda

adeo omnium aures concitatæ multitudinis erant: quod non minore intus ui, quàm foris portæ effringerentur. effractisq; omnibus tuto in Hexapylo agmen receptum eſt. Prætores in Acradinam cum iuuentute popularium confugiunt. mercenarij milites, perfugæq; , & quicquid regiorum militum Syracuſis erat: agmen hoſtiũ augent. Ita Acradina quoq; primo impetu capitur: prætoresq;, niſi qui inter tumultum effugerunt: omnes interficiuntur. nox cædibus finem fecit. Poſtero die ſerui ad pileum uocati: & carcere uincti emiſſi: confuſaq; hæc omnis multitudo Hippocratem, atq; Epicidem creant prætores. Syracuſæq;, cum breue tempus libertas affulſiſſet: in antiquam ſeruitutem reciderunt. Hæc nuntiata cum eſſent Romanis: ex Leõtinis mota ſunt extemplo caſtra ad Syracuſas. Et ab Appio legati per portum miſſi forte in quinqueremi erant præmiſſa quadriremis cum intraſſet fauces portus: capitur. legati ægre effugerunt. Et iam non modo pacis, ſed ne belli quidem iura relicta erant: cum Romanus exercitus ad Olympium (Iouis id templum eſt) mille & quingentis paſſibus ab urbe caſtra poſuit, Inde quoq; legatos præmitti placuit. quibus, ne intrarent urbem: extra portam Hippocrates, atq; Epicides obuiam cum ſuis proceſſerunt. Romanus orator non bellum ſe Syracuſanis, ſed opem auxiliumq; afferre ait: & ijs: qui ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe: & eis: qui metu oppreſſi fœdiorem non exilio ſolum, ſed etiam morte ſeruitutem patiantur. Nec cædem nefandam ſociorum inultam Romanos paſſuros. Itaq; ſi eis, qui ad ſe perfugerunt: tutus in patriam reditus pateret: ac cædis autores dedantur: et libertas, legeſq; Syracuſanis reſtituantur: nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant: quicunq;

in mora ſit, bello perſecutoros. Ad ea Epicides, ſiqua ad ſe mandata haberent: reſponſum eis, ait, ſe daturos fuiſſe. cum in eorum, ad quos uenerint: manu res Syracuſana eſſet: tum reuerterentur. Si bello laceſſant: ipſa re intellecturos: nequaquam idem eſſe Syracuſas, ac Leontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra, mariq; ſimul cœpta oppugnari Syracuſæ: terra ab Hexapylo: mari ab Acradina: cuius murus fluctu alluitur. & quia ſicut Leontinos terrore, ac primo impetu cœperant: non diffidebant, uaſtam, diſiectamq; ſpatio urbem parte aliqua ſe inuaſuros: omnem apparatum oppugnandarum urbium muris admouerunt. Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunam: niſi unus homo Syracuſis ea tempeſtate fuiſſet, Archimedes. Is erat unicus ſpectator cœli, ſyderumq;: mirabilior tamen inuentor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumq;: quibus ea, quæ hoſtes ingenti mole agerent: ipſe perleui momento ludificaretur. Murum per inæquales ductum colles, pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis uallibus adiri poſſent: ut cuiq; aptum uiſum eſt loco: ita omni genere tormentorum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, ut ante dictum eſt, mari alluitur: ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij, funditoresq;, & uelites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt: uix quenquam ſine uulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpatio miſſilibus opus eſt: procul muro tenebant naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur: cum exteriore ordine remorũ uelut naues agerentur: turres contabulatas, machinamentaq; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc na

ualem apparatum Archimedes uariæ magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit. in eas, quæ procul erant: naueis ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuioribus, eoq; magis crebris petebat telis. poſtremo ut ſui uulnere intacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummũ crebris cubitalibus ferè caueis aperuit. per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius ſubibant naues: quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas de ſuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ eſſet: grauiq; libramento plumbi recelleret ad ſolum: ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubito, uelut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita undæ affligebant: ut etiam ſi recta recideret: aliquantum aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa. omniſq; uis eſt auerſa: ut totis uiribus terra aggrederẽtur. ſed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat, Hieronis impenſis curaq; per multos annos, Archimedis unica arte. natura etiam adiuuabat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamenta ſunt: magna ex parte ita procliue eſt: ut non ſolum miſſa tormenta, ſed etiam quæ põdere ſuo prouoluta eſſent: grauiter in hoſtem inciderent. eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum, inſtabilemq; ingreſſum præbebat. Ita conſilio habito, cum omnis conatus ludibrio eſſet: abſiſtere oppugnatione, atq; obſidendo tantum arcere terra mariq; commeatibus hoſtẽ placuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas urbes profectus, quæ in motu rerum ad Carthaginienſes defecerant: Pelorũ, atq; Herbeſum dedentibus ipſis recæpit. Megaram ui captam diruit: ac diri

parata: aduerſus Siculos uſui fuit. Caſtris ponendis incō poſitos, ac diſperſos nactus eos, & pleroſq; inermes, quod peditum fuit, circunuenit. eques leui certamine inito, cū Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna defugiētes ab Romanis cū cohibuiſſet Siculos, Marcellus Syracuſas rediјt. & poſt paucos dies Himilco adiūcto Hippocrate ad flumen Anatim, octo fermè inde millia caſtra poſuit. Sub idem ferè tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginienſium cum Bonilcare claſſis præfecto in magnum portum Syracuſas ex alto decurrêre: et Romana item claſſis, XXX quinqueremes legionem primā Panormi expoſuere. uerſumq; ab Italia bellū. adeo uterq; populus in Siciliam intentus fuiſſe uideri poterat. Legionem Romanam, quæ expoſita Panormi erat: uenientem Syracuſas prædæ haud dubiæ ſibi futurā Himilcō ratus, uia decipitur. mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio maritimis locis claſſe proſequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte copiaꝝ obuiam progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morati ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens nauibus ſuis, duplicā facile numero claſſe aduentantibus Romanis ſimul inutili mora cernens nihil aliud ab ſuis, q̄ inopia aggrauari ſocios, uelis in altum datis in Africam tranſmiſit. Et Himilco ſecutus nequicquam Marcellum Syracuſas, ſi qua, prius q̄ maioribus copijs iūgeretur: occaſio pugnādi eſſet: poſtquam ea nulla contigerat: tutumq; ad Syracuſas & munimento, & uiribus hoſtem cernebat: ne fruſtra aſſidendo, ſpectandoq; obſidionem ſocioꝝ tempus tereret: caſtra inde mouit ut quocunq; uocaſſet defectionis ab Romanis ſpes: admoueret exercitum: ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos. Murgantiā primū, prodito ab ipſis

præſidio Romano, recapit: ubi frumenti magna uis, commeatusq́; omnis generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionem erecti ſunt & aliarum ciuitatum animi: præſidiaq́; Romana aut pellebantur arcibus: aut prodita per fraudem opprimebantur. Enna in excelſo loco ac prærupto undiq́; ſita, cum loco inexpugnabilis erat: tum præſidium in arce ualidum, præfectumq́; præſidij haud ſanè opportunum inſidiantibus habebat. L. Pinarius erat, uir acer: & qui plus in eo, ne poſſet decipi: quàm in fide Siculorum reponeret. & tum intenderant eum ad cauendum omni cura tot auditæ proditiones, defectiones q́; urbium, & clades præſidiorum. itaq́; nocte, dieq́; iuxta parata, iſtructaq́; omnia cuſtodijs, ac uigilijs erát: nec ab armis, aut loco ſuo miles abſcedebat. Quod ubi Ennenſium principes iam pacti cum Himilcone de proditione præſidij, animaduerterunt: nulli occaſioni fraudis Romanum patere: apertè, ac propalàm placuerat agendum. Vrbem, arcemq́; ſuæ poteſtatis aiunt debere eſſe: ſi liberi in ſocietatem, non ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis, itaq́; claues portarum reddi ſibi æquũ cenſent. bonis ſocijs fidem ſuam maximum uinculum eſſe. & ita ſibi populum Romanum, ſenatumq́; gratias habiturum: ſi uolentes, ac non coacti manſiſſent in amicitia. Ad ea Romanus, ſe in præſidio impoſitum eē, dicere, ab imperatore ſuo clauesq́; portarum, & cuſtodiã arcis ab eo accepiſſe: quæ nec ſuo, nec Ennenſium arbitrio haberet: ſed eius, qui commiſiſſet. præſidio decedere, Apud Romanos capitale eſſe: & nec liberorum etiã ſuorum cauſa parentes, ſanxiſſe. conſulem Marcellum haud procul eſſe. ad eũ mitterent legatos: cuius iuris, atq́; arbitrij eſſet. Se uero negare illi miſſuros: teſtariq́;, ſi uerbis ni

hil agerent: uindiĉtam aliquam libertatis ſuæ quæſituros. Tum Pinarius ait illis: ſi ad conſulem grauarentur mittere: ſibi ſaltem darent populi concilium: ut ſciretur: utrum paucorum ea denuntiata, an uniuerſæ ciuitatis eſſent. Conſenſu in poſterum diem concio edicitur. Poſtquam ab eo colloquio in arcem ſeſe recepit: conuocatis militibus, Credo ego uos audiſſe milites, inquit: quemadmodum præſidia Romana ab Siculis circumuenta, & oppreſſa ſint per hos dies. eam uos fraudem deûm primo benignitate, dein ueſtra ipſi uirtute, dies noctesq́; perſtando ac peruigilando in armis, uitaſtis. utinam reliquum tempus nec patiendo infanda, nec faciendo traduci poſſit. Hæc occulta fraude cautio eſt: qua, quia adhuc minus cuiquam ſucceſſit: aperte ac propalàm claues portarum repoſcunt. quas ſimul tradiderimus: Carthaginienſium extemplo Enna erit: fœdiusq́; hic trucidabimur: quàm Murgantiæ præſidium interfectum eſt. Noctem unam ægre ad conſultandum ſumpſi: qua uos certiores periculi inſtantis facerem. Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandum me, concitandumq́; in uos populum. itaq; craſtino die aut ueſtro, aut Ennenſium ſanguine Enna inundabitur. nec præoccupati periculi, nec occupantes periculi quicquam habebitis. qui prior ſtrinxerit ferrum: eius uictoria erit. Intenti ergo omnes, armatiq́; ſignum expectabitis. ego in concione ero: & tempus, quoad omnia inſtructa ſint: loquendo, altercandoq́; traham. cum toga ſignum dedero: tum mihi undiq; clamore ſublato turbam inuadite: ac ſternite omnia ferro: & cauete ne quiſquam ex ijs ſuperſit: à quibus aut uis, aut fraus timeri poſſit. Vos Ceres mater, ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni, inferniq́; dij:

raq́; uel ob inſignem munimento naturali locum, uel ob ſacrata omnia ueſtigijs raptæ quondam Proſerpinæ, propè uno die omnem Siciliam perua ſit. & quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, ſed etiam deorum ſedem uiolatam eſſe: tum uero qui etiam ante dubij fuerant: defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum ſeſe recepit: cum acciti à proditoribus nequicquam ad Ennam exercitum admouiſſent. Marcellus retro in Leontinos redit: frumentoq́; & commeatibus alijs in caſtra conuectis, præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidendas uenit. inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petendum miſſo, T. Quintium Criſpinum in eius locum claſſi, caſtriſq́; præfecit ueteribus: ipſe hybernacula quinq; millia paſſuum Hexapylo (Leontiam uocant locum) communijt: ædificauitq́;. Hæc in Sicilia uſque ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate & cum Philippo Rege, quod iam ante ſuſpectum fuerat: motum bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem uenerunt, præſidentē claſſi Brunduſio, Calabriæq́; circa litoribus, nunciantes: Philippum primum Apolloniam tentaſſe, leuibus biremibus CXX flumine aduerſo ſubuectum: deinde, ut ea res tardiore ſpe fuerit: ad Oricum clàm nocte exercitum admouiſſe: eamq́; urbem ſitam in plano, neq; mœnibus, neq; uiris, neq; armis ualidam primo impetu oppreſſam eſſe. Hæc nunciātes orabant, ut opem ferret: hoſtēq́; haud dubium Romanis terra, aut maritimis uiribus arceret: qui ob nullam aliam cauſam, niſi quod imminerēt Italiæ: peterentur. M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Valerio legato, cum claſſe inſtructa parataq́;, et quod longæ naues militum capere non poterant, in onera-

rias impoſitis, altera die Oricum peruenit: urbemq́; eam leui tenente præſidio, quod recedens inde reliquerat Philippus: haud magno certamine recæpit. Legati eò ab Apollonia uenerunt nuntiantes: in obſidione ſeſe, quod deficere ab Romanis nollent: eſſe: neque ſuſtinere ultra uim Macedonum poſſe: niſi præſidium mittatur Romanum. Facturum ſe quæ uellent, pollicitus, mille delectorum militum nauibus longis mittit ad hoſtium fluminis cũ præfecto ſociũm Næuio Criſpo, uiro impigro, & perito militiæ. Is expoſitis in terram militibus, nauibusq́; Oricum retro, unde uenerat, ad cæteram claſſem remiſſis, milites procul à flumine per uiã minime ab regijs obſeſſam duxit: & nocte, ita ut nemo hoſtium ſentiret: urbem eſt ingreſſus. Die inſequenti quieuere: dum præfectus iuuentutem Apolloniatum, armaq́;, & urbis uires inſpiceret. ubi ea uiſa, inſpectaq́; ſatis animorum fecere: ſimulq́; ab exploratoribus comperit: quanta ſecordia, ac negligentia apud hoſtes eſſet: ſilentio noctis ab urbe ſine ullo tumultu egreſſus, caſtra hoſtium adeo neglecta atq́; aperta intrauit: ut ſatis conſtaret prius plus mille hominum uallum intraſſe: quàm quiſquã ſentiret: ac ſi cæde abſtinuiſſent: peruenire ad tabernaculum regium potuiſſe. Cædes proximorum portæ excitauit hoſtes. inde tantus terror, pauorq́; omnes occupauit: ut nonmodo alius quiſquam arma caperet: aut caſtris pellere hoſtem conaretur: ſed etiam ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat: propè ſeminudus fugiens, militi quoq́;, nedum regi, uix decoro habitu, ad flumen naueſq́; perfugerit. eodem & alia turba effuſa eſt. Paulo minus tria millia militum ĩ caſtris aut capta, aut occiſa. plus tñ hoſtium aliquãto captum, q̃ cæſum eſt. Caſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas, tormen

taq; alia, quæ oppugnandæ urbi comparata erant: ad tuenda mœnia, ſi quando ſimilis fortuna ueniſſet: Apolloniam deuexere. cætera omnis præda caſtrorum Romanis conceſſa eſt. Hæc cum Oricum eēt nuntiata: M. Valerius claſſem extemplo ad hoſtiū fluminis duxit: ne nauibus capeſſere fugam rex poſſet. Itaq; Philippus neq; terreſtri, neq; nauali certamine ſatis fore parem ſe fidens, ſubductis aut incenſis nauibus, terra Macedoniam petijt, magna ex parte inermi exercitu, ſpoliatoq;. Romana claſſis cum M. Valerio Oricī hybernauit. Eodem anno in Hiſpania uarie res geſtæ. nam prius quàm Romani amnē Iberum tranſirent: ingentes copias Hiſpanorum Mago, & Aſdrubal fuderunt. defeciſſetq; ab Romanis ulterior Hiſpania: ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Iberum, dubijs ſociorum animis in tempore adueniſſet. Primo ad Caſtrum Altum (locus eſt inſignis cæde magni Amilcaris) caſtra Romani habuere. Arx erat munita: et conuexerant ante frumentum. tamen quia omnia circa hoſtium plena erant: agmenq; Romanum impune incurſatum ab equitibus hoſtium fuerat: & ad duo millia aut moratorum, aut palantium per agros interfecta: ceſſere inde Romani propius pacata loca: & ad montem Victoriæ caſtra communiuere. Eò Cn. Scipio cum omnibus copijs, & Aſdrubal Giſgonis filius, tertius Carthaginienſium dux cum exercitu iuſto aduenit: contraq; caſtra Romana trans fluuium omnes conſedere. P. Scipio cùm expeditis clàm profectus ad loca circa uiſenda, haud fefellit hoſtes: oppreſſiſſentq; eum in patentibus campis: ni tumulum in propinquo cepiſſet. ibi quoq; circunſeſſus aduentu fratris obſidione eximitur. Caſtulo urbs Hiſpaniæ ualida, ac nobilis, & adeo coniuncta ſocietate Pœ

repleuit exercitum: animosq; ad tentandum de integro certamen fecit. Alij plerią; milites, ſicut pro parte toties intra paucos dies uicti, eiſdem animis, quibus prius, eodemq; euentu pugnauere. plus octo millia hominum cæſa: haud multo minus quàm mille capta: & ſigna militaria LVIII. & ſpolia plurima Gallica fuere: annuli aurei, torques, armillæq;, magnus numerus. duo etiam inſignes reguli Gallorum (Mœnicapto, & Ciuiſmaro nomina erant) eo prælio ceciderunt. octo elephanti capti: tres occiſi. Cum iam res proſpere in Hiſpania eſſent uerecundia Romanos tandem cæpit: Saguntum oppidum, quod cauſa belli eſſet: octauum iam annum ſub hoſtium poteſtate eſſe. itaq; id oppidum ui pulſo præſidio Punico recæperunt: cultoribusq; antiquis, quos uis reliquerat belli: reſtituerunt. & Turdetanos, qui contraxerant eis cum Carthaginienſibus bellum: in poteſtatem redactos ſub corona uendiderunt: urbemq; eorum deleuere. Hæc in Hiſpania Q. Fabio, M. Claudio conſulibus, geſta. Romæ cum tribuni plebis noui magiſtratum iniſſent: extemplo cenſoribus P. Furio, & M. Atilio à L. Metello tribuno plebis dies dicta ad populũ eſt: quæſtorem eum proximo anno adẽpto equo tribu mouerant: atq; ærariũ fecerant, propter coniurationẽ deſerẽdæ Italiæ ad Cannas factam. ſed nouem tribunorum auxilio uetiti cãm in magiſtratu dicere: dimiſſiq; fuerant. Ne luſtrũ perficerent: mors prohibuit P. Furij. M. Atilius magiſtratu ſe abdicauit. Conſularia comitia habita à Q. Fabio Maximo conſule. creati conſules ambo abſentes, Q. Fabius Maximus conſulis filius, & T. Sempronius Gracchus iterum. Prætores fiunt M. Atilius, et, qui tum ædiles curules erant: P. Sempronius Tuditanus, et Cn. Fuluius

Centimalus, & M. Æmilius Lepidus. Ludos ſcenicos ꝑ quatriduum eo anno primum factos ab curulibus ædili/ bus, memoriæ proditur. Ædilis Tuditanus hic erat: qui ad Cannas, pauore alijs in tanta clade torpentibus, per medios hoſtes erupit. Comitijs perfectis ab Q. Fabio con/ ſule, deſignati conſules Romam accerſiti magiſtratũ inie runt: ſenatumq́; de bello, ac prouincijs ſuis, prætorumq́;, & de exercitibus, quibus quiq; præeſſent: conſuluerunt. Itaq; prouinciæ, atque exercitus diuiſi. Bellum undecun/ q; cum Annibale conſulibus mandatum: & exercitus unus: quem ipſe Sempronius habuerat: alter: quem Fabi/ us conſul. eæ binæ erant legiones. M. Æmilius prætor: cu/ ius peregrina ſors erat: iuriſdictionem Atilio collegæ p̃/ tori urbano mandarat: ut Lucceriam prouinciam ha/ beret, legionesq́; duas: quibus Q. Fabius, qui tum conſul erat: prætor præfuerat. prætori Sempronio prouincia A/ riminum, Cn. Fuluio Sueſſula, cum binis iiſdem legioni bus euenerunt: ut Fuluius urbanas legiones duceret: Tu/ ditanus à M. Pomponio acciperet. Prorogata imperia, prouinciæq́;: M. Claudio Sicilia, finibus eis: quibus re/ gnum Hieronis fuiſſet: Lentulo proprætori prouincia ue tus: T. Otacilio claſſis: exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia, Macedoniaq́;, cum legione, & claſſe, quam haberet: Q. Mutio cum uetere exercitu (duæ autẽ legiones erant) Sardinia: C. Terentio cum legione una, cui iam diu præerat: Picenum. Scribi præterea duæ legio nes urbanæ iuſſæ: & uiginti millia ſociorum. His duci/ bus, his copijs aduerſus multa ſimul aut mota, aut ſuſpe cta bella muniebant Romanum imperium. Cõſules dua bus urbanis legionibus ſcriptis, ſupplementoq́; in alias lecto, prius quàm ab urbe mouerent: prodigia procura/

runt: quæ nunciata erant. Murus, ac porta tacta. Et Ariciæ etiam Iouis ædes de cœlo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorum, auriumq; credita pro ueris. Nauiũ longarum ſpecies in flumine Tarracinæ, quæ nullæ erant: uiſæ. Et in Iouis Vialini templo, quod in Coſſano agro eſt: arma concrepuiſſe. Et flumen Amiterni cruentum fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificum, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra uenit. cum obuiam filius progrederetur: lictoresq; uerecundia maieſtatis eius taciti anteirent: præter undecim faſces equo præuectus ſenex, ut conſul animaduertere proximum lictorem iuſſit: & ut is deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demum deſiliens, experiri, inquit, uolui fili: ſatin ſcires cõſulem te eſſe. In ea caſtra Claſſius Altinius Arpinâs clã nocte cum tribus ſeruis uenit, promittens: ſi ſibi præmio foret: ſe Arpos proditurum eſſe. Cum eam tunc rem ad conſilium retuliſſet Fabius: alijs pro transfuga uerberandus, necandusq; uideri ancipitis animi communis hoſtis: qui poſt Cannenſem cladem, tanquam cum fortuna fidẽ ſtare oporteret: ad Annibalem diſceſſiſſet: traxiſſetq; ad defectionem Arpos, tum poſteaquam res Romana cõtra ſpem, uotaq; eius uelut reſurgeret: turpius uideatur nouam referre proditionem: ut proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet: ſemperq; aliud ſentiret, infidus ſocius, uanus hoſtis: ad Faleriorum, Pyrrhi ue proditorem tertiũ transfugis documentum eſſet. Contra ea conſulis pater Fabius, temporum oblitos homines, in medio ardore belli, tanquam in pace, libera de quoq; arbitrari, & agere, aiebat: cum illud potius agendum, atq; eis cogitandum ſit: ſi quo modo fieri poſſit: ne, qui ſocij à populo Romano

pugnare. ubi cum à mille ferè paſſibus caſtra poſuiſſet: contemplatus ex propinquo ſitum urbis mœniaq́; , quæ pars tutiſſima mœnibus erat: quia maxime neglectam cuſtodia uidit: ea potiſſimum aggredi ſtatuit. Comparatis omnibus, quæ ad urbes oppugnandas uſui ſunt: centurionum robora ex toto exercitu delegit: tribunos'que uiros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quantum ſatis uiſum eſt: attribuit: eos'que, ubi quartæ uigiliæ ſignum cecinisſet, ad eum locum ſcalas iuſſit ferre. Porta ibi humilis, & anguſta erat, uia infrequenti per deſertam partem urbis: eam portam ſcalis prius tranſgreſſos, ad murum pergere, & ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenentes partem urbis cornu ſignum dare: ut cætera copia admouerentur. parata omnia, atque inſtructa ſeſe habiturum. Ea impigre facta: & quod impedimentum agentibus fore uidebatur: id maxime ad fallendum iuuit. Imber à nocte media cœortus cuſtodes, uigiles'que dilapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coegit: ſonitu'que primo largioris procellæ ſtrepitum demolientium portam exaudiri prohibuit: lentior deinde, æqualior'que accedens auribus, magnam partem hominum ſopiuit. Poſteaquam portam tenuerunt: cornicines in uia paribus interuallis diſpoſitos canere iubent: ut conſulem excirent. Id ubi factum ex compoſito eſt: ſigna afferri conſul iubet: ac paulo ante lucem per effractam portam urbem ingreditur. Tum demum hoſtes excitati ſunt, iam & imbre conquieſcente, & propinqua luce. Præſidium in urbe erat Annibalis quinq; millia fermè armatorum: & ipſi Arpini tria millia hoīum armabāt. eos primos Pœni ne qd ab te-

go fraudis eſſet:hoſti oppoſuerunt. Pugnatum primo in tenebris:anguſtiſq; uijs eſt:cum Romani non uias tantũ, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent : ne peti ſupne,ac uulnerari poſſent. Cogniti inter ſe quidam Arpiniq;,& Romani:atq; inde colloquia cœpta fieri:percunctantibus Romanis : quid ſibi uellent Arpini? quam ob noxam Romanorum,quod ob meritum Pœnorum,pro alienigenis ac barbaris Italicũ aduerſus ueteres ſocios Romanos bellum gererent? & uectigalem ac ſtipendiariã Italiam Africæ facerent? Arpinis purgantibus : ignaros omnium ſe uenum à principibus datos,penè captos oppreſſoſq; à paucis eſſe. Initio orto plures cum pluribus colloqui.poſtremo prætor Arpinus ab ſuis ad conſulem deductus : fideq; data inter ſigna acieſq;,Arpini repente pro Romanis aduerſus Carthaginienſes arma uerterunt. Hiſpani quoq; paulo minus mille homines nihil prærea cum conſule pacti, quàm ut ſine fraude Punicum emitteretur præſidium: ad conſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginienſibus portæ patefactæ:emiſſiq; cum fide incolumes ad Annibalem Salapiam uenerunt. Arpi ſine clade ullius,præterquam unius ueteris proditoris, noui perfugæ,reſtituti Romanis.Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa:operaq; eorum forti ac fideli perſæpe Reſpu.uſa eſt.Cũ cõſulũ alter in Apulia,alter in Lucanis eſſet: equites CXII. nobiles Campani per ſpeciem prædandi ex hoſtium agro permiſſu magiſtratuum ab Capua profecti,ad caſtra Romana,quæ ſuper Sueſſulam erant: uenerunt.ſtationi militum qui eſſent dixerunt : colloqui ſeſe cum prætore uelle.Cn.Fuluius caſtris præerat.cui ubi nũtiatum eſt: X ex eo numero iuſſis inermibus deduci ad ſe,ubi quæ poſtularent audiuit : (nihil autem aliud pete/

bant:ꝗ

bant:q̃ ut Capua recæpta,bona ſibi reſtituerentur)in fidẽ omnes accæpti. Et ab altero prætore Sempronio Tuditano oppidũ Cliternum expugnatum.amplius ſeptem millia hominum capta:et æris,argentiq́; ſignati aliquantũ. Romæ fœdum incendium per duas noctes,ac diẽ unũ tenuit.ſolo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimelio,Iugarioq́; uico.in templis Fortunæ,ac matris Matutæ,& Spei extra portam,late uagatus ignis ſacra,profanaq́; multa abſumpſit.Eodem anno P.& Cn.Cornelij,cum in Hiſpania res proſperæ eſſent:multosq́; & ueteres recuperent ſocios:& nouos adijcerent: in Africam quoq; ſpẽ extenderunt. Syphax erat Rex Numidarum;ſubito Carthaginienſibus hoſtis factus.ad eum centuriones tres legatos miſerunt:qui cum eo amicitiam,ſocietatemq́; facerent:& pollicerentur,ſi perſeueraret urgere bello Carthaginienſes:gratam eam rem fore ſenatui populoq́; Romano:& adnixuros:ut in tempore,& bene cumulatam gratiam referant. Grata ea legatio barbaro fuit.collocutusq́; cũ legatis de ratione belli gerendi,ut ueterum militum uerba audiuit:q̃ multarũ rerum ipſe ignarus eſſet,ex comparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit.Tum primum,ut pro bonis ac fidelibus ſocijs facerent:orauit:ut duo legationem referrẽt ad imperatores ſuos:unus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret:rudem ad pedeſtria bella Numidarum gẽtem eſſe:equis tantum habilem.ita iam inde à principijs gentis maiores ſuos bella geſſiſſe:ita ſe à pueris iſuetos.ſed habere hoſtem pedeſtri fidentem marte:cui ſe æquari robore uirium uelit.& ſibi pedites comparandos eſſe:et ad id multitudine hominum regnum abundare.ſed armandi ordinandiq́;,& inſtruendi eos,artem ignorare.omnis,

uelut forte congregata, turba ſua inſcia, ac temeraria eēt. Facturos ſe in præſentia quod uellet, legati reſponderunt: fide accepta: ut remitteret extemplo eum: ſi imperatores ſui non comprobaſſent factum. Q. Statorio nomen fuit: q ad regem remanſit. Cum duobus Romanis legatis, Numida legatos in Hiſpaniam miſit ad accipiendam fidē ab imperatoribus Romanis. ijsdem mandauit: ut protinus Numidas, qui intra portas, ſeu præſidia Carthaginienſiū auxiliares eſſent: ad tranſitionē perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcripſit: ordinatosq́; proxime morem Romanum inſtruendo, & decurrendo ſigna ſequi, & ſeruare ordines docuit: & operi, alijsq́; inſtitutis militaribus ita aſſueſecit: ut breui rex non eqti magis fideret, q̄ pediti: collatisq́; æquo campo ſignis iuſto p̄lio Carthaginienſem hoſtem ſuperaret. Romanis quoq; in Hiſpania legatorum regis aduentus magno emolumento fuit. nanq; ad famam eorum tranſitiones crebræ ab Numidis cœptæ fieri. Ita cum Syphace Romanis iuncta amicitia eſt. Quod ubi Carthaginienſes acceperunt: extemplo ad Galam in parte altera Numidiæ (Maſſylæ ea gens uocatur) regnantem legatos mittunt. Filium Gala Maſaniſſam habebat, ſeptem & decem annos natum, cæterum iuuenem ea īdole: ut iam tum appareret: eius regnum opulentius, q̄ quod accepiſſet, facturum. Legati, quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet: ut potentior ſocietate eorum aduerſus reges, populosq́; Africæ eſſet: docent: melius fore Galæ quoq; Carthaginienſibus iungi quamprimum. anteq̄ Syphax in Hiſpaniā, aut Romani in Africam tranſeant: opprimi Syphacem, nihil dum præter nomen ex fœdere Romano habentem, poſſe. Facile perſuaſum Galæ, filio depoſcente id bellum, ut mitteret exercitum. Qui Car-

thaginienſium legionibus coniunctis, magno prælio Syphacem deuicit. XXX millia eo prælio hominum cæſa dicuntur. Syphax cum paucis equitibus in Maurusios ex acie Numidas (extremi propè Oceanũ aduerſus Gadeis colunt) refugit: affluentibusq; ad famam eius undiq; barbaris, ingenteis breui copias armauit. cum quibus anteq̃ in Hiſpaniam anguſto diremptam freto traijceret: Maſaniſſa cum uictore exercitu aduenit. isq; ibi cum Syphace ingenti gloria per ſe ſine ullis Carthaginienſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil memorabile geſtum: præterq̃ quod Celtiberũm iuuentutem eadem mercede, quæ pacta cum Carthaginienſibus erat: imperatores Romani ad ſe perduxerunt, & nobiliſſimos Hiſpanos ſupra CCC inde in Italiam ad ſolicitandos populares, qui inter auxilia Annibalis erant: miſerunt. Id modo eius anni in Hiſpania ad memoriam inſigne eſt: quod mercenariũ militem in caſtris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt.

DECADIS TERTIÆ LIBER QVINTVS.

VM HAEC IN AFRICA, *atq; in Hiſpania geruntur: Annibal in* d *agro Tarentino æſtatem conſumpſit, ſpe per proditionem urbis Tarentinorum potiũdæ. ipſorum interim Salentinorum ignobiles urbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutijs ex XII populis, qui anno priore ad Pœnos deſciuerant: Conſentini, & Thurini in fidem populi Romani redierunt. & plures rediſſent: ni L. Pomponius Veientanus præfectus ſociũm proſperis aliquot populationibus in agro Brutio iuſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto cum Annone conflixiſſet. Magna ibi uis hominum, ſed incondita turba agreſtium, ſeruorumq; cæſa, aut capta eſt. minimumq; iacturæ fuit: quod præfectus inter cæteros eſt captus: & tum temerariæ pugnæ author, & ante publicanus, omnibus malis artibus & Reipublicæ, & ſocietatibus infidus, dãnoſusq;. Sempronius conſul in Lucanis multa prælia parua, haud ullum dignum memoratu fecit: & ignobilia oppida Lucanorum aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum: & uariabant ſecundæ, aduerſæq; res non fortunam magis q̃ animos hominum: tanta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatem inceſſit: ut aut homines, aut dij repente alij uiderentur facti. nec iam in ſecreto modo, atq; intra parietes, temnebantur Romani ritus: ſed in publico etiam, ac foro, Capitolioq; mulierum turba erat, nec ſacrificantium, nec precantium deos patrio more ſacrificuli, ac uates ce*

perant hominum mentes quorum numerum auxit ruſtica plebs, ex incultis diutino bello infeſtisq; agris egeſtate, & metu in urbem compulſa: & quæſtus ex alieno errore facilis: quem uelut ex conceſſæ artis uſu exercebât. Primo ſecretæ bonorum indignationes exaudiebantur. deinde ad patres etiam, & ad publicam querimoniam exceſſit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ædiles, triumuiriq; capitales, quod non prohiberent: cum emouere eam multitudinem è foro, ac diſijcere apparatus ſacrorum conati eſſent: haud procul abſuit, quin uiolarẽtur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit: quàm ut minores per magiſtratus ſedaretur: M. Æmilio prætori urbis negocium ab ſenatu datum eſt: ut et his religionibus populũ liberaret. Is & in concione ſenatus conſultum recitauit: & edixit: ut quicunq; libros uaticinos, precationes ue, aut artem ſacrificandi cõſcriptam haberet: eos libros omneis, litterasq; ad ſe ante Calendas Apriles deferret: neu quis in publico, ſacro ue loco nouo, aut externo ritu ſacrificaret, aliquot publicã ſacerdotes mortui eo anno ſunt: L. Cornelius Lentulus Pontifex Maximus, & C. Papyrius C.F. Maſſo pontifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius Lemaſſo decemuir ſacrorum. In Lentuli locum M. Cornelius Cethegus, in Papyrij Cn. Seruilius Cepio, põtifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminius: decemuir ſacrorum L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus. ſed quia conſules à bello intentos auocare non placebat: T. Sempronius conſul comitiorum cauſa dictatorem dixit. C. Claudium Cẽtonem. ab eo magiſter equitum eſt dictus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules Q. Fuluium Flaccum magiſtrum equitum, & Ap. Claudium

Pulchrum: cui Sicilia prouincia in pratura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cornelius Sulla. Comitijs perfectis, dictator magiſtratu abijt. Ædilis curulis fuit eo anno cũ M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio: cui poſt Africanus fuit cognomen. Huic petenti ædilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habēdam eſſe: quod nondum ad petendum legitima ætas eſſet: ſi me, inquit, omnes Quirites ædilem facere uolunt: ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt: ut tribuni repente incœpto deſtiterint. Ædilitia largitio hæc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copijs magnifice facti: & diem unum inſtaurati: & congij olei in uicos ſingulos dati. L. Iulius, T. Appullus, & M. Fūdanius ædiles plebeij aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi Plebeij per biduum inſtaurati. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Q. Fuluius Flaccus tertium, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prætores prouincias ſortiti ſunt: P. Cornelius Sulla urbanam, & peregrinam: quæ duorum ante ſors fuerat: Cn. Fuluius Flaccus Apuliam: Claudius Nero Sueſſulam: M. Iunius Syllanus proconſul creatus. Conſulibus bellum cum Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni conſule, alter à Fuluio Centimalo acciperet. Prætorum, Fuluij Flacci, quæ Luceriæ ſub Æmilio prætore, Claudij Neronis, quæ in Piceno ſub C. Terētio fuiſſent: legiones eſſent. ſupplementum in eas quiſq; ſcriberet ſibi. M. Iunio proconſuli legiones urbanæ prioris anni datæ. T. Sempronio Graccho, & P. Sempronio Tuditano imperium, prouinciæq;, Luca

ni, & Gallia cum ſuis exercitibus prorogata. Item P. Lentulo, quà uetus prouincia in Sicilia eſſet: M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnũ fuiſſet: T. Octacilio claſſis: Græcia M. Valerio: Sardinia Q. Mutio Scæuolæ: Hiſpania P. & Cn. Cornelijs. Ad ueteres exercitus duæ urbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ: ſummaq; trium & uiginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulũ M. Poſthumij Pyrgenſis cum magno propè motu rerum factum impedit. Publicanus erat Poſthumius: qui multis annis parem fraude, auaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, præter L. Pomponium Veientanum: quẽ populantem temere agros in Lucanis ductu Hãnonis priore anno ceperant Carthaginenſes. Hi, quia publicũ periculum erat à ui tempeſtatis in ijs, quæ portarentur ad exercitus: & enuntiti erant facta naufragia: & ea ipſa, quæ uera renuntiauerant: fraude ipſorum facta erant, non caſu: in ueteres, quaſſatasq; naues paucis, & parui pretij rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exceptis in præparatas ſcaphas nautis: multiplices fuiſſe merces ementiebantur. Ea fraus indicata M. Æmilio prætori priore anno fuerat: ac per eum ad ſenatum delata: nec tamen ullo ſenatus conſulto notata: quia patres ordinem publicanorum in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior uindex fraudis erat. excitatiq; tandem duo tribuni plebis, Sp. & L. Caruilij, cum rem inuiſam infamemq; cernerent: ducentûm milliũ æris mulctã M. Poſthumio dixerũt. cui certa inde cum dies adueniſſet: conciliumq; tam frequens plebis adeſſet: ut multitudinẽ area Capitolij uix caperet: perorata cauſa, ſpes una uidebatur eſſe: ſi C. Seruilius Caſca tribunus plebis, q propinquus, cognatusq; Poſthumio erat: prius quàm ad ſuffragium

tribus uocarentur: interceſſiſſet Teſtulis datis, tribuni po pulum ſummouerunt: ſitellaq; allata eſt, ut ſortirentur, ubi Latini ſuffragium ferrent. Interim publicani Caſcæ inſtare, ut concilio diem eximeret. populus reclamare. & forte in cornu primus ſedebat Caſca: cui ſimul metus, pu dorq; animum uerſabat. Cum in eo parum præſidij eſ ſet: turbãdæ rei cauſa publicani per uacuũ ui ſummo occu pato loco in eos irruperunt, iurgantes ſimul cum popu lo, tribuniſq;. Nec procul dimicatione res erat: cum Ful uius conſul tribunis, non ne uidetis, inquit, uos in ordi nem coactos eſſe? & rem ad ſeditionem ſpectare? ni pro pere dimittitis plebis concilium. Plebe dimiſſa, ſenatus uocatur: & conſules referunt de concilio plebis turbato ui atq; audacia publicanorum. Marcum Furium Camillũ, cuius exilium ruina urbis ſecuta fuerit: damnari ſe ab in gratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante, quorum le gibus ad eam diem uiuerent: multos poſtea principes ci uitatis iudicium de ſe populi paſſos. Poſthumium Pyr genſem ſuffragium populo per uim extorſiſſe: concilium plebis ſuſtuliſſe: tribunos in ordinem coegiſſe: contra po pulum Romanum aciẽ introduxiſſe: locum occupaſſe: ut tribunos à plebe intercluderet: tribus in ſuffragium uo cari prohiberet. nihil aliud à cæde ac dimicatione conti nuiſſe homines, niſi patientiam magiſtratuum: quod ceſ ſerint in præſentia furori atq; audaciæ paucorum: uin cíq; ſe, ac populum Romanum paſſi ſint: & comitia, quæ reus ui, atq; armis prohibiturus erat: ne cauſa quæ rentibus dimicationem daretur: uoluntate ipſius ſuſtule rint. Hæc cum ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta eſ ſent: uimq; eam contra Rempublicam pernicioſo exem plo factam ſenatus decerneret: confeſtim Caruilij Tr. Pl.

*omiſſa mulcta certatione, rei capitalis diẽ Poſthumio di/
xerunt: ac ni uades daret: prehendi à uiatore, atq; in car/
cerẽ duci iuſſerunt. Poſthumius uadibus datis, nõ affuit.
Tribuni uocauerunt plebem: quæ ita ſciuit. Si M. Poſthu
mius ante Cal. Maias non prodiſſet: citatusq; eo die non
reſpondiſſet: neq; excuſatus eſſet: uideri eum in exilio eſ/
ſe: bonaq; eius uenire: ipſi aqua, & igni placere interdicã.
Singulis deinde eorum, qui turbæ ac tumultus concitato
res fuerant: rei capitalis diem dicere, ac uades poſcere cœ
perunt. primo non dantes, deinde etiam eos, qui dare poſ
ſent: in carcerem conijciebant. cuius rei periculum uitan/
tes pleriq; in exilium abierunt. Hunc fraus publicanoꝝ,
deinde fraudem audacia protegens, exitum habuit. Co
mitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea co/
mitia nouus põtifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres
ingenti certamine petierunt: Q. Fuluius Flaccus conſul:
qui & ante bis conſul: & cenſor fuerat: & T. Manlius
Torquatus, & ipſe duobus conſulatibus, & cenſura inſi/
gnis: & Licinius Craſſus: qui ædilitatem curulem petitu
rus erat. Hic ſenes, honoratosq; iuuenis in eo certamine
deuicit. Ante hunc intra centum annos & uiginti ne/
mo, præter P. Cornelium Caluſſam Pontifex maximus
creatus fuerat: qui ſella curuli non ſediſſet. Conſules cum
ægre delectum conficerent: quod inopia iuniorum non
facile in utrunq;, ut & nouæ urbanæ legiones, & ſupple
mentum ueteribus ſcriberetur: ſufficiebat: ſenatus abſiſte/
re eos incœpto uetuit: & triumuiros binos creari iuſſit:
alteros: qui citra: alteros: qui ultra quinquageſimum lapi
dem in plateis, foriſq;, & in conciliabulis omnem copiã
ingenuoꝝ inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda
arma habere uiderentur: etiam ſi nondum militari ætate*

eſſent: milites facerent. Tribuni plebis, ſi ijs uideretur: ad populum ferrent: ut qui minores ſeptem & decem annis ſacramento dixiſſent: ijs perinde ſtipendia procederent: ac ſi ſeptem & uiginti annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatus conſulto creati triumuiri bini conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt.

Eodem tempore ex Sicilia litteræ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant: in ſenatu recitatæ ſunt. Cannẽſis reliquiæ cladis: hic exercitus erat, relegatus in Siciliam: ſicut ante dictum eſt: ne ante Punici belli finem in Italiam reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum, centurionumq́;, & robora ex legionibus peditum legatos in hyberna ad M. Marcellum miſerunt. è quibus unus poteſtate dicendi facta, Conſulem te M. Marcelle in Italiam adiſſemus: cum primum de nobis, etſi non iniquum, certe triſte ſenatus conſultum factũ eſt: niſi hoc ſperaſſemus: in prouinciam nos morte regũ turbatam ad graue bellum aduerſus Siculos ſimul, Pœnosq́; mitti: & ſanguine noſtro, uulneribusq́;, magiſtratibus ſatisfacturos eſſe: ſicut patrum memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant: aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatisfecerunt. quanquã quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis patres conſcripti nobis? aut ſuccenſetis? Ambos mihi conſules, & uniuerſum ſenatum intueri uideor: cum te M. Marcelle intueor. quẽ ſi ad Cannas conſulem habuiſſemus: melior reſpu. & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo prius q̃ de conditione noſtra queror: noxã, cuius arguimur: nos purgare. Si non deũm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarum ordo ſeritur: ſed culpa perijmus ad Cannas: cuius tandem ea culpa fuit? militum? an imperatorum? Equidem miles nihil unquã

dicam de imperatore eo: cui preſertim gratias ſciam ab ſenatu actas: quod nō deſperauerit de republica: cui poſt fugam actam ſit per omnes annos prorogatum imperiū. Cæteros item ex reliquijs cladis eius, quos tribunos militum habuimus: honores petere, & gerere, & prouincias obtinere, audiuimus. An uobis, ueſtriſq; liberis ignoſcitis facile patres conſcripti? in hæc uilia capita ſæuitis? & conſuli, primoribuſq; alijs ciuitatis fugere, cum ſpes alia nulla eſſet: turpe non fuit? milites utiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliam propè omnis exercitus fugit: ad Furcas Caudinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti: (ut alias pudendas clades exercituum taceam) tamen tantum abfuit ab eo: ut illa ignominia ijs exercitibus inureretur: ut ea urbs Roma per eum exercitum, qui ab Allia Veios transfugerat: recuperaretur: et Caudinæ legiones, quæ ſine armis redierant Romam: armatæ remiſſæ in Samnium, eūdem illum hoſtem ſub iugum miſerunt: qui hac ſua ignominia lætatus fuerat. Cannenſem uero quiſquam exercitum fugæ, aut pauoris inſimulare poteſt? ubi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt? unde conſul cum equitibus quinquaginta fugit? unde nemo ſupereſt: niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio negabatur: nos uulgo homines laudabant: quod reipublicæ nos ſeruaſſemus: quod ad conſulem Venuſiam rediſſemus: & ſpeciē iuſti exercitus feciſſemus. Nūc deteriore conditione ſumus: quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantum, atq; ordo militandi, locuſq;, in quo tenderent: in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſemel nauata reipublicæ opera, & uno felici prælio recuperarunt. nemo eorum relegatus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi

ſtipendia adempta. hoſtis deniq; eſt datus: cum quo dimi
cantes, aut uitam ſemel, aut ignominiam finirent. Nos,
quibus, niſi quod commiſimus ut quiſquam ex Cannenſi
pugna miles Romanus ſupereſſet: nihil obijci poteſt: non
ſolum à patria procul, Italiaq;, ſed ab hoſte etiam relega
ti ſumus: ubi ſeneſcamus in exilio: ne qua ſpes, ne qua oc
caſio abolendæ ignominiæ, ne qua placandæ ciuium iræ,
ne qua demq; bene moriendi ſit. Neq; ignominiæ finem,
nec uirtutis præmium petimus: modo experiri animum,
& uirtutem exercere liceat. laborem, & periculum peti
mus: ut uirorum, ut militum officio fungantur. Bellum
in Sicilia iam alterum annum ingenti dimicatione geri
tur: urbes alias Pœnus, alias Romanus expugnat: pedi-
tum, & equitum acies concurrunt: ad Syracuſas terra ma-
riq; res geritur: clamorem pugnantium, crepitumq; ar-
morum exaudimus deſides ipſi, ac ſegnes: tanquam nec
manus, nec arma habeamus. Seruorum legionibus T.
Sēpronius conſul toties iam cum hoſte ſignis collatis pu-
gnauit. operæpretiū habent libertatem, ciuitatemq;. pro
ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul congre-
di cum hoſte liceat: & pugnando quærere libertatem.
Vis tu mari, uis terra, uis acie, uis urbibus oppugnandis
experiri uirtutem? aſperrima quæq; ad laborem, pericu-
lumq; depoſcimus: ut quod ad Cannas faciundum fuit:
quàm primum fiat. quoniam quicquid poſtea uiximus:
id omne deſtinatum ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad ge-
nua Marcelli procubuerunt. Marcellus id nec iuris, nec
poteſtatis ſuæ eſſe dixit. ſenatui ſcripturum ſe: omniaq; de
ſententia patrum facturum eſſe. Hæ litteræ ad nouos con
ſules allatæ: ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt. conſultusq;
de his litteris ita decreuit ſenatus. Militibus, qui ad Can

nas commilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent: ſenatui ni/ hil uideri Remp. committendam eſſe. ſi M. Claudio pro conſuli aliter uideretur: faceret quod è Repub. fideq́; ſua duceret: dum nequis eorum munere uacaret: neu dono militari uirtutis ergò donaretur: neu in Italiam reporta retur: donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia deinde à prætore urbano de ſenatus ſententia, plebisq́; ſcito ſunt habita. quibus creati ſunt quinqueuiri muris, turribusq́; reficiendis: & triumuiri bini: uni ſacris conquirendis, do nisq́; perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & Matris Matutæ intra portam Carmentalem: ſed et Spei extra portam: quæ priore anno incendio conſumptæ fue rát. Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit. Tacta de cœlo multa: duæ in Capitolio ædes: uallum in caſtris multis locis ſupra Sueſſulam: duo uigiles exanimati. murus, turresq́; quæ/ dam Cumis non icta modo fulminibus, ſed etiam decuſ ſæ. Reate ſaxum ingens uiſum uolitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq́; ſimilis. Horum prodigiorum cau/ ſa diem unum ſupplicatio fuit: & per aliquot dies con/ ſules rebus diuinis operam dederunt: & per eoſdē dies ſacrum nouendiale fuit. Cum Tarentinorum defectio iam diu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis eſſet: cauſa forte extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per ſpeciem legationis Ro mæ cum eſſet: uir inquieti animi, & minime ocium, quo tum diutino ſeneſcere uidebatur: patientis, aditum ſibi ad obſides Tarentinos inuenit cuſtodiebantur in atrio Liber tatis minore cura: quia nec ipſis, nec ciuitati eorum falle/ re Romanos expediebat. Hos crebris colloquijs ſollicita/ tos, corruptis æditiuis duobus, cum primis tenebris cuſto

dia eduxiſſet: ipſe comes occulti itineris factus profugit. Luce prima uulgata per urbem fuga eſt: miſſiq́; qui ſequerentur, à Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt. deducti in comitio: uirgisq́; approbante populo cæſi, de ſaxo deijciuntur. Huius atrocitas pœna duarum nobiliſſimarum in Italia Græcarum ciuitatum animos irritauit, tū publice, tum etiam ſingulos priuatim: ut quisq; tam fœde interemptos aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex ijs tredecim ferè iuuenes Tarentini coniurauerunt: quorum principes Nico, & Philomenes erant. Hi prius quàm aliquid mouerent, colloquendum cum Annibal rati, nocte per ſpeciem uenandi urbe egreſſi ad eum proficiſcuntur. & cum haud procul caſtris abeſſent: cæteri ſylua propè uiam ſeſe occuluerunt: Nico, & Philomenes progreſſi ad ſtationes, comprehēſiq́;, ultro id petentes, ad Annibalem deducti ſunt. Qui cum & cauſas conſilij ſui, & quid pararent, expoſuiſſent: collaudati, oneratiq́; promiſſis iubentur, ut fidem popularibus facerent prædandi cauſa ſe urbe egreſſos: pecora Carthaginienſium, quæ paſtū propulſa eſſent: ad urbem agere. tuto, ac ſine certamine id facturos, promiſſum eſt. Conſpecta ea præda iuuenum eſt: minusq́; iterum, ac ſæpius id eos audere, miraculo fuit. Congreſſi cum Annibale rurſus fide ſanxerunt: liberos Tarentinos leges, ſuaq́; omnia habituros: neq; ullum uectigal Pœno penſuros: præſidium ue inuitos recepturos: prodita præſidia Carthaginienſium fore. Hæc ubi conuenerunt: tunc uero Philomenes conſuetudinem nocte egrediundi, redeundiq́; in urbem frequentiorem facere: (& erat uenandi ſtudio inſignis) canesq́;, & alius apparatus ſequebatur: captumq́; fermè aliquid, aut ab hoſte ex præparato ablatum reportando, dona-

bat aut præfecto, aut cuſtodibus portarum. nocte maxime commeare propter metum hoſtium credebant. Vbi iam eò conſuetudinis adducta res eſt: ut quocunq; noctis tempore ſibilo dediſſet ſignum: porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali uiſum eſt. Tridui uia aberat. ubi, quo minus mirum eſſet uno, eodemq; loco ſtatiua eum tam diu habere: ægrum ſimulabat. Romanis quoq;, qui in præſidio Tarenti erant: ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat. Cæterum poſteaquam Tarentum ire conſtituit: decem millibus peditum, atq; equitum, quos in expeditione uelocitate corporum, ac leuitate armorum aptiſſimos eſſe ratus eſt: electis, quarta uigilia noctis ſigna mouit. præmiſſisq; octuaginta ferè Numidis equitibus præcæpit: ut diſcurrerent circa uias: perluſtrarentq; omnia oculis: ne quis agreſtium procul ſpectator agminis falleret: prægreſſos retraherent: obuios occiderent: ut prædonum magis quàm exercitus accolis ſpecies eſſet. ipſe raptim agmine facto quindecim fermè millium ſpatio caſtra ab Tarento poſuit. & ne ibi quidem nunciato quò pergerent, tantum conuocatos milites monuit: uia omnes irent: nec diuerti quenquam, aut excedere ordinem agminis paterentur: & in primis intenti ad imperia accipienda eſſent: neu quid niſi ducum iuſſu facerent. ſe in tempore editurum, quæ uellet agi. Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat: Numidas equites paucos populari agros: terroremq; late agreſtibus iniecisſe. Ad quem nuntium nihil ultra motus præfectus Romanus: quàm ut partem equitum poſtero die luce prima iuberet exire ad arcendum populationibus hoſtem. interea adeo nihil obedienter curatum eſt: ut contra pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarum: Anni,

balem, exercitumq́; caſtris non mouiſſe. Annibal concu/bia nocte mouit. dux Philomenes erat cum ſolito captæ uenationis onere. cæteri proditores ea, quæ compoſita e/rant: expectabãt. Conuenerat autem: ut Philomenes portula aſſueta uenationem inferens armatos induceret: parte alia portam Temenitida adiret Annibal. ea mediterranea regione orientẽ ſpectabat: aliquantum intra mœ/nia includitur. Cum portæ appropinquaret: editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt: refulſitq́;. idem reditum ab Nicone ſignum. extinctæ deinde utrinq; flãmæ ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portam. Nico ex improuiſo ad portam ſopitos uigiles in cubilibus ſuis obtruncat: portamq́; aperit. Annibal cum peditum agmine ingreditur: eqtes ſubſiſtere iubet: ut quò res poſtulet, occurrere libero cãpo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia qua commeare aſſuerat: appropinquabat. nota uox eius, & familiare iam ſignum cum excitaſſet uigilem, dicentis, uix ſuſtinere grãdis beſtiæ onus: portula aperitur. inferentes aprum duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito uena/tore, uigilem incautius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant uerſum, uenabulo traijcit. ingreſſi deinde triginta ferè armati cæteros uigiles obtrũcant: refringuntq́; portam maximam. & agmen ſub ſignis confeſtim irru/pit. inde cum ſilentio in forum ducti Annibali ſeſe con/iunxerunt. Tum duo millia Gallorum Pœnus in treis diuiſa partes per urbem dimittit. Tarentinos, & Afros quã/maxime frequentia occupare iubet. tumultu orto, Roma/nos paſſim cædi: oppidanis parcĩ. ſed ut fieri id poſſet: præcipit iuuenibus Tarentinis: ut ubi quem ſuorum procul uidiſſent: quieſcere, et ſilere, ac bono animo eſſe iuberent. Iam tumultus erat clamorq́;: qualis eſſe in capta urbe ſo/let: ſed

let:ſed quid rei eſſet, nemo ſatis pro certo ſcire. Tarentini Romanos *ad diripiendam urbem credere coortos.* Ro*manis ſeditio aliqua cum fraude uideri ab oppidanis mota.* Præfe*ctus primo excitatus tumultu in portam effugit: inde acceptus ſcapha in arcem confugit.* Terrorem *& tuba audita ex theatro faciebat. nam &* Romana *erat, à proditoribus ad hoc ipſum præparata: & inſcienter à* Græco *inflata, quis, aut quibus ſignum daret, incertum efficiebat.* Vbi *illuxit: &* Romanis Punica, *&* Gallica *arma cognita tũ dubitationem exemerunt: et* Græci Romanos *paſſim cæde ſtratos cernentes, ab* Annibale *captam urbem ſenſerunt.* Poſtquam *lux certior erat: &* Romani *qui cædibus ſuperfuerant: in arcem confugerant: conticeſcebatq́; paulatim tumultus: tum* Annibal Tarentinos *ſine armis conuocare iubet.* Conuenere *omnes: præterquã qui cedenteis in arcem* Romanos *ad omnem adeundam ſimul fortunam perſecuti fuerant.* Ibi Annibal *benigne allocutus* Tarentinos, *teſtatusq́; quæ præſtitiſſet ciuibus eorum: quos ad* Traſimenum, *aut ad* Cannas *cepiſſet: ſimul in dominationem ſuperbam* Romanorum *inuectus, recipere ſe in domos ſuas quenq; iuſſit: & foribus nomen ſuum inſcribere. ſe domos eas, quæ inſcriptæ non eſſent: ſigno extemplo dato, diripi iuſſurum. ſi quis in hoſpitio ciuis* Romani *(uacuas autem cernebat domos) nomen inſcripſiſſet: eum ſe pro hoſte habiturum.* Concione *dimiſſa, cum titulis notatæ fores diſcrimen pacatæ ab hoſtili domo feciſſent: ſigno dato, ad diripienda hoſpitia* Roma*na paſſim diſcurſum eſt. & fuit prædæ aliquantum.* Po*ſtero die ad oppugnãdam arcem ducit. quam cum et mari, quo in* Peninſulæ *modum pars maior circunluitur: & præaltis rupibus, & ab ipſa urbe muro & foſſa in*

genti ſeptam uideret: eoq; nec ui, nec operibus expugnabilem eſſe: ne aut ſe ipſum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos ſine ualido præſidio Tarentinos impetum ex arce, cum uellent, Romani facerent: uallo urbem ab arce interſepire ſtatuit: non ſine illa etiam ſpe: cum prohibētibus opus Romanis manum poſſe conſeri: & ſi ferocius procurriſſent: magna cæde ita attenuari præſidij uires: ut facile per ſe ipſi Tarentini urbem ab ijs tueri poſſent. Vbi cœptum opus eſt: patefacta repente porta, in munientes impetum fecerunt Romani: pelliq; ſe ſtatio paſſa eſt: quæ pro opere erat: ut ſucceſſu creſceret audacia: pluresq;, & longius pulſos perſequerentur. Tum ſigno dato coorti undiq; Pœni ſunt: quos inſtructos ad hoc Annibal tenuerat. nec ſuſtinuere impetū Romani. ſed ab effuſa fuga loci anguſtia eos, impedimētaq; alia opere iam cœpto, alia apparatu operis, morabantur. plurimi in foſſam præcipitati: occiſiq; ſunt plures in fuga, quàm in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri cœptum. foſſa ingens ducta: & uallum intra eam erigitur: modicoq; poſt interuallo murum etiam eadem regione addere parat: ut uel ſine præſidio tueri ſe aduerſus Romanos poſſent. reliquit tamen modicum præſidiū: ut ſimul interficiendo muro adiuuaret. ipſe profectus cū cæteris copijs ad Galeſum flumen (quinq; millia ab urbe abeſt) poſuit caſtra. Ex ijs ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendum opus, quod aliquantum opinione eius celerius creuerat: ſpem capit etiam arcem expugnari poſſe. Et eſt nō altitudine, ut cætera, tuta: ſed loco plano poſita: & ab urbe muro tantum, ac foſſa diuiſa. Cum iam machinationum omni genere & operibus oppugnaretur: miſſum à Metaponto præſidium Romanis fecit animum: ut no

ſtæ ex improuiſo opera hoſtium inuaderent. alia diſiecerunt: alia igni corruperunt. iſq́; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnãdi. Reliqua erat in obſidione ſpes: nec ea ſatis efficax. quia arcem tenentes, quà in peninſula poſita imminet faucibus portus mare liberum habebant: urbs contra excluſa maritimis commeatibus: propiusq́; inopiam erant obſidentes, quàm obſeſſi. Annibal conuocatis principibus Tarentinis omnes præſentes diſficultates expoſuit: neq; arcis tam munitæ expugnandæ uiam cernere: neq; in obſidione quicquam habere ſpei: donec mari potiantur hoſtes. quod ſi naues ſint: quibus commeatus inuehi prohibeant: extemplo aut abſceſſuros, aut dedituros ſe hoſtes. Aſſentiebantur Tarentini. cæterum ei, qui conſilium afferret: opem quoq; in eam rem afferendã eſſe cenſebant: Punicas enim naues ex Sicilia accitas id poſſe facere. ſuas, quæ ſinu exiguo interclusæ eſſent: cum clauſtra portus hoſtis haberet: quemadmodum inde in apertum mare euaſuras? Euadent, inquit Annibal. multa, quæ impedita natura ſunt: conſilio expediuntur. urbem enim in campo ſitam habetis: planæ, & ſatis latæ uiæ patent in omneis partes. uia, quæ in portum per mediam urbem ad mare tranſmiſſa eſt: plauſtris tranſuehã naues haud magna mole. & mare noſtrum erit: quo nũc hoſtes potiuntur: & illinc mari, hinc terra circunſedebimus arcem. immo breui, aut relictam ab hoſtibus, aut cũ ipſis hoſtibus capiemus. Hæc oratio non ſpem modo effectus, ſed ingentem etiam ducis admirationem fecit. Contracta extemplo undiq; plauſtra: iunctaq; inter ſe: et machinæ ad ſubducendas naues admotæ: munitũq; iter: quo faciliora plauſtra, minorq; moles in tranſitu eſſet. iumenta inde, & homines contracti: & opus impigre cœptũ.

pauco sq; poſt dies claſſis inſtructa, ac parata circumuehi tur arcem: & ante ipſum portum anchoras iacit. Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit: regreſſus ipſe in hyberna. Cæterum defectio Tarentinorum utrum prio re anno, an hoc facta ſit: in diuerſum authores trahunt. plures, propioresq; ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factam. Romæ conſules, prætoresq; uſq; ante diem quintum Cal. Maias Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſq; prouincias proficiſcuntur. Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus Martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat. & cum inquiſitio priore anno ex ſenatuſconſulto talium librorum fieret: in M. Æmilij prætoris urbis, qui eam rem agebat: manus uenerant. is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martij duobus carminibus, alterius poſtea aucta declarato authoritas euentu, alteri quoq;, cuius nondum tempus uenerat: afferebat fidem. Priore carmine Cannenſis prædicta clades in hæc ferè uerba erat. Amnem Troiugena Cannam Romane fuge: ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conſerere manus. Sed neq; credes tu mihi: donec compleris ſanguine campum: multaq; millia occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera: piſcibus, atq; auibus, feriſq;, quæq; incolunt terras: ijs fuat eſca caro tua. Nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Et Diomedis Argiui campos, & Cannā flumen, qui militauerant in ijs locis: iuxta, atq; ipſam cladem, agnoſcebant. Tum alterum carmen recitatum: non eo tantum obſcurius: quia incertiora futura præteritis ſunt: ſed perplexius etiam ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere uultis uomicamq;: quæ gentium uenit longe: Appollini uouendos cenſeo ludos: qui quotannis

comiter Apollini ſiant. cum populus dederit ex publico partem: priuati uti conferant pro ſe, ſuisq́;, ijs ludis faciendis praerit prætor is: qui ius populo, plebiq́; dabit ſummū. Decemuiri Græco ritu hoſtijs ſacra faciant. Hæc ſi recte ſa xitis: gaudebitis ſemper: fietq́; res ueſtra melior. Nam is diuus extinguet perduelles ueſtros: qui ueſtros campos paſcit placide. Ad id carmen explanandum diem unum ſumpſerunt. poſtero die ſenatus conſultum factum eſt: ut decemuiri libros de ludis Apollini, req́; diuina facienda inſpicerent. Ea cum inſpecta, relataq́; ad ſenatum eſſent: cenſuerunt patres: Apollini ludos uouendos, faciendosq́;: & quando ludi facti eſſent: duodecim millia eris prætori ad rem diuinam, & duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatusconſultum factum eſt: ut decemuiri ſacra Græco ritu facerent: ijsq́; hoſtijs Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor in circo maximo cum facturus eſſet: edixit: ut populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantam commodum eſſet, conferret. Hæc eſt origo ludorum Apollinarium, uictoriæ, non ualetudinis ergò, ut pleriq́; rentur, uotorum. factosq́; populus coronatus ſpectauit. matronæ ſupplicauere. uulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt. celeberq́; dies omni cærimoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Tarentum, conſules ambo in Samnio eſſent: ſed circunſeſſuri Capuam uiderētur: quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet: iam famem Campani ſentiebant: quia ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaq́; legatos ad Annibalem miſerunt, orantes: ut prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones: uiæq́; omnes hoſtium præſidijs inſiderentur: frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam.

Annibal Hannonem ex Brutijs cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operam ut frumenti copia fieret Campanis: iuſſit. Hanno ex Brutijs profectus cum exercitu, uitabundus caſtra hoſtium, conſulesq́;, qui in Samnio erant: cum Beneuento iam appropinquaret: tria paſſuum millia ab ipſa urbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſocijs circa populis, quo æſtate comportatum erat: deuehi frumentum in caſtra iuſſit, præſidijs datis: quæ commeatus eos proſequerentur. Capuam inde nuntium miſit: qua die in caſtris ad accipiendum frumentum praſto eſſent, omni undiq; genere uehiculorum, iumentorumq; ex agris contracto. Id pro ut cætera, ſecordia negligentiaq; à Campanis actum. paulo plus CCCC uehicula miſſa: & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hannone, quod ne fames quidem, quæ mutas accenderet beſtias: curam eorum ſtimulare poſſet: alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendum. Ea omnia, ſicut acta erant: cum enuntiata Beneuentanis eſſent: legatos decem extemplo ad conſules (circa Bouianum caſtra Romanorum erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent: ut alter in Campaniam exercitum duceret: Fuluius, cui ea prouincia obuenerat: profectus nocte Beneuentū mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit: Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: per quæſtorem Campanis datū frumentum: duo millia plauſtrorum, inconditam, inermemq́; aliā turbam adueniſſe: per tumultum ac trepidationem omnia agi: caſtrorumq; formam, & militarem ordinem, inmiſtis agreſtibus ijs externis, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit: ſigna tantum, armaq; in proximam noctem expedi

rent: caſtra Punica oppugnanda eſſe. Quarta uigilia pro-
fecti, ſarcinis omnibus, impedimentisq́; Beneuenti reli-
ctis, paulo ante lucem cum ad caſtra perueniſſent: tantũ
pauoris iniecerunt: ut ſi in plano caſtra poſita eſſent:
haud dubie primo impetu capi potuerint. altitudo loci,
& munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, ni-
ſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima præ-
lium ingens accenſum eſt. nec uallum modo tutantur Pœ-
ni: ſed, ut quibus locus æquior eſſet: deturbant nitenteis
per ardua hoſtes. Vicit tamen omnia pertinax uirtus: &
aliquot ſimul partibus ad uallum, ac foſſas peruentum
eſt: ſed cum multis uulneribus, ac militum pernicie. Itaq;
conuocatis tribunis militum conſul abſiſtendum temera-
rio incœpto ait. tutius ſibi uideri: reduci eo die exerci-
tum Beneuentum: dein poſtero caſtris ſe hoſtium iungi:
ne exire inde Campani, ne'ue Hanno regredi poſſet. id
quo facilius obtineatur: collegam quoq;, & exercitum
eius ſe acciturum: totumq́; eò uerſuros bellum. Hæc con-
ſilia ducis, cum iam recæptui caneret: clamor militum a-
ſpernantiũ tam ſegne imperiũ diſiecit. Proxima portæ ho-
ſtium erat cohors Peligna. cuius præfectus Vibius ereptũ
uexillum tranſuallum hoſtium traiecit. execratus inde
ſeq́;, & cohortem, ſi eius uexilli hoſtes potiti eſſent: prin-
ceps ipſe per foſſam, uallumq́; in caſtra irrumpit. Iamq́;
ĩntra uallum Peligni pugnabant: cum altera parte Va-
lerio Flacco tribuno militum tertiæ legionis exprobran-
te Romanis ignauiam, qui ſocijs captorum caſtrorum cõ-
cederent decus: T. Pedanius princeps primus centurio,
cum ſignifero ſignum ademiſſet: iam hoc ſignũ: & hic
centurio, inquit, intra uallum hoſtiũ erit: ſequantur q ca-
pi ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui pri-

mum tranſcendentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium uallũ mutato ↄſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandosq́; uerſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine, ac periculo fortiſſima cohors ſociorum, & ciuium legio eſſet. Itaq; pro ſe quiſq; omnes per æqua, atq; iniqua loca, cum undiq; tela coniicerentur: armaq́;, & corpora hoſtes obiicerent: peruadunt: irrumpuntq́;. multi uulnerati, etiã quos uires, ſanguisq́; deſereret: ut intra uallum hoſtium cade rent: nitebantur. Capta itaq; momẽto temporis, uelut in plano ſita, nec permunita, caſtra. Cædes inde, non iam pugna erat: omnibus intra uallum permiſtis. ſupra ſex millia hoſtium cæſa. ſupra ſeptem millia capiuntur, cum frumentatoribus Campanis, omniq; plauſtrorum et iumentorum apparatu. capta & alia ingens præda fuit: quam Hanno, populabundus paſſim cum iſſet: ex ſociorum populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum reditum eſt. prædamq́; ibi ambo conſules (nam & Ap. Claudius eò poſt paucos dies uenit) uendiderunt: diuiſeruntq́;. & donati: quorum opera caſtra hoſtium capta erãt: ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legionis. Hanno ab Comino Cerito, quò nunciata caſtrorum clades eſt: cũ paucis frumentatoribus, quos forte ſecum habuerat: fugæ magis, quàm itineris modo in Brutios rediit. Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq́; clade, legatos ad Annibalem miſerunt: qui nuntiarent: duos conſules ad Beneuentum eſſe: diei iter à Capua: tantumnon ad portas, et muros bellum eſſe. ni propere ſubueniat: celerius Capuam, quàm Arpos, in poteſtatem hoſtium uenturam. ne Tarentum quidem, nonmodo arcem, tanti debere eſſe: ut

*Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus deſertam,
indefenſamq́; populo Romano tradat. Annibal curæ ſi/
bi fore rem Campanam pollicitus, in præſentia duo mil/
lia equitum cum legatis mittit: quo præſidio agros popu
lationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut
aliarum rerum, ita arcis Tarentinæ, præſidijq́;, quod ibi
obſideretur: curæ eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate
patrum à P. Cornelio prætore in Hetruriam ad frumen
tum coemendum miſſus, cum aliquot nauibus honuſtis
in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias perue/
nit. Cuius aduentu qui ante in exigua ſpe uocati ſæpe ad
tranſitionem ab hoſtibus per colloquia erant ultro ad trã
ſeundum hoſtem uocabant, ſollicitabantq́;, & erat ſatis
ualidum præſidium, traductis ad arcem Tarenti tuen/
dam, qui Metaponti erant militibus. Itaq; Metapontini
extemplo metu, quo tenebantur, liberati ad Annibalem
defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fecerũt.
mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapon/
tinorumq́;: quibus indidem ex Achaia oriundi etiam co
gnatione iuncti erant: quàm ira in Romanos, propter
obſides nuper interfectos. Eorum amici, cognatiq́; litte/
ras ac nuntios ad Hannonem, Magonemq́;, qui in pro/
pinquo in Brutijs erant: miſerunt: ſi exercitum ad mœnia
admouiſſent: ſe in poteſtatem eorum urbem tradituros eſ/
ſe. M. Attilius Thurini cum modico præſidio præerat:
quem facile elici ad certamen temere ineũdum rebantur
poſſe, non tam militum, quos perpaucos habebat, fidu/
cia, quàm iuuentutis Thurinæ. eam ex induſtria centu/
riauerat, armaueratq́; ad tales caſus. Diuiſis copijs inter
ſe duces pœni cum agrum Thurinum ingreſſi eſſent. Hã
no cum peditum agmine infeſtis ſignis ire ad urbẽ per/*

git: Mago cum equitatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Attinius peditum tantum agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, et fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarum ignarus. Pedeſtre prælium fuit perſegne: paucis in prima acie pugnantibus Romanis Thurinis expectantibus magis, q̃ adiuuantibus, euentum. & Carthaginienſium acies de induſtria pedem referebat: ut ad terga collis ab equite ſuo inſeſſi hoſtem incautum pertraheret. Quo ubi uentum eſt: coorti cum clamore equites propere inconditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido animo, unde pugnabat, ſtantem, extemplo in fugam auerterunt. Romani, q̃q̃ circumuentos hinc pedes, hinc eques urgebat: tamen aliquandiu pugnam traxere. poſtremo & ipſi terga uertũt: atq; ad urbem fugiunt. Ibi proditores conglobati cum popularium agmen patentibus portis accæpiſſent: ubi Romanos fuſos ad urbem ferri uiderunt: conclamant: inſtare pœnum: permiſtosq́; hoſteis urbem inuaſuros: ni propere portas claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Attinius tamen cum paucis receptus. Seditio inde pauliſper tenuit: cum alij urbem tuendam, inde alij cedendum fortunæ, & tradendam urbẽ uictoribus cenſerent. cæterum, ut plerunq;, fortuna, & conſilia mala uicerunt. Attinio cum ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iuſtum conſulum uolebant: quàm reſpectu Romanorũ: Carthaginienſes in urbem accipiunt. Conſules à Beneuento in Campanum agrum legiones ducunt, non ad frumenta modo, quæ iam in hybernis erant: corrumpenda: ſed ad Capuam oppugnandam: nobilem ſe conſulatum tam opulentæ urbis excidio rati facturos: ſimul

& ingens flagitium imperio dempturos: quod urbi tam propinquæ tertium iam annum impunita defectio eēt. Cæterum ne Beneuentum ſine præſidio eſſet: & ut ad ſubita belli, ſi Annibal (qđ factu𝔷 haud dubitabant) ad opē ferēdā ſocijs Capuā ueniſſet: eqtes uim ſuſtinere poſſent: T. Gracchum ex Lucanis cū eqtatu, ac leui armatura Beneuētū uenire iubent. legionibus, ſtatiuisq; ad obtinendas res in Lucanis aliquē pficeret. Graccho, prius ǵex Lucanis moueret: ſacrificāti triſte prodigiū factū eſt. ad exta ſacrificio ppetrato angues duo ex occulto allapſi lābere iecur: conſpectiq; repente ex oculis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atq; intentius exta reſerata ſeruarētur: ite𝔷 ac tertium ueniſſe tradunt: libatoq; iocinere intactos angues abijſſe. Cū aruſpices ad imperatorem id pertinere prodigium pmonuiſſent: & ab occultis cauendum hominibus, ꝯſilijsq;: nulla tamen prouidētia fatum imminens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit caput partis eius Lucanorum: (cum pars ad Annibalem defeciſſet) quæ cum Romanis ſtabat: & iā anno in magiſtratu erat, ab eiſdem illis creatus prætor. Is mutata repente uoluntate locum gratiæ apud Pœnum quærens, neq; tranſire ipſe, neq; trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit: niſi imperatoris, & eiuſdem hoſpitis proditi capite, ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem, qui in Brutijs præerat: clam in colloquium uenit. fideq; ab eo accepta, ſi Romanum is imperatorem tradidiſſet: liberos cum ſuis legibus uenturos in amicitiam Lucanos: deducit Pœnū in locum pacis Gracchum adducturus. Magonem ibi pedites, equitesq; armare, & capere eas latebras, ubi ingentem numerum occuleret: iubet. Loco ſatis inſpecto,

atq; undiq; explorato, dies compoſita gerendæ rei eſt. Flauius ad Romanum imperatorem uenit. Rem ſe ait magnam inchoaſſe: ad quam perficiendam ipſius Gracchi opera opus eſſet. omnium populorum prætoribus q ad Pœnum in illo communi Italiæ motu deſciſſent: perſuaſiſſe: ut redirent in amicitiam Romanorum: quando res quoq; Romana, quæ propè exitium clade Cānenſi uenisſet: in dies melior, atq; auctior fieret: Annibalis uis ſeneſceret: ac propè ad nihilū ueniſſet. ueteri delicto haud implacabiles fore Romanos. nullam unquam gentem magis exorabilem, promptioremq; ueniæ dandæ fuiſſe. quoties rebellioni etiam maiorū ſuorum ignotum? Hæc ab ſe ait dicta. cæterum ab ipſo Gracchho eadem hæc audire malle eos præſentisq; contingere dextram: id pignus fidei ſecum ferre. Locum ſe concilijs edixiſſe à conſpectu amotum, haud procul à caſtris Romanis. ibi paucis uerbis tranſigi rem poſſe: ut omne nomen Lucanum in fide, ac ſocietate Romana ſit. Gracchus fraudem & ſermoni, & rei abeſſe ratus, ac ſimilitudine ueri captus, cum lictoribus ac turma equitum è caſtris profectus, duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubito exorti. & ne dubia proditio eſſet: Flauius his ſe adiungit. tela undiq; in Gracchum, atq; equites conijciuntur. Gracchus ex equo deſilit: idem cæteros facere iubet: hortaturq;: ut quod unū reliquum fortuna fecerit: id honeſtent uirtute. reliquum autem quid eſſet paucis à multitudine in ualle ſylua ac montibus ſepta circumuentis: præter mortem? id referre: utrum præſenti torpore pecorum modo inulti trucidentur: an toto animo à pauendo, expectandoq; euentu in impetum atq; iram uerſo, agentes audentesq;, perfuſi hoſtium cruore inter expirantium inimicorum cumulata

armaq́; & corpora cadant. Lucanum proditorem ac trãſfugam omnes peterent. qui eam uictimam præ ſe ad inferos miſiſſet: eum decus eximium, egregiumq́; ſolatium ſuæ morti inuenturum. Inter hæc dicta paludamento circũm læuum brachium intorto, (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maxime apta corpora Romanorum & cum undiq; ex altioribus locis in cauam uallem coniectus eſſet: transfiguntur. Gracchum iam nudatum præſidio uiuum capere Pœni nituntur. cæterum ille conſpicatus Lucanum hoſpitem inter cõfertos hoſteis adeo infeſtus inuaſit: ut parci ei ſine multorum pernicie non poſſet. Exanimem eum Mago extemplo ad Annibalem miſit, poniq́; cum captis ſimul faſcibus ante tribunal imperatoris iuſſit. Hæc uera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad campos, qui ueteres uocantur: periịt. Sunt qui in agro Beneuentano propè Calorem fluuium oſtendant à caſtris cum lictoribus, ac tribus ſeruis lauandi cã progreſſum, cum forte inter ſalicta innata ripis laterent hoſtes: nudum atq; inermem, ſaxisq́;, quæ uoluit amnis: propugnantem, interfectum. Sunt qui aruſpicum monitu quingentos paſſus à caſtris progreſſum, uti loco puro ea, quæ ante dicta prodigia ſunt: procuraret: ab inſidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumuentum ſcribant. adeo nec locus, nec ratio mortis in uiro tam claro & inſigni conſtat. Funeris quoq; Gracchi uaria fama eſt. Aliị in caſtris Romanis ſepultum ab ſuis: aliị ab Annibale (& ea uulgatior fama eſt) tradunt in ueſtibulo Punicorum caſtrorum rogum extructum eſſe: armatum exercitum decurriſſe cum tripudiịs Hiſpanorum, motibusq́; armorum & corporum ſuæ cuiq; genti

aſſuetis: ipſo Annibale omni rerum uerborumq; hono re exequias celebrante. Hæc tradunt: qui in Lucanis rei geſtæ authores ſunt. Si illis, qui ad Calorem fluuium interfectum memorant: credere uelis, capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt. eo delato ad Annibalē, miſſus ab eo confeſtim Carthalo: qui in caſtra Romana ad Cn. Cornelium quæſtorem deferret. is funus imperatoris in caſtris celebrantibus cum exercitu Beneuentanis fecit. Conſules agrum Campanum ingreſſi cum paſſim popularentur: eruptione oppidanorum, & magonis cum equitatu territi, ac trepidi ad ſigna milites palatos paſſim reuocarunt: & uixdum inſtructa acie fuſi, ſupra mille & quingentos milites amiſerunt. Inde ingens ferocia ſuperbæ ſuopte ingenio genti creuit: multisq; plijs laceſſebant Romanos. ſed intentiores ad cauendum conſules una pugna fecerat, incaute atque inconſulte inita. Reſtituit tamen his animos, & illis minuit audaciam parua una res. ſed in bello nihil tam leue eſt: quod non magnæ interdum rei momentum faciat. T. Quintio Criſpino Badius Campanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus. creuerat conſuetudo: quod æger Romæ apud Criſpinum Badius ante defectionem campanam liberaliter, comiterq; curatus fuerat. Tum Badius progreſſus ante ſtationes, quæ pro porta ſtabant: euocari Criſpinum iuſſit. quod ubi eſt Criſpino nuntiatum: ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria etiam in diſſidio publicorum fœderum priuati iuris, paulum à cæteris proceſſit. Poſtquam in conſpectum uenere: prouoco te, inquit, ad pugnam Criſpine, Badius. conſcendamus equos: ſummotisq; alijs, uter bello melior ſit decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait ho

ſtes deeſſe: in quibus uirtutem oſtendant. ſe ab eo, etiam ſi in acie occurrat: declinaturum: ne hoſpitali cæde dextrã uiolet. conuerſusq; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;: & ſe digna probra in inſontem iacere hoſpitalem hoſtem appellans ſimulantemq; parcere cui ſciat parem ſe non eſſe. ſi parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet: Badium Campanum T. Quintio Criſpino Romano palàm omnibus, duobus exercitibus audientibus, renuntiare hoſpitium. nihil ſibi cum eo conſociatũ: nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte: cuius patriam, ac penates publicos priuatoſq; oppugnatum ueniſſet. ſi uir eſſet: congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales: ne impune inſultare Campanum pateretur. itaq; tantum moratus, dum imperatores conſuleret: permitterent ne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare: permiſſu eorum arma cæpit: equumq; conſcendit: & Badium nomine compellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta eſt. infeſtis equis concurrêre. Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerũ Badio haſta transfixit: ſuper quẽ delapſum cum uulnere ex equo deſilijt: ut pedes iacentem conficeret. Badius prius quàm opprimeretur: parma atq; equo relicto, ad ſuos aufugit. Criſpinus equum, armaq; capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpolijs oſtentans, cum magna laude, & gratulatione militum ad conſules eſt deductus: laudatuſq; ibi magnifice: & donis donatus. Annibal ex agro Beneuẽtano caſtra ad Capuam cum mouiſſet: tertio poſt die quàm uenit, copias in aciem eduxit: haudquaquam dubius, quod Campanis abſente ſe paucos ante dies ſecunda fuiſſet pugna: quin multo minus ſe, ſuumq; toties uicto

rem exercitum ſuſtinere Romani poſſent. Cæterum po-
ſteaquam pugnari cœptum eſt: equitum maxime incurſu
cum iaculis obruerentur: laborabat Romana acies: donec
ſignum equitibus datum eſt: ut in hoſtem admitterent
equos. itaq; equeſtre prælium erat: cum procul uiſus Sem
pronianus exercitus, cui Cn. Cornelius quæſtor præerat:
utriq; parti parem metum præbuit: ne hoſtes noui aduen-
tarent. uelut ex compoſito utrinque ſignum receptui da-
tum: reductiq; in caſtra propè æquo marte deceſſerūt. plu
res tamen ab Romanis primo incurſu equitum ceciderunt.
Inde conſules, ut auerterent Capua Annibalem: no
cte, quæ ſecuta eſt: diuerſi, Fuluius in agrum Cumanū;
Claudius in Lucanos abijt. Poſtero die cum uacua caſtra
Romanorum, nuntiatum Annibali eſſet: & duobus ag-
minibus diuerſos abijſſe: incertus primo utrum ſequere-
tur, Appium inſtituit ſequi. Ille circunducto hoſte quà uo
luit, alio itinere ad Capuam redijt. Annibali alia in ijs
locis bene gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius
fuit cognomine Penula, inſignis inter primi pili centurio
nes & magnitudine corporis, & animi. Is perfunctus
militia, per P. Cornelium Sullam prætorem in ſenatum
introductus petit à patribus: uti ſibi quinq; millia militū
darentur: ſe peritum & hoſtis, & regionum, breui ope-
ræ pretium facturum: & quibus artibus ad id locorum
noſtri & duces, & exercitus capti forent: ijs aduerſus in
uentorem uſurum. Id non promiſſum magis ſtolide: q̄ ſto
lide creditum: tanquam eædem militares, & imperato-
riæ artes eſſent. Data pro quinq; octo millia militū: pars
dimidia ciues, pars ſocij. & ipſe aliquantum uoluntario-
rum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exerci-
tu in Lucanos peruenit: ubi Annibal nequicquā ſecutus

Claudium

Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt. quippe inter Annibalem ducem, & centurionem, exercituſq;, alterum uincendo ueteranum, alterum nouum totum, et magna ex parte etiam tumultuarium, ac ſemiermen. Vt *conſpecta inter ſe agmina ſunt: & neutra pars detrectauit pugnam extemplo inſtructæ acies. pugnatum tamen ut in nulla pari re duas amplius horas: concitata etiam, donec dux ſtetiſſet,* Romana *acie. Poſteaquã is non pro uetere fama ſolum, ſed etiam metu futuri dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ cladi ſupereſſet: obiectans ſe hoſtiũ telis cecidit: fuſa extemplo eſt* Romana *acies. ſed adeo ne fugæ quidem iter patuit, omnibus uijs ab equite inſeſſis: ut ex tanta multitudine uix mille euaſerint. cæteri paſſim alij alia peſte abſumpti ſunt.* Capua *à conſulibus interim ſumma ui obſideri cœpta eſt: quæq; in eam rem opus erant: comportabantur, parabanturq;.* Caſilinum *frumentum conuectum: ad uulturni oſtium, ubi nunc urbs eſt: caſtellum communitum: (ante* Fabius Maximus *munierat) præſidium impoſitum: ut & mare proximũ, & flumen in poteſtate eſſent.* In *ea duo maritima caſtella frumentũ, quod ex* Sardinia *nuper miſſum erat: quodq;* Mutius *prætor ex* Hetruria *coemerat: ab* Hoſtia *conuectum eſt: ut exercitui per hyemem copia eſſet.* Cæterum *ſuper eam cladem, quæ in* Lucanis *accepta erat:* Volonum *quoq; exercitus, qui uiuo* Graccho *ſumma fide ſtipendia fecerat: uelut exauthoratus morte ducis, ab ſignis diſceſſit.* Annibal *non* Capuam *neglectam, neq; in tanto diſcrimine deſertos uolebat ſocios: ſed proſpero ex temeritate unius* Romani *ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercituſq; opprimendi occaſionem imminebat.* Cn. Fuluium *prætorem apuli legati nunciabant, primo, dum ur-*

bes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem deſciuiſſent: oppugnaret: intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum, & milités præda impletos in tantam licentiam, ſecordiamq́; effuſos: ut nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cum ſæpe aliâs, tum paucis diebus ante expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliā caſtra mouit. Circa Herdoniam Romanæ legiones, & prætor Fuluius erant. quò ubi allatum eſt hoſtes aduentare: propè eſt factum: ut iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent. nec res ulla magis tenuit: quàm ſpes haud dubia, ſuo id arbitrio, ubi uellent, acturos. Nocte inſequenti Annibal, cum tumultuatum in caſtris, & pleroſq́; ferociter ſignum ut daret inſtitiſſe duci ad arma uocantes, ſciret: haud dubius proſperæ pugnæ occaſionem dari, tria millia expeditorum militum in uillis circa uepribusq́;, & ſyluis diſponit: qui ſigno dato ſimul omnes è latebris exilirent.: & Magonem, ac duo fermè millia equitum, quà fugam inclinaturam credebat: omnia itinera inſidere iubet. his nocte præparatis, prima luce in aciē copias educit. Nec Fuluius eſt cunctatus: non tam ſua ulla ſpe, quam militum impetu fortuito tractus. itaq; eadem temeritate, qua proceſſum in aciem eſt: iſtruitur ipſa acies ad libidinem militum forte procurrentium, conſiſtentiūq́; quo loco ipſorum tuliſſet animus: deinde per libidinē, aut metum deſerentium locum. prima legio, & ſiniſtra ala primo inſtructæ: et in longitudinem porrectæ acies: clamantibus tribunis: nihil introrſus roboris, ac uirium eſſe: & quacunq; impetum feciſſent: hoſtes perrupturos. nihil, quod ſalutare eſſet: non modo ad animum, ſed ne ad aures quidem admittebant. Et Annibal quidem haud quaquam ſimili exercitu, neq; ita inſtructo aderat. ergo

*ne clamorem quidem, atq; impetũ primum eorum Ro-
mani ſuſtinuere. Dux ſtultitia, et temeritate Cētenio par,
animo nequaquam comparandus, ubi rem inclinatam,
ac trepidantes ſuos uidit: equo arrepto cum ducentis fer-
mè equitibus effugit. cætera à fronte pulſa, à tergo atq;
alis circumuenta acies eo usq; eſt cæſa: ut ex duodeuigin-
ti millibus hominum duo millia haud amplius euaſerint.
caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia Ro
mam cum eſſent nuntiatæ: ingens quidem & luctus, &
pauor ciuitatem cæpit. ſed tamen quia conſules, ubi ſum-
ma rerum eſſet: ad id locorum proſpere gererent: minus
his cladibus commouebantur. Legatos ad conſules mittũt
C. Lectorium, M. Metilium: qui nuntiarent: ut reliquias
duorũ exercituum cum cura colligerent: darentq; operam:
ne per metum, ac deſperationem hoſti ſe dederent: (id qđ
poſt Cannenſem accidiſſet cladem) et ut deſertores de ex-
ercitu Volonum conquirerent. Idq; negotij P. Cornelio
datum: cui & delectus mandatus erat. isq; per fora, con-
ciliabulaq; edixit: ut conquiſitio Volonum fieret: ijq; ad
ſigna reducerentur. Hæc omnia intentiſſima cura acta.
Ap. Claudius conſul D. Iunio ad oſtium Vulturni, M.
Aurelio Cotta puteolis præpoſito, qui, ut quæq; naues ex
Hetruria, ac Sardinia acceſſiſſent: extēplo in caſtra mitte
rent frumentũ: ipſe ad Capuam regreſſus Q. Fuluiũ col-
legã inuenit Caſilino oĩa importantē, molientēq; ad op
pugnandam Capuam. Tum ambo conſules circunſede-
runt urbem: & Claudium Neronē prætorē ab Sueſſula
ex Claudianis caſtris exciuerunt. Is quoq; modico ibi præ
ſidio ad tenendũ locũ relicto, cæteris cum oĩbus copijs ad
Capuã deſcendit. ita tria pͦtoria circa Capuã erecta: treis
exercitus diuerſis partibus opus aggreſſi, foſſa uallóq;*

circundare urbem parant: & caſtella excitant modicis interuallis: multiſq; ſimul locis cum prohibentibus opera Campanis eo euentu pugnant: ut poſtremo portis, muroq; ſe contineret Campanus. Prius tamen, quàm hæc continuarentur opera legati ad Annibalem miſſi: qui quererentur: deſertam ab eo Capuam: ac propè redditam Romanis: obteſtarenturq;: ut tunc ſaltem opem non circũſeſſis modo, ſed etiam circunuallatis ferret. Conſulibus litteræ à P. Cornelio prætore miſſæ: ut prius quàm clauderent Capuam operibus: poteſtatem Campanis facerent: ut qui eorum uellent: exirent ab Capua: ſuaſq; res ſecum auferrent. liberos fore: ſuaq; omnia habituros: qui ante Idus Martias exiſſent. poſt eam diem quiq; exiſſent: quiq; ibi manſiſſent: hoſtium futuros numero. Ea pronunciata Campanis: atq; ita ſpreta: ut ultro dicerent contumelias: minarenturq;. Annibal ab Herdonia Tarentum duxerat legiones, ſpe aut ui, aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ. quod ubi parum proceſſit: ad Brunduſium flexit iter, prodi ſibi id oppidum ratus. ibi quoq; cum fruſtra tereret tempus: legati Campani ad eum uenerunt, querentes ſimul, orantesq;. quibus Annibal magnifice reſpondit: & antea ſoluiſſe obſidionem: & nunc aduentum ſuum conſules non laturos. cum hac ſpe dimiſſi legati uix regredi Capuam iam duplici foſſa, ualloq; cinctam potuerunt. Cum maxime Capua circunuallaretur: Syracuſarum quoq; oppugnatio ad finem uenit, præter quàm ui ac uirtute ducis exercituſq;, inteſtina etiam proditione adiuta. Nanq; Marcellus initio ueris icertus utrũ Agrigentum ad Himilconem, & Hippocratem uerteret bellum: an obſidione Syracuſas premeret: quanquam nec ui capi uidebat poſſe inexpugnabilem terreſtri ac mariti

mo ſitu urbem, nec ſame: quam propè liberi ab Carthagine commeatus alerent: tamen nequid inexpertum relinqueret: tráſfugas Syracuſanos (erant autem apud Romanos aliqui nobiliſſimi uiri, inter defectionem ab Romanis, quia ab nouis conſilijs abhorrebant: pulſi) colloquijs ſuæ partis tentare hominum animos iuſſit: & fidem dare: ſi traditæ forent Syracuſæ: liberos eos, ac ſuis legibus uicturos eſſe. Non erat colloquij copia: quia multorum animi ſuſpecti omnium curam, oculosq; conuerterant: nequid falleret tale admiſſum. Seruus unus exulũ pro transfuga intromiſſus in urbem, conuentis paucis, initium colloquendi de tali re fecit. deinde in piſcatoria qdam naui retibus operti: circumuectiq; ita ad caſtra Romana: collocutiq; cum transfugis. & idem ſæpius eodem modo alij, atq; alij. poſtremo ad octuaginta facti. & cũ iam compoſita omnia ad proditionem eſſent: indicio delato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditam nõ eſſe, necati omnes, & cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtquam hæc uana euaſerat: excæpit. Damaſippus quidam Lacedæmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippum Regem, captus ab Romanis nauibus erat. huius utiq; redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus: iam tum Ætolorum, cuius gentis ſocij Lacedæmonij erant: amicitiam affectantibus Romanis. Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maxime, atq; utriſq; opportunus locus ad portum Trogilorum propter turrim, quam uocant Galeagram: eſt uiſus. quò cum ſæpius commearent: unus ex Romanis ex propinquo murum contemplatus, numerando lapides, æſtimandoq; ipſe ſecum, qui in fronte paterent: ſimul altitudinem muri, quantum proxime coniectura

poterat permenſus, humilioremq́; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe, & uel mediocribus ſcalis ſuperabilem, ad Marcellum *rem defert.* Haud *ſpernenda res uiſa. ſed cum adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur: non poſſet: occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuntians: diem feſtum* Dianæ *per triduum agi: & quia alia in obſidione deſint: uino largius epulas celebrari, & ab* Epicide *præbito uniuerſæ plebi, & per tribus à principibus diuiſo.* Id *ubi accæpit* Marcellus: *cum paucis tribunorum militum collocutus, electiſq́; per eos ad rem tantam agendam audendamq́; idoneis centurionibus militibuſq́; & ſcalis in occulto cõparatis, cæteris ſignum dari iubet: ut mature corpora curarent: quietiq́; darent. nocte in expeditionem eundum eſſe.* Inde *ubi id tempus uiſum: quo die epulatis iam, uinoq́; ſatiatis, principium ſomni eſſet: ſigni unius milites ferre ſcalas iuſſit: & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti.* Vbi *ſine ſtrepitu, ac tumultu primi euaſerunt in murum: ſecuti ordine alij: cum priorum audacia dubijs etiam animum faceret.* Iam *mille armatorum cæperant partem: cum cæteræ admotæ pluribuſq́; ſcalis in murũ euadebant: ſigno ab* Hexapylo *dato: quò per ingentem ſolitudinem erat peruentum: quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti uino erant: aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerunt.* Propè Hexapylon *eſt portula. ea magna ui refringi cœpta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignum erat: & iam undiq́; non furtim, ſed ui aperte gerebatur res. quippe ad* Epipolas, *frequentẽ cuſtodijs locum peruentum erat: terrendiq́; magis hoſtes erant, q̃ fallendi, ſicut territi ſunt. nam ſimulac tubarum eſt audi*

tus cantus, clamorq; tenentium muros, partemq; urbis: omnia teneri cuſtodes rati, alij per murum fugere: alij ſalire de muro: præcipitariq; turba pauentium. magna pars tamen ignara tanti mali erat: et grauatis omnibus uino, ſomnoq;: & in uaſtæ magnitudinis urbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto Marcellus *omnibus copijs urbem ingreſſus, excitauit, conuertitq; omnes ad arma capiēda, opemq; ſi quam poſſent, iam captæ propè urbi ferendam. Epicides ab inſula, quam ipſi* Naſſon *uocant: citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiam cuſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret: occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora uero afferre, poſtquā conſpexit omnia circa* Epipolas *armis completa: laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus, retro in* Acradinam *agmen conuertit: nō tam uim, multitudinemq; hoſtium metuens: q̄ nequa inteſtina fraus p occaſionem oriretur: clauſaſq; ĩter tumultum* Acradinæ, *atq; inſulæ inueniret portas.* Marcellus *ut mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis urbem omnium fermè illa tēpeſtate pulcherrimam ſubiectam oculis uidit: illachrymaſſe dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim uetuſta gloria urbis.* Athenienſium *claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cū duobus clariſſimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cū* Carthaginienſibus *tanto cū diſcrimine geſta: tot, ac tam opulenti tyrāni, regeſq;: præter cæteros* Hiero, *cū recentiſſimæ memoriæ* Rex, *tum ante oīa, quæ uirtus ei fortunaq; ſua dederat: beneficijs in populum* Roma. *inſignis. ea cum uniuerſa occurrerent animo: ſubiretq; cogitatio: iam illa momento horæ arſura omnia: & ad cineres reditura: prius quàm ſigna* Acradi/

næ admoueret: præmittit Syracuſanos: qui inter præſidia Romana, ut ante dictum eſt: fuerant: ut alloquio leni per licerent hoſtes ad dedendam urbem. Tenebant Acradinæ portas, murosq; maxime transfugæ: quibus nulla erat per conditiones ueniæ ſpes. ij nec adire muros, nec alloq quenquam paſſi. itaq; Marcellus, poſtquam id incœptũ irritum fuit: ad Euryalum ſigna referri iuſſit. Tumulus eſt in extrema parte urbis uerſus à mari, uiæq; imminens ferenti in agros mediterraneaq; inſula percommodus ad commeatus excipiendos. Præerat huic arcæ Philodemus Argiuus ab Epicide impoſitus. ad quem miſſus à Marcello Soſis, unus ex interfectoribus tyranni, cum longo ſermone habito dilatus per fruſtrationẽ eſſet: retulit Marcello: tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe. Cum is diẽ de die differret: dum Hippocrates, atq; Himilco admouerent caſtra legionesq;: haud dubius, ſi in arcem accæpiſſet eos: delere Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus ut Euryalum neq; tradi, neq; capi uidit poſſe: inter Neapolim, & Thicam (nomina partium urbis, & inſtar urbium ſunt) poſuit caſtra: timens ne, ſi frequẽtia intraſſet loca: contineri à diſcurſu miles auidus prædæ non poſſet. Legati eò ab Thica, & Neapoli cum infulis, & uelamentis uenerunt, præcantes: ut à cædibus, & ab incendijs parceretur. De quorum precibus quàm poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus: nequis liberum corpus uiolaret: cætera prædæ futura. caſtraq; tectis parietum pro muro ſepta. portis regione platearum patentibus ſtationes, præſidiaq; diſpoſuit: ne quis in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt. refractisq; foribus cum omnia terrore, ac tumultu ſtrepe-

rent: à cædibus tamen tẽperatum eſt. rapinis nullus ante modus fuit: quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus, cum ſpes auxilij nulla eſſet: fide accepta, ut inuiolatus ad Epicidem rediret: deducto præſidio, tradidit tumulum Romanis.

Auerſis omnibus ad tumultum ex parte captæ urbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter uim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſſis non poſſet: cum trigintaquinq; nauibus ex portu Syracuſano profectus, libero mari uela in altum dedit: quinq; & L nauibus Epicidæ, & Syracuſanis relictis edoctisq; Carthaginienſibus, in quanto res Syracuſana diſcrimine eſſet: cũ C nauibus poſt paucos dies redit: multis (ut fama eſt) donis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recæpto, præſidioq; addito, una cura erat liber: nequa ab tergo uis hoſtium in arcem accepta incluſos, impeditosq; mœnibus ſuos turbaret. Acradinam inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis loca ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturum ſe circunſedit. Cum per aliquot dies quietæ ſtationes utrinq; fuiſſent: repente aduentus Hippocratis, & Himilconis, ut ultro undiq; oppugnarentur Romani: fecit. nam & Hippocrates caſtris ad magnum portum communitis, ſignoq; ijs dato, qui Acradinam tenebant: caſtra uetera Romanorum adortus eſt: quibus Criſpinus praeerat: & Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit: & claſſis Punica litori, quod inter urbem, & caſtra Romana erat: appulſa eſt: nequid præſidij Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultum tamen maiorem hoſtes præbuerunt, quàm certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantum à munimentis: ſed inſecutus etiam eſt trepide fugiẽ

tem: & Epicidem Marcellus in urbem compulit. ſatiſq; iam etiam in poſterum uidebatur prouiſum: ne quid ab repentinis eorum excurſionibus periculi foret. Acceſſit & peſtilentia, commune malum: quod facile utrorũq; animos auerteret à belli conſilijs. nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tñ magis extra urbẽ, q̃ in urbe, intoleranda uis æſtus per utraq; caſtra omnium fermè corpora mouit. & primo temporis ac loci uitio & ægri erant: & moriebantur. poſtea curatio ipſa, & contactus ægrorum uulgabat morbos: ut aut neglecti, deſertiq;, qui incidiſſent: morerentur: aut aſſidenteis, curanteiſq; eadem ui morbi repletos ſecum traherent: quotidianaq; funera, & mors ob omnium oculos eſſet: & undiq; dies, noctesq; ploratus audirentur. poſtremo ita aſſuetudine mali efferauerant animos: ut nonmodo non lachrymis, iuſtoq; comploratu proſequerẽtur mortuos: ſed ne efferrent quidem: aut ſepelirent: iacerentq; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimulem quoq; mortem expectantium: mortuiq; ægros, ægri ualidos cum metu, tum tabe, ac peſtifero odore corporum cõficerent. & ut ferro potius morerentur: quidam inuadebant ſoli hoſtium ſtationes. Multo tamen uis maior peſtis Pœnorum caſtra, quàm Romana, diu circunſedendo Syracuſas cœlo aquiſq; affecerat magis. Ex hoſtium exercitu Siculi ut primum uidêre ex grauitate loci uulgari morbos: in ſuas quiſq; propinquas urbes dilapſi ſunt. at Carthaginienſes, quibus nuſquam receptus erat: cũ ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internicionem omnes perierunt. Marcellus, ut tanta uis ingruebat mali: adduxerat in urbem ſuos: infirmaq; corpora tecta, & umbræ recreauerãt. multi tamen ex Romano exercitu eadem pe-

ſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri Punico exercitu, Sicu-
li, qui Hippocratis milites fuerant: haud in magna oppi-
da, cæterum & ſitu, & munimentis tuta, tria millia al-
teꝝ ab Syracuſis, alteꝝ quindecimꝰ ab oſtio, & commea-
tus è ciuitatibus ſuis comportabant: & auxilia accerſe-
bant. Interea Bomilcar iterum cũ claſſe profectus Car-
thaginem, ita expoſita fortuna ſocioꝝ, ut ſpem faceret.
non'ipſis modo ſalutarem opem ferri poſſe: ſed Romanos
quoq; in capta quodammodo urbe capi: perpulit ut one-
rarias naues quàm plurimas omni copia reꝝ honuſtas ſe-
cum mitterent: claſſemq́; ſuam augerent. Igitur centum
triginta nauibus longis, & ſeptuaginta onerarijs profe-
ctus à Carthagine ſatis proſperos uentos ad traijciendũ
in Siciliam habuit. ſed ijdem uenti ſuperare eum Pachy-
num prohibebant. Bomilcaris aduentus fama primo,
dein præter ſpem mora, cum gaudium, & metum inui-
cem Romanis, Syracuſanisq́; p̄buiſſet: Epicides metuens-
ne, ſi ꝑgerēt ijdē, q̄ tũ tenebant, ab ortu ſolis flare ꝑ dies
plures uēti: claſſis Punicã Africã repeteret: tradita Acra-
dina mercenarioꝝ militum ducibus, ad Bomilcarem naui-
gat. claſſem in ſtatione uerſam in Africam habentem,
atq; timentem nauale prælium, non tam quod impar ui-
ribus, aut numero nauium eſſet: (quippe etiam plures
habebat) quàm quod uenti aptiores Romanæ, quàm
ſuæ claſſi flarent: perpulit tandem: ut fortunam naualis
certaminis experiri uellet. Et Marcellus cum & Sicu-
lum exercitum ex tota inſula conciri uideret: & cum in-
genti commeatu claſſem Punicam aduentare: ne ſimul
terra, mariq́; incluſus urbe hoſtium urgeretur: quanq̃
impar numero nauium erat: prohibere aditu Syra-
cuſarum Bomilcarem conſtituit. Duæ claſſes infeſtæ ci

ca promontorium Pachynum ſtabant ubi primum tranquillitas maris in altum euexiſſet: concurſuræ. Itaq; cadẽte iam euro, *qui per dies aliquot ſæuierat:* prior Bomilcar *mouit. cuius prima claſſis petere altum uiſa eſt: quo facilius ſuperaret promontorium. cæterum poſtquam tendere ad ſe* Romanas *naues uidit: incertum qua ſubita territus re*, Bomilcar *uela in altum dedit: miſſisq; nuntijs* Heracleam, *qui onerarias naues retro in* Africam *repetere iuberent: ipſe* Siciliam *prætervectus*, Tarentum *petit.* Epicides *à tanta repente deſtitutus ſpe, ne in obſidionem magna ex parte captæ urbis rediret:* Agrigentũ *nauigat, expectaturus magis euentum, quàm inde quicquam moturus. Quæ ubi in caſtra* Siculorum *ſunt nuntiata:* Epicidẽ Syracuſis *exceſſiſſe: à* Carthaginienſibus *relictam inſulã: & propè iterum* Romanis *traditam: legatos de conditionibus dedendæ urbis, explorata prius per colloquia uoluntate eorum, qui obſidebantur: ad* Marcellum *mittunt. Cum haud fermè diſcreparet: quin quæ ubiq; regũ fuiſſent:* Romanorum *eſſent:* Siculis *cætera cum libertate, ac legibus ſuis ſeruarentur: euocatis ad colloquium ijs, quibus ab* Epicide *credita res erat: miſſos ſe ſimul ad* Marcellum, *ſimul ab eo ad exercitum* Siculorum *aiunt: ut una omnium, qui obſiderentur: quiq; extra obſidionẽ eſſent: fortuna eſſet: ne'ue alteri proprie ſibi paciſcerentur quicquam.* Recepti *deinde ab ijs, ut neceſſarios, hoſpitesq; alloquerẽtur: expoſitis, quæ pacta iam cum* Marcello *haberent: oblata ſpe ſalutis perpulere eos: ut ſecum præfectos* Epicidis Polycletum, *&* Philiſtionem, *&* Epicidem, *cui* Sydon *cognomen erat: aggrederentur.* Interfectis *ijs, & multitudine ad concionem conuocata, & inopiam, qua ipſi inter ſe fremere occulte ſoliti erant: con-*

queſti:quanquam tot mala urgerent:negarunt fortunam accuſandam eſſe:quod in ipſorum eſſet poteſtate, quandiu ea paterentur.Romanis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe charitatem Syracuſanorum,non odium. nam ut occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi, Hippocrate atq; Epicide audierint:tum bellum mouiſſe:& obſidere urbem cœpiſſe:ut crudeles Tyrannos eius,non ut ipſam urbem expugnarent. Hippocrate uero interempto,Epicide intercluſo ab Syracuſis,& præfectis eius occiſis, Carthaginienſibus omni poſſeſſione Siciliæ terra mariq; pulſis,quam ſuperaſſe cauſam Romanis:cur nō perinde,ac ſi Hiero ipſe uiueret, unicus Romanæ amicitiæ cultor:incolumes Syracuſas eſſe uelint? Itaq; nec urbi,nec hominibus aliud periculi, quàm ab ſemetipſis eſſe: ſi occaſionem reconciliandi ſe Romanis prætermiſiſſent:(eam autem,qualis illo momento horæ ſit: nullam deinde fore) ſi ſimul libertas ab impotentibus tyrannis apparuiſſet. Omnium ingenti aſſenſu oratio audita eſt. prætores tamen prius creari,quàm legatos nominari placuit.ex ipſorum deinde prætorum numero miſſi oratores ad Marcellum.quorum princeps, Neq; primo, inquit,Syracuſani à uobis defecimus: ſed Hieronymus, nequaquam tam in uos impius,quàm in nos:nec poſtea pacem tyranni cæde compoſitam Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regij Hippocrates atq; Epicides, oppreſſis nobis hinc metu,hinc fraude,turbauerunt. nec quiſquā dicere poteſt: aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe: quod pacis uobiſcum non fuerit. Nunc certe cæde eorum, qui oppreſſas tenebant Syracuſas:cum primum arbitrij noſtri eſſe cœpimus:extemplo uenimus ad tradenda arma:dedendos nos,urbem,mœnia:nullam recuſandā fortu

tunam: quæ impoſita à uobis fuerit. Gloriam captæ no-
biliſſimæ, pulcherrimæq; urbis Græcarum dij tibi dede-
runt Marcelle. qcqd unq̃ terra, mariq; memorandũ geſſi
mus: id tui triumphi titulo accedit. famæ ne credi malis,
quanta urbs à te capta ſit: q̃ poſteris quoq; eam ſpectacu-
lo eſſe. quò quisquis terra, quisquis mari uenerit: nunc
noſtra de Athenienſibus, Carthaginienſibusq; trophæa,
nũc tua de nobis oſtendat. * icolumesq; Syracuſas fami
liæ ueſtræ ſub clientela nominis Marcellorum, tutelaq;
habendas tradas. ne plus apud uos Hieronymi, quàm
Hieronis memoria momenti faciat: diutius ille multo ami
cus fuit, quàm hic hoſtis: & illius benefacta etiam præ-
ſenſiſtis: huius amentia ad perniciem tantum ipſius ua-
luit. Omnia & impetrabilia, & tuta erant apud Ro-
manos. inter ipſos plus belli, ac periculi erat. nanq; trans-
fugæ tradi ſe Romanis, rati mercenariorum quoq; mili-
tum auxilia in eundem compulere metum. arreptisq; ar
mis prætores primum obtruncant: inde ad cædem Syra
cuſanorum diſcurrunt: quosq; fors obtulit: irati interfece-
runt: atq; omnia, quæ in promptu erant: diripuere. tum,
ne ſine ducibus eſſent: ſex præfectos creauere: ut terni A-
cradinæ, ac Naſſo præeſſent. Sedato tandem tumultu exe
quentibus ſciſcitando mercenarijs, quæ acta cum Roma-
nis eſſent: dilucere id quod erat, cœpit: aliam ſuam, ac
transfugarum cauſam eſſe. In tempore legati à Marcello
redierunt: falſa eos ſuſpicione incitatos memorantes: nec
cauſam expetendæ pœnæ eorum ullam Romanis eſſe.
Erat ex tribus Acradinæ præfectis Hiſpanus, Mericus
nomine. ad eum inter comites legatorum de induſtria
unus ex Hiſpanorum auxiliaribus eſt miſſus. qui ſine ar
bitris Mericum nactus, primum quo in ſtatu reliquiſſet

Hiſpaniam (& nuper inde uenerat) exponit.omnia Romanis ibi obtineri armis.poſſe eum, ſi operæpretium faciat:principem populariwm eſſe: ſeu militare cum Romanis,ſeu in patriam reuerti libeat.contra, ſi malle obſideri pergat: quàm ſpem eſſe terra mariq; clauſo? Motus his Mericus, cum legatos ad Marcellum mitti placuiſſet: fratrem inter eos mittit.qui per eundem illum Hiſpanũ ſecretus ab alijs ad Marcellum deductus,cum fidem accepiſſet:compoſuiſſetq; agendæ rei ordinem:Acradinam redit.Tum Mericus,ut ab ſuſpicione proditionis auerteret omnium animos:negat ſibi placere legatos commeare ultro,citroq;.neq; recipiendum quenquam:neq; mittendũ. & quo intentius cuſtodiæ ſeruentur:opportuna loca diuidēda præfectis eſſe:ut ſuæ quiſq; partis tutandæ reus ſit. Omnes aſſenſi ſunt partibus diuidendis.ipſi regio euenit ab Arethuſa fonte uſq; ad oſtium magni portus. id ut ſcirent Romani, fecit.Itaq; Marcellus nocte nauim onerariam cum armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iuſſit:exponiq; milites regione portæ:quæ propè fontem Arethuſam eſt.Hoc cum quarta uigilia factum eſſet: expoſitoſq; milites porta, ut conuenerat, recæpiſſet Mericus: luce prima Marcellus omnibus copijs mœnia Acradinæ aggreditur: ita ut non eos ſolum, qui Acradinam tenebant: in ſe conuerteret: ſed ab Naſſo etiam agmina armatorum concurrerent, relictis ſtationibus ſuis, ad uim & impetum Romanorum arcendum. In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ iam ante,circumuectæq; ad Naſſum armatos exponunt.qui improuiſo adorti ſemiplenas ſtationes, & adapertas fores portæ, qua paulo ante excurrerant armati: haud magno certamine Naſſum cæpere, deſertam trepidatione & fuga cuſtodũ.

neq; ullis minus præſidij, aut pertinaciæ ad manendum, quàm transfugis fuit: quia ne ſuis quidem ſatis credentes ſe, medio certamine effugerunt. Marcellus *ut captam eſſe* Naſſum *didicit:&* Acradinæ *regionem unam teneri:*Mericumq; *præſidio ſuis adiunctum: receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama maior, quàm res erat: diriperentur.* Suppreſſo *impetu militum, & ijs, qui in* Acradina *erant: transfugis ſpatium, locusq; fugæ datus eſt: &* Syracuſani *tandem liberi metu, portis* Acradinæ *apertis, oratores ad* Marcellum *mittunt: nihil petentes aliud, q̃ incolumitatem ſibi liberisq; ſuis.* Marcellus *concilio aduocato, & adhibitis etiam* Syracuſanis, *qui per ſeditiones pulſi ab domo intra præſidia* Romana *fuerant: reſpondit: non plura per annos quinquaginta beneficia* Hieronis, *quàm paucis his annis maleficia eorum, qui* Syracuſas *tenuerint: erga populum* Romanum *eſſe. ſed pleraq; eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq; ruptorum ipſos ab ſe grauiores multo, quàm populus* Romanus *uoluerit: pœnas exegiſſe.* Se *quidem tertium annum circunſedere* Syracuſas: *non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet: ſed ne transfugarum duces captam, & oppreſſam tenerent.* Quid *potuerint* Syracuſani *facere, exemplo uel eos* Syracuſanorum *eſſe: qui intra præſidia* Romana *fuerint: uel* Hiſpanum *ducem* Mericum: *qui præſidium tradiderit: uel ipſorum* Syracuſanorum *poſtremo ſerum quidem, ſed forte conſilium.* Omnium *ſibi laborum, periculorumq; circa mœnia* Syracuſana *terra, mariq; tandiu exhauſtorum nequaquam tantum fructum eſſe: quàm capere* Syracuſas *potuiſſe.* Inde *quæſtor cum præſidio ad* Naſſum *ad accipiendam pecuniam regiam, cuſtodiendamq; miſſus. diripiendaq; urbs militi data eſt: cuſtodibus*

diuiſis per domos eorum, qui intra præſidia Romana fuerunt. Cum multa iræ, multa inuidiæ, auaritiæq; fœda exempla ederẽtur: Archimedem memoriæ proditum eſt, in tanto tumultu, quantum capta urbs in diſcurſu diripiẽtium militum ciere poterat: intentum formis, quas in puluere deſcripſerat: ab ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægre id Marcellum tuliſſe: ſepulturæq; curam habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori, præſidioq; nomen, ac memoriam eius fuiſſe. Hoc maxime modo Syracuſæ captæ. in quibus prædæ tantum fuit: quantum uix capta Carthagine tum fuiſſet: cum qua uiribus æquis certabatur. Paucis ante diebus, quàm Syracuſæ caperentur: T. Octacilius cum quinqueremibus octuaginta Vticã ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portum intraſſet: onerarias frumento honuſtas cæpit: egreſſusq; in terram, depopulatus eſt aliquantum agri circa Vticam: prædamq; omnis generis retro ad naues egit: Lilybæum tertio die, quàm inde profectus erat: cum centum triginta onerarijs nauibus frumento, prædaq; honuſtis rediit: idq; frumentum extemplo Syracuſas miſit. quod ni tam in tẽpore ſubueniſſet: uictoribus, uictisq; pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadem æſtate in Hiſpania, cum biennio ferme nihil admodum memorabile factum eſſet: conſilijsq; magis, quàm armis bellum gereretur: Romani imperatores egreſſi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatum: omniumq; in unum congruerunt ſententiæ: quando ad id locorum id modo actum eſſet: ut Aſdrubalem tendentem in Italiam retinerent: tempus eſſe id iam agi: ut bellum in Hiſpania finiretur. & ſatis ad id uirium credebant acceſſiſſe, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma excitata. Tres exercitus erant. Aſdru-

bal Giſgonis filius, & Mago coniunctis caſtris quinq; fermè dierũ iter ab Romanis aberãt. Propior erat Amilcaris filius Aſdrubal, uetus in Hiſpania imperator. ad urbem nomine Anitorgin exercitum habebat. Eum uolebant prius opprimi duces Romani: & ſpes erat ſatis ſuperq; ad id uirium eſſe. illa reſtabat cura: ne fuſo eo perculſi alter Aſdrubal, & Mago in auios ſaltus monteſq; recipientes ſeſe, bellum extraherent. Optimum igitur rati diuiſis bifariam copijs totius ſimul Hiſpaniæ amplecti bellum, ita inter ſe diuiſerunt: ut P. Cornelius duas partes exercitus Romanorum, ſociorumq; aduerſus Magonem duceret, atq; Aſdrubalem: Cn. Cornelius cum tertia parte ueteris exercitus Celtiberis adiunctis cum Aſdrubale Barchino bellum gereret. Vnà profecti ambo duces exercitusq; Celtiberis prægredientibus, ad urbem Anitorgin in conſpectu hoſtium, dirimente amne, ponunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cum quibus ante dictum eſt copijs. ſubſtitit. Et P. Scipio profectus ad deſtinatam belli partem. Aſdrubal poſt quàm animaduertit exiguum Romanum exercitum in caſtris: & ſpem omnem in Celtiberorum auxilijs eſſe: peritus omnis barbaricæ, & præcipue omnium earum gentium, in quibus per tot annos militabat perfidiæ: facili linguæ commercio, cum utraq; caſtra plena Hiſpanorum eſſent: per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cum Celtiberorum principibus: ut copias inde abducant. Nec atrox uiſum facinus: (non enim ut in Romanos uerterent arma, Agebatur) & merces, quanta uel pro bello ſatis eſſet: dabatur: ne bellum gererent: & cum quies ipſa, tum reditus domum, fructuſq; uidendi ſuos, ſuaq;, grata uulgo erant. itaq; non ducibus facilius, quàm multitudini perſuaſum eſt. ſimul ne metus

quidem ab Romanis erat, quippe tam paucā ſe ne retine-rent. Id quidem cauendum ſemper Romanis ducibus erit: exemplaq; hæc uere pro documentis habenda: ne ita externis credant auxilijs: ut non plus ſui roboris, ſuarūq; proprie uirium in caſtris habeant. Signis repente ſublatis Celtiberi abeunt: nihil aliud quærentibus cauſam, obteſtantibusq; ut manerent Romanis reſpondentes: q̄ domeſtico ſe auocari bello. Scipio poſtquam ſocij nec precibus, nec ui retineri potterant: nec ſe aut parem ſine illis hoſti eſſe: aut fratri rurſus coniungi uidit poſſe: nec ullum aliud ſalutare conſilium in promptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit: in id omni cura intentus: ne cubi hoſti æquo ſe committeret loco: qui tranſgreſſus flumen propè ueſtigijs abeuntium inſiſtebat. Per eoſdem dies P. Scipionem par terror, periculum maius ab nouo hoſte urgebat. Maſaniſſa erat iuuenis: qui eo tempore erat ſocius Carthaginienſium: quem deinde clarum, potentemq; Romana fecit amicitia. Is tū cū equitatu Numidarum aduenienti P. Scipioni occurrit: & deinde aſſidue dies, noctesq; infeſtus aderat: ut non uagos tantum procul à caſtris lignatum, pabulatumq; progreſſos exciperet: ſed ipſis obequitaret caſtris: inuectusq; in medias ſæpe ſtatiões oī dīligentī tumultu turbaret. noctibus quoq; ſæpe incurſu repentino in portis, ualloq; trepidatum eſt: nec aut locus, aut tempus ullum uacuū à metu ac ſolicitudine erat Romanis. compulſisq; intra uallum, adēpto rerum omnium uſu, cum propè iuſta obſidio eſſet: futuramq; arctiorem eam appareret: ſi ſe Indibilis, quem cum ſeptem millibus & quingentis Sueſſanorum aduentare fama erat: Pœnis cō iunxiſſet: dux cautus & prudens Scipio uictus neceſſitatibus temerarium capit conſilium: ut nocte Indibili ob-

uiam iret:& quocunq; occurriſſet loco: prælium conſere/ ret. Relicto igitur modico præſidio in caſtris, præpoſitoq; T. Fonteio legato, media nocte profectus cum obuijs hoſti bus manus conſeruit. Agmina magis, q̃ acies pugnabant. ſupior tamen, ut in tumultuaria pugna Romanus erat. cæterum & equites Numidæ repente, quos feſelliſſe ſe dux ratus erat: ab lateribus circunfuſi magnum terrorem intu lere. Contracto aduerſus Numidas certamine nouo, ter/ tius inſuper aduenit hoſtis, duces Pœni aſſecuti ab tergo iam pugnantes. ancepsq; prælium Romanos circunſtete/ rat: incertos in quem potiſſimum hoſtē, quam'ue in par/ tem conferti eruptionem facerent. Pugnanti, hortantiq; imperatori, & offerenti ſe, ubi plurimus labor erat: la/ tus dextrum lancea traijcitur. cuneusq; is hoſtium, qui in confertos circa ducem impetum fecerat: ut exanimem, labentemq; ex equo Scipionem uidit: alacres gaudio cum clamore per totam aciem nuntiantes diſcurrunt: impera/ torem Romanum cecidiſſe. Hæc peruagata paſſim uox, ut & hoſtes haud dubie pro uictoribus, & Romani pro uictis eſſent: fecit. Fuga confeſtim ex acie duce amiſſo fieri cœpta eſt. cæterum ut ad erumpendum inter Numidas, aliaq; leuium armatorū auxilia haud difficilis res erat: ita effugere tantum equitum, æquantiumq; equos uelocı/ tate peditum, uix poterant, cæſiq; prope plures in fuga, q̃ in pugna ſunt. nec ſuperfuiſſet quiſquam: ni præcipiti iā ad ueſperum die nox interueniſſet. Haud ſegniter inde duces Pœni fortuna uſi, confeſtim è prælio, uix neceſſaria quiete data militibus, ad Aſdrubalem Amilcaris citatum agmen rapiunt: non dubia ſpe, cum copias coniunxiſſent: debellari poſſe. Quò ubi eſt uentum: inter exercitus, du/ ceſq; uictoria recenti lætos gratulatio ingens facta: impe/

ratore tanto cum omni exercitu deleto, & alteram pro haud dubio parem uictoriam expectantes. Ad Romanos *nondum quidem fama tantæ cladis peruenerat: ſed tamen mœſtum quoddam ſilentium erat, & tacita diuinatio: qualis iam præſagientibus animis imminentis mali eſſe ſolet.* Imperator *ipſe, præterquam quod ab ſocijs ſe deſertum hoſtium tantum auctas copias ſentiebat: coniectura etiam, & ratione ad ſuſpicionem accepta cladis, quàm ad ullam bonam ſpem pronior erat.* Quonam *modo enim* Aſdrubalem, *ac* Magonem, *niſi defuncto ſuo fratre bello, ſine certamine adducere exercitum potuiſſe? quo modo autem non obſtitiſſe? aut ab tergo non ſecutum fratrem? ut, ſi prohibere quo minus in unum coirent & duces; & exercitus hoſtium, non poſſet: ipſe certe cum fratre commungeret copias.* His *anxius curis id modo eſſe ſalutare in præſens credebat: cedere inde quantum poſſet. & inde una nocte ignaris hoſtibus, & ob id quietis, aliquantum emenſus eſt iter.* Luce *ut ſenſerunt profectos hoſtes: præmiſſis* Numidis, *quàm poterant maxime citato agmine ſequi cœperunt. ante noctem aſſecuti* Numidæ, *nunc ab tergo, nũc in latera concurſantes. Conſiſtere cœperũt, ac tutari agmen quantum poſſent. tamen tuto ut ſimul pugnarent: procederentq́;,* Scipio *hortabatur: prius quàm pedeſtres copiæ aſſequerentur. cæterum nunc agendo, nunc ſuſtinendo agmen, cum aliquandiu haud multum procederetur: & nox iam inſtaret: reuocat è prælio ſuos* Scipio: *& collectos in tumulum quendam, non quidem ſatis tutum, preſertim agmini perculſo, editiorem tamen, quàm cætera circa erant: ſubducit. Ibi primo impedimentis, & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus incurſantium* Numidarum at-

cebant. dein poſtquam toto agmine tres imperatores cũ tribus iuſtis exercitibus aderant: apparebatq; parum armis ad tuendum locum ſine munimento ualituros eſſe: circunſpectare, atq; agitare dux cœpit: ſi quomodo poſſet uallum circum inijcere. ſed erat adeo nudus tumulus, & aſperi ſoli: ut nec uirgulta uallo cædendo, nec terra ceſpiti faciundo, aut ducendæ foſſæ, alij'ue ulli operi apta inueniri poſſet: nec fermè quicquam ſatis arduum, aut abſciſſum erat: quod hoſti aditum, aſcenſum'ue difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa. ut tamen aliquam imaginem ualli obijcerent: clitellas illigatas oneribus uelut ſtruentes ad altitudinem ſolitam circundabãt: cumulo ſarcinarum omnis generis obiecto, ubi ad moliẽdum clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtquam aduenere: in tumulum quidem perfacile agmen erexere. munitionis uero facies noua primo eos uelut miraculo quodam tenuit: cum duces undiq; uociferarẽtur: quid ſtarẽt? & non ludibrium illud uix fœminis, pueris'ue morandis ſatis ualidum diſtraherent, diriperentq;? captum hoſtem teneri latentem poſt ſarcinas. Hæc contemptim duces increpabant. cæterum neq; tranſilire, neq; moliri onera obiecta, nec cædere ſtipatas clitellas, ipſisq; obrutas ſarcinis, facile erat. Tardatis diu cum amoliti obiecta onera armatis dediſſent uiam: pluribusq; idem partibus fieret: capta iã undiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à uictoribus paſſim cædebantur. Magna pars tamen militum, cum in propinquas refugiſſet ſyluas: in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat: perfugerunt. Cn. Scipionem alij in tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradunt. alij cum paucis in propinquam caſtris turrim perfugiſſe. hanc igni circundatam: atq; ita exuſtis fo

ribus, quas nulla moliri potuerunt ui captam: omnesq; in tus cum ipſo imperatore occiſos. Anno octauo poſtquam in Hiſpaniam uenerat, Cn. Scipio, unde trigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum nō Romæ maior, quàm per totam Hiſpaniam fuit. quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſſi, & alienata prouincia, et publica trahebat clades. Hiſpaniæ ipſos lugebant, deſyderabantq; duces. Cneum tamen magis: quod diutius præfuerat ijs: priorq; & fauorem occupauerat: & ſpecimen iuſtitiæ, temperantiæq; Romanæ primus dederat. Cum deletus exercitus, amiſſaq; Hiſpania uideretur: uir unus res pditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimij filius, eques Romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenij aliquanto quàm pro fortuna, in qua erat natus: maioris ad ſummam indolem acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibusdam de præſidijs deductis, haud contemnendum exercitum fecerat: iunxeratq; cum T. Fonteio P. Scipionis legato. Sed tantum præſtint eques Romanus autboritate inter milites, atq; honore: ut caſtris citra Iberum communitis, cum ducem exercituum comitijs militaribus creari placuiſſet: ſubeuntes alij alijs in cuſtodiam ualli, ſtationesq;, donec per omnes ſuffragium iret: ad L. Martium cuncti ſummam imperij detulerunt. Omne inde tempus (exiguum id fuit) muniendis caſtris conuehendisq; commeatibus conſumptum: & omnia imperia milites cum impigre, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæterum poſtquam Aſdrubalē Giſgonis uenientē ad reliquias belli delēdas tranſiſſe Iberū, & appropinquare allatum eſt: ſignumq;

pugnæ propoſitum ab nouo duce milites uiderunt: recor dati, quos pauloante imperatores habuiſſent: quibusq; & ducibus, & copijs freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent: flere omnes repente: & offenſare capita: & alij manus ad cœlum tendere, deos incuſantes: alij ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim ducem implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo minitante & increpante Martio: quod in muliebres, & inutiles ſe proiecißent fletus, potius q̃ ad tutandos ſemetipſos, & rempublicam ſecum acuerent animos: & ne inultos imperatores ſuos iacere ſinerent: cum ſubito clamor, tubarumq; ſonus (iam enim prope uallum hoſtes erant) exauditur. inde uerſo repente in irā luctu, diſcurrunt ad arma: ac uelut accenſi rabie diſcurrūt ad portas: & in hoſtem negligenter, atq; incompoſite uenientem incurrunt. Extemplo improuiſa res pauorem incutit pœnis. mirabundiq;, unde tot hoſtes tam ſubito exorti prope deleto exercitu forent: unde tanta audacia, tanta fiducia ſui uictis, ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus caſis extitiſſet: quis caſtris pręeſſet: quis ſignū dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opinata primo omnium incerti, ſtupenteſq; referunt pedem: dein ualida impreſſione pulſi terga uerterunt. & aut fugientium cædes fœda fuiſſet: aut temerarius, pericoloſusq; ſequentiū impetus: ni Martius propere receptui dediſſet ſignum: obſiſtensq; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe retinēs, concitatam repreſſiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædisq;, & ſanguinis reduxit. Carthaginienſes trepide primo ab hoſtium uallo acti, poſtq̃ neminem inſequi uiderunt, metu ſubſtitiſſe rati, contemptim rurſus, & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par negligentia in caſtris

cuſtodiendis fuit. nam etſi propinquus hoſtis erat: tamen reliquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hoſtes eſſent exploratis ijs Martius ad cõſilium prima ſpecie temerarium magis, quàm audax animum ad iecit, ut ultro caſtra hoſtium oppugnaret: ſimul facilius eſſe ratus unius Aſdrubalis expugnari caſtra: quàm, ſi ſe rurſus tres exercitus, ac tres duces iunxiſſent: ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſſiſſet cœptis: recepturũ ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet: tamen ultro inferendo arma contemptum ſui dempturum. ne tamen ſubita res, & nocturnus terror etiam num ſuæ fortunæ conſilium perturbaret: alloquendos, adhortandoſq; ſibi milites ratus, concione aduocata ita diſſeruit. Vel mea erga imperatores noſtros uiuos, mortuoſq; pietas, uel præſens omnium ueſtrum milites fortuna fidem cuiuis facere poteſt: mihi hoc imperium, ut amplum indicio ueſtro, ita re ipſa graue, ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi metus mœrorem obſtupefaceret: uix ita compos mei eſſem: ut aliqua ſolatia inuenire ægro animo poſſem: cogor ueſtrã omnium uicem (quod difficillimum in luctu eſt) unus conſolari. & ne tum quidem, ubi quonam modo has reliquias duorum exercituum patriæ conſeruare poſſim: cogitãdum eſt: auertere animum ab aſſiduo mœrore libet. præſto eſt enim acerba memoria: & Scipiones me ambo dies, nocteſq; curis, iſomnijſq; agitant: & excitant ſæpe ſomno: neu ſe, neu inuictos per octo ãnos in ijs terris milites ſuos, cõmilitones ueſtros, neu rempublicam patiar inultam: & ſuam diſciplinam, ſuaq; inſtituta ſequi iubent. Et ut imperijs uiuorum nemo obedientior me uno fuerit: ita poſt mortem ſuam, quod quaq; in re facturos illos fuiſſe

maxime cenſeam:id optimum ducere uos quoq; uelim milites:non lamentis,lachrymiſq; tanquam extinctos proſequi:(uiuunt enim, uigentq; fama rerum geſtarum)ſed quotieſcunq; occurret memoria illorum: uelut ſi adhortantes ſignumq; dantes uideatis eos: ita prælia inire. Nec alia profecto ſpecies heſterno die oculis,animiſq; ueſtris oblata memorabile illud edidit prælium:quo documentum dediſtis hoſtibus: non cum Scipionibus extinctum eſſe nomen Romanum: & cuius populi uis, atq; uirtus non obruta ſit Cannenſi clade: ex omni profecto ſæuitia fortunæ emerſuram eſſe. Nunc, qui tantum auſi eſtis ſponte ueſtra:experiri libet quantum audeatis duce ueſtro authore.non enim heſterno die cum ſignum receptui dedi, ſequentibus effuſe uobis turbatum hoſtem: frangere audaciam ueſtram,ſed differre in maiorem gloriam,atq; opportunitatem uolui: ut poſtmodum præparati incautos, armati inermes,atq; etiam ſopitos,per occaſionem aggredi poſſetis.Nec huius occaſionis ſpem milites forte temere, ſed ex re ipſa conceptam habeo. À uobis quoq; profecto ſiquis quærat:quonam modo pauci à multis,uicti à uictoribus caſtra tutati ſitis:nihil aliud reſpondeatis, quàm idipſum:timentes uos,omnia & operibus firmata habuiſſe:& ipſos paratos,inſtructoſq; fuiſſe. Et ita ſe res habet.ad id,quod ne timeatur fortuna facit: minime tuti ſunt homines. quia quod neglexeris: incautum,atq; apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes:quàm ne obſeſſi modo ipſi,atq; oppugnati,caſtra ſua ultro oppugnemus. Audeamus quod credi non poteſt auſuros nos.eo ipſo,quod difficillimum uidetur:facillimum erit.Tertia uigilia noctis ſilẽti agmine ducam uos.exploratum habeo: non uigiliarum ordinem,

non ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra cæperit. tum inter torpidos ſomno, pauenteisq; ad nec opinatum tumultum, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur: à qua uos heſterno die reuocatos ægre ferebatis. Scio audax uideri conſilium. ſed in rebus aſperis, & tenuibus fortiſſima quæq; conſilia tutiſſima ſunt. quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas: cunctatus paulum fueris: nequicquam mox omiſſam quæraris. Vnus exercitus in propinquo eſt: duo haud procul abſunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt. & iam tentaſtis ueſtras, atq; illorum uires. ſi diem proferimus: & heſternæ eruptionis fama contenti deſierimus: periculum eſt ne omnes duces, omnesq; copiæ conueniant. tres deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtium: quos Cn. Scipio incolumi exercitu non ſuſtinuit? Vt diuidendo copias periere duces noſtri: ita ſeparati, ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia belli gerendi uia nulla eſt. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus. Ite dijs bene iuuantibus: corpora curate: ut integri, uigentesq; eodē animo in caſtra hoſtium irrumpatis: quo ueſtra tutati eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouum conſilium: & quo audacius erat: magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum conſumptū: & maior pars noctis quieti data eſt. quarta uigilia mouere. Erant ultra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtantes aliæ copiæ Pœnorum. Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors Romana arte Punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæteræ copiæ ſilenti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cum ſtatio nulla pro portis, neq;

in uallo cuſtodiæ eſſent: uelut in ſua caſtra, nullo usquã obſiſtente, penetrauere. inde ſigna canunt: & tollitur clamor, pars ſemiſopitos hoſtes cædunt. pars ignes caſis ſtramento arido tectis iniiciunt. pars portas occupant: ut fugam intercludant. hoſtis ſimul ignis, clamor, cædes, uelut alienatos ſenſibus, nec audere, nec prouidere quicquã ſinunt. incidunt inermes inter cateruas armatorum. alij ruunt ad portas. alij obſeptis itineribus ſuper uallum ſaliunt. & ut quisq; euaſerat: protinus ad caſtra altera fugiunt. ubi à cohorte, & equitibus ex occulto prorumpentibus circumuenti, caſiq; ad unum omnes ſunt. quanquã etiã, ſi quis ex ea cæde effugiſſet: adeo raptim captis propioribus caſtris in altera tranſcurſum caſtra ab Romanis eſt: ut præuenire nuntius cladis non poſſet. ibi uero quo longius ab hoſte aberant: & quia ſub lucem pabulatum, lignatum, & prædatum quidam dilapſi fuerant: neglecta magis omnia, ac ſoluta inuenere: arma tantum in ſtationibus poſita: milites inermes, aut humi ſedentes, accubantesq;, aut obambulantes ante uallum, portasq;. Cum his tam ſecuris, ſolutisq; Romani calentes adhuc ab recenti pugna, feroceſq; uictoria prælium ineunt. itaq; nequaquã reſiſti in portis potuit. intra portas, concurſu ex totis caſtris ad primum clamorem, & tumultu facto, atrox prælium oritur. diuq; tenuiſſet: ni cruenta ſcuta Romanorum uiſa indicium alterius cladis Pœnis, atq; inde pauorem iniecißent. hic terror in fugam auertit omnes. effuſiq;, quà iter eſt: niſi quos cædes oppreſſit: exuuntur caſtris. Ita nocte, ac die bina caſtra hoſtiũ expugnata ductu L. Martij. Ad triginta ſeptem millia hoſtium cæſa, author eſt Claudius: qui annales Acilianos ex Græco in Latinum ſermonem uertit: captos ad mille octingentos triginta: prædam in-

gentem partam: in ea fuiſſe clypeum argenteum pondo centũ triginta octo cum imagine Barchini Aſdrubalis. Valerius Antias una caſtra Magonis capta tradit: ſeptem millia cæſa hoſtium: altero prælio eruptione pugnatum cum Aſdrubale: decem millia occiſa: quatuor millia trecentos triginta captos. Piſo quinq; millia hominum, cum Mago cedenteis noſtros effuſe ſequeretur: cæſa ex inſidijs ſcribit. Apud omnes magnum nomen Martij ducis eſt. et ueræ gloriæ eius etiam miracula addunt: flammam ei cõcionanti fuſam è capite ſine ipſius ſenſu cum magno pauore circunſtantium militum. monumentumq; uictoriæ eius de Pœnis usq; ad incenſum Capitolium fuiſſe in tẽplo clypeum Martium appellatum, cum imagine Aſdrubalis. Quietæ deinde aliquandiu in Hiſpania res fuere: utriſq; poſt tantas accæptas inuicem, illatasq; clades cunctantibus periculum ſummæ rerum facere. Dum hæc in Hiſpania geruntur. Marcellus captis Syracuſis cum cætera in Sicilia tanta fide atq; integritate compoſuiſſet: ut nõ modo ſuam gloriam, ſed etiam maieſtatem populi Romani augeret: ornamenta, ſigna urbis, tabulasq;, quibus abundabant Syracuſæ: Romam deuexit. Hoſtium quidẽ illa ſpolia: & parta belli iure. Cæterum inde primum initium mirãdi Græcarum artium opera, licentiaq; hinc ſacra, profanaq; omnia uulgo ſpoliandi, factum eſt. quæ poſtremo in Romanos deos templum idipſum primum, quod à Marcello eximie ornatum eſt: uertit. uiſebantur. n. ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcello tẽpla, propter excellentia eius generis ornamenta: quorum perexigua pars comparet. Legationes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eum conueniebant. diſpar ut cauſa earum, ita conditio erat. Qui ante captas Syracuſas, aut nõ

deſciuerant: aut redierant in amicitiam: ut ſocij fideles accepti, cultiq́;. quos metus poſt captas Syracuſas dedide rat: ut uicti à uictore leges acceperunt. Erant tamen haud parua reliquiæ belli circa Agrigentũ Romanis: Epicides, et Hanno, duces reliqui prioris belli, & tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis miſſus, Libyphœnicus generis Hipponatis, (Mutinẽ populares uocabant) uir impiger, & ſub Annibale magiſtro omneis belli artes e/ doctus. Huic ab Epicide, & Hannone Numidæ dati au xiliares. cum quibus ita peruagatus eſt hoſtium agros: ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumq́; in tempore cuiq; auxilium, adijt: ut breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui: nec ſpes alia maior apud fauentes rebus Carthaginienſium eſſet. Itaq; incluſi ad id tempus mœnibus Agrigenti dux Pœ/ nus, Syracuſanusq́;, non tam conſilio Mutinis, q̃ fiducia; magis auſi egredi extra muros, ad Himeram amnem po ſuerunt caſtra. Quod ubi perlatum ad Marcellum eſt: ex/ templo copias mouit: & ab hoſte quatuor fermè millium interuallo conſedit: quid agerent, pararent' ue, expectatu/ rus. Sed nullum neq; locum, neq; tempus cunctationi, cõ ſilio' ue dedit Mutines, transgreſſus amnẽ, ac ſtationibus hoſtium cum ingenti terrore, ac tumultu inuectus. Poſte/ ro die propè iuſto prælio compulit hoſtem intra munimẽ ta, inde reuocatus ſeditione Numidarum in caſtris facta, cum trecenti fermè eorum Heracleam Minoam conceſ ſiſſent: ad mitigandos, reuocandosq́; eos profectus magno pere monuiſſe duces dicitur: ne abſente ſe cũ hoſte manus conſererent. Id ambo ægre paſſi duces: magis Hanno, iã ante anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere, de/ generem Afrum imperatori Carthaginienſi, miſſo ab ſe

natu populoq́;. Is perpulit cunctantem Epiciden: ut tráſgreſſi flumen in aciem exirent. nam ſi Mutinem opperirentur: & ſecunda pugnæ fortuna eueniſſet: haud dubie Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe, qui Annibalem ſubnixum uictoria Cannēſi ab Nola reppuliſſet: his terra, mariq́; uictis ab ſe hoſtibus cedere: arma propere capere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decem effuſis equis aduolant ex hoſtium acie Numidæ, nuntiantes: populares ſuos primum ea ſeditione motos, qua trecenti ex nūero ſuo conceſſerint Heracleam: dein quod præfectum ſuum ab obtrectantibus ducibus gloriæ eius ſub ipſam certaminis diem ablegatum uideant: quieturos in pugna. Gens fallax promiſſi fidem præſtitit. itaq; & Romanis creuit animus, nuntio celeri per ordinem miſſo: deſtitutum ab equite hoſtem eſſe: quem maxime timuerant: & territi hoſtes præterquam quod maxima parte uirium ſuarum non iuuabantur: timore etiam incuſſo: ne ab ſuo ipſi equite oppugnarentur. Itaq; haud magna uis certaminis fuit. Primus clamor, atq; impetus rem decreuit. Numidæ cum in concurſu quieti ſtetiſſent in cornibus: ut terga dantes ſuos uiderūt: fugæ tantum parumper comites facti, poſtq̄ oēs Agrigentum trepido agmine petentes uiderunt: ipſi metu obſidionis paſſim in ciuitates proximas dilapſi. Multa millia hominum cæſa, captaq́;: & VIII elephanti. Hæc ultima in Sicilia Marcelli pugna fuit. uictor inde Syracuſas rediјt. Iam fermè in exitu annus erat. itaq; ſenatus Romæ decreuit: ut P. Cornelius prætor litteras Capuā ad conſules mitteret: dū Annibal procul abeſſet: nec ulla magni diſcriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, ſi ita uideretur:

ad magiſtratus ſubrogandos Romam ueniret. Litteris acceptis, inter ſe conſules compararunt: ut Claudius comitia perficeret: Fuluius ad Capuam maneret. Conſules Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalum, & P. Sulpitium Seruilium, Quinti filium, Galbam: qui nullum antea curulẽ magiſtratum geſſiſſet. Prætores deinde creati L. Cornilius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piſo. Piſoni iurisdictio urbana, Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Cõſulibus: prorogatum in annum imperium eſt.

DECADIS TERTIÆ LIBER SEXTVS.

c N. FVLVIVS CENTIMALus, P. Sulpitius Galba conſules cum Idibus Martijs magiſtratum iniſſent: ſenatu in Capitolium uocato, de Republica, de adminiſtratione belli, de prouincijs, exercitibusq́; patres conſuluerūt. Q. Fuluio, & Ap. Claudio prioris anni conſulibus prorogatum imperium eſt: atq; exercitus, quos habebant: decreti. adiectumq́; ne à Capua, quam obſidebant: abſcederent: prius quàm expugnaſſent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: non tam ob iram: quæ in nullam unquam ciuitatem iuſtior fuit: quàm quod urbs tam nobilis, ac potens, ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos: ita recæpta inclinatura rurſus animos uidebatur ad ueteris imperij reſpectum. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant: prorogatum eſt imperium. Prorogatum & M. Marcello: ut proconſul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu: quem haberet. ſi ſupplemento opus eſſet: ſuppleret de legionibus: qbus P. Cornelius proprætor in Sicilia præeſſet: dum ne quem militem legeret ex eo numero: quibus ſenatus miſſionem, reditumq́; in patriam negaſſet ante belli finem. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat: duæ legiones, quas P. Cornelius habuiſſet: decretæ: & ſupplementum de exercitu Cn. Fuluij: qui priore anno in Apulia fœde cæſus, fugatusq́; erat. Huic generi militum ſenatus eundem, quem Cannenſibus, finem ſtatuerat mili

tiæ.additum etiam utrorunq; ignominiæ eſt:ne in oppi dis hybernarent:ne ue hyberna propius ullam urbem de cem millibus paſſuum ædificarent.L.Cornelio in Sardi nia duæ legiones datæ:quibus Q.Mutius præfuerat.ſup plementum,ſi opus eſſet:conſules ſcribere iuſſi.T.Octaci lio,& M.Valerio,Siciliæ,Græciæq; ora cum legioni bus,claſſibusq;,quibus præerant:decreta.Quinquagin ta Græci cum legione una.centum Siculi cum duabus le gionibus habebant naues.Tribus & uiginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq; eſt geſtum.Prin cipio eius anni cum de litteris L. Martij referretur:res geſtæ magnifice ſenatui uiſæ.titulus honoris,quod impe rio non populi iuſſu, non ex authoritate patrum dato, proprætor ſenatui ſcripſerat:magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli eſſe: imperatores legi ab exercitibus:& ſolenne auſpicatorum comitiorum in ca ſtra,& prouincias procul ab legibus,magiſtratibusq; ad militarem temeritatem transferri. & cum quidam referē dum ad ſenatum cenſerent:melius uiſum differri eam con ſultationem:donec proficiſcerentur equites:qui ab Martio litteras attulerant.Reſcribi de frumento,& ueſtimentis exercitus placuit:utranq; rem eam curæ fore ſenatui.aſcri bi autē,Proprætori L.Martio,nō placuit:ne idipſum, qđ conſultationi reliquerant:pro præiudicato ferrent. Dimiſ ſis equitibus,de nulla re prius cōſules retulerunt,omniūq; in unum ſententiæ congruebant:agendum cum tribunis plebis eſſe:primo quoq; tempore ad plebem ferrent: quē cum imperio mitti placeret in Hiſpaniam ad eum exer citum:cui Cn.Scipio imperator præfuiſſet.Ea res cum tri bunis acta,promulgataq; eſt.Sed aliud certamen occupa uerat animos.C.Sempronius Bleſus die dicta Cn.Fuluiū

ob exercitum in Apulia amiſſum in concionibus uexa-bat: multa imperatoris temeritate, atq; inſcitia exercitum in locum præcipitem perduxiſſe dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluiũ ante corrupiſſe omnibus uitijs legiones ſuas: quàm proderet. itaq; uere dici poſſe: prius eos periſſe: quàm uiderent hoſtem: nec ab Annibale, ſed ab imperatore ſuo uictos eſſe. Neminem, cum ſuffragium ineat: ſatis cernere cui imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cum ei ſeruorum exercitus datus eſſet: breui effeciſſe diſciplina, atq; imperio: ut nemo eorum generis, ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet: præſidio ſocijs, hoſtibus terrori eſſent. Cum ad Beneuentum, aliasq́; urbes eos uelut è faucibus Annibalis ereptos populo Romano reſtituiſſet: Cn. Fuluium Quiritium Romanorum exercitum, honeſte genitos, liberaliter educatos, ſeruilibus uitijs imbuiſſe. ergo effeciſſe: ut & feroces & inquieti inter ſocios, ignaui & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetum modo Pœnorum, ſed ne clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec Hercule mirum eſſe: milites in acie non ſtetiſſe: cum primus omnium imperator fugeret. magis mirari ſe aliquos ſtantes cecidiſſe: & non omnes comites Cn. Fuluij fuiſſe pauoris, ac fugæ. C. Flaminium, L. Paulum, L. Poſthumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluiſſe, quàm deſerere circunuentos hoſtibus ſuos exercitus. Cn. Fuluium propè unum nuntium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe: Cannenſem exercitum, quod ex acie fugerit: in Siciliam deportatum: ne prius inde dimittatur: quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: & hoc idem in Cn. Fuluij legionibus nuper decretum: Cn. Fuluij fugam ex prælio ipſius temeritate commiſſo impunitam eſſe: & eum in ganea, luſtriſq́;

ubi iuuentam egerit: ſenectutem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint: quàm quod imperatoris ſimiles fuerint relegatos propè in exilium ignominioſam pati militiam. adeo imparē libertatem Romæ diti ac pauperi, honorato atq; inhonorato eſſe. Reus ab ſe culpam in milites transferebat. Eos ferociter pugnam poſcenteis productos in aciem, non eo, quo uoluerint: quia ſerum diei fuerit: ſed poſtero die, & tempore, & loco æque instructos, ſeu famam, ſeu uim hoſtium non ſuſtinuiſſe. cū effuſe omnes fugerent: ſe quoq; turba ablatum: ut Varronem Cannenſi pugna: ut multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe Reipub. potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Non ſe inopia commeatus, non in loca iniqua incaute deductum: non agmine inexplorato euntem inſidiis circumuentum. ui aperta, armis, acie uictum. nec ſuorū animos, nec hoſtium in poteſtate habuiſſe. ſuum, cuiq; ingenium audaciam, aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniaq; anquiſitum. tertio teſtibus datis, cum præterq; quod omnibus probris onerabatur: iurati permulti dicerent: fugæ pauoriſq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites cum haud uanum timorem ducis crederēt: terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt: ut capite anquirendum concio ſucclamaret. De eo quoq; nouum certamen ortū. nam cum bis pecunia anquiſiſſet: tertio capitis ſe anquirere diceret: tribuni plebis appellati. cum collegæ negarēt ſe in mora eſſe: quo minus, quod ei more maiorum permiſſum eſſet: ſeu legibus, ſeu moribus mallet: anquireret: quoad uel capitis, uel pecuniæ iudicaſſet priuato: tum Sempronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit: diemq; comitiis ab C. Calpurnio prætore urbis petit. In-

de alia ſpes ab reo tentata eſt:ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, florens tum & fama rerũ geſtarum, et propinqua ſpe Capue potiundæ. Id cum per litteras miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius: negaſſentq; patres è Republica eſſe abſcedi à Capua: prius q̃ dies comitiorum aderat. Cn. Fuluius exulatum Tarqnios abijt. id ei iuſtum exilium eſſe, ſciuit plebs. Inter hæc uis omnis belli uerſa in Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quàm oppugnabatur. nec aut famem tolerare ſeruitia, ac plebs poterant: aut mittere nuntios ad Annibalē per cuſtodias tam arctas. Inuentus eſt autem quidam Numida: qui acceptis litteris euaſurum ſe profeſſus, ut promiſſum præſtaret: per media Romana caſtra nocte egreſſus, ſpem accendit Campanis: dum aliquid uirium ſupeſſet: ab omni parte eruptionē tentandi. Cæterum in multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant. pedites ſuperabantur ſed nequaquam tam lætum uincere, quàm triſte uinci ulla parte erat ab obſeſſo, et prope expugnato hoſte. Inita tandē ratio eſt: ut quod uiribus deerat: arte æquaretur. Ex oĩbus legionibus electi ſunt iuuenes maxime uigore, ac leuitate corporum ueloces. eis parmæ breuiores, quàm equeſtres, & ſeptena iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro: quale haſtis uelitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites aſſueſecerunt, & uehi poſt ſeſe: & deſilire perniciter: ubi datum ſignum eſſet. Poſtquam aſſuetudine quotidiana ſatis intrepide uiſum eſt fieri: in Campum, qui medius inter caſtra, murumq; erat: aduerſus inſtructos Campanorum equites proceſſerunt. & ubi ad coniectum teli uentum eſt: ſigno dato uelites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repente in hoſtium equites incurrit: iacu

laq; cum impetu alia ſuper alia emittunt. quibus pluri-mis in equos viroſq; paſſim coniectis, permultos uulne-rauerunt. pauoris tamen plus ex re noua, atq; inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites inuecti, fu-gam ſtragemq; eorum uſq; ad portas fecerunt. Inde eq tatu quoq; ſuperior Romana acies fuit. Inſtitutum: ut ue-lites in legionibus eſſent. Authorẽ peditum equiti immi ſcendorum centurionem Q. Nauium ferunt: honoriq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cum in hoc ſtatu ad Ca-puam res eſſent: Annibalem in diuerſum Tarentinæ ar-cis potiundæ, Capuæq; retinẽdæ trahebant curæ, uicit ta men rſpectus Capuæ: in quam omnium ſociorum, hoſti-umq; conuerſos uidebat animos: documento futuræ: qua-lemcunq; euentum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimentorum relicta in Brutijs, & om ni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq; quàm poterat aptiſſimis ad maturandum iter, in Cam-paniam contendit. ſecuti tamen tam raptim euntem tres & triginta elephanti. in ualle occulta poſt Tifata mon-tem imminentem Capuæ conſedit. Adueniens cum caſtel lum Galatiam, præſidio inde ui pulſo, cæpiſſet: in circun ſedenteis Capuam ſe uertit: præmiſſis ante nuntijs Capu-am: quo tempore caſtra Romana aggreſſurus eſſet: ut eo-dem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe ef-funderent. Res nec explorata Romanis ingentem præ-buit terrorem. nam alia parte ipſe adortus eſt: alia Cam-pani omnes pedites equitesq;: & cum ijs Punicum præſi-dium, cui Boſtar, & Hanno præerant: erupit. Romani, ut in re trepida, ne ad unam concurrendo partem aliqd indefenſi relinquerent: ita inter ſeſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali eſt op-

poſitus. Claudius Nero proprætor cum equitibus ſextæ legionis, uia, quæ Sueſſulam fert: C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium non ſolito modo clamore, ac tumultu eſt cœptum: ſed ad alium uirorum equorum armorumq; ſonum diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilenti nocte cæli ſolet: edidit clamorem: ut auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facile in uallo Appius arcebat. Maior uis ab altera parte Fuluium, Annibal & Pœni urgebant. legio ibi ſexta loco ceſſit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis uſq; ad uallum peruaſit: ruperatq; mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe, ac periculo erat: utrum in caſtra perrumperet: an intercluderetur à ſuis. Quem pauorem legionis, periculumq; caſtrorum Fuluius ubi uidit: Q. Nauium, primoresq; alios centurionũ hortatur: ut cohortem hoſtiũ ſub uallo pugnantem inuadant: ac trucident. In ſummo diſcrimine rem uerti. aut uiam dandam iis eſſe: & minore conatu, quàm condenſam aciem irrupiſſent: in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub uallo eſſe. nec magni certaminis rem fore. paucos eſſe: & ab ſuis interclusos: & quæ: dum paueat: Romanis interrupta acies uideatur: etiam ſi ſe utrunq; in hoſtem uertat: ancipiti pugna medios circumuenturam. Nauius ubi hæc imperatoris dicta accæpit: ſecundi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert: iacturum in medios eos minitans: ni ſe prope ſequãtur milites: & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat: & arma honeſtabant: et ſublatum alte ſignũ conuerterat ad ſpectaculum ciues, hoſteſq;. cæterũ poſtq̃ iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum: tum undiq; in

eum tragulæ cõiectæ:& propè tota in unum acies uer ſa. ſed neq; hoſtium multitudo, neq; telorum uis arcere impetum eius uiri potuerunt. Et M. *Atilius legatus pri mi principis ex eadem legione ſignum inferri in cobor tem* Hiſpanorum *coegit.* Et *qui caſtris præerant:* L. Pontius Licinius,&.T. Popilius *legati pro uallo acriter pugnant:elephantosq; tranſgredientes in ipſo uallo con ficiunt.quorũ corporibus cũ oppleta eſſet foſſa:uelut ag gere,aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacentium elephantorũ atrox edita cædes.* Alte *ra in parte caſtrorum iam pulſi erant* Campani, Puni*cumq; præſidium:& ſub ipſa porta* Capuæ,*quæ ad* Vul *turnum fert:pugnabatur: neq; tam armati irrumpenti bus* Romanis *reſiſtebant:quàm quod porta baliſtis ſcor piombusq; inſtructa, miſſilibus procul hoſtes arcebat.et ſuppreſſit impetum* Romanorũ *uulnus imperatoris* Ap*pij* Claudij:*cui ſuos ante prima ſigna adhortati ſub læuo humero ſummũ pectus gæſo ictum eſt.magna tñ uis ho ſtium ante portam eſt cæſa: cæteri trepidi in urbem com pulſi.* Et Annibal *poſteaquam cohortis* Hiſpanorũ *stra gem uidit:ſummaq; ui caſtra hoſtium defendi:omiſſa op pugnatione,recipere ſigna,& conuertere agmen peditũ, obiecto à tergo equitatu,ne hoſtis inſtaret:cœpit.* Legio*num ardor ingens ad hoſtem inſequendum fuit.ſed* Flac*cus receptui cani iuſſit,ſatis ad utrunq; profectum ratus: ut &* Campani *quàm haud multum in* Annibale *præſi dij eſſet:& ipſe* Annibal *ſentiret.* Cæſa *eo die, qui huius pugnæ authores ſunt: octo millia hominum de* Anniba*lis exercitu,tria ex* Campanis *tradunt:ſignaq;* Cartha*ginienſibus quindecim adempta:duo de uiginti* Campa*nis.* Apud *alios nequaquã tantam molem pugnæ inuenio.*

pluſq; pauoris, quàm certaminis fuiſſe: cum inopinato in caſtra Romana Numidæ, Hiſpaniq; cum elephantis irrupiſſent::elephãti per media caſtra uadentes ſtragem tabernaculorꝫ ingenti ſonitu, ac fuga abrumpentium uincula iumentorum facerent. fraudem quoq; ſuper tumultum adiectam: immiſſis ab Annibale, aliquibus gnaris latinæ linguæ qui iuberent conſulum uerbis, qm̃ amiſſa caſtra eſſent: pro ſe quenq; militum in proximos montes fugere. ſed eã celeriter cognitam fraudem: oppreſſamq; magna cæde hoſtium elephantos igni è caſtris exactos. Hoc ultimum, utcunq; initum, finitumq; eſt: ante deditionem Cap..æ prælium fuit. Mediaſtuticus, qui ſummus magiſtratus apud Campanos eſt: eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, tenuiq; fortuna ortus. Matrẽ eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare oſtentum, cum reſpondiſſet aruſpex: ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturum ad eum puerum: nihil ad eam ſpem agnoſcentem dixiſſe ferunt. næ tu perditas res Campanorum narras: ubi ſummus honos ad filium meũ perueniet. Ea ludificatio ueri & ipſa in uerꝫ uertit. nam cum fame, ferroq; urgerentur: nec ſpes ulla ſupereſſet, ijs qui in ſpem honorum erant honores detrectantibus: Leſius querendo deſertam ac proditam à primoribus Capuam, ſummum magiſtratum ultimus omnium Campanorꝫ cæpit. Ceterꝫ Annibal ut nec hoſtes eliciã amplius ad pugnam uidit: nec per caſtra eorum perrumpi ad Capuam poſſe: ne ſuos quoq; commeatus interclude-rent noui conſules: abſcedere irrito incœpto, & mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecũ quò iam inde ire pgeret uoluẽti ſubijt animum impetus caput ipſum belli Romam petendi. cuius rei ſemper cupitæ ꝑtermiſſam occa-

ſionem poſt Cannenſem pugnam, & alij uulgo fremebant: & ipſe non diſſimulabat: nec opinato pauore ac tumultu non eſſe deſperandum aliquam partem urbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet: Capuam extẽplo omiſſuros aut ambos imperatores Romanos, aut alterum ex ijs. qui ſi diuiſiſſent copias: utrunq; infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerendæ rei fortunam daturos eſſe. Vna ea cura angebat: ne ubi abſceſiſſet: extemplo dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia audenda donis perliciũ: ut litteris acceptis, ſpecie transfugæ caſtra Romana ingreſſus altera parte Capuam clàm peruadat. Litteræ autem erant adhortatione plenæ. Profectionem ſuam, quæ ſalutaris illis foret: abſtracturam ad defendendam Romam ab oppugnanda Capua duces, atq; exercitus Romanos. ne deſponderent animos. tolerando paucos dies. totam ſoluturos obſidionem. Inde naues in flumine Vulturno comprehenſas duci Caſilinũ, quod iam ante præſidij cauſa fecerat caſtellum: iuſſit. quarum ubi tantam copiam eſſe, ut una nocte traijci poſſet exercitus: allatum eſt: cibarijs decem dierum præparatis, deductas nocte ad fluuium legiones ante lucem traiecit. Id prius quàm fieret: ita futurum compertum ex transfugis Fuluius Flaccus ſenatui Romam cum ſcripſiſſet: uarie hominum animi pro cuiuſq; ingenio affecti ſunt. Vt in re tam trepida, ſenatu extemplo uocato, P. Cornelius, cui Aſinæ cognomen erat: omnes duces, exercitusq; ex tota Italia, neq; Capuæ, neq; ullius alterius rei memor, ad urbis præſidium reuocabat. Fabius Maximus abſcedi à Capua: terreriq;: & circumagi ad nutus comminationesq; Annibalis, flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas uictor, ire tamen ad urbem auſus nõ

eſſet: eum à Capua repulſum ſpem potiundæ urbis Romæ cepiſſe? Non ad Romam obſidendam, ſed ad Capuæ liberandam obſidione ire Romam. cum eo exercitu, qui ad urbem eſſet: Iouem fœderum ruptorum ab Annibale teſtem, deosq; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias media ſententia P. Valerij Flacci uicit. Qui utriusq; rei memor imperatoribus, qui ad Capuam eſſent: ſcribendũ cenſuit: quid ad urbem præſidij eſſet. quantas autem Annibal copias duceret: aut quanto exercitu ad Capuam obſidendam opus eſſet: ipſos ſcire. ſi & Romam è ducibus alter & exercitus pars mitti poſſet: ut ab reliquo & duce, & exercitu Capua recte obſideretur: inter ſe compararent Claudius, Fuluiusq;: utri obſidenda Capua: utri ad prohibendam obſidione patriam, Romam ueniendum eſſet. Hoc ſenatuſconſulto Capuam perlato, Q. Fuluius proconſul, cui collega ex uulnere ægro, eũdum Romam erat: è tribus exercitibus milite electo, ad XV millia peditum, mille equites Vulturnum traducit. inde cum Annibalem Latina uia iturum ſatis comperiſſet: ipſe per Appiæ Municipia, quæq; propter eam uiam ſunt: Setiam, Soram, Lauinium præmiſit: ut commeatus paratos & in urbibus haberent: & ex agris deuijs in uiam proferrent: præſidiaq; in urbes contraherent: ut ſua cuiq; Reſp. in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnum eſt tranſgreſſus: haud procul à flumine caſtra poſuit. poſtero die præter Cales in agrum Sidicinũ peruenit. ibi diem unum populando moratus, per Sueſſulam, Allifanũq; & Caſinatem agrum uia Latina ducit. ſub Caſinum biduo ſtatiua habita: & paſſim populatiões factæ. ide pter Interamnã, Aqnumq; in Fregellanũ agrũ ad Lirim fluuiũ uentum. ubi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris

cauſa inuenit. Et Fuluium Vulturnus tenuerat amnis, nauibus ab Annibale incenſis, rates ad traijciendum exercitum in magna inopia materiæ ægre comparantem. traiecto ratibus exercitu, reliquũ Fuluio expeditum iter, non per urbes modo, ſed circa uiam expoſitis benigne cõmeatibus, erat. alacresq́; milites alius alium, ut adderet gradum memor ad defendendam ire patriam: hortabãtur. Romam Fregellanus nuntius diem noctẽq́; itinere cõtinuato, ingentem attulit terrorem. tumultuoſius, quàm allatum erat: concurſus hominum affingentium uana auditis totam urbem conciuerat. ploratus mulierum non ex priuatis ſolum domibus exaudiebatur: ſed undiq; matronæ in publicum effuſæ circa deũm delubra diſcurrunt, crinibus paſſis aras uerrentes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesq́;: ut urbem Romam è manibus hoſtium eriperent: matresq́; Romanas, & liberos paruos inuiolatos ſeruarent. Senatus magiſtratibus in foro præſto eſt: ſiquid conſulere uelint. alij accipiunt imperia: diſceduntq́; ad ſuas quisq; officiorum partes. alij offerunt ſe: ſiquo uſus opere ſit. præſidia in arce, in Capitolio, in muris, circa urbem, in monte etiam Albano, atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tumultum Q. Fuluium Procons. profectum cum exercitu à Capua affertur. cui ne minueretur imperium, ſi in urbem ueniſſet: decreuit ſenatus: ut Q. Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. Annibal infeſtius perpopulato agro Fregellano propter interciſos pontes, per Fruſinatem, Ferentinatemq́;, & Anagninum agrum in Labicanum uenit. inde Algido Tuſculum petijt: nec receptus mœnibus infra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit. inde in Pupiniam exercitu demiſſo octo millia paſſuum à Roma po-

ſuit caſtra. Quo propius hoſtis accedebat: eo maior cædes fiebat fugientium, præcedentibus Numidis, pluresq́; omnium generum, atq; ætatum capiebantur. In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta Capena cum exercitu Romam igreſſus, media urbe per Carinas Exquilias contẽdit. inde egreſſus inter Exquilinam, Collinamq́; portam poſuit caſtra. Ædiles plebis commeatum eò comportarunt. conſules, ſenatusq́; in caſtra uenerunt. ibi de ſumma Reipub. conſultatum. Placuit: conſules circa portas Collinam, Exquilinamq́; ponere caſtra: C. Calpurnium prætorem urbanum Capitolio, atq; arci præeſſe: & ſenatum frequentem in foro contineri: ſiquid in tam ſubitis rebus conſulto opus eſſet. Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuum ab urbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis poſitis, ipſe cum duobus millibus equitum ad portã Collinam usq; ad Herculis templum eſt progreſſus: atq; unde proxime poterat, mœnia ſitumq́; urbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atq; ocioſe facere, Flacco indignum uiſum eſt. itaq; immiſit equites: ſubmoueriq́;, atq; in caſtra redigi hoſtium equitatum iuſſit. Cũ commiſſum prælium eſſet: conſules transfugas Numidarum, qui tum in Auentino ad mille & ducentos erant: media urbe tranſire Exquilias iuſſerunt: nullos aptiores inter conualles, tectaq́; hortorum, & ſepulchra, & cauas undiq; uias ad pugnandum futuros rati. quos cum ex arce, Capitolioq́; cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſſent: captum Auentinum conclamauerunt. Ea res tantum tumultum, ac fugam præbuit: ut niſi caſtra Punica extra urbem fuiſſent: effuſura ſe omnis pauida multitudo fuerit. Tunc in domos, atq; in tecta refugiebant: uagoſq́; in uijs ſuos pro hoſtibus lapidibus, teliſq́;

inceſſebant.nec comprimi tumultus,apeririq; error poter/ rat,refertis itineribus agreſtium turba, pecorumq; : quæ repentinus pauor in urbem compulerat.Equeſtre prælium ſecundũ fuit:ſummotiq; hoſtes ſunt.et qa nultis locis comprimendi tumultus erant:qui temere oriebantur: placuit: omnes,qui dictatores,conſules,cenſores'ue fuiſſent : cum imperio eſſe:donec receſſiſſet à muris hoſtis.Et diei quod reliquum fuit, & nocte inſequenti,multi temere excitati tumultus ſunt,compreſſiq;.Poſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal in aciem omnes copias eduxit.nec Flaccus, conſulesq; certamen detrectauere.Inſtructis utrinq; exercitibus in eius pugnæ caſum , in qua urbs Roma uictori præmium eſſet:imber ingens grandine miſtus ita utranq; aciem turbauit:ut uix armis retentis in caſtra ſeſe receperint, nullius rei minore quàm hoſtium metu & poſtero die eodem loco acies inſtructas eadem tempeſtas diremit.ubi recæpiſſent ſe in caſtra:mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur.In religionem ea res apud Pœnos uerſa eſt:auditaq; uox Annibalis fertur: potiundæ ſibi urbis Romæ modo mentem non dari,modo fortunam.Minuê re etiam ſpẽ eius & aliæ paruæ,magnæq; res.magna illa: quod cum ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet: milites ſub uexillis in ſupplementũ Hiſpaniæ profectos audiuit.parua autem:quod per eos dies eum forte agrũ, in quo ipſe caſtra haberet: ueniſſe nihil ob id diminuto ꝓtio,cognitum ex quodam captiuo eſt.Id uero adeo ſuperbum,atq; indignum uiſum eius ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret:haberetq;: iuentum Romæ emptorem: ut extemplo uocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc eſſent:iuſſerit uenire . His motus ad Turiam fluuium caſtra retulit, ſex millia paſſ

ſuum ab urbe. inde ad lucum Feroniæ *pergit ire, templũ ea tempeſtate inclytum diuitijs.* Capenates *aliqui accolæ eius erant. primitias frugum eò, donaq; alia pro copia portantes, multo auro argentoq; id exornatum habebant.* His *omnibus donis tum ſpoliatum templum. æris acerui, cum rudera milites religione iducti iacerent: poſt profectionem* Annibalis, *magni inuenti.* Huius *populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt.* Cœlius Romã *euntem ab* Ereto *diuertiſſe eò* Annibalem *tradit: iterq; eius ab* Reate, Cupilijsq;, & *ab* Amiterno *ordiæur. ex* Campania *in* Samnium, *inde in* Pelignos *perueniſſe: præterq; oppidum* Sulmonem *in* Marrucinos *tranſiſſe: inde* Albenſi *agro in* Marſos: *hinc* Amiternum, Forulosq; *uicumueniſſe.* Neq; *ibi error eſt: quod tanti exercitus ueſtigia intra tam breuis æui memoriam potuerint confundi. iſſe enim eà conſtat. tantum id intereſt: uenerit ne eo itinere ad urbem: an ab urbe in* Campaniam *redierit.* Cæ*terum non quantum pertinaciæ ad premendam obſidione* Capuam Romanis *fuit: tantum ad defendendam* Annibali. *namq; ex* Lucanis *in* Brutium *agrum, ad fretum uero, ac* Rhegyũ *eo curſu contendit: ut propè repentino aduentu incautos oppreſſerit.* Capua *etſi nihilo ſegnius oppreſſa per eos dies fuerat: tamen aduentũ* Flaccĩ *ſenſit.* & *admiratio orta eſt: non ſimul regreſſum* Annibalem. *inde per colloquia intellexerunt: relictos ſe, deſertosq;:* & *ſpẽ* Capuæ *retinendæ deploratam apud* Pœnos *eſſe.* Acceſſit *edictum proconſulis ex ſenatuſconſulto propoſitum. uulgatumq; apud hoſtes: ut qui ciuis* Campanus *ante certam diem tranſiſſet: ſine fraude eſſet. nec ulla facta eſt tranſitio: metu magis eos, q̃ fide continente: quia maiora in defectione deliquerant: q̃ qbus ignoſci poſſet.*

Cæterum quemadmodum nemo priuato conſilio ad hoſtem tranſibat: ita nihil ſalutare in medium conſulebatur. Nobilitas Remp. deſeruerat: neq; in ſenatum cogi poterat. in magiſtratu autem erat: qui non ſibi honorem adiecíſſet: ſed indignitate ſua uim ac ius magiſtratui, quem gerebat: dempſiſſet. iam ne in foro quidem, aut publico loco principum quiſquam apparebat. domibus incluſi patriæ occaſum cum ſuo exitio in dies expectabant. ſumma cura omnis in Boſtarem, Hannonemq; præfectos præſidij Punici uerſa erat, ſuo, non ſociorum periculo ſolicitos. Hi conſcriptis ad Annibalem litteris non libere modo, ſed etiam aſpere, quibus non Capuam ſolum traditã in manum hoſtibus, ſed ſe quoq;, & præſidium in omnes cruciatus proditos incuſabant: abijſſe eum in Brutios, uelut auertentem ſeſe: ne Capua in oculis eius caperetur. at Hercule Romanos ne oppugnatione quidem urbis Romæ abſtrahi à Capua obſidenda potuiſſe. tanto conſtantiorem inimicum Romanum, quàm amicum Pœnum eſſe. Si redeat Capuam: bellumq; omne eò uertat: & ſe, & Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rhegynis, neq; Tarentinis bellum geſturos tranſiſſe Alpeis. Vbi Romanæ legiones ſint: ibi & Carthaginienſium exercitus debere eſſe. ſic ad Cannas, ſic ad Traſimenum rem bene geſtam: coeundo, conferendoq; cum hoſte caſtra: fortunam tentando. In hanc ſententiam litteræ conſcriptæ, Numidis propoſita mercede iam profeſſis operam, dantur. Hi ſpecie transfugarum cum ad Flaccum in caſtra ueniſſent: ut inde tempore captato abirent: famesq;, quæ tã diu Capuæ erat: nulli non probabilem cauſam tranſitionis faceret: mulier repente Campana in caſtra uenit, ſcortum transfugarum unius: indicatq; imperatori Romano: Numidam

no:Numidã fraude compoſita tranſiſſe:litteraſq; ad Annibalem ferre. Id unum ex ijs,qui ſibi rem aperuiſſet:arguere ſeſe paratam eſſe.Productus primo ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimulabat. paulatim deinde conuictus ueris,cum tormenta poſci,& parari uideret:faſſus id ita eſſe:litteraq; prolatæ: & additum etiam indicio,quod cælabatur: & alios ſpecie transfugarum Numidas uagari in caſtris Romanis.Hi ſupra LXX cõprehenſi:& cum transfugis nouis mulctati uirgis:manibusq; præcíſis Capuam rediguntur.Conſpectum tam triſte ſupplicium fregit animos Campanorum.Concurſus ad curiam populi factus coegit Leſium ſenatum uocare. et primoribus,qui iam diu publicis conſilijs aberant:propalàm minabantur: niſi uenirent in ſenatum: circa domos eorum ituros ſe: & in publicum omnes ui extracturos eſſe.Is timor frequentem ſenatum magiſtratui præbuit.Ibi cum cæteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent.Vibius Virius,qui defectionis ab Romanis author fuerat: interrogatus ſententiam negat eos, qui de legatis,& de pace,ac deditione loquantur:meminiſſe, nec quid facturi fuerint,ſi Romanos in poteſtate habuiſſent:nec quid ipſis patiẽdum ſit.Quid uos,inquit, eam deditionem fore cenſetis:qua quondam,ut aduerſus Samnites auxilium impetraremus: nos noſtraq; omnia Romanis dedimus?Iam è memoria exceſſit:quo tempore,& in qua fortuna à populo Roma.defecerimus?iam quemadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti:per cruciatum,& ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidenteis quàm inimicè eruperimus? caſtra oppugnauerimus?Annibalem uocauerimus ad opprimẽdos eos? hoc quod recentiſſimum eſt: ad oppugnandam

Romam hinc eum miſerimus? Age contra, quæ illi infe- ſte in nos fecerint repetite: ut ex eo quid ſperet is habea- tis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet: & Annibal hoſtis: & cuncta bello arderent: omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos conſules, & duos conſulares exer- citus ad Capuam oppugnandam miſerunt. alterum an- num circumuallatos incluſosq; nos fame macerant, & ip- ſi nobiſcum ultima pericula, grauiſſimos labores perpeſ- ſi: circa uallum, ac foſſas ſæpe trucidati: & propè ad ex- tremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. uetus, atq; uſitata res eſt: in oppugnanda hoſtium urbe labores, ac pericula pati. Illud iræ, atq; odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum, equitumq; caſtra oppugna- uit: & ex parte cæpit. tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. profectus trans Vulturnum peruſſit Calenum agrum. nihil tanta ſociorum clade auocati ſunt. ad ip- ſam urbem Romam infeſta ſigna ferri iuſſit. eam quoq; tempeſtatem imminentem ſpreuerunt. transgreſſus Anie- nem tria millia paſſuum ab urbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa, & ad portas acceſſit: Romam ſe adẽptu- rum eis, niſi omitterent Capuam: oſtendit. & non omiſe- runt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas: ad opem ſuis feren- dam auertas. Romanos Roma circunſeſſa, coniuges, li- beri, quorum ploratus hic quoq; propè exaudiebantur: aræ, foci, deûm delubra, ſepulchra maiorum temerata ac uiolata, à Capua non auerterunt. tanta auiditas ſuppli- cij expetendi: tanta ſanguinis noſtri hauriẽdi eſt ſitis. nec iniuria forſitan. nos quoq; idem feciſſemus: ſi data fortuna eſſet. Itaq; quando aliter dijs immortalibus uiſum eſt: cũ mortem ne recuſare quidem debeam: cruciatus, contume-

liasq́;, quas parat hoſtis dum liber, dum mei potens ſum: effugere morte præterquam honeſta, etiam leni poſſum: non uidebor apud Claudium, & Q. Fuluium, uictoria inſolenti ſubnixos: neq; uinctus per urbem Romam triũphi ſpectaculum trahar: ut deinde in carcerẽ, aut ad palum deligatus, lacerato uirgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciam: nec dirui, incendiq́; patriam uidebo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, uirginesq́;, & ingenuos pueros. Albam, unde ipſi oriundi erant: à fundamẽtis proruerunt: ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarũ extaret: nedũ eos Capuæ parſuros credam: cui infeſtiores, q̃ Carthagini ſunt. Itaq; quibus ueſtrum ante fato cedere, q̃ hæc tot tam acerba uideant: in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructæ, parataq́; ſunt. ſatiatis uino ciboq; poculum idem, quod mihi datum fuerit: circunferetur. ea potio corpus à cruciatu: animum contumelijs, oculos aures à uidendis audiendisq́; omnibus acerbis indignisq́;, quæ manent uictos: uindicabit. parati erunt: qui magno rogo in propatulo ædium accenſo corpora exanima inijciant. Hæc una uia & honeſta, & libera ad mortem, & ipſi uirtutem mirabuntur hoſtes: & Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos, ac proditos eſſe. Hanc orationem Virij plures audierunt cum aſſenſu: q̃ forti animo id, quod probabant: exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi Romani clementiam haud diffidentes ſibi quoq; placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt: miſeruntq́;. Vibium Virium ſeptem & uiginti fermè ſenatores domum ſecuti ſunt. epulatiq́; cum eo: & quantum facere potuerant, alienatis mentibus uino ab imminentis ſenſu mali, uenenum omnes ſumpſerunt. inde miſſo conuiuio,

dextris inter ſe datis, ultimoq́; complexu, collachrymantes ſuum patriæq́; caſum, alij ut eodem rogo cremarentur: manſerunt: alij domos digreſſi ſunt. Impletæ cibis uinoq́; uenæ minus efficacem in maturanda morte uim ueneni fecerunt. itaq; noctem totam pleriq; eorum, & diei inſequentis partem ijs cum animam egiſſent: omnes tamen prius quàm aperirentur hoſtibus portæ: expirarunt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra Romana erat: iuſſu proconſulis aperta eſt. ea intromiſſa legio una: & duæ alæ cum C. Fuluio legato. Is cum omnium primum arma telaq́;, quæ Capuæ erant: adſe conferenda curaſſet: cuſtodijs ad omnes portas diſpoſitis, ne quis exire, aut emitti poſſet: præſidium Punicum cõprehendit: ſenatum Campanum ire in caſtra ad imperatores Romanos iuſſit. quò cum ueniſſent: extemplo his omnibus catenæ iniectæ: iuſſiq́; ad quæſtores deferre quod auri, argentiq́; haberent. auri pondo LXX fuit: argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinq; & uiginti Cales in cuſtodiam, duo de triginta Theanum miſſi: quorum de ſententia maxime deſcitum ab Romanis conſtabat. De ſupplicio Campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium, Claudiumq́; conueniebat. facilis impetrandæ ueniæ Claudius: Fuluij durior ſententia erat. Itaq; Appius Romam ad ſenatum arbitrium eius rei totum reijciebat. percunctandi etiam æquum eſſe poteſtatem fieri patribus: num communicaſſent conſilia cum aliquibus ſociorum Latini nominis Municipiorum? & num ope eorum in bello forent, & Municipiorum adiuti? Id uero minime committendum eſſe, Fuluius dicere: ut ſollicitarentur criminibus dubijs ſociorum fidelium animi: & ſubijcerentur indicibus: queis neq; quid facerent, neq; quid dicerent, quicquã

*unquam penſi fuiſſet.itaq; ſe eam quæſtionem oppreſſurum,extincturumq;.*Ab *hoc ſermone cum digreſſi eſſent: & Appius quamuis ferociter loquentem collegam,non dubitaret tamen litteras ſup tanta re ab* Roma *expectaturum:*Fuluius *ne idipſum impedimentum incœpto foret:dimittens prætorium,tribunis militum, ac præfectis ſociorum imperauit:uti duobus millibus equitum delectis denuntiarent:ut ad tertiam buccinam præſto eſſent.*Cũ *hoc equitatu nocte* Theanum *profectus, prima luce portam intrauit: atq; in forum pertexit:concurſuq; ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratum* Sidicinũ *citari iuſſit: imperauitq;:ut produceret* Campanos*:quos in cuſtodia haberet.*Producti *omnes:uirgisq; caſi:ac ſecuri percuſſi.*Inde *citato equo* Cales *percurrit. ubi cum in tribunali conſediſſet: productiq;* Campani *deligarentur ad palum:eques citus ab* Roma *uenit.litterasq; à* C.Calpurnio,*populoq;* Ro.Fuluio *cum tradidiſſet: murmur à tribunali totam concionem peruaſit:deferri rem integram ad patres de* Campanis.Et Fuluius *id ita eſſe ratus, acceptas litteras, neq; reſolutas cum in gremio repoſuiſſet: præconi imperauit:ut lictorem lege agere iuberet.* Ita *de ijs quoq;, qui* Calibus *erant.ſumptum ſupplicium. tum litteræ lectæ:ſenatusq; conſultum,ſerum ad impediendã rem actam:quæ ſumma ope approperata erat: ne impediri poſſet.*Conſurgentem *iam* Fuluium, Taurea Iubellius Campanus *per mediam uadens turbam nomine inclamauit:& cum mirabundus quidnam ſeſe uellet reſidiſſet* Flaccus*:me quoq;,inquit, iube occidi: ut gloriari poſſis: multo fortiorem,quàm ipſe es:uirum abs te occiſum eſſe.*Cum Flaccus *negaret profecto ſatis compotem mentis eſſe modo prohiberi etiam ſe,ſi id uellet:*S.C.*dice*

ret:tum Iubellius, quandoquidem, inquit, capta patria, propinquis amiciſq; amiſſis, cum ipſe manu mea coniugem, liberoſq; interfecerim: ne quid indigni paterentur: mihi ne mortis quidem copia eadem eſt: quæ his ciuibus meis: petatur à uirtute inuiſæ huius uitæ uindicta. atq; ita gladio, quē ueſte texerat: per aduerſum pectus trāsfixus, ante pedes imperatoris moribundus procubuit. Quia & quod ad ſupplicium attinet Campanorum: & pleraq; alia de Flacci unius ſententia acta erant: mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hunc quoq; ipſum Tauream, neq; ſua ſponte ueniſſe Cales: neq; ſua manu interfectum: ſed cum inter cæteros ad palum deligatus: quia parum inter ſtrepitus exaudiri poſſent, quæ uociferabatur: ſilentium fieri Flaccū iuſſiſſe: tum Tauream illa, quæ ante memorata ſunt: dixiſſe: uirum ſe fortiſſimum à nequaquam pari ad uirtutem occidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronuntiaſſe. Lictor uiro forti adde uirgas: & in eum primum lege age. Lectum quoq; ſenatusconſultum, prius quàm ſecuri feriret: quidam authores ſunt. ſed quia adſcriptum in ſenatuſconſulto fuerit: ſi ei uideretur: integram rem ad ſenatum reijceret: interpretatum eſſe: quid magis è Repub. duceret: æſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditum eſt. Atellaq;, & Galatia in deditionem acceptæ. ibi quoq; in eos, qui capita rerum erant: animaduerſum. ita ad LXX principes ſenatus interfecti: trecenti fermè nobiles Campani in carcerem coniecti. alij per ſociorum Latini nominis urbes in cuſtodias dati, uarijs caſibus interierunt. multitudo alia ciuiū Campanorum uenundata. De urbe, agroq; reliqua conſultatio fuit: quibuſdam delendam cenſentibus urbem

*prævalidam, propinquam, inimicam. Cæterum præſens
utilitas uicit. nam propter agrum, quem omni fertilitate
terræ ſatis conſtabat primum in Italia eſſe: urbs ſeruata
eſt: ut eſſet aliqua aratorum ſedes urbi frequētandæ mul
titudo incolarum, libertinorumq́;, & inſtitorum, opifi/
cumq́; retenta. ager omnis, & tecta publica populi Ro/
mani facta. Cæterum habitari tantum, tanquam urbem,
Capuam, frequētariq́; placuit: corpus nullum ciuitatis,
nec ſenatus nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſi/
ne concilio publico, ſine imperio multitudinem nullius
rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. præfectū
ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Ita ad
Capuā res compoſitæ conſilio ab omni parte laudabili. ſe
uere, & celeriter in maxime noxios animaduerſum: mul
titudo ciuium diſſipata in nullā ſpem reditus: non ſæui
tum incendijs, ruiniſq́; in tecta innoxia, muroſq́;: & cū
emolumento quæſita etiam apud ſocios lenitatis ſpecies
incolumitate urbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæq́;: cuius
ruinis omnis Campania, omnes, qui Campaniam circa
accolunt: populi ingemuiſſent: confeſſio expreſſa hoſti:
quanta uis in Romanis ad expetendas pœnas ab infide/
libus socijs: & q̈ nihil in Annibale auxilij ad recæptos
in fidem tuendos eſſet. Romani proconſules perfuncti, qd
ad Capuam attinebat: cura, Claudio Neroni ex ijs dua/
bus legionibus, quas ad Capuam habuerant: ſex millia
peditum, & trecentos equites, quos ipſe legiſſet: & ſociū
Latini nominis peditum numerum parem, & octingen
tos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues
impoſitum Nero in Hiſpaniā tranſportauit. Cum Tar/
raconē nauibus ueniſſet: expoſitiſq́; ibi copijs, & nauibus
ſubductis, ſocios quoq; nauales multitudinis augendæ cā*

armaſſet profectus ad Iberum flumen, exercitum ab T. Fonteio, & Martio accepit. inde pergit ad hoſtes ire Aſdrubal Amilcaris ad Lapides Atros caſtra habebat in Auſetanis. Is locus eſt inter oppida Illiturgum, & Mētiſſam. huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal, ne in arcto res eſſet: caduceatorem miſit: qui promitteret: ſi inde miſſus foret: ſe omnem exercitum ex Hiſpania deportaturum. Quam rem cum læto animo Romanus accepiſſet diem poſterum Aſdrubal colloquio petiuit: ut Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus urbium, dieq́; ſtatuenda: ad quam præſidia deducerentur: ſuaq́; omnia ſine fraude Pœni deportarent. Quod ubi impetrauit: extemplo primis tenebris, atq; inde tota nocte quod grauiſſimum exercitus erat, Aſdrubal quacunq; poſſet, euadere è ſaltu iuſſit. data ſedulo opera eſt: ne multi ea nocte exirent: ut ipſa paucitas tum ad hoſtem ſilentio fallendum aptior, tum ad euadendum per arctas ſemitas, ac difficiles eſſet. Ventum inſequenti die ad colloquium eſt. ſed loquendo plura, ſcribendoq́;, dedita opera, quæ in rem non eſſent: die conſumpto, in poſterum dilatum eſt. addita inſequens nox ſpatium dedit & alios emittendi. nec poſtero die res finem inuenit. ita aliquot dies diſceptando palàm de legibus, nocteſq́; emittendis clam è caſtris Carthaginienſibus abſumptæ. & poſteaquam maior pars emiſſa exercitus erat: iam ne ijs quidem quæ ultro dicta erant: ſtabatur: minuſq́; ac minus, cum timore ſimul fide decreſcente, conueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copiæ euaſerant è ſaltu: cum prima luce denſa nebula ſaltum omnem, camposq́; circa intexuit. quod ubi ſenſit Aſdrubal: mittit ad Neronem: qui in poſterum diē colloquium differret. illum diem religioſum Carthaginiē

ſibus, ad agendum quicquam rei eſſe. Ne tum quidem ſuſpecta fraus. cum data eſſet uenia eius diei: extemplo Aſdrubal cum eqtatu, elephantisq; caſtris egreſſus ſine ullo tumultu in tutum euaſit. Hora ferme quarta depulſa ſole nebula aperuit diem: uacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani. Tum demum Claudius Punicam fraudem agnoſcens, ut ſe dolo captum ſenſit: proficiſcentem inſtitit ſequi, paratus confligere acie. ſed hoſtis detrectabat pugnam. leuia tamen prælia inter extremum Punicum agmen, præcurſoresq; Romanorum fiebant. Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladem acceptam defecerant: redibant ad Romanos: nec ulli noui deficiebant. Et Romæ ſenatui, populoq; poſt receptam Capuam non Italiæ iam maior, quàm Hiſpaæ cura erat. & exercitum augeri & imperatorem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc ubi duo ſummi imperatores intra dies XXX cecidiſſent: qui in locum duorum ſuccederet: extraordinaria cura deligendus eſſet. Cum alij alium nominarent: poſtremum eò decurſum eſt: ut populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitijs conſules edixerunt. Primo expectauerant: ut qui ſe tanto imperio dignos crederent: nomina profiterentur. quæ ut deſtituta expectatio eſt: redintegratus luctus acceptæ cladis: deſyderiumq; imperatorum amiſſorum. Mœſta itaq; ciuitas propè inops conſilij, comitiorum die tamen in Campum deſcendit. atq; in magiſtratus uerſi circunſpectant ora principum, aliorumq; alios intuentium: fremuntq;: adeo perditas res: deſperatumq; de Repub. eſſe: ut nemo audeat in Hiſpaniā imperium accipere. Cum ſubito P. Cornelius, illius, qui in Hiſpania ceciderat, filius, quatuor & uiginti fermè

annos natus, profeſſus ſe petere, in ſuperiore, unde conſpici poſſet: loco conſtitit. In quem poſtquam omnium ora conuerſa ſunt: clamore ac fauore ominati extemplo ſunt felix, fauſtumq́; imperium. iuſſi deinde inire ſuffragium, ad unum omnes non centuriæ modo, ſed etiam homines P. Scipioni imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerũt. Cæterum poſt rem actam, ut iam reſederat impetus animorum, ardorq́;: ſilentium ſubito ortum: & tacita cogitatio: quidnam egiſſent noui. quod fauor plus ualuiſſet, q̃ ratio ætatis: maxime pœnitebat. quidam fortunam etiã domus horrebant: nomenq́; ex funeſtis duabus familijs in eas prouincias, ubi inter ſepulchra patris, patruiq́; res gerendæ eſſent: proficiſcentis. Quam ubi ab re tanto impetu acta ſolicitudinem, curamq́; hominum animaduertit: aduocata concione, ita de ætate ſua, imperioq́; mandato, & bello, quod gerendum eſſet: magno elatoq́; animo diſſeruit: ut ardorem eum, qui reſederat: excitaret rurſus, innouaretq́;: & impleret homines certioris ſpei: quàm quantam fides promiſſi humani, aut ratio ex fiducia rerum ſubijcere ſolet. Fuit enim Scipio non ueris tantum uirtutibus mirabilis: ſed arte quoq; quadam ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus: pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas uiſa ſpecies, aut uelut diuinitus mente monita, agens: ſiue ut ipſi capti quadam ſuperſtitione animi: ſiue ut imperia conſiliaq́;, uelut ſorte oraculi miſſa, ſine cunctatione aſſequerentur. ad hæc iam inde ab initio præparans animos, ex quo togam uirilem ſumpſit: nullo die prius ullam publicam, priuatamq́; rem egit: quàm in Capitolium iret: ingreſſusq́; ædem conſideret: & plerunq; tempus ſolus in ſecreto ibi tereret. Hic mos, per omnem uitam ſeruatus: ſeu conſulto, ſeu temere

uulgatæ opinioni fidem apud quoſdam fecit: ſtirpis eum diuinæ uirum eſſe. retulitq; famam in Alexãdro Magno *prius uulgatam, & uanitate, et fabula parem: anguis im manis concubitu concæptum: & in cubiculo matris eius perſæpe uiſam prodigij eius ſpeciem: interuentuq; homi/ num euolutam repente, atq; ex oculis elapſam.* His *mira culis nunq̃ ab ipſo eluſa fides eſt: quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicquam, nec palàm affir/ mandi.* Multa *alia eiuſdem generis, alia uera, alia aſſi/ mulata, admirationis humanæ in eo iuuene exceſſerant modum: quibus freta tunc ciuitas ætati haudquaquam maturæ, tantam molem rerum, tantumq; imperium permiſit.* Ad *eas copias, quas ex uetere exercitu* Hiſpa/ nia *habebat: quæq; à* Puteolis *cum* Claudio Nerone *tra iectæ erant: decemmillia peditum, & mille equites ad/ duntur. &* M. Iunius Syllanus *proprætor adiutor ad res gerendas datus eſt.* Ita *cum* XXX *nauium claſ/ ſe (omnes autem quinqueremes erant) oſtijs tyberinis profectus præter oram* Tuſci *maris* Alpes, *atq;* Gallicum *ſinum, & deinde* Pyrenes *circumuectus promontorium,* Emporijs *urbe græca (oriundi & ipſi à* Phocea *ſunt) copias expoſuit. inde ſequi nauibus iuſſis,* Tarraconem *pe dibus profectus conuentum omnium ſociorum (etenim legationes ad famam aduentus eius ex omni ſe prouincia effuderant) habuit. naues ibi ſubduci iuſſit remiſſis qua/ tuor triremibus* Maſſilienſium: *quæ officij cauſa ab domo proſecutæ fuerant.* Reſponſa *inde legationibus ſuſpen/ ſis uarietate tot caſuum dare cœpit: ita elato ab ingenti uirtutum ſuarum fiducia animo: ut nullum ferox uerbũ excideret: ingensq; omnibus, quæ diceret: cum maieſtas ineſſet, tum fides.* Profectus *ab* Tarracone, *& ciuitates*

ſociorum, & hyberna exercitus adijt: collaudauitq́; mili-
tes: quod duabus tantis cladibus deinceps icti, prouinciã
obtinuiſſent: nec fructum ſecundarum rerum ſentire ho-
ſteis paſſi, omni cis Iberum agro eos arcuiſſent: ſociosq́;
cum fide tutati eſſent. Martium ſecum habebat cum tan
to honore: ut facile appareret: nihil minus eum uereri: q̃
ne quis obſtaret gloriæ ſuæ. Succeſſit inde Neroni Sylla-
nus: & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus,
quæ adeunda, agendaq́; erant: mature aditis, peractisq́;,
Tarraconem conceſſit. Nihilo minor fama apud hoſtes
Scipionis erat: quàm apud ciues, ſociosq́;: & diuinatio
quædam futuri: quo minus ratio timoris reddi poterat:
eo opportune maiorem inferens metum. In hyberna diuer
ſi conceſſerant. Aſdrubal Gisgonis usq; ad Oceanũ, et Ga
des: Mago in mediterranea maxime ſupra Caſtulonen-
ſem ſaltum. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero
circa Saguntum hybernauit. Aeſtatis eius extremo, quo
capta eſt Capua: & Scipio in Hiſpaniam uenit: Puni-
ca claſſis ex Sicilia Tarentum acita ad arcendos com-
meatus præſidij Romani, quod in arce Tarentina erat:
clauſerat quidem omneis ad arcem à mari aditus: ſed aſ-
ſidendo diutius arctiorem annonam ſocijs, quàm hoſti fa
ciebat. non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata
litora, apertosq́; portus præſidio nauium Punicarum po-
terat: quantum frumenti claſſis ipſa turba nauali mixta
ex omni genere hominum abſumebat: ut arcis præſidiũ
etiam ſine inuecto, quia ibi pauci erant: ex ante præpara-
to ſuſtentari poſſet: Tarentinis claſſiq́; ne inuectum qui-
dem ſufficeret. tandẽ maiore gratia, quàm uenerat, claſ-
ſis dimiſſa eſt. annona haud multum laxauerat. quia re
moto maritimo præſidio, ſubuehi frumentum non pote-

rat.Eiuſdem æſtatis exitu M.Marcellus ex Sicilia prouin cia cum ad urbem ueniſſet:à C.Calpurnio prætore ſena/ tus ei ad ædem Bellonæ datus eſt . ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet:queſtus leniter non ſuam magis, quàm militum uicem, quod prouincia confecta exercitum depor tare non licuiſſet:poſtulauit:ut triumphanti urbem inire liceret.id non impetrauit.Cum multis uerbis actū eſſet: utrū minus conueniret:cuius nomine abſentis ob res pro ſpere ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret:& dijs immortalibus habitus honos : ei præſenti negare trium/ phum: an quem tradere exercitum ſucceſſori iuſſiſſent: quod niſi manēte in prouincia bello non decernerentur:eū quaſi de bello triūphare:cum exercitus teſtis meriti, atq; immeriti triumphi abeſſet:medium uiſum:ut ouans urbē iniret . Tribuni ple.ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt:ut M.Marcello, quo die urbem ouans iniret:im perium eſſet.Pridie quàm urbem iniret:in Monte Alba/ no triumphauit.inde ouans multam præ ſe prædam in urbem intulit.Cum ſimulachro captarum Syracuſarum Catapultæ, baliſtæq;, & alia omnia inſtrumenta belli la ta:& pacis diuturnæ, regiæq; opulentiæ ornamenta: ar/ genti ærisq; fabrefacta uaſa : & alia ſuppellex, pretio/ ſaq; ueſtis, & multa nobilia ſigna : quibus inter primas Græciæ urbes Syracuſæ ornatæ fuerant.Punicæ quoq; ui/ ctoriæ ſignum , octo ducti elephanti . Et non minimum fuere ſpectaculum cum coronis aureis præcedentes Soſis Syracuſanus, & Mericus Hiſpanus.quorum altero du/ ce nocturno Syracuſas , introitum erat : alter Naſſum , quodq; ibi præſidij erat:prodiderat . His ambobus ciui/ tas data.& quingena iugera agri:Soſidi in agro Syracu ſano:qui aut regius, aut hoſtium populi Romani fuiſſet:

& ædes Syracuſis cuius uellet eorum: in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpaniſq;, qui cum eo trãſierant: urbs, agerq; in Sicilia ex ijs, qui à populo Romano defeciſſent: iuſſa dari. id M. Cornelio mandatum: ut ubi ei uideretur: urbem, agrumq; eis aſſignaret. in eodẽ agro Belligeni, per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat. CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli Punica claſſis octo millia peditũ, tria Numidarum equitum expoſuit. Ad eos Murgentinæ deſciuerunt terræ. ſecutæ defectionem earum Hybla, & Magella ſunt: & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ præfecto Mutine uagi per totam Siciliam ſociorum populi Romani agros urebant. Super hæc exercitus Romanus iratus, partim quod cum imperatore non deuectus ex prouincia eſſet: partim quod in oppidis hybernare ueti erant: ſegni fungebantur militia: magiſq; eis author ad ſeditionem, quàm animus deerat. Inter has difficultates M. cornelius prætor, & militum animos nunc conſulando, nunc caſtigando ſedauit: & ciuitates omnes, quæ defecerant: in deditionem redegit: atq; ex his Murgantiam Hiſpanis, quibus urbs agerq; debebatur: ex S. C. attribuit. Conſules cum ambo Apuliam prouinciã haberent: minuſq; iam terroris à Pœnis, & Annibale eſſet: ſortiri iuſſi Apuliam Macedoniamq; prouincias. Sulpitio Macedonia euenit: iſq; Leuino ſucceſſit. Fuluius Romam comitiorum cauſa accerſitus cum comitia conſulibus rogandis haberet: prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium Torquatum, & T. Octacilium. Manlius, qui præſens erat: gratulandi cauſa cum turba coiret: nec dubius eſſet conſenſus populi: magna circunfuſus turba ad tribunal conſulis uenit: petitq; ut pauca ſua

uerba audiret: centuriamq́; quæ tuliſſet ſuffragium: reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione, quidnã poſtulaturus eſſet: oculorum ualetudinem excuſauit. Impudẽtem & gubernatorem, & imperatorem eſſe: qui, cum alienis oculis ei omnia agenda ſint: poſtulet ſibi aliorũ capita, ac fortunas committi. proinde ſi uideretur: & redire in ſuffragium centuriam iuniorum iuberet: & meminiſſet in conſulibus creandis belli, quod in Italia *ſit: temporumq́;* Reipublicæ. *uixdum requieſcere aureis à ſtrepitu, & tumultu hoſtili: quo paucos ante menſes aſſederint propè mœnia* Romana. *Poſt hæc cum centuria frequens ſucclamaſſet: nihil ſe mutare ſententia: eoſdemq́; conſules dicturos eſſe: tum* Torquatus, *neq; ego ueſtros, inquit, mores conſul ferre potero: neq; uos imperium meum. redite in ſuffragium: & cogitate: bellum* Punicum *in* Italia, *&* *hoſtium ducem* Anniblẽ *eſſe. Tum centuria & authoritate mota uiri, & admirantium circa fremitu, petit à conſule: ut centuriam ſeniorum citaret. uelle ſeſe cum maioribus natu colloqui: & ex authoritate eorum conſules dicere. Citatis centuriæ ſenioribus, datum ſecreto in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus conſulendum dixerunt eſſe: duobus iam plenis honorum,* Q. Fabio, *&* M. Marcello: *& ſi utiq; nouum aliquem aduerſus* Pœnos *conſulem creari uellent:* M. Valerium Leuinum *egregie aduerſus* Philippum Regem *terra, mariq́; res geſſiſſe.* Ita *de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt.* M. Marcellum Claudium *fulgentem tum* Sicilia *domita, &* M. Valerium, *abſentes conſules dixerunt. authoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt.* Eludant *nunc antiqua mirantes. non equidem, ſiqua ſit ſapientium ciui-*

tas:quam docti fingunt magis, quàm norunt:aut principes grauiores,temperatioreſq; à cupidine imperij, aut multitudinem melius moratam cenſeant fieri poſſe.Centuriam uero iuniorum ſeniores conſulere uoluiſſe:quibus imperij ſuffragium mandaret:uix ut uerisimile ſit: parentum quoq; hoc ſeculo uilis leuiſq; apud liberos authoritas fecit. Prætoria inde comitia habita.P.Manlius Valens,& L.Manlius Acidinus,et C.Lectorius,& L. Cincius Alimentius,creati ſunt.Forte ita incidit: ut comitijs perfectis nuntiaretur:T.Octacilium, quem T. Manlio, niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet collegam abſentem daturus fuiſſe uidebatur populus: mortuum in Sicilia eſſe.Ludi Apollinares & priore anno fuerant: & eo anno ut fierent, repente Calpurnio prætori ſenatus decreuit:ut in perpetuum uouerentur. Eodem anno prodigia aliquot uiſa,nuntiataq; ſunt. In æde Concordiæ Victoria, quæ in culmine erat:fulmine icta, decuſſaq; ad Victorias,quæ in ante fixæ erant:hæſit:neq; inde procidit.Et Anagniæ,& Fregellis nũtiatum eſt murum, portaſq; de cœlo tactas.& in foro Sudertano ſanguinis riuos per diem totum fluxiſſe.& Ereti lapidibus pluiſſe.& Reate mulam peperiſſe. Ea prodigia hoſtijs maioribus ſunt procurata: & obſecratio in unum diem populo indicta:& nouendiale ſacrum.Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt:nouiq; ſuffecti:in locum M.Æmilij Numidæ decemuiri ſacrorum M. Æmilius Lepidus: in locum M.Pomponij Mathonis pontificis C. Liuius: in locum Sp. Caruilij Maximi auguris M.Seruilius. T. Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat:ideo nominatio in locum eius non eſt facta.C.Claudius flamen dialis,quod exta perperam dederat: Flaminio abijt.

nio abijt. Per idem tempus M. Valerius Leuinus, tenta‑tis prius per ſecreta colloquia principum animis, ad in‑dictum ante ad idipſum concilium Aetolorum claſſe ex pedita uenit. Vbi cum Syracuſas, Capuamq́; captas in fidem, in Italiaq́; rerum ſecundarum ſucceſſum oſtentaſſet: adiecíſſetq́;: iam inde à maioribus traditum morem Ro‑manis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atq; æquum ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberēt ut ſocij eſſe, quàm ciues mallent: Aetolos eo, in maiore fu‑turos honore: quod gentium träſmarinarum in amicitiā primi ueniſſent. Philippum eis, & Macedonas graues accolas eſſe. quorum ſe uim, ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactum eſſe: ut non his modo urbibus, quas per uim ademiſſent Aetolis: excedant: ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeant. Et Acarnanes, quos ægreferrent Aeto li à corpore ſuo diremptos: reſtituturum ſe in antiquā formulam iuriſq́; ac ditionis eorum. Hæc dicta, promiſ ſaq́; à Romano Imperatore Scopas, qui tum prætor gen tis erat: & Dorimachus princeps Aetolorum affirmaue runt: authoritatem ſuā minore cum uerecundia, & ma‑iore cum fide uim, maieſtatemq́; populi Ro. extollentes. maxime tamen ſpes potiundæ mouebat Acarnaniæ. Igi‑tur conſcriptæ conditiones: quibus in amicitiam, ſocieta‑temq́; populi Ro. uenirent. additumq́;: ut ſi placeret: uel lentq́;: eodem iure amicitiæ Elei, Lacedemonijq́;, & At‑talus, & Pleuratus, & Scerdiletus eſſent: Aſiæ Attalus, hi Thracum, & Illyricorum reges. Bellum ut extemplo Aetoli cum Philippo terra gererent. Nauibus ne minus XX quinque remibus adiuuaret Romanus. Vrbium Corcyra tenus ab Aetolia incipienti ſolum, tectaq́;, & muri cum agris, Aetolorum, alia omnis præda populi

Ro.eſſet.Darentq́; operam Romani:ut Acarnaniam Aetoli haberent.Si Ætoli pacem cum Philippo facerent:faederi adſcriberent:ita ratam eorum pacẽ:ſi Philippus arma ab Romanis,ſocijsq́;,quiq́; eorum ditionis eſſent:abſtinuiſſet.Item ſi populus Ro.fœdere iungeretur Regi:ut caueret:ne ius ei belli inferendi Ætolis,ſocijsq́; eorum eſſet.Hæc conuenerunt.conſcriptaq́; biennio poſt,Olympiæ ab Ætolis,in Capitolio ab Romanis,ut teſtata ſacratis monumentis eſſent:ſunt poſita.Moræ cauſa fuerant retenti Romæ diutius legati Ætolorum.nec tamen impedimẽto id rebus gerendis fuit. & Ætoli extemplo mouerunt aduerſus Philippum bellum: et Leuinus Zacynthũ(parua inſula eſt, propinqua Ætoliæ urbem unam eodem, quo ipſa eſt,nomine,habet:eam,præter arcem, ui cæpit) & Oleniada,Naxumq́; Acarnanum captas Ætolis contribuit.Philippum quoq; ſatis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosq́; & pacta cum Annibale poſſet reſpicere: Corcyram ipſe ſe recæpit. Philippo Ætolorum defectio Pellæ hybernanti allata eſt.itaq; quia primo uere moturus exercitum in Græciam erat:Illyricos,finitimasq́; eius urbes alterno metu quietas ut Macedonia haberet:expeditionem ſubitam in Oricinorum,atq; Apolloniatum fines fecit: egreſſosq́; Apolloniatas cum magno terrore,ac pauore compulit itra muros. uaſtatis proximis Illyricis,in Pelagoniam eadẽ celeritate uertit iter. inde Dardanorum urbem ſitam in Macedonia, tranſitum Dardanis facturam,cæpit.His raptim actis, memor Ætolici iunctiq́; cum eo Romani belli per Pelagoniam, & Nymphæum,& Boleam ĩ Theſſaliam deſcendit ad bellum ſecum aduerſus Ætolos capeſſendum: (incitari poſſe homines credebat), & relicto ad fauces Theſſaliæ

Perſeo cum quatuor millibus armatorũ ad arcendos adi-tu Ætolos, ipſe, prius q̃ maioribus occuparetur rebus: in Macedoniam, atq; inde in Thraciam exercitum, ac Medos eduxit. Incurrere ea gens in Macedoniã ſolita erat: ubi regem occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe regnum ſenſiſſet. Ad Phragandas igitur uaſtare agros, & urbem Iampharniam, caput arcemq; Medicæ oppugnare cœpit. Scopas ubi profectum in Thraciam regem, occupatumq; ibi bello audiuit: armata omni iuuentute Aetolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat. Aduerſus q̃d ſe Acarnanum gens, & uiribus ipar, & iam mœnia Oeniados Naxumq; amiſſa cernens, Romanaq; inſuper arma ingruere, ira magis iſtruit, q̃ conſilio bellum. coniugibus, liberiſq;, & ſenioribus ſupra LX annos in propinquam Epirum miſſis ab XV ad LX annos coniurant: niſi uictores, ſe non redituros. qui uictus acie exceſſiſſet: eum nequis urbe tecto menſa lare reciperet: diram execrationẽ in populares, obteſtationem q̃ ſanctiſſimam pouerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt. precatiq; ſimul Epirotas ſunt: ut qui ſuorum in acie cecidiſſent: eos uno tumulo cõtegerent: adhiberentq; humatis titulũ. Hic ſiti ſunt Acarnanes: q aduerſus uim, atq; iniuriam Ætolorũ pro patria pugnantes mortẽ occubuerunt. Per hæc incitatis animis, caſtra in extremis finibus ſuis obuiam hoſti poſuerunt. nuntijs ad Philippum miſſis, quanto res in diſcrimine eſſet: omittere Philippum id, quod in manibus erat, coegerunt bellum: iam Pharnia per deditionem recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerum. Ætolorum impetum tardauerat primo coniurationis fama Acarnaniæ: deinde auditus Philippi aduentus regredi etiã in intimos coegit fines. Nec Philippus quanq̃ ne opprimerentur Acar-

nanus, itineribus magnis ierat: ultra Clinem eſt progreſ-ſus. inde cum audiſſet reditum Aetolorum ex Acarna-nia: & ipſe Pellá rediјt. Leuinus ueris principio à Cor-cyra profectus nauibus: ſuperato Leucate promontorio, cum ueniſſet Naupactum: Anticyram inde ſe petiturum edixit: ut præſto ibi Scopas, Aetoliq; eſſent. Sita Anticy-ra eſt in Locride læua parte ſinum Corinthiacũ intran-tibus. breue terra iter eò, breuis nauigatio ab Naupacto eſt. Tertio fermè poſt die utrinq; oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat: quia & tormenta, machi-næq; omnis generis in nauibus erant: & Romani inde oppugnabãt. itaq; intra paucos dies recepta urbs per de-ditionem, Aetolis traditur. præda ex pacto Romanis ceſ-ſit. Litteræ Leuino redditæ: conſulem eum abſentem de-claratum: & ſucceſſorem uenire P. Sulpitium. cæterum diuturno ibi morbo implicitus ſerius ſpe omniũ Romam uenit. M. Marcellus cum idibus Martijs conſulatum iniſſet: ſenatum eo die moris modo cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega, neq; de republica, neq; de prouin-cijs acturum. ſcire ſe frequentes Siculos propè urbem in uillis obtrectatorum factorum ſuorum eſſe. quibus tantũ abeſſe ut per ſe non liceat palàm Romæ crimina edita, fictaq; ab inimicis uulgare: ut ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega dicendi de conſule eſſe: ipſe eis extemplo daturus ſenatum fuerit: ubi quidem collega ue-niſſet: non paſſurum quicquam prius agi: quàm Siculi in ſenatum introducantur. delectum propè à M. Corne-lio per totam Siciliam habitum: ut quamplurimi que-ſtum de ſe Romam uenirent. eundem litteris falſis urbẽ impleſſe: bellum in Sicilia eſſe: ut ſuam laudem minuat. Moderati animi gloriam eo die adeptus conſul ſena-

tum dimiſit. ac propè iuſtitium omnium rerum futurũ
uidebatur:donec alter conſul ad urbem ueniſſet. Ocium,
*ut ſolet, excitauit plebis rumores.belli diuturnitate, & *
uaſtatos agros circa urbem, quà infeſto agmine iſſet An/
nibal:& exhauſtam delectibus Italiam, & pro Repu.
Cannis exercitus cæſos,que rebantur:& conſules bellico/
ſos ambos, uiros acres nimis & feroces creatos: qui uel
in pace tranquilla bellum excitare poſſent : nedum in
bello reſpirare ciuitatem forent paſſuri.Interrupit hos ſer
mones nocte, quæ pridie quinquatrijs fuit:pluribus ſimul
locis circa forum incendium ortum.eodem tempore ſe/
ptem tabernæ, quæ poſtea quinq;: & argentariæ, quæ nũc
nouæ appellantur:arſere comprehenſa poſtea priuata ædi
ficia:(neq; enim tum baſilicæ erant) comprehenſæ lau/
miæ:forumq́; piſcatorium, & atrium regium.ædes Ve/
ſtæ uix defenſa eſt, tredecim maxime ſeruorum opera:q
in publicum redempti, ac manumiſſi ſunt.nocte, ac die
continuatum incendium fuit.nec ulli dubium erat: hu/
mana id fraude factum eſſe: quod pluribus ſimul locis,
& ijs diuerſis, ignes coorti eſſent.Itaq; conſul ex authori/
tate ſenatus pro concione edixit:qui quorum opera id cõ
flatum incendium profiteretur:præmium fore, libero pe/
cuniam, ſeruo libertatem. Eo præmio inductus Campa/
norum Calauiorum ſeruus (Mannus ei nomen erat) in/
dicauit: dominos, & quinque præterea iuuenes nobiles
Campanos, quorum parentes à Q. Fuluio ſecuri percuſ/
ſi erant : id incendium feciſſe : uulgoq́; facturos alia:
ni comprehendantur. Comprehenſi : familiæq́; eorum.
& primo eleuabatur index, indiciumq́;, pridie eum uer
beribus caſtigatum ab dominis diſceſſiſſe: per iram, ac le
uitatem ex re fortuita crimen commentum. cæterum ut

corā m coarguebantur: & quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio haberi cœpta eſt: faſſi omnes: atq; in dominos, ſeruosq; conſcios animaduerſum eſt. indici libertas data: & XX millia æris Conſuli Leuino Capuam prætereunti circunfuſa multitudo Campanorum eſt, obſecrantium cum lachrymis: ut ſibi Romam ad ſenatum ire liceret oratum: ſiqua miſericordia tandem flecti poſſent: ne ſe ad ultimum perditum irent: nomenq; Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerent. Flaccus ſibi priuatam ſimultatem cum Campanis negare ullam eſſe: publicas inimicitias & hoſtileis eſſe: & futuras: quoad eo animo in populum Romanum eſſe ſciret. nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem populum nomini Romano. ideo ſe mœnibus incluſos tenere eos: quia ſiqui euaſiſſent aliquà: uelut feras beſtias per agros uagari: & laniare, & trucidare quodcunq; obuium detur. alios ad Annibalem transfugiſſe: alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in ſemiuſto foro conſulem ueſtigia ſceleris Campanorum. Veſtæ ædem petitam: & æternos ignes: & conditum in penetrali fatale pignus imperij Romani. ſe minime cenſere tutum eſſe: Campanis poteſtatem intrandi Romana mœnia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die, quàm à ſenatu reſponſum accepiſſent: Capuam redituros: ſequi ſe Romam iuſſit. Hac circunfuſus multitudine ſimul Siculis obuiam egreſſis poteſtatem Romam adeundi fecit: clariſſimarum urbium excidio celeberrimis uiris uictos bello accuſatores in urbem adducens. De Rep. tamen primum, ac de prouincijs ambo conſules ad ſenatum retulere. Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia, et Græcia Ætoli, Acarnanes, Locriq; eẽnt: quaſq;

ibi res ipſe egiſſet terra mariq́; expoſuit. Philippum inſe-rentem bellum Ætolis in Macedoniam retro ab ſe compulſum, ad intima penitus regni abiiſſe: legionemq́; inde deduci poſſe. claſſem ſatis eſſe ad arcendum Italia regem. Hæc de ſe, deq́; prouincia: cui præfuerat. Conſulum de prouincijs communis relatio fuit. Decreuere patres: ut alteri conſulū Italia bellumq́; cum Annibale prouincia eſſet: alter claſſem, cui T. Octacilius præfuiſſet: Siciliamq́; prouinciam cum L. Cincio prætore obtineret. Exercitus eis duo decreti: qui in Hetruria, Galliaq́; eſſent. eæ quatuor erant legiones urbanæ. duæ ſuperioris anni in Hetruriam: duæ, quibus Sulpitius conſul præfuiſſet: in Galliā mitterentur. Galliæ, & legionibus præeſſet: quem conſul, cuius Italia prouincia eſſet: præficiſſet. In Hetruriam C. Calpurnius poſt præturam, prorogato in annum imperio miſſus. Et Q. Fuluio Capua prouincia decreta: prorogatumq́; in annum imperiū. Exercitus ciuium, ſociorumq́; minui iuſſus: ut ex duabus legionibus una legio quinq; millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſſis, qui plurima ſtipendia haberent: & ſociorum ſeptem millia peditum, & trecenti equites relinquerentur: eadē ratione ſtipendiorum habita in ueteribus militibus dimittendis. Cn. Fuluio conſuli ſuperioris anni, nec de prouincia Apulia, nec de exercitu, quem habuerat: quicquā mutatum: tantum in annum prorogatum imperium eſt. P. Sulpitius collega eius omnem exercitum, præter ſocios nauales, iuſſus dimittere eſt. Item ex Sicilia exercitus, cui M. Cornelius præeſſet: ubi conſul in prouinciam ueniſſet: dimitti iuſſus. L. Cincio prætori ad optinendam Siciliā Cānenſes milites dati, duarum inſtar legionum. Totidem legiones in Sardiniam P. Manlio Vulſoni prætori decre-

eſſe : ſortem ſuam ad eum transferri? Ita ſenatus , cum
quid placeret, magis oſtendiſſet: quàm decreuiſſet: dimit
titur. Inter ipſos conſules permutatio prouinciarum rapiẽ
te fato Marcellum ad Annibalem facta eſt: ut ex quo pri
mus aduerſæ pugnæ gloriam cœperat : in eius laudem
poſtremus Romanorum imperatorum , proſperis tum
maxime bellicis rebus, caderet. Permutatis prouincijs, Si
culi in ſenatum introducti multa de Hieronis Regis fi/
de perpetua erga populum Ro. uerba fecerunt, in gra/
tiam publicam auertentes. Hieronymũ, ac poſtea Hippo
cratem, & Epicidem tyrannos, cum ob alia, tum propter
defectionem ab Romanis ad Annibalem, inuiſos fuiſſe ſi/
bi: ob eam cauſam & Hieronymum à principibus iuuen
tutis propè publico conſilio interfectum: & in Epicidis,
Hippocratisq; cædem ſeptuaginta nobiliſſimorum iuue
num coniurationem factam. quos Marcelli mora deſtitu
tos , quia ad prædictum tempus exercitum ad Syracuſas
non admouiſſet: indicio facto, omnes ab tyrannis interfe/
ctos. Eam quoq; Hippocratis , atq; Epicidis tyrannidem
Marcellum excitaſſe, Leontinis crudeliter direptis. Nun
quam deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Mar/
cellum tranſire: pollicerią;: ſe urbem, cum uellet: ei tradi/
turos. ſed eum primo ui capere maluiſſe: dein cum id ne/
q; terra , neq; mari , omnia expertus, potuiſſet: authores
traditarum Syracuſarum fabrum ærarium Soſin , &
Mericum Hiſpanum , quàm principes Syracuſanorum
habere, toties id nequicquã ultro offerenteis, præoptaſſe:
quo ſcilicet iuſtiore de cã uetuſtiſſimos ſocios populi Ro.
trucidaret: ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalẽ
defeciſſet: ſed populus Syracuſanus , & ſenatus: ſi portas
Marcello Syracuſani publice, & non, oppreſſis Syracuſa

nis, tyranni eorum Hippocrates, et Epicides clauſiſſent: ſi Carthaginienſium animis bellum cum populo Romano geſſiſſent: quod ultra, q̃ quod fecerit: niſi ut deleret Syracuſas: facere hoſtiliter Marcellum potuiſſe? Certe præter mœnia, & tecta exhauſta urbis, ſacra fracta, ac ſpoliata deûm delubra, dijs ipſis, ornamentisq; eorum ablatis, nihil relictum Syracuſis eſſe. bona quoq; multis adempta: ita, ut ne nudo quidem ſolo, reliquis direptis, alere ſeſe, ac ſuos poſſent. Orare ſe patres conſcriptos: ut ſi nequeát omnia: ſaltem quæ comparent: cognoſciq; poſſint: reſtitui dominis iubeant. Talia conqueſtos cum excedere extemplo, ut de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent: Leuinus iuſſiſſet: maneant: inquit Marcellus: ut corãm his reſpondeam: quando ea conditione pro uobis patres conſcripti bella gerimus: ut uictos armis accuſatores habeamus: duæ captæ hoc anno urbes, Capua Fuluium reum, Marcellum Syracuſæ habeant. Reductis in curiam legatis, tum conſul, Non adeo maieſtatis, ĩquit, populi Romani, imperijq; huius oblitus ſum patres conſcripti: ut ſi de meo crimine ambigeretur: conſul dicturus cauſam, accuſantibus Græcis, fuerim. ſed non quid ego fecerim, in diſquiſitionem uenit: ſed quid iſti pati debuerint. qui ſi non fuerunt hoſtes: nihil intereſt: nunc, an uiuo Hierone Syracuſas uiolauerim. ſin autem deſciuerunt: legatos noſtros ferro atq; armis petierunt: urbem, ac mœnia clauſerunt: exercitumq; Carthaginienſium aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia, cum fecerint: indignatur? Tradẽtes urbem principes Syracuſanorum aduerſatus ſum: Soſim, & Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem: potiores habui? Non eſtis extremi Syracuſanorum: quippe qui alijs humilitatem obijciatis quis eſt ueſtrum:

qui ſe mihi portas aperturum, qui armatos milites meos in urbẽ accepturũ promiſerit? Odiſtis et execramini eos, qui fecerunt: & ne hic quidem contumelijs in eos dicendis parcitis. tantum abeſt ut & ipſi tale quicquam facturi fueritis. Ipſa humilitas eorum patres conſcripti. quã iſti obijciunt: maximo argumento eſt: me neminem, qui nauatam operam Reip. noſtræ uelit: auerſatum eſſe. Et antequam obſiderem Syracuſas: nunc legatis mittendis, nũc ad colloquium eundo, tentaui pacem: & poſteaquam neq; legatos uiolandi uerecundia erat: nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur: multis terra mariq; exhauſtis laboribus, tandem ui atq; armis Syracuſas capi. Quæ captis acciderint: apud Annibalem, & Carthaginienſes, uictosq; iuſtius, quàm apud uictoris populi Ro. ſenatum quererẽtur. Ego P.C. Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem: nunquam ſpolijs earum urbem Romam exeornarem. quæ autem ſingulis uictor aut ademi: aut dedi: cum belli iure, tum ex cuiusq; merito ſatis ſcio me feciſſe. ea uos rata habeatis P.C. necne magis Reip. intereſt, q̃ mea. mea quippe fides exoluta eſt: ad Rempub. pertinet: ne acta mea reſcindendo, alios in poſterum ſegniores duces faciatis. Et quoniam coràm & Siculorum & mea uerba audiſtis patres conſcripti: ſimul templo excedemus: ut me abſente liberius conſuli ſenatus poſſit. Ita dimiſſis Siculis, & ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit. Conſul alter de poſtulatis Siculorũ ad patres retulit. Ibi cum diu de ſententijs certatum eſſet: & magna pars ſenatus, principe eius ſententiæ T. Mãlio Torquato, cum tyrannis bellum gerendum fuiſſe cenſerent, hoſtibus & Syracuſanorũ, & populi Romani: & urbem recipi: non capi: & receptam legibus antiquis, & libertate

ſtabilire: non ſeſſam miſeranda ſeruitute bello affligi: inter tyrannorum, & ducis Romani *certamina præmium uictoris in medio poſitam urbem pulcherrimam, ac nobiliſſimam periiſſe, horreum atq; ærarium quondam populi* Romani: *cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus, hoc deniq; ipſo punico bello adiuta ornataq;* Reſpub. *eſſet.* Si *ab inferis exiſtat* Rex Hiero, *fidiſſimus imperij* Romani *cultor: quo ore aut* Syracuſas, *aut* Romam *ei oſtendi poſſe? cum ubi ſemirutam ac ſpoliatam patriã reſpexerit: ingrediens* Romam, *in ueſtibulo urbis, propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ uiſurus ſit? Hæc, taliaq; cum ad inuidiam conſulis, miſeratiõnemq;* Siculorum *dicerentur: mitius tamẽ decreuerunt patres cauſa* Marcelli. *Quæ is gerens bellum, uictorq; egiſſet: rata habenda eſſe. in reliquum curæ ſenatui fore rem* Syracuſanam: *mandaturoſq; conſuli* Leuino: *quoad ſine iactura* Reip. *fieri poſſet: fortunis eius ciuitatis conſuleret. Miſſis duobus ſenatoribus in* Capitolium *ad conſulem, uti rediret in curiam: & introductis* Siculis, *ſenatus conſultum recitatũ eſt. legatiq; benigne appellati, ac dimiſſi, ad genua ſe* Marcelli *conſulis proiecerunt, obſecrantes: ut quæ deplorandæ, ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent: ueniam eis daret: & in fidem, & clientelam ſe, urbemq;* Syracuſas *acciperet. poſt hæc conſul clementer appellatos eos dimiſit.* Campanis *deinde ſenatus datus eſt. quorum oratio miſerabilior, cauſa durior erat. neq; enim ueritas pœnas negare poterãt: nec tyranni erant: in quos culpam conferrent. ſed ſatis pẽſum pœnarum, tot ueneno abſumptis, tot ſecuri percuſſis ſenatoribus, credebant. Paucos nobilium ſuperſtites eſſe: quos nec ſua conſcientia, ut quicquam de ſe grauius conſulerent: impulerit: nec uictoris ira capitis damnauerit.*

eos libertatem ſibi, ſuisq́;, & bonorum aliquam partem orare, ciues Romanos, affinitatibus pleroſq; & propinquis iã iã cognationibus ex connubio uetuſto iũctos. Summotis deinde è templo, pauliſper dubitatum: an accerſendus à Capua Q. Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captam Claudius conſul erat) ut coràm imperatore, qui res geſſiſſet: ſicut inter Marcellum, Siculoſq; diſcæptatum fuerat: diſcæptaretur. dein cum M. Attilium, C. Fuluium fratrem Flacci legatos eius, atq; Minutium, & L. Veturium Philonem item Claudij legatos, qui omnibus gerendis rebus affuerant: in ſenatu uiderent: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri Campanos uiſum: interrogatus ſententiam M. Attilius Regulus: cuius ex ijs, qui ad Capuam fuerant: maxima authoritas erat: In conſilio, inquit, arbitror me fuiſſe conſulibus Capua capta. cum quæreretur: ecquis Campanorum de Rep. noſtra benemeritus eſſet: duas mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiam Atelanam Capuæ habitantem, & Faucualam Cluuiam, quæ quondam quæſtum corpore fecißet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute, & uictoria populi Romani: hanc captiuis egentibus alimenta clàm ſuppeditaſſe: cæterorum omnium Campanorum eundem erga nos animum, quem Carthaginienſium, fuiſſe, ſecuriq; percuſſos à Q. Fuluio fuiſſe magis, quorum dignitas inter alios, quàm quorum culpa eminebat. Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt: iniuſſu populi non uideo poſſe. idq́; & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt: cũ defeciſſent: ut M. Antiſtius tribunus pl. prius rogationem ferret: ſciretq́; plebs: uti ſenatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaq; cenſeo: cum tribunis ple. agendum eſſe: ut eorum unus plures'ue rogationem ferant ad ple-

ſent:prius quàm Annibal Capuam uenitet: eis Vultur-
num emouendos cenſuerunt: ne quis eorum propius ma
re XV millibus paſſuum agrum, ædificium'ue habe-
ret. qui eorum trans Tyberim emoti eſſent: ne ipſi, poſte-
ri'ue eorum uſpiam pararent: haberent'ue: niſi in Veien
te, aut Sutrino, Nepeſino'ue agro: dū ne cui maior, quàm
quinquaginta iugerum agri modus eſſet. Senatorum
omnium, quiq́; magiſtratus Capuæ, Attellæ, Galatiæ geſ
ſiſſent: bona uenire Capuæ iuſſerunt. libera corpora, quæ
uenundari placuerat: Romam mitti: ac Romæ uenire.
Signa, ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerentur:
quæ eorum ſacra, ac profana eſſent: ad pontificum colle-
gium reieceerunt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquanto,
quàm Romam uenerant: Campanos dimiſerunt. nec iam
Q. Fuluij ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deûm, atq; exe
crabilem fortunam ſuam incuſabant. Dimiſſis Siculis,
Campanisq́;, delectus habitus. ſcripto deinde exercitu,
de remigum ſupplemento agi cœptum. in quam rem
cum neq; hominum ſatis, nec ex qua pararentur: ſtipen-
diumq́; acciperent: pecuniæ quicquam ea tempeſtate in
publico eſſet: edixerunt conſules ut priuatim ex cenſu, or-
dinibusq́;, ſicut antea, remiges darent cum ſtipendio, ci-
barijsq́; dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus
hominum, tanta indignatio fuit: ut magis dux, quàm
materia ſeditioni deeſſet. Secundum Siculos, Campanoſ-
q́; plebem Romanam perdendam, lacerandamq́; ſibi con
ſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo exhauſtos nil reliq,
præter terram nudam ac uaſtam, habere. tecta hoſteis
incendiſſe: ſeruos agricultores Rempublicam abduxiſſe:
nunc ad militiam paruo ære emendo: nunc remiges im-
perando. ſiquid cui argenti, æris'ue fuerit: ſtipendio re-

rigum, & tributis annuis ablatum ſe ut dent, quod non habent: nulla ui, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua uenderent: in corpora, quæ reliqua eſſent: ſæuirent. ne unde redimantur quidem, quicquam ſupereſſe. Hæc non in occulto, ſed propalàm in foro, atq; oculis ipſorum conſulum ingens turba circunfuſi fremebant: nec eos ſedare cõſules nunc caſtigando, nunc conſolando poterant. Spatiũ deinde his tribuere ſe, dareq́; ad cogitandum dixerunt: quo ipſi ad rem inſpiciendam, expediendamq́; uſi ſunt. Senatum poſtero die habuerunt de remigum ſupplemento. ubi cum multa diſſeruiſſent: cum æqua plebis recuſatio eſſet: uerterunt orationem eò: ut dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquum onus iniungendum eſſe. nam unde, cum pecunia in ærario non eſſet: paraturos nauales ſocios? quomodo autem ſine claſſibus, aut Siciliam obtineri, aut Italia Philippũ arceri poſſe? aut tuta Italiæ litora eſſe? Cum in hac difficultate rerum conſilium hæreret: ac propè torpor quidam occupaſſet hominum mentes: tum Leuinus conſul magiſtratus ſenatui, & ſenatus populo ſicut honore præſtat: ita ad omnia, quæ dura atq; aſpera eſſent: ſubeunda ducem debere eſſe. Si quid iniungere inferiori uelis: id prius in te, ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris: facilius omneis obedienteis habeas. nec impẽſa grauis eſt: cum ex ea plus quàm pro uirili parte ſibi quenq; capere principum uiderint. Itaq; ut claſſem habeat, quam ornare uolumus: populus Romanus: priuatos ſine recuſatione remiges dare, nobiſmetipſis primum imperemus. aurum, argentum, as ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita ut annulos ſibi quiſq;, & coniugi, & liberis, & filio bullam: & quibus uxor, filiæ'ue ſunt: ſingulas uncias auri, pondo relinquant argenti. qui

gentí.qui curuli ſella ſederunt:equi ornamenta,& libras pondo,ut ſalinum,patellamq́; deorum cauſa habere poſſint.cæteri ſenatores libram argenti tantum . æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamiliæ relinquamus.Cæterum omne aurum,argentum,æs ſignatum, ad triũuiros menſarios extemplo deferamus:nullo ante ſenatus cõconſulto facto:ut uolũtaria collatio,& certamen adiuuãdæ Reip.excitet ad æmulandum animos primum equeſtris ordinis,dein reliquæ plebis.hanc unam uiam,multa inter nos collocuti,conſules iuenimus.Ingredimini dijs bene iuuantibus.Reſp.incolumis,& priuatas res facile ſaluas præſtat.publica prodendo,tua nequicquam ſerues.

In Hæc tanto animo conſenſum eſt:ut gratiæ ultro conſulibus agerentur.ſenatu inde miſſo,pro ſe quiſq; aurum,argentum,& æs in pubicum conferunt,tanto certamine iniecto: ut prima inter primos nomina ſua uellent in publicis tabulis eſſe:ut nec triumuiri accipiendo,nec ſcribæ referendo ſufficerent.Hunc conſenſum ſenatus,equeſter ordo eſt ſecutus:equeſtris ordinis plebs.ita ſine edicto , ſine cohortatione magiſtratus:nec remige in ſupplementum, nec ſtipendio Reſp.eguit:paratiſq; omnibus ad bellum, conſules in prouincias profecti ſunt.Neq; aliud magis tẽpus belli fuit:quo Carthaginienſes,Romaniq́; pariter uarijs caſibus ĩmuſtis magis in ancipiti ſpe, ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouincijs,hinc in Hiſpania aduerſæ res,hinc proſperæ in Sicilia,luctum, & læticiam miſcuerant:& in Italia, cum Tarentum amiſſum damno,& dolori:tum arce cum præſidio retenta præter ſpẽ, gaudio fuit:& terrorem ſubitum, pauoremq́; urbis Romæ obſeſſæ et oppugnatæ,Capua poſt dies paucos capta in læticiam uertit . Tranſmarinæ quoq; res quadam uice

penſatæ. Philippus hoſtis tempore haud ſatis opportuno factus: Ætoli noui adſciti ſocij: Attalusq; Aſiæ Rex: iam uel deſpondente fortuna Romanis imperium orientis. Carthaginienſes quoq; Capuam amiſſam, & Tarentum captum æquabant: & ut ad mœnia urbis Romæ nullo probibente ſe perueniſſe in gloria ponebãt: ita pigebat irriti incœpti: pudebatq; adeo ſe ſpretos: ut ſedentibus ipſis ad Romana mœnia, alia porta exercitus Romanus in Hiſpaniam duceretur. Ipſæ quoq; Hiſpaniæ quo propius ſpem uenerant: tantis duobus ducibus exercitibusq; cæſis, debellatum ibi: ac pulſos inde Romanos eſſe: eo plus ab L. Martio tumultuario duce, ad uanũ & irritum uictoriam redactam eſſe, indignationis præbebant. Ita æquante fortuna, ſuſpenſa omnia utrinq; erant, integra ſpe, integro metu: uelut illo tempore primum bellum icẽperent. Annibalem ante omnia angebat: quod Capua pertinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe, multorum Italiæ populorum animos auerterat: quos neq; omnes tenere præſidijs, niſi uellet in multas, paruasq; partes carpere exercitum: quod minime tum expediebat: poterat: nec deductis præſidijs ſpei liberã, uel obnoxiam timoris ſociorum relinquere fidem. Præceps in auaritiam & crudelitatem animus ad ſpolianda, quæ tueri nequibat: ut uaſtata hoſti relinquerentur: inclinauit. Id fœdum conſilium cum incœpto, tum etiam exitu fuit. neq; enim indigna patientium modo abalienabantur animi: ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exemplum, quàm calamitas pertinebat. Nec conſul Romanus tentandis urbibus, ſicunde ſpes aliqua ſe oſtendiſſet: deerat. Salapiæ principes erant Daſius, & Blactius: Daſius Annibali amicus: Blactius quantum ex tuto poterat, rem Roma

nam fouebat: & per occultos nuntios ſpem proditionis fecerat Marcello:ſed ſine adiutore Daſio res tranſigi non poterat:Multum ac diu cunctatus, & tum quoq; magis inopia conſilij potioris,quàm ſpe effectus,Daſium appellabat.at ille cum ab re auerſus, tum æmulo potentatus inimicus,rem Annibali aperit.Accerſito utroq;, Annibal cum pro tribunali quædam ageret,mox de Blactio cogniturus: ſtarentq; ſummoto populo accuſator,& reus:Blactius de proditione Daſium appellabat.Enimuero ille uelut in manifeſta re exclamat:ſub oculis Annibalis ſecum de proditione agi Annibali, atque eis, qui aderant: quo audacior res erat.minus ſimilis ueri uiſa eſt. æmulationē profectò, atque odium eſſe: & id crimen afferri:quod, quia teſtem habere non poſſet: liberius fingeretur.Ita inde dimiſſi ſunt.nec Blactius ante abſtitit tam audaci incœpto:quàm idem obtundendo, docendoq; quàm ea res ipſis, patriæq; ſalutaris eſſet: peruicit: ut præſidium Punicum, (hi autem Numidæ erant)Salapiaq; traderetur Marcello.Nec ſine cæde multa tradi potuit.longe fortiſſimi equitum toto Punico exercitu erant. itaq; quanquā improuiſa res fuit.nec uſus equorum in urbe erat: tamen armis inter tumultum captis, et eruptionem tentauerūt: & cum euadere nequirent:pugnantes ad ultimum occubuerunt.nec plus quinquaginta ex his in poteſtatem hoſtium uiui uenerunt.pluſq; aliquanto damni hæc ala equitum amiſſa Annibali,quàm Salapia fuit:nec deinde unquam Pœnus,quo longe plurimum ualuerat:equitatu ſuperior fuit.Per idem tempus cum in arce Tarentina uix inopia tolerabilis eſſet:ſpē omnem præſidiū,quod ibi erat, Romanū,præfectuſq; præſidij atq; arcis M.Liuius in cōmeatibus ab Sicilia miſſis habebāt.q ut tuto præterueherentur

rentur oram Italiæ:*claſſis uiginti fermè nauium* Rhegyi *ſtabat*. Præerat *claſſi,commeatibusq;* D.Quintius *obſcu ro genere ortus,cæterũ multis fortibus factis gloria mili tari illuſtris.primo quinq; naues, quarum maxima duæ triremes à* Marcello *ei traditæ erant: habuit:poſtea rem impigre ſæpe gerenti, tres additæ quinqueremes:poſtre/ mo ipſe à ſocijs,* Rhegyniſq;,*& à* Velia,*& à* Peſto *debi tas ex fœdere exigendo,claſſem* X X *nauium,ſicut ante dictum eſt effecit*. Huic *ab* Rhegyo *profectæ claſſi* Demo crates *cum pari claſſe nauium* Tarentinorum *numero, quindecim millia fermè ab urbe ad* Sacriportum *obuius fuit*. Velis *tum forte iprouidus futuri certaminis* Roma/ nus *ueniebat:ſed circa* Crotonem Sibarimq; *ſuppleuerat remigio naueis: inſtructamq; & armatam egregie pro magnitudine nauium claſſem habebat.& tum forte ſub idem ferè tempus & uenti uis omnis cecidit: et hoſtes in conſpectu fuere:ut ad componenda armamenta,expediẽ dumq; remigem ac militem ad imminens certamen ſatis temporis eſſet*. Raro *aliâs tantis animis iuſtæ concurre/ runt claſſes:quippe cum in maioris diſcrimen rei, quàm ipſæ erant:pugnarent:*Tarẽtini:*ut recupata urbe ab* Ro/ manis *poſt centeſimum propè annum,arcem etiam libe/ rarent:ſpem commeatus quoq; hoſtibus,ſi nauali prælio poſſeſſionẽ maris ademiſſent interclufuri:*Romani:*ut re tenta poſſeſſione arcis,oſtenderent:non ui aut uirtute,ſed proditione ac furto* Tarentum *amiſſum*. Itaq; *ex utraq; parte ſigno dato cum roſtris concurriſſent: neq; retro na/ uem inhiberent:nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur: quã quis indeptus nauem erat,ferrea iniecta manu:ita conſe/ rebant ex propinquo pugnam:ut non miſſilibus tantum, ſed gladijs etiam propè collato pede præliarentur*. Proræ

Inter ſe iunctæ hærebant:puppes alieno remigio circumagebantur.ita in arcto ſtipatæ erant naues: ut uix ullum telum in mari uanum intercideret.frontibus uelut pedeſtris acies urgebant:perniæq; naues pugnantibus erant.Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarum: quæ primæ agminis concurrerant inter ſe. in Romana *naue ipſe* Quintius *erat:in* Tarentina Nico: *cui* Perconi *fuit cognomen:non publico modo,ſed priuato etiam odio iuiſus atq; infeſtus* Romanis: *quod eius factionis erat:quæ* Tarentū Annibali prodiderat.Hic *Quintium ſimul pugnantem, hortantemq́; ſuos,incautum haſta transfigit.ille atq; præceps cum armis procidit ante proram. uictor* Tarentinus *in turbatam duce amiſſo nauem impigre transgreſſus cū ſummouiſſet hoſtes:et prora iam* Tarentinorum *eſſet:puppim male conglobati tuerentur* Romani:*repente & alia à puppi triremis hoſtium apparuit.Ita in medio circunuēta* Romana *nauis capitur.hinc cæteris terror iniectus: ut prætoriam nauem captam uidêre:fugientesq; paſſim, aliæ in alto merſæ: aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere* Thurinis, Metapontinisq;.*ex onerarijs,quæ cum commeatu ſequebantur:perpaucæ in poteſtatem hoſtium uenere: aliæ ad incertos uentos hinc atq; illinc obliqua transferentes uela,in altum euectæ ſunt.*Nequaquā *pari fortuna per eos dies* Tarenti *res geſta . nam ad quatuor millia hominum frumentatum egreſſa cū in agris paſſim uagarentur:* Liuius, *qui arci præſidioq; Romano præerat:intentus in omnes occaſiones gerendæ rei,*C.Perſium *impigrū uir. cum duobus millibus armator. ex arce emiſit.qui uage effuſos per agros, palatosq; adortus cū diu paſſim cecidiſſet: paucos ex multis trepida fuga incedentes,ſemiapertis portarum foribus,in urbē compulit:*

ne urbs eodem impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum: Romanis uictoribus terra, Tarentinis mari frumenti ſpes, quæ in oculis fuerat: utroſq; fruſtrata pariter. Per idem tempus Leuinus conſul iam magna parte anni circumacta, in Siciliam ueteribus nouiſq; ſocijs expectatus cum ueniſſet: primum ac potiſſimum omnium ratus Syracuſanis noua pace inconditas componere res, Agrigentum inde, quod belli reliquum erat: tenebaturq; à Carthaginienſium ualido præſidio: duxit legiones. & affuit fortuna incœpto. Hanno erat imperator Carthaginienſium: ſed omnem in Mutine, Numidiſq; ſpē repoſitam habebat. Per totam Siciliam uagus prædas agebat ex ſocijs Romanorum: neq; intercludi ab Agrigento ui, aut arte ulla, nec quin erumperet ubi uellet, prohiberi poterat. Hæc eius gloria quia iam imperatoris quoq; famæ officiebat: poſtremo in inuidiam uertit: ut ne bene geſtæ quidem res iam Hannoni propter authorem ſatis lætæ eſſent. propter quæ poſtremo præfecturam eius filio ſuo dedit: ratus cum imperio authoritatem quoq; ei inter Numidas erepturum. quod longe aliter euenit. nam ueterem fauorem eius ſua inſuper inuidia auxit. neq; ille indignitatem iniuriæ tulit: confeſtimq; ad Leuinum occultos nūtios miſit de tradendo Agrigento. per quos ut eſt facta fides: compoſitusq; rei gerendæ modus: portam ad mare ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde cuſtodibus, aut cæſis: Romanos ad idipſum miſſos i urbē acceperūt. et cum agmine iam in media urbis, ac forum magno tumultu iretur: ratus Hanno non aliud, q̄ tumultum ac ſeceſſionem (id quod & ante acciderat) Numidarum eſſe, ad comprimendam ſeditionem proceſſit. atq; ille, cum ei multitudo maior, quàm Numidarum procul uiſa: & cla

*mor Romanus haudquaquã ignotus ad aures accidiſ-
ſet: prius quàm ad ictum teli ueniret: capeſſit fugam, per
auerſam portam emiſſus, aſſumpto comite Epicide, cum
paucis ad mare peruenit: nactiq; opportune paruum na-
uigium, relicta hoſtibus Sicilia, de qua per tot annos cer-
tatum erat: in Africam traiecerunt. alia multitudo Pœno-
rum, Siculorumq; ne tentato quidem certamine cum cæ-
ci in fugam ruerent: clauſiq; exitus eſſent: circa portas cæ-
ſa. Oppido recæpto Leuinus, qui capita rerum Agrigen-
ti erant: uirgis cæſos ſecuri percuſſit: cæteros, prædamq;
uendidit: omnem pecuniam Romam miſit. Fama Agri-
gentinorum cladis Siciliam cum puaſiſſet: omnia repen-
te ad Romanos inclinauerunt. Prodita breui ſunt XX op-
pida: ſex ui capta. uolũtaria deditione in fidem uenerunt
ad quadraginta. Quarum ciuitatum principibus cũ pro
cuiusq; merito conſul præmia, pœnasq; exoluiſſet: coegiſ-
ſetq; Siculos poſitis tandem armis ad agrum colendum
animos conuertere: ut eſſet non incolarum modo alimen
tis frugifera inſula: ſed urbis Romæ, atq; Italiæ (id quod
multis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam leuaret: ab
Agatirna inconditam multitudinem ſecum in Italiam
traſuexit. Quatuor millia hominum erant, miſti ex om-
ni colluuione, exules, obærati, capitalia auſi pleriq;, & cũ
in ciuitatibus ſuis, ac ſub legibus uixerant: & poſtquam
eos ex uarijs cauſis fortuna ſimilis conglobauerat: Agatir
næ per latrocinia, ac rapinã tolerantes uitam. Hos neq;
relinquere Leuinus in inſula, tum primum noua pace co
aleſcente, uelut materiam nouandis rebus, ſatis tutum ra
tus eſt: & Rhegynis uſui futuri erant ad populãdũ Bru-
tium agrum, aſſuetam latrocinijs quærentibus manum.
Et quod ad Siciliã attinet: eo anno debellatum eſt. In Hi-*

ſpania principio ueris P. Scipio *nauibus deductis, euocatisq́; edicto* Tarraconem *ſociorum auxilijs, claſſem, onerariasq́; oſtium inde* Iberi *fluminis petere iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cum iuſſiſſet: ipſe cũ qnq; millibus ſociorum ab* Tarracone *profectus ad exercitum eſt. quò cum ueniſſet: alloquendos maxime ueteres milites, qui tantis ſuperfuerant cladibus, ratus, concione aduocata ita diſſeruit.* Nemo *ante me nouus imperator militibus ſuis, prius quàm opera eorum uſus eſſet: gratias agere iure, ac merito potuit. me uobis, prius quàm prouinciam, aut caſtra uiderem: obligauit fortuna: primum: qđ ea pietate erga patrem, patruumq́; meum, uiuos, mortuosq́; fuiſtis: deinde: quod amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſſionem integram & populo* Romano, *& ſucceſſori mihi uirtute ueſtra obtinuiſtis.* Sed *cum iam benignitate deûm id paremus, atq; agamus: non ut ipſi maneamus in* Hiſpania: *ſed ne* Pœni *maneant: nec ut pro ripa* Iberi *ſtantes arceamus tranſitu hoſteis: ſed ut ultro tranſeamus: transferamusq́; bellum: uereor ne cui ueſtrũ maius id, audaciusq́; conſilium, q̃ aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ætate mea uideatur.* Aduerſæ *pugnæ in* Hiſpania *nullius in animo, q̃ meo minus obliterari poſſunt. quippe cui pater, & patruus intra* XXX. *dierum ſpatium, ut aliud ſuper aliud cumularetur familiæ noſtræ funus: interfecti ſunt, ſed ut familiaris penè orbitas, ac ſolitudo frangit animum: ita publica cum fortuna, tum uirtus deſperare de ſumma rerum prohibet, eò ſato: quo donata nobis ſors eſt: ut magnis omnibus bellis uicti uicerimus.* Vetera *omitto:* Porſenam, Gallos, Sânites. *à* Punicis *bellis incipiam.* Quot *claſſes, quot duces, quot exercitus priore bello amiſſi ſunt? iam quid hoc bello me*

*morem? omnibus aut ipſe affui cladibus: aut quibus ab-
fui: maxime unus omnium eas ſenſi.* Trebia, Traſimenus,
Cannæ, *quid aliud ſunt: q̃ monumenta occiſorum exerci-
tuum, conſulumq́;* Romanorum? *adde defectionem* Ita-
liæ, Siciliæ, *maioris partis* Sardiniæ: *adde ultimum terro
rem ac pauorem, caſtra* Punica *inter* Anienem *et mœnia*
Romana *poſita, & uiſum propè in portis uictorem* Anni
balem. In *hac ruina rerum ſtetit una integra, atq; immo-
bilis uirtus populi* Romani. *hæc omnia ſtrata humi ere
xit: ac ſuſtulit.* Vos *omnium primi milites poſt* Cannēſem
cladem uadenti Aſdrubali *ad* Alpeis, Italiamq́; *qui ſi ſe
cum fratre coniunxiſſet: nullum iam nomen eſſet populi*
Romani: *ductu, auſpicioq́; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſe
cũdæ res illas aduerſas ſuſtinuerũt.* Nũc *benignitate deũ
omnia ſecũda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in* Ita
lia, Siciliaq́; *geruntur.* In Sicilia Syracuſæ, Agrigentũ *ca-
ptum: pulſi tota iſula hoſtes receptaq́; prouincia in ditio-
nem populi* Romani *eſt.* In Italia Arpi *recepti:* Capua *ca
pta: iter omne ab urbe* Roma *trepida fuga emenſus* An-
nibal in extremum angulum agri Brutij *compulſus ni-
hil iam maius præcatur deos q̃, ut incolumi cedere, atq;
abire ex hoſtiũ terra liceat.* Quid *igitur minus conueniat
milites: q̃ cum aliæ ſuper alias clades cumularentur: ac
dij propè ipſi cum* Annibale *ſtarent: uos hic cum paren
tibus meis (æquentur.n. ipſi etiam honore nominis) ſuſti-
nuiſſe labantem fortunam populi* Romani: *nunc eoſdem,
quia illic omnia ſecunda, lætaq́; ſunt: animis deficere?* Nu
*per quoq; quæ acciderunt: utinam tam ſine meo luctu, q̃
ueſtro tranſiſſent.* Nunc *dij immortales imperij* Romani
*præſides, qui centurijs omnibus, ut mihi imperiũ iuberent
dari: fuere authores: ijdẽ augurijs, auſpicijs, ac p̃ noctur-*

nos etiam uiſus omnia læta, ac proſpera portendunt. animus. quoq; meus, maximus mihi ad hoc tempus uates, præſagit: ueſtram Hiſpaniam eſſe breui tempore: hinc omne Punicum nomen maria, terraſq; fœda fuga impleturum. Quod mens ſua ſponte diuinat: idem ſubijcit ratio haud fallax. Vexati ab ijs ſocij noſtram fidem per legatos implorant. tres duces diſcrepãtes, propè ut defecerint alij ab alijs: trifariam exercitus in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. eadem in uiros ingruit fortuna: quæ nup nos afflixit. nam & deſeruntur ab ſocijs: ut prius ab Celtiberis nos: & diduxere exercitus: quæ patri, patruoq; meo cauſa exitij fuit. nec diſcordia inteſtina coire eos in unum ſinet: neq; ſinguli nobis reſiſtere poterunt. Vos modo milites fauete nomini Scipionũ, ſoboli imperatorum ueſtroꝝ, uelut accisis recreſcenti ſtirpibus. agite milites ueteres, nouum exercitum, nouumq; ducem traducite Iberum: traducite in terras cum multis fortibus factis ſæpe à uobis peragratas. Breui faciam: ut quemadmodum nunc noſcitatis in me patris, patruiq; ſimilitudinem oris, uultusq;, & lineamenta corporis: ita ingenij, fidei, uirtutisq; exemplum, ac effigiem uobis reddam: ut reuixiſſe, aut renatũ ſibi quisq; Scipionem imperatorem dicat. Hac oratione accenſis militum animis, relicto ad præſidium regionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, cæteras omnes copias (erant autem uiginti quinq; millia peditum, duo millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibuſdam ſuadentibus, ut, quoniam in treis tam diuerſas regiones diſceſſiſſent Punici exercitus: proximum aggrederetur: periculum eſſe ratus, ne eo facto in unum omnes contraheret: nec par eſſet unus tot exercitibus: Carthaginem Nouam interim oppugnare

ſtatuit:urbem tum ipſam opulentam ſuis opibus, tum hoſtium omni bellico apparatu plenam, (ibi arma, ibi pecunia, ibi totius Hiſpaniæ obſides erant) ſitam præterea tū opportune ad traijciendum in Africam: tum ſuper portum ſatis amplum quantæuis claſſi: & neſcio an unam Hiſpaniæ oram: quæ noſtro adiacet mari. Nemo omniū quò iretur ſciebat, præter C. Lælium. Is claſſe circummiſſus ita moderari curſum nauium iuſſus erat: ut eodem tempore exercitus oſtenderet: & claſſis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem uentum eſt. ſimul terra, mariq; caſtra ab regione urbis, qua in Septentrionem uerſa eſt: poſita. his ab tergo (nam frons natura tuta erat) nullum obiectum uallum. Cæterum ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media ferè Hiſpaniæ ora, maxime africo uento oppoſitus, quingentos paſſus introrſus retractus, paulo plus paſſuum in latitudinem patens. huius in oſtio ſinus parua inſula obiecta ab alto portum ab omnibus uentis, præterq̄ africo, tutum facit. ab intimo ſinu peninſula excurrit, tumulus is ipſe, in quo ꝯdita urbs eſt ab ortu ſolis, et à meridie cincta mari: ab occaſu ſtagnū claudit, patulum, & ad ſeptentrionem fuſum; incertæ altitudinis: utcunq; exæſtuat mare. continenti urbem iugū ducentos ferè & quinquaginta paſſus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis munitio eſſet: nō obiecit uallum imperator Romanus: ſeu fiduciam hoſti ſuperbe oſtentans: ſiue ut ſubeūti ſæpe ad mœnia urbis recurſus pateret. Cætera, quæ munienda erant: cum perfeciſſet: naues êt in portu uelut maritimā quoq; oſtentans obſidionē, inſtruxit. circunuectusq; claſſe cū monuiſſet ꝑfectos nauiū: ut uigilias nocturnas interim ſeruarent: (omnia ubiq; primo obſeſſum hoſtem conari) regreſſus in caſtra, ut con

filij ſui rationẽ, quod ad urbem potiſſimum oppugnan-dam bello orſus eſſet: militibus oſtenderet: & ſpẽ potiun-dæ hortando faceret: concione aduocata ita diſſeruit. Ad *urbem unam oppugnandam ſi quis uos adductos credit: is magis operis ueſtri, quàm emolumenti rationem exac-tam milites habet. oppugnabitis enim uere mœnia unius urbis: ſed in una urbe uniuerſam ceperitis* Hiſpaniam. Hic *ſunt obſides omnium nobiliũ, regum, populorũq;: qui ſimul in poteſtate ueſtra erunt: extemplo omnia, quæ nunc ſub* Carthaginienſibus *ſunt: in ditionem noſtram tradent. hic pecunia omnis hoſtium: ſine qua neq; illi ge-rere bellum poſſunt: qppe qui mercenarios exercitus alãt et q̃ nobis maxime uſui ad cõciliandos animos barbarorũ erit. hic tormenta, arma, omnis apparatus belli eſt: qui ſi-mul uos inſtruet: & hoſtes nudabit.* Potiemur *prate-rea cum pulcherrima opulentiſſimaq; urbe, tum oppor-tuniſſima portu egregio: unde terra mariq; quæ belli uſus poſcunt: ſuppeditentur. quæ cum magna ipſi habebi mus: tum dempſerimus hoſtibus multo maiora. hæc illis arx: hæc horreum, ærarium, armamentarium: hæc om-nium rerum receptaculum eſt: huc rectus ex* Africa *cur-ſus eſt: hæc una inter* Pyreneum, *et* Gades *ſtatio: hinc om-nis* Hiſpania *imminet* Africæ. *Sed quoniã uos inſtruc-tos, & ordinatos cognoſco: ad* Carthaginem Nouam *op-pugnandam totis uiribus, & bono animo tranſeamus.* Cumq; *omnes una uoce hoc faciendum ſucclamarent: eos* Carthaginem *duxit. tum terra, mariq; eam oppugna-ri iubet.* Contra Mago Pœnorum *dux, cum terra ma-riq; inſtrui oppugnationem uideret: & ipſe copias ita di-ſponit.* Oppidanorum *duo millia ab ea parte, qua ca-ſtra* Romana *erant: opponit: quingentis militibus ar-*

cem inſedit: quingentos tumulo urbis in orientem uerſo imponit: multitudinem aliam quo clamor, quò ſubita uis aduocaſſet: reſiſtentem ad omnia occurrere iubet. Patefacta deinde porta, eos, quos in uia ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat: mittit. Romani duce ipſo præcipiente parumper ceſſere: ut propiores ſubſidijs in certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primo haud impares ſtetere acies. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa è caſtris non auerterunt ſolum in fugam hoſtes: ſed adeo effuſis inſtiterunt: ut niſi receptui cecinisſet: permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in urbem uiderentur. Trepidatio uero non prælio maior, q̃ tota urbe fuit. multæ ſtationes pauore, atq; loca deſerta ſunt: relictiq; muri: cum quà cuiq; erat proximum, deſiluiſſent. Quod ubi uerſus Scipio in tumulum, quem Mercurium Teutatem appellant: aduertit: multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſſe: omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandam urbem, & ferre ſcalas iubet. ipſe trium præ ſe iuuenum ualidorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam uis omnis generis telorum è muris uolabat) ad urbem ſuccedit. hortatur: imperat, quæ in rem ſunt: quodq; plurimum ad accendendos militum animos intererat: teſtis, ſpectatorq; uirtutis, atq; ignauiæ cuiuſq; adeſt. Itaq; in uulnera, ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtantes armati arcere queunt: quin certatim aſcendant. Et ab nauibus eodem tempore ea, quæ mari alluitur, pars urbis oppugnari cœpta eſt. cæterum tumultus inde maior, quàm uis uideri poterat. dum applicant: dum partim exponunt ſcalas: militesq; dum quà cuiq; proximum eſt, in terram euadere properant: ipſa feſtinatione, & certamine alij alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros: et

uis magna, & ingens copia congeſta telorum ſuppedi-tabat. ſed neq; uiri, nec tela, nec quicquam aliud æque, q̃ mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores, eo infirmiores erant. itaq; cum ſummus quiſq; euadere non poſſet: ſubi-rent tamen alij: onere ipſo frangebantur. quidam ſtanti-bus ſcalis, cũ altitudo caliginem oculis offudiſſet: ad ter-ram delati ſunt. Et cũ paſſim homines, ſcaleq; ruerẽt: & ipſo ſucceſſu audacia, atq; alacritas hoſtium creſce-ret: ſignum receptui datum eſt. quod ſpem nõ præſentis modo ab tanto certamine ac labore quietis obſeſſis, ſed ẽt in poſterum dedit: ſcalis, & corona capi urbem non poſ-ſe: opera & difficilia eſſe: & tempus datum ad feren-dam opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus cõti-cuerat: cum Scipio ab defeſſis iam, uulneratiſq; recẽtes, integroſq; alios accipere ſcalas iubet: & ui maiore ag-gredi urbem. ipſe, ut ei nuntiatum eſt: æſtum decedere: quod per piſcatores Tarraconenſes, nũc leuibus cymbis, nunc, ubi eæ ſederent: uadis peruagatos per ſtagnum, ~~o~~pertũ habebat: facilem pedibus ad murũ trãſitũ dari: eò armatos duxit. Medium fermè diei erat: & ad id, q̃d ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur aqua: acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnum eodem, quo æſtus, ferebat: & adeo nudauerat uada: ut alibi umbili-co tenus aqua eſſet: alibi genua uix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigium ac deos uertens Sci-pio, qui ad tranſitum Romanis mare uerterent: & ſta-gna auferrent: uiaſq; ante nunq̃ initas humano ueſti-gio aperirent: Neptunum iubebat ducem itineris ſequi: ac medio ſtagno euadere ad mœnia. Ab terra ingens la-bor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœnium

impediebantur:ſed quod euntes ad ãcipites utrinq; ictus ſubiectos habebant Romanos:ut latera infeſtiora ſubeuntibus,quàm aduerſa corpora eſſent. At parte in alia quietus,& per ſtagnum facilis tranſitus,& in murum aſcenſus inde fuit.nam neq; opere emunitus erat:ut ubi ipſius loci, ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec ulla armatorum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita:intentis omnibus ad opem ferendam, unde periculum oſtendebatur. Vbi urbem ſine certamine intrauere: pergunt inde quanto maximo curſu poterant, ad eam portam: circa quam omne contractum certamen erat. in quod adeo intenti omnium non animi ſolum fuere: ſed etiam oculi, aureſq; pugnantium, ſpectantiumq;, & adhortantium pugnantes: ut nemo ſentiret ante ab tergo captam urbẽ: quàm tela in auerſos inciderunt. Vtrinq; ancipitem hoſtem habebant. tunc turbatis defenſoribus metu, & mœnia capta:& porta intus,foriſq; pariter refringi cœpta: & mox cædendo confectis ac diſtractis, ne iter impediretur, foribus, armati, impetum fecerunt. Magna multitudo & muros tranſcendebat: ſed ipſi paſſim ad cædem oppidanorum uerſi.illa,quæ portam ingreſſa erat: iuſta acies cum ducibus, cum ordinibus media urbe in forum proceſſit. inde cum duobus itineribus fugientes uiderẽt hoſtes: alios ad tumulum in orientem uerſum:q tenebatur quingentorum militum præſidio: alios in arcem: in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui muris pulſi fuerant:refugerat:partem copiarum ad tumulum expugnandum mittit: partem ipſe ad arcem ducit. Et tumulus primo impetu eſt captus:& Mago arcem conatus defendere, cum omnia hoſtium plena uideret:neq; ſpem ullam eſſe:ſe,arcemq;,& præſidium dedit. Quoad dedita arx eſt: cædes tota urbe paſſim

facta:nec ulli puberum,qui obuius fuit:parcebatur.Tum ſigno dato cædibus finis factus.ad prædam uictores uerſi: quæ ingens omnis generis fuit. Liberorũ capitum uirilis ſexus ad X millia capta.inde qui ciues Nouæ Carthaginis erant:dimiſit:urbemq;,& ſua omnia,quæ reliqua eis bellum fecerat:reſtituit.Opifices ad duo millia hominum erant.eos publicos fore populo Ro.edixit,cũ ſpe propinqua libertatis:ſi ad miniſteria belli enixe operam nauaſſent.cæteram multitudinem incolarum iuuenum,ac ualidorũ ſeruorũ in claſſem ad ſupplementum remigũ dedit. Et auxerat nauibus octo captiuis claſſem.Extra hãc multitudinem Hiſpanorũ obſides erant.quorũ perinde,ac ſi ſociorũ liberi eſſent:cura habita.captus & apparatus igens belli:Catapultæ maximæ fermè centum uiginti: minores CCLXXXI: baliſtæ maiores XXIII: minores LII: ſcorpionum maiorũ,minorumq;,& armorũ,telorumq; ingens numerus:ſigna militaria LXXIIII. Et auri,argẽtiq; relata ad imperatorem magna uis.pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI, libræ fermè omnes pondo:argenti facti,ſignatiq; decem & octo millia & CCC pondo:uaſorũ argenteorũ magnus numerus. Hæc omnia C.Flaminio quæſtori appenſa,adnumerataq; ſunt tritici XL millia modiorũ:hordei CCLXX. At naues onerariæ LXIII, in portu expugnatæ,captæq;:quædã cum ſuis oneribus:frumento,armis,ære præterea,ferroq;,& linteis,& ſparto,et nauali alia materia ad claſſem ædificandam:ut minimum omnium inter tantas opes bellicas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio.C. Lælio cum ſocijs naualibus urbẽ cuſtodire iuſſo,ipſe in caſtra legiones reduxit:feſſosq; milites omnibus uno die belli operibus(quippe q et acie dimicaſſent:& in capienda urbe tantum laboris,periculiq; adiſſent:

liq; adiſſent: & capta, cum iis, qui in arcem confugerant: iniquo etiam loco pugnaſſent) curare corpora iuſſit. Poſtero die militibus, naualibusq; ſocijs conuocatis, primum dijs immortalibus laudes, gratiasq; egit: qui ſe non urbis ſolum opulentiſſimæ omnium in Hiſpania uno die compotem feciſſent: ſed ante eò congeſſiſſent omnis penè Africæ, atq; Hiſpaniæ opes: ut neq; hoſtibus quicq̃ relinqueretur: & ſibi, ac ſuis omnia ſupereſſent. Militum deinde uirtutem collaudauit: quod eos non eruptio hoſtium, nō altitudo mœnium, nō inexplorata ſtagni uada, non caſtellū in alto tumulo ſitum, non munitiſſima arx deterruiſſet: quo minus tranſcenderent omnia: perrumperentq;. Itaq; quanq̃ omnibus omnia deberet: pretium tamen muralis coronæ decus eius eſſe: qui primus murum aſcēdiſſet. profiteretur: qui ſe dignū eo duceret dono. Duo profeſſi ſunt: Q. Tyberilius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naualis. Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant: q̃ ſtudia excitauerant uterq; ſui corporis hominum. ſocijs C. Lælius claſſicis, legionarijs M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea contentio cum propè ſeditionem ueniret: Scipio tres recuperatores cum ſe daturum pronuntiaſſet: qui cognita cauſa, teſtibusq; auditis iudicarent: uter prior in oppidum tranſcendiſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis utriusq; Cornelium Claudium de medio adiecit: eoſq; tres recuperatores conſidere, & cauſam cognoſcere iuſſit. Cum res eo maiore agereur certamine: quod admoti tantæ indignitatis non tam aduocati, q̃ moderatores ſtudiorū fuerant: C. Lælius relicto conſilio, ad tribunal ad Scipionem accedit: eumq; docet: rem ſine modo, ac modeſtia agi: ac propè eſſe, ut manus inter ſe conſerant. cæterum etiam ſi uis abſit: nihilominus deteſtabili

exemplo rem agi. quippe ubi fraude, ac periurio decus petatur uirtutis. Stare hinc legionarios milites, hic claſſicos, per omnes deos apparatos iurare magis quæ uelint: q̃ q̃ ſciant uera eſſe: & obſtringere periurio non ſe ſolũ, ſuũq; caput: ſed ſigna militaria, et aquilas, ſacramentiq; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelij, & M. Sempronij deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem advocauit: pronũtiauitq; ſe ſatis compertum habere: Q. Tiberilium, & Sex. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq; eos ambos uirtutis cauſa coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiusq; meritum, uirtusq; erat: donauit. ante omnes C. Lælium præfectum claſſis, & omni genere laudis ſibimetipſi æquauit: & corona aurea, ac XXX bobus donauit. Tum obſides ciuitatum Hiſpaniæ uocari iuſſit. quoꝝ quantus numerus fuerit: piget ſcribere: quippe ubi alibi CCC fermè, alibi DCCXXV fuiſſe inueniam. Aeq; & alia inter authores diſcrepant. Præſidium Punicum alius X, alius VII, alius haud plus, q̃ duûm milliũ fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi ſupra V & XX, inuenio. Scorpiones maiores, minoresq; ad LX captos ſcripſerim: ſi authorẽ Græcum ſequar Silenum. ſi Valerium Antiatem: maiorũ ſcorpionum ſex millia, minorum XIII. adeo nullus mentiendi modus eſt. Ne de ducibus quidem conuenit, pleriq; Lælium præfuiſſe claſſi: ſunt qui M. Iunium Syllanum dicant. Armen præfuiſſe Punico præſidio: deditumq; Romanis, Antias Valerius: Magonem alij ſcriptores tradũt. Non de numero nauium captarum, non de pondere auri, atq; argenti, & redactæ pecuniæ conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt: media ſimillima ueris ſunt. Cæterum Scipio uocatis obſidibus, primum uniuerſos bonum

animum habere iuſſit. ueniſſe eos in populi Romani po teſtatem: qui beneficio, quàm metu obligare homines ma lit: exterasq; gentes fide, ac ſocietate iũctas habere: quàm triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuita tum, recenſuit captiuos: quot cuiusq; populi eſſent: & nũ tios domum miſit: ut ad ſuos quisq; recipiendos ueniret. ſi quarum forte ciuitatum legati aderant: eis præſentibus ſuos reſtituit. cæterorum curam benigne tuendorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſi dum mulier magno natu, Mandonij uxor, qui frater In dibilis Ilergetum Reguli erat: flens ad pedes imperato ris procubuit: obteſtariq; cœpit: ut curam, cultumq; fœmi narum impenſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defuturum diceret: tum rurſus mulier, haud magni iſta facimus: inquit. quid enim huic fortunæ non ſatis eſt? alia mihi cura ætatem harum intuenti (nam ipſa iam extra periculum iniuriæ muliebris ſum) ani mum ſtimulat. ſtabant ætate & forma florentes circa eam Indibilis filiæ, aliæq; nobilitate pares: quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, meæ, populiq; Ro mani diſciplinæ cauſa facerem: inquit: ne quit, quod ſan ctum usquam eſſet apud uos: uiolaretur. nunc ut id cu rem impenſius: ueſtra quoq; uirtus, dignitasq; facit: quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spe ctatæ deinde integritatis uiro tradidit eas: tueriq; haud ſecus uerecunde ac modeſte, ꝙ ciuium coniuges ac matres iuſſit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum ad ulta uirgo, adeo eximia forma: ut quacunq; incedebat: conuerteret oĩum oculos. Scipio percunctatus patriã, parẽ tesq;, inter cætera accepit: deſponſatam eã principi Cel tiberorum adoleſcenti: cui Luceio nomen erat. Extemplo igi

tur parentibus, ſponſoq; ab domo acciris, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore: ubi primum uenit: accuratiore eum ſermone, q̃ parentes alloquitur. iuuenis, inquit, iuuenem appello. quo minor ſit inter nos huius ſermonis uerecundia. Ego, cum ſponſa tua capta à militibus noſtris ad me deducta eſſet: audiremq; eam tibi cordi eſſe: et forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret, ludo ætatis p̃ſertim illecto, & læto legitimoq; amore: & non Reſp. animum noſtrum occupaſſet: ueniam mihi dari ſponſam impenſius amanti uellem: tuo, cuius ſponſa eſt: amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me: eadẽ, qua apud ſoceros tuos, parentesq; ſuos, uerecundia ſeruata eſt tibi: ut inuiolatum, et dignũ me, teq; dari tibi donum poſſet. hanc mercedẽ unã pro eo munere paciſcor: amicus populo Ro. ſis. & ſi me uirum bonum credis eſſe: qualeis patrẽ, patruumq; meũ iam ante hæ gentes norant: ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec ullum in terris populum hodie dici poſſe: quem minus tibi hoſtem, tuiſq; eſſe uelis: aut amicum malis. Adoleſcens ſimul pudore, gaudioq; perculſus, dextram Scipionis tenens deos omneis inuocare ad gratiam illi pro ſe referendam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius erga ſe eſſet. Parentes inde, cognatiq; uirginis appellati. qui quoniã gratis ſibi redderetur uirgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, ut id ab ſe donum acciperet: cœperũt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam fore affirmantes: q̃ redditæ inuiolatæ foret uirginis. Scipio, quando tantopere peterent: accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſſit: uocatoq; ad ſe Luceio, ſuper dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es: hæc tibi à me dotalia dona accedent: aurumq; tollere, ac

ſibi habere iuſſit. His lætus donis honoribusq; dimiſſus domum, impleuit populares laudibus, & meritis Scipionis. Veniſſe dijs ſimillimum iuuenem, uincentem omnia cũ armis, tum benignitate, ac beneficijs. Itaq; delectu cliẽtium habito, cum delectis mille & CCCC equitibus intra paucos dies ad Scipionem reuertit. Scipio retentum ſecum Lælium, dum captiuos, obſidesq;, & prædam ex conſilio eius diſponeret: ſatis omnibus compoſitis, data quinquereme, captiuis Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant: in naue impoſitis, nuntium uictoriæ Romã mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat: exercendis naualibus, pedeſtribusq; copijs abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor milliũ ſpatio decurrerunt. ſecundo die arma curare, & tergere ante tentoria iuſſit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrerunt: præpilatisq; miſſilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterũ in armis decurſum eſt. Hunc ordinẽ laboris, quietisq;, quoad Carthagine morati ſunt: ſeruauerunt. Remigio claſſici, militesq; tranquillo in altum euecti, agilitatem nauium ſimulachris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbem terra, mariq; corpora ſimul, animosq; ad bellũ acuebant. Reſp. ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omnium generum in publica officina incluſis: dux cuncta pari cura obibat. Nunc in claſſe ac naualí erat. nunc cum legionibus decurrebat: nunc operibus aſpiciendis tempus dabat: quæq; in officinis, quæq; in armamentario, ac naualibus, fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisq;, quos quaſſauerant, muris, diſpoſitisq; præſidijs ad cuſtodiam urbis, Tarraconem eſt profectus: à multis legationibus

protinus in uia aditus. quas partim dato reſponſo ex itine
re dimiſit: partim diſtulit Tarraconem: quo oībus nouis,
ueteribusq́; ſocijs edixerat conuentum. Et cuncti ferè,
qui cis Iberum incolunt populi, multiq́; etiam ulterioris
Hiſpaniæ conuenerunt. Carthaginienſium duces primo
ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: de
inde ut clarior res erat, quàm ut tegi, ac diſſimulari poſ
ſet: eleuabánt uerbis. Nec opinato aduentu, ac propè furto
unius diei urbem unam Hiſpaniæ intercaptam. cuius rei
tam paruæ præmio elatum inſolentem iuuenem immodi
co gaudio ſpeciem magnæ uictoriæ impoſuiſſe. at ubi ap-
propinquare tres duces, tres uictores hoſtium exercitus
audiſſet: occurſuram ei extemplo domeſticorum funerum
memoriam. Hæc in uulgus iactabant: haudquaquam ip
ſi ignari: quantum ſibi ad omnia uirium Carthagine a-
miſſa deceſſiſſet.

DECADIS TERTIÆ LIBER SEPTIMVS.

b

IC STATVS RERVM Hiſpaniæ erat. In Italia autem conſul Marcellus, Salapia per proditionem recepta, Maroneam, & Meles de Samnitibus ui cæpit. Ad tria millia militum ibi Annibalis, quæ præſidij cauſa relicta erant: oppreſſa. prædæ aliquantū eius militi fuit conceſſum. tritici quoq; CCXL millia modiûm, & CX millia hordei inuēta. Cæterum nequaquam inde tantum gaudij fuit: quanta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul Herdonea urbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius procōſul habebat, ſpe recipiendæ Herdoneæ: quæ poſt Cannenſem cladem ab Romanis defecerat: nec loco ſatis tuto poſita: nec præſidijs firmata. Negligentiam inſitam ingenio ducis augebat ſpes, eo quod labare ijs aduerſus Pœnum fidem ſenſerat: poſtquam Salapia amiſſa exceſſiſſe his locis Annibalem in Brutios auditum eſt. Ea omnia ab Herdonea p occultos nuntios delata Annibali, ſimul curam ſociæ retinendæ urbis, & ſpem fecere incautum hoſtem aggrediēdi. Exercitu expedito, ita ut famam propè præueniret: magnis itineribus ad Herdoneam contendit: & quo plus terroris hoſti obijceret: acie inſtructa acceſſit. Pari audacia Romanus, conſilio & uiribus ipar copijs raptim eductis conflixit. quinta legio. & ſinſtra ala acriter pugnā inierunt. Cæteꝝ Annibal ſigno eqtibus dato, ut cū pedeſtres acies occupaſſent pn̄ti certamine oculos, animosq;: circunuecti, pars caſtra hoſtiū, pars terga oppugnātiū inuaderēt.

ipſe Cn. Fuluij ſimilitudinem nominis, quod Cn. Fuluium prætorem biennio ante in iiſdem deuicerat locis increpans, ſimilem euentum pugnæ fore affirmabat. Neq; ea ſpes uana fuit. nam cum comminus acie & pedium certamine multi cecidiſſent Romanorum: ſtarent tamen ordines, ſignaq;: eqſtris à tergo tumultus, ſimul à caſtris clamor hoſtilis auditus; ſextam legionem ante, quæ in ſecunda acie poſita, prior ab Numidis turbata eſt: quintam deinde, atq; eos, qui ad prima ſigna erant: auertit. Pars in fugam effuſi: pars in medio cæſi. ubi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit. Romanorum, ſociorumq; quot cæſa in eo prælio millia ſint: quis pro certo affirmet? cum tredecim millia alibi, alibi haud plusq̃ ſeptem inueniam? Caſtris, prædaq; uictor potitur. Herdoneam, quia & defecturam fuiſſe ad Romanos comperit: nec manſuram in fide: ſi inde abſceſſiſſet: multitudine omni Metapontum ac Thurios traducta, incendit: occiditq; principes: qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comperti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerant: diuerſis itineribus ſemiermes ad Marcellum conſulem in Samniũ confugerunt. Marcellus nihil admodum tanta clade territus litteras Romam ad ſenatum de duce, atq; exercitu ad Herdoneam amiſſo ſcribit. Cæterum eundem ſe, qui poſt Cannenſem pugnam ferocem uictoria Annibalem contudiſſet: ire aduerſus eum breuem illi lætitiam, qua exultet, facturum. Et Romæ quidem cum luctus ingens ex præterito, tum timor in futurũ erat. Conſul ex Samnio in Lucanos trangreſſus ad Numiſtronem in conſpectu Annibalis loco plano cum Pœnus collẽ teneret: poſuit caſtra. addidit et aliam fidentis ſpeciem: quod prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal: ut ſigna portis efferri uidit.

*Ita tamen aciem inſtruxerunt: ut Pœnus dexterum cornu
in collem erigeret: Romani ſiniſtrum ad oppidum appli
carent. Ab hora tertia cum ad noctem pugnam extendiſ
ſent: feſſæq; pugnando primæ acies eſſent: ab Romanis pri
ma legio & dextera ala, ab Annibale Hiſpani milites,
et funditores baleares, elephanti quoq;, commiſſo iam cer
tamine, in prælium acti. Diu pugna neutro inclinata ſte-
tit. Primæ legioni tertia, dexteræ alæ ſiniſtra ſubijt. & a-
pud hoſtes integri à feſſis pugnam accæpere. nouum atq;
atrox prælium ex tam ſegni repente exarſit: recentibus
animis, corporibusq;. ſed nox incerta uictoria diremit pu-
gnãtes. Poſtero die Romani ab Sole orto in multum diei
ſtetere in acie. ubi nemo hoſtium aduerſus prodijt: ſpolia
per ocium legêre: & congeſtos in unum locum crema-
uere ſuos. Nocte inſequenti Annibal ſilentio mouit caſtra:
& in Apuliam abijt. Marcellus ubi lux fugam hoſtium
aperuit: ſaucijs cum præſidio modico Numiſtrone relictis,
præpoſitoq; his L. Furio Purpurione tribuno militum, ue-
ſtigijs inſtitit ſequi. Ad Venuſiam adeptus eum eſt. Ibi p
dies aliquot cum ab ſtationibus procurſaretur: miſta equi
tum, peditumq; tumultuoſa magis prælia, quàm magna,
et fermè omnia Romanis ſecunda fuerunt. Inde per Apu
liam ducti exercitus ſine ullo memorato certamine: cum
Annibal nocte ſigna moueret, locũ inſidijs quærens: Mar
cellus, niſi certa luce, & explorato ante, non ſequeretur.
Capuæ interim Flaccus dum bonis principum uenden-
dis, agro, qui publicatus fuerat: locando (locauit autem
omne frumento) tempus terit: ne deeſſet materia in Cápa
nos ſæuiendi: nouum in occulto gliſcens per indiciũ pro
tractum eſt facinus. milites ædificijs emotos, ſimul ut cum
agro tecta urbis fruenda locarentur: ſimul metuens, ne ſuũ*

quoq; exercitum, ſicut Annibalis, nimia urbis amœnitas emolliret: in portis, murisq; ſibimetipſis tecta militariter coegerat ædificare. erant autē pleraq; ex cratibus, aut tabulis facta: alia arundine texta, ſtramento intecta omnibus uelut de induſtria alimentis ignis. Hæc noctis una hora ut omnia incenderent, C L X X *Campani, principibus fratribus* Bloſijs, *coniurauerant. indicio eius rei ex familia* Bloſiorum *facto, portis repente iuſſu proconſulis clauſis, cum ad arma ſigno dato milites concurriſſent: cōprehenſi omnes: qui in noxa erant: & quæſtione acriter habita, damnati: necatiq;, indicibus libertas, et æris dena millia data.* Nucerinos, & Acerranos *querentes ubi habitarent non eſſe,* Acerris *ex parte incenſis,* Nuceria *deleta,* Romam Fuluius *ad ſenatum miſit.* Acerranis *permiſſum: ut ædificarent, quæ incenſa erant.* Nucerini Atellam, *quia id maluerant:* Atellanis Galatiā *migrare iuſſis, traducti.* Inter multas magnasq; res, quæ nunc ſecundæ, nunc aduerſæ occupabant cogitationes hominum: ne Tarentinæ *quidem arcis excidit memoria.* M. Ogulinus, & P. Aquilius *in* Hetruriam *legati ad frumentum coemendum, qđ* Tarentum *portaretur: profecti: & mille milites de exercitu urbano, par numerus* Romanoꝝ, *ſociorumq; eodem in præſidium cum frumento miſſi ſunt. Iam æſtas in exitu erat: comitiorumq; conſularium inſtabat tempus. ſed litteræ* Marcelli *negantis è* Rep. *eſſe, ueſtigiū abſcedi ab* Annibale: *cui cedenti, certamenq; abnuenti grauius ipſe inſtaret: curam iniecerant: ne aut conſulem* Marcellū *tū maxime res agentem à bello auocarent: aut in annum cōſules deeſſent. Optimum uiſum eſt, quanq̄ extra* Italiā *eſſet:* Valerium *potius conſulem ex* Sicilia *reuocare. Ad eū litteræ iuſſu ſenatus ab* L. Manlio *prætore urbis miſſæ cū*

litteris conſulis M. Marcelli: ut ex ijs noſceret: quæ cauſa patribus eum potius, q̃ collegam, reuocandi ex prouincia eſſet. Eo forte tempore legati ab rege Syphace Romam uenerunt: quæ proſpera prælia Rex cum Carthaginiẽſibus feciſſet, memorantes. Regem nec inimiciorem ulli populo, q̃ Carthaginienſi, nec amiciorem, q̃ Romano affirmabant eſſe. miſiſſe eum antea legatos in Hiſpaniã ad Cn. & P. Cornelios imperatores Romanos. nunc ab ipſo uelut fonte petere Romanam amicitiam uoluiſſe. Senatus non legatis modo benigne reſpondit: ſed & ipſe legatos cum donis ad Regem miſit, L. Geninum Petelliũ, P. Popilium. Dona tulere, togam, & tunicam purpuream, ſellam eburneam, paterã ex quinq; pondo auri factã. Proinus & alios Africæ Regulos iuſſit adire. ijs quoq; quæ darentur, portatæ togæ prætextæ, & terna pondo pateræ aureæ. Et Alexandriã ad Ptolemæum & Cleopatram Reges M. Attilius, & M. Acilius legati ad cõmemorandam renouandamq; amicitiã miſſi dona tulere: Regi togã, & tunicã purpuream cũ ſella eburnea: Reginæ pallã pictã cũ amiculo purpureo. Multa ea æſtate, qua hæc facta ſunt: ex propinquis urbibus, agriſq; nunciata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cũ ubere lactanti natum: Iouis ædis culmen fulmine ictum: ac propè omni tecto nudatũ. Iiſdẽ fermè diebus Anagniæ terram ante portam ictam diẽ ac noctẽ ſine ullo ignis alimento arſiſſi: & aues ad cõpitum Anagninũ in luco Dianæ nidos in arboribus reliq̃ſſe. Tarracinæ in mare haud procul portu, angues magnitudinis miræ laſciuientiũ piſciũ more exultaſſe. Tarquinijs porcũ cum ore humano genitũ. Et in agro Capenate ad lucũ Feroniæ IIII ſigna ſanguine multo, diẽ ac noctem ſudaſſe. Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata decreto põ-

ſticum: & ſupplicatio diem unū Romæ ad omnia puluinaria, alter in Capenate agro ad Feroniæ lucū indicta. M. Valerius conſul litteris excitus, prouincia, exercituq; mandato Cincio prætori, M. Valerio Meſſalla præfecto claſſis cum parte nauium in Africam prædatum ſimul, ſpeculatumq;, quæ populus Carthaginenſis ageret, pararetq; miſſo, ipſe X nauibus Romā profectus cū proſpere perueniſſet: ſenatum extemplo habuit: ubi de ſuis rebus geſtis commemorauit. Cum annos propè LX in Sicilia terra mariq; magnis ſæpe cladibus bellatum eſſet: ſe eam prouinciam confeciſſe. neminem Carthaginienſem in Sicilia eſſe, neminem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint: eſſe. omnes i urbes, agroſq; ſuos reductos, arare: ſerere: deſertamq; recolere terram tandem, frugiferam ipſis cultoribus, populoq; Romano pace ac bello fidiſſimum annonæ ſubſidium. Exinde Mutine, & ſi quorum aliorum merita erga populum Ro. erant: in ſenatum introductis, honores omnibus ad exoluendam fidē à conſule habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus: rogatione ab tribuno pl. ex authoritate patrum ad plebem lata. Dū hæc Romæ geruntur: M. Valerius Meſſalla L nauibus cum ante lucem ad Africam acceſſiſſet: improuiſam in agro Vticenſi excurſionem fecit: eūq; late depopulatus. multis mortalibus cum alia omnis generis præda captis, ad naues rediit: & ad Siciliam tranſmiſit: tertiodecimo die, q̄ profectus erat inde: Lilybeum reuectus. Ex captiuis, quæſtione habita, hæc comperta: conſuliq; Leuino omnia ordine perſcripta: ut ſciret quo in ſtatu Africæ res eſſent. Quinq; millia Numidarum cū Maſaniſſa Galæ filio, acerrimo iuuene Carthagine eſſe: & alios per totam Africam milites mercede conduci: q

in Hiſpaniam ad Aſdrubalē traijcerentur: ut is quam/
maximo exercitu primo quoq; tempore in Italiam tranſ
greſſus iungeret ſe Annibali.in eo poſitam uictoriam cre
dere Carthaginiēſes.claſſē ꝑterea ingentem apparari ad
Siciliā repetendam:eamq; ſe credere breui traiecturam.
Hæc recitata à conſule ita mouere ſenatum:ut non expec/
tanda comitia conſuli cenſerent:ſed dictatorem comitiorū
habendorum cauſa dici:& extemplo in prouinciam re/
deundum.Illa diſceptatio tenebat:quod conſul in Sicilia
ſe M.Valerium Meſſallam,qui tum claſſi præeſſet: di/
ctatorem dicturum eſſe aiebat:patres extra Romanum
agrum (eum autem Italia terminari) negabant dictato
rem dici poſſe M.Lucretius tribunus pl.cum de ea re cō
ſuleret:ita decreuit ſenatus: ut conſul prius q̃ ab urbe di/
ſcederet:populum rogaret:quem dictatorem dici place/
ret:eumq; quem populus iuſſiſſet:diceret dictatorem. ſi
conſul noluiſſet:prætor urbanus populum rogaret. ſi ne
is quidem uellet:tum tribuni ad plebem ferrent. Cum
conſul ſe populum rogaturum negaſſet,quod ſuæ poteſta
tis eſſet:prætoremq; uetuiſſet rogare:tribuni plebis roga
runt:plebesq; ſciuit:ut Q. Fuluius,qui tum ad Capuā
erat:dictator diceretur. Sed quo die id plebis concilium
futurum erat: conſul clàm nocte in Siciliam abijt.deſti/
tutiq; patres litteras ad M.Claudium mittendas cenſue
rūt:ut deſertæ à collega Reip.ſubueniret:diceretq; quē
populus iuſſiſſet, dictatorem. Ita à M. Claudio conſule
Q.Fuluius dictator dictus: & ex eodē plebiſcito ab Q.
Fuluio dictatore P. Licinius Craſſus pontifex maximus
magiſter equitum dictus. Dictator poſteaquam Romam
uenit: Cn. Sempronium Blæſum legatum, quem ad Ca
puam habuerat:in Hetruriam prouinciā ad exercitum

miſit, in locum C. Calpurnij prætoris: quem, ut Capuæ, exercituiq́; ſuo praeeſſet: litteris exciuit. ipſe comitia in quẽ diem primum potuit, edixit: quæ certamine inter tribunos dictatoremq́; iniecto perfici non potuerant. Galeria iuniorum, quæ forte prærogatiua erat: Q. Fuluium, et Q. Fabium conſules dixerat. eodemq́, iure uocatæ reliquæ inclinaſſent: ni tribuni ple. C. et L. Ariani ſe interpoſuiſſent: qui neq; magiſtratum continuari ſatis ciuile eſſe aiebant: & multo fœdioris exempli: eum ipſum creari: qui comitia haberet. itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet: ſe comitijs interceſſuros. ſi aliorum, præterq̃ ipſius, ratio haberetur: comitijs ſe moram non facere. Dictator cauſam comitiorum authoritate ſenatus, plebiſcito, exemplisq́; tutabatur. Nanq; Cn. Seruilio Cons. cum Flaminius alter cõſul ad Traſimenum cecidiſſet: ex authoritate patrum ad plebem latum: plebemq́; ſciuiſſe: ut quoad bellum in Italia eſſet: ex ijs, qui conſules fuiſſent: quos, & quoties uellet, reficiendi conſules populo ius eſſet. exemplumq́; ea in re uetus ſe habere L. Poſthumij Metelli: qui interrex ijs comitijs, quæ ipſe habuiſſet: conſul cum Cn. Iunio Bibulo creatus eſſet: recensq́; Q. Fabij: qui ſibi continuari conſulatum, niſi id bono publico fieret: profecto nunquam ſiuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet: poſtremo ita inter dictatorem, ac tribunos conuenit: ut eo, quod cenſuiſſet ſenatus: ſtaretur. Patribus id tempus Reip. uiſum eſt: ut per ueteres, & expertos, belliq́; peritos imperatores Reſp. gereretur. itaq; moram fieri comitijs non placere. Concedẽtibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q. Fabius Maximus quintum, Q. Fuluius Flaccus IIII. Prætores creati L. Veturius Philo, T. Quintius Criſpinus, C. Hoſtilius Tubulus, C. Aurunculeius. Magiſtratibus in

annum creatis, Q. Fuluius dictatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius, claſſis Punica nauium XL cum præfecto Amilcare in Sardiniam traiecta, Olbienſem primo deinde poſtquam ibi P. Manlius Volſo prætor cum exercitu apparuit: circumacta inde ad alterũ inſulæ latus, Caralitanum agrum uaſtauit: & cum præda omnis generis in Africam rediјt. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot: ſuffectiq; .C. Seruilius Pontifex factus in locũ T. Octacilij Craſſi. Decemuir item ſacris faciũdis in locũ T. Sempronij T. F. Longi. T. Sẽpronius C. F. Longus ſuffectus. M. Martius rex ſacrorum mortuus eſt: & M. Æmilius Pappus: neq; in eorum locũ ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cenſores hic annus habuit L. Veturium Philonem, & P. Licinium Craſſum Pontificem Maximum. Craſſus Licinius nec conſul, nec prætor ante fuerat, q̃ cenſor eſt factus. ex ædilitate gradum ad cenſuram fecit. Hi cenſores neq; ſenatum legerunt: nec quicquam Reip. egerunt. mors diremit L. Veturij inde & Licinius cenſura ſe abdicauit. Æediles curules L. Veturius, & P. Licinius Varus, ludos Romanos diem unum inſtaurarunt. Æediles plebis Q. Cantius, & L. Portius Licinius ex mulctaticio argento ſigna ænea ad Cereris dedêre: & ludos pro temporis huius copia magnifici apparatus fecerunt. Exitu anni huius die IIII & XXX, quàm ab Tarracone profectus erat: Lælius Legatus Scipionis Romam uenit. isq; cum agmine captiuorum ingreſſus urbem magnum concurſum hominum fecit. Poſtero die in ſenatum introductus, captam Carthaginem caput Hiſpaniæ uno die, receptasq; aliquot urbes, quæ defeciſſent: nouasq; in ſocietatem aſcitas expoſuit. Ex captiuis comperta hіs ferè congruentia: quæ in litteris fuerant M. Valerij Meſ-

ſallæ. Maxime mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Ita-liam, uix Annibali atq; eius armis ſubſiſtentem. Produ-ctus in concionem Lælius eadem diſſeruit. Senatus ob res feliciter ab Scipione geſtas ſupplicationes in unum diem decreuit. C. Lælium primo quoq; tempore cum quibus uenerat nauibus, redire in Hiſpaniam iuſſit. Carthagi-nis expugnationem in hunc annum contuli multis autho-ribus: haud neſcius quoſdam eſſe: qui anno inſequenti ca-ptam tradiderint. quod mihi minus ſimile ueri uiſum eſt: annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe. Q. Fabio Maximo quintum, Q. Fuluio Flac-co IIII conſulibus Idibus Martijs, quo die magiſtratū inierunt. Italia ambobus prouincia decreta: regionibus tamen partitum imperium. Fabius ad Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutijs rem gereret. M. Claudio proroga-tum in annum imperium. Prætores ſortiti prouincias: C. Hoſtilius Tubulus urbanam: L. Veturius Philo peregri-nam cum Gallia: T. Quintius Criſpinus Capuam: C. Au-runculeius Sardiniam. Exercitus ita p prouincias diuiſi. Fuluio duæ legiones: quas in Sicilia Valerius Leuinus ha-beret. Q. Fabio: quibus in Hetruria C. Calpurnius præeſ-ſet decretæ. exercitus urbanus ut in Hetruriā ſuccederet: C. Calpurnius eidē præeſſet prouinciæ, exercituiq;: quem Q. Fuluius habuiſſet. Capuam, exercitumq; Quin-tius obtineret. C. Hoſtilius ab C. Lectorio proprætore pro-uinciam, exercitumq;, qui tum iam Arimini erat: accipe-ret. M. Marcello, quibus conſul rem geſſerat: legiones de-cretæ. M. Valerio cum L. Cincio (his quoq; eſt proroga-tum in Sicilia imperium) Cannenſis exercitus datus: eūq; ſupplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluij ſuper-eſſent: iuſſi. Conquiſitos eos conſules in Siciliam miſerunt: additaq;

additaq; eadem militiæ ignominia:ſub qua Cānenſes mi
litabant:quiq; ex prætoris. Cn.Fuluij exercitu ob ſimilis
iram fugæ miſſi eò ab ſenatu fuerant.C.Aurunculeio eæ
dem in Sardiniam legiones,quibus P.Manlius Volſo eā
prouinciam obtinuerat:decretæ.P. Sulpitio eadem legio
ne,eademq; claſſe Macedoniam obtinere iuſſo proroga-
tum in annum imperium . XXX . quinqueremes ex
Sicilia Tarentum ad Q.Fabium conſulem mitti iuſſæ:
cætera claſſe placere prædatū in Africam aut ipſum M.
Valerium Leuinum traijcere:aut mittere,ſeu L. Cin-
cium,ſeu. M.Valerium Meſſallam uellet. Nec de Hi-
ſpania quicquam mutatum:niſi qđ nō in annum Scipio
ni,Syllanoq;,ſed donec reuocati ab ſenatu forent:proro
gatum imperium eſt.ita prouinciæ, exercitusq; in eum
locum partita imperia. Inter maiorum rerum curas
comitia Maximi Curionis:cum in locum M. Aemilij ſa
cerdos crearetur:uetus excitauerunt certamen: patricijs
negantibus C. Manilij Attelij, qui unus ex plebe pete-
bat:habendam rationem eſſe: qa nemo ante eum,niſi ex
patribus,id ſacerdotiū habuiſſet.Tribuni appellati,ad ſe
natum reiecerunt.ſenatus populo poteſtatem fecit.Ita pri
mus ex plebe creatus Maximus Curio C.Manilius Atte
lius. Et flaminem dialem inuitum augurari coegit P.
Licinius pontifex maximus C. Valerium Flaccum de-
cemuirꝝ ſacris faciundis.Creatus in locum Q.Mutij Scæ
uolæ demortui C. Lectorius.Cauſam inaugurare coacti
flaminis libens reticuiſſem:ni ex mala fama in bonā uer-
tiſſet. Ob adoleſcentiam negligentem , luxurioſamq; C.
Flaccus flamen captus à P.Licinio pontifice maximo.erat
L.flacco fratri germano,cognatiſq; alijs ob eadem uitia
inuiſus. Is,ut animum eius cura ſacrorum, & carimo-

niatum capit:ita repente exuit antiquos mores:ut nemo tota iuuentute haberetur prior:nec probatior primoribus patrum,ſuis pariter alieniſq; eſſet. Huius famæ conſenſu elatus ad iuſtam fiduciam ſui,rem intermiſſam per multos annos ob indignitatem flaminum priorum repetiuit: ut in ſenatum introiret. Ingreſſum eum curiam cũ L. Licinius ꝑtor inde eduxiſſet: tribunos ple. appellauit flamen. Vetuſtum ius ſacerdotij repetebat. datum id cũ toga ꝑtexta,& ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor nõ exoletis uetuſtate annalium exemplis ſtare ius, ſed recẽtiſſimæ cuiuſq; cõſuetudinis uſu uolebat. nec patrũ, nec auorum memoria dialem quenq̃ id ius uſurpaſſe. Tribuni rẽ inertia flaminium obliteratam,ipſis non ſacerdotio dãno fuiſſe cum æquum cenſuiſſent: ne ipſo quidem contra tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebiſq; flaminem in ſenatum introduxerũt:omnibus ita exiſtimantibus:magis ſanctitate uitæ,q̃ ſacerdotij iure rem eam flaminem obtinuiſſe. Conſules prius q̃ in prouincias irent: duas urbanas legiões in ſupplementum,quantum opus erat cæteris exercitibus militum:ſcripſerunt. Vrbanum ueterem exercitum Fuluius conſul C. Fuluio Flacco legato (frater hic conſulis erat) in Hetruriam dedit ducendum:& legiones,quæ in Hetruria erant: Romam deducendas. Et Fabius conſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſitas (fuerũt autem ad tria millia CCCXXXVI) Q. Maximum filium ducere in Siciliam ad M. Valeriũ proconſulem iuſſit:atq; ab eo duas legiones,& triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ eductæ ex inſula legiones minuerunt, nec uiribus, nec ſpecie eius prouinciæ præſidium. nam cum præter egregie ſuppletas duas ueteres legiones,transfugarum etiam numidarum equitum

peditumq; magnam uim haberet : Siculos quoq;, qui in exercitu Epicydis, aut Pœnorum fuerant: belli peritos uiros, milites ſcripſit. Ea externa auxilia cum ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet: duorum ſpeciem exercituum ſeruauit. Altero L. Cincium partem inſulæ, quæ regnum Hieronis fuerat: tueri iuſſit. altero ipſe ceterā inſulam tuebatur, diuiſam quondam Romani, Punicíq; imperij finibus. Claſſis quoq; nauium LXX parata: ut omni ambitu litorum præſidio ora maritimæ eſſent. Ipſe cum Mutinis equitatu prouinciā peragrabat: ut uiſeret agros: cultaq; ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret: caſtigaretq;. Ita tantum ea cura frumenti prouenit: ut & Romam mitteret: & Catanam conueheret: unde exercitui, qui ad Tarentum æſtiua acturus eſſet: poſſet præberi. Ceterū transportati milites in Siciliam (& erat maior pars Latini nominis, ſociorumq;) propè magni motus cauſa fuere. adeo ex paruis ſæpe magnarū momenta rerum pendent. fremitus enim inter Latinos, ſociosq; in concilijs ortus. Decimum annum delectibus, & ſtipendijs exhauſtos eſſe. quotannis fermè clade magna pugnare. alios in acie occidi: alios morbo abſumi. magis perire ſibi ciuem: qui ab Romano miles lectus ſit: quàm qui à Pœno captus. quippe ab hoſte gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiam in exilium uerius, quàm in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere Cannenſem militem, moriturum ante q̄ Italia hoſtis abſcedat. quippe nunc cum maxime florēs uiribus excedat: ſi ueteres milites non redeant in patriā: noui legantur: breui neminem ſuperfuturum. Itaq; quod propediem res ipſa negatura ſit: prius q̄ ad ultimam ſolitudinem, atq; egeſtatem puenīant: negandū populo Ro.

eſſe. ſi conſentientes in hoc ſocios uideant Romani: proſecto de pace cum Carthaginienſibus iungenda cogitaturos. aliter nūq̄ uiuo Annibale ſine bello Italiam fore. Hæc acta in concilijs. Triginta tum coloniæ populi Ro. erant. ex ijs XII, cum omnium legationes Romæ eſſent: negauerunt conſulibus eſſe, unde milites: pecuniāq; darent. Eæ fueræ, Ardea, Nepete, Sutrium, Minturnæ, Iuturna, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Cære, Lacetes, Narnia, Interamna. Noua re conſules icti cum abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio uellent, caſtigando increpandoq; plus, quàm leniter agendo, profecturos rati: eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant: quod conſules in ſenatu ut pronunciarent, in animum inducere non poſſent. non. n. detrectationem eam munerum militiæ, ſed apertam defectionem à populo Ro. eſſe. Redirent itaq; propere in colonias: et tanq̄ integra re locuti magis, q̄ auſi tantum nefas, cū ſuis conſulerent. admonerent: non Cāpanos: neq; Tarentinos eos eſſe: ſed Romanos: inde oriundos: inde in colonias, atq; in agrū bello captū ſtirpis augendæ cauſa miſſos, q̄ liberi parentibus deberent: ea illos Romanis debere: ſi ulla pietas, ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Cōſulerent igitur de integro. nā tum quidem quæ temere agitaſſent: ea prodendi imperij Romani, tradendæ Annibali uictoriæ eſſe. Cum alternis hæc conſules diu iactaſſent: nihil moti legati, neq; ſe quod domum renuntiarent, habere dixerunt: neq; ſenatum ſuum quid noui conſuleret: ubi nec miles, qui legeretur: nec pecunia, quæ daretur in ſtipendium: eſſet. Cum obſtinatos eos uiderent conſules: rem ad ſenatum detulerunt. ubi tantus pauor animis hominum eſt iniectus: ut magna pars actum de imperio diceret. Idem alias colonias facturas: idem ſocios con-

*ſenſiſſe omnes, ad prodendam Annibali urbem Romam.
Conſules hortari, & conſolari ſenatum: & dicere: alias co
lonias in fide, atq; officio priſtino fore. eas quoq; ipſas,
quæ officio deceſſiſſent: ſi legati circa eas colonias mittan
tur: qui caſtigent: non qui precentur: uerecundiam imperij
habituras eſſe. Permiſſum ab ſenatu ijs cum eſſet: agerent,
facerentq;, ut è Rep. ducerent: tentatis prius aliarum co/
loniarum animis, citauerunt legatos: quæſiueruntq; ab
ijs: ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duo/
deuiginti colonijs M. Sextilius Fregellanus reſpondit: &
milites paratos ex formula eſſe: & ſi pluribus opus eſſet:
plureis daturos: & quicquid aliud imperaret, ulletq; po
pulus Romanus: enixe facturos. ad id ſibi neq; opes dees
ſe: animum etiam ſupereſſe. Conſules ſibi parum uideri
præfati pro merito eorum ſua uoce collaudari eos, niſi
uniuerſi patres in curia gratias egiſſent: ſequi in ſenatum
eos iuſſerunt. Senatus quàm poterat honoratiſſimo decre/
to allocutus eos, mandat conſulibus: ut ad populum quo/
que eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ
ipſis, maioribusq; ſuis præſtitiſſent: recens etiam meritum
eorum in Rempub. commemorarent. Ne nunc quidem
poſt tot ſæcula ſileantur: fraudentur'ue laude ſua. Signi
ni fuere, & Nolani, & Norbani, Satriculaniq;, & Brũ
duſini, & Fregellani, & Nucerini, & Adriani, & Fir/
miani, & Ariminenſes: & ab altero mari, Pontiani, &
Peſtani, & Coſſani, & mediterranei, Beneuentani, &
Eſſernini, & Spoletani, & Placentini, & Cremonenſes.
Harum coloniarum ſubſidio tum imperiũ populi Ro.
ſtetit. ijsq; gratiæ & in ſenatu, & ad populum actæ. Duo
decim aliarum coloniarum, quæ detrectauerunt impe/
rium: mentionem fieri patres uetuerunt: neq; illos dimittĩ:*

neq; retineri neq; appellari à conſulibus.Ea tacita caſtigatio maxime ex dignitate populi Romani uiſa eſt. cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant, conſulibus, aurum uiceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruabatur: promi placuit. prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingenta pondo data conſulibus, & M.Marcello, & P.Sulpitio Procons. & L. Veturio prætori: qui Galliam prouinciam ſortitus erat. additumq; Fabio Cons. C pondo auri præcipuum: quod in arcem Tarentinam portaretur. cætero, uſi ſunt ad ueſtimenta pręſenti pecunia locanda exercitui: qui in Hiſpania bellum ſua ſecunda fama, ducisq; gerebat. Prodigia quoq;, prius quàm ab urbe conſules proficiſcerentur: procurari placuit. In Albano monte tacta de cœlo erant, ſignum Iouis, arborq; templo propinqua: et Hoſtiæ lacus: et Capuæ murus, Fortunæq; ædes: & Sinueſſæ murus portaq;. Hæc de cœlo tacta. Cruentam etiam fluxiſſe aquam Albanã, quidam authores erant. Et Romæ intus cellam ædis Fortis Fortunæ de capite ſignum, quod in corona erat: in manu ſponte ſua prolapſum. Et Priuerni ſatis conſtabat bouem locutum: uulturemq; frequenti foro in tabernam deuolaſſe. Et Sinueſſæ natum ambiguo inter marem ac fœminam ſexu infantem: quos Androgynos uulgus, ut pleraq; faciliore ad duplicanda uerba græco ſermone, appellat. & lacte pluuiſſe: & cum elephanti capite puerum natum. Ea prodigia hoſtijs maioribus procurata: & ſupplicatio circa omnia puluinaria, obſecratio in unum diem indicta. et decretum: ut C. Hoſtilius prætor ludos Apollini, ſicut his annis uoti, factiq; erant: uoueret: faceretq;. Per eos dies & cenſoribus creandis Q. Fuluius conſul comitia habuit. Creati cenſores ambo: qui nondũ conſules fuerãt:

M.Cornelius Cethegus,P.Sempronius Tuditanus.Cenſores ut agrum Campanum fruendum locarent: ex authoritate patrum latum ad plebem eſt:plebesq; ſciuit:Senatus lectionem contentio inter cenſores de principe legendo tenuit.Sempronij lectio erat.Cæterum Cornelius morem traditum à patribus ſequẽdum aiebat:ut qui primus cenſor ex ijs,qui uiuerent:fuiſſet:eum principem legerẽt: (& is T.Manlius Torquatus erat) Sempronius:cui dij ſortem legendi dediſſent: & ius liberum eosdem dediſſe deos.ſe id ſuo arbitrio facturum:lecturumq; Q.Fabium Maximum quem tum principem Romanæ ciuitatis eſſe, uel Annibale iudice uicturus eſſet.Cum diu certatum eſſet uerbis:concedente collega, lectus à Sẽpronio princeps in ſenatu Q.Fabius Maximus conſul.Inde alius lectus ſenatus:octo præteritis:inter quos L.Cæcilius Metellus erat: infamis author deſerendæ Italiæ poſt Cànenſem cladem. In equeſtribus quoq; notis eadem ſeruata cauſa. ſed erant perpauci:quos ea infamia attingeret.Illis omnibus (& multi erant) adempti equi:qui Cannenſium legionum equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus:ne præterita ſtipendia procederent ijs:qui equo publico meruerant:ſed dena ſtipendia equis priuatis facerent. Magnum præterea numerum eorum conquiſiuerunt:qui equo mereri deberent:atq; ex ijs,qui principio eius belli ſeptẽdecim annos nati fuerant:neq; militauerant: omnes ærarios fecerunt.Locauerunt inde reficienda: quæ circa forum incendio conſumpta erant:VII tabernas,macellum,atrium regium.Tranſactis omnibus, quæ Romæ agenda erant:conſules ad bellum profecti.prior Fuluius prægreſſus Capuam. poſt paucos dies conſecutus Fabius. qui & collegam coràm obteſtatus:& per litteras Marcellum:ut

quàm acerrimo bello detineret Annibalem: dum ipſe Tarentum oppugnaret. ea urbe adempta hoſti undiq; pulſo, nec ubi conſiſteret, nec quid fidum reſpiceret habenti, ne remorandi quidem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nuntium mittit ad præfectum præſidij: quod ab Leuino Conſ. aduerſus Brutios ibi locatum erat: octo millia hominum, pars maxima ab Agatirna (ſicut antea dictum eſt) ex Sicilia traducta, rapto uiuere hominum aſſuetorum. additi erant Brutiorum indidem perfugæ, & audaciæ, & audendi omnia neceſſitatibus pares. Hanc manum ad Brutium agrum primum depopulandum duci iuſſit: inde ad Cauloniam urbem oppugnandam. Imperata non impigre ſolum, ſed etiam auide executi, direptis fugatisq; cultoribus agri, ſumma ui urbẽ oppugnabant. Marcellus & conſulis litteris excitus, & quia in animum induxerat: neminem ducem Romanum tam parem Annibali, quàm ſe eſſe: ubi primum in agris pabuli copia fuit: ex hybernis profectus, ad Cannuſiũ Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionem Cannuſinos Pœnus. cæterum ut appropinquare Marcellum audiuit: caſtra inde mouit. Aperta erat regio ſine ullis ad inſidias latebris. itaq; in loca ſaltuoſa cedere inde cœpit. Marcellus ueſtigijs inſtabat: caſtraq; caſtris conſerebat: et opere perfecto, extemplo in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditumq; iaculatores leuia certamina ferens, caſum uniuerſæ pugnæ non neceſſarium ducebat. tractus eſt tamen ad id quod uitabat certamen. Nocte prægreſſum eum aſſequitur locis planis ac patentibus Marcellus. caſtra inde ponentem, pugnando undiq; in munitores, operibus prohibet. Ita ſigna collata: pugnatumq; totis copijs. & cum iam nox inſtaret: marte æquo

diſceſſum eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpatio raptim ante noctem permunita. Poſtero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamen, multis uerbis adhortatus milites: ut memores Traſimeni Cannarumq́;, contunderent ferociam hoſtis. urgere, atq;, inſtare eum: non caſtra ponere pati: non reſpirare: aut circunſpicere. quotidie ſimul orientem ſolem, & Romanā aciem in campis uidendam eſſe. ſi uno prælio haud incruentus abeat: quietius deinde tranquilliusq́; eum bellaturum. His irritati adhortationibus, ſimulq́; tædio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium laceſſentiumq́;, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarij cœpere. quod ubi Marcellus uidit: duodeuiceſimam legionē in primam aciem inducit. Dum alij trepidi cedunt: alij ſegniter ſubeunt: turbata tota acies eſt: dein prorſus fuſa: & uincente pudorem metu terga dabant. Cecidereq́; in pugna fugaq́; ad duo millia & ſeptingenti ciuium, ſociorūq́;. in his quatuor Romani centuriōes fuere: duo tribuni militū, M. Licinius, & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor de ala prima, quæ fugit: duo de legione, quæ cedentibus ſocijs ſucceſſerat: amiſſa. Marcellus poſtquam in caſtra reditum eſt: concionem adeo ſæuam, atq; acerbam apud milites habuit: ut prælio per diem totum infeliciter tolerato triſtior ijs irati ducis oratio eſſet. Dijs immortalibus ut in tali re laudes grateſq́;, inquit, ago: quod uictor hoſtis cum tanto pauore incidentibus uobis in uallum portaſq́;, nō ipſa caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis profecto eodem terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repente, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cæpit? nempe ijdem ſunt ij hoſtes: quos

uincendo, & uictos ſequendo, priore æſtate abſumpſiſtis: quibus dies, noctesq; fugientibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus prælijs fugaſtis: quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea, *quibus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere, ac pœnitere uos oportet, referam.* Nempe *æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. quid hæc nox, quid hæc dies abſtulit? ueſtræ his copiæ imminutæ ſunt: an illorum auctæ?* Non eq*dē mihi cum exercitu meo eloqui uideor: nec cum* Roma*nis militibus, corpora tantum, atq; arma eadem ſunt. an ſi eosdem animos habuiſſetis: terga ueſtra uidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet?* Non adhuc *cæſis* Romanis *legionibus gloriabatur. uos illi hodierno die primum fugati exercitus dediſtis decus.* Clamor *inde ortus: ut ueniam eius diei daret: ubi uellet deinde experiretur militum ſuorum animos.* Ego *uero experiar, inquit, milites: & uos craſtina die in aciem educam: ut uictores potius, quàm uicti ueniam impetretis: quam petitis.* Co*hortibus, quæ ſigna amiſerant: hordeum dare iuſſit: centurionesq; manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant: diſtrictis gladijs diſcinctos deſtitui iuſſit: et ut poſtero die omnes pedites, equitesq; armati adeſſent, edixit.* Ita *cōcio dimiſſa: fatendo iure ac merito ſeſe increpitos: neq; illo die uirum quenquam in acie* Romana *fuiſſe: præter unum ducem: cui aut morte ſatisfaciendum, aut egregia uictoria eſſet.* Poſtero *die ordinati, armatiq; ad edictū aderāt.* Imperator *eos collaudat: pronuntiatq;: à quibus orta pridie fuga eſſet: cohortesq;, quæ ſigna amiſiſſent: ſe in primā aciem inducturum. edicere iam ſeſe: omnibus pugnandū, ac uincendum eſſe: & adnitendum ſingulis uniuerſisq;: ne prius heſternæ fugæ, quàm hodiernæ uictoriæ fama*

Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iuſſi: ut ſi longior eſſet pugna: uiribus quoq; ſufficerent. Vbi omnia dicta, factaq; ſunt: quibus excitarentur animi militum: in aciem procedunt. Quod ubi Annibali nuntiatum eſt: cum eo nimirum, inquit, hoſte res eſt: qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt. ſeu uicit ferociter inſtat uictis. ſeu uictus eſt: inſtaurat cum uictoribus certamen. Signa inde canere iuſſit: copias educit. Pugnatum utrinq; aliquanto quàm pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitentibus: Romanis ad demendam ignominiam. Siniſtra ala ab Romanis, & cohortes, quæ amiſerant ſigna in prima acie pugnabant. & legio uiceſima ab dextro cornu inſtructa. L. Cornelius Lentulus, & C. Claudius Nero Legati cornibus præerant: Marcellus mediam aciem hortator, teſtisq; præſens firmabat. Ab Annibale Hiſpani primam obtinebant frontem. & id roboris in omni exercitu erat.

Cum anceps diu pugna eſſet: Annibal elephantos in primam aciem induci iuſſit: ſiquem inijcere ea res tumultum, ac pauorem poſſet. Et primo turbarunt ſigna, ordinesq;: & partim conculcatis; partim diſſipatis terrore, qui circa erant: nudauerant una parte aciē. latiusq; fuga manaſſet: ni C. Decimus Flauius tribunus militū ſigno arrepto primi haſtati manipulum eius ſigni ſe ſequi iuſſiſſet. duxit ubi maxime tumultum conglobatæ beluæ faciebāt: pilaq; in eas cōijci iuſſit. Hæſere omnia tela haud difficile ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. ſed ut non omnes uulnerati ſunt: ita in quorum tergis infixa ſtetere pila: ut eſt genus anceps: in fugam uerſi etiam integros auertere. Tum iā nō unus manipulus, ſed pro ſe qſq; miles, q modo aſſeq agmen fugiē-

tium elephantorum poterat: pila conijcere. eo magis rue re in ſuos belluæ: tantoq́; maiorem ſtragem edidere, q̃ inter hoſtes ediderant: quanto acrius pauor conſternatas agit, quàm inſidentis magiſtri imperio reguntur. In perturbatam tranſcurſu belluarum aciem ſigna inferunt Romani pedites: & haud magno certamine diſſipatos, trepidantesq́; auertunt. Tum in fugientes equitatum immittit Marcellus. nec ante finis ſequendi eſt factus: quàm in caſtra pauentes compulſi ſunt. nam ſuper alia, quæ terrorẽ trepidationemq́; facerent: elephanti forte duo in ipſa porta corruerant: coactiq́; erant milites per foſſam, uallumq́; ruere in caſtra. ibi maxima hoſtiũ cædes facta. cæſa ad octo millia hominum: quinq; elephanti. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. mille fermè, & ſeptingenti de duabus legionibus, & ſociorum ſupra M & CCC occiſi: uulnerati permulti ciuium, ſociorumq́;. Annibal nocte proxima caſtra mouit. Cupientem inſequi Marcellum prohibuit multitudo ſauciorum. Speculatores, qui proſequerentur agmen: miſſi, poſtero die retulerunt: Brutios Annibalem petere Iiſdem fermè diebus & ad Q. Fuluiũ conſulem Hirpini, & Lucani, & Volſcentes, traditis præſidijs Annibalis, quæ in urbibus habebant: dediderũt ſeſe: clementerq́; à conſule cũ uerborum tantum caſtigatione ob errorẽ p̃teritũ recæpti ſunt. Et Brutijs ſimilis ſpes uenuæ facta eſt: cum ab ijs Vibius, & Pactius fratres, longe nobiliſſimi gentis eius, eandem, quæ data Lucanis erat: conditionem deditionis petentes ueniſſent. Q. Fabius conſul oppidum in Salentinis Manduriam ui cæpit[1]. ibi ad quatuor millia hominum capta: & cætera prædæ aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipſis faucibus portus poſuit caſtra. naues, quas Liuius tutandis cõmeati

bus habuerat: partim machinationibus onerat, apparatuq; mœnium oppugnandorum: partim tormentis, & ſaxis, omniq; miſſilium telorum genere inſtruit. onerarias quoq;: non eas ſolum: quæ remis agerentur: ut alij machinas, ſcalasq; ad muros ferrent: alijs procul ex nauibus uulnerarent mœnium propugnatores. Eæ naues ab aperto mari ut urbem aggrederentur: inſtructæ, paratæq; ſunt. Et erat liberum mare: claſſe Punica, cum Philippus oppugnare Æthólos pararet: Corcyram transmiſſa. In Brutijs interum Cauloniæ oppugnatores ſub aduentum Annibalis, ne opprimerentur: in tumulum à præſenti impetu tutum, ad cætera inopem, ſe recæpere. Fabium Tarentum obſidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præſidij præfectus deperibat amore mulierculæ: cuius frater in exercitu Fabij conſulis erat. Is certior litteris ſororis factus de noua conſuetudine aduenæ locupletis, atq; inter populares tum honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet impelli amantē poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud uana cogitatio uiſa eſſet: pro transfuga iuſſus Tarentum tranſire. ac per ſororem præfecto conciliatus, primo, occulte animum eius tentando, dein ſatis explorata leuitate, blanditijs muliebribus perpulit eum ad proditionem cuſtodiæ loci: cui præpoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus conuenit: miles nocte per interualla ſtationū clàm ex urbe emiſſus, ea, quæ acta erant, quæq; ut agerētur, conuenerāt: ad conſulem refert. Fabius uigilia prima dato ſigno ijs, qui in arce erant: quiq; cuſtodiam portus habebant: ipſe circuito portu ab regione urbis in orientē uerſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab arce,

ſimul à portu & nauibus: quæ ab aperto mari appulſæ erant: clamorq; undiq; cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat: de induſtria ortus. Conſul interim ſilentio continebat ſuos. Igitur Democrates, qui præfectus antea claſſis fuerat: forte illo loco præpoſitus poſtquam quieta omnia circa ſe uidit: alias partes eo tumultu perſonare: ut captæ urbis interdum excitatur clamor: ueritus ne inter cunctationem ſuam conſul aliquam uim faceret: ſignaq; inferret: præſidium ad arcem, unde maxime terribilis accedebat ſonus: traducit. Fabius cum et ex temporis ſpatio, & ex ſilentio ipſo, quod ubi paulo ante ſtrepebant excitantes, uocantesq; ad arma: inde nulla accedebat uox: deductas cuſtodias ſenſiſſet: ferri ſcalas ad eam partem muri, qua Brutiorum præſidium eſſe agitatæ proditionis conciliator nuntiauerat: iubet. Ea primũ captus eſt murus, adiuuantibus recipientibusq; Brutijs: & tranſcenſum in urbem eſt. inde & proxima refracta porta: ut frequenti agmine ſigna inferrentur. Tum clamore ſublato ſub ortum ferme lucis nullo obuio armato in forũ perueniunt: omnesq; undiq;, qui ad arcem, portumq; pugnabant: in ſe conuerterunt. prælium in aditu fori maiore impetu, quàm perſeuerantia commiſſum eſt. non animo, nõ armis, non arte belli, non uigore aut uiribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè, quàm contererẽt manus: terga dederunt: dilapſiq; per nota urbis itinera in ſuas, amicorumq; domos. Duo ex ducibus, Nico, & Democrates fortiter pugnantes cecidere. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem author fuerat: cum citato equo ex prælio auectus eſſet: uacuus paulo poſt equus: erransq; per urbem cognitus: corpus nuſquam inuentum eſt. creditum uulgo eſt: in

puteum apertum ex equo præcipitatum eſſe. Carthalo-nem autem præfectum Punici præſidij cum commemoratione paterni hoſpitij poſitis armis uenientem ad conſulem miles obuius obtruncat. Alij alios paſſim ſine diſcrimine armatos, inermesq́; cædunt Carthaginienſes, Tarentinosq́; pariter. Brutij quoq; multi interfecti: ſeu per errorem: ſeu uetere in eos inſito odio: ſeu ad proditionis famam, ut ui potius, atq; armis captum Tarentum uideretur: extinguendam. Tum à cæde ad diripiendam urbem diſcurſum. Triginta millia ſeruilium capitum dicuntur capta: argenti uis ingens facti, ſignatiq́; auri LXXXIII millia pondo: ſignaq́;, tabulæq́;: propè ut Syracuſarũ ornamenta æquauerint. Sed et maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius, quàm Marcellus: qui interrogantĩ ſcribæ, quid fieri de ſignis uellet: ingentis magnitudinis dij ſunt, ſuo quisq; habitu in modum pugnantium formati: deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Murus inde, qui urbem ab arce dirimebat: dirutus eſt, ac diſiectus. Dum hæc Tarenti aguntur Annibal ijs, qui Cauloniam obſidebant: in deditionem acceptis audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq́; curſim agmine facto, cum feſtinans ad opem ferendam captam urbem audiſſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalem habent. eadem, qua ceperamus, arte Tarentũ amiſimus. Ne tñ fugientis modo conuertiſſe agmen uideretur: quo conſtiterat loco, quinque millia fermè ab urbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies Metapontum ſeſe recepit. Inde duos Metapontinos cum litteris principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab conſule accepturos: impunita ijs priora fore: ſi Metapontum ei cum præſidio Punico prodidiſſent. Fabius uera quæ afferrent eſſe ratus,

diem, qua acceſſurus eſſet Metapontum: *conſtituit: litte-raſq; ad principes dedit: quæ ad* Annibalē *delatæ ſunt.* Enimuero *lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne* Fabius *quidem dolo inuictus fuiſſet: haud procul* Metaponto *inſidias ponit.* Fabio *auſpicanti, prius quàm egrederetur ab* Tarē*to: aues ſemel, atq; iterum non addixerunt. hoſtia quoq; cæſa conſulenti deos aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidijs, prædixit.* Metapontini, *poſtquam ad conſtitutam non uenerat diem: remiſſi ut cunctantem horta-rentur, repente comprehenſi metu grauioris quæſtionis detegunt inſidias.* Æſtatis *eius principio, qua hæc gereban-tur:* P. Scipio *in* Hiſpania *cum hyemem totam reconciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſ-ſione obſidum captiuorumq; abſumpſiſſet:* Edeſco *ad eū, clarus inter duces* Hiſpanos, *uenit.* Erant *coniux, liberiq; eius apud* Romanos. *ſed præter eam cauſam etiam uelut fortuita inclinatio animorum, quæ* Hiſpaniam *omnē auerterat ad* Romanum *à* Punico *imperio: traxit eum.* Eadem *cauſa* Indibili, Mandonioq; *fuit, haud dubie omnis* Hiſpaniæ *principibus, cum omni popularium manu, relicto* Aſdrubale, *ſecedendi in imminenteis caſtris eius tumulos: unde per continentia iuga tutus receptus ad* Romanos *eſſet.* Aſdrubal *cum hoſtium res tantis augeſcere incrementis cerneret: ſuas immunui: ac fore: ut, niſi audendo aliquid moueret: qua cœpiſſent, fluerent: dimicare quamprimum ſtatuit.* Scipio *auidior etiam certaminis erat, cum ea ſpe: quam ſucceſſus rerum augebat: tum quod prius quàm iungerentur hoſtium exercitus: cū uno dimicare duce, exercituq;, quàm ſimul cum uniuerſis malebat.* Cæterum *etiam ſi cum pluribus pariter dimicandum foret: arte quadam copias auxerat, nam cum ui-*

deret

deret nullum eſſe nauium uſum: quia uacua omnis Hiſpaniæ ora claſſibus Punicis erat: ſubductis nauibus Tarraconem, nauales ſocios terreſtribus copijs addidit. Et armorum affatim erat captorum Carthagine: & quæ poſt captam eam fecerat, tanto opificum numero incluſo. Cũ ijs copijs Scipio ueris principio ab Tarracone egreſſus (iam enim & Lælius redierat ab Roma: ſine quo nihil maioris rei motum uolebat ducere) ad hoſtem pergit. Per omnia pacata eunti, ut cuiusq; populi fines tranſiret, proſequentibus, excipientibusq́; ſocijs: Indibilis, & Mandonius cum ſuis copijs occurrerunt. Indibilis pro utroq; locutus haudquaquam ut barbarus ſtolide incauteq́; ſed potius cum uerecunda grauitate: propiorq́; excuſanti tranſitionem ut neceſſariam, quàm glorianti eam uelut primam occaſionem raptam. Scire enim ſe: transfugæ nomẽ execrabile ueteribus ſocijs, nouis ſuſpectum eſſe. neq; .n. ſe reprehendere nomen hominum: ſi tam anceps odium cauſa, non nomen faciat. Merita inde ſua in duces Carthaginienſes commemorauit. auaritiam contra eorum, ſuperbiamq́; & omnis generis iniurias in ſe, atq; populares. Itaq; corpus duntaxat ſuum ad id tp̃s apud eos fuiſſe: animum iampridem ibi eſſe: ubi ius ac fas crederet coli. ad eos quoq; confugere ſupplices: qui nequeant hominum uim, atq; iniurias pati. ſe id Scipionem orare: ut trãſitio ſibi nec fraudi apud eum, nec honori ſit. quales ex hac die experiundo cognouerit: perinde operæ eorum pretium faceret. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus: nec pro transfugis habiturum: qui non duxerint ſocietatem ratam: ubi nec diuini quicquam, nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum ijs coniuges, liberiq; lachrymantibus præ gaudio redduntur: atq; eo

die in hoſpitium adducti. Poſtero die fœdere accepta fi- des: dimiſſiq; ad copias adducendas. Iiſdem deinde in caſtris tendebant: donec ducibus iis ad hoſtem peruen- tum eſt. Proximus Carthaginienſium exercitus Aſdru- balis propè urbem Betulam erat. pro caſtris equitum ſta- tiones habebat. In eas uelites anteſignaniq;, & qui pri mi agminis erant: aduenientes ex itinere, prius quam caſtris locum caperent: adeo contemptim impetum fece- runt: ut facile appareret: quid utriq; parti animorum eſ- ſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignaq; Romana portis propè ipſis illata. Atq; illo quidem die irritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani po ſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulum copias rece- pit, plano campo in ſummo patentem: & fluuius ab ter- go, ante, circaq; uelut ripa præceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoq; alteram crepido haud facilior in a- ſcenſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtquam ſtantem pro caſtris hoſtium aciē uidit: equites numidas, leuiumq; armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circumuectus ordines ſignaq;, oſtē- debat hoſtem, prædamnata ſpe dimicandi æquo campo, captantem tumulos. Loci fiducia, non uirtutis armorumq; ſtare in conſpectu. ſed altiora mœnia habuiſſe Cartha- ginem: quæ tranſcendiſſet miles Romanus. nec tumulos, nec arcem, nec mare quidem armis obſtitiſſe ſuis. ad id fo re altitudines: quas cepiſſent hoſtes: ut per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoq; ſe illis fugā clau ſurum. Cohorteſq; duas, alteram tenere fauces uallis, per quam deferretur amnis: iubet: alteram uiam inſidere, quæ ab urbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe ex-

peditos, qui pridie ſtationes hoſtium perpulerant: ad leuem armaturam infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per *aſpera primum nihil aliud, quàm uia impediti iere. deinde ut ſub iactum uenerunt: telorum primo omnis generis uis ingens effuſa eſt in eos. ipſi contra ſaxa, quæ locus ſtrata paſſim omnia fermè miſſilia præbet: ingerere: nõ milites ſolum: ſed etiam turba calonum immiſta armatis.* Cæterum *quanquam aſcenſus difficilis erat: & propè obruebantur telis, ſaxisq;: aſſuetudine tamen ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cæpere aliquid æqui loci: ubi firmo conſiſterent gradu: leuem & concurſatorem hoſtem, atq; interuallo tutum, cum procul miſſilibus pugna eluditur: inſtabilem eundem ad comminus conſerendas manus: expulerunt loco & eum cæde magna in aciem altiore ſuperſtantem tumulo impegere.* Inde *Scipio iuſſis aduerſus mediam euadere aciem uictoribus, cæteras copias cum* L*ælio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec molioris aſcenſus uiam inueniret: iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit.* Inde *primo turbata acies eſt: dum ad circunſonantem undiq; clamorem flectere cornua, & obuertere ordines uolunt.* Hoc *tumultu &* L*ælius ſubijt. & dum pedem referunt: ne ab tergo uulnerarentur: laxata prima acies: locusq; ad euadendum medijs datus eſt: qui per tam iniquum locum ſtantibus integris ordinibus, elephantisq; ante ſigna locatis, nunquam euaſiſſent.* Cum *ab omni parte cædes fieret:* Sci*pio, qui læuo cornu in dextrum incurrerat: maxime in nuda hoſtium latera pugnabat.* Et *iam ne fugæ quidem patebat locus. nam & ſtationes utrinq;* Roman*æ, dextra, læuaq; inſederant uias: et caſtrorum portam ducis principiiq;*

fuga clauſerat: addita trepidatione elephantorum: quos territos æq; , atq; hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo mil lia hominum. Aſdrubal iam antequam dimicaret, pecu-nia rapta, elephantiſq; præmiſſis, quamplurimos pote-rat de fuga excipiens, præter Tagum flumen ad Pyre-næum tendit. Scipio caſtris hoſtium potitus, cum præter libera capita omnem prædam militibus conceſſiſſet: in re cenſendis captiuis decem millia peditum, duo millia equi-tum inuenit. ex ijs Hiſpanos ſine pretio omnes domum dimiſit: Afros uendere quæſtorem iuſſit. Circunfuſa inde omnis multitudo Hiſpanorum & ante deditorum, & pridie captorum regem eum ingenti conſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit: quo ſe milites ſui appella-ſent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe. regalem animum in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſſimũ ducerent: tacite indicarent: uocis uſurpatio-ne abſtinerent. Senſere etiam barbari magnitudinem ani mi, cuius miraculo nominis alij mortales ſtuperent: id ex tam alto faſtigio aſpernantis. Dona inde regulis, princi-pibuſq; Hiſpanorum diuiſa. & ex magna copia captorũ equorum trecentos, quos uellet, eligere Indibilem iuſſit. Cum Afros uenderet iuſſu imperatoris quæſtor: puerum adultum inter eos forma inſigni, cum audiſſet regij ge-neris eſſe ad Scipionem miſit. Quem cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiâs, & cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſſiuum populares uocare. orbum à patre relictum, apud maternum auum Galam Regẽ Numidarum educatum. cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginienſibus ueniſſet: in Hiſpaniam traiecíſſe prohibitum. propter ætatem à

Maſaniſſa, nunquam ante prælium inijſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet: inſcio auunculo clàm armis equoq; ſumpto in aciem exiſſe. ibi prolapſo equo effuſum in præceps captum ab Romanis eſſe. Scipio *cum aſſeruari* Numidam *iuſſiſſet, quæ pro tribunali agenda erant, peragit. inde cum ſe in prætorium recæpiſſet: uocatum eum interrogat: uellet'ne ad Maſaniſſam reuerti? Cum effuſis gaudio lachrymis cupere uero diceret: tum puero annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equumq; ornatum donat: iuſſisq; proſequi quoad uellet equitibus, dimiſit.* De *bello inde conſilium habitum. Et authoribus quibusdã, ut confeſtim Aſdrubalem conſequeretur: anceps id ratus, ne Mago atq; alter Aſdrubal cum eo iungerent copias: præſidio tantum ad inſidendum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit.* Paucis *poſt prælium factum ad Betulam diebus, cum* Scipio *rediens iam* Tarraconem *ſaltu Caſtulonenſi exceſſiſſet:* Aſdrubal *Giſgonis filius, & Mago imperatores ex ulteriore Hiſpania ad Aſdrubalem uenere: ſerum poſt male geſtam rem auxilium:* Conſilio *in cætera exequenda belli haud parum opportuni.* Ibi *conferẽtibus, quid in cuiusq; prouinciæ regione animorum Hiſpanis eſſet unus Aſdrubal Giſgonis ultimam Hiſpaniæ oram, quæ ad* Oceanum, & *Gades uergit: ignaram adhuc Romanorum eſſe, eoq; Carthaginienſibus ſatis fidã cenſebat.* Inter *Aſdrubalem alterum, & Magonem conſtabat: beneficijs Scipionis occupatos omnium animos publice, priuatimq; eſſe: nec tranſitionibus finem ante fore: quàm omnes Hiſpani milites aut in ultima Hiſpaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent.* Itaq; *etiam ſi ſena-*

tus Carthaginienſium non cenſuiſſet: eundum tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiam: ubi belli caput, & rerum ſumma eſſet.ſimul &, Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cum tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutum Hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cum grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in Baleares traijcere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abire: nec cum Romanis manus conſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitum explerí: eumq; uagum per citeriorem Hiſpaniam ſocijs opem ferre: hoſtium oppida, atq; agros populari. His decretis, ad exequenda, quæ ſtatuerant: duces digreſſi. Hæc eo anno in Hiſpania acta. Romæ fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarentum captum aſtu magis quàm uirtute, gloriæ tamen eſſe. Fuluij ſeneſcere fama Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe: ſuper quam quod primo male pugnauerat: quia uagante per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus trib. plebis. Is iam à prima pugna, quæ aduerſa fuerat: aſſiduis concionibus infamem, inuiſumq; plebi Claudium fecerat: & iam de imperio abrogando eius agebat. cum tamen neceſſarij claudij obtinuerunt: ut relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romã rediret ad purganda ea: quæ inimici obijcerent: nec de imperio eius abrogando abſente ipſo agerent. Forte ſub idẽ tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius conſul comitiorum cauſa Romam uenit. Actum de imperio Marcelli in circo flaminio eſt, ingenti concurſu plebiſq;, & omnium ordinum. accuſauitq; tri-

bunus pleb.non Marcellum *modo: ſed omnem nobilita-tem.*Fraude *eorum,& cunctatione fieri:ut* Annibal *decī mum iam annum* Italiam *prouinciam habeat:diutiuſq; ibi, quàm* Carthagine *uixerit. habere fructum imperij prorogati* Marcello *populum* Romanum.*bis caſum ex-ercitum eius æſtiua* Venuſiæ *ſub tectis agere.* Hanc *tribu ni orationem. ita obruit* Marcellus *commemoratione re-rum ſuarum:ut non rogatio ſolum de imperio eius ab-rogando antiquaretur: ſed poſtero die conſulem eum in-genti conſenſu centuriæ omnes crearent.* Additur *collega* T.*Quintius* Criſpinus*: qui tum prætor erat.Poſtero die prætores creati* P.*Licinius* Craſſus *Diues,*Pontifex *Maxi-mus,*P.*Licinius* Varus, *Sex.*Iulius *Cæſar,* Q.*Claudius* Flaminius. *Comitiorum ipſorum diebus ſolicita ciui-tas de* Hetruriæ *defectione fuit.principiū eius rei ab* Ar-*retinis fieri,* C. *Calpurnius ſcripſerat:qui eam prouin-ciam proprætor obtinebat.*Itaq; *confeſtim eò miſſus* Mar*cellus conſul deſignatus:qui rem iſpiceret:ac ſi digna uide retur: exercitu accito bellum ex* Apulia *in* Hetruriam *transferret.*Eo *metu compreſſi* Hetruſci *quieuerunt.*Ta-*rentinorum legatis pacem petentibus cum libertate,ac le gibus ſuis reſponſum ab ſenatu eſt: ut redirent:cum* Fa-*bius conſul* Romam *uenißet.*Ludi *&* Romani, *&* Ple-*beij eo anno in ſingulos dies inſtaurati.* Æ*diles curules fuere* L.*Cornelius* Claudius,*et* Ser. *Sulpitius* Galba:Ple *beij,*C.*Seruilius,&* Q.*Cæcilius* Metellus. *Seruilium ne-gabant iure aut tribunum ple.fuiſſe:aut ædilem eſſe:qđ patrem eius,quem triumuirum agrariū occiſum à* Boijs *circa* Mutinā *eſſe,opinio ꝑ decē annos fuerat:uiuere,atq; in hoſtiū ꝑtāte eē,ſatis cōſtabat.*Vndecimo *anno* Punici *belli ꝯſulatū inierunt* M.Marcellus *qntū,(ut numeretur*

conſulatus, quem uitio creatus non geſſit) & *Quintius Criſpinus.* Vtriſq; *conſulibus* Italia *decreta prouincia eſt:* & *duo conſulares prioris anni exercitus:(tertius tum erat* Venuſiæ*:cui* M. Marcellus *præfuerat) ita ut ex tribus eligerent duos:quos uellent:tertius ei traderetur: cui* Tarentum, & Salentini *prouincia eueniſſet.Cæteræ prouinciæ ita diuiſæ prætoribus:*P. Licinio Varo *urbana:* P. Licinio Craſſo Pontifici Maximo *peregrina:* & *quæ ſenatus cenſuiſſet:*Sextio Iulio Cæſari Sicilia*:*Q. Claudio Flaminio Tarentum.*Prorogatum imperium in annum eſt* Q. Fuluio Flacco*: ut prouinciam* Capuam, *in qua* & T.Quintius *prætor fuerat:cũ una legione obtineret.Prorogatũ* & C.Hoſtilio Tubulo *eſt:ut proprætor in* Hetruriam *ad duas legiones ſuccederet* C.Calpurnio. *Prorogatum* & L. Veturio Philoni *eſt: ut proprætor* Galliam *eandem prouinciam cum iiſdem duabus legionibus obtineret:quibus prætor obtinuiſſet.Quod in* L. Veturio,*idẽ in* C.Aruncileio *decretum ab ſenatu.*Latumq; *de prorogando imperio ad populum eſt. Qui prætor* Sardiniam *prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat:additæ ei ad præſidium prouinciæ quinquaginta longæ naues: quas* P. Scipio *ex* Hiſpania *miſiſſet.*Et P. Scipioni, & M. Syllano *ſua* Hiſpaniæ, *ſuiq; exercitus in annum decreti.* Scipio *ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex* Italia *adductas, aut captas* Carthagine *habebat: quinquaginta in* Sardiniam *tranſmittere iuſſus:quia fama erat: magnum naualem apparatum eo anno* Carthagine *eſſe:* CC *nauibus omnem oram* Italiæ, Siciliæ, Sardiniæq; *impleturos.*Et *in* Sicilia *ita diuiſa res eſt.*Sex. Cæſari *exercitus* Cannenſis *eſt datus.*M. Valerius Leuinus*(ei quoq; enim in annum prorogatum imperium eſt)claſ-*

ſem, quæ ad Siciliam erat: nauium LXX obtineret, adderet eò XXX naues: quæ ad Tarentum priore anno fuerant. cum ea centum nauium claſſe, ſi uideretur ei: prædatum in Africam traijceret. Et P. Sulpitio, ut eadem claſſe Macedoniam, Græciamq́; prouinciam haberet: prorogatum in annum imperium eſt. De duabus, quæ ad urbem Romam fuerant legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus eſſet: ut ſcriberent, conſulibus permiſſum. Vna & uiginti legionibus eo anno defenſum imperium Romanum eſt. Et P. Licinio Varo prætori urbis negotium datum: ut naues longas XXX ueteres reficeret: quæ Hoſtiæ erant: & uiginti nouas naues ſocijs naualibus impleret: ut quinquaginta nauium claſſe oram maris uicinā urbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius uetitus ab Arretio mouere exercitum: niſi cum ſucceſſor ueniſſet. Idem & Tubulo imperatum: ut inde præcipue caueret ne qua noua conſilia orirentur. Prætores in prouincias profecti. Conſules religio tenebat: quod prodigijs aliquot nuntiatis, non facile litabant. Ex Campania nuntiata erant: Capuæ duas ædes, Fortunæ, & Martis, & ſepulchra aliquot de cœlo tacta: cum ijs, (adeo minimis etiam rebus praua religio inſerit deos) mures in æde Iouis aurum roſiſſe. Caſſini examen apum ingens in foro conſediſſe. Et Hoſtiæ murum, portamq́; de cœlo tactam. Cære uulturem uolaſſe in ædem Iouis. Vulſinijs ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorū cauſa diem unū ſupplicatio fuit. per dies aliquot hoſtiæ maiores ſine litatione caſæ: diuq́; non impetrata pax deûm. in capita conſulum, Rep. incolumi, exitiabilis prodigiorum euentus uertit. Ludi Apollinares Q. Fuluio, Ap. Claudio Conſs. à P. Cornelio Sulla prætore urbis primum facti erant: in-

de omnes deinceps prætores urbani fecerant. ſed in unum annum uouebant: dieq; incerto faciebant. Eo anno peſtilentia grauis incidit in urbem, agrosq́; : quæ tamen magis in morbos longos, quàm in perniciales euaſit. Eius peſtilentiæ cauſa, & ſupplicatum per compita tota urbe eſt: & P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum iuſſus: ut hi ludi in perpetuum in ſtatum diem uouerentur. Itaq; ipſe primus ita uouit: fecitq́; ante diem III Nonas Quintiles. is dies deinde ſolennis ſeruatus. De Aretinis & fama in dies grauior, & cura creſcere patribus. itaq; C. Hoſtilio ſcriptum eſt: ne differret obſides ab Arretinis accipere. &, cui traderet Romam deducendos: C. Terentius Varro cum imperio miſſus. qui ut aduenit: extemplo Hoſtilius legionem unam, quæ ante urbem caſtra habebat: ſigna in urbem ferre iuſſit: præſidiaq́; locis idoneis diſpoſuit. tum in foro citatis ſenatoribus obſides imperauit. Cum ſenatus biduum ad conſyderandū tempus peteret: aut ipſos extemplo dare: aut ſe poſtero die ſenatorum omneis liberos ſumpturum, edixit. inde portas cuſtodire iuſſit tribunis militum, præfectisq́; ſocium, & centurionibus: ne quis nocte urbe exiret. Id ſegnius, negligentiusq́; factum. ſeptem principes ſenatus, prius quàm cuſtodiæ in portis locarentur: ante noctem cum liberis euaſerunt. Poſtero die luce prima cum ſenatus in forum citari cœptus eſſet: deſyderati: bonaq́; eorum uenierunt. à cæteris ſenatoribus CXX obſides, liberi ipſorum accæpti: traditiq́; C. Terentio Romam deducendi. Is omnia ſuſpectiora, quàm ante fuerant: in ſenatu fecit. itaq; tanquam imminente Hetruſco tumultu, legionem alteram ex urbanis Arretium ducere iuſſus ipſe C. Terentius: eaq́; habere in præſidio urbis. C. Hoſtilium cum cætero exer-

citu placuit totam prouinciam peragrare: & cauere: ne qua occaſio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius ut Arretium cum legione uenit: claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet: negantibus ijs comparere, fraude amotas magis ratus, quàm negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit: cauitq; cum cura: ut omnia in poteſtate ſua eſſent. Hoſtilium intenſius monuit: ut in eo ſpem non moturos quicquam Hetruſcos poneret: ſi nequid mouere poſſent, præcauiſſet. De Tarentinis inde magna contentione in ſenatu actum coràm Fabio: defendente ipſo, quos ceperat armis: alijs infenſis: & plerisq; æquantibus eos Campanorum noxæ, pœnæq;. S.C. in ſententiam M. Acilij factum eſt: ut oppidum præſidio cuſtodiretur: Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur: res integra poſtea referretur: cum tranquillior ſtatus Italiæ eſſet. Et de M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ haud minore certamine actum eſt: alijs ſententijs notantibus præfectum: quod eius ſecordia Tarentum proditum hoſti eſſet: alijs præmia decernentibus: quod per quinquennium arcem tutatus eſſet: maximeq; unius eius opera receptum Tarentum foret: medijs ad cenſores, non ad ſenatum notionem de eo pertinere dicentibus, cuius ſententiæ & Fabius fuit. adiecit tamen: fateri ſe opera Liuij Tarentum receptum: quod amici eius uulgo in ſenatu iactaſſent. neq; enim recipiendum fuiſſe: niſi amiſſum foret. Conſulum alter Quintius Criſpinus ad exercitum, quem Q. Fuluius Flaccus habuerat: cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus. Marcellum aliæ atq; aliæ obiectæ animo religiones tenebant. in quibus: quod, cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori, & Virtuti uouiſſet, dedicatio eius à pontificibus impediebatur:

quod negabant unam cællam duobus recte dedicari. qa ſi de cœlo tacta, aut prodigijs aliquid in ea factum eſſet: difficilis procuratio foret: quod utri deo diuina res fieret, ſciri non poſſet. neq; enim duobus, niſi certis deis rite una hoſtia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere. neq; tamen ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt. Tum demum ad exercitum, quem priore anno Venuſiæ reliquerat: cũ ſupplemento proficiſcitur. Locros in Brutijs Criſpinus oppugnare conatus, quia magnam famam attuliſſe Fabio Tarentum ferebatur: omne genus tormentorum, machinarumq; ex Sicilia acceſſierat: & naues indidem acctæ erant: quæ uergentẽ ad mare partem urbis oppugnarent. Ea omiſſa oppugnatio eſt: quia Lacinium Annibal admouerat copias: & collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitum fama erat: cui coniungi uolebat. Itaq; in Apuliã ex Brutijs reditum eſt: & inter Venuſiam, Bautiamq; minus triummillium paſſuum interuallo conſules binis caſtris conſederant. In eandem regionem et Annibal redijt: auerſo ab Locris bello. Ibi ambo conſules ingenio feroces propè quotidie milites in aciem excire: haud dubia ſpe: ſi duobus exercitibus conſularibus iunctis commiſiſſet ſeſe hoſtis: debellari poſſe. Annibal quia cum Marcello bis priore anno congreſſus uicerat: uictusq; erat: ut cum eodẽ ſi dimicandum foret: nec ſpem, nec metum ex uno haberet: ita duobus conſulibus haudquaquam ſeſe parem futurum credebat. itaq; totus in ſuas artes uerſus inſidijs locum quærebat. Leuia tamen prælia inter bina caſtra uario euentu fiebant. quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederent: nihilominus oppugnari Locros poſſe rati, L. Cincio, ut ex Sicilia Locros cum claſſe traijceret: ſcribunt. Et ut ab terra quoq; oppugnari mœnia poſſent: ab

Tarento partem exercitus, quæ in præſidio erat: duci eò iuſ ſerunt. Ea ita futura per quoſdam Thurinos comperta Annibali cum eſſent: mittit ad inſidendam ab Tarento uiã. Ibi ſub tumulo Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata: in quæ explorato euntes Romani cum incidiſſent: ad duo millia armatorum cæſa: & mille & C C fermè uiui capti. alij diſſipati fuga per agros, ſaltuſq; Tarentum rediere. Tumulus erat ſylueſtris inter Punica et Romana caſtra, ab neutris primo occupatus: qa Romani qualis pars eius, quæ uergeret ad hoſtiũ caſtra: eẽt, ignorabant. Annibal inſidijs, quàm caſtris aptiorum eũ crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarũ turmas medio in ſaltu condiderat. quorum interdiu nemo ab ſtatione mouebatur: ne aut arma aut ipſi procul conſpicerentur. Fremebãt uulgo in caſtris Romanis: occupandum eum tumulum eſſe: & caſtello firmandum: ne, ſi occupatus ab Annibale foret: uelut in ceruicibus haberent hoſtem. Mouit ea res Marcellum. & collegæ, quin imus, inquit, ipſi cum equitibus paucis exploratum? ſub iecta res oculis noſtris certius dabit conſilium. Conſentiente Criſpino, cum equitibus ducentis & uiginti, ex quibus X L Fregellani, cæteri Hetruſci erant: proficiſcuntur. Secuti M. Marcellus conſulis filius, & A. Manlius, tribuni militum: ſimul & duo præfecti ſociũm, L. Arennius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidam prodidere memoriæ Cons. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentum: in ſecunda omnia comparuiſſe: quæ aſſolent. Auctum etiam uiſum in capite: nec id ſanè aruſpici placuiſſe: quod ſecundum trunca et turpia exta nimis læta apparuiſſent. Cæterum conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale: ut nunquam ſatis

caſtra caſtris collata crederet. Tum quoq; uallo egrediēs ſignū dedit: ut ad locum miles eſſet paratus: ut ſi collis, in quem ſpeculatum irent: placuiſſet: uaſa colligerent: ac ſequerentur. Exiguum campi ante ea caſtra erat: inde in collem aperta undiq; & conſpecta ferebat uia. Numidis ſpeculator nequaq̄ in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos uagos pabuli, aut lignorum cauſa longius à caſtris progreſſos poſſet excipere: ſignum dat: ut pariter ab ſuis qſq; latebris exorirentur. Non ante apparuere, qbus obuijs ab iugo ipſo conſurgendum erat: quàm circumiere qui ab tergo includerent uiam. Tum undiq; omnes exorti: & clamore ſublato impetum fecere. Cum in ea ualle conſules eſſent: ut neq; euadere poſſent in iugum occupatum ab hoſte: nec receptum ab tergo circunuenti haberēt: extrahi tñ diutius certamen potuiſſet: ni cœpta ab Hetruſcis fuga pauorem cæteris inieciſſet. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Hetruſcis Fregellani donec itegri cōſules hortādo, ipſiq; ex parte pugnando rem ſuſtinebāt. Sed poſtq̄ uulneratos ambos conſules, Marcellum etiam transfixum lancea prolabentem ex equo moribundum uidêre: tum & ipſi (perpauci autem ſuperant) cū Criſpino ꝯſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcēte, ſaucio & ipſo, effugerunt. Interfecti A. Manlius tribunus militum: & ex duobus præfectis ſociūm M. Aulius occiſus: Arennius captus. & lictores conſulum quinque uiui in hoſtium poteſtatem uenerunt. cæteri aut interfecti: aut cum conſule effugerunt. equitum tres & XL aut in prælio, aut in fuga ceciderunt: duo de uiginti uiui capti. Et tumultuatum in caſtris fuerat: ut conſulibus irent ſubſidio: cum conſulem, & filium alterius conſulis ſaucios, exiguasq; infelicis expeditionis reliquias ad ca-

ſtra uenientes cernunt. Mors Marcelli cum alioqui miſerabilis fuit: tum quod nec pro ætate, (maior iam.n. LX annis erat) neq; pro ueteris prudentia ducis, tam improuide ſe: collegamq́, & propè totam Remp. in præceps dederat. Multos circa unam rem ambitus fecerim: ſi, q̃ de Marcelli morte uariãt authores: omnia exequi uelim. Vt omittam alios: C. Lælius triplicem rei geſtæ ordinem edit: unam traditã fama: alteram ſcriptam laudatione filij: qui rei geſtæ interfuit: tertiam: quam ipſe pro inquiſita, ac ſibi comperta affert. Cæterum ita fama uariat: ut tamen pleriq; loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidijs circunuentum tradant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte conſulis unius, uulnere alterius iniectum eſſe ratus, ne cui deeſſet occaſioni: caſtra in tumulum, in quo pugnatum erat: extemplo transfert. ibi inuentum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, & ſuo uulnere territus, ſilentio inſequentis noctis profectus, quos proximos nactus ẽ monteis: in ijs loco alto & tuto undique caſtra poſuit. Ibi duo duces ſagaciter moti ſunt, alter ad inferendam, alter ad cauendam fraudem. Annulo Marcelli ſimul cum corpore Annibal potitus erat. eius ſigni errore necui dolus necteretur à Pœno, metuens Criſpinus, circa ciuitates proximas miſerat nuntios: occiſum collegã eſſe: ãnuloq; eius hoſtẽ potitum: ne quibus litteris crederent nomine Marcelli ꝯpoſitis. Paulo ante hic nuntius conſulis Salapiam uenerat: cum litteræ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli nomine commpoſitæ: ſe nocte, quæ diem illum ſecutura eſſet: Salapiam uenturę parati milites eſſent: qui in præſidio erant: ſi qua opera eorũ opus eſſet. Senſere Salapiani fraudẽ: et ab ira non defectionis modo, ſed etiã equum interfecto

par uiribus eſſet anceps certamen erat. deinde ut ſuperue nere Numidæ: tantus pauor Romanis eſt iniectus: ut paſſim ad mare, ac naues fugerent, relictis operibus, machiniſq; quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis ſoluta Locrorum obſidio eſt. Criſpinus poſtquam in Brutios profectum Annibalem ſenſit: exercitum, cui collega p̄fuerat: M. Marcellum tribunum militum Venuſiam adducere iuſſit. ipſe cum legionibus ſuis Capuā profectus, uix lecticæ agitationem præ grauitate uulnerum patiens, Romam litteras de morte collegæ ſcripſit: quantoq; ipſe in diſcrimine eſſet. Se comitiorum cauſa non poſſe Romā uenire: quia nec uiæ laborem paſſurus uideretur: et de Tarento ſolicitus eſſet: ne ex Brutijs Annibal eò conuerteret agmen. legatos opus eſſe ad ſe mitti uiros prudenteis: cum quibus quæ uellet. de Repub. loqueretur. Hæ litteræ recitatæ, & magnum luctum morte alterius conſulis, & metū de altero fecerunt. Itaq; & Q. Fabium filium ad exercitum Venuſiam miſerunt: & ad conſulem tres legati miſſi, Sex. Iulius Cæſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius: cū paucis ante diebus ex Sicilia rediſſet. Hi nūtiare ꝯſuli iuſſi: ut ſi ad comitia ipſe Romā uenire nō poſſet dictatorē in agro Romano diceret comitioꝝ cā. ſi ꝯſul Tarentum profectus eſſet: Q. Claudium prætorem placere in eam regionem inde abducere legiones: in qua plurimas ſociorum urbes tueri poſſet. Eadem æſtate Valerius cum claſſe centum nauium ex Sicilia in Africam tranſmiſit: & ad Clupeam urbem excurſione facta agrum late nullo fermè obuio armato uaſtauit. inde ad naues raptim prædatores recepti: quia repente fama accidit: claſſem Punicam aduentare. LXXX erant & tres naues. Cum ijs haud procul Clupea proſpere pugnat Roma-

nus. Decem & octo nauibus captis, fugatis alijs, cum magna terreſtri naualiq; præda Lilybæum rediјt. Eadem æſtate & Philippus implorantibus Achæis auxiliū tulit. quos & Machanidas Tyrannus Lacedæmoniorum finitimo bello urgebat: & Ætoli nauibus per fretum, quod Naupactum, & Patras interfluit: (Rhion incolæ uocant) exercitu traiecto, depopulati erant. Attalum quoq; Regem Aſiæ, quia Ætoli ſummum gentis ſuæ magiſtratum ad eum proximo concilio detulerant: fama erat in Europam traiecturum. Ob hoc Philippo in Græciam deſcendenti ad Lamiam urbem Ætoli duce Phyſia q̃ prætor in eum annum cum abſente Attalo creatus erat: occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia ſecū: & fermè mille ex Romana claſſe à P. Sulpitio miſſos. Aduerſus hunc ducem, atq; has copias Philippus bis proſpero euentu pugnauit: multos admodum hoſtium utraque pugna occidit. Inde cum Ætoli metu compulſi Lamiæ urbis mœnibus tenerent ſeſe: Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. In Maliaco ſinu is locus eſt, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasq; circa ſtationes, & aliam opportunitatem maritimam, terreſtremq;. Eò legati ab Rege Ægypti Ptolemæo, Rhodijsq; & Athenienſibus, & Chijs uenerunt ad dirimendum inter Philippum, atq; Ætolos bellum. Adhibitus ab Ætolis ex finitimis pacificator Aminander Rex Athamanum. Omnium autem non tanta pro Ætolis cura erat, ferocioribus, quàm pro ingenijs Græcorum gentis: quàm ne Philippus, regnumq; eius graue libertati futurum rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata conſultatio eſt in concilium Achæorum: concilioq; ei & locus & dies certa indicta. interim triginta dierum induciæ

impetratæ. Profectus inde Rex per Theſſaliam Bœo-
tiamq́;, Chalcidem Eubœæ uenit: ut Attalum, quem claſ
ſe Euboeam petiturum audierat: portubus, & litorum ap
pulſu arceret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalum, ſi
forte interim traiecisſet: profectus ipſe cum paucis equi-
tum, leuisq́; armaturæ Argos uenit. Ibi curatione Hereo-
rum, Nemeorumq́; ſuffragijs populi ad eum delata, q̃
ſe Macedonum Reges ex ea ciuitate oriundos referrunt:
Hereis peractis, ab ipſo ludicro extemplo Rhium profe-
ctus eſt ad indictum multo ante ſociorum concilium. Ibi
de Ætolico finiendo bello actum: ne cauſa aut Romanis,
aut Attalo intrandi Græciam eſſet. Sed ea omnia uix-
dum induciarum tempore circumacto Ætoli turbauere:
poſtquam & Attalum Æginam ueniſſe, & Romanam
claſſem ſtare ad Naupactum audiuere. Vocati enim in
concilium Achæorum, in quo eædem legationes erant:
quæ ad Phaleram egerant de pace: primũ queſti ſunt quæ
dam parua contra fidem conuentionis tempore induciã
rum facta: poſtremo negarunt dirimi bellum poſſe: niſi
Meſſenijs Achæi Pylũ redderent: pax Romanis reſtituere
tur Athamanis, Cordileo, Pleurato, Archidi. Enimuero
indignum ratus Philippus uictos uictori ſibi ultro condi-
tiones ferre, ne antea quidem ſe aut de pace audiſſe, aut
inducias pepigiſſe, dixit, ſpem ullam habentem quieturos
Ætolos: ſed ut omnes ſocios teſtes haberet: ſe pacis, illos bel
li cauſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit: qua-
tuor millibus armatorum relictis ad præſidium Acheorũ
& quinq; longis nauibus acceptis. quas ſi adiecisſet miſ
ſæ nup ad ſe claſſi Carthaginienſium, & ex Bithinia ab
Rege Pruſia uenientibus nauibus: ſtatuerat nauali prælio
laceſſere Romanos, iã diu in ea regione potentes maris. ip

ſe ab eo concilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum
appetebat tempus: quæ celebrari uolebat præſentia ſua.
Occupato Rege apparatu ludorum, & per dies feſtos li/
centius, q̃ inter belli tempora remittente animum, Sulpi/
tius ab Naupacto profectus claſſem appulit inter Sicyo/
nem, & Corinthum: agrumq́; nobiliſſimæ fertilitatis ef
fuſe uaſtauit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit: ra
ptimq́; cum eq̃tatu profectus, iuſſis ſe ſubſequi peditibus,
palatos paſſim per agros, grauesq́; præda, ut qui nihil ta
le metuerant: adortus Romanos compulit in naues. Claſ
ſis Romana haudquaquam læta præda Naupactum re/
dijt. Philippus ludorum quoq;, qui reliqui erant: celebrita
tem quantæcunq; de Romanis tum uictoriæ partæ fama
auxerat: lætitiaq́; ingenti celebrati feſti dies eo magis etiã:
quod populariter dempto capitis inſigni, purpuraq́;, atq;
alio regio habitu, æquauerat cæteris ſe in ſpeciem: quo ni
hil gratius eſt ciuitatibus liberis. Præbuiſſetq́; haud du/
biam eo facto ſpem libertatis: niſi omnia intoleranda li/
bidine fœda, ac deformia effeciſſet. uagabatur enim cum
uno, aut altero comite per maritas domos dies noctesq́;:
& ſubmittendo ſe in priuatum faſtigium, quo minus
conſpectus, eo ſolutior erat: & libertatem cum alijs uanã
oſtendiſſet: totam in ſuam licentiam uerterat. neq; enim
omnia emebat: aut eblandiebatur: ſed uim etiam flagitijs
adhibebat: periculoſumq́; & uiris; & parentibus erat:
moram incommoda ſeueritate libidini regiæ feciſſe. uni
etiam principi Achæorum Arato adempta uxor nomine
Polycratia: ac ſpe regiarum nuptiarum in Macedoniã
aſportata fuerat. Per hæc flagitia ſolenni Nemeorum p/
acto, paucisq́; additis diebus, Dymas eſt profectus ad p̃ſi
ſidium Ætolorum, quod ab Eleis acitum acceptumq́;

In urbem erat: eijciendum. Cycliadas, (penès eum ſum ma imperij erat) Achaiq; ad Dymas Regi occurrêre, & Eleorum accenſi odio, quod à cæteris Achæis diſſentirēt: & infenſi Ætolis: quos Romanum quoq; aduerſus ſe mo uiſſe bellum credebant. Profecti à Dymis coniuncto exer citu tranſeunt Lariſſum amnem: qui Eleum agrum à Dy mæo dirimit. Primum diem, quo fines hoſtium ingreſſi ſunt: populando abſumpſerunt. poſtero die acie inſtructa ad urbem acceſſerunt, præmiſſis equitibus: qui obequitan do portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Aetolorum. Ignorabant Sulpitium cum quindecim na uibus ab Naupacto Cyllenem traieciſſe: et expoſitis in ter ram quatuor millibus armatorum ſilentio noctis, ne con ſpici agmen poſſet: intraſſe Elim. Itaq; improuiſa res in gentem iniecit terrorem: poſtquam inter Ætolos, Eleoſq; Romana ſigna, atq; arma cognouere. Et primo recipe ſuos uoluerat Rex: deinde contracto iam inter Ætolos, & Triballos (Illyricorum id eſt genus) certamine, cum urge ri uideret ſuos & ipſe Rex cum equitatu in cohortem Ro manam incurrit. Ibi equus pilo traiectus cū prolapſum in caput Regem effudiſſet: atrox pugna utrinq; accenſa eſt: & ab Romanis impetu in Regem facto: & protegen tibus regijs. Inſignis & ipſius pugna fuit: cum pedes in ter equites coactus eſſet prælium inire. deinde cum iam impar certamen eſſet: caderentq; circa eum multi: & uul nerarentur: raptus ab ſuis, atq; alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra V millia paſſuum ab urbe Eleorum po ſuit. poſtero die omneis copias ad propinquum Eleorum caſtellum, quod Pyrgum uocant: duxit: quò agreſtium multitudinem cum pecoribus metu populationum com pulſam audierat. eam inconditam, inermemq; multitudi

nem primo ſtatim terrore adueniens capit: compenſaueratq́; ea præda, quod ignominiæ ad Elim acceptum fuerat. Diuidenti prædam, captiuosq́; (fuerunt autem quatuor millia hominum: pecorumq́; omnis generis ad millia uiginti) nuntius ex Macedonia uenit Eropum quendam corrupto arcis præſidijq́; præfecto, Lychnidum cæpiſſe: tenere & Daſſaretiorum quoſdam uicos: & Dardanos ēt ꝯcire. Omiſſo igitur Achaico, atq; Aetolico bello, relictis tñ duobus millibus & quingentis omnis generis armatorum, cum Menippo & Polyphanta ducibus ad præſidiū ſocioꝝ profectus ab Dymis per Achaiā, Bœotiamq́;, & Euboeam, decimis caſtris Demetriadem in Theſſaliam peruenit. Ibi alij maiorem afferentes tumultum nuntij occurrunt: Dardanos in Macedoniam effuſos Oreſtidem iam tenere: ac deſcendiſſe in Argeſtæū campum: famamq́; inter barbaros celebrem eſſe: Philippum occiſum. Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sycionem pugnauit: in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ ꝑfregit. id inuentum ab Aetolo quodam, platumq́; in Aetoliā ad Scerdiletum, cui notū erat inſigne galeæ: famā interfecti Regis uulgauit. Poſt profectionē ex Achaia Philippi Regis. Sulpitius Aeginam claſſe profectus cū Attalo ſeſe coniunxit. Achæi cum Aetolis, Eleisq́; haud procul Meſſene proſperam pugnam fecerunt. Attalus Rex & P. Sulpitius Aeginæ hybernarunt. Exitu huius anni T. Quintius conſul, dictatore comitiorū ludorūq́; faciendoꝝ cauſa dicto L. Manlio Torquato, ex uulnere moritur. Alij Tarenti, alij in Campania mortuum tradunt. Id qđ nullo ante bello acciderat: duo conſules ſine memorādo prælio interfecti uelut orbam remp. reliq̄rant. Dicta-

tor Mãlius magiſtrũ equitum C.Seruilium, qui tum ædi lis curulis erat: dixit. Senatus quo die primum eſt habi/ tus: ludos magnos facere Dictatorem iuſſit: quos M. Ae milius prætor urbis, C. Flaminio, Cn. Seruilio cõſulibus, fecerat: & in quinquennium non erat. Tum dictator et ludos fecit: & inſequens luſtrum uouit. Cæterum cum duo conſulares exercitus tam propè hoſtem ſine ducibus eſſent: omnibus alijs omiſſis, una præcipua cura patres, populumq; inceſſit conſules primo quoq; tempore cre/ andi: ut eos potiſſimum crearent: quorum uirtus ſatis tu ta à fraude Punica eſſet. Cum toto eo bello damnoſa præpropera ac feruida ingenia imperatorum fuiſſent: tum eo ipſo anno conſules nimia cupiditate cõſerendi cũ hoſte manum, in nec opinatam fraudem lapſos eſſe. cæ terum deos immortales miſertos nominis Romani pe/ perciſſe innoxijs exercitibus: temeritatem conſulum ipſo/ rum capitibus damnaſſe. Cum circunſpicerent patres quosnam conſules facerent: longe ante alios eminebat C. Claudius Nero. ei collega quærebatur. & uirum qui/ dem eum egregium ducebant: ſed promptiorem, acrio/ remq;: quàm tempora belli poſtularent: aut hoſtis An/ nibal. temperandum acre ingenium eius moderato, & prudenti uiro adiuncto collega cenſebant. M. Li/ uius erat, multis annis ante ex conſulatu populi iudi/ cio damnatus. Quam ignominiam adeo ægre tulerat: ut & rus migraret: & per multos annos & urbe, & omni cœtu careret hominum. octauo fermè poſt damnationem anno. M. Claudius Marcellus, & M. Valerius Leuinus conſules reduxerant eum in ur/ bem. ſed erat ueſte obſoleta, capilloq; & barba promiſſa, præ ſe referẽs in uultu habituq; inſignẽ memoriam igno

minia accepta.L.Veturius,& P.Licinius *cenſores eum tondere,& ſquallorem deponere,& in ſenatum uenire, fungiq́; alijs publicis muneribus coegerunt.ſed tum quoq; aut uerbo aſſentiebatur:aut pedibus in ſententiã ibat: donec cognati hominis eum cauſa* M.Liuij Macati, *cum de fama eius ageretur: ſtantem coegit in ſenatu ſententiam dicere.*Tum *ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum in ſe cauſamq́; ſermonibus præbuit:indigno iniuriam à populo factam magnoq́; id damno fuiſſe: quod tam graui bello nec opera,nec conſilio talis uiri uſa* Reſpub.*eſſet.*C.Neroni *neq;* Q.Fabium,*neq;* M.Valerium Leuinum *dari collegas poſſe: quia duos patritios creari non liceret:eandem cauſam in* T.Manlio *eſſe: præterquã quod recuſaſſet delatum conſulatum: recuſaturusq́; eſſet. egregium par conſulum fore:ſi* M.Liuium C. Claudio *collegam adiunxiſſent. Nec populus mentionem eius rei ortam à patribus eſt aſpernatus.* Vnus *eam rem in ciuitate,is,cui deferebatur honos:abnuebat:leuitatem ciuitatis accuſans.*Sordidati *rei non miſertos candidam togam inuito offerre.eodem honores,pœnasq́; congeri.ſi bonum uirum ducerent:quid ita pro malo, ac noxio damnaſſent? quid ita male credito priore conſulatu,alterum crederẽt?* Hæc, *taliaq́; arguentem,& querentem caſtigabant patres:&* M.Furium *memorantes reuocatum de exilio,patriam pulſum ſede ſua reſtituiſſe.ut parentum ſæuitiam, ſic patriæ patiendo ac ferendo leniendam eſſe.Adnixi omnes cũ* C.Claudio M.Liuiũ Cõſulẽ *fecerunt.*Poſt *diẽ tertium eius diei prætorum comitia habita.* Prætores *creati* L.Portius Licinius,C.Manlius, A.& C. Hoſtilij Catones.*Comitijs perfectis,ludisq́; factis, dictator, & magiſter equitum magiſtratu abierunt.* C.Terentius Varro *in*

Hetruriam proprætor miſſus: ut ex ea prouincia C. Hoſtilius Tarentum ad eum exercitum iret: quem T. Quintius conſul habuerat. & L. Manlius trans mare legatus iret: uiſeretq́; quæ ibi gererentur: ſimul, quod Olympiæ ludicrum ea æſtate futurum erat: quod maximo cœtu Græciæ celebraretur: ut ſi tuto per hoſtem poſſet: adiret id concilium: ut qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini ciues relegati ab Annibale eſſent: domos redirent: ſcirentq́; ſua omnia ijs: quæ ante bellum habuiſſent: reddere populum Romanum. Quia periculoſiſſimus annus imminere uidebatur: neq; conſules in Repub. erant: in conſules deſignatos omnes uerſi, quamprimum eos ſortiri prouincias, & præſciſcere quam quis eorum prouinciam, quem hoſtem haberet: uolebant. De reconciliatione etiam gratiæ eorum in ſenatu actum eſt: principio facto à Q. Fabio Maximo. Inimicitiæ autem nobiles inter eos erant: et acerbiores eas, indignioresq́; Liuio ſua calamitas fecerat: quod ſpretum ſe in ea fortuna credebat. itaq; is magis implacabilis erat: & nihil opus eſſe reconciliatione aiebat. acrius & intentius omnia geſturos, timentes ne creſcendi ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret. Vicit tamen authoritas ſenatus: ut poſitis ſimultatibus, communi animo conſilioq; adminiſtrarent Rempublicam. Prouinciæ ijs non permiſtæ regionibus, ſicut ſuperioribus annis, ſed diuerſæ extremis Italiæ finibus, alteri aduerſus Annibalem Brutij, Lucani, alteri Gallia aduerſus Aſdrubalem quem, Alpibus appropinquare fama erat: decreta. Exercitum ex duobus qui in Gallia, qui in Hetruria eſſent addito urbano eligeret, quē mallet: qui Galliā eſſet ſortitus. Cui Brutij prouincia eueniſſet: nouis legionibus urbanīs ſcriptis, utrius mallet conſulum prioris anni exercitum ſumeret. relictū

autem à conſule exercitum Q. Fuluius proconſul acciperet: eiq́; in annum imperium eſſet. & C. Hoſtilio, cui pro Hetruria Tarentum mutauerant prouinciam: pro Tarento Capuam: legio una data eſt: cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis aduentu in Italiam cura in dies creſcebat. Maſſilienſium primum legati nũtiauerant: eum in Galliam transgreſſum: erectosq́; aduentu eius, quia magnum pondus auri attuliſſe diceretur ad mercede auxilia conducenda: Gallorum animos. miſſi deinde cum iis legati ab Roma Sex. Antiſtius, & M. Retius ad rem inſpiciendam, retulerant: miſiſſe ſe cum Maſſilienſibus ducibus: qui per hoſpites eorum principes Gallorum omnia explorata referrent. pro comperto habere: Aſdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo uere Alpeis traiecturum: nec tum eum quicquam aliud morari: niſi quod clauſæ hyeme Alpes eſſent. In locum M. Marcelli L. Aquilius Pætus augur creatus: inauguratusq́;. Et Cn. Cornelius Dolabella rex ſacrorum inauguratus eſt in locum M. Martij: qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodem anno & luſtrum conditum eſt à cenſoribus P. Sempronio Tuditano, & M. Cornelio Cethego. Cenſa ciuium capita CXXXVII millia C & VIII: minor aliquanto numerus: quàm qui ante bellum fuerat. Eo anno primum, ex quo Annibal in Italiam ueniſſet: comitium tectum eſſe, memoriæ proditum eſt: & ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ædilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio. & plebeiis ludis biduum inſtauratum eſt ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ædem dederunt. & Iouis epulum fuit, ludorum cauſa. Conſulatum inde ineunt C. Claudius Nero, & M. Liuius iterum. qui,

quia iam deſignati prouincias ſortiti erant: prætores ſorti ri iuſſerunt. C. Hoſtilio urbana iurisdictio euenit: addita & peregrina: ut tres in prouincias exire poſſent. A. Hoſtilio Sardinia, C. Manlio Sicilia, L. Portio Gallia euenit. Summa legionum trium & X X ita per prouincias diuiſa: ut binæ conſulum eſſent: quatuor Hiſpania haberet: tres prætores binas, in Sicilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terentius in Hetria: duas Q. Fuluius in Brutijs: duas Q. Claudius circa Tarentum, & Salentinos: unā C. Hoſtilius Tubulus Capuæ: duæ urbanæ ut ſcriberentur. primis quatuor legionibus populus tribunos creauit. in cæteras conſules miſerunt. Prius quàm conſules proficiſcerentur: nouendiale ſacrum fuit: quia Veijs de cœlo lapidauerat. Sub unius prodigij (ut fit) mentionem alia quoque nuntiata. Minturnis ædem Iouis, & lucum Maricæ, item Atellæ murum, & portam de cœlo tactam. Minturnenſes terribilius quod eſſet, adijciebant: ſanguinis riuum in porta fluxiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus uigilem laniauerat. Hæc procurata hoſtijs maioribus prodigia: & ſupplicatio diem unum fuit. & ex decreto pōtificum iterum nouendiale inſtauratum: quod in Armiluſtro lapidibus uiſum pluere. Liberatas religione mentes turbauit rurſus nuntiatum: Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem: nec magnitudine tam mirandum: quàm quod is quoq;, ut Sinueſſæ biennio ante, incertus mas, an fœmina eſſet, natus erat. Id uero aruſpices ex Hetruria acciti fœdum ac turpe prodigiū dicere: extorrem agro Romano procul terræ contactu alto immergendum. uiuum in arcam condidere: prouectumq; in mare proiecerunt. Decreuere item pontifices: ut uirgines ter nouenæ per urbem euntes carmen canerent.

Id cum in Iouis Statoris æde diſcerent condium ab Liuio poeta Carmen: tacta de cœlo ædes in Auentino Iunonis Reginæ. prodigiumq́; id ad matronas pertinere aruſpices cũ reſpondiſſent: donoq́; diuã placãdã eſſe: ædiliũ curuliũ edicto in Capitoliũ ꝯuocatæ, q̃bus in urbe Roma intraq́; decimũ lapidẽ ab urbe domicilia eſſent: ipſæ inter ſe qnq́; & XX delegerunt: ad quas ex dotibus ſtipem conferrent. inde donum peluis aurea facta: lataq́; in Auentinum: pure, caſteq́; à matronis ſacrificatũ. Confeſtim ad aliud ſacrificium eidem diuæ ab decemuiris edicta dies: cuius ordo talis fuit. ab æde Apollinis boues fœminæ albæ duæ porta Carmentali in urbem ductæ: poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur. tum ſeptẽ et uiginti uirgines longam indutæ ueſtem carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingenijs, nunc abhorrens & inconditum: ſi referatur. uirginum ordinem ſequebantur decemuiri coronati laurea, prætextatiq́;. à porta Iugario uico in forũ uenere. in foro pompa conſtitit. per manus reste data, uirgines ſonum uocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt. inde uico Tuſco, Velabroq́; per Boarium forum in cliuum publicum, atq́; ædem Iunonis Reginæ perrectum. ibi duæ hoſtiæ ab decemuiris immolatæ & ſimulachra cupreſſea in ædem illata. Dijs rite placatis, delectũ conſules habebant acrius, intentiusq́;, quàm prioribus annis quiſquam meminerat habitum. nam & belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiam aduentu: & minus iuuentutis erat: unde ſcriberent milites. itaq́; colonos etiã maritimos, qui ſacroſanctam uacationem dicebantur habere: dare milites cogebant. quibus recuſantibus edixere in diem certam: ut quo quisq́; iure uacationem haberet: ad

ſenatum deferret. Ea die hi populi ad ſenatum uenerunt: Hoſtienſis, Alſienſis, Antiâs, Anxurâs, Minturnenſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. Cum uacationes ſuas quiſq; populus recitaret: nullius, cum in Italia hoſtis eſſet: præter Antiatem, Hoſtiẽſemq;, uacatio obſeruata eſt. earumq; coloniarum iuniores iureiurando adacti ſupra dies triginta non pernoctaturos ſe extra mœnia coloniæ ſuæ: donec hoſtis in Italia eſſet. Cum omnes cenſerent: primo quoq; tempore conſulibus eundum ad bellum: (nam & Aſdrubali occurrendum eſſe deſcendẽti ab Alpibus: ne Gallos Ciſalpinos, ne ue Hetruriam erectam in ſpẽ rerum nouarum ſolicitaret: & Annibalem ſuo proprio occupandum bello, ne emergere ex Brutijs: atq; obuiam fratri ire poſſet) Liuius cunctabatur, parum fidens ſuarũ prouinciarum exercitibus. collegam ex duobus conſularibus egregijs exercitibus, & tertio, cui Q. Claudius Tarẽti præeſſet: electionem habere. intuleratq; mentionem de uolonibus reuocandis ad ſigna. Senatus liberam poteſtatem conſulibus fecit, & ſupplendi unde uellent: & eligendi de omnibus exercitibus, quos uellent: permutandiq;: & ex prouincijs, quos è Rep. cenſerent eſſe: traducendi. Ea omnia cũ ſumma concordia conſulum acta. Volones in undeuiceſimam, & uiceſimam legiones ſcripti, magni roboris auxilia. Ex Hiſpania quoq; à P. Scipione. M. Liuio miſſa quidã ad id bellum authores ſunt octo millia Hiſpanorum, Gallorumq;: & duo millia de legionibus militum: equitumq; mille octingentos, mixtos Numidas, Hiſpanosq;. M. Lucretium has copias nauibus adduxiſſe. & ſagittariorum, funditorumq; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manlium miſiſſe. Auxerunt Romæ tumultum litteræ ex Gallia miſſæ ab L. Portio prætore:

Aſdrubalem mouiſſe ex hybernis:& iam Alpes tranſire: octo millia Ligurum conſcripta, armataq;:coniuncturaq; ſe transgreſſo in Italiam eſſe:niſi mitteretur in Ligures, q eos bello occuparet. ſe cum inualido exercitu, quoad tutũ putaret:progreſſurum. Hæ litteræ conſules raptim confecto delectu maturius, q̃ conſtituerant, exire in prouincias coegerunt: ea mente: ut uterque hoſtem in ſua prouincia contineret:neq; coniũgi, aut conferre in unũ uires pateretur. Plurimũ in eam rem adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea æſtate tranſiturum in Italiam fratrem crediderat:recordando quæ ipſe in tranſitu nũc Rhodani, nũc Alpium cum hominibus, locisq; pugnando per quinq; menſes exhauſiſſet:haudquaquam tam facilem, maturũq; tranſitum expectabat. ea tardius mouendi ex hybernis cã fuit. Cæterum Aſdrubali & ſua, & aliorũ ſpe omnia celeriora, atq; expeditiora fuere. non enim receperunt modo Aruerni eũ:deincepsq; aliæ Gallicæ, atq; alpinæ gentes: ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum:& cum per munita pleraq; tranſitu fratris, quæ antea inuia fuerant:ducebat:tũ etiam duodecim annorum aſſuetudine peruijs Alpibus factis, inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia. inuſitati nanq; antea alienigenis, nec uidere ipſi aduenam in ſua terra aſſueti, omni generi humano inſociales erant:et primo ignari quò Pœnus pergeret, ſuas rupes, ſuaq; caſtella, & pecorum hominumq; prædam peti crediderant. fama deinde Punici belli, quo duodecimum annum Italia urebatur:ſatis edocuerat:uiam tantum Alpeis eſſe:duas præualidas urbes, magno inter ſe maris terrarumq; ſpatio diſcretas, de imperio, & opibus certare. Hæ cauſæ aperuerant Alpes Aſdrubali. Cæterum quod celeritate itineris profectum erat:id mora ad Placentiam, dum fru

ſtra obſidet magis, quàm oppugnat: corrupit. Crediderat campeſtris oppidi facilem expugnationem eſſe: & nobilitas coloniæ induxerat eum, magnum ſe excidio eius urbis terrorem cæteris ratum iniecturum. Non ipſum ſolum ea oppugnatio impediit: ſed Annibalem poſt famam tranſitus eius tanto ſpe ſua celerioris, iam mouentem ex hybernis, continuerat, quippe reputantem non ſolum quàm lenta urbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quam ipſe fruſtra eandem illam coloniam ab Trebia uictor regreſſus tentaſſet. Conſules diuerſis itineribus profecti ab urbe uelut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominum, ſimul recordantium: quas primus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades: ſimul, cum illa angeret cura: quos tam propitios urbi atq; imperio fore deos: ut eodem tempore utrobiq; Reſpub. proſpere gereretur: aduerſa ſecundis penſando, rem ad id tempus extractam eſſe. cum in Italia ad Traſimenum, & Cannas præcipitaſſet Romana Reſpublica: proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe. poſtea cum in Hiſpania alia ſuper aliam clades, duobus egregiis ducibus amiſſis, duos exercitus ex parte deleſſet: multa ſecunda in Italia, Siciliaq; geſta quaſſatam Remp. excæpiſſe: & ipſum interuallum loci, quod in ultimis terrarũ oris alterũ bellũ gereretur: ſpatiũ dediſſe ad reſpirandum. nunc duo bella in Italiam accæpta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare urbẽ Romam: & unum in locum totam periculi molem, omne onus incubuiſſe. qui eorũ prior uiciſſet: intra paucos dies caſtra cum altero iuncturũ. Terrebat et proximus annus lugubris duorum conſulum funeribus. His anxii curis homines digredientes in prouincias conſules proſecuti ſunt. Memoriæ proditum eſt: plenum adhuc ira in ci-

ues.M.Liuium ad bellum proficiſcentem monenti Q.Fabio, ne prius quàm genus hoſtium noſſet: temere manum confereret: reſpondiſſe: ubi primum hoſtium agmen conſpexiſſet: pugnaturum. cum quæreretur: quæ cauſa feſtinandi eſſet: aut ex hoſte egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus uictis gaudium, meritum certe, etſi non honeſtum, capiam. Prius quàm Claudius conſul in prouinciã ueniret: per extremum finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſtilius Tubulus incompoſito agmine terribilem tumultum intulit. ad quatuor millia hominum occidit: nouem ſigna militaria cæpit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius: qui per urbes agri Salentini caſtra diſpoſita habebat. Itaq; ne cum duobus exercitibus ſimul confligeret Annibal: nocte caſtra ex agro Tarentino mouit: atq; in Brutios conceſſit. Claudius in Salentinos agmen conuertit. Hoſtilius Capuam petens, obuius ad Venuſiã fit conſuli Claudio. Ibi ex utroq; exercitu electa peditum quadraginta millia: duo millia & quingenti equites: quibus conſul aduerſus Annibalem rem gereret. reliquas copias Hoſtilius Capuam ducere iuſſus: ut Q. Fuluio proconſuli traderet. Annibal undiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidijs agri Brutij habuerat: in Lucanos ad Grumentum uenit ſpe recipiendi oppida: quæ per metum ad Romanos defeciſſent. eodem à Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus contendit: & mille ferè & quingentos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumenti mœnibus propè iunctum uidebatur Pœnorum uallum. quingenti paſſus erant inter caſtra Punica, ac Romana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginenſium, dextro Romanorum,

manorum, neutri ſuſpecti: quod nihil ſyluæ, neq; ad inſidias latebrarũ habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes certamina haud ſatis digna dictu ſerebant. id modo Romanum quærere apparebat: ne abire hoſtem pateretur. Annibal inde euadere cupiens, totis uiribus in aciem deſcendebat. Tũ conſul ingenio hoſtis uſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterãt: quinque cohortibus additis quinq; manipulis, nocte iugum ſuperare, & in auerſis uallibus ꝯſidere iubet: exurgendi tempus ex inſidijs, & aggrediendi hoſtem, T. Claudium Aſellum tribunum militum, & P. Claudium præfectum ſociûm edocet: quos cum ijs mittebat. Ipſe luce prima copias omnes peditum, equitũq; in aciẽ eduxit. Paulo poſt & ab Annibale ſignum pugnæ propoſitum eſt: clamorq; in caſtris ad arma diſcurrentium eſt ſublatus. inde eques, pedesq; certatim portis ruere: ac palati per campum properare ad hoſtes. Quos ubi eſfuſos conſul uidet: tribuno militum tertiæ legionis C. Aurunculeio imperat: ut equites legionis quanto maximo impetu poſſit, in hoſtem emittat. ita pecorum modo incõpoſitos toto paſſim ſe campo fudiſſe: ut ſterni, obteriq; prius quàm inſtruãtur: poſſint. Nondum Annibal è caſtris exierat: cum pugnantium clamorem audiuit. itaq; excitus tumultu raptim ad hoſtem copias agit. Iam primos occupauerat equites terror. peditum etiam prima legio, & dextra ala prælium inibant. incompoſiti hoſtes, ut quenque aut pediti, aut equiti caſus obtulit: ita conſerunt manus. creſcit pugna ſubſidijs: & procurrentium ad certamen numero augetur. pugnanteſq; (quod niſi in uetere exercitu, & duci ueteri haud facile eſt) inter tumultum, ac terrorem inſtruxiſſet Annibal: ni cohortium,

ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab ter
go auditus metum, ne intercluderentur à caſtris: inieciſ-
ſet. Inde *pauor incuſſus: & fuga paſſim fieri cœpta eſt.*
minorq́; cædes fuit: quia propinquitas caſtrorum̃ breuiorē
fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhærebant:
in trāſuerſa latera inuaſerāt cohortes ſecundis collibus uia
nuda ac facili decurrentes. tamen ſupra octo millia homi-
num occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria no-
uem adempta. elephanti etiam, quorum nullus uſus in
repentina ac tumultuaria pugna fuerat: quatuor occiſi;
duo capti. Et *trecenti circa* Romanorum, *ſociorūq́; ducto-*
res ceciderunt. Poſtero *die* Pœnus *quieuit.* Romanus
in aciem copijs eductis poſtea q̃ neminē ſigna cōtra eſſet-
re uidit: ſpolia legi cæſorum hoſtium, & ſuorum corpo-
ra collata in unum ſepeliri iuſſit: inde inſequentibus con-
tinuis diebus aliquot ita inſtitit portis: ut propè inferre
ſigna uideretur. donec Annibal *tertia uigilia crebris igni-*
bus tabernaculisq́;, qua pars caſtrorum ad hoſtes uerge-
bat: & numidis paucis, qui in uallo portisq́; ſe oſtende-
rent: relictis, profectus, Apuliam *petere intendit.* Vbi *il-*
luxit: ſucceſſit uallo Romana *acies. & numidæ ex cōpo-*
ſito pauliſper in portis ſe, ualloq́; oſtentauere: fruſtratiq́;
aliquandiu hoſtes, citatis equis agmen ſuorum aſſequun-
tur. Conſul *ubi ſilentium in caſtris, & ne paucos qdem,*
q prima luce obambulauerant: parte ulla cernebat: duo-
bus equitibus ſpeculatum in caſtra præmiſſis, poſteaquā
tuta omnia ſatis eſſe exploratum eſt: inferri ſigna iuſſit.
tantumq́; ibi moratus, dum milites ad prædam diſcur-
rerent: receptui deinde cecinit: multoq́; ante noctem
copias reduxit. Poſtero *die prima luce profectus, ma-*
gnis itineribus famā & ueſtigia agminis ſequens, haud

procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoq; tumultuaria pugna fuit. ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis, montaniſq; itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret: Metapontum petijt. Hanno inde (is enim præſidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouum comparandum miſſus. Annibal copijs eius ad ſuas additis, Venuſiam retro quibus uenerat itineribus repetit: atq; inde Cannuſium procedit. Nunq̃ Nero ueſtigijs hoſtis abſtiterat: & Q. Fuluiū, cum Metapontum ipſe proficiſceretur: in Lucanos, ne regio ea ſine præſidio eſſet: accerſierat. Inter hæc ab Aſdrubale, poſtq̃ à Placentiæ obſidione abſceſſit: quatuor Galli equites, duo Numidæ cum litteris ad Annibalem miſſi, cum per medios hoſtes totam fermè longitudinem Italiæ emenſi eſſent: dum Metapōtum cedentem Annibalem ſequuntur: incertis itineribus Tarentum delati, à uagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes reſponſis, ut metus tormentorum admotus fateri uera coegit:: edocuerunt: litteras ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. Cum ijs litteris, ſicut erant, ſignatis L. Virginio tribuno mil. ducendi ad Claudium conſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitium præſidij cauſa miſſæ. Qui ubi ad conſulem peruenerunt: litteræq; lectæ per interpretem ſunt: & ex captiuis percunctatio facta: tum Claudius non id tempus eſſe Reip. ratus, quo cōſilijs ordinarijs prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret: audendum, ac nouandum aliquid improuiſum, inopinatūq;, quod cœptum non minorem apud ciues, q̃ hoſteis terrorem faceret: perpetratum in magnā lætitiam ex magno

metu uerteret: litteris Aſdrubalis Romã ad ſenatum miſſis, ſimul & ipſos patres conſcriptos quid pararet, edocet: ut cum in umbria occurſurum ſe Aſdrubal fratri ſcribat: legionem à Capua Romam accerſant: delectum Romæ habeant: exercitum urbanum ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. præmiſſi inde per agrum Larinatem, Marrucinum, Ferentinum, Prætutianum, qua exercitum ducturus erat: ut omnes ex agris urbibusq; cõmeatus paratos militi ad ueſcendum in uiam deferrent: equos, iumentaq; alia producerent: ut uehiculorum feſſis copia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq; quod roboris erat, delegit: ſex millia peditum, & mille equites. pronuntiat: occupare ſe in Lucanis proximam urbem, punicumq; in ea præſidium uelle: ut ad iter parati omnes eſſent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis itineribus poterat, ad collegam ducebat: relicto Q. Tatio legato: qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris, ac tumultus erat: quàm fuerat biẽnio ante: cum caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus, portisq; fuerant. neq; ſatis conſtabat animis: tam audax iter conſulis laudarent: uituperarent ne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cũ exercitu: cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerat: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter: cum Picenum, & Galliam peteret: caſtra relinquentem nulla alia re tutiora, quàm errore hoſtis: qui ducem inde, atq; exercitus partem abeſſe ignoraret. Quid futurum: ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum Annibal toto exercitu uelit? aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine uiris,

bus,ſine imperio,ſine auſpicio? Veteres eius belli cla-
des,duo conſules proximo anno interfecti terrebant.
& ea omnia accidiſſe: cum unus iperator, unus exer-
citus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella Punica fa-
cta: duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in
Italia eſſe. quippe & Aſdrubalem, patre eodem Amilca
re genitum,æque impigrum ducem, per tot in Hiſpania
annos Romano exercitatum bello, gemina uictoria inſi-
gnem,duobus exercitibus cum clariſſimis ducibus dele-
tis.nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania,concitatis
ad arma Gallicis gentibus,multo magis q̃ Annibalem ip
ſum gloriari poſſe.quippe in ijs locis hunc coegiſſe exercitum:
quibus ille maiorem partem militum fame,ac frigo
re,quæ miſerrima mortis genera ſint:amiſiſſet. Adijciebãt
etiam peritũ rerũ Hiſpaniæ:haud cum ignoto duce C.Ne-
rone congreſſurum:ſed quem in ſaltu impedito depreben
ſus forte haud ſecus,q̃ puerum: conſcribendis fallacibus
conditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet.Omnia maiora ẽt
uero præſidia hoſtium,minora ſua metu interprete ſemp
in deteriora inclinato,ducebant.Nero poſtq̃ tantum iter-
ualli ab hoſte fecerat:ut detegi conſilium ſatis tutum eẽt:
paucis milites alloquitur.Negat ullius conſilium impera
toris in ſpeciem audacius,re ipſa tutius fuiſſe:q̃ ſuũ. Ad
certam eos ſe uictoriam ducere.quippe ad quod bellũ col-
lega non anteq̃ ad ſacietatem ipſius peditum atq; equitum
datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq;:q̃
ſi aduerſus ipſum Annibalem iret: profectus ſit:eo ipſos,
quantuncunq; uirium momentum addiderint:rem omnẽ
inclinaturos.auditum modo in acie(nam ne ante audire
tur,daturum operam) alterum conſulem,& alterũ exer
citum aduenïſſe,haud dubiam uictoriam facturum. Fa-

mam bellum conficere: & parua momenta in ſpem, metumq; impellere animos. Gloriæ quidem ex re bene geſta partæ fructum propè omnem ipſos lauros. Semper qđ poſtremum adiectum ſit: id rem totam uideri traxiſſe. Cernere ipſos: quo concurſu, qua admiratione, quo fauore hominum iter ſuum celebretur. Et Hercule per inſtructa omnia ordinibus uirorum, mulierumq; undiq; ex agris effuſorum inter uota, & preces, et laudes ibant. illos præſidia Reipublicæ, uindices urbis Romæ imperijq; appellabant. in illorum armis, dexterisq; ſuam, & liberorum ſuorum ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe. deos omnes deasq; precabantur: ut illis fauſtum iter, felixq; pugna, matura ex hoſtibus uictoria eſſet: & damnarentur ipſi uotorum: quæ pro ijs ſuſcepiſſent: ut quemadmodum nunc ſoliciti proſequerentur eos: ita paucos poſt dies læti ouantibus uictoria obuiam irent. Inuitare inde pro ſe quisque: & offerre: & fatigare precibus: ut quæ, ipſis iumentisq; uſui eſſent: ad ſe potiſſimum ſumerent. benigne omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites: nequid ultra uſum neceſſarium ſumerent nihil morari: nec ab ſignis ſubſiſtere: cibum capientes diem ac noctem ire: uix quod ſatis ad naturale deſiderium corporum eſſet: quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant: qui nuntiarent aduentum: percunctarenturq;: clàm, an palàm, interdiu, an noctu uenire ſeſe uellet: ijsdem, an alijs conſidere caſtris. Nocte clàm ingredi melius uiſum eſt. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat: ut tribunus tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. neq; enim dilatari caſtra opus eſſe: ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſentiret. & coartatio plurium in anguſto tendentium facilior futura erat: quod Claudianus exercitus ni

hil ferè, præter arma, ſecum in expeditionem tulerat. Cæterum in ipſo itinere auctum uoluntarijs agmen erat: offerentibus ſeſe ultro & ueteribus militibus, perfunctis iã militia: et iuuenibus: quos certatim nomina dantes, ſi quorum corporis ſpecies, roburq; uirium aptum militiæ uidebatur: conſcripſerat. Ad Senam caſtra alterius conſulis erant. quingentos inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. Itaq; cum iam appropinquaret: tectus montibus ſubſtitit Nero: ne ante noctem caſtra ingrederetur. Silentio ingreſſi, ab ſui quiſq; ordinis hominibus in tentoria adducti, cum ſumma omnium lætitia hoſpitaliter excipiuntur. Poſtero die concilium habitum: cui & L. Portius Licinius prætor affuit. Caſtra iuncta conſulum caſtris habebat: & ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitum, cum modo inſideret anguſtos ſaltus: ut tranſitum clauderet: modo ab latere, aut ab tergo caperet agmen: ludificatus hoſtem omnibus artibus belli, fuerat. is tum in concilio aderat. Multorum eò inclinabant ſententiæ: ut, dum feſſum uia ac uigilijs reficeret militem Nero: ſimul & ad noſcendum hoſtem paucos ſibi ſumeret dies: tempus pugnæ differretur. Nero non ſuadere modo, ſed ſumma ope orare inſtitit: ne conſilium ſuum, quod tutum celeritas fecißet: temerarium morando facerent. Errore: qui non diuturnus futurus eſſet: uelut torpentem Annibalem, nec caſtra ſua ſine duce relicta agredi: nec ad ſequendum ſe iter intendiſſe. antequam ſe moueat: deleri exercitum Aſdrubalis poſſe: redireq; in Apuliam. Qui prolatando ſpatium hoſti det: eum & illa caſtra prodere Annibali: & aperire in Galliam iter: ut per ocium, ubi uelit, Aſdrubali coniungatur. Extemplo ſignum dandum: & exeundum in aciem: abutendũq; er

rore hoſtium abſentium, præſentiũq;: dum neq; illi ſciant cum paucioribus, nec hi cum pluribus, & ualidioribus rē eſſe. Concilio dimiſſo, ſignum pugnæ proponitur: conſeſtimq; in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra iſtructi ſtabant. Moram pugnæ attulit: quod Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta uetera hoſtiũ notauit: quæ ante non uiderat: & ſtrigoſiores equos. multitudo quoq; maior ſolita uiſa eſt. Suſpicatus id quod erat, receptui propere cecinit: ac miſit ad flumen: unde aquabantur: ubi & excipi aliqui poſſent: & notari oculis: ſi q forte aduſtioris coloris, ut ex recenti uia, eſſent. ſimul circũ uehi procul caſtra iubet: ſpeculariq;: num auctum aliqua parte ſit uallum: & ut attendant: ſemel, bis ne ſignum canat in caſtris. Ea cum ordine omnia relata eſſent: caſtra nihil aucta errorem faciebant. Bina erant: ſicut ante aduē tum conſulis alterius fuerant: una Liuij: altera L. Portij. neutris quicq̃, quo latius tenderetur: ad munimenta adiectum. Illud ueterem ducem, aſſuetumq; Romano hoſti mouit: quod ſemel in prætorijs caſtris ſignum, bis in conſularibus referebant cecīniſſe. duos profecto conſules eſſe. & quonam modo alter ab Annibale abſceſſiſſet, cura angebat. minime id, quod erat, ſuſpicari poterat: tantæ rei fruſtratione Annibalem eluſum: ut ubi dux, ubi exercitus eſſet: cum quo caſtra collata habuerit: ignoraret. profecto haud mediocri clade abſterritum, inſequi non auſum. magnopere uereri: ne perditis rebus ſerum ipſe auxiliũ ueniſſet: Romaniſq; eadē iam fortuna in Italia, quæ in Hiſpania eſſet. interdum litteras ſuas ad eum non perueniſſe, credere: interceptiſq; ijs, conſulem ad ſeſe opprimendũ acceleraſſe. His anxius curis, extinctis ignibus, uigilia prima dato ſigno, ut taciti uaſa colligerent: ſigna efferri

iuſſit. In trepidatione, & nocturno tumultu duces parum intenti iter aſſeruare, alter in deſtinatis iam inde ante animo latebris ſubſedit: alter per uada nota Metaurum flumen tranauit. Ita deſertum à ducibus agmen primo per agros palatur: feſſiq; aliquot ſomno, ac uigilijs ſternunt corpora paſſim: atq; in frequentia relinquunt ſigna. Aſdrubal dum lux uiam oſtenderet: ripa fluminis ſigna ferri iubet. & per tortuoſi amnis ſinus, flexusq; cum errore uoluens haud multũ proceſſiſſet: ubi prima lux trãſitũ opportunum oſtendiſſet: tranſiturus erat. ſed cum, quantum à mari abſcedebat: tanto altioribus coercentibus amnem ripis, non inueniret uada: diem terendo ſpatium dedit ad inſequendum ſeſe hoſti. Nero primum cum omni equitatu aduenit: L. Portius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cum feſſum agmen carperent ab omni parte: incurſarentq;: & iam omiſſo itinere, quod fugæ ſimile erat: caſtra metari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripã uellet: aduenit Liuius peditum omnibus copijs, non itineri modo, ſed ad conſerendũ extemplo prælium inſtructis, armatisq;. Sed ubi omnes copias coniunxerunt: directaq; acies eſt: Claudius dextro in cornu, Liuius ab ſiniſtro pugnam inſtruit: media acies prætori tuenda datur. Aſdrubal omiſſa munitione caſtrorum, poſtq̃ pugnandum uidit: in prima acie ante ſigna elephantos collocat: circa eos læuo in cornu aduerſus Claudiũ Gallos opponit: haud tantum eis fidens: quantum ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Liuium ſibi, atq; Hiſpanis, et ubi maxime in uetere milite ſpem habebat: ſumpſit. Ligures in medio poſt elephantos poſiti. ſed longior, q̃ latior acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hiſpani tenebant: cum ſiniſtro Romanorum cor-

nu concurrit. dextra omnis acies extra prælium eminens ceſſabat. collis oppoſitus arcebat: ne aut à fronte, aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium, Aſdrubalemq; *ingens contractum certamen erat: atroxq; cædes utrinq; edebatur. ibi duces ambo: ibi pars maior peditum equitumq;* Romanorum: *ibi* Hiſpani, *uetus miles, peritusq;* Romanæ *pugnæ: &* Ligures, *durum in armis genus: eodem uerſi elephanti: qui primo impetu turbauerant anteſignanos: & ante ſigna mouerant loco: deinde creſcente certamine & clamore, impotentes iam regi, inter duas acies uerſari, uelut incerti quorum eſſent: haud diſſimiliter nauibus ſine gubernaculo uagis.* Claudius, *quid ergo præcipiti curſu tam longum iter emenſi ſumus? Clamitans militibus, cum in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet: poſtquam ea regione penetrari ad hoſtem non uidebat poſſe: cohortes aliquot ſubductas è dextro cornu, ubi ſtationem magis ſegnem, quàm pugnam futuram cernebat: poſt aciem circunducit: & non hoſtibus modo, ſed etiam ſuis inopinantibus, in ſiniſtrum hoſtium latus incurrit: tantaq; celeritas fuit: ut cum oſtendiſſent ſe ab latere: mox in tergo iam pugnarent. Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur* Hiſpani, Liguresq;: *& ad* Gallos *iam cædes peruenerat.* Ibi *minimum certaminis fuit. nam & pars magna ab ſignis aberant, nocte dilapſi, ſtratiq; ſomno paſſim per agros: et q aderant: itinere ac uigilijs feſſi, intolerantiſſima laboris corpora, uix arma humeris geſtabant.* Et iam diei *medium erat: ſitisq;, & calor hianteis cædēdos capiendosq; affatim præbebat.* Elephanti plures *ab ipſis rectoribus, quàm ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprum cum malleo habebant. id, ubi ſæuire belluæ, ac ruere in ſuos cœperant:*

magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua iungitur capiti ceruix: quanto maximo poterat ictu, adigebat. ea celerrima uia mortis in tanta molis bellua inuenta erat: ubi regendi ſpem ui uiceſſet. primusq; id Aſdrubal inſtituerat: dux cum ſæpe aliâs memorabilis, tum illa præcipue pugna. ille pugnantes hortando, pariterq; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuentisq; tædio & labore, nunc precando, nunc caſtigando accendit: ille fugientes reuocauit: omiſſamq; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremo cum haud dubia fortuna hoſtium eſſet: ne ſupereſſet tanto exercitui ſuum nomen ſecuto: concitato equo ſe in cohortem Romanam immiſit. ibi, ut patre Amilcare, & Annibale fratre dignum erat: pugnans cecidit. Nunquam eo bello una acie tantum hoſtium interfectum eſt. redditaq; æqua Cannenſi clades uel ducis, uel exercitus interitu uidebatur. Quinquaginta ſex millia hoſtium occiſa: capta quinq; millia & quadringenti. Præda magna alia tum omnis generis, tum auri etiam, argentiq;. ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hoſtes erant: ſupra quatuor millia capitum recepta. id ſolatij fuit pro amiſſis eo prælio militibus. nam haudquaquam incruenta uictoria fuit. octo fermè millia Romanorum, ſociorumq; occiſa. Adeoq; etiam uictores ſanguinis, cædisq; ceperat ſacietas: ut poſtero die, cum eſſet nunciatum Liuio conſuli: Gallos Ciſalpinos, Liguresq;, qui aut prælio non affuiſſent: aut inter cædem effugiſſent: uno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine ullo, aut imperio poſſe, ſi una equitum ala mittatur: omnes deleri: ſuperſint, inquit. aliqui nuntij & hoſtium cladis, & noſtræ uirtutis. Nero ea nocte, quæ ſecuta eſt pugnam: citatiore, quàm inde uenerat, a-

gmine die ſexta ad ſtatiua ſua, atq; ad hoſtem peruenit. Iter eius frequentia minore, quia nemo præceſſerat nuntius lætitia uero tanta, uix ut compotes mentium præ gaudio eſſent: celebratum eſt. Nam Romæ neuter animi habitus ſatis dici, enarrariq; poteſt: nec quo icerta expectatione euentus ciuitas fuerat: nec quo uictoria famam accæperit. Nunq̃ per omnes dies, ex quo Claudium conſulē profectum fama attulit: ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quisq̃ à curia, atq; ab magiſtratibus abſceſſit: aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in ipſis opis erat: in preces, obteſtationesq; uerſæ, per omnia delubra uagæ ſupplicijs, uotisq; fatigare deos. Tam ſollicitæ ac ſuſpenſæ ciuitati fama incerta primo accidit: duos Narnienſes equites in caſtra, quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant: uemiſſe ex prælio nuntiantes: cæſos hoſtes. & primo magis auribus, q̃ animis id accæptum erat: ut maius, lætiusq;: q̃ quod mente capere, aut ſatis credere poſſent: & ipſa celeritas fidem impediebat: quod biduo ante pugnatum dicebatur. litteræ deinde ab L. Manlio Acidino miſſæ ex caſtris afferuntur de Narnienſium equitum aduentu. Eæ litteræ per forum ad tribunal perlatæ ſenatum curia exciuerunt: tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt: ut adire nūtius non poſſet: traheretur q̃ à percunctantibus, uociferantibusq;: ut in roſtris, prius q̃ in ſenatu litteræ recitarentur. tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerunt: diſpenſariq; lætitia inter impotentes eius animos potuit: in ſenatu primum, deinde in concione litteræ recitatæ ſunt: & pro cuiusq; ingenio, alijs iam certum gaudium, alijs nulla ante futura fides erat: q̃ legatos conſulum, uel litteras audiſſent. Ipſos deinde appropinquare legatos allatum eſt. Tunc enim

uero omnis ætas currere obuij: primus quiſq; oculis auribusq; haurire tantum gaudium cupientes. Ad Miluiũ usq; pontem continens agmen peruenit. Legati erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cecilius Metellus. circunfuſi omnis generis hominum frequentia in forum peruenerunt: cum alij ipſos alij comites eorum, quæ acta eſſent: percunctarentur: & ut quiſq; audierat: exercitum hoſtium: imperatoremq; occiſum: legiones Romanas incolumes, ſaluos conſules eſſe: extemplo alijs porrò ipertiebant gaudium ſuum. Cum ægre in curiam peruentum eſſet: multo ægrius ſummota turba, ne patribus miſceretur: litteræ in ſenatu recitatæ ſunt. inde introducti in concionem legati. L. Veturius litteris recitatis ipſe planius omnia: quæ acta erant: expoſuit, cum ingenti aſſenſu, poſtremo etiam clamore uniuerſæ concionis: cum uix gaudium animis caperent, diſcurſum inde ab alijs circa templa deûm: ut grates agerent: ab alijs domos: ut coniugibus, liberiſq; tam lætum nuntium impertirent. Senatus, quod M. Liuius, & C. Claudius conſules incolumi exercitu, ducem hoſtium, legioneſq; occidiſſent: ſupplicationem in triduum decreuit. Eam ſupplicationem C. Hoſtilius prætor pro concione edixit. celebrata à uiris, fœminiſq; eſt. Omnia templa per totum triduum æqualem turbam habuere: cum matronæ ampliſſima ueſte cum liberis, perinde, ac ſi debellatum foret: omni ſolutæ metu deis immortalibus grates agerent. Statum quoq; ciuitatis ea uictoria mouit: ut iam inde haud ſecus, q̃ in pace, res inter ſe contrahere, uendendo, emendo, mutuum dando, argentum creditum ſoluendo, auderent. C. Claudius conſul cum in caſtra rediſſet: caput Aſdrubalis, quod ſerua-

tum cum cura attulerat: proiicit ante hoſtium ſtationes: captiuosq; Afros uinctos, ut erant, oſtendi: duos etiam ex iis ſolutos ire ad Annibalem: et expromere quæ acta eſſent, iuſſit. Annibal tãto ſimul publico, familiariq; ictus luctu, agnoſcere ſe fortunã Carthaginis fertur dixiſſe. caſtrisq; inde motis, ut omnia auxilia, quæ diffuſa latius tueri nõ poterat: in extremum Italiæ angulũ, Brutios, contrahit: & Metapontinos, ciuitatem uniuerſam, excitos ſedibus ſuis, & Lucanorum qui ſuæ ditionis erant: in Brutium agrum traduxit.

DECADIS TERTIÆ LIBER OCTAVVS.

VM TRANSITV ASDRVbalis quantum in Italia declinauerat belli: tantum leuatæ Hiſpaniæ uiderentur: renatum ibi ſubito par priori bellum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani, Pœniq; Aſdrubal Giſgonis filius ad Oceanum penitus, Gadeiſq; conceſſerat. Nõſtri maris ora, omniſq; fermè Hiſpania, quà in orientem uergit: Scipionis, ac Romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locum Barchini Aſdrubalis cum nouo exercitu ex Africa transgreſſus, Magoniq; iunctus, cum in Celtiberia, quæ media inter duo maria eſt: breui magnum hominum numerum armaſſet: Scipio aduerſus eum M. Syllanum cũ decem millibus peditum, equitibus quingentis miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus, (impediebant autem et aſperitates uiarum, et anguſtiæ ſaltibus crebris, ut pleraq; Hiſpaniæ ſunt: incluſæ) tamen non ſolum nũcios, ſed etiam famam aduentus ſui prægreſſus, ducibus indidem ex Celtiberia transfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdem authoribus compertum eſt, cum decem circiter millia ab hoſte abeſſent: bina caſtra circa uiam, qua irent: eſſe: læua Celtiberos, nouum exercitum ſupra nouem millia hominum, dextra Punica tenere caſtra. Hæc ſtationibus, uigilijs, omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſſe: illa altera ſoluta neglectaq;, ut barbarorum, & tyronum, & minus timentium: quod in ſua terra eſſent. Ea prius aggredienda eſſe ratus Syllanus, ſigna quàm

maxime ad læuam iubebat ferri: necunde ab ſtationibus Punicis conſpiceretur. ipſe præmiſſis ſpeculatoribus, citato agmine ad hoſtem pergit. Tria millia fermè aberat: cum hauddum quiſquam hoſtium ſenſerat. confragoſa loca, & obſita uirgultis tenebant colles. ibi in caua ualle, atq; ob id occulta, conſidere militem, & cibum capere iubet. interim ſpeculatores, transfugarum dicta affirmantes, uenerunt. Tum Sarcinis in medium coniectis, arma Romani capiunt: acieq; iuſta in pugnam uadunt. Mille paſſuum aberant: cum ab hoſte conſpecti ſunt. trepidariq; repente cœptum. Mago ex caſtris citato equo ad primum clamorem, & tumultum aduehitur. Erant in Celtibero exercitu IIII millia ſcutata, & CC equites. hanc iuſtam legionem, & id fermè, quod roboris erat: in prima acie locat: leuem armaturam in ſubſidijs poſuit. Cum ita inſtructo educeret è caſtris: uix dum in egreſſos uallo Romani pila coniecerunt. Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte. inde ad emittenda ipſi conſurgunt. quæ cum Romani conferti, ut ſolent, denſatis excepiſſent ſcutis: tum pes cum pede collatus: & gladijs res geri cœpta eſt. Cæterum aſperitas locorum Celtiberis, qbus in prælio concurſare mos eſt: uelocitatem inutilem faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili pugnæ aſſuetis: niſi quod anguſtiæ, & internata uirgulta ordines dirimebant: et ſinguli, biniq; uelut cum paribus conſerere pugnam cogebantur. quod ad fugam impedimento hoſtibus erat: id ad cædem eos uelut uinctos præbebat. Et iam fermè omnibus ſcutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginienſes, qui ex alteris caſtris ſubſidio uenerát: perculſi cædebâtur. Duo haud amplius millia peditum: & equitatus omnis, uix inito

prælio,

prælio, cum Magone effugerunt. Háno alter imperator cũ eis, qui poſtremi iá profligato ṗlio aduenerant: uiuus capitur. Magonem fugientem equitatus fermè omnis, & quod ueterum peditum erat ſecuti, decimo die in Gaditanam prouinciam ad Aſdrubalem peruenerunt. Celtiberi, nouus miles, in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna uictoria nequaquam tantum iam conflatum bellum, quantum futuri materia belli ſi licuiſſet ijs Celtiberorum gente excita, & alios ad arma ſolicitare populos: oppreſſum erat. Itaq; collaudato benigne Syllano. Scipio ſpẽ debellandi, ſi nihil eam ipſe cunctando moratus eſſet nactus, ad id, quod reliquum belli erat: in ultimam Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalem pergit. Pœnus cum caſtra tum forte ad ſociorum animos in Betica continendos in fide haberet: ſignis repente ſublatis fugæ magis, quàm itineris modo penitus ad Oceanum, & Gadeis ducit. Cæterum quoad continuiſſet exercitum: propoſitum bello ſe fore ratus, antequam freto Gades traijceret: exercitum omnem paſſim in ciuitates diuiſit: ut & muris ſeipſi, & armis muros tutarentur. Scipio ubi animaduertit: diſſipatum paſſim bellum: & circunferre ad ſingulas urbes arma, diutini magis, quàm magni eſſe operis: retro uertit iter. ne hoſtibus tamen eam relinqueret regionem: L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentiſſimam in ijs locis urbem, quam Oringin barbari appellabant: mittit. In Meleſſum finibus eſt ſita, Hiſpanæ gentis ager frugifer. argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx fuerat Aſdrubali ad excurſiones circa mediterraneos populos faciẽdas. Scipio caſtris propè urbẽ poſitis, prius ꝙ circumuallaret urbem: miſit ad portas: qui ex pro

pinquo alloquio animos tentarent:ſuaderentq́;:ut amici/
tiam potius,quàm uim experirentur Romanorum. Vbi
nihil pacati reſpondebatur:foſſa,duplicíq; uallo circunda
ta urbe,in treis partis exercitum diuiſit: ut una ſemper
pars,quietis interim duabus oppugnaret. Prima pars cũ
adorta oppugnare eſt:atrox ſanè,& anceps prælium fuit.
non ſubire, non ſcalas ferre ad muros præ incidentibus
telis facile erat.& iam qui erexerant ad murum ſcalas:
alij furcis ad idipſum factis detrudebantur:in alios lupi
ſuperne ferrei iniecti:ut in periculo eſſent:ne ſuſpenſi in
murum extraherentur. Quod ubi animaduertit Scipio:
nimia paucitate ſuorum ex æquatum certamen eſſe: &
iam eo ſuperare hoſtem:quod ex muro pugnaret:duabus
ſimul partibus,prima recæpta,urbem eſt aggreſſus.Quæ
res tantum pauoris iniecit feſſis iam cum primis pugnã
do:ut & oppidani mœnia repentina fuga deſererent:&
Punicum præſidium metu, ne prodita urbs eſſet: relictis
ſtationibus in unum ſe colligeret.Timor inde oppidanos
inceſſit:ne,ſi hoſtis urbem intraſſet: ſine diſcrimine, Pœ/
nus,an Hiſpanus eſſet:obuij paſſim cæderentur.itaq; pa
tefacta repente porta,frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt:
ſcuta præ ſe tenentes:ne tela procul conijcerentur:dextras
nudas oſtentantes:ut gladios abiecíſſe appareret.Id utrũ
parum ex interuallo ſit conſpectum:an dolus aliquis ſu/
ſpectus fuerit:incompertum eſt.Impetus hoſtilis in trans
fugas factus:nec ſecus,quàm aduerſa acies cæſi: eademq́;
porta ſigna infeſta urbi illata.& alijs partibus ſecuribus,
dolabriſq; cædebantur,& refringebantur portæ. & ut
quiſq; intrauerat eques:ad forum occupandum (ita.n.
præceptum erat) citato equo pergebat.additum erat &
triariorum equiti præſidium. legionarij cæteras partis

peruadunt. direptione, & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur: abſtinuerunt. Carthaginienſes omnes in cuſtodiam dati ſunt: oppidanorum quoq; CCC fermè: q clauſerant portas. cæteris traditum oppidum: ſuæ redditæ res. Cecidere in urbis eius oppugnatione hoſtium duo millia fermè: Romanorum haud amplius LXXXX. Læta & ipſis, qui rem geſſere: urbis eius expugnatio fuit: & imperatori, cæteroq; exercitui ſpecioſum aduentum ſuum, ingentem turbam captiuorum præ ſe agentes, fecerunt. Scipio collaudato fratre, cum quanto poterat uerborum honore Carthagini ab ſe captæ captam ab eo Oringin æquaſſet: quia & hyems inſtabat: ut nec tentare Gades, nec diſiectum paſſim per prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet: in citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias reduxit: dimiſſiſq; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam miſſo, & Hannone hoſtium imperatore, cæteriſq; nobilibus captiuis, ipſe Tarraconem conceſſit. Eodem anno claſſis Romana cum M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia in Africam trás miſſa, in Vticenſi, Carthaginienſiq; agro late populationes fecit, extremis finibus Carthaginienſium. circa ipſa mœnia Vticæ prædæ actæ ſunt. Repetentibus Siciliam, claſſis Punica (LXX erant longæ naues) occurrit: decemq; & ſeptem naues ex ijs captæ ſunt: quatuor in alto merſæ: cætera fuſa, ac fugata claſſis. Terra mariq; uictor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Tuto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta: P. Sulpitius proconſul, & Attalus Rex cum Æginæ(ſicut ante dictum eſt) hybernaſſent: Lemnum inde claſſe iuncta Romanæ. V

& XX quinqueremes, regiæ V & XXX, tranſmiſerunt. Et Philippus, ut, ſeu terra, ſeu mari obuiam eundum hoſti foret: paratus ad omnes conatus eſſet, ipſe Demetriadem ad mare deſcendit. Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſocijs legationes Demetriadem ad famam Regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Ætoli cum ob Romanam ſocietatem: tum poſt Attali aduentum finitimosq; depopulabantur. nec Acarnanes ſolum, Bœotijq;, & qui Euboeam incolunt: in magno metu erant: ſed Achæi quoq;: quos ſuper Ætoli cum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrannus haud procul Argiuorum fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quisq; urbibus quæ pericula terra mariq; portendebantur, memorantes, auxilia Regem orabant. Ne ex regno quidem ipſius tranquillæ nuntiabantur res. Et Scerdiletum, Pleuratumq; motos eſſe: & Thracum maxime Medos, ſi quod longinquum bellum Regē occupaſſet: proxima Macedoniæ incurſuros. Bœotij quidem, & iteriores Græciæ populi, Termopylarum ſaltus, ubi anguſtæ fauces coarctant iter: foſſa, valloq; intercludi ab Ætolis nuntiabant: ne tranſitum ad ſociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnem ducem tot excitare tumultus circunfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus, ac res ſe daret: omnibus laturum ſe auxilium. in præſentia quæ maxime urgebant res, pararent. Tum præſidium urbi mittit: unde allatum erat: Attalum ab Lemno claſſe transmiſſa, omnem circa urbem agrum depopulatum. Polyphantem cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Calcidem mittit, additi quingenti Ænianum: ut omnes

inſulæ partes tueri poſſent. ipſe Scotuſam eſt profectus: eo/demq; ab Lariſſa Macedonum copias traduci iuſſit. Eò nuntiatum eſt: concilium Ætolis Heracleam indictum: Regemq; Attalum ad conſultandum de ſumma belli uẽ/turum. Hunc conuentum ut turbaret ſubito aduentu: magnis itineribus Heracleam duxit: & concilio quidem di/miſſo iam uenit: ſegetibus tamen, quæ iam propè maturi/tatem erant: maxime in ſinu Æniano euaſtatis, Scotuſam copias reduxit. ibi exercitu omni relicto, cum cohorte re/gia Demetriadem ſeſe recæpit. Inde ut ad omnes hoſtium motus poſſet occurrere: etiam in Phocidem, atq; Euboeã, & Peparethum mittit: qui loca alta eligerent: unde e/diti ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mons eſt in altitudi/nem ingentem cacuminis editi) ſpeculam poſuit: ut igni/bus procul ſublatis ſignum, ubi quid molirentur hoſtes: momento temporis acciperet. Romanus imperator, & Attalus Rex à Peparetho Niceam traiecerunt. inde claſ/ſem in Euboeam ad urbem Oreum tranſmittunt: quæ ab Demetriaco ſinu Calcidem, & Euripum petenti ad læ/uam prima urbium Euboeæ poſita eſt. Ita inter Attalũ, ac Sulpitium conuenit: ut Romani à mari, regij à terra oppugnarent. Quatriduo poſtquam appulſa claſſis eſt: urbem aggreſſi ſunt. id tempus occultis cum Platore, qui à Philippo præpoſitus urbi erat: colloquijs abſumptũ eſt. Duas arces urbs habet: unam imminentem mari: alte ra urbis medio eſt: cuniculo inde uia ad mare ducit: quã à mari turris quinq; tabulatorum, egregium propugna/culum, claudebat. Ibi primo atrociſſimum contractum eſt certamen: & turre inſtructa omni genere telorum: & tormentis, machinisq; ad oppugnandam eam ex na uibus expoſitis. Cum omnium animos, oculosq; id certa

men auertiſſet: porta maritima arcis Plator Romanos ac cæpit: momentoq; arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediam urbem ad alteram tendere arcem & ibi poſiti erant: qui fores portæ obijcerent. ita excluſi in medio cæduntur: capiunturq;. Macedonum præſidium conglobatum ſub arcis muro ſtetit: nec fuga effuſe petita: nec pertinaciter prælio iterato. Eos Plator uenia à Sulpitio impetrata in naues impoſitos ad Demetriacum Phthiotidis expoſuit: ipſe ad Attalum ſeſe recæpit. Sulpitius tam facili ad Oreum ſucceſſu elatus, Chalcidem inde protinus uictrici claſſe petit. ubi haudquaquam ad ſpem euentus reſpondit. Ex patenti utrinq; coactum in anguſtias mare ſpeciem intuenti primo gemini portus in ora duo uerſi præbuit. ſed haud facile alia infeſtior claſſi ſtatio eſt. nam & uenti ab utriusq; terræ præaltis montibus ſubiti, ac procelloſi deijciunt: & fretum ipſum Euripi non ſepties die, ſicut fama fert: temporibus ſtatis reciprocat: ſed temere in modum uenti nunc huc, nunc illuc uerſo mari, uelut monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. ita nec nocte, nec die quies nauibus datur. Cum claſſem tam infeſta ſtatio accæpit: tum & oppidum alia parte clauſum mari, alia à terra egregie munitum, præſidioq; ualido firmatum, & præcipue fide præfectorum principumq;, quæ fluxa & uana apud Oreum fuerant: ſtabile atq; inexpugnabile fuit. Id prudenter, ut in temere ſuſcæpta re, Romanus fecit: quod circunſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret: celeriter abſtitit incæpto: claſſemq; inde ad Cynum Locridis: (emporium id eſt urbis Opuntiorum mille paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris fraude è ſpecula elati: & impari tum maritimis uiribus

haud facilis erat in inſulam claſſi acceſſus. ita re per cunctationem omiſſa, ad Chaladis auxilium, ubi ſi/gnum accæpit: impigre eſt motus. nam & ipſa Chalcis, quanquam eiusdem inſulæ urbs eſt: tamen adeo arcto in terſcinditur freto: ut ponte continenti iungatur: terraq; aditum faciliorem, quàm mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſisq; Ætolis, qui ſaltum Thermo/pylarum inſidebant: cum ab Demetriade Scotuſam, inde tertia uigilia profectus trepidos hoſtes Heracleam compuliſſet: ipſe uno die Phocidis Elatiam millia am/plius L X contendit. Eodem fermè die ab Attalo Rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. conceſſerat eam prædam Regi Sulpitius: quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regijs, direptum fue rat: cum Romana claſſis eò ſe recæpiſſet. Attalus igitur ignarus aduentus Philippi pecunijs à principibus exi/gendis terebat tempus. adeoq; improuiſa res fuit: ut, niſi Cretenſium quidam forte pabulatum ab urbe longius progreſſi agmen hoſtium procul conſpexiſſent: opprimi potuerit. Attalus inermis, atq; incompoſitus, curſu effuſus mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus ſuperuenit: tumultumq; etiam ex terra nau/ticis præbuit. inde Opuntem redijt, deos, hominesq; accuſans: quod tantæ rei fortunam ex oculis propè ra/ptam amiſiſſet. Opuntij quoq; ab eadem ira increpiti: quod cum trahere obſidionem in aduentum ſuum po/tuiſſent: uiſo ſtatim hoſte propè in uoluntariam deditio/nem conceſſiſſent. Compoſitis circa Opuntem rebus, To/ronē eſt profectus. Et Attalus primo Oreū ſe recæpit. ide cū fama accidiſſet: Pruſiā Bithyniæ Regem in fines regni ſui trāsgreſſum: omiſſis Romanis, atq; Ætolico bello, in Aſiā

*traiecit.Et Sulpitius Æginam claſſem recapit:unde ini/
tio ueris profectus erat. Haud maiore certamine, quàm
Opuntem Attalus ceperat: Philippus Toronem capit.
Incolebant eam urbem profugi ab Thebis Phtiotici. urbe
ſua capta à Philippo, cum in fidem Ætolorum perfugiſ
ſent:ſedem eis:Ætoli eam dederant urbis uaſtatæ, ac de/
ſertæ priore eiusdem Philippi bello. Tum ab Torone,ſi/
cut pauloante dictum eſt,recapta profectus,Tritonon,et
Drymas,Doridis parua atq; ignobilia oppida capit. in/
de Elatiam,iuſſis ibi ſe opperiri Ptolemæi, Rhodiorumq;
legatis, uenit. ubi cum de finiendo Ætolico bello agere/
tur: (affuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Ro
manorum.Ætolorumq;)nuntius affertur:Machanidam
olympiorum ſolenne ludicrum paranteis Eleos aggre/
di ſtatuiſſe.Prauertendum id ratus, legatis cum benigno
reſponſo dimiſſis,ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe:nec morã,
ſi modo æqua,& honeſta conditione liceat:paci facturũ:
cum expedito agmine prefectus per Bœotiam Megaram,
atq; inde Corinthum deſcendit.unde commeatibus ſum
ptis,Philiunta, Phœneumq; petit.& iam cum Eream
ueniſſet:audit: Machanidam fama aduentus ſui territũ
refugiſſe Lacedæmonem.Ægiumq; ſe ad conciliũ Achæo
rum recapit: ſimul claſſem Punicam, ut mari quoq; ali/
quid poſſet,accitam,ibi ratus ſe inuenturum.Paucis ante
diebus inde Phoceas traiecerant Pœni.inde portus Acar
nanum petierant:cum ab Oreo profectum Attalum, Ro
manosq; audiſſent:ueriti:ne in ſe iretur:& intra Rhium
(fauces eæ ſunt Corinthiaci ſinus)opprimerentur.Philip
pus mœrebat quidem:& angebatur: cum ad omnia ipſe
raptim iſſet nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe: &
rapientem omnia ex oculis eluſiſſe celeritatem ſuam for*

tunam. In concilio autem diſſimulans ægritudinem, elato animo diſſeruit, teſtatus deos, hominesq́; ſe nulli loco, nec tempori defuiſſe: quin ubi hoſtium arma concrepuiſſent: eò quanta maxima poſſet celeritate, tenderet. ſed uix rationem inire poſſe: utrum ab ſe audacius, an fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab Opunte Attalum, ſic Sulpitium à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è manibus ſuis elapſum. Sed non ſemper felicem eſſe fugam: nec pro difficili id bellum habēdum: in quo, ſi modo congreſſus cum hoſtibus ſis: uiceris. quod primum eſſet: confeſſionem ſe hoſtium habere: nequaquam pares eſſe eos ſibi. breui, & uictoriam haud dubiam habiturum: nec meliore euentu eos ſecum, quàm ſpe pugnaturos. Læti Regem ſocij audierunt. Reddidit inde Achæis Eram, & Triphyliam. Alipheram autem Megalopolitis, quod ſuorum fuiſſe finium ſatis probabant: reſtituit. inde nauibus acceptis ab Achæis (erant autem tres quadriremes, & biremes totidem) Anticyram traiecit. inde quinqueremibus ſeptem, & lembis uiginti amplius, quos, ut adiungeret Carthaginienſium claſſi: miſerat in Corinthium ſinum: profectus ad Erythras Ætolorum, quæ propè Eupalium ſunt: deſcenſionem fecit. Haud fefellit Ætolos. nam hominum quod aut in agris, aut in propinquis caſtellis Potidaniæ, atq; Apolloniæ fuit, in ſyluas, monteſq́; refugit. Pecora, quæ inter feſtinationem abigi nequiuerant: ſunt direpta: & in naues compulſa. Cum his, cæteraq; præda Nicia prætore Achæorum Ægium miſſo, cum Corinthum petiſſet: pedeſtres inde copias per Bœotiam terra duci iuſſit. ipſe ab Oenotrijs præter terram Atticam ſuper ſinum nauigans inter medias propè hoſtium claſſes, Chalcidem peruenit. inde collaudata fide,

ac uirtute, quod neq; timor, neq; ſpes flexiſſet eorum animos: hortatusq; in poſterum, ut eadem conſtantia permanerent in ſocietate: ſi ſuam, quàm Oreanorum, atq; Opuntiorum fortunam mallent: ab Chalcide Oreum nauigat. principumq; ijs, qui fugere capta urbe, quàm ſe Romanis tradere maluerant: ſumma rerum, & cuſtodia urbis permiſſa, ipſe Demetriadem ab Euboea, unde primum ad opem ferendam ſocijs profectus erat: traiecit. Caſandreæ deinde centum nauium longarum carinis poſitis, contractaq; ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium, quia res in Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat: & in tempore laborantibus ſocijs latum ab ſe auxilium: retro in regnum conceſſit: ut Dardanis bellum inferret. Extremo æſtatis eius, qua hæc in Græcia geſta ſunt: cum Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio conſule Romam ad ſenatum miſſus nuntiaſſet: conſulem ſatis præſidij Galliæ prouinciæ credere L. Portium cum ſuis legionibus eſſe: diſcedere ſe inde, ac deduci exercitum conſularem poſſe: patres non M. Liuium tantum redire ad urbem, ſed collegam quoq; eius C. Claudium iuſſerunt. Id modo in decreto interfuit: quod M. Liuij exercitum reduci, Neronis legiones Annibali oppoſitas manere in prouincia iuſſerunt. Inter conſules ita per litteras conuenit: ut quemadmodum uno animo Rempublicam geſſiſſent: ita, quanquam ex diuerſis regionibus conuenirent: uno quoq; tempore ad urbem accederent. Præneſte qui prior ueniſſet: collegam ibi opperiri iuſſus. Forte ita euenit: ut eodem die ambo Præneſte uenirent. inde præmiſſo edicto, ut triduo poſt frequens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſſet: omni multitudine ob-

uiam effuſa ad urbem acceſſere. Non ſalutabant mo/ do uniuerſi circunfuſi: ſed contingere pro ſe quiſq; uictri/ ces dextras conſulum cupientes, alij gratulabantur: alij gratias agebant: quod eorum opera incolumis Reſpub. eſſet. In ſenatu cum more omnium imperatorum expoſi tis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſent: ut pro Repub. fortiter feliciterq; adminiſtrata, & dijs immortalibus haberetur honos: & ipſis triumphantibus urbem inire liceret: ſe ue ro ea quæ poſtularent: decernere patres merito deorum primum, dein ſecundum deos conſulum, reſponderunt: & ſupplicatione amborum nomine, & triumpho utri/ q; decreto. Inter ipſos, ne, cum bellum cõmuni animo geſ ſiſſent: triumphum ſepararent: ita conuenit: ut quoniam & in prouincia M. Liuij res geſta eſſet: & eo die, quo pu gnatum foret: eius forte auſpicium fuiſſet: & exercitus Liuianus deductus Romam ueniſſet: Neronis de prouin cia deduci non potuiſſet: M. Liuium quadrigis urbem in/ euntem milites ſequerentur: C. Claudius equo ſine mili/ tibus inueheretur. Ita conſociatus triumphus, cum utriq;, tum magis ei, qui quantum merito antibat: tantum ho nore collegæ ceſſerat: gloriam auxit. Illum equitem aie/ bant ſex dierum ſpatio tranſcurriſſe longitudinem Ita/ liæ: & eo die cum Aſdrubale in Gallia ſignis collatis pu gnaſſe: quo eum caſtra aduerſus ſeſe in Apulia poſita ha bere Annibal crediddiſſet. ita unum conſulem pro utraq; parte Italiæ aduerſus duos duces, duos iperatores, hinc cõ ſilium ſuum, hinc corpus oppoſuiſſe. nomen Neronis ſatis fuiſſe ad continendum caſtris Annibalem. Aſ/ drubalem uero qua alia re, quàm aduentu eius obrui/ tum, atque extinctum eſſe? Itaque iret alter conſul ſub/ limis curru multiiugis, ſi uellet, equis: uno equo per

urbem uerum triumphum uehi: Neroniq́; , etiam ſi pedes incedat:uel parto eo bello,uel ſpreto triumpho,gloriam memorabilem fore.Hi ſermones ſpectantium Neronem uſq; in Capitolium proſecuti ſunt.Pecuniam in ærarium tulerunt: ſeſtertiûm tricies octuaginta millia æris. militibus M.Liuius quinquagenos ſenos aſſes diuiſit. tantundem C. Claudius abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus:cum ad exercitum rediſſet.Notatum:eo die plura carmina militaribus iocis in C.Claudium,quàm in conſulē ſuum iactata:equites L.Veturium, & Q. Cæcilium legatos magnis tuliſſe laudibus:hortatosq; eſſe plebem: ut eos conſules in proximum annum crearent: adieciſſe equitum prærogatiuæ authoritatem conſules: poſtero die in concione,quàm forti fideliq; duorum præcipue legatorum opera uſi eſſent,commemorantes.Cum comitiorū tempus appeteret: & per dictatorem comitia haberi placuiſſet:C.Claudius conſul M. Liuium collegam dictatorem dixit:Liuius Q. Cæcilium magiſtrum equitum. A M.Liuio dictatore creati conſules L.Veturius, Q.Cæcilius:is ipſe:qui tum erat magiſter equitum. Inde prætorū comitia habita.Creati C.Seruilius,M.Cæcilius Metellus, T.Claudius Aſellus,Q.Manlius Thurinus:qui tum ædilis plebis erat.Comitijs perfectis,dictator magiſtratu abdicato,dimiſſoq́; exercitu, in Hetruriam prouinciam ex S.C.eſt profectus ad quæſtiones habendas:qui Hetruſcorum, Vmbrorum'ue populi defectionis ab Romanis ad Aſdrubalem ſub aduentu eius conſilia agitaſſent:quiq; eū auxilijs,aut commeatu,aut ope aliqua iuuiſſent.Hæc eo anno domi,militiæq́; geſta.Et ludi Romani ter toti inſtaurati ab ædilibus curulibus Cn.Seruilio Cepione,Ser.Cornelio Lentulo. Item ludi Plebeij ſemel toti inſtaurati ab

ædilibus plebis M.Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello conſulibus Brutij, ambobus ut cum Annibale bellū gererent prouincia decreta. Prætores exinde ſortiti ſunt: M.Cæcilius Metellus urbanam: Q.Manlius peregrinam: C.Seruilius Siciliam: T.Claudius Sardiniam. Exercitus ita diuiſi. conſulum alteri, quē C.Claudius prioris anni conſul: alteri, quē Q.Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuiſſet exercitum. In Hetruria duas uolonum legiones à C.Terētio proconſule M.Liuius proconſul, cui prorogatum in annum imperium erat acciperet. Et Q.Manlio, ut collegæ iuriſdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L.Portius proprætor præfuerat: obtineret decretum eſt: iuſſuſq; populari agros Gallorum: qui ad Pœnos ſub aduentu Aſdrubalis defeciſſent. C.Seruilio cum Cannenſibus duabus legionibus, ſicut P.Manlius tenuerat Sicilia tuenda data. Ex Sardinia uetus exercitus. cui A.Hoſtilius præfuerat: deportatus. nouam legionem, quam T.Claudius traijceret ſecū: conſules conſcripſerunt. Q.Claudio, ut Tarentum, C.Hoſtilio Tubulo, uti Capuam prouinciam haberet: prorogatum in annum imperium eſt. M.Valerius proconſul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat: XXX nauibus C. Seruilio traditis, cum cætera omni claſſe redire ad urbem iuſſus. In ciuitate tanto diſcrimine belli ſolicita, cum omnium ſecundorum, aduerſorumq; cauſas in deos uerterent: multa prodigia nuntiabantur. Tarracinæ Iouis ædem, Satrici Matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Iouis foribus ipſis duo prolapſi angues. Ab Antio nuntiatum eſt: cruentas ſpicas metentibus uiſas eſſe. Cere porcus biceps, & a-

gnus mas,idemq; fœmina natus erat.Et Albæ duos ſoles uiſos ferebant: & nocte Fregellis lucem obortam.Et bos in agro Romano locutus:& ara Neptuni multo manaſ/ ſe ſudore in circo Flaminio dicebatur. & ædes Cereris, Salutis,Quirini de cœlo tactæ. Prodigia conſules hoſtijs maioribus procurare iuſſi:& ſupplicationem unum diẽ habere. Ea ex ſenatus conſulto facta.Plus omnibus aut nũtiatis peregre,aut uiſis domi prodigijs,terruit animos hominum ignis in æde Veſtæ extinctus. ob quam cau/ ſam cæſa flagro eſt ueſtalis uirgo,cuius cuſtodia eius no/ ctis fuerat:iuſſu P.Licinij pontificis. Id q̃q nihil porten/ dentibus deis,cæterum negligentia humana acciderat:ta men & hoſtijs maioribus procurari: & ſupplicationem ad Veſtæ aram haberi placuit. Prius quàm proficiſce/ rentur conſules ad bellum: moniti ab ſenatu ſunt:ut in agros reducendæ plebis curã haberent. deûm benignita te ſummotum bellum ab urbe Roma,& Latio eſſe.poſ/ ſe ſine metu in agris habitari.minime conuenire:Siciliæ, quàm Italiæ,colendæ maiorem curam eſſe. Sed res haud quaquam erat populo facilis: & liberis cultoribus bel/ lo abſumptis:& inopia ſeruitiorum:& pecore direpto: uillisq; dirutis, aut incenſis. Magna tamen pars au/ thoritate conſulum compulſa in agros remigrauit. Mo uerant autem huiuſce rei mentionem Placentinorum & Cremonenſium legati, querentes: agrum ſuum ab ac colis Gallis incurſari,ac uaſtari: magnamq; partem colo norum ſuorum dilapſam eſſe: & infrequentes ſe ur/ bes, agrum uaſtatum ac deſertum habere. Manlio præ/ tori mandatum: ut colonias ab hoſte tueretur. Conſu/ les ex S.C.edixerunt: ut qui ciues Cremonenſes,aut Pla centini eſſent: ante certum diem in colonias reuerteren/

tur. principio deinde ueris et ipſi ad bellum profecti sũt Q. *Cæcilius conſul exercitum ab* C. Nerone, L. Vetu*rius ab* Q. Claudio *proprætore accæpit: nouisq; militi-bus, quos ipſe conſcripſerat: ſuppleuit. in* Conſentinum *agrum conſules exercitum duxerunt: paſſimq; depopu-lati, cum agmen iam graue præda eſſet: in ſaltu anguſto à* Brutijs, *iaculatoribusq; numidis turbati ſunt: ita ut nõ præda tantum, ſed armati quoq; in periculo fuerint. ma ior tamen tumultus, quàm pugna fuit: & præmiſſa præ da, incolumes legiones in loca culta euaſere. inde in* Lu*canos profecti.* Ea *ſine certamine tota gens in ditionem populi* Romani *rediit.* Cum Annibale *nihil eo anno rei geſtum eſt. nam neq; ipſe ſe obtulit in tam recenti uulnere publico, priuatoq; : neq; laceſſierunt quietum* Ro*mani. tantam ineſſe uim: etſi omnia alia circa eum rue-rent: in uno illo duce cenſebant.* Ac *neſcio an mirabilior in aduerſis, quàm ſecundis rebus fuerit. quippe qui, cum & in hoſtium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, uaria fortuna, bellum gereret exercitu non ſuo cĩ uili, ſed mixto ex colluuione omnium gentium: quibus nõ lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia ueſtis, alia arma, alij ritus, alia ſacra, alij propè dij eſſent: ita quodam uno uinculo copulauerit eos: ut nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducem ſeditio extiterit: cum & pecunia ſæpe in ſtipendium, & commeatus in hoſtium agro deeſſet: quorum inopia priore* Punico *bello mul-ta infanda inter duces, militesq; commiſſa fuerant.* Poſt Aſdrubalis *uero exercitũ cum duce, in quibus ſpes om-nis repoſita uictoriæ fuerat: deletũ, cedendoq; in angulũ* Brutiũ *cætera* Italia *conceſſum, cui nõ uideatur mirabile: nullum motum in caſtris factum? nam ad cætera id*

quoq; acceſſerat: ut ne alẽdi quidem exercitus, niſi ex Bru*tio agro ſpes eſſet. qui ut omnis coleretur: exiguus tamen tanto alendo exercitui erat: cum magnam partem iuuentutis abſtractam à cultu agrorum bellum occupauerat: & mos uitio etiam inſitus genti per latrocinia militiam exercendi. nec ab domo quicquam mittebatur: de Hiſpania retinenda ſolicitis: tanquam omnia proſpera in* Ita*lia eſſent.* In Hiſ*pania res quadam ex parte eandem fortunam, quadam longe diſparẽ habebant. eandem: quod prælio uicti* Carthagimenſes *duce amiſſo in ultimam* Hi*ſpaniæ oram uſq; ad* Oceanum *compulſi erant. diſparẽ autem: quod* Hiſ*pania non quàm* Ita*lia modo, ſed quàm ulla pars terrarum bello reparando aptior erat locorum, hominumq́; ingenijs.* Ita*q; ergo prima* Romanis *inita prouinciarum, quæ quidem continentis ſint: poſtrema omnium noſtra demum ætate ductu, auſpicioq; Augusti* Cæ*ſaris perdomita eſt.* Ibi *tum* Aſ*drubal* Giſ*gonis filius, maximus clariſſimusq́; eo bello ſecundũ* Barchinos *dux, regreſſus ab* Gadibus, *rebellandi ſpem adiuuante* Magone Amilcaris *filio, delectibus per ulteriorem* Hiſ*paniam habitis, ad quinquaginta millia peditum, et quatuor millia & quingentos equites armauit.* De *equeſtribus copijs fermè inter authores conuenit. peditum* L X X *millia quidam adducta ad* Silpiam *urbem ſcribunt.* Ibi *ſuper campos patentes duo duces* Pœni *ea mente, ne detrectarent certamen: conſiderunt.* Scipio, *cum ad eum fama tãti comparati exercitus perlata eſſet: neq;* Romanis *legionibus tantæ ſe fore parem multitudini ratus, ut nõ in ſpeciẽ ſaltem opponerentur barbarorum auxilia neq; in ijs tamen tantum uirium ponendum, ut mutando fidẽ, quæ cladis cauſa fuiſſet patri, patruoq; magnum momentum*

facerent:

faceret:præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta opidis regnantē, ut equites pediteſq; ab eo, quos ſe per hyemem conſcripturum pollicitus erat acciperet: ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſocijs, qui accolunt uiam: modica contrahendo auxilia, Caſtulonem peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia, tria millia peditū, et equites quingenti. Inde ad Betulam urbem progreſſus cum omni exercitu ciuium ſociorumq;, peditum equitumq; V et XL millibus. Caſtra ponenteis eos Mago, & Maſaniſſa cum omni eqtatu aggreſſi ſunt. turbaſſentq; munientes: ni abditi poſt tumulū, opportune ad id poſiti ab Scipione, equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi promptiſſimum quenq; & proxime uallum, atq; in ipſos munitores primum inuectum uixdum prælio inito fuderunt. cum cæteris, qui ſub ſignis, atq; ordine agminis inceſſerant: longior, & diu ambigua pugna fuit. ſed cum ab ſtationibus primum expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſſi, plures et integri feſſis ſubirent: magnumq; iā agmen armatorū à caſtris in pliū rueret: terga haud dubie uertunt Pœni. Numidæq; primo turmatim abibant. nihil propter pauorem feſtinationem ue confuſis ordinibus: deinde poſtquam acrius ultimis incidebat Romanus: neq; ſuſtineri impetus poterat: nihil iā ordinum memores, paſſim qua cuiq; proximum fuit, in fugam effunduntur. Et quanquam eo prælio aliquantū & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erant: tamen nunquam aliquot inſequentes dies ab excurſionibus equitum, leuiſq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certamina uires ſunt: prior Aſdrubal in aciem copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed utraq; acies pro uallo ſtetit inſtructa. & cum ab neu

tris pugna cœpta eſſet: iam die ad occaſum inclinante, à Pœno prius, deinde ab Romano in caſtra copiæ reductæ. Hoc idem per dies aliquot factum. prior ſemper Pœnus copias caſtris educebat: prior feſſis ſtando ſignum receptui dabat. ab neutra parte procurſum: telum ue miſſum: aut uox ulla orta. mediam aciem hinc Romani, illinc Carthaginienſes miſti Afris, cornua ſocij tenebant. erant autem utrinque Hiſpani pro cornibus. ante Punicam aciem elephanti caſtellorum procul ſpeciem uiſu præbebant. Iam hoc in utriſque caſtris ſermonis erat: ita ut instructi ſtetiſſent, pugnaturos: medias acies, Romanum Pœnumq́;, quos inter belli cauſa eſſet: pari robore animorum armorumq́; concurſuras. Scipio ubi hæc obſtinate credita animaduertit: omnia de induſtria in eum diem, quo pugnaturus erat mutauit. Teſſeram ueſperi per caſtra dedit: ut ante lucem uiri equiq́;, cum raptim pranſi eſſent: armatus eques frenatos ſtratoſq́; teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnem cum leui armatura in ſtationes Punicas immiſit. inde confeſtim ipſe cum graui agmine legionum procedit: præter opinionem deſtinatam ſuorum, hoſtiumq́; Romano milite cornibus firmatis, ſocijs in mediam aciem acceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus ut ex tabernaculo proſiluit: tumultumq́; ante uallum, & trepidationem ſuorum, & procul ſigna legionum fulgentia, plenoſq́; hoſtium campos uidit: equitatum omnem extemplo in equites emittit. ipſe cum peditum agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito quicquam in acie ſtruenda mutat. Equitum iamdiu anceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat: quia pulſis (quod propè inuicem fiebat) in aciem peditum tutus receptus erat. ſed ubi iam haud plus

quingentos paſſus acies inter ſeſe diuiſæ aberant: ſigno re cæptui dato Scipio, patefactisq; ordinibus, equitatum om nem leuemq; armaturam in mediũ acceptam, diuiſamq; in partes duas, in ſubſidijs poſt cornua locat. inde ubi in cipiendæ iam pugnæ tempus erat: Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incedere iubet. ipſe è dextro cor nu (ibi nanque præerat) nuntium ad Syllanum, & Mar tium mittit: ut cornu extenderent in ſiniſtram partem: quemadmodum ſe tendntem ad dexteram uidiſſent: & cum expeditis peditum, equitumq; prius pugnam conſe rerent cum hoſte: quàm coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus cum ternis peditum cohortibus, ter nisq; equitum turmis, ad hoc uelitibus, citato gradu in hoſtem ducebant, ſequentibus in obliquum alijs. Sinus in medio erat: quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incede bant. & iam conflixerant cornua: cum, quod roboris in acie hoſtium erat: Pœni ueterani, Afriq; nondum ad teli coniectum ueniſſent: neq; in cornua, ut adiuuarent pu gnantes: diſcurrere auderent: ne aperirent mediam aciẽ uenienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prælio urgebã tur. eques, leuisq; armatura, & uelites circunductis alis in latera incurrebant: cohortes à fronte urgebant: ut ab rumperent cornua à cætera acie. Et cum ab omni parte haudquaquam par pugna erat: tum, quod turba Balea rium, tyronumq; Hiſpanorũ Romano Latinoq; militi ob iecta erat: procedente iã die uires etiã deficere Aſdrubalis exercitũ cœperant: oppreſſos matutino tumultu coactoſq; prius q̃ cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire. Ad id ſedulo diem extraxerat Scipio: ut ſera pugna eſſet. nã ab ſeptima demum hora peditum ſigna cornibus incur rerunt. ad medias acies aliquãto ſerius puenit pugna: ut

prius aſtus à meridiano ſole, laborq; ſtandi ſub armis, et ſimul fames ſitisq; corpora afficerent: quàm manus cum hoſte conſererent. itaq; ſteterunt ſcutis innixi. nam ſuper cætera elephanti etiam tumultuoſo genere pugnæ equitũ, uelitumq;, et leuis armaturæ conſternati è cornibus in medium aciem ſeſe intulerant. Feſſi igitur corporibus, animisq; retulere pedem ordines tamen ſeruantes haud ſecus: quàm ſi imperio ducis cederet integra acies. Sed cũ eo ipſo acrius, ubi inclinatam ſenſere: uictores ſe undiq; inueherent: nec facile impetus ſuſtineri poſſet: quanquam retinebat: obſiſtebatq; cedentibus Aſdrubal ab tergo eſſe colleis, tutumq; receptum, ſi modice ſe reciperent: clamitans: tamen uincente uerecundiam metu, cum proximus quisq; hoſtem cæderet: terga extemplo data: atq; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primo conſiſtere ſigna in radicibus collium, ac reuocare in ordines militem cœperant: cunctantibus in aduerſum collem erigere aciem Romanis. inde ut inferri impigre ſigna uiderunt: integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec procul uallo Romanus aberat. cæpiſſetq; tanto impetu caſtra: niſi ex uehementi ſole qualis inter graues imbre nubes effulget: tãta uis aquæ deiecta eſſet: ut uix in caſtra ſua reciperint ſe uictores: quoſdam etiam religio cæperit: ulterius quicq̃ eo die conandi. Carthaginienſes, quanquem feſſos labore, ac uulneribus nox, imberq; ad neceſſariam quietem uocabat: tamen quia metus & periculum ceſſandi non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra: ſaxis undiq; circa ex propinquis uallibus congeſtis augent uallum: munimento ſeſe, quando in armis parum præſidij foret: defenſuri. Sed tranſitio ſociorum, fuga ut tutior mora uideretur, fecit. principum defectionis ab Attane regu

lo Turdetanorum factum eſt. is cum magna popularium manu transfugit. inde duo munita oppida cum præſidijs tradita à præfectis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defectionem animis, ſerperet res: ſilentio proximæ noctis Aſdrubal caſtra mouet. Scipio, ut prima luce qui in ſtationibus erant, retulerunt: profectos hoſtes: præmiſſo equitatu ſigna ferri iubet. adeoq; citato agmine educti ſunt: ut ſi uia recta ueſtigia ſequentes iſſent: haud dubie aſſecuturi fuerint. ſed ducibus eſt creditum, breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuium: ut tranſeuntes aggrederentur. Aſdrubal clauſo tranſitu fluminis ad Oceanum flectit. & iam inde fugientium modo effuſi abibant: idq; ab legionibus Romanis aliquantum interualli fecit. eques, leuisq; armatura nunc ab tergo, nunc ab lateribus occurrendo, fatigabat: morabaturq;. ſed cum ad crebros tumultus ſigna conſiſterent: & nunc equeſtria, nunc cũ uelitibus auxilijsq; peditum prælia conſererent: ſuperuenerunt legiones. Inde non iam pugna, ſed trucidatio uelut pecorum fieri: donec ipſe dux fugæ author in proximos colles cum ſeptem millibus fermè ſemiermium euaſit. cæteri cæſi: captiq;. caſtra tumultuaria raptim Pœni tumulo editiſſimo communierunt: atq; inde, cum hoſtis nequicquam ſubire iniquo aſcenſu conatus eſſet: haud difficulter ſeſe tutati ſunt. ſed obſidio in loco nudo, atq; inopi uix in paucos dies tolerabilis erat. itaq; tranſitiones ad hoſtes fiebant. poſtremo dux ipſe nauibus accaptis (nec procul ĩde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. Scipio fuga ducis hoſtium audita, decem millia peditũ, mille equites reliquit Syllano ad caſtrorum obſidionẽ. ipſe cum cæteris copijs, ſeptuageſimis caſtris, protinus cauſis regulorum ciuitatumq; cognoſcendis, ut præmia ad ue

tam meritorum æſtimationem tribui poſſent: Tarraconẽ *rediјt. Poſt profectionem eius* Maſaniſſa *cum* Syllano *clàm congreſſus, ut ad noua conſilia gentem quoq; ſuam obedientem haberet cum paucis popularibus in* Afri/*cam traiecit: non tam euidenti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa: quàm documento poſt id tempus conſtantiſſimæ ad ultimam ſenectam fidei: ne tum quidem eum ſine probabili cauſa feciſſe.* Mago *inde remiſſis ab* Aſdruba*le nauibus,* Gades *petit. Cæteri deſerti ab ducibus, pars tranſitione, pars fuga diſſipati per proximas ciuitates ſunt: nulla manus numero, aut uiribus inſignis.* Hoc *maxime modo ductu atque auſpicio proconſulis* Scipionis *pulſi* Hiſpania Carthaginienſes *ſunt, quartodecimo anno poſt bellum initum, quinto poſtquam prouinciam, & exercitum accepit.* Haud *multo poſt* Syllanus *debellatum referens,* Tarraconem *ad* Scipionem *rediјt.* L. Sci*pio cum multis nobilibus captiuis nuntius receptæ* Hi*ſpaniæ* Romam *eſt miſſus. Et cum cæteri lætitia, gloriaq; ingenti eam rem uulgo ferrent: unus, qui geſſerat inexplebilis uirtutis, ueræq; laudis, paruum inſtar eorũ, quæ ſpe ac magnitudine animi concæpiſſet: receptas* Hiſpa*nias ducebat. iam* Africam, *magnamq;* Carthaginem, & *in ſuum decus nomenq; uelut conſumatam eius belli gloriam ſpectabat.* Itaque *præmoliendas ibi ratus iam res, conciliandoſq; regum gentiumq; animos,* Syphacem *primum* Regem *ſtatuit tentare.* Maſæſulorum *is* Rex *erat.* Maſæſuli *gens affinis* Mauris, *regionem* Hiſpaniæ, *maxime quà ſita* Noua Carthago *eſt: ſpectant.* Fœdus *ea tẽpeſtate* Regi *cum* Carthaginienſibus *erat. quod haud grauius ei, ſanctiuſq; q̃ uulgo barbaris, quibus ex fortuna pẽdet fides: ratus fore, oratorem ad eum* C. Lælium *cum*

donis mittit. Quibus barbarus lætus, et quia res tum pro/ſperæ ubiq; Romanis, Pœnis autem in Italia aduerſæ in Hiſpania nullæ iam erant: amicitiam ſe Romanorum accipere annuit. firmandæ eius fidem nec dare: nec accipere: niſi cum ipſo corã duce Romano. Ita Lælius in id modo fide ab Rege accepta, tutum aduentũ fore, ad Scipionem redit. Magnum in omnia momentum Syphax affectanti res erat Africæ: opulentiſſimus eius terræ, bello iam exp/tus ipſos Carthaginienſes: finibus etiam regni apte ad Hiſpaniam, quã freto exiguo dirimuntur: poſitis. Dignam itaq; rem Scipio ratus, quæ, quoniam non aliter poſſet: magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, Syllano Carthagine noua, quò pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat: ad præſidium Hiſpaniæ relictis, ipſe cum C. Lælio duabus quinqueremibus ab Carthagine profe/ctus tranquillo mari plurimum remis, interdum & leni adiuuante uento in Africam traiecit. Forte ita incidit: ut eo ipſo tempore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptem triremibus portum ĩuectus anchoris poſitis terræ applicaret na/ues: cum conſpectæ duæ quinqueremes haud cuiq̃ dubio, quin hoſtium eſſent: opprimiq; à pluribus prius q̃ portũ intrarent, poſſent: nihil aliud, q̃ tumultum ac trepidatio/nem ſimul militum, ac nautarum, nequicq̃ armãq; et na/ues expedientiũ, fecerunt. percuſſa enim ex alto uela pau/lo acriori uento prius in portum intulerunt quinquere/mes: q̃ Pœni anchoras molirentur. nec ultra tumultum e/dere quiſquam in regio portu audebat. Itaq; prior in ter/ram Aſdrubal, mox Scipio, & Lælius egreſſi ad Regem pergunt. Magnificumq́; id Syphaci: nec erat aliâs ui/ſum: duorum opulentiſſimorum ea tempeſtate duces po/pulorum uno die ſuam pacem amicitiamq́; petentes ue/

niſſe. Vtrunq; in hoſpitium inuitat. & quoniam ſors eos ſub uno tecto eſſe, atq; ad eoſdem penates uoluiſſet: contrahere ad colloquium dirimendarum ſimultatum cauſa eſt conatus: Scipione abnuente: aut priuatim ſibi ullum cum Pœno odium eſſe: quod colloquendo finiret: aut de Repub. quicquam ſe cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe: illud magnopere contendente Rege: ne alter hoſpitum excluſus menſa uideretur: ut in animum induceret ad eaſdem uenire epulas. Haud abnuit. cœnatumq; ſimul apud Regem eſt. & eodem etiam lecto Scipio, atq; Aſdrubal, quia ita cordi erat Regi: accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atq; ad omnia naturalis ingenij dexteritas: ut non Syphacem modo barbarum, inſuetumq; moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facunde alloquendo ſibi conciliaret mirabilioremq; ſibi eũ uirum congreſſo coràm uiſum præ ſe ferebat: quàm bello rebus geſtis. nec dubitare: quin Syphax regnumq; eius iam in Romanorum eſſet poteſtate. eam artem illi uiro ad conciliandos animos eſſe. Itaque non quomodo Hiſpaniæ amiſſæ ſint, quærendum magis Carthaginienſibus eſſe: quàm quomodo Africam retineant, cogitandũ. Non peregrinabundum, neque circa amœnas oras uagantem tantum ducem Romanum, relicta prouincia nouæ ditionis, relictis exercitibus duabus nauibus in Africam traieciſſe: & commiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam: ſed potiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridem uolutare in animo: hoc palàm fremere: quod non quemadmodum Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, dubijsq; & plerisq; ſæuis in alto iactatus uentis, die quarto

Novæ Carthaginis portum tenuit. Hiſpaniæ ſicut à bello Punico quietæ erant: ita quaſdam ciuitates propter cōſcientiam culpæ metu magis, quàm fide quietas eſſe apparebat: quarum maxime inſignes & magnitudine, & noxa Illiturgum, & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſocij fuiſſent: poſt cæſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant: interficiendisq́; ſcelus etiam defectioni addiderant. In eos populos primo aduentu, cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent: merito magis, quàm utiliter ſæuitum foret. tunc iam tranquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ uidebatur ueniſſe: accitum ab Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnandam mittit. ipſe cum cætero exercitu quintis fermè ad Illiturgum caſtris peruenit. Clauſæ erant portæ: omniaq́; inſtructa, & parata ad oppugnationem arcendam. adeo conſcientia, quid ſe meritos ſcirent: pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari milites Scipio orſus eſt. Ipſos claudendis portis indicaſſe Hiſpanos: quid ut timerent, meriti eſſent. itaq; multo infeſtioribus animis cum eis, quàm cum Carthaginienſibus bellum gerendum eſſe. quippe: cum illis ſine ira propè de imperio, & gloria certari: ab ijs perfidiæ & crudelitatis, & ſceleris pœnas expetendas eſſe. ueniſſe tempus: quo & nefandam commilitonum necem, & in ſemetipſos, ſi eodem fuga delati forent: inſtructam fraudem ulciſcerentur: & in omne tempus graui documento ſancirent: ne quis unquam Romanum ciuem, militemue in ulla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac exortatione ducis incitati ſcalas electis per manipulos uiris diuidunt. partito exercitu, ita ut parti alteri Lælius præeſſet

legatus: duobus ſimul locis ancipiti terrore urbem aggre diuntur. Non dux unus, aut plures principes oppidanos, ſed ſua ipſorum conſcientia culpæ metu ad defendendam impigre urbem hortatur. & meminerant: & admonebant alios: ſupplicium ex ſe non uictoriam peti. ubi quiſq; mortem oppeteret: id referre: utrum in pugna, & in acie, ubi mars communis & uictum ſæpe erigeret: & affligeret uictorem: an poſtmodum cremata & diruta urbe ante ora captarum coniugum liberorumq; inter uerbera et uincula, omnia fœda atq; indigna paſſi, expirarent. Igitur non militaris modo ætas, aut uiri tantum, ſed fœminæ quoq;, puériq; ſupra animi corporiſq; uires adſunt: propugnantibus tela miniſtrant: ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolum agebatur: quæ uirorum fortium tantum pectora acuit: ſed ultima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi, & certamine laboris, ac periculi, atq; ipſo inter ſe conſpectu. Itaq; tanto ardore certamen initum eſt: ut domitor ille totius Hiſpaniæ exercitus ab unius oppidi iuuentute ſæpe repulſus à muris haud ſatis decoro prælio trepidaret. Id ubi uidit Scipio: ueritus ne uanis conatibus ſuorum, hoſtibus creſceret animus, & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ad partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet: & ſeipſum, ſi cæteri cunctentur: aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia cum clamor undiq; ab ſolicitis uicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtat. Tum uicta oppidanorum uis: deiectiſq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte, qua inexpugnabilis uidebatur inter tumultũ capta eſt.

Tranſfugæ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant: & oppidanis in ea tuenda, unde periculum uidebatur: uerſis, & Romanis ſubeuntibus ſcalis mœnia, qua adire poterant: conſpexerunt editiſſimam urbis partem, quæ rupe prealta tegebatur: neq; opere ullo munitam, & ab defenſoribus uacuam. leuium corporum homines et multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inæqualiter eminentia rupis poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduum, & leue ſaxum occurrebat: clauos per modica interualla figentes, cum uelut gradus feciſſent: primi ſequentes extrahentes manu, poſtremi ſub leuantes eos: qui præirent: in ſummum euadunt. inde decurrunt cum clamore in urbem iam captam ab Romanis. Tum uero apparuit ab ira, & ab odio urbem oppugnatam eſſe. nemo capiendi uiuos, nemo, patentibus ad direptionẽ omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxta, atq; armatos: fœminas pariter, ac uiros. usq; ad infantium cædem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis iniiciunt: ac diruunt, quæ incendio abſumi nequeũt. adeo ueſtigia quoq; urbis extinguere, ac delere memoriã hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitũ ducit. quam urbem non Hiſpani modo conuenæ, ſed Punici etiam exercitus ex diſſipata paſſim fuga reliquiæ tutabantur. ſed aduentum Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorum: terrorq; deinde, ac deſperatio iuaſerat: & in diuerſis cauſis cum ſibi quiſq; conſultum ſine alterius reſpectu uellet: primo tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſſionẽ iter Carthaginiẽſes, atq; Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalã deditionis author, Himilco Punicis auxiliaribus perat: quos urbẽq;, fide clã accepta, Cerdubellus Romano prodit. Minor ea uictoria fuit. nec

tantundem noxæ admiſſum erat:& aliquantum iræ leniuerat uoluntaria deditio. Martius inde in barbaros, ſi qui nondum perdomiti erant: ſub ius, ditionemq́; rediigendos miſſus. Scipio Carthaginem ad uota ſoluenda diis, munusq́; gladiatorium, quod mortis cauſa patris, patruiq́; parauerat, edendum rediit. Gladiatorium ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum: ex quo laniſtis comparare mos eſt: ſeruorum delectu, ac libertorum: qui uenalem ſanguinem habent. uoluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. nam alii miſſi ab regulis ſunt ad ſpecimen inſitæ genti uirtutis oſtendendum: alii ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio, & certamen, ut prouocarent: prouocati ue haud abnuerent: traxit. quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant: aut noluerant: pacti inter ſe, ut uictorem res ſequeretur: ferro decreuerunt. Neq; obſcuri generis homines, ſed clari illuſtresq́;, Corbis, & Orſua, patrueles fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem uocabant ambigentes ferro ſe certaturos profeſſi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſue pater princeps proxime fuerat: à fratre maiore poſt mortem eius principatu accepto. Cum uerbis diſceptare Scipio uellet: ac ſedare iras: negatum id ambo dicere communibus cognatis: nec alium deorum, hominum ue quàm Martem ſe iudicem habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine, quàm ut alter alterius imperio ſubigeretur: præoptantes: cum ab tanta rabie dirimi nequirent: inſigne ſpectaculum exercitui præbuere: documentumq́; quantum cupiditatis imperii malum inter mortales eſſet. Maior uſu armorum, & aſtu facile ſtolidas uires minoris ſuperauit. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi fune-

bres additi pro copia, & prouinciali, & caſtrenſi ap/ paratu. Res interim nihilominus ab legatis gereban/ tur. Martius ſuperato Bæte amni, quem incolæ Cirtim appellant: duas opulentas ciuitates ſine certamine in de ditionem accæpit. Aſtapa urbs erat, Carthaginienſium ſemper partis. neq; id tam dignum ira erat: quàm quod extra neceſsitates belli præcipuum in Romanos gere/ bant odium. nec urbem aut ſitu, aut munimento tutam habebant: quæ ferociores ijs animos faceret. ſed ingenia incolarum latrocinio læta, ut excurſiones in finitimum agrum ſociorum populi Romani facerent: impulerant: & uagos milites Romanos, lixasq;, & mercatores ex/ ciperent. magnum etiam comitatum, quia paucis pa/ rum tutum fuerat: tranſgredientem fines poſitis inſidijs circumuentū iniquo loco interfecerunt. Ad hanc ur/ bem oppugnandam cum admotus exercitus eſſet: oppi/ dani conſcientia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos hoſtes uidebatur: nec ſpes mœnibus, aut ar/ mis tuendæ ſalutis erat: facinus in ſe, ac ſuos fœdum, ac ferum conſciſcunt. Locum in foro deſtinant: quo pre tioſiſſima rerum ſuarum congererent. ſuper eum tumu/ lum coniuges, ac liberos conſidere cum iuſſiſſent: ligna circa extruunt: faſcesq; uirgultorum conijciunt. quin/ quaginta deinde iuuenibus armatis præcipiunt: ut donec incertus euentus pugnæ eſſet: præſidium eo loco fortuna rum ſuarum, corporumq;, quæ chariora fortunis eſſent ſeruarent. ſi rē inclinatam uiderent: atq; in eo iam eſſe: ut urbs caperetur: ſcirent: omnes, quos euntes in prælīū cernerent: mortem in ipſa pugna obituros. illos ſe per deos ſuperos, inferosq; orare: ut memores libertatis, quæ illo die aut morte honeſta, aut ſeruitute infami finem

da eſſet: nihil relinquerent: in quod ſæuire iratus hoſtis poſſet. ferrum, ignemq́; in manibus eſſe. amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura eſſent: abſumerent manus, quàm inſultarent ſuperbo ludibrio hoſtes. His adhortationibus execratio dira adiecta: ſi quem à propoſito ſpes, mollitia ue animi flexiſſet. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erumpunt. Neque erat illa ſatis firma ſtatio oppoſita: quia nihil minus, quàm ut egredi mœnibus auderent: timeri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuisq́; armatura repente è caſtris ad idipſum emiſſa occurrit. Acrior impetu atq; animis, quàm compoſitior ullo ordine pugna fuit. Itaque pulſus eques, qui primus hoſti ſe obtulerat: terrorem intulit leui armaturæ. pugnatumq́; ſub ipſo uallo foret: ni robur legionum, perexiguo ad inſtruendum dato tempore, aciem direxiſſet. Ibi quoq; trepidatum parumper circa ſigna eſt: cum cæci furore in uulnera, ac ferrum uecordi audacia ruerēt. dein uetus miles aduerſus temerarios impetus pertinax, cæde primorum inſequentes ſuppreſſit. conatus paulo poſt ultro inferre pedem, ut neminem cedere, atque obſtinatos mori in ueſtigio quenque ſuo uidit: patefacta acie, quod ut facere poſſet, multitudo armatorum facile ſuppeditabat: cornua hoſtium amplexus in orbem pugnantes ad unum omnes occidit. Atq; hæc tamen hoſtium iratorum, ac tum maxime dimicantiū iure belli in armatos repugnanteſq́; edebantur. fœdior alia in urbe trucidatio erat. Cum turbam fœminarum, puerorumq́; imbellem, inermemq́; ciues ſui cæderent: & in ſuccenſum rogum ſemianima pleraq; inijcerent corpora: riuiq́; ſanguinis flammam orientem reſtinguerent: poſtremo ipſi cæde miſeranda ſuorum fatigati cum armis medio incen

dio ſe iniecerunt. Iam cædi perpetratæ uictores Romani ſuperuenere. ac primo conſpectu tam fœde rei mirabundi parumper obſtupuerunt. deinde cum aurum, argentūq; cumulo rerum aliarum interfulgens auiditate ingenij humani rapere ex igne uellent: correpti alij flamma ſunt: alij ambuſti afflatu uaporis: cum recaptus primis ur- gente à tergo ingenti turba non eſſet. Ita Aſtapa ſine præ da militum ferro igniq; abſumpta eſt. Martius cæteris re gionis eius metu in deditionem acceptis, uictorem exerci tum Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipſos dies perfugæ à Gadibus uenerunt, pollicentes: urbem, Pu- nicumq; præſidium, quod in ea urbe eſſet: & imperato- rem præſidij cum claſſe proditūros eſſe. Mago ibi ex fuga ſubſtiterat: nauibusq; in Oceano collectis, aliquantū au- xiliorum & trans fretum ex Africa ora, & ex proximis Hiſpaniæ locis per Hannonem præfectum coegerat. Fide accepta, dataq; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lælius cum ſeptem triremibus, quinquere mi una eſt miſſus: ut terra, mariq; communi conſilio rem gererent. Scipio ipſe graui morbo implicitus, grauiore ta men fama, cum ad id quisq;, quod audierat: inſita homi nibus libidine alendi de induſtria rumores, adijceret ali- quit: prouinciam omnem, ac maxime longinqua eius tur bauit: apparuitq;: q̄tam excitatura molē uera fuiſſet cla- des. Cum uanus rumor tantas procellas exciuiſſet: nō ſo- cij in fide nō exercitus in officio manſit. Mandonius, et In dibilis, qbus, qa regnū ſibi Hiſpaniæ pulſis inde Cartha ginienſibus deſtinarant animis: nihil pro ſpe contigerat: concitatis popularibus (Lacetani autē erant) et iuuentute Celtiberoꝝ excita, agrū Sueſſitanū, Sedetanumq; ſocioꝝ populi Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius

furor in caſtris ad Sucronem *ortus.* Octo *ibi millia militũ erant: præſidium gentibus, quæ cis* Iberum *incolunt: impoſitum.* Motæ *eorum autem mentes ſunt non tum: cum primum de uita imperatoris dubij rumores allati ſunt: ſed iam ante, licentia ex diutino, ut fit, ocio collecta: & non nihil: quod in hoſtico laxius rapto ſuetis uiuere, arctiores in pace res erant.* Ac *primo ſermones tantum occulti ſerebantur. ſi bellum in prouincia eſſet: quid ſeſe inter pacatos facere? ſi debellatum iam: & confecta prouincia eſſet: cur in* Italiam *non reuehi?* Flagitatum *quoq; ſtipendium procacius, q̃ ex more, & modeſtia militari erat: & à cuſtodibus probra in arcumeuntes uigilias tribunos iacta: & noctu quidam prædatum in agrum circa pacatum ierant: poſtremo interdiu, ac propalàm ſine cõmeatu ab ſignis abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto, aut diſciplina militiæ, aut imperio eorum, qui præerant: gerebantur. forma tamen* Romanorum *caſtrorum conſtabat una ea ſpe: quod tribunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis, defectioniſq; rati forent. & iura reddere in principijs ſinebant: & ſignum ab eis petebant: & in ſtationes, ac uigilias in ordinem ibant: & ut uim imperij abſtulerant: ita ſpeciem dicto parentium ultro ipſi imperantes ſeruabant.* Erupit *deinde ſeditio: poſtquam reprehendere, atq; improbare tribunos ea, quæ fierent: & conari obuiam ire, & propalã abnuere furoris eorum ſe futuros ſocios, ſenſerunt.* Fugatis *itaq; ex principijs, ac paulo poſt è caſtris tribunis, ad principes ſeditionis gregarios milites,* C. Albium Calenum, *&* C. Atrium Vmbrium, *delatum omnium conſenſu imperium. qui nequaquam tribunicijs contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperij faſces ſecureſq; at-*

trectare

treƈtare auſi.neq; ijs uenit in mentem: ſuis tergis, ſuiſq; ceruicibus uirgas illas, ſecureſq; imminere: quas ad metũ aliorum præferrent. Mors Scipionis *falſo credita occæcabat animos: ſub cuius uulgatam iam famã nõ dubitabant totam* Hiſpaniam *arſuram bello: in eo tumultu & ſocijs pecunias imperari, & diripi propinquas urbes poſſe: & turbatis rebus, cum omnia omnes auderent: minus inſignia fore: quæ ipſi fecíſſent.* Cum *alios ſubinde recentes nuntios non mortis modo, ſed etiam funeris expeƈtarent: neq; ſuperuenit quiſquam: euaneſceretq; temere ortus rumor: tum primi authores requiri cœpti. & ſubtrahentes ſe quoq;, ut credidiſſe potius temere, quàm finxiſſe rem talem uideri poſſent: deſtituti duces iam ſua ipſi inſignia, & pro uana imagine imperij, quod gererent: ueram, iuſtamq; mox in ſe uerſuram poteſtatem exhorrebant.* Stupẽti *ita ſeditioni cum uiuere primo mox etiam ualere* Scipionem*, certi authores afferrent: tribuni militum ſeptẽ, qui ab ipſo* Scipione *ſunt miſſi: ſuperuenerunt.* Ad *quorũ primum aduentum exaſperati animi: mox ipſis placido ſermone promulcentibus notos, cum quibus congreſſi erant: leniti ſunt. circumeuntes enim tentoria primo deinde in principijs, prætorioq;, ubi ſermones inter ſe ſerentiũ circulos uidiſſent: alloquebãtur, percunƈtantes magis: quæ cauſa iræ, conſternationiſq; ſubitæ foret: q̃ faƈtum accuſantes.* Vulgo *ſtipendium non datum ad diem iaƈtabatur: et cum eodem tempore, quo ſcelus* Illiturgitanorum *extitiſſet: poſt duorum imperatorum, duorumq; exercituum ſtragem ſua uirtute defenſum nomen* Romanum*, ac retẽta prouincia eſſet:* Illiturgitanos *pœnam noxæ meritam habere: ſuis reƈte faƈtis gratiam qui exoluat, non eſſe.* Talia *querentes æqua orare, ſeq; ea relaturos ad imperato/*

tem reſpondebant.Lætari:quod nihil triſtius nec inſanabi lius eſſet:& P.Scipionem proconſulem deûm benignitate,& Remp.eſſe gratiæ referendæ.Scipionem bellis aſſuetum,ad ſeditionum procellas rudem,ſolicitum habebat res:ne aut exercitus peccando,aut ipſe puniendo modum excederet.in præſentia,ut cœpiſſet:leniter agi placuit:& miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipendij ſpem propinquam facere.Edictum ſubinde propoſitum: ut ad ſtipendium petendum conuenirent Carthaginem: ſeu carptim partes,ſeu uniuerſi mallent.Tranquillam ſeditionem iam per ſe langueſcentem repentina quies rebellantium Hiſpanorum fecit.redierant enim in fines omiſſo incœpto Mandonius,et Indibilis:poſtquam uiuere Scipionem allatum eſt.nec iam erat aut ciuis, aut externus:cum quo furorem ſuum conſociarent.omnia circunſpectantes conſilia nihil reliqui habebant,præter unum tutiſſimum à malis conſilijs receptum: ut imperatoris uel iuſtæ iræ,uel non deſperandæ clementiæ ſeſe committerent.etiam hoſtibus eum ignouiſſe: cum quibus ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionem ſine uulnere,ſine ſanguine fuiſſe:nec ipſam atrocem,nec atroci pœna dignam. ut ingenia humana ſunt ad ſuam cuiq; leuandam culpam nimio plus facunda.Illa dubitatio erat:ſingulæ ne cohortes, an uniuerſi ad ſtipendium petendum irent. inclinauit eò ſententia:quod tutius cenſebant uniuerſos ire. Per eoſdem dies,qbus hæc illi conſultabant:conſilium de ijs Carthagine erat.certabaturq; ſententijs:utrum in authores tantum ſeditionis (erant autem hi numero haud plus quàm V & XXX) animaduerteretur:an plurium ſupplicio uindicanda tam fœdi exempli defectio magis, quàm ſeditio eſſet. Vicit ſententia lenior: ut unde culpa

eſſet orta: ibi pœna conſiſteret. ad multitudinem caſtigatio nem ſatis eſſe. Concilio dimiſſo, ut nihil actum uideretur: expeditio aduerſus Mandonium, Indibilemq́; edicitur exercitui: qui Carthagine erat: & cibaria dierum aliquot parare iubentur: tribunis ſeptem, qui & antea Sucronem ad leniendam ſeditionem ierant: obuiam exercitui miſſis: (quina nomina principum ſeditionis edita ſunt) ut eos per idoneos homines benigno uultu, ac ſermone in hoſpitium inuitatos, ſopitosq́; uino uincirent. Haud procul iam Carthagine aberant: cum ex obuijs auditum, poſtero die omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos proficiſci, non metu modo omni, qui tacitus inſidebat animis liberauit eos: ſed licentiam ingentem fecit: quod magis habituri ſolum imperatorem, quàm ipſi futuri in poteſtate eius eſſent. Sub occaſum ſolis urbem ingreſſi ſunt: exercitumq́; alterum parantem omnia ad iter uiderunt. excepti ſermonibus de induſtria compoſitis. Lætum, opportunumq́; aduentum eorum imperatori eſſe: quod ſub ipſa profectione alterius exercitus ueniſſent. corpora curent. A tribunis ſine ullo tumultu authores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia, comprehenſi, ac uincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exercitus, cuius ſimulabatur iter: proficiſci cœpere. ſub lucē ſigna mota: & ad portam retentum agmen: cuſtodesq́; circa omnes portas miſſi: ne quis urbe egrederetur. Vocati deinde ad concionem, q pridie uenerant: ferociter in forū ad tribunal iperatoris, ut ultro territuri ſucclamatiōbus, concurrunt. Simul & imperator in tribunal aſcendit: & reducti armati à portis inermi ſe ꝯcioni ab tergo circunfuderunt: tum oīs ferocia concidit: & (ut poſtea fatebātur) nihil æque eos terruit: quàm præter ſpem robur, & color

imperatoris, quē affectum uiſuros crediderant: uultuſq;: qualem ne acie quidem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus pauliſper: donec nuntiatum eſt: deductos in forum autores ſeditionis: & parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per præconem facto, ita cœpit. Nunquam mihi defuturam orationem, qua exercitum meum alloquerer: credidi: non quo uerba unquam potius, ꝙ res exercuerim: ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueram militaribus ingenijs. apud uos quemadmodum loquar: nec conſilium, nec oratio ſuppeditat: quos ne quo nomine quidē appellare debeam, ſcio. ciues? qui à patria ueſtra deſciuiſtis? an milites? qui imperium, auſpiciumq; abnuiſtis? ſacramenti religionem rupiſtis? an hoſtes? corpora, ora, ueſtitum habitum ciuium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium uideo. Quid enim uos, niſi quod Illergetes, & Laccetani: aut optaſtis aliud? aut ſperaſtis? & illæ tamen Mandonium, atq; Indibilem, regiæ nobilitatis uiros, duces furoris ſecuti ſunt: uos auſpicium, & imperiū ad Vmbrium Atrium, & Calenum Albium detuliſtis. Negate uos id omnes fecíſſe: aut factum uoluiſſe milites. paucorum eum furorem, atq; amentiam eſſe libenter credam negantibus. nec enim ea ſunt commiſſa: quæ uulgata in omnem exercitum ſine piaculis ingentibus expiari poſſint. inuitus ea, tanquam uulnera attingo: ſed niſi tacta, tractataq; ſanari non poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginienſibus, nullum locum tota prouincia, nullos homines credebam eſſe: ubi uita inuiſa eſſet mea. ſic me non ſolum aduerſus ſocios geſſeram: ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (heu quantum me opinio fefellit) fama mortis meæ non accepta ſolum, ſed etiam expectata eſt. non quod ego uulgari facinus per omnes ue-

lim: (equidem ſi totum exercitum meum mortem mihi optaſſe crederem: hic ſtatim ante oculos ueſtros morerer: nec me uita iuuaret inuiſa ciuibus, & militibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura maris, per ſe immobilis eſt: ut uenti, & auræ cient: ita aut tranquillum, aut procellæ in uobis ſunt: & cauſa, atq; origo omnis furoris penès authores eſt: uos contagione inſaniſtis. Quin mihi ne hodie quidem ſcire uidemini, quò amentiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in me, quid in patriam parenteſq; ac liberos ueſtros, quid in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militatis: quid aduerſus morem militiæ, diſciplinamq; maioꝶ, quid aduerſus ſummi imperij maieſtatem auſi ſitis. De me ipſe taceo: temere potius, q̃ auide crediderítis: is deniq; ego ſim: cuius imperij tædere exercitum, minime mirandum ſit. patria quid de uobis meruerat? quam cum Mandonio, & Indibili conſocian do conſilia prodebatis? quid populus Romanus? cuius imperium ablatum ab tribunis ſuffragio populi creatis, ad homines priuatos detuliſtis? cum, eo ipſo non contenti, ſi pro tribunis illos haberetis: faſces imperatoris ueſtri ad eos, quibus ſeruus, cui imperarent, nunquam fuerat: Romanus exercitus detuliſtis. In prætorio tetēderunt Albius, & Atrius: claſſicum apud hos cecinit: ſignum ab ijs petitum eſt: ſederunt in tribunali proconſulis P. Scipionis: lictor apparuit: ſubmouente eo inceſſerunt: faſces cum ſecuribus prælatæ ſunt. Lapides pluere, & fulmina iaci de cœlo, & inſuetos fœtus animalia edere, uos portenta eſſe putatis? hoc eſt portentum: quod nullis hoſtijs, nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum, qui tantum facinus auſi ſunt: expiari poſſit. Atq; ego, quanq̃ nullum ſcelus rationem habet tamen ut in re nefaria, quæ mens, quod con

ſilium ueſtrum fuerit: ſcire uelim Rhegyum quondam in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis, urbem opulentam per decem annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominũ quatuor, in foro Romano ſecuri percuſſi ſunt. Sed illi tamen non Atrium Vmbrium ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium tri. militum ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec cum Samnitibus, aut Lucanis, hoſtibus populi Romani ſe coniunxere. uos cum Mandonio, & Indibili conſilia communicaſtis: & arma conſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Campani Capuam Tuſcis ueteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia Meſſanam, ſic tũ Rhegyum habituri perpetuam ſedem erant: nec populũ Romanũ, nec ſocios populi Romani ultro laceſſituri bello Sucronẽ ne uos domiciliũ habituri eratis? ubi ſi uos decedens confecta prouincia imperator relinquerẽ: deũ, hominumq́; fidem implorare debeatis: quod non rediretis ad coniuges, liberosq́; ueſtros. ſed horum quoq; memoriã, ſicut patriæ, meiq́;, eieceratis ex animis ueſtris. Viam conſilij ſcelerati, ſed non ad ultimum dementis exequi uolo. Me ne uiuo, et cætero incolumi exercitu, cum quo ego die uno Carthaginem cæpi: cum quo quatuor imperatores, quatuor exercitus Carthaginienſium fudi: fugaui: Hiſpania expuli: uos octo millia hominum, maioris certe oẽs pretij, q̃ Albius, & Vmbrius ſunt: quibus uos ſubiecĩſtis: Hiſpaniam prouinciã populo Romano erepturi eratis? Amolior, & amoueo nomen meum: nihil ultra facile creditam mortem meam à uobis uiolatus ſim. quid, ſi ego morerer: mecum expiratura Reſpublica, mecum caſurum imperium populi Romani erat? ne iſtud Iuppiter optimus Maximus ſinat: urbem auſpicato dijs authoribus in æter

num conditam huic fragili, & mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio, Paulo, Æmilio, Graccho, Poſthumio Albino, M. Marcello, T. Quintio Criſpino, C. Fuluio, Scipionibus meis, tot tam præclaris imperatoribus uno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Romanus: eritq; mille alijs, nunc ferro, nunc morbo morientibus: meo unius funere elata Reſp. eſſet? Vos ipſi hic in Hiſpania patre, & patruo meo, duobus imperatoribus interfectis, Septimium Martium ducem uobis aduerſus exultanteis recenti uictoria Pœnos delegiſtis: (& ſic loquor: tanquam ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint) M. Syllanus eodem iure, eodem imperio mecum in prouinciam miſſus, L. Scipio frater meus, & C. Lælius legati uindices maieſtatis imperij deeſſent? utrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? qbus ſi omnibus ſuperiores eſſetis: arma contra patriam, contra ciues ueſtros ferretis? Africam Italiæ, Carthaginem urbi Romæ imperare uelletis? quam ob noxam patriæ? Coriolanum quondam damnatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, ut iret ad oppugnandam patriam: impulit: reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas. uos q dolor, quæ ira incitauit? ſtipendium'ne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratum ſatis digna cauſa fuit: cur patriæ indiceretis bellum? cur ad Illergetes deſciſceretis à populo Romano? cur nihil diuinarum, humanarum'ue rerum inuiolatum uobis eſſet? inſaniſtis profecto milites: nec maior in corpus meum uis morbi, q̃ in ueſtras mentes iuaſit. Horret animus referre: quid crediderint homines: qd ſperauerint: qd optauerint. auferat omnia irrita obliuio: ſi poteſt. ſi nõ: utcũq; ſilentiũ tegat. Nõ negauerim: triſtẽ, atrocẽq; uobis uiſam orationẽ meam. quanto creditis ſa-

cta ueſtra atrociora eſſe, q̃ dicta mea? & me quæ feciſtis, pati æquum cenſetis: uos ne dici quidem omnia æquo animo feretis? ſed ne ea quidem ipſa ultra exprobrabuntur. utinam tam facile uos obliuiſcamini eorum: q̃ ego obliuiſcar. Itaq; quod ad uos uniuerſos attinet: ſi erroris pœnitet: ſatis ſuperq; pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius Vmbrius, & cæteri nefariæ ſeditionis authores ſanguine luent: quod admiſerunt. uobis ſupplicij eorum ſpectaculum non modo non acerbum, ſed lætum etiam, ſi ſana mens rediјt: debet eſſe. de nullis enim, q̃ de uobis infeſtius, aut inimicius conſuluerunt. Vix finem dicendi fecerat: cum ex præparato ſimul omnium terror oculis, auribusq; eſt offuſus. Exercitus, qui corona concionem circundederat: gladijs ad ſcuta concrepuit. præconis audita uox citantis nomina damnatorum in concilio. nudi in mediũ protrahebantur: & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur. deligati ad palum: uirgisq; caſi: & ſecuri pcuſſi: adeo torpentibus metu, qui aderant: ut nonmodo ferocior uox aduerſus atrocitatem pœnæ, ſed ne gemitus quidem exaudiretur. Tracti inde de medio omnes: purgatoq; loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in uerba P. Scipionis iurauerunt: ſtipendiumq; ad nomen ſingulis perſolutum eſt. Hunc finem exitumq; ſeditio militum cœpta apud Sucronem habuit. Per idem tempus ad Bœtim fluuium Hanno præfectus à Magone miſſus à Gadibus cum parua manu Afrorum, mercede Hiſpanos ſolicitando, ad IIII millia iuuenum armauit. caſtris deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militum inter tumultum captorum caſtrorum, quibusdam & in fuga amiſſis, palatos perſequente equite, cum paucis ipſe effugit. Dum hæc ad Bœtim fluuium geruntur: Lælius in

terim freto in Oceanum euectus ad Carteiam claſſe ac-ceſſit. Vrbs ea in ora Oceani ſita eſt: ubi primum è fauci-bus anguſtis panditur mare. Gadeis ſine certamine p de ditionem recipiēdi, ultro qui eam rem pollicerentur, in ca ſtra Romana uenientibus, ſpes (ſicut ante dictum eſt) fue-rat. ſed patefacta immatura proditio eſt: comprehenſosq; omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem deuehen-dos tradit. Adherbal coniuratis in quinqueremem impo ſitis, præmiſſaq; ea, quia tardior, q̄ triremis erat: ipſe cum octo triremibus modico interuallo ſequitur. Iam fretum in trabat quinqueremis: cum Lælius & ipſe in quinquere-mi ex portu Carteiæ ſequentibus ſeptem triremibus eue-ctus, in Adherbalem ac triremes inuehitur: quinqueremē ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum æſtum reciprocari non poſſe. Pœnus in re ſubita parūper īcertus trepidauit: utrum quinqueremem ſequeretur: an in hoſteis roſtra conuerteret. ipſa cunctatio facultatem de trectandæ pugnæ ademit. iam enim ſub ictu teli erant: et undiq; inſtabant hoſtes. æſtus quoq; arbitrium moderādi naues ademerat. neq; erat nauali pugnæ ſimilis: qppe ubi nihil uoluntariū, nihil artis, aut conſilij eēt. una natura freti, æſtusq; totius certaminis potens, ſuas alienis nauibus nequicq̄ remigio in contrariū tendentes inuehebat: ut fu-gientem nauem uideres retro uertice intortam uictrici-bus illatam: & ſequentem, ſi in contrarium tractum inci diſſet maris: fugientis modo ſeſe auertentem. Iam in ipſa pugna hæc cum infeſto roſtro peteret hoſtium nauem: ob liqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat. illa cum trans-uerſa obijceretur hoſti: repente intorta in proram circum-agebatur. Cum inter triremes fortuna regente anceps præ lium miſceretur: quinqueremis Romana, ſeu pondere te-

nacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus uertices, cum facilius regeretur: duas triremes ſuppreſſit: unius prælata impetu lateris alterius remos deterſit. cæteras q́; quas indepto eſſet: mulctaſſet: ni cum reliquis quoq; nauibus Adherbal uelis in Africam transmiſiſſet. Lælius uictor Cartheiam reuectus, auditis, quæ acta Gadibus erant: patefactam proditionem: coniuratosq́; miſſos Carthaginem: ſpem ad irritum redactam: qua ueniſſent: nuntijs ad L. Martium miſſis, niſi terere fruſtra tempus ſedendo ad Gadeis uellent: redeundum ad imperatorem eſſe aſſentiente Martio, paucos poſt dies ambo Carthaginem rediere. Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modo Mago: cum terra mariq́; ancipiti metu urgeretur: ſed etiã audita rebellione Illergetum ſpem recuperandæ Hiſpaniæ nactus, nuntios Carthaginem ad ſenatum mittit: qui ſimul ſeditionem ciuilem in caſtris Romanis, ſimul defectionem ſociorum in maius uerbis extollentes, hortarentur: ut auxilia mitterent: quibus traditum à patribus imperium Hiſpaniæ repeti poſſet. Mandonius, & Indibilis in fines regreſſi, pauliſper, dum quidnam de ſeditione ſtatueretur, ſcirent: ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuium errori ignoſceretur: non diffidentes ſibi quoq; ignoſci poſſe. poſtquam uulgata eſt atrocitas ſupplicij: ſuam quoq; noxam pari pœna æſtimatam rati, uocatis rurſus ad arma popularibus, contractisq́; etiam, quæ ante habuerant, auxilijs, in Sedetanum agrum, ubi principio defectionis ſtatiua habuerant: cum XX millibus peditum, duobus millibus equitum & quingentis tranſcenderunt. Scipio cum fide ſoluendis pariter omnibus noxijs innoxijsq́; ſtipendijs, uultu ac ſermone in omneis placato facile reconciliatis militum animis, prius quàm caſtra à Carthagine mo

ueret: concione aduocata, multis uerbis in perfidiam re/bellantium regulorum inuectus, nequaquam eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad uindicandum id ſcelus: quo ciuilem errorem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus, quàm uiſcera ſe/cantem ſua, cum gemitu & lachrymis triginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu imprudentiam, ſeu noxam: nunc læto et erecto animo ad cædẽ Illergetum ire. non enim eos neq; natos in eadem terra, nec ulla ſecum ſocietate iunctos eſſe. eam, quæ ſola fuerat: fidem, atq; amicitiam ipſos per ſcelus rupiſſe. in exercitu ſuo ſe, præterquàm quòd omnes ciues, aut ſocios, Latiniq; nominis uideat: etiam eo moueri: quod nemo ferè ſit miles: qui non aut à patruo ſuo Cn. Scipione, qui primus Romani nominis in eã prouinciam uenerit: aut à patre conſule, aut à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipionum nomini auſpicijsq; omneis aſſuetos: quos ſecum in patriam ad meritum triumphum deducere uelit: quos conſulatum petenti, uelut ſi omnium cõmunis agatur honos: affuturos ſperet. Quod ad expeditionẽ attineat: quæ inſtet: immemorem eſſe rerum ſuarũ geſtarum: qui bellum id ducat. Magonis Hercule ſibi quàm extra orbẽ terrarum in circunfuſam Oceano inſulam cum paucis perfugerit nauibus: maiorẽ curam eſſe, quàm Illergetum. quippe illic & ducem Carthaginienſem, et quantuncũq; Punicum præſidium eſſe: hic latrones, latronũq; duces: quibus ut ad populandos finitimorum agros, tectaq; urenda, & rapienda pecora aliqua uis ſit: ita in acie, ac ſignis collatis nullam eſſe. magis uelocitate ad fugam, quàm armis fretos, pugnaturos eſſe. Itaque non quod ullum inde periculum, aut ſemen maioris belli uideat: ideo ſe, prius quàm prouincia decedat: opprimendos Illergetes duxiſſe: ſed primũ: ne impunita tam ſcelerata de

fectio eẽt:deinde:ne quis in prouincia ſimul uirtute tan/
ta & fœlicitate perdomita relictus hoſtis dici poſſet.Pro/
inde deis bene iuuantibus ſequerentur non tam ad bellũ
gerendum: (neq;.n.cum pari hoſte certamen eſſe) q̃ ad
expetendas ab hominibus ſceleſtis pœnas. Ab hac ora/
tione dimiſſos ad iter ſe comparare in diem poſterum iu
bet. profectusq; decimis caſtris peruenit ad Iberum flu
men.inde ſuperato amne, die quarto in conſpectu hoſtiũ
poſuit caſtra.Campus autem montibus circunſeptus erat.
in eam uallem Scipio cum pecora rapta pleraq; ex ipſo/
rum hoſtium agris propelli ad irritandam ferocitatem
barbarorum iuſſiſſet.uelites ſubſidie miſit. à quibus ubi
p procurſatores commiſſa pugna eſſet:Lælium cũ eqtatu
impetu ex occulto facere iubet. mons opportune promit
nens equitum inſidias texit. Nec ulla mora pugnæ facta
eſt. Hiſpani in conſpectu procul pecora,uelites in Hiſpa
nos præda occupatos incurrêre. primo miſſilibus terri/
tauere:deinde emiſſis leuibus telis, quæ irritare magis,
q̃ decernere pugnam poterant:gladios nudant:& colla
to pede res cœpta gerieſt.Anceps pedeſtre certamen erat:
niſi equites ſuperueniſſent.neq; ex aduerſo tantum illati
obuios obtriuere: ſed circunuecti etiã quidam per infima
cliui ab tergo ſe,ut pleroſq; intercluderent: obiecerũt.ma
iorq; cædes fuit:q̃ q̃tam edere leuia per excurſiones ꝑlia
ſolent. Ira magis accenſa aduerſo prælio barbaris eſt: q̃
imminuti animi.itaq; ne pulſi uiderentur:prima luce po/
ſtero die in aciem proceſſere.Non capiebat omnes copias
anguſta(ſicut ante dictum eſt) uallis.duæ fermè peditum
partes,& omnis equitatus in aciem deſcendit:quodreli
quum peditum erat:obliquo conſtitit colle. Scipio pro ſe
eſſe loci anguſtias ratus,& quod in arcto pugna Ro/

mano aptior, q̃ Hiſpano militi futura uidebatur: et quod in eum locum detracta hoſtium acies eſſet: qui non omnem multitudinem eorum caperet: nouo etiam conſilio adiecit animum: equitem nec poſſe circundare cornibus in tam anguſto ſpatio: & hoſti, quem cum pedite eduxiſſet: inutilẽ fore. itaq; imperat Lælio: ut per colles quam occultiſſimo itinere circunducat equites: ſegregetq; quantum poſſit, equeſtrem à pedeſtri pugna. ipſe omnia ſigna peditum in hoſtes uertit. quatuor cohortes in fronte ſtatuit: quia latius pandere aciem non poterat. moram pugnandi nullam fecit: ut ipſo certamine auerteret à conſpectu tranſeuntium per colles equitum. neq; ante circunductos ſenſere: q̃ tumultum equeſtris pugnæ ab tergo accæpere. Ita duo diuerſa prælia erant. duæ peditũ acies, duo equitatus per longitudinem campi, quia miſceri ex genere utroq; pliũ anguſtiæ non patiebãtur: pugnabãt. Hiſpanorũ cũ neq; pedes eqũ, neq; eques peditĩ auxilio eſſet: pedes fiducia equitis temere ꝓmiſſus campo cæderetur: eques circunuentus nec peditem à fronte, (iam enim ſtratæ pedeſtres copiæ erant) nec ab tergo equitem ſuſtineret: & ipſi cum diu in orbem ſeſe ſtantibus equis defendiſſent: ad unum omnes cæſi ſunt: nec quiſq̃ peditum, equitum ue ſuperfuit: qui in ualle pugnauerunt. Tertia pars, q̃ in colle ad ſpectaculum magis tutum, q̃ ad partem pugnæ capeſſendam ſteterat: & locum, & tempus ad fugiendum habuit. inter eos & reguli ipſi fugerunt: prius quàm tota circunueniretur acies, inter tumultum elapſi. Caſtra eodem die hiſpanorum præter reliquam prædam cum tribus fermè millibus hominum capiuntur. Romani, ſocijq; ad mille CC eo prælio ceciderunt: uulnerata amplius tria millia hominũ. minus cruenta uicto

ria fuiſſet:ſi patentiore campo, & ad fugā capeſſendam facili, foret pugnatum. Indibilis abiectis belli conſilijs, nihil tutius in afflictis rebus experta fide & clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad eum mittit. Qui aduolutus genibus fatalem rabiem temporis eius accuſat: cum uelut contagione quadam peſtiferam non Illergetes modo, & Lacetani, ſed caſtra quoq; Romana inſanierint. ſuam quidem, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem eſſe: ut aut, ſi ita uideatur: reddant ſpiritum L. Scipioni, ab eodem illo acceptum: aut ſeruati bis uni debitam uitam pro eo in perpetuum deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciam ſibi fuiſſe, nondum experta clementia eius: nunc contra, nullam in cauſa, ommem in miſericordia uictoris ſpem poſitam habere. Mos uetuſtus erat Romanis: cum quo nec fœdere, nec equis legibus iungerentur amicitia: non prius imperio in eum tanq̄ pacatum uti: q̄ omnia diuina, humanaq; dediſſet: & obſides accepti, armaq; adempta, & præſidia urbibus impoſita forent. Scipio multis inuectus in præſentem Mandonium, abſentemq; Indibilem uerbis, illos quidem merito perijſſe ipſorum maleficio, ait: uicturos ſuo, atq; populi Romani beneficio: cæterum ſe neq; arma ijs ademptum: (quippe ea pignora timentium rebellionem eſſe: ſe libere arma relinq̄re, ſolutoſq; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos, ſi defecerint: ſæuiturū: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum: utranque fortunam expertis permittere ſeſe: utrum propitios, an iratos habere Romanos mallent. Ita dimiſſus Mādonius: pecunia tantūmodo imperata: ex qua ſtipendium militi præſtari poſſet. Ipſe Martio in ulteriorem Hiſpaniam p̄miſſo, Syllano Tarraconē remiſſo, paucos mo/

ratus dies, dum imperatam pecuniã Illergetes per nu merarent: cum expeditis Martium iam appropinquan tem Oceano aſſequitur. Incohata res iam ante de Maſa niſſa alijs atq; alijs de cauſis dilata erat: quod Numida cum ipſo utiq; congredi Scipione uolebat: atq; eiuſdem dextra fidem ſancire. ea tum itineris tam longi, ac tam de uij cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cum Gadibus eſſet: cer tior aduentare eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos in inſula incluſos, penuriamq; omnium rerum et facere cæteris, & ipſos ſentire, adhac equitem marceſce re deſidia, Magonem perpulit: ut ſe traijcere in continen tem ad populandos proximos Hiſpaniæ agros patere tur. Ttranſgreſſus treis principes Numidarum præmit tit ad tempus, locumq; colloquio ſtatuendum: duos pro obſidibus retineri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quò iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in collo quium uenerunt. Cæperat iam ante Numidam ex fama re℞ geſtarum admiratio uiri: ſubſtituerat& animo ſpeciẽ quoq; corporis amplam, ac magnificã. cæte℞ maior præ ſentis ueneratio cæpit. &, præterquam quod ſuapte natu ra multa maieſtas inerat: adornabat promiſſa cæſaries, habitusq; corporis non cultus munditijs, ſed uirilis uere, ac militaris: & ætas erat in medio uirium robore, quod plenius, nitidiusq; ex morbo uelut renouatus flos iuuen tæ faciebat. Propè attonitus ipſo congreſſu Numida gra tias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tempore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionem: quam tandem oblatam deûm immortalium beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq; Romano operam nauare: ita, ut nemo unus externus magis enixe adiuuerit rem Romanam. idſe, ét ſi iampridem uellet: minus præſtare in Hiſpania, aliena

atq; ignota terra, potuiſſe: in qua autem genitus, educa-
tusq; in ſpem paterni regni eſſet: facile præſtaturum. ſi qui-
dem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Ro-
mani: ſatis ſperare perbreuis æui Carthaginem eſſe. Læ-
tus eum Scipio uidit. audiuitq;: cum caput rerum in om-
ni hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret: & ipſe iu-
uenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data, accæptaq;,
profectus retro Tarraconem eſt. Maſaniſſa permiſſu Ro-
manorum, ne ſine cauſa traieciſſe in continentem uidere-
tur: populatus proximos agros, Gades rediјt. Magoni, de
ſperatis in Hiſpania rebus, in quarum ſpem ſeditio pri-
mum militaris deinde defectio Indibilis animos eius ſu-
ſtulerant: paranti traјcere in Africam nũtiatum ab Car-
thagine eſt: iubere ſenatum: ut claſſem, quam Gadibus
haberet: in Italiã traјceret: conductaq; ibi Gallorum, ac
Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, coniungeret
ſe Annibali: neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maio-
re fortuna cœptum ſineret. Ad eam rem & à Carthagi-
ne pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quantam potuit,
à Gaditanis exegit: non ærario modo eorum, ſed etiam
templis ſpoliatis: & priuatim omnibus coactis aurum,
argentumq; in publicum conferre. Cum præteruehere-
tur Hiſpaniæ oram: haud procul Carthagine Noua ex-
poſitis in terram militibus proximos depopulatus agros,
inde ad urbem claſſem appulit. ibi cum interdiu milites
in nauibus tenuiſſet: nocte in litus expoſitos ad partem eã
muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat: ducit: nec
præſidio ſatis ualido urbem teneri ratus: & aliquos op-
pidanorum ad ſpem nouandi res aliquid moturos. Cæte-
rum nuntiј ex agris trepidi ſimul populationem agre-
ſtiumq; fugam, & hoſtium aduentum, attulerant: &

uiſa interdiu

uiſa interdiu claſſis erat: nec ſine cauſa erectam ante urbẽ ſtationem apparebat. itaq; inſtructi, armatiq; intra portã ad ſtagnum ac mare uerſam continebantur. Vbi effuſi hoſtes, mixta inter milites nauali turba, ad muros tumultu maiore, q̃ ui ſubierunt: patefacta repente porta Romani cum clamore erumpunt: turbatoſq; hoſtes, & ad primũ incurſum coniectumq; telorum auerſos uſq; ad litus cum multa cæde perſequũtur. nec, niſi naues litori appulſæ trepidos accæpiſſent: ſuperfuiſſet fugæ, ac pugnæ quiſq̃. In ipſis quoq; trepidatum nauibus eſt: dum, ne hoſtes cũ ſuis ſimul irrumperent: trahunt ſcalas: oraſq;, & anchoras, ne in moliendo mora eſſet: præcidunt. multiq; adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent: aut uitarent: fœde interierunt. Poſtero die cum claſſis inde retro ad Oceanum, unde uenerat: fugiſſet: ad octingentos homines cæſi: inter murum, lituſq; ad duo millia armatorũ inuenta. Mago cum Gadeis repetiſſet: excluſus inde ad Cimbim (haud procul à Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendoq;, quod portæ ſibi ſocio, atq; amico clauſe forent: purgantibus ijs multitudinis concurſu factum, infeſte ob direpta quædam ab conſcendẽtibus naues militibus, ad colloquiũ Suffetes eorũ, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus: cum quæſtore elicuit: laceratoſq; uerberibus cruci affigi iuſſit. inde nauibus ad Pityuſam inſulam centum millia fermè à continenti (Pœni tũ eam incolebant) traiecit. itaq; claſſis bona cum pace accæpta eſt: nec cõmeatus modo benigne prabiti: ſed in ſupplementum claſſis iuuentus, armaq; data. quorũ fiducia Pœnus in Baleares iſulas (quinquaginta inde millia abſunt) transmiſit. Duæ ſunt Baleares inſulæ. maior altera, atq; opulentior armis uiriſq;. & portum habet ubi com-

mode hybernaturum ſe (& iam extremũ autumni erat) credebat. cæterum haud ſecus, q̃ ſi Romani eam inſulã incolerent: hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis ut nunc plurimum, ita tunc ſolo eo telo utebantur. nec quiſq̃ alterius gentis unus tantum ea arte, quantũ inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta uis lapidum creberrimæ grandinis modo in appropinquantẽ iam terræ claſſem effuſa eſt: ut intrare portum non auſi, auerterẽt in altum naues. In minorem inde Balearium inſulam traiecerunt, fertilem agro, uiris armis haud æque ualidã. itaq; egreſſi nauibus ſupra portum loco munito caſtra locant: ac ſine certamine urbe agroq; potiti, duobus millibus auxiliarium inde conſcriptis, miſſiſq; Carthaginem ad hybernandum naues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis deduntur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu, auſpicioq; geſta. Ipſe L. Lentulo, & L. Manlio Accidino prouincia tradita, cũ decẽ nauibus Romam rediit. & ſenatu extra urbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſſiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet: quot oppida ex hoſtibus ui cepiſſet: quas gentes in ditionem populi Romani redegiſſet. aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor uictores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe: neminem Carthaginienſem in iis terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triũphi ſpes: q̃ petita pertinaciter: quia neminem ad eam diem triũphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſſiſſet: conſtabat. Senatu miſſo, urbem eſt ingreſſus: argentiq; præ ſe in ærariũ tulit XIIII millia pondo CCCXLII: & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis conſulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæq; omnes ingenti fauore P. Scipionem conſulem dixerunt. collega additur

ei P.Licinius Craſſus Pontifex Maximus. Cæterum comi tia maiore q̃ ulla per id bellum celebrata frequentia, prodi tum memoriæ eſt. conuenerant undiq; non ſuffragandi modo, ſed etiam ſpectandi cã P.Scipionis: concurrebantq; & domum frequentes, & in Capitolium adimmolan tem eum: cum centum bobus uotis in Hiſpania Ioui ſa crificaret. ſpondebantq; animis: ſicut C. Luctatius ſupius bellum Punicum finiſſet: ita id, quod inſtaret: P.Corneliũ finiturũ: atq; ut Hiſpania omni Pœnos expuliſſet: ſic Ita lia pulſurum eſſe. Africamq; ei, perinde ac debellatum in Italia foret: prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comi tia habita. creati duo: qui tum ædiles plebis erãt: Sp.Lucre tius, & Cn.Octauius: & ex priuatis, Cn. Seruilius Ce pio, & L.Æmilius Pappus. Quartodecimo anno Punici belli P.Cornelius Scipio, & P.Licinius Craſſus ut conſu latum inierunt: nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt: Sici lia Scipioni extra ſortem, concedente collega: quia ſacro rum cura Pontificem Maximum in Italia retinebat: Bru tij Craſſo. Tum prætoriæ prouinciæ in ſortem coniectæ. urbana Cn.Seruilio obtigit: Ariminum (ita Galliam ap pellabãt) Sp.Lucretio: Sicilia L.Æmilio: Cn.Octauio Sar dinia. Senatus in Capitolio habitus. Ibi referẽte P.Scipio ne, ſenatuſconſultum factum eſt: ut quos ludos inter ſedi tionem militarem in Hiſpania uouiſſet: ex ea pecunia, quam ipſe in ærarium detuliſſet: faceret. Tum Saguntino rum legatos in ſenatum introduxit. ex eis maximus na tu. Etſi nihil ultra malorum eſt P.C. q̃ quod paſſi ſumus: ut ad ultimum fidem uobis præſtaremus: tamen ea ue ſtra merita, imperatorumq; ueſtrorum erga nos fue runt: ut nos cladium noſtrarum non pœniteat. Bellum propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptumq; quartumdecimũ an

nium tam pertinaciter geritis: ut ſæpe ad ultimum diſcrimen & ipſi ueneritis: et populum Carthaginienſem adduxeritis. Cum in Italia tam atrox bellum, & Annibalē hoſtem haberetis: conſules cum exercitu in Hiſpaniā, uelut ad colligendas reliquias naufragij noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelij ex quo in prouinciam uenerunt: nullo tempore deſtiterunt, quæ nobis ſecunda, quæq; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent: facere. iam omnium primum oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniam ciues noſtros uenundatos, dimiſſis qui conquirerent, ex ſeruitute in libertatem reſtituerunt. cum iam propè eſſet: ut optabilem eam ex miſerrima fortunam haberemus: P. & Cn. Cornelij imperatores ueſtri luctuoſius nobis propè, q̄ uobis perierunt. tum uero ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedem antiq̄ uidebamur: ut iterum periremus: & alterum excidium patriæ uideremus: nec ad perniciem noſtram Carthaginienſi utiq; aut duce, aut exercitu opus eſſe: ab Turdetanis nos ueterrimis hoſtibus qui prioris quoq; excidij cauſa nobis fuerant: extingui poſſe: cum ex inſperato repente miſiſtis nobis hunc P. Scipionem. quem, fortunatiſſimi omnium Saguntinoꝝ uidemur: q̄a conſulem declaratum uidemus: ac uidiſſe nos ciuibus noſtris renunciaturi ſumus: ſpē, opem oēm, ſalutemq; noſtram. qui cum plurimas hoſtium ueſtroꝝ cæpiſſet in Hiſpania urbes: ubiq; ex captoꝝ numero excerptos Saguntinos in patriam remiſit. Poſtremo Turdetaniam adeo infeſtam nobis, ut illa gente incolumi, ſtare Saguntum non poſſet: ita bello afflixit: ut nonmodo nobis, (abſit uerbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam urbem cernimus eoꝝ: quoꝝ in gratiam Saguntum deleuerat Annibal. uectigal ex agro eoꝝ capimus: quod nobis non tam fructu iucun-

dius eſt,q̃ ultione. Ob hæc, quibus maiora nec ſperare, nec optare ab dijs immortalibus poteramus: gratias acturum nos decem legatos Saguntinus ſenatus, populusq; ad uos miſit: ſimul gratulatum: quod ita res per hos annos in Hiſpania, atq; in Italia geſſiſtis: ut Hiſpaniã non Ibero amne tenus, ſed quà terrarum ultimas finit Oceanus: domitã armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus uallum caſtrorum cingit: nihil reliqueritis Pœno. Ioui Optimo Maximo præſidi Capitolinæ arcis non grates tantum ob hæc agere iuſſi ſumus: ſed donum hoc etiam, ſi uos permitteretis: coronã auream in Capitolium uictoriæ ergò ferre. Id uti permittatis, quæſimus: utiq;, ſi uobis ita uideretur: quæ nobis imperatores ueſtri commoda tribuerunt: ea rata, atq; ppetua authoritate ueſtra faciatis. Senatus legatis Saguntinis reſpondit: & dirutum, & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis utrinq; ſeruatæ documentum omnibus gentibus fore. ſuos imperatores recte, & ordine, & ex uoluntate ſenatus fecíſſe: quod Saguntum reſtituerint: ciuesq; Saguntinos ſeruitio exemerint. quæq; alia eis benigne fecerint: ea ſenatum ita uoluiſſe fieri. donum permittere ut in Capitolio ponerent. Locus inde, lautiaq; legatis præberi iuſſa: & muneris ergò in ſingulos dari ne minus dena millia æris. Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ: auditæq;. Et petentibus Saguntinis, ut quatenus tuto poſſent, Italiam ſpectatum irent: duces dati: litteræq; per oppida miſſæ: ut Hiſpanos comiter acciperent. Tum de Republica, de exercitibus ſcribendis, de prouincijs relatum. Cũ Africam nouam prouinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari, homines fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria contentus, non ad gerendum modo bellum, ſed ad finiendum diceret ſe conſulem declaratum eſſe: neq; aliter

id fieri poſſe:q̃ ſi ipſe in Africam exercitum transportaret:& acturum ſe id per populum aperte ferret:ſi ſenatus aduerſaretur:idq; conſiliũ haudquaq̃ primoribus patrum cum placeret:cæteriq; per metum,aut ambitionem muſſarent:Q.Fabius Maximus rogatus ſententiã. Scio, inquit,multis ueſtrum uideri P. C. rem actam hodierno die agi: & fruſtra habiturum orationem: qui tanquam de integra re,de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro: quemadmodum certa iam prouincia Africa conſulis uiri fortis ac ſtrenui ſit: quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciam eſſe:nec populus iuſſit.deinde,ſi eſt:conſulem peccare arbitror:qui de re tranſacta ſimulando ſe referre,ſenatum ludibrio habet:non ſenatorem modo:qui de quo conſulitur: ſuo loco dicit ſententiam.Atq; ego certum habeo:diſſentiẽti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traijciendi,duarũ rerum ſubeundam opinionem eſſe.unius:inſitæ ingenio meo cunctationis.quam metum:pigritiãq; homines adoleſcentes ſane appellent:dum me non pœniteat: adhuc aliorum ſpecioſiora primo aſpectu conſilia ſemper uiſa: mea uſu meliora.alterius:obtrectationis atq; inuidiæ aduerſus creſcentem in dies gloriam fortiſſimi conſulis.A qua ſuſpitione ſi me neq; uita acta,& mores mei, neq; dictatura cum quinq; conſulatibus,tantumq; gloriæ belli domiq; partæ uindicat:ut propius faſtidium eius ſim, q̃ deſiderium:ætas ſaltem liberet.quæ enim mihi æmulatio cum eo eſſe poteſt:qui ne filio quidem meo æqualis ſit?Me dictatorem.cum uigerem adhuc uiribus:& in curſu maximarum rerum eſſem: recuſantem nemo aut in ſenatu, aut apud populum audiuit:quo minus inſectante me magiſtro equitũ,quod fando nunq̃ añ auditũ erat: imperiũ

mecum æquaretur. rebus, quàm uerbis aſſequi malui: ut q aliorum iudicio mihi comparatus erat: ſua mox confeſſione me ſibi præferret. nedũ ego perfunctus honoribus certamina mihi, atq; æmulationem cum adoleſcente florentiſſimo proponam. uidelicet ut mihi iam uiuendo, non ſolum rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit: Africa prouincia decernatur. cum ea gloria, quæ parta eſt: uiuendũ, atq; moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalem: ut à uobis, quorum uigent nunc uires: etiam uinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli æquum erit: ſi, cum in me ipſo nunquam pluris famam hominum, quàm Rempub. fecerim: ne tuam quidem gloriam bono publico præponam. quanquam, ſi aut bellum nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet: ex quo uicto nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret: & ſi id bono publico faceret: ſimul cũ bello materiam gloriæ tuæ ire ereptum uideri poſſet. cum uero Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimũ annum Italiam obſideat: pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ: ſi hoſtem eum, qui tot funerũ, tot cladium nobis cauſa fuit: tu cõſul Italia expuleris? et ſicut penès C. Luctatiũ prioris Punici ꝑpetrati belli titulus fuit: ita penès te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferẽdus: aut illud bellum huic: aut uictoria illa maior clariorq;: quàm hæc (modo contingat ut te conſule uincamus) futura eſt. Ab Drepano, atque Eryce detraxiſſe Amilcarem, quàm Italia expuliſſe Pœnos, atq; Annibalem malis? Ne tu quidem, etſi magis partam, quàm ſperatam gloriam amplecteris: Hiſpania potius, quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondum is eſt Annibal: quem non magis timuiſſe uideatur: quàm contempſiſſe: qui aliud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per

iſtos circuitus, ut cum in Africam traieceris: ſecuturum te illuc Annibalē ſperes: potius, q̃ recto hinc itinere, ubi Annibal eſt: eò bellum intendis? Egregiam iſtā palmam belli Punici peracti petis? hoc & natura prius eſt: tua cū defenderis: aliena ire oppugnatum. pax ante in Italia, q̃ bellum in Africa ſit, & nobis prius decedat timor: q̃ ultro alijs inferatur. ſi utrunq; tuo ductu, auſpicioq; fieri poteſt: Annibale hic victo, illic Carthaginem expugna. ſi alterutra uictoria nobis conſulibus relinquenda eſt: prior cum maior clariorq; tum cauſa etiam inſequentis fuerit. Nam nūc quidem præterq̃ quod & in Italia, et in Africa duos diuerſos exercitus alere ærarium non poteſt: præterq̃ quod unde claſſes tueamur: unde commeatibus ſufficiamus p̄bendis, nihil reliqui eſt: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret. Quid, ſi (quod omnes dij omen auertant: et dicere etiam reformidat animus: ſed quæ acciderunt: accidere poſſunt) & uictor Annibal ire ad urbem pergat: tū demum te conſulē ex Africa, ſicut Q. Fuluium à Capua, accerſemus? Quid quod in Africa quoq; mars communis belli erit? Domus tibi tua, pater, patruusq; intra XXX dies cum exercitibus cæſi documento ſint: ubi per aliquot annos maximis rebus terra, mariq; gerendis ampliſſimū nomen apud exteras gentes populi Romani, ueſtræq; familiæ fecerant. Dies me deficiet: ſi reges, imperatoresq; temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus ſuis, exercituumq; ſuoꝶ, enumerare uelim. Athenienſes, prudentiſſima ciuitas bello domi relicto, authore æque impigro atq; nobili iuuene magna claſſe in Siciliam trāſmiſſa, una nauali pugna florentem Remp. ſuam in perpetuum afflixerunt. Externa, & nimis antiqua repeto.

Africa eadem iſta, & M. Atilius, inſigne utriusq; fortunæ exemplum, nobis documento ſint. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto Africam conſpexeris: ludus, & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ uidebuntur. quid cum ſimile? Pacato mari præter oram Italiæ, Galliæq; uectus Emporias in urbē ſo ciorū claſſem appuliſti: expoſitos milites per tutiſſima om nia ad ſocios, & amicos populi Ro. Tarraconem duxiſti: ab Tarracone deinde iter per præſidia Romana: circa Iberum exercitus patris, patruiq; tui, poſt amiſſos impera tores ferociores calamitate ipſa facti: dux, tumultuarius quidem ille, L. Martius, & militari ſuffragio ad tempus lectus: cæterum ſi nobilitas, ac iuſti honores adornarent: claris imperatoribus qualibet arte belli par: oppugnata per ſummum ocium Carthago: nullo trium Punicorum exercituum ſocios defendente. Cætera, neq; ea eleuo: nul lo tamen modo Africo bello comparanda. ubi non portus ullus claſſi noſtræ apertus: non ager pacatus: non ciuitas ſocia: non rex amicus: non conſiſtendi uſq̄ locus: non proce dendi. quacunq; circunſpexeris: hoſtilia omnia, atq; infeſta. An Syphaci, Numidisq; credis? ſatis ſit ſemel creditū. non ſemper temeritas eſt felix. & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit: ut cum operæpretium ſit: cum mercedē ma gna fallat. Non hoſtes patrem, patruumq; tuum armis, prius q̄ Celtiberi ſocij fraude circunuenerunt. nec tibi ipſi a Magone, & Aſdrubale hoſtium ducibus quantum ab Indibili, & Mandonio in fidē acceptis periculi fuit. Nu midis tu credere potes, defectionem militum tuorū expertus? Et Syphax, et Maſaniſſa ſe, q̄ Carthaginiēſes, malūt potentes in Africa eſſe: Carthaginienſes: q̄ quenq̄ alium. nunc illos æmulatio inter ſeſe, & omnes cauſæ certaminū acuunt: quod procul externus metus eſt. oſtende Romana

arma, exercitum alienigenam: iam uelut ad cōmune reſtinguendum incendiū concurrent. Aliter ijdem illi Carthaginienſes Hiſpaniam defenderunt: aliter mœnia patriæ, templa deūm, aras, & focos defendent: cum euntes in prælium pauida proſequetur coniunx: & parui liberi occurſabunt. Quid porrò ſi ſatis confiſi Carthaginienſes conſenſu Africæ, fide ſociorum regum, mœnibus ſuis, cum tuo exercituſq; tui præſidio nudatam Italiam uiderint: ultro ipſi nouū exercitū in Italiā aut ex Africa miſerint? aut Magonē, quē à Balearibus claſſe tranſmiſſa iā pter orā Ligurum Alpinorum uectari conſtat: Annibali ſe coniungere iuſſerint? nempe in eodem terrore erimus: in quo nuper fuimus: cum Aſdrubal in Italiam tranſcēdit. quem tu, qui non ſolum Carthaginem, ſed omnem Africam exercitu tuo es clauſurus: è manibus tuis in Italiam emiſiſti. Victum à te dices. eo quidem minus uellem, & id tua, non Reip. ſolum cauſa, iter datum uicto in Italiam eſſe. Patere nos omnia, quæ proſpera tibi, & populi Romani imperio euenere: tuo conſilio aſſignare: aduerſa caſibus incertis belli, & fortunæ legare: quo melior, fortiorq; es: eo magis talem præſidem ſibi patria, atque uniuerſa Italia retinet. Non potes ne ipſe quidē diſſimulare: ubi Annibal ſit: ibi caput, atq; arcem huius belli eſſe. qppe qui præ te feras: eam tibi cauſam eſſe traijciendi in Africā: ut Annibalem eò trahas. Siue igitur hic, ſiue illic cū Annibale eſt tibi futura res: utrum ergo tandem firmior eris in Africa ſolus: an iſtic tuo, collegaq; tui exercitu coniuncto? ne Claudius quidem, & Liuius conſules tam recenti exēplo, quantum id interſit, documento ſunt? Quid, Annibalem utrum tandē extremus angulus Brutij agri fruſtra iamdiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua

Carthago, & tota ſocia Africa potentiorē armis uiriſq; faciet? Quod iſtud conſilium eſt? Ibi malle decernere: ubi tuæ dimidio minores copiæ ſint: hoſtium multo maiores: q̄ ubi duobus exercitibus aduerſus unum tot prælijs, & tam diuturna & graui militia feſſum, pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. ille conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret: in Italiam ex prouincia redijt. tu, cum Annibal in Italia ſit: relinquere Italiā paras: non quia Reipublicæ id utile, ſed quia tibi amplū & glorioſum cenſes eſſe. ſicut cum prouincia & exercitu relicto, ſine lege, ſine S.C. duabus nauibus populi Romani imperator fortunam publicam, & maieſtatem imperij, quæ tum in tuo capite periclitabantur: commiſiſti. Ego P. Cornelium P.C. Reipublicæ, nobiſq;, non ſibi ipſi priuatum creatum conſulem exiſtimo: exercitusq; ad cuſtodiam urbis, atque Italiæ ſcriptos eſſe: non quos regio more per ſuperbiam conſules quò terrarum uelint traijciant. Cum oratione ad tempus parata Fabius, tum authoritate, & inueterata prudentiæ fama magnam partem ſenatus, & ſeniores maxime mouiſſet: pluresq; conſilium ſenis, quàm animum adoleſcētia ferocem laudarent: Scipio ita locutus fertur & ipſe. Q. Fabius principio orationis P.C. commemorauit: in ſententia ſua poſſe obtrectationem ſuſpectam eſſe. cuius ego rei non tam ipſe auſim tantum uirum inſimulare: quàm ea ſuſpicio, uitio orationis, an rei, haud ſatis purgata eſt. ſic enim honores ſuos, & famam rerum geſtarum extulit uerbis ad extinguendum inuidiæ crimen: tanq̄ mihi ab infimo quoq; periculum ſit: ne mecum æmuletur: & non ab eo: qui, quia ſuper cæteros excellat: quò me quoque niti non diſ-

ſimulo: me ſibi æquari nolit. ſi ſenem ſe perfunctum: & me infra ætatem etiã filij ſui poſuit: tanq̃ nõ longius, q̃ quan-tum uitæ humanæ ſpatium eſt: cupiditas gloriæ extenda-tur: maximaq́; pars eius in memoriã, ac poſteritatem pro-mineat. Maximo cuiq; id accidere animo certum habeo: ut ſe non cum præſentibus modo, ſed cum omnis æui claris uiris comparet. Equidem haud diſſimulo: me tuas Q. Fa-bi laudes non aſſequi ſolum uelle: ſed (bona uenia tua di-xerim) ſi poſſim, etiã exuperare. Illud nec tibi in me, neu mihi in minoribus natu animi ſit: ut nolimus quenq̃ no-ſtri ſimilem euadere ciuem. id enim non eorum modo, q̃bus inuiderimus: ſed Reipublicæ: & penè omnis generis hu-mani detrimentum ſit. Commemorauit: quantum eſſem periculi aditurus: ſi in Africam traijcere uelim: ut meam quoq;, non ſolum & Reip, & exercitus uicem uideretur ſolicitus. Vnde hæc repẽte de me cura exorta? cum pater, patruusq́; meus interfecti: cum duo exercitus eorum propè occidione occiſi eſſent: cum amiſſæ Hiſpaniæ: cũ quatuor exercitus Pœnorum, quatuorq́; duces omnia metu armisq́; te-nerent: cum quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe o-ſtenderet, præter me: nemo profiteri nomen auſus eſſet: cũ mihi quatuor & uiginti annos nato detuliſſet imperium populus Romanus: quid ita tum nemo ætatem meã, uim hoſtium, difficultatem belli, patris patruiq́; recentem cla-dem commemorabat? utrum maior aliqua nunc in Afri-ca calamitas accæpta eſt: q̃ tunc in Hiſpania erat? an ma-iores nunc ſunt exercitus in Africa, duces plures, melio-resq́;: q̃ tunc in Hiſpania fuerunt? an ætas mea tunc ma-turior bello gerendo fuit: q̃ nunc eſt? an cum Carthaginiẽ-ſi hoſte in Hiſpania, q̃ in Africa bellum geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatosq́; quatuor exercitus Punicos,

poſt tot urbes ui captas, aut metu ſubactas in deditionē, poſt perdomita omnia uſq; ad Oceanum, tot regulos, tot ſæuas gentes poſt receptam totam Hiſpaniam, ita ut ueſtigium belli nullum reliquum ſit: eleuate meas res geſtas: tam Hercule: q̃ ſi uictor ex Africa redierim: ea ipſa eleuare: quæ nunc retinendi mei cauſa, ut terribilia eadem uideantur: uerbis extolluntur. Negat aditum eſſe in Africam: negat ullos patere portus: M. Atiliū captum in Africa commemorat: tanq̃ M. Atilius primo acceſſu ad Africam offenderit: neq; recordatur: illi ipſi tam infelicī imperatori patuiſſe tamen portus Africæ: & res egregias primo anno geſſiſſe: &, quantum ad Carthaginienſes duces attinet: inuictum ad ultimū permanſiſſe. Nihil igitur me iſto exemplo terrueris: ſi hoc bello, non priore, ſi nup, & non annis ante XL iſta clades accepta foret: quin ego minus in Africam Regulo capto, q̃ Scipionibus occiſis in Hiſpaniam traijcerem. nec felicius Xantippum Lacedæmonium Carthagini, q̃ me patriæ meæ ſiuerē natum eſſe: creſceretq; mihi ex eo ipſo fiducia: quod poſſit in hominis unius uirtute tantum momenti eſſe. At etiam Athenienſes audiendi ſunt, temere in Siciliam omiſſo domi bello trāſgreſſi. Cur ergo, quoniā Græcas fabulas enarrare uacat: non Agathoclem potius Syracuſanum Regem, cum diu Sicilia Punico bello ureretur: trangreſſum in hanc eandē Africam, auertiſſe eò bellū, unde uenerat refers? Sed qd, ultro metum inferre hoſti & ab ſe remoto periculo alium in diſcrimen adducere, quale ſit, ueteribus externiſq; exēplis admonere opus eſt? maius præſentius ue ullum exēplum eſſe, q̃ Annibal poteſt? Multum intereſt: alienos populere fines: an tuos uri, excīdiq; uideas. plus animi eſt inferenti periculum, q̃ propulſanti. ad hoc, maior ignota-

rum rerum eſt terror:bona,malaq́; hoſtiũ ex propinquo ingreſſus fines aſpicias. Non ſperauerat Annibal fore:ut tot in Italia populi ad ſe deficerent:quot defecerunt poſt Cannenſem cladem .q̃to minus quicquam in Africa Carthaginienſibus firmũ,ac ſtabile ſit, infidis ſocijs,grauibus ac ſuperbis dominis? Ad hæc ,nos ẽt deſerti ab ſocijs uiribus noſtris,milite Romano ſtetimus. Carthaginienſi nihil ciuilis roboris eſt:mercede paratos milites habent , Afros,Numidasq́;,leuiſſima fidei mutandæ ingenia. Hic mòdo nihil moræ ſit: unà & traieciſſe me audietis: & ardere bello Africam:et moliẽtem hinc Annibalẽ:et obſideri Carthaginem.lætiores,& frequentiores ex Africa expectate nũtios:quàm ex Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubijcit fortuna populi Romani: dij,fœderis ab hoſte uiolati teſtes: Syphax ,& Maſaniſſa Reges: quorum ego fidei ita innitar:ut bene tutus à perfidia ſim. multa , quæ nunc ex interuallo non apparent: bellum aperiet.& id eſt uiri,& ducis:non deeſſe fortunæ præbẽti ſe:& oblata caſu flectere ad conſilium. Habebo Q. Fabi parem quem das Annibalem : ſed illum potius ego traham:quàm ille me retineat . in ſua terra cogam pugnare eum:& Carthago potius præmium uictoriæ erit : quàm ſemiruta Bruttiorum caſtella. Ne quid interim,dum traijcio:dum expono exercitum in Africam: dum caſtra ad Carthaginem promoueo:Reſp. hic detrimenti capiat. Quod tu Q, Fabi ,cum uictor tota Italia uolitaret Annibal : potuiſti præſtare:hoc uide ne contumelioſum ſit concuſſo iam & penè fracto Annibale negare poſſe P.Licinium conſulem uirũ fortiſſimum præſtare:qui ne à ſacris abſit pontifex maximus:ideo in ſortem tam longinquæ prouinciæ non uenit. Si Hercule ni-

bilo matutius hoc,quo ego cenſeo,modo pficeretur bellũ: tamen ad dignitatem populi Romani,famamq́; apud reges,genteſq́; externas pertinebat: non ad defendendam modo Italiam ſed ad inferenda etiam Africæ arma, uideri nobis animum eſſe: non hoc credi,uulgariq́;: quod Annibal auſus ſit,neminem ducem Romanorum audere & priore Punico bello,tum,cum de Sicilia certaretur: toties Africam à noſtris exercitibus, & claſſibus oppugnatam:nũc aũt cum de Italia certetur: Africam pacatam eſſe. Requieſcat aliquando tandiu uexata Italia:uratur, euaſteturq́; inuicem Africa. caſtra Romana potius Carthaginis portis immineant: quàm nos iterum uallũ hoſtium ex mœnibus noſtris uideamus. Africa ſit reliqui belli ſedes:illuc terror,fugaq́;,populatio agrorum, defectio ſociorum,cætera belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt:uertantur. Quæ ad Remp. pertinent,& bellum, quod inſtat:& prouincias,de q̃bus agitur:dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad uos pertinens ſit: ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania eleuauit: ſic et ego contra gloriam eius eludere, & meam uerbis extollere uelim. neutrum faciam P. C. & ſi nulla alia re, modeſtia certe, & temperamento linguæ adoleſcens ſenem uicero. ita & uixi: & res geſſi: ut tacitus ea opinione, quam ueſtra ſponte conceptam animis haberetis: facile contentus eſſem. Minus æquis animis auditus eſt Scipio,quia uulgatum erat:ſi apud ſenatum non obtinuiſſet ut prouincia Africa ſibi decerneretur:ad populum extemplo laturum. Itaq; Q. Fuluius, qui conſul quater, & cenſor fuerat:poſtulauit à ꝯſule:ut palàm in ſenatu diceret:ꝑmitteret'ne patribus:ut de prouĩcijs decernerẽt:ſtaturuſq́; eo

eſſet:quod cenſuiſſent:an ad populum laturus:Cum Sci/
pio reſpondiſſet:ſe quod è Rep.eſſet,facturũ:tum Fuluius,
non ego,inquit,ignarus quid reſponſurus,facturus'ue eſ/
ſes,quæſiui:quippe cum præ te feras tentare magis,q̃ con
ſulere ſenatum: & ,ni prouinciã tibi, quam uolueris:ex/
templo decernamus:paratam rogationem habeas.Itaq; à
uobis tribuni ple.poſtulo,inquit:ut ſententiam mihi ideo
non dicenti,quod,ſi in meam ſententiam diſcedatur: non
ſit ratũ habiturus conſul:auxilio ſitis. Inde altercatio or/
ta:cum conſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere:
quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus ſententiam di/
ceret.Tribuni ita decreuerunt.Si conſul ſenatui de prouin
cijs permittit ſtari eo,quod ſenatus cenſuerit:placet:nec de
ea re ferri ad populum patiemur.ſi non permittit:qui de
ea re ſententiam recuſabit dicere,auxilio erimus. Conſul
diem ad colloquendum cum collega petijt. Poſtero die p/
miſſum ſenatui eſt.Prouinciæ ita decretæ.Alteri conſuli Si
cilia:& XXX roſtratæ naues:quas C.Seruilius ſuperio
re anno habuiſſet:permiſſumq́;:ut in Africã,ſi id è Rep.
eſſe cenſeret:traijceret.Alteri Brutij:& bellum cum Am
nibale cum eo exercitu:quem L.Veturius,et Q.Cæcilius
ſortirentur inter ſe: compararent'ue: uter in Brutijs dua/
bus legionibus,quas conſul reliquiſſet:rem gereret:impe/
riumq́; in annum ei prorogaretur: cui ea prouincia eue/
niſſet.Et cæteris præter conſules,prætoresq́;, q exercitibus
prouincijsq́; præfuturi erant:prorogata imperia.Q. Cæ/
lio ſorte euenit: ut cum conſule in Brutijs aduerſus Anni/
balem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna fre/
quentia,& fauore ſpectantium celebrati.Legati Delphos
ad donum ex præda Aſdrubalis portandũ miſſi M.Põ/
ponius Matho,& Q.Catulus,tulerunt coronam aureã

CC pondo,

CC pondo,& ſimulachra ſpoliorum, & X pondo argenti facti. Scipio cum ut delectum haberet, neq; impetraſſet: neq; magnopere tetendiſſet: ut uoluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impenſæ negauerat Reipub. futuram claſſem: ut quæ à ſocijs darentur ad nouas fabricandas naues acciperet. Hetruriæ primum populi pro ſuis quiſq; facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cerites frumentum ſocijs naualibus, commeatumq; omnis generis: Populonienſes ferrum: Tarquinienſes lintea ad uela: Volaterrani armamenta nauium, & frumẽtum: Arretini XXX millia ſcutoꝝ, galeas totidem, pila, gæſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummã pari cuiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiũm, & in uiaticũ decurionibus, remigibusq; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerũ. abiete ex publicis ſyluis eſt uſus. Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini, & Reatini, & Amiternini, Sabinusq; ager oĩs, milites polliciti. Marſi, Peligni, Marruciniq; multi uoluntarij nomina in claſſem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent: cohortem armatam ſexcentoꝝ hominum miſerunt. XXX nauium carinæ, XX quinqueremes, decẽ quadriremes cũ eſſent poſitæ: ipſe ita inſtitit operi: ut die quadrageſimoq̃nto: q̃ ex ſyluis detracta materia eſſet: naues inſtructæ, armataq; in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt triginta nauibus longis, uoluntarioꝝ ſeptem fermè millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares uenit. ex eis eum ſibi ſumpſit: quẽ L. Veturius conſul habuerat. Metello, ut quibus præfuiſſet

legionibus:ijs praeſſet: facilius cũ aſſuetis imperio rem geſturum ratus permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat: agri Campani regionem à foſſa Græca ad mare uerſam uendere quæſtores iuſſi indicio quoq; permiſſo, qui ager ciuis Campani fuiſſet: ut is publicus populi Romani eſſet: indici præmium conſtitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio prætori urbis negotiũ datũ: ut Cápani ciues, ubi cuiq; ex S.C. liceret habitare: ibi habitarent: animaduerteretq; in eos: qui alibi habitarent. Eadẽ æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium inſula, ubi hybernarat: iuuentute lecta in claſſem impoſita, in Italiam XXX fermè roſtratis nauibus, & multis onerarijs, duodecim millia peditum, duo fermè equitum traiecit: Genuamq́;, nullis præſidijs maritimam oram tutantibus, repentino aduentu capit: inde ad oram Ligurum Alpinorum, ſi quos ibi motus facere poſſet: claſſem appulit. Ingauni (Ligurum ea gens eſt) bellum ea tempeſtate gerebant cum Epanterijs montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido Alpino præda depoſita, & X longis nauibus in ſtationem ad præſidium relictis, cæteris Carthaginem miſſis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat: Scipionem eò traiecturum eſſe: ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat: compoſita, montanos inſtituit oppugnare. Et creſcebat in dies exercitus, ad famam nominis eius Gallis undiq; confluentibus. Ea litteris cognita Sp. Lucretij, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent læti: ſi par aliud inde bellum duce tantùm mutato oriretur: curã ingentem accenderunt patribus. Itaq; & M. Liuium proconſulem ex Hetruria uolonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn.

Seruilio prætori negotium datum: ut ſi è Republica cenſeret eſſe: duas urbanas legiones, cui imperio uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius Leuinus Arretiũ eas legiones duxit. Eiſdem diebus naues onerariæ Pœnorum ad octaginta circa Sardiniã ab C. Octauio, q̃ prouinciæ præerat: captæ. Eas Cœlius frumento miſſo ad Annibalem, commeatu'que bonuſtas Valerius prædam Hetruſcam, Ligurumq́; & montanorum captiuos Carthaginem portantes, tradit. In Brutijs nihil fermè eo anno memorabile geſtum eſt. Peſtilẽtia inceſſerãt pari clade in Romanos, Pœnosq́;: niſi quod Punicum exercitum ſupra morbum etiam fames affecit. Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq́; aram condidit: dedicauitq́; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo Punicis Græciſq́; litteris inſculpto.

DECADIS TERTIÆ LIBER

NONVS.

CIPIO POSTEAQVAM IN Siciliam uenit: uoluntarios milites ordinauit: centuriauitq́;. ex ijs trecentos iuuenes florentes ætate & uirium robore inſignes: inermes circa ſe habebat, ignorãtes: quem ad uſum neq; centuriati, neq; armati ſeruarẽtur. tum ex totius Siciliæ iuniorũ numero principes genere, & fortuna trecentos equites, qui ſecum in Africam traijcerent: legit: diemq́; ijs, qua equis armiſq́; inſtructi atq; ornati adeſſent: edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq́; multos labores, magna pericula allatura uidebatur: neq; ipſos modo, ſed parentes cognatoſq́; eorum ea cura angebat. Vbi dies, quæ edicta erat: aduenit: & arma, equoſq́; oſtenderunt: tum Scipio renuntiari ſibi dixit: quoſdam equites Siculorum tanquam grauem & durã horrere eam militiam. ſi qui ita animati eſſent: malle eos ſibi tunc fateri: quàm poſtmodum querentes, ſegnes atq; inutiles milites Reip. eſſe. expromerent quid ſentirent. cũ bona uenia ſe auditurũ. Vbi ex his unus auſus eſt dicere: ſe prorſus, ſi ſibi utrum uelit, liberum eſſet: nolle militare: tum Scipio ei. Quando igitur adoleſcens quid ſentires, nõ diſſimulaſti: uicarium tibi expediam: cui tu arma equũq́; & cætera inſtrumenta militiæ tradas: & tecum hinc extemplo domum ducas: exerceas: docendum cures, equo tradito, armiſq́;. Læto conditionem accipienti unum ex C C C, quos inermes habebat: tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitem cum gratia imperatoris cæteri ui-

derunt: ſe quiſq; excuſare: & uicariũ accipere. Ita CCC Siculis Romani equites ſubſtituti ſine publica impenſa. docendorum, atq; exercendorum curam Siculi habuerunt: quia edictum imperatoris erat ipſum militaturum: qui ita non feciſſet. Egregiam hanc alam equitum euaſiſſe ferunt: multiſq; prælijs Rempublicam adiuuiſſe. Legiones inde cum inſpiceret: plurimorum ſtipendiorum ex ijs milites delegit: maxime qui ſub duce Marcello militauerant. quos cum optima diſciplina inſtitutos credebat: tum etiam ab longa Syracuſarum obſidione peritiſſimos eſſe urbium oppugandarum. nihil enim paruũ, ſed Carthaginis iam excidia agitabat animo. Inde exercitum ꝑ oppida diſpertit: frumentum Siculorum ciuitatibus imperat: ex Italia aduecto parcit: ueteres naues reficit: & cum ijs C. Lælium in Africam prædatum mittit: nouas Panormi ſubducit: quia ex uiridi materia raptim factæ erant: ut in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellum, Syracuſas nondũ ex magnis belli motibus ſatis trãquillas uenit. Græci res à quibusdam Italici generis eadẽ ui, qua per bellum cæperant: retinentibus conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omnium primum ratus, tueri publicam fidem, partim edicto, partim iudicijs etiam in pertinaces ad obtinendam iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantum ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit: eoq; enixius ad bellum adiuuerunt. Eadem æſtate in Hiſpania coortum ingens bellum: conciente Illergetes Indibili nulla alia de cauſa: quàm per admirationem Scipionis contemptu imperatorum alioꝝ orto. Eum ſupereſſe unum ducem Romanis cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniam cæſis Scipionibus alium, quem mitterent, habuiſſe: & po-

ſtraquam in Italia grauius bellum urgeret: aduerſus Annibalem eum accerſitum. præterquam quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani habebant: exercitum quoq; inde ueterem deductum. trepida omnia, & incon/ditam inde turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginienſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis: ſed interdum utriſq; ſimul. pulſis ab Romanis Carthaginienſes. ab Hiſpanis, ſi conſentirent: pelli Romanos poſſe: ut ab omni imperio externo ſoluta in perpetuum Hiſpania in patrios rediret mores, ritusq;. Hæc, taliaq; dicendo non populares modo, ſed Auſetanos quoque uicinam gentem concitat: & alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor fermè equitum in Sedetanum agrũ, quò edictum erat: conuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret primo negligendo bellum: iunctis & ipſi exercitibus per agrũ Auſetanum hoſtico tanquam pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtium peruenere. trium millium ſpatio procul à caſtris eorum poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquam eſt tentatum: ut diſcederetur ab armis. deinde cum in pabulatores Romanos impetus repente ab equitibus Hiſpanis factus eẽt: ſummiſſo ab ſtatione Romana equitatu, equeſtre prælium fuit, haud ſanè memorando in partem ullam euentu. Sole oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris Romanis aciem oſtendêre. Medij Auſetani erant: cornu dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi: inter cornua, & mediam aciem interualla patentia ſatis late fecerunt: quà equitatum, ubi tempus

eſſet: emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cum inſtruxiſſent: id modo hoſtium imitati ſunt: ut inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent uias. Cæterum Lentulus ei parti uſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentem interuallis hoſtium aciem equites emiſiſſet: Sex. Cornelio tribuno militum imperat: equites per patentes in hoſtium aciem uias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantum moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata prona erat: tertiamdecimam legionem ex ſubſidijs in primam aciẽ firmamentum ducit. poſteaquam æquata ibi pugna eſt: ad L. Manlium inter prima ſigna hortantem, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem uenit: indicatq; tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Cornelium procella equeſtri hoſtis circunfuſurum. Vix hæc dicta dederat: cum Romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbauerunt: ſimul eqtibus Hiſpanorũ uiam immitendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores ut turbatos hoſtiũ ordines, & trepidationem, pauoremq;, et fluctuãtia uiderũt ſigna: hortantur, orãt milites: ut perculſos inuadant: neu reſtitui aciem patiantur. Non ſuſtinuiſſent tam infeſtũ impetũ barbari: ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditũ ſe obieciſſet. Ibi aliqdiu atrox pugna ſtetit. tandẽ poſtq̃ ij, q circa Regẽ ſeminecẽ reſtantẽ, deinde pilo terræ affixũ pugnabant: obruti telis occubuerunt: tum fuga paſſim cœpta: pluresq; cæſi: qa equos conſcẽdẽdi ab equitibus ſpatiũ non fuerat: & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt: q̃ caſtris quoq; exuerunt hoſtem. Tredecim mil

lia Hiſpanorum cæſa eo die: DCCC fermè capti Romanorum, ſociorumq́; paulo amplius CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant: ſparſi primo per agros, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in concilium, conqueſtiq́; ibi clades ſuas, increpitis authoribus belli legatos mittendos ad arma tradēda, deditionēq́; faciendam cenſuerunt. Quibus culpam in authores belli Indibilem, cæterosq́; principes, quorum pleriq; in acie ceciderant: conferentibus, tradentibusq́; arma, & dedētibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita accipi eos: ſi Mandonium, cæterosq́; belli concitatores tradidiſſent uiuos. ſi minus: exercitus ſe in agrum Illergetum, Auſetanorumq́;, & deinceps aliorum populorum ducturos. Hæc dicta legatis: renuntiataq́; in concilium. Ibi Mandonius, cæteriq́; principes comprehenſi, traditi ad ſupplicium. Hiſpaniæ populis pax reddita: ſtipendium eius anni duplex, & frumentum ſex menſium imperatum: ſagaq́;, & togæ exercitui & obſides ab triginta fermè populis accæpti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies concito, & compreſſo, in Africā omnis terror uerſus. C. Lælius nocte ad Hipponem Regium cum acceſſiſſet: luce prima ad populandum agrū ſub ſignis milites, ſociosq́; nauales duxit omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata: nuntijq́; trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuere: claſſem Romanam, Scipionemq́; imperatorem (& fama iam fuerat in Siciliam trangreſſum) aduenıſſe. Nec quot naues uidiſſent: nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari omnia in maius metu augente accipiebant. itaq; primo terror pauorq́;, dein mœſtitia animos inceſſit: tantum for

tunam mutaſſe: ut qui modo ipſi exercitum ante mœnia Romana habuiſſent uictores: ſtratisq; tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut ui, aut uoluntate in deditionem accæpiſſent: ij uerſo marte Africæ populationes, & obſidionem Carthaginis uiſuri forent: nequaquam pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorem ſemper, frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentē, cæterũ ſuā plebem imbellē in urbe, ibellē in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram ſpei mobili, atq; infida. iam Reges Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatum: & Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimum hoſtem. nihil uſquā ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonem ex Gallia mouere tumultus quiuiſſe: nec coniungere ſeſe Annibali. & Annibalē ipſum iam & fama ſeneſcere, & uiribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuntio animos rurſus terror inſtans reuocauit ad conſultandum: quonam modo obuiam præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in urbe agrisq; haberi placet: mittere ad conducenda Afrorũ auxilia: munire urbem, frumentum conuehere: tela, arma parare: inſtruere naues: & mittere ad Hipponem aduerſus Romanam claſſem. Iam hæc agentibus nuntius tādem uenit: Lælium, non Scipionem, copiasq;, quantæ ad incurſiones agrorum ſatis ſint: tranſuectas: ſummam belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum: mittiq; ad Syphacem legationes, aliosq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippū quoq; miſſi: qui ducenta argenti talēta pollicerētur: ut in Siciliam, aut in Italiā traijceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiam: ut omni terrore Scipionem retinerent. Ad Magonem etiam non

legati modo: ſed XXV naues longæ: ſex millia peditum: octingenti equites, & ſeptem elephanti: ad hæc magna pecunia ad conducenda auxilia: quibus fretus propius urbem Romam exercitum admoueret: coniungeretq; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant: agitabantq;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi, ac nudo præſidijs agentem, Maſaniſſa fama Romanæ claſſis excitus cum equitibus paucis uenit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus: quod non iam exercitum in Africam traieciſſet, perculſis Carthaginienſibus: Syphace impedito finitimis bellis: quem certum haberet, ſi ſpatium ad ſua, ut uelit, componenda detur: nihil ſyncera fide cum Romanis acturum. Hortaretur: ac ſtimularet Scipionem ne ceſſaret. ſe, quanquam regno pulſus eſſet: cum haud contemnendis copijs affuturum peditum, equitumq;. nec ipſi Lælio morandum in Africa eſſe. claſſem credere profectam à Carthagine: cum qua abſente Scipione non ſatis tutum eſſet contrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues p̄da honuſtas ab Hippone ſoluit: reuectusq; in Siciliam Maſaniſſæ mãdata Scipioni expoſuit. Eiſdem ferme diebus naues, quæ ab Carthagine ad Magonem miſſæ erant: inter Albingaunos, Liguresq; Alpinos Genuam acceſſerunt. In ijs locis tum forte Mago tenebat claſſem, qui legatorum auditis uerbis, iubentium exercitus quammaximos comparare, extemplo Gallorum, & Ligurum (nanq; utriusq; gentis ingens ibi multitudo erat) concilium habuit. Et miſſum ſe ad eos uindicandos in libertatem, ait: ut & ipſi cernant mitti ſibi ab domo præſidia. ſed quantis uiribus, quantoq; exercitu id bellum geratur: in eorum poteſtate eſſe. duos exercitus Romanos, unum in Gallia, alterum

in Hetruria eſſe.ſatis ſcire: Sp. Lucretium ſe cum M. Liuio iunctum. multa millia ipſis etiam armanda eſſe: ut duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis reſiſtatur. Galli ſummam ad id ſuam uoluntatem eſſe dicere. ſed cum una caſtra Romana intra fines, altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant: ſi palàm fiat auxilijs adiutum ab ſeſe Pœnum: extēplo infeſtos utrinq; exercitus in agrum ſuum incurſuros. ea ab Gallis deſyderaret: quibus occulte adiuuari poſſet. Liguribus, quod procul agro urbibusq; eorum caſtra Romana ſint libera conſilia eſſe. illos armare iuuētutem, & capeſſere pro parte bellum, æquum eſſe. Ligures haud abnuere. tempus modo duorum menſium petere ad delectus habendos. Interim Mago milites, Gallis dimiſſis, clàm per agros eorum mercede conducere. commeatus quoq; omnis generis occulte ad eum à Gallicis populis mittebātur. M. Liuius exercitū uolonum ex Hetruria in Galliam traducit: iunctusq; Lucretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius urbē moueat: obuiā ire parat: ſi Pœnus ſub angulo Alpiū quietus ſe contineat: & ipſe in eadem regione circa Ariminum Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C. Lælij, & Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus, & militibus prædam ex hoſtium terra cernentibus tota claſſe efferri, accenſis ad traijciendum quamprimum, iter uenit maiori minor cogitatio, Locros urbem recipiēdi: quæ ſub defectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit: quod latrocinijs magis, quàm iuſto bello in Brutijs gerebantur res: principio ab Numidis facto: & Brutijs non ſocietate magis Punica, quàm ſuopte ingenio congruentibus in eum morem. Poſtremo Romani quoq; milites iam contagio-

ne quadá rapto gaudentes, quantum per duces licebat: excurſiones in hoſtium agros facere. Ab ijs egreſſi qdam urbe Locrenſes circũuenti, Rhegyumq́; abſtracti fuerát. in eo captiuorum numero fabri quidam fuere, aſſueti for te apud Pœnos mercede opus in arce Locrorum facere. ij cogniti ab Locrenſium principibus: qui pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat: Rhegyũ ſe cõ tulerant. Cum cætera percunctantibus (ut mos eſt ys: q diu abſunt:) quæ domi agerentur, expoſuiſſent: ſpem fece runt: ſi redempti, ac remiſſi forẽt: arcem ſe ijs tradituros. ibi ſe habitare: fidemq́; ſibi rerum omnium inter Cartha ginenſes eſſe. Itaq; ut qui ſimul deſyderio patriæ angerẽ tur: ſimul cupiditate inimicos ulciſcendi arderent: redẽp tis extemplo ijs, remiſsiſq́;, cum ordinem agendæ rei cõ poſuiſſent: ſigna quoq; quæ procul edita obſeruarent: ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti, apud quem pars exu lum erat: referentes ſibi promiſſa captiuorum, cum ſpẽ ab effectu haud abhorrentem conſuli feciſſent: tribuni mi litum cum ijs M. Sergius, & P. Matienus miſſi: iuſſiq́; ab Rhegyo tria millia militum Locros duceret. & Q. Pleminio proprætori ſcriptũ: ut rei agendæ adeſſet. Profe cti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinẽ arcis fabrica tas portantes, media fermè nocte ex eo loco, unde conue nerat: ſignum dedẽre proditoribus arcis. qui parati, int tẽtiq́;, & ipſi ſcalas ad idipſum factas cũ demiſiſſent: plu ribusq́; ſimul locis ſcãdentes accæpiſſent: prius q̃ clamor oriretur: in uigiles Pœnorum, ut in nullo tali metu ſopi tos impetus eſt factus. quorum gemitus primo morientiũ exauditus: dein ſubita conſternatio ex ſomno, & tumul tus. cum cauſa ignoraretur: poſtremo certiores, alijs ex citantibus alios, iam pro ſe quiſq; ad arma uocabat. hoſtis

in arce eſſe,& cædi uigiles. oppreſſiq; forent Romani, *nequaquam numero pares:ni clamor ab ijs,qui extra ar cem erant:ſublatus incertum,unde accidiſſet omnia ua/ na augente nocturno tumultu, fecíſſet. itaq; uelut plena iam hoſtium arce territi Pœni,omiſſo certamine in alte/ ram arcem (duæ ſunt haud multum inter ſe diſtan / tes) confugiunt.* Oppidani *urbem habebant, uictoribus præmium in medio poſitam.* Ex *arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabatur.* Q. Pleminius Romano, Amilcar *punico præſidio præerat:& accerſentes ex pro pinquis locis ſubſidia, copias augebant.* Ipſe *poſtremo ueniebat* Annibal. Nec *ſuſtinuiſſent* Romani:*niſi* Lo/ *crenſiũ multitudo exarcerbata ſuperbia atq; auaritia* Pœ *norum ad* Romanos *inclinaſſet.* Scipioni *ut nuntiatum eſt:in maiore diſcrimine* Locris *rem uerti:ipſumq́;* Anni/ *balẽ aduentare:ne præſidium etiam periclitaretur haud facili inde recaptu:&ipſe à* Meſſana, L. Scipione *fratre in præſidio ibi relicto,cum primum æſtu fretum inclina tum eſt:naues mari ſecundo miſit.* Et Annibal *à* Buthro/ *to amni (haud procul is ab urbe* Locris *abeſt) nuntio præmiſſo,ut ſui luce prima ſumma ui prælium cum* Ro/ *manis,ac* Locrenſibus *conſererent:dum ipſe auerſis om/ nibus in eum tumultum ab tergo urbem incautam ag/ grederetur:ubi luce cœptam iuenit pugnam:ipſe nec in arcem ſe includere,turba locum arctum impediturus,uo luit:neq; ſcalas,quibus ſcanderet muros:attulerat. ſarci nis in aceruum coniectis,cum haud procul muris ad ter rorem hoſtium aciem oſtendiſſet: cum equitibus numi/ dis circum equitabat urbem. dum ſcalæ, quæq́; alia ad oppugnandum opus erant:parantur:ad uiſendum qua maxime parte aggrederetur,progreſſus ad murum.ſcor*

eſſet: quod cenſuiſſent: an ad populum laturus: Cum Scipio reſpondiſſet: ſe quod è Rep. eſſet, facturū: tum Fulnius, non ego, inquit, ignarus quid reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras tentare magis, q̃ conſulere ſenatum: & , ni prouinciã tibi, quam uolueris: extemplo decernamus: paratam rogationem habeas. Itaq; à uobis tribuni ple. poſtulo, inquit: ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quod, ſi in meam ſententiam diſcedatur: non ſit ratũ habiturus conſul: auxilio ſitis. Inde altercatio orta: cum conſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere: quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt. Si conſul ſenatui de prouincijs permittit ſtari eo, quod ſenatus cenſuerit: placet: nec de ea re ferri ad populum patiemur. ſi non permittit: qui de ea re ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega petijt. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Alteri conſuli Siciliã: & XXX roſtratæ naues: quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet: permiſſumq́;: ut in Africã, ſi id è Rep. eſſe cenſeret: traijceret. Alteri Brutij: & bellum cum Annibale cum eo exercitu: quem L. Veturius, et Q. Cæcilius ſortirentur inter ſe: compararent'ue: uter in Brutijs duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet: rem gereret: imperiumq́; in annum ei prorogaretur: cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris præter conſules, prætoresq́;, q exercitibus prouincijsq́; præfuturi erant: prorogata imperia. Q. Cælio ſorte euenit: ut cum conſule in Brutijs aduerſus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia, & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex præda Aſdrubalis portandũ miſſi M. Põponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronam aureã

CC pondo,

CC pondo,& ſimulachra ſpoliorum, & X pondo argenti facti. Scipio cum ut delectum haberet, neq; impetraſſet: neq; magnopere tetendiſſet: ut uoluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impenſæ negauerat Reipub. futuram claſſem: ut quæ à ſocijs darentur ad nouas fabricandas naues acciperet. Hetruriæ primum populi pro ſuis quiſq; facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cerites frumentum ſocijs naualibus, commeatumq; omnis generis: Populonienſes ferrum: Tarquinienſes lintea ad uela: Volaterrani armamenta nauium, & frumẽtum: Arretini XXX millia ſcutorũ, galeas totidem, pila, gæſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummã pari cuiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiũm, & in uiaticũ decurionibus, remigibuſq; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerũ. abiete ex publicis ſyluis eſt uſus. Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini, & Reatini, & Amiterni, ni, Sabinuſq; ager oĩs, milites polliciti. Marſi, Peligni, Marruciniq; multi uoluntarij nomina in claſſem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent: cohortem armatam ſexcentorũ hominum miſerunt. XXX nauium carinæ, XX quinqueremes, decẽ quadriremes cũ eſſent poſitæ: ipſe ita inſtitit operi: ut die quadrageſimoqn to: q̃ ex ſyluis detracta materia eſſet: naues inſtructæ, armatæq; in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt triginta nauibus longis, uoluntariorũ ſeptem fermè mil libus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares uenit. ex eis eum ſibi ſumpſit: quẽ L. Veturius conſul habuerat. Metello, ut quibus præfuiſſet

legionibus:iis præeſſet: facilius cũ aſſuetis imperio rem geſturum ratus permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat: agri Campani regionem à foſſa Græca ad mare uerſam uendere quæſtores iuſſi indicio quoq; permiſſo, qui ager ciuis Campani fuiſſet: ut is publicus populi Romani eſſet: indici præmium conſtitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio prætori urbis negotiũ datũ: ut Cãpani ciues, ubi cuiq; ex S.C. liceret habitare: ibi habitarent: animaduerteretq; in eos: qui alibi habitarent. Eadẽ æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium inſula, ubi hybernarat: iuuentute lecta in claſſem impoſita, in Italiam XXX fermè roſtratis nauibus, & multis onerariis, duodecim millia peditum, duo fermè equitum traiecit: Genuamq; nullis præſidiis maritimam oram tutantibus, repentino aduentu capit: inde ad oram Ligurum Alpinorum, ſi quos ibi motus facere poſſet: claſſem appulit. Ingauni (Ligurum ea gens eſt) bellum ea tempeſtate gerebant cum Epanteriis montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido Alpino præda depoſita, & X longis nauibus in ſtationem ad præſidium relictis, cæteris Carthaginem miſſis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat: Scipionem eò traiecturum eſſe: ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat: compoſita, montanos inſtituit oppugnare. Et creſcebat in dies exercitus, ad famam nominis eius Gallis undiq; confluentibus. Ea litteris cognita Sp. Lucretii, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent lætati: ſi par aliud inde bellum duce tantùm mutato oriretur: curã ingentem accenderunt patribus. Itaq; & M. Liuium proconſulem ex Hetruria uolonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn.

Seruilio prætori negotium datum: ut ſi è Republica cenſeret eſſe: duas urbanas legiones, cui imperio uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius Leuinus Arretiũ eas legiones duxit. Eiſdem diebus naues onerariæ Pœnorum ad octaginta circa Sardiniã ab C. Octauio, q̃ prouinciæ præerat: captæ. Eas Cœlius frumento miſſo ad Annibalem, commeatu que bonuſtas Valerius prædam Hetruſcam, Ligurumq́; & montanorum captiuos Carthaginem portantes, tradit. In Brutijs nihil fermè eo anno memorabile geſtum eſt. Peſtilẽtia inceſſerát pari clade in Romanos, Pœnosq́;: niſi quod Punicum exercitum ſupra morbum etiam fames affecit. Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq́; áram condidit: dedicauitq́; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo Punicis Græcisq́; litteris inſculpto.

DECADIS TERTIÆ LIBER
NONVS.

S CIPIO POSTEAQVAM IN Siciliam uenit: uoluntarios milites ordinauit: centuriauitq́; .ex ijs trecentos iuuenes florentes ætate & uirium robore inſignes: inermes circa ſe habebat, ignorãtes: quem ad uſum neq; centuriati, neq; armati ſeruarẽtur. tum ex totius Siciliæ iuniorũ numero principes genere, & fortuna trecentos equites, qui ſecum in Africam traijcerent: legit: diemq́; ijs, qua equis armiſq́; inſtructi atq; ornati adeſſent: edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq́; multos labores, magna pericula allatura uidebatur: neq; ipſos modo, ſed parentes cognatosq́; eorum ea cura angebat. Vbi dies, quæ edicta erat: aduenit: & arma, equosq́; oſtenderunt: tum Scipio renuntiari ſibi dixit: quoſdam equites Siculorum tanquam grauem & durã horrere eam militiam. ſiqui ita animati esſent: malle eos ſibi tunc fateri: quàm poſtmodum querentes, ſegnes atq; inutiles milites Reip. eſſe. expromerent quid ſentirent. cũ bona uenia ſe auditurũ. Vbi ex his unus auſus eſt dicere: ſe prorſus, ſi ſibi utrum uelit, liberum esſet: nolle militare: tum Scipio ei. Quando igitur adoleſcens quid ſentires, nõ diſſimulaſti: uicarium tibi expediam: cui tu arma equũq; & cætera inſtrumenta militiæ tradas: & tecum hinc extemplo domum ducas: exerceas: docendum cures, equo tradito, armiſq́; . Læto conditionem accipienti unum ex CCC, quos inermes habebat: tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitem cum gratia imperatoris cæteri ui-

derunt:ſe quiſq; excuſare:& uicariũ accipere. Ita CCC Siculis Romani equites ſubſtituti ſine publica impenſa. docendorum, atq; exercendorum curam Siculi habuerunt: quia edictum imperatoris erat ipſum militaturum: qui ita non feciſſet. Egregiam hanc alam equitum euaſiſſe ferunt: multiſq; prælijs Rempublicam adiuuiſſe. Legiones inde cum inſpiceret: plurimorum ſtipendiorum ex ijs milites delegit: maxime qui ſub duce Marcello militauerant. quos cum optima diſciplina inſtitutos credebat: tum etiam ab longa Syracuſarum obſidione peritiſſimos eſſe urbium oppugandarum. nihil enim paruũ, ſed Carthaginis iam excidia agitabat animo. Inde exercitum ꝑ oppida diſpertit: frumentum Siculorum ciuitatibus imperat: ex Italia aduecto parcit: ueteres naues reficit: & cum ijs C. Lælium in Africam prædatum mittit: nouas Panormi ſubducit: quia ex uiridi materia raptim facta erant: ut in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellum, Syracuſas nondũ ex magnis belli motibus ſatis trãquillas uenit. Græci res à quibusdam Italici generis eadẽ ui, qua per bellum ceperant: retinentibus conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omnium primum ratus, tueri publicam fidem, partim edicto, partim iudicijs etiam in pertinaces ad obtinendam iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantum ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit: eoq; enixius ad bellum adiuuerunt. Eadem æſtate in Hiſpania coortum ingens bellum: conciente Illergetes Indibili nulla alia de cauſa: quàm per admirationem Scipionis contemptu imperatorum aliorũ orto. Eum ſupereſſe unum ducem Romanis cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniam cæſis Scipionibus alium, quem mitterent, habuiſſe: & po

ſteaquam in Italia grauius bellum urgeret: aduerſus Annibalem eum accerſitum. præterquam quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani habebant: exercitum quoq; inde ueterem deductum. trepida omnia, & inconditam inde turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginienſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis: ſed interdum utriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginenſes. ab Hiſpanis, ſi conſentirent: pelli Romanos poſſe: ut ab omni imperio externo ſoluta in perpetuum Hiſpania in patrios rediret mores, ritusq;. Hæc, taliaq; dicendo non populares modo, ſed Auſetanos quoque uicinam gentem concitat: & alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor fermè equitum in Sedetanum agrũ, quò edictum erat: conuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret primo negligendo bellum: iunctis & ipſi exercitibus per agrũ Auſetanum hoſtico tanquam pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtium peruenere. trium millium ſpatio procul à caſtris eorum poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquam eſt tentatum: ut diſcederetur ab armis. deinde cum in pabulatores Romanos impetus repente ab equitibus Hiſpanis factus eẽt: ſummiſſo ab ſtatione Romana equitatu, equeſtre prælium fuit, haud ſanè memorando in partem ullam euentu. Sole oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris Romanis aciem oſtendêre. Medij Auſetani erant: cornu dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi: inter cornua, & mediam aciem interualla patentia ſatis late fecerunt: quà equitatum, ubi tempus

eſſet: emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cum inſtruxiſſent: id modo hoſtium imitati ſunt: ut inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent uias. Cæterum Lentulus ei parti uſum equitis fore ratus, quæ prior in debiſcentem interuallis hoſtium aciem equites emiſiſſet: Sex. Cornelio tribuno militum imperat: equites per patentes in hoſtium aciem uias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantum moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata prona erat: tertiamdecimam legionem ex ſubſidijs in primam aciē firmamentum ducit. poſteaquam æquata ibi pugna eſt: ad L. Manlium inter prima ſigna hortantem, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem, uenit: indicatq́; tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Cornelium procella equeſtri hoſtis ſit circunfuſurum. Vix hæc dicta dederat: cum Romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbauerunt: ſimul eqtibus Hiſpanorum uiam immitendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores ut turbatos hoſtiū ordines, & trepidationem, pauoremq́;, et fluctuātia uiderūt ſigna: hortantur; orāt milites: ut perculſos inuadant: neu reſtitui aciem patiantur. Non ſuſtinuiſſent tam infeſtū impetū barbari: ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditū ſe obiecíſſet. Ibi aliq̄diu atrox pugna ſtetit. tandē poſtq̄ ij, q circa Regē ſeminecē reſtantē, deinde pilo terræ affixū pugnabant: obruti telis occubuerunt: tum fuga paſſim cœpta: pluresq́; cæſi: qa equos conſcēdēdi ab equitibus ſpatiū non fuerat: & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt: q̄ caſtris quoq; exuerunt hoſtem. Tredecim mil

lia Hiſpanorum caſa eo die: DCCC *fermè capti Ro/manorum, ſociorumq́; paulo amplius* CC, *maxime in læuo cornu ceciderunt.* Pulſi *caſtris* Hiſpani, *aut qui ex prælio effugerant: ſparſi primo per agros, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt.* Tum à Mandonio *euocati in concilium, conqueſtiq́; ibi clades ſuas, increpitis authori/bus belli legatos mittendos ad arma tradēda, deditionēq́; faciendam cenſuerunt.* Quibus *culpam in authores belli* Indibilem, *cæteroſq́; principes, quorum pleriq; in acie ce cidiſſent: conferentibus, tradentibuſq́; arma, & dedētibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita accipi eos: ſi* Mando/nium, *cæteroſq́; belli concitatores tradidiſſent uiuos. ſi mi/nus: exercitus ſe in agrum* Illergetum, Auſetanorumq́;, *& deinceps aliorum populorum ducturos.* Hæc *dicta legatis: renuntiataq́; in concilium.* Ibi Mandonius, *cæte/riq́; principes comprehenſi, traditi ad ſupplicium.* Hi/*ſpaniæ populis pax reddita: ſtipendium eius anni du/plex, & frumentum ſex menſium imperatum: ſagaq́;, & togæ exercitui & obſides ab triginta fermè populis accepti.* Ita Hiſpaniæ *rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies concito, & compreſſo, in* Africā *omnis terror uerſus.* C. Lælius *nocte ad* Hipponem Re/*gium cum acceſſiſſet: luce prima ad populandum agrū ſub ſignis milites, ſocioſq́; nauales duxit omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata: nuntijq́; trepidi* Carthaginem *terrore ingenti compleuere: claſſem* Romanam, Scipionemq́; *imperatorem (& fama iam fue rat in* Siciliam *trangreſſum) aduenіſſe.* Nec *quot naues uidiſſent: nec quanta manus agros popularetur, ſatis gna ri omnia in maius metu augente accipiebant. itaq; primo terror pauorq́;, dein mœſtitia animos inceſſit: tantum for*

tunam mutaſſe: ut qui modo ipſi exercitum ante mœnia Romana habuiſſent uictores: ſtratiſq; tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut ui, aut uoluntate in deditionem accepiſſent: ij uerſo marte Africæ populationes, & obſidionem Carthaginis uiſuri forent: nequaquam pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorem ſemper, frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentē, cæteræ ſuā plebem imbellē in urbe, ibellē in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram ſpei mobili, atq; infida. iam Reges Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatum: & Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimum hoſtem. nihil usquā ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonem ex Gallia mouere tumultus quiuiſſe: nec coniungere ſeſe Annibali. & Annibalē ipſum iam & fama ſeneſcere, & uiribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuntio animos rurſus terror inſtans reuocauit ad conſultandum: quonam modo obuiam præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in urbe agriſq; haberi placet: mittere ad conducenda Afrorū auxilia: munire urbem, frumentum conuehere: tela, arma parare: inſtruere naues: & mittere ad Hipponum aduerſus Romanam claſſem. Iam hæc agentibus nuntius tādem uenit: Lælium, non Scipionem, copiaſq;, quantæ ad incurſiones agrorum ſatis ſint: tranſuectas: ſummam belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum: mittiq; ad Syphacem legationes, aliosq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippū quoq; miſſi: qui ducenta argenti talēta pollicerētur: ut in Siciliam, aut in Italiā traijceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiam: ut omni terrore Scipionem retinerent. Ad Magonem etiam non

legati modo: ſed XXV naues longæ: ſex millia peditum: octingenti equites, & ſeptem elephanti: ad hæc magna pecunia ad conducenda auxilia: quibus fretus propius urbem Romam exercitum admoueret: coniungeretq́; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant: agitabantq́;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi, ac nudo præſidijs agentem, Maſaniſſa fama Romanæ claſſis excitus cum equitibus paucis uenit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus: quod non iam exercitum in Africam traieciſſet, perculſis Carthaginienſibus: Syphace impedito finitimis bellis: quem certum haberet, ſi ſpatium ad ſua, ut uelit, componenda detur: nihil ſyncera fide cum Romanis acturum. Hortaretur: ac ſtimularet Scipionem ne ceſſaret. ſe, quanquam regno pulſus eſſet: cum haud contemnendis copijs affuturum peditum, equitumq́;. nec ipſi Lælio morandum in Africa eſſe. claſſem credere profectam à Carthagine: cum qua abſente Scipione non ſatis tutum eſſet contrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues p̄da honuſtas ab Hippone ſoluit: reuectusq́; in Siciliam Maſaniſſæ mādata Scipioni expoſuit. Eiſdem fermè diebus naues, quæ ab Carthagine ad Magonem miſſæ erant: inter Albingaunos, Liguresq́; Alpinos Genuam acceſſerunt. In ijs locis tum forte Mago tenebat claſſem, qui legatorum auditis uerbis, iubentium exercitus quammaximos comparare, extemplo Gallorum, & Ligurum (nanq; utriusq; gentis ingens ibi multitudo erat) concilium habuit. Et miſſum ſe ad eos uindicandos in libertatem, ait: ut & ipſi cernant mitti ſibi ab domo præſidia. ſed quantis uiribus, quantoq́; exercitu id bellum geratur: in eorum poteſtate eſſe. duos exercitus Romanos, unum in Gallia, alterum

in Hetruria eſſe.ſatis ſcire:Sp.Lucretium ſe cum M.Li/
uio iuncturum.multa millia ipſis etiam armanda eſſe:ut
duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis reſiſtatur.
Gallí ſummam ad id ſuam uoluntatem eſſe dicere. ſed
cum una caſtra Romana intra fines, altera in finitima
terra Hetruria propè in conſpectu habeant:ſi palàm fiat
auxilijs adiutum ab ſeſe Pœnum:extēplo infeſtos utrinq;
exercitus in agrum ſuum incurſuros.ea ab Gallis deſyde
raret:quibus occulte adiuuari poſſet.Liguribus,quod pro
cul agro urbibusq; eorum caſtra Romana ſint libera con
ſilia eſſe.illos armare iuuētutem,& capeſſere pro parte bel
lum,æquum eſſe.Ligures haud abnuere. tempus modo
duorum menſium petere ad delectus habendos. Interim
Mago milites,Gallis dimiſſis,clàm per agros eorum mer
cede conducere. commeatus quoq; omnis generis occulte
ad eum à Gallicis populis mittebātur.M. Liuius exercitū
uolonum ex Hetruria in Gelliam traducit:iunctusq; Lu
cretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius urbē moueat: ob
uiā ire parat:ſi Pœnus ſub angulo Alpiū quietus ſe conti
neat: & ipſe in eadem regione circa Ariminum Italiæ
præſidio futurus.Poſt reditum ex Africa C.Lælij,& Sci
pione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus, & militi/
bus prædam ex hoſtium terra cernentibus tota claſſe effer
ri,accenſis ad traijciendum quamprimum,iteruenit ma/
iori minor cogitatio,Locros urbem recipiēdi:quæ ſub de/
fectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes au/
tem affectandæ eius rei ex minima re affulſit:quod latro/
cinijs magis, quàm iuſto bello in Brutijs gerebantur res:
principio ab Numidis facto:& Brutijs non ſocietate ma
gis Punica,quàm ſuopte ingenio congruentibus in eum
morem. Poſtremo Romani quoq; milites iam contagio/

in arce eſſe,& cædi uigiles. oppreſſiq; forent Romani, *nequaquam numero pares:ni clamor ab iis,qui extra ar cem erant:ſublatus incertum,unde acãdiſſet·omnia ua/ na augente nocturno tumultu,fẽcíſſet. Itaq; uelut plena iam hoſtium arce territi* Pœni*,omiſſo certamine in alte/ ram arcem (duæ ſunt haud multum inter ſe diſtan/ tes) confugiunt*. Oppidani *urbem habebant, uictoribus præmium in medio poſitam*. Ex *arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabatur*. Q. Pleminius Romano, Amilcar *punico præſidio præerat:& accerſentes ex pro pinquis locis ſubſidia, copias augebant*. Ipſe *poſtremo ueniebat* Annibal. Nec *ſuſtinuiſſent* Romani*:niſi* Lo/ *crenſiũ multitudo exarcerbata ſuperbia atq; auaritia* Pœ *norum ad* Romanos *inclinaſſet*.Scipioni *ut nuntiatum eſt:in maiore diſcrimine* Locris *rem uerti:ipſumq;* Anni/ *balẽ aduentare:ne præſidium etiam periclitaretur haud facili inde recaptu:& ipſe à* Meſſana, L.Scipione *fratre in præſidio ibi relicto,cum primum æſtu fretum inclina tum eſt:naues mari ſecundo miſit*. Et Annibal *à* Buthro/ *to amni (haud procul is ab urbe* Locris *abeſt) nuntio præmiſſo,ut ſui luce prima ſumma ui prælium cum* Ro/ *manis,ac* Locrenſibus *conſererent:dum ipſe auerſis om/ nibus in eum tumultum ab tergo urbem incautam ag/ grederetur:ubi luce cœptam iuenit pugnam:ipſe nec in arcem ſe includere,turba locum arctum impediturus,uo luit:neq; ſcalas,quibus ſcanderet muros:attulerat. ſarcĩ nis in aceruum coniectis,cum haud procul muris ad ter rorem hoſtium aciem oſtendiſſet: cum equitibus numi/ dis circum equitabat urbem. dum ſcalæ, quæq; alia ad oppugnandum opus erant:parantur:ad uiſendum qua maxime parte aggrederetur,progreſſus ad murum.ſcor*

pione ictus: qui proximus forte eum ſteterat. territus inde tam periculoſo caſu recæptui canere cum iuſſiſſet: caſtra procul ab ictu teli communijt. Claſſis Romana à Meſſana Locros multa die ſuperante acceſſit. expoſiti omnes è nauibus: & ante occaſum ſolis urbem ingreſſi ſunt. Poſtero die cœpta ex arce à Pœnis pugna. & Annibal iam ſcalis, alijsq; omnibus ad oppugnationẽ paratis, ſubibat muros: cum repente in eum nihil minus, quàm tale quicquam timentem, patefacta porta erumpunt Romani. Ad CC, improuidos cum inuaſiſſent: occidunt. cæteros Annibal, ut conſulem adeſſe ſenſit: in caſtra recæpit: nuntioq; miſſo ad eos qui in arce erant: ut ſibimetipſis conſulerent: nocte motis caſtris abijt. Et qui in arce erant: igni iniecto tectis: quæ tenebant: ut is tumultus hoſtem moraretur: agmen ſuorum fugæ ſimili curſu ante noctem aſſecuti ſunt. Scipio ut & arcem relictam ab hoſtibus, & uacua uidit caſtra: uocatos ad concionem Locrenſes grauiter ob defectionem incuſauit: de authoribus ſupplicium ſumpſit: bonaq; eorum alterius factionis principibus ob egregiam fidem aduerſus Romanos conceſſit: publice nec dare nec eripere ſe quicquam Locrenſibus dixit. Romam mitterent legatos. quam ſenatus æquum cenſuiſſet: eam fortunam habituros. Illud ſatis ſcire: etſi male de Populo Romano meriti eſſent: in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futuros: quàm ſub amicis Carthaginienſibus fuerint. Ipſe Q. Pleminio legato præſidioq;, quod arcem cæperat: ad tuendam urbem relicto, cum quibus uenerat copijs, Meſſanam traiecit. Ita ſuperbe & crudeliter habiti Locrenſes à Carthaginienſibus poſt defectionem ab Romanis fuerant: ut modicas iniurias non æquo modo animo pati, ſed propè libenti uideri poſſent. uerumenimuero tan

tum Pleminius Amilcarem præſidij præfectum, tantum præſidiarij milites Romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperauerunt: ut non armis, ſed uitijs uideretur certari. nihil oĩum, q̃ inopiĩ uiſas opes potẽtioris faciũt: ꝑtermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorum, in liberos, in coniuges infandæ contumeliæ editæ. nam auaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit: nec alia modo templa uiolata: ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri: præterquam quod à Pyrrho, qui cum magno piaculo ſacrilegij ſui manubias retulit: ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naues laceratæ naufragijs nihil in terram integri, præter ſacram pecuniam deæ, quam aſportabant: extulerant: tum quoq; alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea uiolatione templi furorem iniecit: atq; inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili uertit. Summæ rei Pleminius præerat. militum pars ſub eo, quam ipſe ab Rhegyo adduxerat: pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminij miles fugiens, ſequentibus quorum erat: obuius forte Sergio, & Matieno trib. militum fuit. cui cum iuſſu tribunorum ademptum eſſet poculum: primo iurgium, deinde clamor quoq;, pugna poſtremo orta inter Pleminij milites, tribunorumq́;: ut ſuis quiſq; opportunus aduenerat: multitudine ſimul, ac tumultu creſcente. Victi Pleminij milites cum ad Pleminium cruorem & uulnera oſtentantes non ſine uociferatione atq; indignatione concurriſſent, probra in eum ipſum iactata in iurgijs referentes: accenſus ira domo ſeſe proripuit: uocatosq́; tribunos nudari, ac uirgas expediri iubet. Dum ſpoliandis ijs (repugnabant enim: militumq́; implorabant auxilium) tempus teritur: repen-

te frequentes milites feroces recentí uictoria ex omnibus locis, uelut aduerſus hoſtes, cum ad arma conclamatum eſſet concurrerunt. & cum iam uiolata uirgis corpora tribunorum uidiſſent: tum uero in multo impotentiorem ſubito rabiem accenſi, ſine reſpectu non maieſtatis modo, ſed etiam humanitatis, in legatum impetum, lictoribus prius idignū in modū mulctatis, faciunt. tū ipſum ab ſuis interceptum, & ſecluſum hoſtiliter lacerant: & propè exanguem, naſo auribusq; mutilatis, relinquunt. His Meſſanam nuntiatis, Scipio poſt paucos dies Locros aduectus, cum cauſam Pleminij, & tribunorum audiſſet: Pleminio noxa liberato, relictoq; in eiusdem loci præſidio, tribunis ſontibus iudicatis, & in uincula coniectis, ut Romam ad ſenatum mitterentur: Meſſanam, atq; inde Syracuſas rediJt. Pleminius impotens iræ, neglectam ab Scipione, & nimis leuiter latam ſuam iniuriam ratus, nec quenquam æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem eius patiendo ſenſiſſet: tribunos attrahi ad ſe iuſſit: laceratosq; omnibus, quæ pati corpus ullum poteſt: ſupplicijs interfecit: nec ſatiatus uiuorum pœna inſepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrenſium principes eſt uſus: quos ad conquerendas iniurias ad P. Scipionē profectos audiuit. & qui antea per libidinem, atq; auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat: tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ atq; inuidiæ non ſibi modo, ſed etiā imperatori eſſe. Iam comitiorum appetebat tempus: cum à P. Licinio litteræ Romam allatæ ſunt: ſe, exercitumq; ſuum graui morbo afflictari: nec ſiſti potuiſſe: niſi eadem uis mali, aut grauior etiam, in hoſtes igruiſſet. itaq; quoniam ipſe uenire ad comitia non poſſet: ſi ita patribus uideretur: ſe Q. Cæcilium Metellum dictatorem comitiorū

cauſa

cauſa dicturum.exercitumq; Q.Cæcilij dimitti,è Rep.eſſe.nam neq; uſum eius ullum in præſentia eſſe:cum Annibal iam in hyberna ſuos receperit:& tanta inceſſerit in eius caſtra uis morbi:ut niſi mature dimittātur:nemo omnium ſuperfuturus uideatur.Ea conſuli à patribus faciē da,ut è Rep.fideq; ſua duceret permiſſa.Ciuitatem eo tēpore repens religio inuaſerat,inuento carmine in libris ſibyllinis,propter crebrius eo anno de cœlo lapidatum inſpectis.Quandocunq; hoſtis alienigena terræ Italiæ bellū intuliſſet: eum pelli Italia, uinciq; poſſe:ſi Matris Idææ Peſſinunte numen Romam aduectum foret . Id carmen ab decemuiris inuentum eo magis patres mouit: quod & legati qui donum Delphos portauerant: referebant: & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe: & reſponſum oraculo editum:maiorem multo uictoriam,quàm cuius ex ſpolijs dona portarent:adeſſe populo Ro.In eiusdem ſpei ſummam conferebant P.Scipionis uelut præſagientem animum de fine belli:quod depopoſciſſet prouinciam Africam . Itaq; quo maturius fatis omnibus,oraculisq; portendentis ſeſe uictoriæ compotes fierent:id cogitare:quæ ratio trāsportandæ Romam deæ eſſet.Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus Romanus.tamen memores,Aeſculapium quoq; ex Græcia quondam haud dum ullo fœdere ſociata ualetudinis populi cauſa acceſſitum: & iam cum Attalo Rege propter commune aduerſus Philippum bellum cœptam amicitiam eſſe facturum eum quæ poſſet,Populi Ro.cauſa:legatos ad eum decernunt,M.Valerium Leuinum, q bis conſul fuerat:ac res in Græcia geſſerat:M.Cæcilium Metellum prætorium, Sulpitium Galbam ædilitium , duos quæſtores,C.Tremelium Flaccum,& M.Valeriū Falco

nem. His quinq; naues quinqueremes, ut ex dignitate populi Romani adirent eas terras: ad quas concilianda maieſtas nomini Romano eſſet: decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum deſcendiſſent: oraculū adierunt, conſulentes: ad quod negotium miſſi domo eſſent: perficiendi eius quam ſibi ſpem, populoq; Romano portenderet. Reſponſum eſſe ferunt: per Attalum Regem cōpotes eius fore: quod peterent. cum Romam deam deuexiſſent: tum curarent: ut eam qui uir optimus Romæ eſſet: hoſpitio acciperet. Pergamum ad Regem uenerunt. Is legatos comiter acceptos Peſinuntem in Phrygiam deduxit: ſacrumq; ijs lapidem, quem matrem deûm incolæ eſſe dicebant: tradidit: ac deportare Romam iuſſit. Præmiſſus ab legatis M. Valerius Falco nuntiauit: deam apportari, quærendum uirum optimum in ciuitate eſſe: qui eam rite hoſpitio acciperet. Q. Cæcilius Metellus dictator ab conſule in Brutijs comitiorum cauſa dictus: exercitusq; eius dimiſſus: magiſter equitum L. Veturius Philo. Comitia per dictatorem habita. Conſules facti M. Cornelius Cethegus, Publius Sempronius Tuditanus abſens: cum prouinciam Græciam haberet. Prætores inde creati T. Claudius Nero, Marcus Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho. Comitijs peractis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi Romani ter, Plebeij ſepties inſtaurati. Curules erant ædiles Cn. & L. Cornelij Lentuli. L. Hiſpaniam prouinciam habebat. abſens creatus, abſens eum honorem geſſit. T. Claudius Aſellus, & M. Iunius Pœnus Plebeij ædiles fuerunt. Ædem Virtutis eo anno ad portam Capenam Marcus Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtquam à patre eius primo conſulatu uota in Gallia ad Claſtidium fuerat. Et fla

*men Martialis eo anno eſt mortuus Marcus Æmilius Regulus.*Neglecta eo biennio res in Græcia erant. itaq; Philippus Ætolos deſertos ab Romano, cui uni fidebant auxilio, quibus uoluit conditionibus, ad petendam & pacìſcendam ſubegit pacem. quod niſi omni ui perficere maturaſſet: bellantem eum cum Ætolis P. Sempronius proconſul, ſucceſſor imperij miſſus Sulpitio cum decem millibus pedium, & mille equitibus, & triginta quinq; roſtratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam ſocijs, oppreſſiſſet. Vixdum pace facta nuntius Regi uenit: Romanos Dyrrhachium ueniſſe: Parthenosq;, & propinquas alias gentes motas eſſe ad ſpem nouandi res: Dimallumq; oppugnare. (eò ſe auerterant Romani ab Ætolorum, quo miſſi erant, auxilio: irati: quod ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cum Rege pacem feciſſent) Ea cũ audiſſet Philippus: ne q motus maior in finitimis gentibus, populisq; oriretur: magnis itineribus Apolloinam contendit: quò Sempronius ſe receperat: miſſo Lectorio legato cum parte copiarum, & XV nauibus in Ætoliam ad uiſendas res, pacemq; ſi poſſet, turbandam. Philippus agros Apolloniatum uaſtauit: & ad urbem admotis copijs, poteſtatem pugnæ Romano fecit. quē poſteaquam quietum muros tantummodo tueri uidit: nec ſatis fidens uiribus ut urbem oppugnaret, cum Romanis quoq;, ſicut cum Ætolis, cupiens pacē, ſi poſſet: ſi minus: īducias facere, nihil ultra irritatis nouo certamine odijs, in regnum ſe recapit. Per idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum uolũtate, legatos de pace communi ad Philippum miſere: ſatis confidere conuenturam eam affirmantes: ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore Romano ueniſſet. Facile ipetra-

tum: (neq; enim ipſius quidem Regis abhorrebat ani/ mus) ut in Epirum trãſiret. Penice urbs eſt Epiri. ibi prius collocutus Rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epi/ rotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congredi/ tur. Affuit colloquio & Aminander Athamanum Rex: & magiſtratus alij Epirotarum, & Acarnanum. Primus Philippus prætor uerba fecit: & petijt ſimul ab Rege, & ab imperatore Romano: ut finem belli facerent: da/ rentq; eam Epirotis ueniam. P. Sempronius conditiones pacis dixit: ut Partheni, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorũ eſſent. Atitania ſi miſſis Ro/ mam legatis à ſenatu, impetraſſet: ut Macedonia cederet. In eas conditiones cum pax conueniſſet: ab Rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ Rex, Achai, Bœotij, Theſſali, A/ carnanes Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus Rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſ/ ſenij, Athenienſes. Hæc conſcripta modo, conſignataq; ſunt: & in duos menſes induciæ factæ: donec Romam mitterentur legati: ut populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus: quia auerſe in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari uolebant bellis. Sempronius pace facta ad conſulatum Romam deceſſit. P. Sempronio, M. Cornelio conſulibus, (quintuſdecimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum uetere exercitu, Sempronio Brutij, ut nouas ſcribe/ ret legiones: decretæ. Prætoribus, M. Martio urbana, L. Sribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pompo nio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni proconſuli cum eo exercitu, cumq; ea claſſe, quam habebat: prorogatum in annum imperium eſt. itẽ P. Licinio: ut Brutios cum duabus legionibus obtineret:

quoad eum in prouinciam cum imperio morari conſuli è Republica uiſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cũ *binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent: prorogatum imperium eſt.* Et Cn. Octauio: *ut cum Sardiniam, legionemq́; T. Claudio tradidiſſet: ipſe nauibus longis* XL *maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet: tutaretur.* M. Pomponio *prætori in* Sicilia *Cannenſis exercitus duæ legiones decretæ.* T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuam, *proprætores, ſicut priore anno, cum uetere uterq; præſidio obtinerent.* De Hiſpaniæ *imperio, quod in eam prouinciam duos proconſules mitti placeret: latum ad populum eſt.* Omnes *tribus eoſdem* L. Cornelium *Lentulum,* & L. Manlium Acidinũ *proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent: obtinere eas prouincias iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in* Brutios *legiones, & in Cæterorum (ita enim iuſſi a ſenatu erant) exercituũ ſupplementum. Quanquam nondum aperte Africa prouincia decreta erat: occultantibus id credo patribus: ne præſciſcerent* Carthaginienſes: *tamen in eam ſpẽ erecta ciuitas erat: in Africa eo anno debellatum iri: finemq́; bello Punico adeſſe.* Impleuerat *ea res ſuperſtitione animos: proniq́; & ad nuntianda, & ad credenda prodigia erant.* Ea *plura uulgabantur.* Duos *ſoles uiſos: & nocte interluxiſſe: & facem ſtellæ ſepties ab ortu ſolis ad occidentẽ porrigi uiſam* Tarracinæ *portam,* Anagniæ *& portam, & multis locis murum de cœlo tactum.* In *æde* Iunonis Soſpitæ Lanuuij *cum horrendo fragore ſtrepitum editum.* Eorum *procurandorum cauſa diem unũ ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quod de cœlo lapidatum eſſet: factum.* Eò *acceſſit conſultatio de* Matre

Idæa accipienda. quam præterq̃ quod M. Valerius unus ex legatis prægreſſus, aſtutū in Italia fore nuntiauerat: recens nūtius aderat: Tarracinæ iam eſſe. haud paruæ rei iudicium ſenatum tenebat: qui uir optimus in ciuitate eēt. ueram certe uictoriam eius rei ſibi quiſq; mallet: q̃ ulla im peria, honores'ue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. P.C. P. Scipionem, Cn. filium, eius, qui in Hiſpania ce/ ciderat: adoleſcentem, nondum quæſtorium, iudicauerūt in tota ciuitate uirum optimum eſſe. Id quibus uirtutibus inducti ita iudicauerint: ſicut traditum à proximis memo riæ temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradi derim: ita eas opiniones coniectando, rem uetuſtate obru tā non interponam. P. Cornelius cū oībus matronis Ho/ ſtiam ire iuſſus obuiam deæ: isq; eam de naue accipere: & in terram elatam tradere refrrendā matronis. Poſtq̃ nauis ad oſtiū amnis Tyberini acceſſit: ſicut erat iuſſus: in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accæpit: ex tulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomen: accæpere: cui dubia (ut traditur) antea fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per manus ſucce dentes deinde aliæ alijs, omni effuſa ciuitate obuiam, turi bulis ante ianuas poſitis, quà præferebatur: atq; accenſo ture, precantibus ut uolens, propitiaq; urbem Romam ini ret: in ædem uictoriæ, quæ eſt in Palatio: pertulere deam Pridie Idus Aprilis: isq; dies feſtus fuit. Populus frequēs dona deæ in Palatio tulit: lectiſterniumq;, & ludi fuere, Megaleſia appellati. Cum de ſupplemento legionū, quæ in prouincijs erant: ageretur: tempus eſſe, à quibusdam ſenatoribus ſubiectum eſt: quæ dubijs in rebus utcunq; to/ lerata eſſent: ea dempto iam tandem deûm begnitate me/

tu, non ultra pati. Erectis expectatione patribus ſubiecerunt: colonias Latinas duodecim, quæ Q. Fabio, & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare: eas annum iam fermè ſextum uacationem militiæ, quaſi honoris & beneficij cauſa habere: cum interim boni, obedientesq́; ſocij pro fide atq; obſequio imperij Romani continuis omnium annorum delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ eſt: quàm ira irritata. Itaq; nihil prius rei ferre conſules paſſi, decreuerunt: ut conſules magiſtratus, denosq́; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carſeolis, Sora, Sueſſa, Setia, Circeis, Narnia, Interamna (eæ namq; coloniæ in ea cauſa erant) Romam excirent: ijs imperarent: quantum quæq́; earum coloniarum militum plurimū dediſſet Populo Romano: ex quo hoſtes in Italia eſſent: duplicatum eius ſummæ numerum peditum daret: & equites centenos uicenos. ſi qua eum numerum equitum explere non poſſet: pro equite uno treis pedites liceret dare. pedites, equiteſq́;, quàm locupletiſſimi legerentur: mitterenturq́;, ubicunq; extra Italiam ſupplemento opus eſſet. ſi qui ex ijs recuſarent: retineri eius coloniæ magiſtratus, legatosq́; placere: neq;, ſi poſtularent ſenatum dari: prius quàm imperata feciſſent. ſtipendium præterea ijs colonijs in millia æris aſſes ſingulos imperari, exigiq́; quotannis: cenſumq́; in ijs colonijs agi ex formula ab Romanis cenſoribus data. dari autem placere eandem, quā populo Romano: deferriq́; Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum: prius quàm magiſtratu abirent. Ex hoc S. C. accitis Romam magiſtratibus, primoribusq́; earum coloniarum, conſules cum milites ſtipendiumq́; imperaſſent: alij alijs magis recuſare: ac reclamare. ne-

gare tantum militum effici poſſe: uix, ſi ſimplum ex for-mula imperetur: enixuros. orare: atque obſecrare: ut ſibi ſenatum adire, ac deprecari liceret. nihil ſe, quare perire merito deberent, admiſiſſe. ſed ſi pereundum etiam foret: neq; ſuum delectum, neq; iram populi Romani, *ut plus militum darent, quàm haberent: poſſe efficere.* Conſules *obſtinati manere legatos* Romæ *iubent: magiſtratus ire domos ad delectus habendos. niſi ſumma militum, quæ imperata eſſet:* Romam *adducta, neminem ijs ſenatum daturũ.* Ita *præciſa ſpe ſenatum adeundi, deprecandiq;, delectus in ijs* XII *colonijs, per longam uacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter eſt perfectus.* Altera *itidẽ res propè æque longo neglecta ſilentio relata à* M. Valerio Leuino *eſt: qui priuatis collatas pecunias, ſe, ac* M. Claudio *conſule reddi tandem æquum eſſe dixit. nec mirari quenq̃ debere: in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam præterq̃ quod aliquid proprie ad conſulem eius anni, quo collatæ pecuniæ eſſent: pertineret: etiam ſe authorem ita conferendi fuiſſe in inopia ærarij, nec plebe ad tributum ſufficiente.* Grata *ea patribus admonitio fuit. iuſſisq; referre conſulibus, decreuerunt: ut tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: primam præſentem ij: qui tum eſſent: duas tertij, & quinti conſules numerarent.* Oẽs *deinde alias curas una occupauit: poſtq̃* Locrenſium *clades, quæ ignotæ ad eam diem fuerant: legatorum aduentu uulgatæ ſunt. nec tam* Q. Pleminij *ſcelus quàm* Scipionis *in eo aut ambitio, aut negligentia iras hominum irritauit.* Decem *legati* Locrenſium *obſiti ſquallore & ſordibus, in comitio ſedentibus conſulibus uelamenta ſupplicum, ramos oleæ (ut* Græcis *mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebili uociferatione hu-*

mi procubuerunt. Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerunt eē, ea paſſos à Q. Pleminio legato, Romaniſq; militibus: quæ pati ne Carthaginiēſes quidem uelit populus Romanus. orare: uti ſibi patres adeundi, deplorandiq; ærumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex ijs, Scio, inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud uos querelæ P. C. plurimū in eo momenti eſſe: ſi probè ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint: & quomodo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in deditionem ueſtram: quippe ſi & culpa defectionis procul à publico cōſilio abſit: & reditum in ueſtram ditionem appareat nō uoluntate ſolum, ſed etiam ope ac uirtute noſtra: magis indignemini bonis ac fidelibus ſocijs tam atroces atq; indignas iniurias ab legato ueſtro, militibuſq; fieri. Sed ego cauſam utriuſq; defectionis noſtræ in aliud tempus differendam arbitror eſſe, duarum rerum gratia: unius: ut coràm P. Scipione, qui Locros recepit: quiq; omnium nobis rectè perperamq; factorum eſt teſtis: agatur: alterius: quod qualeſcunq; ſumus: tamen hæc, quæ paſſi ſumus: pati non debuimus. Nō poſſumus diſſimulare P. C. nos, cum præſidium Punicum in arce noſtra haberemus: multo fœda, & indigna à præfecto præſidij Amulcare, & ab Numidis, Afriſq; paſſos eſſe. ſed quid illa ſunt, collata cum ijs, quæ hodie patimur? Cum Bona uenia quæſo audiatis P. C. id, quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum genus: utrum uos, an Carthaginienſes principes orbis terrarum uideat. ſed ſi ex ijs, quæ Locrenſes, aut ab illis paſſi ſumus: aut à ueſtro præſidio nunc quammaxime patimur: æſtimandum Romanum, ac Punicum imperium ſit: nemo non illos ſibi: quàm uos dominos præoptet. Et tamen uidete quemadmodū Locrenſes in uos ani-

*mati ſint. cum à Carthaginienſibus iniurias multo mino res acciperemus: ad ueſtrum imperatorem confugimus: cum à ueſtro præſidio plusquam hoſtilia patiamur: nuſquam aliò: quàm ad uos querelas detulimus. Aut uos reſpicietis perditas res noſtras P. C. aut ne ab dijs quidem immortalibus quod precemur, quicquam ſupereſt. Q. Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginienſibus Locros: & cum eodem ibi relictus eſt præſidio. in hoc legato ueſtro (dant enim animum ad loquendum libere ultimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt Patres Conſcripti, præter figuram, & ſpeciem: neq; Romani ciuis, præter habitum ueſtitumq́;, & ſonum latinæ linguæ. peſtis, ac bellua immanis: qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur: ad perniciem nauigantium circunſediſſe fabulæ ferunt. Ac ſi ſcelus, libidinemq́;, & auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios ueſtros ſatis haberet: unam profundam quidem uoraginem tamen patientia noſtra expleremus. nunc omnes centuriones, militesq́; ueſtros (adeo in promiſcuo licentiam, atq; improbitatem eſſe uoluit) Pleminios fecit. omnes rapiunt: ſpoliant: uerberant: uulnerant: occidunt: conſtuprant matronas, ſiunt in uirgines ingenuas raptus ex complexu parentum, puerosq́;. quotidie capitur urbs noſtra: quotidie diripitur: dies noctesq́; omnia paſſim mulierum, puerorumq;, qui rapiuntur: atq; aſportantur: ploratibus ſonant. Miretur, qui ſciat: quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus: aut illos, qui faciunt: nondum tantarum iniuriam ſatietas ceperit. Neq; ego exequi poſſum: nec uobis opus eſt audire ſingula, quæ paſſi ſumus. communiter omnia amplectar. Nego domum ullam Locris, nego quenquam hominem expertem iniuriæ eſſe: nego. "*um

genus ſceleris, libidinis, ac auaritiæ ſupereſſe: quod in eorum ullo, qui pati potuerint: prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt: uter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior: cum hoſtes bello urbem capere: an cum exitialis tyrannus ui atq; armis oppreſſit. omnia, quæ captæ urbes patiuntur: paſſi ſumus: & nunc quammaxime patimur patres conſcripti. omnia quæ crudeliſſimi atq; importuniſſimi tyrãni ſcelera in oppreſſos ciues edunt: Pleminius in nos, liberosq́; noſtros, coniugesq́; edidit. Vnum eſt: de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & uos audire, & exoluere Rempublicam ueſtram religione, ſi ita uobis uidebitur: uelimus patres conſcripti. uidimus. n. cum quanta cærimonia non ueſtros ſolum colatis deos: ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ: de cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad uos perueniſſe, Pyrrhi bello, qui cum ex Sicilia rediens Locros claſſe præteruеheretur inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga uos in ciuitatem noſtram facinora edidit: theſauros quoq; Proſerpinæ intactos ad eam diẽ ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues ĩpoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P. C. claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata: omnesq́; naues, quæ ſacram pecuniam habebant: in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſſimus agnouit Rex: pecuniamq́; omnem conquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. nec tamen illi unquam poſtea proſpere quicquam euenit: pulſusq́; Italia, ignobili atq; inboneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cũ audiſſet legatus ueſter: tribuniq́; militum: & mille alia: quæ non augendæ religionis cauſa ſed præſentis deæ numine ſæpe comperta nobis maioribusq́ue noſtris, re-

ferebantur: auſi ſunt nihilominus ſacrilegiis admouere manus intactis illis theſauris: & nephanda ſeipſos præda, ac domos contaminare ſuas, & milites ueſtros. qbus per uos fidemq́; ueſtram P.C. *prius q̃ eorum ſcelus expietis: neq; in* Italia, *neq; in* Africa *quicquam rei geſſeritis: ne quod piaculi commiſerunt: non ſolum ſuo ſanguine, ſed etiam publica clade luant. q̃q̃ ne nunc quidem* P.C. *aut ĩ ducibus, aut ĩ militibus ueſtris ceſſat ira deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt. dux alterius partis* Pleminius, *alterius duo tribuni militum erant. non acrius cum* Carthaginienſibus, *quàm ipſi inter ſe ferro dimicauerunt. præbuiſſentq́; occaſionem furore ſuo* Locros *recipiendi* Annibali: *ni accitus à nobis* Scipio *interueniſſet. At* Hercule *milites contactos ſacrilegio furor agitat: in ducibus ipſis puniendis nullum deæ numen apparuit. immo ibi præſens maxime fuit. uirgis cæſi tribuni ab legato ſunt. legatus deinde inſidijs tribunorũ intercæptus, præterquam quod toto corpore laceratus, naſo quoq;, auribusq́; deciſis exanguis eſt relictus. recreatus deinde legatus ex uulneribus, tribunos militum in uincula coniectos, dein uerberibus affectos, ſeruilibusq́; omnibus ſupplicijs trucidatos cruciando occidit: mortuos deinde prohibuit ſepelliri.* Has *dea pœnas à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec ante deſinet omnibus eos agitare furijs: quàm repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit.* Maiores *quondam noſtri graui* Crotonenſium *bello, quia extra urbem templum eſt: transferre in urbẽ eam pecuniam uoluerunt. nocte audita ex delubro uox eſt: abſtinerent manus: deam ſua templa defenſuram. quia mouendi inde theſauros incuſſa erat religio: muro circundare tẽplũ uoluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excita-*

ta erant mœnia:cum ſubito collapſa ruina ſunt. Sed & nunc, & ſæpe aliàs dea ſuam ſedem, ſuumq́; templum aut tutata eſt:aut à uiolatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſſit alius ulciſci: quàm uos P.C. ad uos, ueſtramq́; fidem ſupplices confugimus, nihil noſtra intereſt:utrum ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis: an irato Annibali, & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Non poſtulamus ut extemplo nobis de abſente indicta cauſa credatis.ueniat: coràm ipſe audiat:ipſe diluat. ſi quicquam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt:in nos prætermiſit: non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum, ſi pati poſſumus, patiamur:& ille omni diuino, humanoq́; liberetur ſcelere. Hæc cum ab legatis dicta eſſent:quæſiſſetq́; ab ijs Q. Fabius:detuliſſent'ne eas querelas ad P. Scipionem:reſponderunt:miſſos legatos eſſe:ſed eum belli apparatu occupatum eſſe:& in Africam aut iam traieciſſe:aut poſt paucos dies traiecturum: & legati gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe: cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in uincula coniecerit: legatum æque ſontem, aut magis etiam, in ea poteſtate reliquerit. Iuſſis excedere extemplo legatis, non Pleminius modo, ſed etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum eum ad corrumpendam diſciplinā militarem arguere. ſic & in Hiſpania plus propè ſeditione militū, quàm bello amiſſum. externo & regio more & indulgere licentiæ militum, & ſæuire in eos. Sententiam deinde æque trucem orationi adiecit. Pleminiū legatum uinctum Romam deportari placere:& ex uinculis cauſam dicere:ac ſi uera forent, quæ Locrenſes quererentur:in carcere necari:bonaq́; eius publicari P. Scī-

pionem, quod de prouincia deceſſiſſet iniuſſu ſenatus: reuocari: agique cum tribunis plebis: ut de imperio eius abrogando ferrent ad pop lum. Locrenſibus coràm ſenatum reſpondere: quas ſibi iniurias factas quererentur: eas: neq; ſenatum, neq; populum Romanum *uelle factas. uiros bonos, ſocioſq;, & amicos eos appellari: liberos, coniuges, quæq; alia erepta eſſent: reſtitui: pecuniam, quanta ex theſauris* Proſerpinæ *ſublata eſſet: conquiri: duplamq; pecuniam in theſauris reponi: & ſacrũ piaculare fieri: ita ut prius ad collegium pontificum referretur, quod ſacri theſauri moti, aperti, uiolatiq; eſſent: quæ piacula, quibus dijs, quibus hoſtijs, fieri placeret. milites, qui* Locris *eſſent: omnes in* Sici *iam tranſportari: quatuor cohortes ſociorum* Latini *nominis in præſidiũ* Locros *adduci.* Perrogari *eo die ſententiæ accenſis ſtudijs pro* Scipione, *& aduerſus* Scipionem, *non potuere.* Præter Pleminij *facinus,* Locrenſiumq; *cladem, ipſius etiam imper toris non* Romanus *modo, ſed ne ·ilitaris quidem cultus iactabatur. cum pallio, crepidiſq; inambulare in gymnaſio: libellis etiam eum, paleſtraq; operã dare: æque ſegniter, molliterq; cohortem totam* Syracuſarum *amœnitate frui:* Carthaginem, *atq;* Annibalem *excidiſſe de memoria: exercitum omnem licentia corruptum: qualis* Sucrone *in* Hiſpania *fuerit: talis nunc* Locris: *ſocijs magis, quàm hoſti metuendus. Hæc quanq̃ partim uera, partim mixta, eoq; ſimilia ueris iactabãtur: uicit tamen* Q. Metelli *ſententia: qui de cæteris maxime aſſenſus, de* Scipionis *uſa diſſenſit. Qui enim conueni re: quem modo ciuitas iuuenem admodum unum recuperandæ* Hiſpaniæ *delegerit: ducemq; recepta ab hoſti·us* Hiſpania *ad imponendum* Punico *bello finem creaue-*

rit:conſulem ſpe deſtinauerit Africam ſubacturum:An-nibalem ex Italia detracturum:eum repente, tanquam Q. Pleminium, indicta cauſa propè damnatum ex pro-uincia reuocari? cum ea: quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererentur, ne præſente quidem Scipione facta dicerent: neq; aliud, q̃ patientia, aut pudor, quod legato peperciſ-ſet: inſimulari poſſet? Sibi placere M. Pomponium præto rem, cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet: triduo proximo in prouinciam proficiſci: conſules decem legatos, quos ijs uideretur: ex ſenatu legere: quos cum prætore mitterẽt: & duos tribunos plebis, atq; ædilem. cum eo conſilio co-gnoſcere prætorem. ſi ea, quæ Locrẽſes facta quererentur: iuſſu, aut uoluntate Publij Scipionis facta eſſent: ut eũ de prouincia decedere iuberent: ſi Publius Scipio iã in Afri-cam traieciſſet: tribuni plebis, atq; ædilis cum duobus le-gatis, quos maxime prætor idoneos cenſuiſſet: in Africam proficiſcerẽtur: tribuni, atq; ædilis: qui reducerent inde Scipionem: legati: qui exercitui præeſſent: donec nouus imperator ad eum exercitum ueniſſet. ſin Marcus Pom ponius & decẽ legati comperiſſent: neq; iuſſu, neq; uo-luntate P. Scipionis ea facta eſſe: ut in exercitu Scipio ma-neret: bellumq́; ut propoſuiſſet, gereret. Hoc facto S.C. cum tribunis plebis actum eſt: ut compararent in-ter ſe: aut ſorte legerent: qui duo cum prætore, ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, uiolata, ela-taq́; inde eſſent. Tribuni pl. cum prætore, & decem legatis profecti M. Claudius Marcellus, & M. Cincius Alimentius: ijsq́; ædilis plebis datus eſt. quem, ſi aut in Si cilia prætoris dicto audiens non eſſet Scipio: aut iam in Africam traieciſſet: comprehendere tribuni iuberent: ac

iure ſacroſanctæ poteſtatis reducere. Prius Locros ire, quàm Meſſanam conſilium erat. Cæterum duplex fama eſt: quod ad Pleminium attinet. alij: auditis, quæ Romæ acta eſſent: in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum unum ex legatis incidiſſe: & ab eo Rhegyum ui retractum tradunt. alij: ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſſimis equitum miſſum: qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo ſeditionis principes conijcerent. Ii omnes, ſeu ante Scipionis, ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt. Prætor, legatiq; Locros profecti primam, ſicuti mandatum erat: religionis curam habuere. omnem enim ſacram pecuniam, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat: conquiſitam cum ea, quam ipſi ſecum atulrant: in theſauris repoſuerunt: ac piaculare ſacrum fecerunt. tum uocatos ad concionẽ milites prætor ſigna extra urbem afferre iubet: caſtraq; in campo locat, cum graui edicto: ſiquis miles aut in urbe reſtitiſſet: aut ſecum extuliſſet, quod ſuum non eſſet. Locrenſibus ſe permittere: ut quod ſuum quiſq; cognoſceret: prehenderet: ſi quid non compareret: repeteret. ante omnia libera corpora placere ſine omni mora Locrenſibus reſtitui: non leui defuncturum pœna: qui non reſtituiſſet. Locrenſium deinde concionem habuit: atq; ijs libertatem, legesq; ſuas populum Romanum, ſenatumq; reſtituere dixit. ſi quis Pleminium, aliumue accuſare uellet: Rhegyum ſe ſequeretur. ſi de P. Scipione publice queri uellent: ea, quæ Locris nefarie in deos, homineſq; facta eſſent: iuſſu, aut uoluntate P. Scipionis facta eſſe: legatos mitterent Meſſanam. ibi ſe cum conſilio cogniturum. Locrenſes prætori, legatiſq;, & ſenatui ac populo Romano gratias egere. ſe ad Pleminium accuſandum ituros. Scipionem,

pionem, quanquam parum iniurijs ciuitatis ſuæ doluerit: eum eſſe uirum: quem amicum ſibi, q̃ inimicum malint eſſe. pro certo ſe habere: neq; iuſſu, neq; uoluntate P. Scipionis tot tam nefanda commiſſa: ſed aut Pleminio nimium, aut ſibi parum creditum: aut natura inſitum quibusdam eſſe: ut magis peccari nolint: q̃ ſatis animi ad uindicanda peccata habeant. Et prætori, & conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminium, & ad duos, & triginta homines cum eo damnauerunt: atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti ſunt: ut ea quoq;, quæ uulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq; militiæ diſciplina: comperta oculis referrent Romam. Venientibus ijs Syracuſas Scipio res, non uerba ad purgandum ſe præparauit. exercitum omnem eò conuenire, claſſem expediri iuſſit: tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginienſibus eſſet. Quo die uenerunt: hoſpitio comiter accepti. poſtero die terreſtres, naualesq; exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulachrum & ipſam edentem naualis pugnæ oſtẽdit. tum circa armamentaria & horrea aliũq; belli apparatum uiſendum prætor, legatiq; ducti. tantaq; admiratio ſingularum, uniuerſarumq; rerum incuſſa: ut ſatis crederent: aut illo duce atq; exercitu uinci Carthaginiẽſem populum, aut alio nullo poſſe: iuberentq;, quod dij bene uerterent: traijcere: & ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriæ priorem conſulem dixiſſent: primo quoq; tempore compotem populum Romanum faceret. adeoq; lætis inde animis profecti ſunt: tanquam uictoriam, non belli magnificum apparatum nunciaturi Romam eẽnt. Pleminius, quiq; in eadem cauſa erant: poſtquam Romã

tum: (neq; enim ipſius quidem Regis abhorrebat ani/mus) ut in Epirum tráſiret. Penice urbs eſt Epiri. ibi prius collocutus Rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epi/rotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congredi/tur. Affuit colloquio & Aminander Athamanum Rex: & magiſtratus alij Epirotarum, & Acarnanum. Primus Philippus prætor uerba fecit: & petijt ſimul ab Rege, & ab imperatore Romano: ut finem belli facerent: da/rentq; eam Epirotis ueniam. P. Sempronius conditiones pacis dixit: ut Partheni, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorũ eſſent. Attitania ſi miſſis Ro/mam legatis à ſenatu, impetraſſet: ut Macedonia cederet. In eas conditiones cum pax conueniſſet: ab Rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ Rex, Achai, Bœotij, Theſſali, A/carnanes Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus Rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſ/ſenij, Athenienſes. Hæc conſcripta modo, conſignataq; ſunt: & in duos menſes induciæ factæ: donec Romam mitterentur legati: ut populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus: quia auerſe in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari uolebant bellis. Sempronius pace facta ad conſulatum Romam deceſſit. P. Sempronio, M. Cornelio conſulibus, (quintuſdecimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum uetere exercitu, Sempronio Brutij, ut nouas ſcribe/ret legiones: decretæ. Prætoribus, M. Martio urbana, L. Sribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M, Pompo nio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni proconſuli cum eo exercitu, cumq; ea claſſe, quam habebat: prorogatum in annum imperium eſt. itẽ P. Licinio: ut Brutios cum duabus legionibus obtineret:

quoad eum in prouinciam cum imperio morari conſuli è Republica uiſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cũ binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent: prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio: ut cum Sardiniam, legionemq; T. Claudio tradidiſſet: ipſe nauibus longis XL maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet: tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia Cannenſis exercitus duæ legiones decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuam, proprætores, ſicut priore anno, cum uetere uterq; præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciam duos proconſules mitti placeret: latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinũ proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent: obtinere eas prouincias iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & in Cæterorum (ita enim iuſſi à ſenatu erant) exercituũ ſupplementum. Quanquam nondum aperte Africa prouincia decreta erat: occultantibus id credo patribus: ne præſciſcerent Carthaginienſes: tamen in eam ſpẽ erecta ciuitas erat: in Africa eo anno debellatum iri: finemq; bello Punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: proniq; & ad nunciãda, & ad credenda prodigia erant. Ea plura uulgabantur. Duos ſoles uiſos: & nocte interluxiſſe: & facem ſtellæ ſepties ab ortu ſolis ad occidentẽ porrigi uiſam Tarracinæ portam, Anagniæ & portam, & multis locis murum de cœlo tactum. In æde Iunonis Soſpitæ Lanuuij cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem unũ ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quod de cœlo lapidatum eſſet: factum. Eò acceſſit conſultatio de Matre

Idæa accipienda. quam prætérq̃ quod M. Valerius unus ex legatis prægreſſus, aſſutũ in Italia fore nuntiauerat: recens nũtius aderat: Tarracinæ iam eſſe. haud paruæ rei iudicium ſenatum tenebat: qui uir optimus in ciuitate eẽt. ueram certe uictoriam eius rei ſibi quisq; mallet: q̃ ulla imperia, honores'ue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. P.C. P. Scipionem, Cn. filium, eius, qui in Hiſpania ceciderat: adoleſcentem, nondum quæſtorium, iudicauerũt in tota ciuitate uirum optimum eſſe. Id quibus uirtutibus inducti ita iudicauerint: ſicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita eas opiniones coniectando, rem uetuſtate obrutã non interponam. P. Cornelius cũ oĩbus matronis Hoſtiam ire iuſſus obuiam deæ: isq; eam de naue accipere: & in terram elatam tradere referendã matronis. Poſtq̃ nauis ad oſtiũ amnis Tyberini acceſſit: ſicut erat iuſſus: in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accæpit: extulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomen: accæpere: cui dubia (ut traditur) antea fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per manus ſuccedentes deinde aliæ alijs, omni effuſa ciuitate obuiam, turibulis ante ianuas poſitis, quà præferebatur: atq; accenſo ture, precantibus ut uolens, propitiaq; urbem Romam iniret: in ædem uictoriæ, quæ eſt in Palatio: pertulere deam Pridie Idus Aprilis: isq; dies feſtus fuit. Populus frequẽs dona deæ in Palatio tulit: lectiſterniumq;, & ludi fuere, Megaleſia appellati. Cum de ſupplemento legionũ, quæ in prouincijs erant: ageretur: tempus eſſe, à quibusdam ſenatoribus ſubiectum eſt: quæ dubijs in rebus utcunq; tolerata eſſent: ea dempto iam tandem deũm begnitate me-

tu, non ultra pati. Erectis expectatione patribus ſubiece-runt: colonias Latinas duodecim, quæ Q. Fabio, & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare: eas annum iam fermè ſextum uacationem militiæ, quaſi honoris & beneficij cauſa habere: cum interim boni, obedientesq́; ſocij pro fide atq; obſequio imperij Romani continuis omnium annorum delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ eſt: quàm ira irritata. Itaq; nihil prius rei ferre conſules paſſi, decreuerunt: ut conſules magiſtratus, denosq́; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carſeolis, Sora, Sueſſa, Setia, Circeis, Narnia, Interamna (eæ nanq; coloniæ in ea cauſa erant) Romam excirent: ijs imperarent: quantum quæq́; earum coloniarum militum plurimũ dediſſet Populo Romano: ex quo hoſtes in Italia eſſent: duplicatum eius ſummæ numerum peditum daret: & equites centenos uicenos. ſi qua eum numerum equitum explere non poſſet: pro equite uno treis pedites liceret dare. pedites, equiteſq́;, quàm locupletiſſimũ legerentur: mitterenturq́;, ubicunq; extra Italiam ſupplemento opus eſſet. ſi qui ex ijs recuſarent: retineri eius coloniæ magiſtratus, legatosq́; placere: neq;, ſi poſtularent ſenatum dari: prius quàm imperata feciſſent. ſtipendium præterea ijs colonijs in millia æris aſſes ſingulos imperari, exigiq́; quotannis: cenſumq́; in ijs colonijs agi ex formula ab Romanis cenſoribus data. dari autem placere eandem, quã populo Romano: deferriq́; Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum: prius quàm magiſtratu abirent. Ex hoc S. C. accitis Romam magiſtratibus, primoribusq́; earum coloniarum, conſules cum milites ſtipendiumq́; imperaſſent: alij alijs magis recuſare: ac reclamare. ne-

gare tantum militum effici poſſe:uix,ſi ſimplum ex for- mula imperetur:enixuros.orare: atque obſecrare: ut ſibi ſenatum adire,ac deprecari liceret. nihil ſe, quare perire merito deberent,admiſiſſe.ſed ſi pereundum etiam foret: neq; ſuum delectum,neq; iram populi Romani,ut plus militum darent,quàm haberent:poſſe efficere. Conſules obſtinati manere legatos Romæ iubent:magiſtratus ire domos ad delectus habendos.niſi ſumma militum,quæ imperata eſſet:Romam adducta,neminem ijs ſenatum daturũ. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi,deprecandiq;, delectus in ijs XII colonijs,per longam uacationem numero iuniorum aucto,haud difficulter eſt perfectus. Altera itidẽ res propè æque longo neglecta ſilentio relata à M.Valerio Leuino eſt:qui priuatis collatas pecunias, ſe, ac M. Claudio conſule reddi tandem æquum eſſe dixit. nec mirari quenq̃ debere:in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam præterq̃ quod aliquid proprie ad conſulem eius anni,quo collatæ pecuniæ eſſent:pertineret: etiam ſe authorem ita conferendi fuiſſe in inopia ærarij,nec plebe ad tributum ſufficiente. Grata ea patribus admonitio fuit.iuſſiſq; referre conſulibus, decreuerunt:ut tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: primam præſentem ij:qui tum eſſent:duas tertij,& quinti conſules numerarent. Oẽs deinde alias curas una occupauit: poſtq̃ Locrenſium clades,quæ ignotæ ad eam diem fuerant:legatorum aduentu uulgatæ ſunt.nec tam Q.Pleminij ſcelus quàm Scipionis in eo aut ambitio, aut negligentia iras hominum irritauit.Decem legati Locrenſium obſiti ſquallore & ſordibus, in comitio ſedentibus conſulibus uelamenta ſupplicum, ramos oleæ (ut Græcis mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebili uociferatione hu-

mi procubuerunt. Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerunt eē, ea paſſos à Q. Pleminio legato, Romaniſq; militibus: quæ pati ne Carthaginiēſes quidem uelit populus Romanus. orare: uti ſibi patres adeundi, deplorandiq́; ærumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex ijs, Scio, inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud uos querelæ P. C. plurimū in eo momenti eſſe: ſi probè ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint: & quomodo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in deditionem ueſtram: quippe ſi & culpa defectionis procul à publico cōſilio abſit: & reditum in ueſtram ditionem appareat nō uoluntate ſolum, ſed etiam ope ac uirtute noſtra: magis indignemini bonis ac fidelibus ſocijs tam atroces atq; indignas iniurias ab legato ueſtro, militibusq́; fieri. Sed ego cauſam utriusq; defectionis noſtræ in aliud tempus differendam arbitror eſſe, duarum rerum gratia: unius: ut corām P. Scipione, qui Locros recæpit: quiq́; omnium nobis recte perperamq́; factorum eſt teſtis: agatur: alterius: quod qualeſcunq; ſumus: tamen hæc, quæ paſſi ſumus: pati non debuimus. Nō poſſumus diſſimulare P. C. nos, cum præſidium Punicum in arce noſtra haberemus: multo fœda, & indigna à præfecto præſidij Amulcare, & ab Numidis, Afrisq́; paſſos eſſe. ſed quid illa ſint, collata cum ijs, quæ hodie patimur? Cum Bona uenia quæſo audiatis P. C. id, quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum genus: utrum uos, an Carthaginienſes principes orbis terrarum uideat. ſed ſi ex ijs, quæ Locrenſes, aut ab illis paſſi ſumus: aut à ueſtro præſidio nunc quammaxime patimur: æſtimandum Romanum, ac Punicum imperium ſit: nemo non illos ſibi: quàm uos dominos præoptet. 'Et tamen uidete quemadmodū Locrenſes in uos ani-

mati ſint.cum à Carthaginienſibus iniurias multo mino res acciperemus: ad ueſtrum imperatorem confugimus: cum à ueſtro præſidio plusquam hoſtilia patiamur: nuſquam aliò:quàm ad uos querelas detulimus.Aut uos reſpicietis perditas res noſtras P.C. aut ne ab dijs quidem immortalibus quod precemur,quicquam ſupereſt.Q.Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginienſibus Locros: & cum eodem ibi relictus eſt præſidio.in hoc legato ueſtro(dant enim animum ad loquendum libere ultimæ miſeriæ)nec hominis quicquam eſt Patres Conſcripti,præter figuram,& ſpeciem: neq; Romani ciuis, præter habitum ueſtiumq;,& ſonum latinæ linguæ. peſtis, ac bellua immanis: qualem fretum quondam,quo ab Sicilia diuidimur: ad perniciem nauigantium circumſediſſe fabulæ ferunt.Ac ſi ſcelus, libidinemq;,& auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios ueſtros ſatis haberet: unam profundam quidem uoraginem tamen patientia noſtra expleremus .nunc omnes centuriones,militesq; ueſtros(adeò in promiſcuo licentiam, atq; improbitatem eſſe uoluit)Pleminios fecit. omnes rapiũt: ſpoliant:uerberant:uulnerant:occidunt:conſtuprant matronas, ſiunt in uirgines ingenuas rapgus ex complexu parentum,puerosq;.quotidie capitur urbs noſtra: quotidie diripitur:dies nocteſq; omnia paſſim mulierum,puerorumq;,qui rapiuntur:atq; aſportantur: ploratibus ſonant.Miretur,qui ſciat:quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus:aut illos,qui faciunt:nondum tantarum iniuriam ſatietas ceperit.Neq; ego exequi poſſum: nec uobis opus eſt audire ſingula,quæ paſſi ſumus:communiter omnia amplectar.Nego domum ullam Locris,nego quenquam hominem expertem iniuriæ eſſe: nego ..."um

genus ſceleris, libidinis, ac auaritiæ ſupereſſe: quod in eorum ullo, qui pati potuerint: prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt: uter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior: cum hoſtes bello urbem capere: an cum exitialis tyrannus ui atq; armis oppreſſit. omnia, quæ captæ urbes patiuntur: paſſi ſumus: & nunc quammaxime patimur patres conſcripti. omnia quæ crudeliſſimi atq; importuniſſimi tyrãni ſcelera in oppreſſos ciues edunt: Pleminius in nos, liberosq; noſtros, coniugesq; edidit. Vnum eſt: de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & uos audire, & exoluere Rempublicam ueſtram religione, ſi ita uobis uidebitur: uelimus petres conſcripti. uidimus. n. cum quanta cærimonia non ueſtros ſolum colatis deos: ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ: de cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad uos perueniſſe, Pyrrhi bello, qui cum ex Sicilia rediens Locros claſſe præterueheretur inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga uos in ciuitatem noſtram facinora edidit: theſauros quoq; Proſerpinæ intactos ad eam diẽ ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues ĩpoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P. C. claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata: omnesq; naues, quæ ſacram pecuniam habebant: in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſſimus agnouit Rex: pecuniamq; omnem conquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. nec tamen illi unquam poſtea proſpere quicquam euenit: pulſusq; Italia, ignobili atq; inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cũ audiſſet legatus ueſter: tribuniq; militum: & mille alia: quæ non augendæ religionis cauſa ſed præſentis deæ numine ſæpe comperta nobis maioribusque noſtris, re-

ta erant mœnia:cum ſubito collapſa ruina ſunt. Sed *& nunc,& ſæpe aliàs dea ſuam ſedem, ſuumq́; templum aut tutata eſt:aut à uiolatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt,nec poſſit alius ulciſci: quàm uos* P.C. *ad uos,ueſtramq́; fidem ſupplices confugimus, nihil noſtra intereſt:utrum ſub illo legato, ſub illo præſidio* Locros *eſſe ſinatis: an irato* Annibali, *&* Pœnis *ad ſupplicium dedatis.* Non *poſtulamus ut extemplo nobis de abſente indicta cauſa credatis.ueniat: coràm ipſe audiat:ipſe diluat. ſi quicquam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt:in nos prætermiſit: non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum,ſi pati poſſumus,patiamur:& ille omni diuino,humanoq́; liberetur ſcelere.* H*æc cum ab legatis dicta eſſent:quæſiſſetq́; ab ijs* Q. Fa*bius:detuliſſent'ne eas querelas ad* P. Scipionem*:reſponderunt:miſſos legatos eſſe:ſed eum belli apparatu occupatum eſſe:& in* Africam *aut iam traieciſſe:aut poſt paucos dies traiecturum: & legati gratia quanta eſſet apud imperatorem,expertos eſſe: cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in uincula coniecerit: legatum æque ſontem,aut magis etiam,in ea poteſtate reliquerit.* Iuſſis *excedere extemplo legatis, non* Pleminius *modo, ſed etiam* Scipio *principū orationibus lacerari. ante omnes* Q. Fabius *natum eum ad corrumpendam diſciplinā militarem arguere.ſic & in* Hiſpania *plus propè ſeditione militū,quàm bello amiſſum.externo & regio more & indulgere licentiæ militum,& ſæuire in eos.* Sen*tentiam deinde æque trucem orationi adiecit.*Pleminiū *legatum uinctum* R*omam deportari placere:& ex uinculis cauſam dicere:ac ſi uera forent,quæ* Locrenſes *quererentur:in carcere necari:bonaq́; eius publicari* P. Scī-

pionem, quod de prouincia deceſſiſſet iniuſſu ſenatus: reuocari: agique cum tribunis plebis: ut de imperio eius abrogando ferrent ad populum. Locrenſibus coràm ſenatum reſpondere: quas ſibi iniurias factas quererentur: eas: neq; ſenatum, neq; populum Romanum uelle factas. uiros bonos, ſociosq́;, & amicos eos appellari: liberos, coniuges, quæq́; alia erepta eſſent: reſtitui: pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet: conquiri: duplamq́; pecuniam in theſauris reponi: & ſacrũ piaculare fieri: ita ut prius ad collegium pontificum referretur, quod ſacri theſauri moti, aperti, uiolatiq́; eſſent: quæ piacula, quibus dijs, quibus hoſtijs, fieri placeret. milites, qui Locris eſſent: omnes in Siciliam tranſportari: quatuor cohortes ſociorum Latini nominis in præſidiũ Locros adduci. Perrogari eo die ſententiæ accenſis ſtudijs pro Scipione, & aduerſus Scipionem, non potuere. Præter Pleminij facinus, Locrenſiumq́; cladem, ipſius etiam imperatoris non Romanus modo, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur. cum pallio, crepidisq́; inambulare in gymnaſio: libellis etiam eum, palæſtraq́; operã dare: æque ſegniter, molliterq́; cohortem totam Syracuſarum amœnitate frui: Carthaginem, atq; Annibalem excidiſſe de memoria: exercitum omnem licentia corruptum: qualis Sucrone in Hiſpania fuerit: talis nunc Locris: ſocijs magis, quàm hoſti metuendus. Hæc quanq̃ partim uera, partim miſta, eoq; ſimilia ueris iactabãtur: uicit tamen Q. Metelli ſententia: qui de cæteris maxime aſſenſus, de Scipionis uſa diſſenſit. Qui enim conueni re: quem modo ciuitas iuuenem admodum unum recuperandæ Hiſpaniæ delegerit: ducemq́; recapta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendum Punico bello finem creaue/

rit:conſulem ſpe deſtinauerit Africam ſubacturum:Annibalem ex Italia detracturum:eum repente, tanquam Q.Pleminium, indicta cauſa propè damnatum ex prouincia reuocari?cum ea:quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererentur, ne præſente quidem Scipione facta dicerent: neq; aliud, q̃ patientia, aut pudor, quod legato pepercíſſet:inſimulari poſſet?Sibi placere M.Pomponium prætorem, cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet:triduo proximo in prouinciam proficiſci:conſules decem legatos, quos ijs uideretur:ex ſenatu legere:quos cum prætore mitterẽt: & duos tribunos plebis, atq; ædilem.cum eo conſilio cognoſcere prætorem.ſi ea, quæ Locrẽſes facta quererentur: iuſſu, aut uoluntate Publij Scipionis facta eſſent:ut eũ de prouincia decedere iuberent:ſi Publius Scipio iã in Africam traieciſſet:tribuni plebis, atq; ædilis cum duobus legatis, quos maxime prætor idoneos cenſuiſſet:in Africam proficiſcerẽtur: tribuni, atq; ædilis:qui reducerent inde Scipionem:legati: qui exercitui præeſſent: donec nouus imperator ad eum exercitum ueniſſet. ſin Marcus Pomponius & decẽ legati comperiſſent:neq; iuſſu, neq; uoluntate P.Scipionis ea facta eſſe:ut in exercitu Scipio maneret: bellumq́; ut propoſuiſſet, gereret. Hoc facto S.C. cum tribunis plebis actum eſt:ut compararent inter ſe:aut ſorte legerent:qui duo cum prætore, ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, uiolata, elataq́; inde eſſent. Tribuni pl.cum prætore, & decem legatis profecti M.Claudius Marcellus, & M.Cincius Alimentius:ijsq́; ædilis plebis datus eſt.quem, ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiens non eſſet Scipio:aut iam in Africam traieciſſet:comprehendere tribuni iuberent:ac

iure ſacroſanctæ poteſtatis reducere. Prius Locros ire, quàm Meſſanam conſilium erat. Cæterum duplex fama eſt: quod ad Pleminium attinet. alij: auditis, quæ Romæ acta eſſent: in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum unum ex legatis incidiſſe: & ab eo Rhegyum ui retractum tradunt. alij: ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſſimis equitum miſſum: qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo ſeditionis principes conijcerent. Ii omnes, ſeu ante Scipionis, ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt. Prætor, legatiq; Locros profecti primam, ſicuti mandatum erat: religionis curam habuere. omnem enim ſacram pecuniam, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat: conquiſitam cum ea, quam ipſi ſecum attulrant: in theſauris repoſuerunt: ac piaculare ſacrum fecerunt. tum uocatos ad concionē milites prætor ſigna extra urbem afferre iubet: caſtraq; in campo locat, cum graui edicto: ſiquis miles aut in urbe reſtitiſſet: aut ſecum extuliſſet, quod ſuum non eſſet. Locrenſibus ſe permittere: ut quod ſuum quiſq; cognoſceret: prehenderet: ſi quid non compareret: repeteret. ante omnia libera corpora placere ſine omni mora Locrenſibus reſtitui: non leui defuncturum pœna: qui non reſtituiſſet. Locrenſium deinde concionem habuit: atq; ijs libertatem, legesq; ſuas populum Romanum, ſenatumq; reſtituere dixit. ſi quis Pleminium, aliumue accuſare uellet: Rhegyum ſe ſequeretur. ſi de P. Scipione publice quæri uellent: ea, quæ Locris nefarie in deos, hominesq; facta eſſent: iuſſu, aut uoluntate P. Scipionis facta eſſe: legatos mitterent Meſſanam. ibi ſe cum conſilio cogniturum. Locrenſes prætori, legatisq;, & ſenatui ac populo Romano gratias egere. ſe ad Pleminium accuſandum ituros. Scipionem,

pionem, quanquam parum iniurijs ciuitatis ſuæ doluerit: eum eſſe uirum: quem amicum ſibi, q̃ inimicum malint eſſe. pro certo ſe habere: neq; iuſſu, neq; uoluntate P. Scipionis tot tam nefanda commiſſa: ſed aut Pleminio nimium, aut ſibi parum creditum: aut natura inſitum quibusdam eſſe: ut magis peccari nolint: q̃ ſatis animi ad uindicanda peccata habeant. Et prætori, & conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminium, & ad duos, & triginta homines cum eo damnauerunt: atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti ſunt: ut ea quoq;, quæ uulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq; militiæ diſciplina: comperta oculis referrent Romam. Venientibus ijs Syracuſas Scipio res, non uerba ad purgandum ſe præparauit. exercitum omnem eò conuenire, claſſem expediri iuſſit: tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginienſibus eſſet. Quo die uenerunt: hoſpitio comiter accepti. poſtero die terreſtres, naualesq; exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulachrum & ipſam edentem naualis pugnæ oſtẽdit. tum circa armamentaria & horrea aliũq; belli apparatum uiſendum prætor, legatiq; ducti. tantaq; admiratio ſingularum, uniuerſarumq; rerum incuſſa: ut ſatis crederent: aut illo duce atq; exercitu uincĩ Carthaginiẽſem populum, aut alio nullo poſſe: iuberentq;, quod dij bene uerterent: traijcere: & ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriæ priorem conſulem dixiſſent: primo quoq; tempore compotem populum Romanum faceret. adeoq; lætis inde animis profecti ſunt: tanquam uictoriam, non belli magnificum apparatum nunciaturi Romam eẽnt. Pleminius, quiq; in eadem cauſa erant: poſtquam Romã

eſt uentum:extemplo in carcerem conditi. ac primo pro/
ducti ad populum ab tribunis apud præoccupatos Locrē
ſium clade animos nullum miſericordiæ locum habuerūt.
poſtea cum ſæpius producerentur:iam ſeneſcente inuidia
molliebantur iræ:& ipſa deformitas Pleminij,memoriaq;
abſentis Scipionis facilius eos ad uulgum conciliabat.
mortuus eſt tamen prius in uinculis: quàm iudicium de
eo populi perficeretur.Hunc Pleminiū Clodius Licinius
in li.tertio rerum Romanarum refert ludis uotiuis,quos
Romæ Africanus iterum conſul faciebat:conatum p quoſ
dam , quos pretio corruperat:aliquot locis urbem incen/
dere:ut frangendi carceris,fugiendiq; haberet occaſionē:
patefacto dein ſcelere, delegatum in Tullianum ex S.C.
de Scipione nuſquam,niſi in ſenatu actum.ubi omnes le/
gatiq; & tribuni claſſem eam,exercitum,ducemq; uerbis
extollentes,effecerunt:ut ſenatus cenſeret primo quoq; tem
pore in Africam traijciēdum: Scipioniq; permitteretur:
ut ex ijs exercitibus,qui in Sicilia eſſent:ipſe legeret, quos
in Africam ſecum traijceret : quos prouinciæ relinqueret
præſidio.Dum hæc apud Romanos gererentur:Cathagi
nienſes quoq; cum,ſpeculis per promontoria omnia poſi/
tis,percunctantes,pauentesq; ad ſingulos nuntios ſollici/
tam hyemem egiſſent:haud paruum & ipſi tuendæ Afri
cæ momentum adiecerunt ſocietatem Syphacis Regis:cu
ius maxime fiducia traiecturum in Africam Romanum
crediderunt. Erat Aſrubali Giſgonis filio non hoſpitium
modo cum Rege: de quo ante dictum eſt: cum ex Hiſpa/
nia forte in idem tempus Scipio,atq; Aſdrubal conuene/
runt:ſed mentio quoq; incohatæ affinitatis: ut Rex duce/
ret filiam Aſdrubalis.Ad eam rem conſumandam,tem/
puſq; nuptijs ſtatuendum(iam enim & nubilis erat uir.

go) profectus Aſdrubal, ut accenſum cupiditate (& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in uenerem) ſenſit: uirginem ab Carthagine accerſit: maturatq; nuptias: & inter aliam gratulationem, ut publicum quoq; fœdus priuato adijceretur: ſocietas inter populum Carthaginiẽſem Regemq́;, data ultro citroq́; fide eoſdẽ amicos inimicoſq́; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterum Aſdrubal memor & cum Scipione initæ regiæ ſocietatis, & quàm uana & mutabilia barbarorum ingenia eſſent: ueritus ne, ſi traijceret in Africam Scipio: paruum uinculum eæ nuptiæ eſſent: dum accenſum, recenti amore Numidam habet: perpellit, blanditijs quoq; puellæ adhibitis: ut legatos in Siciliam ad Scipionem mittat: per quos moneat eũ: ne prioribus ſuis promiſſis fretus in Africam traijciat. ſe & nuptijs ciuis Carthaginienſis filiæ Aſdrubalis, quem uiderit apud ſe in hoſpitio: & publico etiam fœdere cum populo Carthaginiẽſi iunctum. hortari primum: ut procul ab Africa, ſicut adhuc fecerint. bellum Romani cum Carthaginienſibus gerant: ne ſibi intereſſe certaminibus eorum, armaq; aut hæc, aut illa abnuentem alteram ſocietatem ſequi neceſſe ſit. ſi non abſtineat Africa Scipio: & Carthagini exercitum admoueat: ſibi neceſſarium fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus: & pro patria coniugis ſuæ, proq; parente, ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab Rege legati ad Scipionẽ miſſi, Syracuſis eum conuenerunt. Scipio quanq̃ magno momẽto rerum in Africa gerendarum, magnaq; ſpe deſtitutus erat: legatis propere, prius q̃ res uulgaretur, remiſſis in Africam litteras dat ad Regem. quibus etiam atq; etiam monet eũ: ne iura hoſpitij ſecum, neu cum populo Romano initæ ſocietatis, neu fas, fidẽ, dexteras, deos teſtes atq;

arbitros conuentorum fallat. Cæterum quando neq; cela ri aduentus Numidarum poterat: (uagati enim in urbe, obuerſatiq; prætorio erant) & , ſi ſileretur quid petentes ueniſſent: periculum erat: ne uera eo ipſo, quod celarētur, ſua ſponte magis emanarent: timorq; in exercitum incide ret: ne ſimul cum Rege, & Carthaginienſibus foret bel landum: auertit à uero falſis elicitas præoccupando mē tes hominum. Et uocatis ad concionem militibus non ul tra eſſe cunctandum ait. inſtare ut in Africam quampri mum traijciat, ſocios Reges Maſaniſſam ipſum prius ad Lælium ueniſſe, querentem: quod cunctando tempus tere retur. nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantē: quæ tam diuturnæ moræ ſit cauſa: poſtulantemq; : ut aut traijciatur tandem in Africam exercitus: aut, ſi mutata conſilia ſint: certior fiat: ut & ipſe ſibi, & regno ſuo poſ ſet conſulere. Itaq; iam ſatis omnibus inſtructis, appara tiſq; , & re iam non ultra recipiente cunctationem, in a nimo ſibi eſſe: Lilybæum claſſe traducta, eodemq; omni bus peditum equitumq; copijs contractis, quæ prima dies curſum nauibus daret: deis bene iuuantibus in Africam traijcere. Litteras ad M. Pomponiū mittit: ut ſi ei uidere tur: Lilybæum ueniret: ut communiter conſulerent: quas potiſſimum legiones, & quantum militum numerum in Africam traijceret. item circum oram maritimam miſit: ut naues onerariæ comprehēſæ Lilybæum omnes contra herentur. Quicquid militum nauiumq; in Sicilia erat: cū Lilybæum conueniſſet: & nec urbs multitudinem homi num, nec portus naues caperet: tantus omnibus ardor e rat in Africam traijciendi: ut non ad bellum duci uiderē tur: ſed ad certa uictoriæ præmia. præcipue qui ſuperabāt ex Cannenſi exercitu milites: illo, non alio duce credebant

*nauata Reipublicæ opera finire ſe militiam ignominio-
ſam poſſe. Et Scipio minime id genus militum aſpernaba-
tur: ut qui neq; ad Cannas ignauia eorum cladem accæ-
ptã ſciret: neq; ullos æque ueteres milites in exercitu Ro-
mano eſſe: expertosq́; non uarijs prælijs modo, ſed in urbi-
bus etiam oppugnandis. Quinta, & ſexta Cãnenſes erãt
legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet: ſingu-
los milites inſpexit: relictisq́;, quos non idoneos credebat:
in locum eorum ſubiecit quos ſecum ex Italia adduxe-
rat: ſuppleuitq́; ita eas legiones: ut ſingulæ ſena millia &
ducenos pedites, tricenos haberent equites. ſociorum item
Latini nominis pedites equitesq́; de exercitu Cannenſi le-
git. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit: nõ
paruo numero inter authores diſcrepat. alibi decem mil-
lia peditum, duo millia & ducentos eqtes: alibi XV mil
lia peditum, mille & quingentos equites: alibi parũ plus
dimidio rem auctam: V & XXX millia peditum, eq-
tumq́; in naues impoſita inuenio. quidam non adiecere
numerum: inter quos me ipſe in re dubia poni malui. Cœ
lius ut abſtinet numero: ita ad immenſum multitudinis
ſpeciem auget. uolucres ad terrã delapſas clamore militũ
ait: tantãq́; multitudinẽ conſcẽdiſſe naues: ut nemo morta-
liũ aut in Italia aut in Sicilia relinq uideretur. Milites ut
in naues ordine, ac ſine tumultu conſcenderent: ipſe eã ſibi
curam ſumpſit. nauticos C. Lælius, qui claſſis præfectus
erat in naues ante conſcendere coactos continuit. commea-
tus imponendi M. Pomponio prætori curam dat. V &
XL dierum cibaria, è quibus XV dierum cocta impo-
ſita. Vt omnes iam in nauibus erant: ſcaphas circummi-
ſit: ut ex omnibus nauibus gubernatoresq́; & magiſtri na-
uium, & bini milites in forum conuenirent ad imperia*

acápienda.Poſteaquã conuenerunt:primum ab ijs quæ-ſiuit:ſi aquam hominibus iumentiſq́; neceſſariam in toti-dem dies, quot frumentum impoſuiſſent. ubi reſponſum eſt:aquam dierum V *&* X L *in nauibus eſſe:tum e-dixit militibus: ut ſilentium quieti nautis ſine certamine ad miniſteria exequenda bene obediẽtes præſtarent.cum* X X *roſtratis ſe ac* L.Scipionem *ab dextro cornu, ab læ-uo totidem roſtratis &* C. *Lælium præfectum claſſis cũ* M.Portio Catone*(quæſtor is tum erat) onerarijs futurũ præſidio.lumina in nauibus ſingula roſtratæ, bina onera ria haberent:in prætoria naue inſigne nocturnum trium luminum fore.*Emporia *ut peterent, gubernatoribus edi xit.*Fertiliſſimus *ager: eoq́; abundans omni copia rerum eſt regio:& imbelles (quod plerunq; in ubere agro eue-nit) barbari ſunt.prius quoq;, quàm à* Carthagine *ſubue niretur:opprimi uidebantur poſſe.*Iis *editis imperijs, redi re ad naues iuſſi, & poſtero die dijs bene iuuãtibus ſigno dato ſoluere naues.Multæ claſſes* Romanæ *è* Sicilia, *atq; ipſo illo portu profectæ erant.cæterum non eo bello ſolũ, (nec id mirum: prædatum enim tantummodo pleræq; claſſes ierant) ſed ne priore quidem ulla profectio tanti ſpectaculi fuit. quanquam ſi magnitudine claſſis æſtima-retur:& bini conſules cum binis exercitibus ante traiece-rant:& propè totidem roſtratæ in illis claſſibus fuerant: quot onerarijs* Scipio *tum traijciebat.nam præter* X L *na ues longas quadringentis fermè onerarijs exercitum trãſ uexit.ſed & bellum bello, ſecundum priore ut atrocius* Romanis *uideretur:cum quod in* Italia *bellabatur: tum ingentes ſtrages tot exercituum ſimul cæſis ducibus edi-tæ effecerant. &* Scipio *dux partim factis fortibus, par-tim ſuapte fortuna quadam ingentis ad incrementa glo-*

rię celebratus conuerterat animos: ſimul & mens ipſa traijciẽdi, nulli ante eo bello duci tentata: quod ad Annibalem detrahendum ex Italia, transferendumq́; & ſimendum in Africa bellum, ſe tranſire uulgauerat. Concurrerat ad ſpectaculum in portũ omnis turba non habitantiũ modo Lilybæi, ſed legationum omnium ex Sicilia: quæ ad proſequendum Scipionem officij cauſa conuenerant: & prætorem prouinciæ M. Pomponium ſecutæ fuerant. ad hoc legiones, quæ in Sicilia relinquebantur: ad proſequẽdos commilitones proceſſerant. nec claſſis modo proſpectantibus è terra, ſed terra etiam omnis circa referta turba ſpectaculo nauigantibus erat. Vbi illuxit Scipio è prætoria naue ſilentio per præconem facto. Dij Deæq́;, inquit, maria terraſq́; qui colitis: uos precor, quæſoq́;: uti quæ in meo imperio geſta ſunt: & geruntur: poſtq́; gerentur: ea mihi populoq́;, & plebi Romanæ, ſocijs, nominiq́; Latino, qui populi Romani, quiq́; meam ſectam imperium auſpiciumq́; terra mari amnibusq́; ſequuntur: bene uertant: eaq́; uos omnia bene iuuetis: bonis auibus adſitis, ſaluos incolumeſq́; uictis perduellibus uictores ſpolijs decoratos, præda onuſtos triumphanteſq́; mecum domos reduces ſiſtatis: inimicorum, hoſtiumq́; ulciſcendorum copiam faxitis: quæq́; populus Carthaginienſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt: ea ut mihi, populoq́; Romano in ciuitatem Carthaginienſium exempla edendi facultatem detis. Secundum has preces cruda exta cæſa uictima (uti mos eſt) in mare porricit: tubaq́; ſignum dedit proficiſcendi. Vento ſecundo ſatis uehementi profecti, celeriter è conſpectu terræ ablati ſunt. & à meridie nebula occœperat: ita, ut uix concurſus nauium inter ſe uitarent. lenior uentus in alto factus noctem inſequen-

tem eadem caligo obtinuit: ſole orto diſcuſſa eſt: & addita uis uento. Iam terram cernebant. haud ita multo poſt T. Poſthumius gubernator Scipioni ait: non plus quinq; millia paſſuum Africam abeſſe: Mercurij promontorium ſe cernere. ſi iubeat eò dirigi: iam in portu fore omnem claſſem. Scipio, ut in conſpectu terra fuit: precatus deos, uti bono Reipublicæ, ſuoq; Africam uiderit: dare uela, & alium infra nauibus acceſſum iubet petere. Et uento eodẽ ferebantur. cæterum nebula ſub idem fermè tempus, quo pridie, exorta conſpectum terræ ademit: & uentus premẽte nebula cecidit. nox deinde incertiora omnia fecit. itaq; anchoras, ne aut inter ſe concurrerent naues: aut terræ inferrentur: iecere. ubi illuxit: uentus idem coortus nebula diſiecta aperuit omnia litora Africæ. Scipio quod eſſet proximum promontorium percunctatus, cum promontoriũ Pulchri id uocari audiſſet: placet omen, inquit: huc dirigite naues. eo claſſis decurrit: copiæq; omnes in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationem ſine terrore ac tumultu fuiſſe, permultis Græcis, Latiniſq; authoribus credidi. Cœlius unus præterquam quod non merſas fluctibus naues, cæteros omnes cœleſtes maritimoſq; terrores, poſtremo abreptam tempeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Ægimurũ, inde ægre correptum curſum exponit: & propè obrutis nauibus, iniuſſu ĩperatoris ſcaphis haud ſecus, q̃ naufragos milites ſine armis cum ingenti tumultu in terram euaſiſſe. Expoſitis copijs Romani caſtra in proximis tumulis metantur. Iam non in maritimos modo agros conſpectu primum claſſis, dein tumultu egredientium in terram, pauor terrorq; peruenerat: ſed in ipſas urbes. neq; enim hominum modo turba mulierum puerorumq; agminibus ĩmiſta omnes paſſim compleuerat uias:

ſed pecora quoq; præ ſe agreſtes agebant: ut relinqui ſubito Africam diceres. urbibus uero ipſis maiorem, quàm quem ſecũ attulerant: terrorem inferebant. Præcipue Carthagini propè ut captæ tumultus fuit. nam poſt M. Attilium Regulum, & L. Manlium conſules, annis propè quinquaginta nullum Romanum exercitum uiderant: præter prædatorias claſſes: quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant: raptisq;, quæ obuia fors fecerat: prius recurſum ſemper ad naues, q̃ clamor agreſtes conciret: fuerat. eo maior tum fuga, pauorq; in urbe fuit. Et Hercule neq; exercitus domi ualidus, neq; dux, quem opponerent: erat. Aſdrubal Giſgonis filius genere, fama, diuitijs, regia tum etiam affinitate longe primus ciuitatis erat. ſed eũ ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in Hiſpania meminerant: nec magis ducem duci parem: q̃ tumultuarium exercitum ſuum Romano exercitui eſſe. itaq; uelut ſi urbem extemplo aggreſſurus Scipio foret: ita ad arma eſt conclamatum: portæq; raptim clauſæ: & armati in muris, uigiliæq;, & ſtationes diſpoſitæ: ac nocte inſequẽti uigilatum eſt. Poſtero die qngenti equites ſpeculatum ad mare, turbandosq; egredientes ex nauibus miſſi, in ſtationes Romanorum inciderunt. iam enim Scipio Claſſe Vticam miſſa, ipſe haud ita multum progreſſus à mari tumulos proximos ceperat: & equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat: & per agros miſerat prædatum. Ii, cum Carthaginenſi equitatu prælium cum commiſiſſent: paucos in ipſo certamine, plerosq; fugientes pſecuti: in qbus præfectum quoq; Hannonẽ nobilẽ iuuenẽ occiderunt. Scipio non agros modò circa uaſtauit: ſed urbẽ etiam proximam Afrorum ſatis opulentam cæpit. ubi præter cætera, quæ extemplo in naues onerarias impoſi-

ta miſſaq; in Siciliam erant: octo millia liberorum capitum ſeruorumq; ſunt capta. Lætiſſimus tamen Romanis in principio rerum gerendarum aduentus fuit Maſaniſſæ. quem quidam cum CC haud amplius equitibus, pleriq; cum duûm millium equitatu tradunt ueniſſe. Cæterum cum longe maximus omnium ætatis ſuæ Regum hic fuerit: plurimumq; rem Romanam iuuerit: operæpretium uidetur excedere paululum ad enarrandum quàm uaria fortuna uſus ſit in amittendo, recuperandoq; paterno regno. Militante eo pro Carthaginiẽſibus in Hiſpania, pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem Regis Deſalcem pergrandem natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit. haud multo poſt Deſalce quoq; mortuo, maior ex duobus filijs eius Capuſa, puero admodum altero, paternum imperium accæpit. cæterum cum magis iure gentis, quàm authoritate inter ſuos, aut uiribus obtineret regnum: extitit quidam Mezetullus nomine, non alienus ſanguine regibus, familia ſemper inimica, ac de imperio uaria fortuna cum ijs, qui tum obtinebant: certantis. Is concitatis popularibus, apud quos inuidia Regum magnæ authoritatis erat: caſtris palàm poſitis, deſcendere Regem in aciem, ac dimicare de regno coegit. in eo prælio Capuſa cum multis principum cecidit. gens Maſæſulorum omnis in ditionem, imperiumq; Mezetulli conceſſit. regio tamen nomine abſtinuit: contentusq; nomine modico tutoris, puerum Lacumacen, q ſtirpis regiæ ſupererat: Regem appellat. Carthaginienſem nobilem fœminam, ſororis filiã Annibalis, quæ proxime Deſalci Regi nupta fuerat: matrimonio ſibi coniungit, ſpe Carthaginienſium ſocietatis: & cum Syphace hoſpitium uetuſtum legatis miſſis renouat: omnia ei auxilia p

parans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui, dein nece fratris patruelis, ex Hiſpania in Mauritaniam (Bocchar ea tempeſtate Rex Mauroꝝ erat) traiecit. ab eo ſupplex infimis precibus auxilium itineri, qm̄ bello non poterat: quatuor millia Maurorum impetrauit. Cum iis præmiſſo nuntio ad paternos ſuosq; amicos, cum ad fines regni perueniſſet: quingenti fermè Numidæ ad eum conuenerunt. Igitur Mauris inde, ſicut conuenerat, retro ad Regem remiſſis, quanquam aliquanto minor ſpe multitudo, nec cum qua tantam rem aggredi ſatis auderet: conueniret: ratus agendo ac moliendo uires quoq; ad agendum aliquid collecturum, proficiſcenti ad Syphacē Lacumaci Regulo ad Tapſum occurrit. trepidum agmē cum in urbem refugiſſet: urbem Maſaniſſa primo impetu capit. ex regiis alios tradentes ſe recæpit: alios uim parātes occidit. pars maxima cum ipſo puero inter tumultum ad Syphacem, quò primo intenderat iter peruenerunt. Fama huius modicæ rei in principio rerū proſpere actæ cōuertit ad Maſaniſſam Numidas. affluebantq; undiq; ex agris, uiciſq; ueteres milites Galæ: incitabantq; iuuenem ad recuperandum paternum regnum. Numero militum aliquantum Mezetullus ſuperabat. nam & ipſe cum exercitu, quo Capuſam uicerat: & ex receptis poſt cædem Regis aliquot habebat: & puer Lacumaces ab Syphace auxilia ingentia adduxerat, XV millia peditum. Mezetullo X millia equitum erant: qbus cum Maſaniſſa nequaquā tantum peditum equitum'ue habēte acie conflixit. uicit tamen & ueterum militum uirtus, & prudentia inter Romana & Punica arma exercitati ducis. Regulus cū tutore, & exigua Maſæſuloꝝ manu i Carthaginiēſiū agrū ꝑfugit. Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa, qa ſibi

Maſaniſſa cum paucis equitibus ex acie in montem (Bal bum incolæ uocant) perfugit. familiæ aliquot cum mapa libus, pecoribusq; ſuis (ea pecunia illis eſt) proſecuti ſunt Regem. cætera Maſæſulorum multitudo in ditionem Syphacis conceſſit. Quem ceperant exules montem: herbidus, aquoſusq; eſt: & quia pecori bonus alendo erat: hominum quoq; carne, ac lacte ueſcentium abunde ſufficiebat alimentis. Inde nocturnis primo ac furtiuis incurſionibus, deinde aperto latrocinio infeſta omnia circa eſſe: maxime uri Carthaginienſium ager: quia & plus prædæ, q̃ inter Numidas, & latrocinium tutius erat. iamq; adeo licenter eludebant: ut ad mare deuectam prædam uẽderent mercatoribus, appellentibus naues ad idipſum: pluresq;, q̃ iuſto ſæpe in prælio, Carthaginenſes: caderẽtur: caperenturq;. Deplorabant ea apud Syphacem Carthaginienſes: infenſumq; & ipſum ad reliquias belli perſequendas inſtigabant. ſed uix regium uidebatur: latronem uagum in montibus conſectari. Bocchar ex præfectis regijs, uir acer & impiger ad id delectus. ei quatuor millia peditum data: duo equitum: præmiorũq; ingenti ſpe oneratus: ſi caput Maſaniſſæ retuliſſet: aut uiuum (id uero ineſtimabile gaudium fore) cepiſſet. Is palatos, incurioſeq; agentes improuiſo adortus, pecorum hominumq; ingenti multitudine à præſidio armatorum excluſa, Maſaniſſam ipſum cum paucis in uerticem montis compellit. inde propè iam ut debellato, nec præda modo pecorum hominumq; captorum miſſa ad Regem, ſed copijs etiam aliquanto maioribis, q̃ pro reliquijs belli remiſſis, cum quingentis haud amplius peditibus, ducentisq; equitibus digreſſum iugis Maſaniſſam perſecutus in ualle arcta faucibus utrinq; obſeſſis incluſit. ibi ingens cædes Maſæſulorũ

facta. Maſaniſſa cum L haud amplius equitibus per anfractus montis ignotos ſequentibus ſeſe eripuit. Tenuit tamen ueſtigia Bocchar: adeptusq; eum patentibus propè Clupeam urbem campis ita circumuenit: ut præter quatuor equites, omnes ad unum interficeret. cum iis ipſum quoq; Maſaniſſam ſaucium propè è manibus inter tumultum amiſit. In conſpectu erant fugientes alæ equitum diſperſæ lato campo: quibuſdam ut occurrerent per obliqua tendentibus. quacunq; hoſtes ſequebantur. amnis ingens fugientes accæpit: (neq; enim cunctanter, ut quos maior metus urgeret: immiſerant equos) raptiq; gurgite: & in obliquum relati. duobus in prærapidum gurgitem in conſpectu hoſtium hauſtis, ipſe periiſſe creditus. ac duo reliqui equites cum eo inter uirgulta ulterioris ripæ emerſerunt. Is finis Bocchari fuit ſequendi: nec ingredi flumen auſo: nec habere credenti ſe iam, quem ſequeretur. inde uanus author abſumpti Maſaniſſæ ad Regem rediit: miſſiq;: qui Carthaginem gaudium ingens nuntiarent: totaq; Africa fama mortis Maſaniſsæ repleta uarie animos affecit. Maſaniſſa in ſpelunca occulta cum herbis curaret uulnus: duorum equitum latrocinio per dies aliquot uixit. ubi primum ducta cicatrix: patiq; poſſe eſt uiſa iactationem: audacia ingenti pgitire ad regnũ repetendum. atq; in ipſo itinere haud plus XL eqtibus collectis, cũ in Maſæſulos palàm iam quis eſſet ferens ueniſſet. tantum motum cum fauore priſtino, tum gaudio inſperato, quod quem periiſſe crediderant, incolumem cernebant: fecit: ut intra paucos dies ſex millia peditum armatorum, quatuor equitum ad eũ conuenirent: iamq; non in poſſeſſione modo paterni regni eſſet: ſed etiam ſocios Carthaginienſium populos, Maſæ

ſulorumq́; fines (id Syphacis regnum erat) uaſtaret. inde irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham, Hipponemq́; in iugis opportunorum ad omnia montiū conſedit. Maiorem igitur eam rem iam Syphax Rex ratus, q̃ ut per ꝓfectum ageret: cum filio iuuene (nomen Verminæ erat) parte miſſa exercitus, imperat: ut circunducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadat. Nocte profectus Vermina: qui ex occulto aggreſſurus eum erat. Syphax autem interdiu aperto itinere, ut qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet: mouit caſtra. Vbi primo tempus uiſum eſt: quo perueniſſe iam circummiſſi uideri poterant: & ipſe leui cliuo ferente ad hoſtem, tum multitudine fretus, tū præparatis à tergo inſidijs, per aduerſum montem erectam aciē ducit. Maſaniſſa fiducia maxime loci, quo mul to æquiore pugnaturus erat: & ipſe dirigit ſuos. Atrox prælium, & diu anceps fuit: loco, et uirtute militum Maſaniſſam, multitudine, quæ nimio maior erat: Syphace iuuante. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte urgeret: pars ab tergo ſe circunfudiſſet: uictoriam haud dubiā Syphaci dedit. & ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc ab tergo incluſis. itaq; cæteri pedites, eqteſq́; cæſi: aut capti. Ducentos ferme equites Maſaniſſa circa ſe conglobatos, diuiſeſq́; turmatim in treis partes erūpere iubet: loco prædicto: in quē ex diſſipata ꝯuenirent fuga. ipſe quà intenderat, inter media tela hoſtium euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti: altera pertinacior in repugnādo telis obruta, & confixa eſt. Verminam propè ueſtigijs inſtantem in alia atq; alia flectendo itinera ludens, tædio & deſperatione tandem feſſum abſiſtere à ſequendo coegit. ipſe cum LXX equitibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum conſcientia egre

gia ſæpe repetiti regni paterni inter Punica Emporia, gẽ temq; Garamantum omne tempus uſq; ad C. Lælij, claſ- ſisq; Romanæ aduentum in Africam conſumpſit. Hæc a- nimum inclinant: ut cum modico potius, q̃ cum magno præſidio equitum ad Scipionem quoq; poſtea ueniſſe Ma ſaniſſam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis fortunæ conueniẽs eſt. Carthaginiẽſes ala equitum cum præfecto amiſſa, alioq; equitatu per nouum delectum comparato Hannonem Amilcaris filium præ- ficiũt. Aſdrubalem ſubinde, ac Syphacẽ per litteras nũ- tiosq; poſtremo etiam per legatos accerſunt. Aſdrubalem opem ferre propè circunſeſſæ patriæ iubent: Syphacem o- rant: ut Carthagini, & uniuerſæ Africæ ſubueniat. Ad Vticam tum caſtra Scipio fermè mille paſſus ab urbe, ha- bebat, tranſlata à mari: ubi paucos dies ſtatiua coniuncta claſſi fuerant. Hanno nequaq̃ ſatis ualido nonmodo ad laceſſendum hoſtes ſed ne ad tuendos quidem à popula- tionibus agros equitatu accepto, id omnium primum e- git: ut per conquiſitionem numerum equitum augeret. nec aliarum gentium aſpernatus, maxime tamen Numi- das (id longe primum equitum in Africa eſt genus) con- ducit. Iam ad quatuor millia equitum habebat: cum Sale- ram nomine urbem occupauit, XV fermè millia ab Ro manis caſtris. Quod ubi Scipioni relatum eſt: æſtiua ſub tectis agere equitatus: ſint, inquit, uel plures: dum talem ducem habeant. eoq; minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi ſegnius rem agerent: Maſaniſſam cum equitatu præmiſ- ſum portis obequitare, atq; hoſtem ad pugnam elicere iu- bet. ubi omnis multitudo ſe effudiſſet: grauiorq; iam in certamine eſſet, q̃ ut facile ſuſtineri poſſet: cederet paula- tim, ſe in tempore pugnæ uenturum. Tantum moratus

quantum

quantum ſatis temporis prægreſſo uiſum ad eliciendos hoſtes: cum Romano equitatu ſecutus, tegentibus tumulis. qui peropportune circa uiæ flexus ſuppoſiti erant: occultus proceſſit. Maſaniſſa ex compoſito nunc terrentis, nunc timentis modo, aut ipſis obequitabat portis: aut cedendo, cum timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti faceret: ad inſequendum temere eliciebat. Nondum omnes egreſſi erant: uarieq; dux fatigabatur: alios uino & ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: aliis, ne ſparſi & inconditi ſine ordine, ſine ſignis omnibus portis excurrerent: obſiſtendo. Primo incaute ſe inuehentes Maſaniſſa excipiebat: mox plures ſimul conferti porta effuſi æquauerant certamen: poſtremo iam omnis equitatus prælio cum adeſſet: ſuſtineri ultra nequiuere. Non tamen effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedendo ſenſim impetus eorum excipiebat: donec ad tumulos tegentes Romanũ equitatum pertraxit. Inde exorti equites & ipſi ĩtegris uiribus, & recentibus equis Hannoni Afriſq; pugnando, ac ſequendo feſſis ſe circunfudere: & Maſaniſſa flexis ſubito equis in pugnam rediit. Mille fermè, qui primi agminis fuerant: quibus haud facilis receptus fuit: cum ipſo duce Hannone interclusi, atq; interfecti ſunt. ceteros ducis præcipue territos cæde effuſe fugientes per triginta millia paſſuum uictores ſecuti, ad duo præterea millia equitum aut ceperunt: aut occiderunt. inter eos ſatis conſtabat non minus ducentos Carthaginienſium equites fuiſſe: & diuitiis quoſdam, & genere illuſtres. Eodem forte, quo hæc geſta ſunt die naues, quæ prædam in Siciliam uexerant: cum commeatu rediere: uelut ominatæ ad prædam alteram repetendam ſeſe ueniſſe. Duos eodem

nomine Carthaginienſium duces duobus equeſtribus prælijs interfectos, non omnes authores ſunt: ueriti credo ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem, & Valerius captum etiam Hannonem tradunt. Scipio præfectos, equitesq́;, prout cuiusq; opera fuerat: & ante omneis Maſaniſſam inſignibus donis donat. & firmo præſidio Salere impoſito, ipſe cum cætero exercitu profectus, non agris modo, quacunque incedebat, populatis, ſed urbibus etiam quibusdam uicisque expugnatis, late fuſo terrore belli, ſeptimo die quàm profectus erat, magnam uim hominum & pecoris & omnis generis prædæ trahens, in caſtra redit: grauesq́; iterum hoſtium ſpolijs naues dimittit. inde omiſſis expeditionibus paruis, populationibusque, ad oppugnandam Vticam omnes belli uires conuertit: eam deinde, ſi cœpiſſet, ſedem ad cætera exequenda habiturus. Simul & à claſſe nauales ſocij, qua ex parte urbs mari alluitur: ſimul & terreſtris exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus. tormenta, machinasq́; etiam aduexerat ſecum: & ex Sicilia cum commeatu miſſa erant: & noua, in armamentario multis talium operum artificibus de induſtria incluſis, fiebant. Vticenſibus tanta undique mole circunſeſſis in Carthaginienſi populo, Carthaginienſibus in Aſdrubale, ita, ſi is mouiſſet Syphacem: ſpes omnis erat. ſed deſyderio indigentium auxilij tardius cuncta mouebantur. Aſdrubal intentiſſima conquiſitione cum ad XXX millia peditum, tria equitum confeciſſet: non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius hoſtem mouere eſt auſus. Syphax cum L millibus peditum, X equitum

aduenit: confeſtimq; motis ab Carthagine caſtris, haud procul Vtica, munitionibus Romanis conſedit. Quorum aduentus hoc tamen momenti fecit: ut Scipio, cum XL fermè dies nequicquam omnia experiens obſediſſet Vticam: abſcederet inde irrito incœpto. etenim hyems inſtabat. caſtra hyberna in promontorio, quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum maris ſpatium extenditur: communit uno uallo: & naualium caſtra amplectitur: iugo medio legionum caſtris impoſitis. in litus ad ſeptentrionem uerſum ſubductæ naues: naualesq; ſocij tenebant meridianam uallem ad alterum litus deuexam. Hæc in Africa usq; ad extremum autumni geſta. Præter conuectum undiq; ex populatis circa agris frumentum, commeatusq; ex Sicilia atq; Italia aduectos, Cn. Octauius proprætor ex Sardinia ab T. Claudio prætore, cuius ea prouincia erat: ingentem uim frumenti aduexit: horreaq; non ſolum ea, quæ iam facta erant: repleta: ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio: ut cum prætore ageret: ſi quid ex ea prouincia comparari, aut mitti poſſet: ea quoq; haud ſegniter curata res. mille ducentæ togæ breui ſpatio, & XII millia tunicarum miſſa. Æſtate ea, qua hæc in Africa geſta ſunt: P. Sempronius conſul, cui Brutij prouincia erat in agro Crotonenſi cum Annibale in ipſo itinere tumultuario prælio conflixit. Agminibus magis, quàm acie pugnatum eſt. Romani pulſi: & tumultu uerius, quàm pugna ad mille & CC de exercitu conſulis interfectis, in caſtra trepidi rediere. neq; oppugnare tamen ea hoſtes auſi. Cæterum ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul, præmiſſo nuntio ad

P. Licinium proconſulem, ut ſuas legiones admoueret: copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Anibalem redierunt. nec mora dimicandi facta eſt: cum conſuli duplicatæ uires, Pœno recens uictoria animos faceret. In primam aciem ſuas legiones Sempronius induxit: in ſubſidijs locatæ P. Licinij legiones. Conſul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ uouit: ſi eo die hoſtes fudiſſet. composq; eius uoti fuit. Fuſi, ac fugati Pœni ſupra quatuor millia armatorum cæſa: pau lo minus trecenti uiui capti: & equi XL: & XI militaria ſigna. Perculſus aduerſo prælio Anibal Crotonem exercitum reduxit. Eodem tempore M. Cornelius conſul in altera parte Italiæ non tam armis, quàm iudiciorum terrore Hetruriam continuit, totam fermè ad Magonem, ac per eum ad ſpem nouandi res uerſam. Eas quæſtiones ex S. C. minime ambitioſe habuit: multiq; nobiles Hetruſci, qui aut ipſi ierant: aut miſerant ad Magonem de populorum ſuorum defectione: primo præſentes erant condemnati: poſtea conſcientia ſibimet ipſi exilium conſciſcentes, cum abſentes damnati eſſent: corporibus ſubtractis, bona tantum, quæ publicari poterant: pignerandá pœnæ præbebant. Dum hæc conſules diuerſis regionibus agunt: cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ſenatum recitarunt. Princeps iterum delectus Q. Fabius Maximus. notati ſeptem: nemo tamen, qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter, & cum ſumma fide exegerunt: uiam è foro Boario, & ad Veneris circa foros publicos, & ædem Matris Magnæ in Palatio faciendam locauerunt: uectigal etiam nouum ex ſalaria annona ſtatuerunt: (ſextan-

te ſal & Romæ, & per totam Italiam erat) Romæ pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis, & alio alibi pretio præbendum locauerunt. Id uectigal commentum alterum ex cenſoribus ſatis credebant, populo iratum: quod iniquo iudicio quondam damnatus eſſet. & in pretio ſalis maxime oneratas tribus, quarum opera damnatus erat: credebant. inde Salinatori Liuio inditum cognomen. Luſtrum conditum ſerius: quia per prouincias dimiſerunt cenſores: ut ciuium Romanorum in exercitibus, quantus ubiq; eſſet, referretur numerus. Cenſa cum iis CCLXV millia hominum. condidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunq̃ ante factum erat: deferentibus ipſarum coloniarum cenſoribus, cenſum receperunt: ut quãtum numero militum, quantum pecunia ualerent: in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi cœptus eſt. & ambo forte cenſores equum publicum habebant. cum ad tribum Polliam uentum eſt: in qua M. Liuij nomen erat: & præco cunctaretur citare ipſum cenſorem: cita, inquit Nero, M. Liuium. & ſiue ex reſidua & uetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus, M. Liuium, quia populi iudicio eſſet condemnatus: equum uendere iuſſit. Item M. Liuius, cum ad tribum Narnienſem, & nomen collegæ uentum eſt: uendere equum C. Claudium iuſſit, duarum rerum cauſa: unius: quod falſum aduerſus ſe teſtimonium dixiſſet: alterius: quod non ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaq; ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno factum eſt. Exitu cenſuræ cum in leges iuraſſet C. Clau-

dius: & in ærarium aſcendiſſet: inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat: dedit collegæ nomen. deinde M. Liuius in ærarium uenit: & præter Meciam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet: neq; condemnatum aut conſulem, aut cenſorem fecíſſet: populum Romanum omnem, quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit: quod & innocentem ſe condemnaſſent: & condemnatum conſulem, & cenſorem fecíſſent: neq; inficiari poſſent: aut iudicio ſemel, aut comitijs bis ab ſe peccatum eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ærarium fore. quod ſi exemplum haberet bis eundem ærarium relinquendi: C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarum inter cenſores: caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cenſores cum eſſent: creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem Cn. Bebius tribunus plebis, diem ad populum utriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt: ne poſtea obnoxia populari auræ cenſura eſſet. Eadem æſtate in Brutijs iam Petilia à conſule ui capta, Conſentia, & Pandoſia, & ignobiles aliæ ciuitates uoluntate in deditionem uenerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus: Cornelium potius ex Hetruria, ubi nihil belli erat: Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruilium Cepionem & Cn. Seruilium Geminum creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius Varus, P. Ælius Pætus, P. Iulius Appulus. Hi duo cum ædiles pl. eſſent: prætores creati ſunt. Conſul comitijs perfectis ad exercitum in Hetruriam rediit. Sacerdotes eo anno mortui: atq; in locum eorum ſuffecti. T. Ve-

turius Philo flamen Martialis in locum M. Æmilij Regil li, qui priore anno mortuus erat: creatus: inauguratusq́;. & in M. Pomponij Mathonis auguris, & decemuiri locum creati decemuir M. Aurelius Cotta, augur T. Sem pronius Gracchus admodum adoleſcens: quod tunc per rarum in mandandis ſacerdotijs erat. Quadrigæ aureæ eo anno in Capitolio poſitæ ab ædilibus curulibus C. Liuio, & M. Seruilio Gemino. Et ludi Romani biduum inſtaurati. item per biduum plebeij ab ædilibus P. Ælio, P. Iulio. Et Iouis epulum fuit ludorum cauſa.

DECADIS TERTIÆ LIBER DECIMVS.

c N. SERVILIVS CEPIO ET Cn. Seruilius Geminus conſules (ſextuſ/decimus is annus belli Punici erat) cum de Republica, belloq́; & prouincijs ad ſenatum retuliſſent: cenſuerunt patres: ut conſules inter ſe compararent, ſortirentur'ue: uter Brutios aduerſus Annibalem, uter Hetruriam ac Liguriam prouinciam haberet. cui Brutij eueniſſent: exercitum à P. Sempronio acciperet. P. Sempronius (ei quoq; enim proconſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet: is Romam reuerteretur. Bello quoq; bonus habitus ad cætera: quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur: congeſtis omnibus humanis à natura fortunaq́; bonis. nobilis idem, ac diues erat: forma, uiribusq́; corporis excellebat: facundiſſimus habebatur: ſeu cauſa oranda: ſeu in ſenatu, & ad populum ſuadendi, ac diſſuadēdi locus eſſet: iuris pontificij peritiſſimus. ſuper hæc bellicæ quoq; laudis conſulatus compotem fecerat. Quod in Brutijs prouincia, idem in Hetruria, ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtinere cum legionibus ijs: quas prætor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cepioni brutij, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum prætorum prouinciæ in ſortem coniectæ. Iurisdictionem urbanam P. Ælius, Sardiniam P. Lentulus, Siciliam P. Iulius Ariminum cum duabus legionibus (ſub Lucretio Spurio eæ

fuerant) Quintilius Varus eſt ſortitus. Et Lucretio proro gatum imperium eſt: ut Genuam oppidum à Magone Pœno dirutum exædificaret. P. Scipioni non temporis, ſed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret: prorogatum iperiū eſt. decretūq;: ut ſupplicatio fieret: q̄d is in Africam prouīciā traieciſſet: ut ea res ſalutaris Populo Romano, ipſiq; duci, atq; exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt ſcripta. & quia quod roboris ea prouincia habuerat: in Africam tranſuectum fuerat: ne qua claſſis ex Africa traijceret: XL nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam oram. Tredecim nouas naues Iulius ſecum in Siciliam duxit: cætera in Sicilia ueteres refectæ. Huic claſſi M. Pomponius prioris anni prætor prorogato imperio præpoſitus, nouos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parem nauium numerum Cn. Octauio prætori item prioris anni cum pari iure imperij ad tuendam Sardiniæ oram patres decreuerunt. Lentulus prætor duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia incertum erat: quò miſſuri claſſem Carthaginienſes forent: uidebantur autem quicquid nudatum præſidijs eſſet, petituri: M. Martio prætori prioris anni cū totidē nauibus tuēda data eſt. tria millia militum in eam claſſem ex decreto patrum conſules conſcripſerunt: & duas legiones urbanas ad incerta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus, imperioq; ueteribus imperatoribus, L. Lentulo, & L. Manlio Accidino decreta. Viginti omnino legionibus, & CLX nauibus longis res Romana eo anno geſta. Prætores in prouincias ire iuſſi. Conſulibus imperatum: ut prius quàm ab urbe proficiſcerentur: ludos magnos facerent: quos T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum uouiſſet: ſi eodē

ſtatu Reſpublica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominum prodigia ex pluribus locis nuntiata. Aurum in Capitolio corui non laceraſſe tantum roſtris crediti: ſed etiam ediſſe. Mures Antij coronam auream arroſere. Circa Capuam omnem agrum locuſtarum uis ingens, ita ut unde aduenißent, parum conſtaret: complexit. Equuleus Reate cum quinq; pedibus natus. Anagniæ ſparſi primũ ignes in cœlo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolẽ tenui linea amplexus eſt: circulum deinde ipſum maior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Arpini terra campeſtri in agro in ingentem ſinum conſedit. Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti caput iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtijs procurata. editi à collegio Pontificum dij: quibus ſacrificaretur. Iis tranſactis, conſules, prætoresq; in prouincias profecti. omnibus tamen, uelut eam ſortitis, Africæ cura erat: ſeu quia ibi ſummam rerum, belliq; uerti cernebant: ſeu ut Scipioni gratificarentur: in quem tum omnis uerſa ciuitas erat. itaq; non ex Sardinia tantum, (ſicut ante dictum eſt) ſed ex Sicilia quoq;, & Hiſpania ueſtimenta, frumentumq;, armaq;, & omne genus commeatus eo portabantur. Nec Scipio ullo tempore hyemis belli opera remiſerat: quæ multa ſimul undiq; eum circunſtabant. Vticam obſidebat: caſtra in conſpectu Aſdrubalis erant: Carthaginienſes deduxerant naues: claſſem paratam, inſtructamq; ad commeatus intercipiendos habebant. inter hæc ne Syphacis quidem reconciliandi curam ex animo miſerat: ſi forte iam ſatias amoris in uxore ex multa copia eum cæpiſſet. Ab Syphace magis pacis cum Carthaginienſibus conditiones, ut Romani Africa, Pœni Italia excederent: quàm ſi bellaretur, ſpes

ulla deſciturum afferebatur. Hæc per nuntios magis equidem acta crediderim: & ita pars maior authores ſunt: quàm ipſum Syphacem (ut Valerius Antias prodit) in caſtra Romana ad colloquium ueniſſe. primo eas conditiones imperator Romanus uix auribus admiſit. poſtea ut cauſa probabilis uiſa commeandi foret in caſtra hoſtium: mollius eadem illa abnuere: ac ſpem facere: ſæpius ultro citroq; agitantibus rem conuenturam. Hibernacula Carthaginienſium, congeſta temere ex agris materia, exædificata lignea ferme tota erant. Numidæ præcipue arundine textis, ſtoreaq; pars maxima tectis paſſim nullo ordine, quidam, ut ſine imperio occupatis locis, extra foſſam etiam, uallumq; habitabant. Hæc relata Scipioni ſpem fecerant caſtra hoſtium per occaſionem incendendi. Cum legatis, quos mitteret ad Syphacem: calonum loco primos ordinis ſpectatæ uirtutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat: qui, dum in colloquio legati eſſent: uagi per caſtra alius alia, aditus exitusq; omnes, ſitum formamq; & uniuerſorum caſtrorum, & partiũ, quam Pœni, quã Numidæ haberent: quantum interualli inter Aſdrubalis, ac regia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq; ſimul noſcerent ſtationum, uigiliarumq;, nocte, an interdiu opportuniores inſidiantibus eſſent. & inter crebra colloquia alij atq; alij de induſtria, quo pluribus omnia nota eſſent: mittebantur. Cũ ſæpius agitata res certiorem ſpẽ pacis in dies & Syphaci, & Carthaginẽſibus per eum faceret: legati Romani uetitos ſe reuerti ad imperatorem aiunt: niſi certum rñſum detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia: ſeu conſulẽdus Aſdrubal, & Carthaginiẽſes eſſent: conſuleret. tempus eſſe, aut pacem componi, aut bellũ grauiter geri. Dũ conſulitur Aſdrubal ab Sy

phace:ab Aſdrubale Carthaginienſis: & ſpeculatores omnia uiſendi, & Scipio ad comparanda ea, quæ in rem opus erant: tempus habuit: & ex mentione ac ſpe pacis negligentia (ut fit) apud Pœnos, Numidasq; orta ca/uendi: nequid hoſtile interim paterentur. Tandem re latum reſponſum, quibuſdam, quod nimis cupere Ro/manus pacem uidebatur: iniqi is per occaſionem adiec/tis: quæ peropportune cupienti tollere inducias Scipio/ni cauſam præbuere. ac nuntio Regis, cum relaturum ſe ad concilium dixiſſet: poſtero die reſpondit: ſe uno fru/ſtra tendente nulli alij pacem placuiſſe. renuntiaret igi/tur: nullam aliam ſpem pacis, quam relictis Carthagi/nienſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias: ut libera fide incœpta exequeretur, deductisq; nauibus (& iam ueris principium erat) machinas, tormentaq;, uelut à mari aggreſſurus Vticam, imponit. duo millia mi/litum ad capiendum, quem antea tenuerat, tumulum ſu per Vticam mittit: ſimul ut ab eo, quod parabat: in alte/rius rei curam conuerteret hoſtium animos: ſimul nequa, cum ipſe ad Syphacem, Aſdrubalemq; profectus eſſet: eruptio ex urbe, & impetus in caſtra ſua relicta cũ leui præſidio fieret. His præparatis, aduocatoq; concilio, & dicere exploratoribus iuſſis, quæ comperta afferent: Ma ſiniſſaq;: cui omnia hoſtium nota erant: poſtremo quid ipſe pararet in proximam noctem proponit. tribunis edicit: ut ubi prætorio dimiſſo ſigna concinuiſſent: extem/plo educerent è caſtris legiones. Ita, ut imperauerat: ſi/gna ſub occaſum ſolis efferri ſunt cœpta. ad primam fer/mè uigiliam agmen explicauerunt: media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad caſtra ho/ſtium peruentum eſt. Ibi Scipio partem copiarum Lælio

Maſaniſſamq́;, ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, ignesq́; conijcere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Læliū, ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur: ut q̄tū nox prouidentiæ adimat: tantum diligenti expleant cura. Vnaq́; et ſe Aſdrubalē, Punicaq́; caſtra aggreſſurū. cæterum non ante cœpturum: q̄ ignem in regijs caſtris conſpexiſſet. Neq; ea res morata diu eſt. nam ut proximis caſtris iniectus ignis hæſit: extemplo proxima quæq;, & deinceps contigua amplexus totis ſe paſſim diſſipauit caſtris. & trepidatio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo tam late incendio: orta eſt. cæterum fortuitum, non hoſtilem ac bellicum ignem rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendum incendium effuſi in armatos inciderunt hoſtes, maxime Numidas ab Maſaniſſa notitia regiorum caſtrorum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flamma: multi in præcipiti fuga ruentes alij ſuper alios ī anguſtijs portarum obtriti ſunt. Relucentem flammam primo uigiles Carthaginienſium, deinde excitati alij nocturno tumultu cum conſpexiſſent: ab eodē errore credere ipſi ſua ſpōte incendium ortum. & clamor inter cædem & uulnera ſublatus, an ex trepidatione nocturnā eſſet confuſus: ſenſum ueri adimebat. Igitur pro ſe quisq́; inermes, ut quibus nihil hoſtile ſuſpectum eſſet: omnibus portis, quà cuiq; proximum erat: ea modo, quæ reſtinguendo igni forent: portantes, in agmen Romanum ruebant. Quibus cæſis omnibus, præterq̄ hoſtili odio, ēt ne q̄s nuntius effugeret: extemplo Scipio neglectas, ut in tali tumultu, portas inuadit. ignibusq́; in proxima tecta coniectis, effuſa flamma primo uelut ſparſa pluribus locis reluxit: dein ꝑ ꝯtigua ſerpēs uno repente oīa īcendio hauſit. Ambuſti ho

mines, iumentaq́; fœda primum fuga, dein ſtrage obrue bant itinera portarum. quos non oppreſſerat ignis: ferro abſumpti. binaq́; caſtra die una deleta. duces tamen ambo, & ex tot millibus armatorum XX *millia peditum, & quingenti equites ſemiermes, magna pars ſaucij, afflatiq́; incendio effugerunt. Cæſa, aut hauſta flammis ad* XL *millia hominum ſunt: capti ſupra* VI *millia: multi Carthaginienſium nobiles:* XI *ſenatores: ſigna militaria* CLXXVIIII: *equi numidici ſupra* II *millia* DCC: *elephanti ſex capti: octo flamma, ferroq́; abſumpti: magnaq́; uis armorum capta. Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incendit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum urbem proximam petierat: eoq́; omnes, qui ſupererant: ueſtigia ducis ſequentes ſe contulerant. metu deinde ne dederetur Scipioni, urbe exceſſit. Mox eodem patentibus portis Romani accepti: nec quicquam hoſtile, quia uoluntate conceſſerant in deditionem: factum. duæ ſubinde urbes captæ: direptæq́;. ea præda, & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat: militi conceſſa eſt. Syphax octo millium fermè inde ſpatio loco communito conſedit. Aſdrubal Carthaginem contendit: ne quid per metum ex recenti clade mollius conſuleretur. quò tantus primo terror eſt allatus: ut omiſſa Vtica Carthaginem crederent extemplo Scipionem oppreſſurum. Senatum itaq́; Suffetes, quod uelut conſulare imperium apud eos erat: uocauerunt. ibi tribus dictis ſententijs, una de pace legatos ad Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat: tertia Romanæ in aduerſis rebus conſtantiæ exemplo reparandum exercitum, Syphacemq́; orandum, ne bello abſiſteret: cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præſens Bar*

chinæq; omnes factionis bellum malebant:uicit. Inde de lecta in urbe, agrisq; haberi cœptus: & ad Syphacem legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparantem bellum: cũ uxor iam non ut ante blanditijs ſatis potentibus ad animum amantis, ſed precibus, & miſericordia ualuiſſet, plena lachrymarum obteſtans: ne patrem ſuum patriamq; proderet: ijsdemq; flammis Carthaginem, quibus caſtra conflagraſſent: abſumi ſineret. Spem quoq; opportune oblatam afferebant legati: quatuor millia Celtiberorum circa urbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania egregiæ iuuentutis, ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem propediem affore cum manu haudquaquam contemnenda. Is non benigna modo legatis reſpondit: ſed oſtendit etiam multitudinem Numidarum agreſtiũ: quibus per eoſdem dies arma, equosq; dediſſet. & omnẽ iuuentutem affirmat exciturum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptam. eum bello inferiorem eſſe: qui armis uincatur. Hæc legatis reſpõſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal, & Syphax copias iunxerunt. is omnis exercitus fuit XXX fermè millia armatorum. Scipionem, uelut iam debellato, quod ad Syphacẽ, Carthaginienſesq; attineret: Vticæ oppugnandæ intentum, iãq; machinas admouentem muris auertit fama redintegrati belli modicisq; præſidijs ad ſpeciem modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regijs conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita uacant) campos ſubiectos ei tumulo digreſſus, ſuccedẽdo ad ſtationes hoſtiũ, laceſſendoq; leuibus prælijs diẽ abſumpſit. & per inſequens biduũ tumultuoſis hinc atq; illinc ex curſionibus inuicẽ nihil dictu ſatis dignũ fecerũt.

quarto die in aciem utrinq; deſcenſum eſt. Romanus poſt principes, haſtatorum prima ſigna, in ſubſidijs triarios conſtituit: equitatum italicum ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq; oppoſuit. Syphax, Aſdrubalq; Numidis aduerſus italicum equitatum, Carthaginienſibus contra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionum accæpere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul utroq; cornu & Numidæ, & Carthaginienſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, Romanum equitatum, neq; Carthaginienſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cætera uictoria terribilem ſuſtinuere. Nudata utrinq; cornibus Celtiberorum acies ſtabat: quod nec in fuga ſalus ulla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes ueniæ ab Scipione erat: quem benemeritum de ſe, & gente ſua mercenarijs armis in Africam oppugnatum ueniſſent. Igitur circunfuſis undiq; hoſtibus, alij ſuper alios cadentes obſtricti moriebantur. omnibuſq; in eos uerſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax, & Aſdrubal præcæperunt. fatigatos cæde diutius, quàm pugna uictores nox oppreſſit. Poſtero die Scipio Lælium, Maſaniſſamq; cum omni Romano, & Numidico equitatu, expeditiſq; militum ad perſequendos Syphacem, atq; Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus urbes circa omnes, quæ Carthaginienſium ditionis erant: partim ui, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror: & circunferentem arma Scipioneni, omnibus finitimis raptim perdomitis, ipſam Carthaginem repente aggreſſurum credebant. itaq; & muri reficiebantur: propugnaculiſq; armabantur: & pro ſe quiſq; quæ diutinæ obſidioni toleranda ſunt neceſſaria: ex agris conuehit. Rara mentio eſt pacis: frequentior legatorum ad

rum ad

tum ad Annibalem accerſendum mittendorum. pars maxima claſſem, quæ ad commeatus excipiendos parata erat: mittere iu ent ad opprimendam ſtationem nauium ad Vticam incaute agentem: forſitan etiam naualia caſtra relicta cum le i præſidio oppreſſuros. In hoc conſiliũ maxime inclinant. legatos tamen ad Annibalem mittendos cenſent. quippe claſſe ut feliciſſime gerantur res: parte aliqua leuari Vticæ obſidionem: Carthaginem ipſam qui tueatur, neq; imperatorem alium, quàm Annibalẽ, neq; exercitum alium, quàm Annibalis ſupereſſe. deductæ ergo poſtero die naues: ſimul & legati in Italiam profecti. raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebantur: & in quo quiſq; ceſſaſſet: prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpolijs multarum urbium exercitum trahens, captiuis aliaq; præda in uetera caſtra ad Vticam miſſis iam in Carthaginem intentus occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia fermè paſſuum: locus tum operibus, tum ſuapte natura tutus: & qui ab Carthagine conſpici, & præbere ipſe proſpectum tum ad urbem, tum ad circunfuſum mare urbi poſſet. Inde, cum maxime uallũm Romani iacerent: conſpecta claſſis hoſtium eſt Vticam à Carthagine petens. igitur omiſſo opere, pronunciatum iter: ſignaq; raptim ferri ſunt cœpta: ne naues in terram ad obſidionem uerſæ, ac minime nauali prælio aptæ opprimerentur. qui enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento aptæ, & armatæ claſſi naues tormenta machinasq; portantes? & aut in onerariarum uſum uerſæ? aut ita appulſæ ad muros: ut pro aggere, ac pontibus præbere acceſſum poſſent? Itaq; Scipio, poſtquam eò uentum eſt: ut in nauali certamine ſolet: roſtratis, quæ præſidio alijs eſſe poterant:

in poſtremam aciem receptis propè terram, onerarias tum quadruplicem ordinem pro muro aduerſus hoſtem oppoſuit: eaſq; ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent: malis antenniſq; de naue in nauem traiectis, ac ualidis funibus uelut uno in ſe uinculo illigatis compreſſit: tabulaſq; ſuper inſtrauit: ut peruium nauium ordinem faceret: & ſub ipſis pontibus interualla fecit: quà procurrere ſpeculatoriæ naues in hoſtem, ac tuto recipi poſſent. His raptim pro tempore inſtructis, mille fermè delecti propugnatores onerarijs imponuntur: telorũ maxime miſſilium, ut quàm uis longo certamine ſufficerent: uis ingens congeritur. Ita parati, inſtructiq; hoſtium aduentum opperiebantur. Carthaginienſes, qui ſi maturaſſent, omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſſiſſent: perculſi terreſtribus cladibus, atq; inde ne in mari quidem, ubi ipſi plus poterant: ſatis fidentes, die ſegni nauigatione abſumpto, ſub occaſum ſolis in portum (Ruſcinona Afri uocant) claſſem appulere. poſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab alto naues uelut ad iuſtum prælium nauale, & tanquam exituris contra Romanis. Cum diu ſtetiſſent: poſtquam nihil moueri ab hoſtibus uiderunt: tum demum onerarias aggrediuntur. Erat res minime certamini nauali ſimilis, proxime ſpeciem muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ ſuperabant. ex roſtratis Pœni uana pleraq;, utpote ſupino iactu, tela in locum ſuperiorem mittebant. grauior, ac pondere ipſo librατior ſuperne ex onerarijs ictus erat. ſpeculatoriæ naues, ac leuia alia nauigia, quæ ſub conſtratis pontium per interualla excurrebant: primo ipſo tantum impetu ac magnitudine roſtratarum obruebantur: deinde & propugnatoribus quoq; incom-

modæ erant: quod permiſtæ cum hoſtium nauibus inhi-bere ſæpe tela cogebant: metu ne ambiguo ictu ſuis inci-derent: poſtremo aſſeres ferreo unco præfixi (Harpago-nes uocãt milites) ex Punicis nauibus inijci in Romanas cœpti. quos cum neq; ipſos, neq; catenas, quibus ſuſpenſi inijciebantur: incidere poſſent: ut quæq; retro inhibita ro-ſtrata onerariam hærente unco traheret: ſcindi uideres uincula: quibus alia alijs innexa erant: ſeriemq; aliam ſi-mul plurium nauium trahi. Hoc maxime modo lacera-ti quidem omnes pontes: & uix tranſiliendi in ſecundum ordinem nauium ſpatium propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginem ſunt. maior quàm pro re lætitia: ſed eo grauior: quod in-ter aſſiduas clades ac lachrymas unum quantuncunq; ex inſperato gaudium affulſerat, cum eo: ut appareret haud procul exitio fuiſſe Romanam claſſem: ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret: & Scipio in tempo-re ſubueniſſet. Per eoſdem forte dies cum Lælius, & Ma-ſaniſſa quintodecimo fermè die in Numidiam perueniſ-ſent: Maſæſuli regnum paternum Maſaniſſæ læti ut ad Regem diu deſideratum, conceſſere. Syphax, pulſis inde præfectis præſidijsq; ſuis, uetere, ſe continebat regno neu-tiquam quieturus. ſtimulabat ægrũ amore uxor, ſocerq;: & ita uiris equisq; abundabat: ut ſubiectæ oculis regni per multos florentes annos uires etiam minus barbaro, atq; impotenti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omni-bus, qui bello apti erant: in unum coactis, equos arma te-la diuidit: equites in turmas, pedites in cohortes, ſicut quõ-dam ab Romanis centurionibus didicerat: diſtribuit. Ex-ercitu haud minore, q̃ quem prius habuerat cæteꝛ omni propè nouo, atq; incondito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris

In propinquo poſitis, primo pauci equites ex tuto ſpeculantes ab ſtationibus progredi: inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiones inuicem fieri: & cum pulſos indignatio accenderet: plures ſubire: quod irritamentum certaminum equeſtrium eſt cum aut uincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accenſo, omnem poſtremo utrinq; equitatum certaminis ſtudium effudit. ac dum equeſtre prælium erat: multitudo Maſæſulorum, ingentia agmina Syphace emittente, ſuſtineri uix poterat. deinde ut pedes Romanus repentino per turmas ſuas uiam danteis intercurſu ſtabilē aciem fecit: abſterruitq; effuſe inuehentem ſeſe hoſtem: primo barbari ſegnius permittere equos: dein ſtare: ac propè turbari nouo genere pugnæ: poſtremo non pediti ſolum cedere: ſed ne equitem quidem ſuſtinere peditis præſidio audentem. Iam ſigna quoq; legionum appropinquabant. tum uero Maſæſuli nonmodo primum impetum, ſed ne conſpectum quidem ſignorum atq; armorū tulerunt. tantum ſeu memoria priorum cladium, ſeu præſens terror ualuit. Ibi Syphax, dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet: equo grauiter icto effuſus opprimitur: capiturq;: & uiuus, lætum: ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculum ad Lælium pertrahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat: eoq; ſe ingens hominum uis ex fuga contulerat. Cædes in eo prælio minor, quàm uictoria fuit: quia equeſtri tantummodo prælio certatum fuerat. non plus quinq; millia occiſa: minus dimidium eius hominum captum eſt: impetu in caſtra facto: quò perculſa Rege amiſſo multitudo ſe contulerat. Maſaniſſa Lælio dicere: ſibi quidem nihil eſſe in præſentia pulchrius: quàm uictorem recupera-

tum tanto poſt interuallo patrium inuiſere regnum. ſed tam ſecundis, quàm aduerſis rebus non dari ſpatium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cum equitatu, uictoq; Syphace Cirtham præcedere ſinat trepida omnia metu ſe oppreſſurum. Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiente Lælio prægreſſus Cirtham, euocari ad colloquiũ principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros Regis caſus, neq; quæ acta eẽnt, promẽdo, nec minis, nec ſuadendo ante ualuit: quàm Rex uinctus in conſpectũ datus eſſet. Tum ad ſpectaculum tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta: partim repentino conſenſu gratiam apud uictorem quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa præſidio circa portas opportunaq; mœnium dimiſſo, ne cui fugæ pateret exitus: ad regiam occupandam citato uadit equo. Intranti ueſtibulum in ipſo ueſtibuli limine Sophonisba uxor Syphacis, filia Aſdrubalis Pœni occurrit: & cum in medio agmine armatorum Maſaniſſam inſignem cum armis, tum cætero habitu conſpexiſſet: Regem eſſe (id quod erat) rata, genibus aduoluta eius, Omnia quidem, inquit, ut poſſes in nos dij tibi dederunt, uirtusq;, & felicitas tua. ſed ſi captiuæ apud dominum uitæ necisq; ſua uocem ſupplicem mittere licet: ſi genua, ſi uictricem attingere dextram: precor, quæſoq; per maieſtatem regiam, in qua paulo ante nos quoq; fuimus: perq; gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit: per huiuſce regiæ deos: qui te melioribus ominibus accipiant: q̃ Syphacem hinc miſerunt: hanc ueniam ſupplici des: ut ipſe quodcunq; feret animus, de captiua ſtatuas: neq; me in cuiusquam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium uenire ſinas: ſi nihil aliud, quàm Syphacis uxor fuiſſem ta

men Numidæ, atq; in eadem mecum Africa geniti, quàm alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Carthaginienſi ab Romano, quid filiæ Aſdrubalis timendum ſit, uides. ſi nulla alia re potes: me morte ut uindices ab Romanorum arbitrio, oro: obteſtorq;. Forma erat inſignis: & florentiſſima ætas. itaq; cum modo dextram amplectens in id, ne cui Romano traderetur: fidem expoſceret: propiusq; iam blanditias oratio eſſet, quàm preces: non in miſericordiam modo prolapſum eſt animus uictoris: ſed (ut eſt genus Numidarum in uenerem præceps) amore captiuæ uictor captus, data dextra in id, quod petebatur, obligandæ fidei, in regiam concedit. Inſtitit deinde reputare ſecum ipſe: quemadmodum promiſſi fidem præſtaret. quod cum expedire non poſſet: ab amore temerarium, atq; impudens mutuatur conſilium. nuptias in eum ipſum diem repente parari iubet: ne quid relinqueret integri aut Lælio, aut ipſi Scipioni conſulendi uelut in captiuam: quæ Maſaniſſæ iam nupta foret. Factis nuptijs ſuperuenit Lælius: & adeo non diſſimulauit improbare factum: ut primo etiam cum Syphace, & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionem conatus ſit. uictus deinde precibus Maſaniſſæ orantis, ut arbitrium, utrius Regum duorum fortunæ acceſſio Sophonisba eſſet, ad Scipionem reijceret: miſſo Syphace, et cæteris captiuis, cæteras urbes Numidiæ, quæ præſidijs regijs tenebantur: adiuuante Maſaniſſa recæpit. Syphacem in caſtra adduci cum eſſet nunciatum: omnis uelut ad ſpectaculum triumphi multitudo effuſa eſt. Præcedebat ipſe uinctus: ſequebatur grex nobilium Numidarum. tum quantum quisq; plurimum poterat, magnitudini Syphacis, fama gentis, uictoriam ſuam augendo, ad

debat. Illum eſſe Regem: cuius tantum maieſtati duo potẽtiſſimi in terris tribuerint populi, Romanus, Carthaginięſisq́; ut Scipio imperator ſuus ad amicitiã eius petendã, relicta prouincia Hiſpania, exercituq́; duabus quinqueremibus in Africam nauigarit: Aſrubal Pœnorum imperator non ipſe modo ad eum in regnum uenerit: ſed etiam filiam ei nuptum dederit. habuiſſe eum uno tempore in poteſtate duos iperatores, Pœnum, Romanumq́;. ſicut ab dijs immortalibus pars utraq; hoſtijs mactandis pacẽ petiſſet: ita ab eo utrinq; pariter amicitiã petitam. iã tantas habuiſſe opes: ut Maſaniſſam regno pulſum eò redegerit: ut uita eius fama mortis, & latebris, ferarum modo in ſyluis rapto uiuentis tegeretur. His ſermonibus circunſtantium celebratus Rex in prætorium ad Scipionem eſt productus. Mouit & Scipionem tum fortuna priſtina uiri præſenti fortunæ collata: tum recordatio hoſpitij, dextræq́; datæ, & fœderis publice ac priuatim iuncti. Eadem hæc & Syphaci animum dederunt in alloquendo uictorem. nam cum Scipio quid ſibi uoluiſſet, quæreret: q non ſocietatem ſolum abnuiſſet Romanam: ſed ultro bellum intuliſſet: tum ille peccaſſe quidem ſeſe, atq; inſaniſſe fatebatur. ſed tum demum, cum arma aduerſus populum Romanum recæpiſſet: exitum ſui furoris fuiſſe, non principium, tunc ſe inſaniſſe: cum hoſpitia priuata, & publica fœdera omnia ex animo eieciſſet: cum Carthaginienſem matronam domum accæperit: illis nuptialibus facibus regiã conflagraſſe ſuam: illã furiã, peſtemq́; omnibus delinimentis animũ ſuũ auertiſſe, atq; alienaſſe: nec qeuiſſe: donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus hoſpitẽ, atq; amicũ iduerit. perdito tamen atq; afflicto ſibi hoc

in miſerijs ſolatij eſſe: quod in omnium hominum inimiciſſimi ſibi domum ac penates eandem peſtem ac furiam tranſiſſe uideat. neq; prudentiorem, neq; conſtantiorem Maſaniſſam, quàm Syphacem eſſe, etiam ab iuuenta incautiorem. certe ſtultius illum atq; intemperantius eam, quàm ſe duxiſſe. Hanc non hoſtili modo odio, ſed amoris etiam ſtimulis armatam apud amulum cernere ſe cum dixiſſet: non mediocri cura Scipionis animum pepulit. Et fidem criminibus facta propè inter arma nuptiæ, neq; conſulto, neq; expectato Lælio, faciebant: tamq; præceps feſtinatio: ut quo die captam reginam uidiſſet: eodem matrimonio iunctam acciperet: & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret. etiam eo fœdiora hæc uidebantur Scipioni: quod ipſum in Hiſpania iuuenem nullius forma pepulerat captiuæ. Hæc ſecum uoluenti Lælius, ac Maſaniſſa ſuperuenerunt. quos cum pariter ambos & benigno uultu excæpiſſet: & egregijs laudibus frequenti prætorio celebraſſet: abductum in ſecretum Maſaniſſam ſic alloquitur. Aliqua te exiſtimo Maſaniſſa intuentem in me bona, et principio in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiã ueniſſe: & poſtea in Africa teipſum, ſpesq; omneis tuas in fidem meam commiſiſſe. atqui nulla earum uirtus eſt: propter quam appetendus tibi uiſus ſim: in qua ego æque, atq; temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoq; ad cæteras tuas eximias uirtutes Maſaniſſa adiecíſſe uelim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi: quantum ab circunfuſis undiq; uoluptatibus. qui eas ſua temperantia frenauit, ac domuit: multo maius decus, maioremq; uictoriam ſibi peperit: q̃ nos Syphace uicto habemus. Quæ me abſente ſtrenue, ac fortiter feciſti: liben

ter & commemoraui: & memini: cætera te ipſum reputa/re tecum, quàm me dicente erubeſcere malo. Syphax *populi* Romani *auſpicijs uictus, captusq; eſt. itaq; ipſe, coniux, regnum, agri, oppida, homines, qui incolunt: quicquid deniq;* Syphacis *fuit: præda populi* Romani *eſt: &* Regem: *coniugemq; eius, etiam ſi non ciuis* Car/*thaginienſis eſſet: etiam ſi non patrem eius imperatorem hoſtium uideremus:* Romam *oporteret mitti: ac ſenatus populiq;* Romani *de ea iudicium, atq; arbitium eſſe: quæ* Regem *nobis ſocium alienaſſe: atq; in arma coegiſſe præ cipitem dicatur.* Vince *animum: caue: ne deformes mul/ta bona uno uitio: & tot meritorum gratiam maiore cul pa, quàm cauſa culpæ eſt: corrumpas.* Maſaniſſæ *hæc au dienti non rubor eſt ſolum ſuffuſus: ſed lachrymæ etiam obortæ: & cum ſe quidem in poteſtate futurum impera toris dixiſſet: oraſſetq; eum: ut quantum res ſineret, fi/dei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret: (promiſiſſe enim ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſſit.* Ibi *arbitris re/motis cum crebro ſuſpirio, & gemitu, quo facile à cir/cunſtantibus tabernaculum exaudiri poſſet: aliquantum temporis conſumpſiſſet: ingenti ad poſtremum edito ge/mitu, fido ex ſeruis uno accito, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ uenenum erat: ei miſtum in po culo ferre ad* Sophonisbam *iubet: ac ſimul nuntiare:* Ma*ſaniſſam libenter primam ei fidem præſtaturum fuiſſe: quam uir uxori debuerit. quoniam arbitrium eius, qui poſſint, adimant: ſecundam fidem præſtare: ne uiua in poteſtatem* Romanorum *ueniat. memor patris impera/toris, patriæq;, & duorum* Regum, *quibus nupta fuiſ ſet: ſibi ipſe conſuleret.* Hunc *nuntium, ac ſimul ue/*

nenum ferens miniſter cum ad Sophonisbam ueniſſet: ac cipio, inquit, nuptiale munus: neq; ĩgratum: ſi nihil maius uir uxori præſtare potuit. hæc tamen nuntia: melius me morituram fuiſſe: ſi non in funere meo nupſiſſem. nec locuta eſt ferocius: quàm acceptum poculum nullo trepidationis ſigno dato impauide hauſit. Quod ubi nuntiatum eſt Scipioni: ne quid æger animo ferox iuuenis grauius conſuleret: accitum eum extemplo nunc ſclatur: nũc, quod temeritatem temeritate alia luerit: triſtioremq; rem, quàm neceſſe fuit, fecerit: leniter caſtigat. Poſtero die ut à præſenti motu auerteret animum eius: in tribunal aſcendit: & concionem aduocari iuſſit. ibi Maſaniſſam primum Regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & Scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem: neq; magnificentius quicquam triũpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe: quo uno omnium externorum dignum Maſaniſſam populus Romanus ducat. Lælium deinde & ipſum collaudatum aurea corona donat. & alij milites uiri, prout à quoq; nauata opera erat: donati. his honoribus mollitus Regis animus: erectusq; in ſpem propinquam, ſublato Syphace, omnis Numidiæ potiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace alijsq; captiuis Romam miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ legati profecti ſunt: ipſe ad Tuneta rurſus caſtra refert: et quæ munimenta incohauerat: permunijt. Carthaginienſes non breui ſclum, ſed prope uano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione claſſis perfuſi, poſt famam capti Syphacis, in quo plus prope, quàm in Aſdrubale, atq; exercitu ſuo ſpei repoſuerant: perculſi, iam nullo authore belli ultro audito,

oratores ad pacem petendam mittunt XXX *ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium: maxima'q; ad ipſum ſenatum regendum uis. Qui ubi in caſtra* Ro*mana, & prætorium peruenerunt: more adulantium (accepto credo ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant) procubuerunt.* Conueniens *oratio tam humili adulationi fuit non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in* Annibalem, *impotentiaq; eius fautores. ueniam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam ante euerſæ, incolumi futuræ iterum hoſtium beneficio. imperium ex uictis hoſtibus populum* Romanum, *non perniciem petere. paratis obedienter ſeruire, quæ uellet imperaret.* Scipio *& ueniſſe ea ſpe in* Africam *ſe ait: & ſpem ſuam proſpero belli euentu auctam: uictoriam ſe, non pacem domum reportaturum eſſe. tamen cum uictoriam propè in manibus habeat: pacem non abnuere: ut omnes gentes ſciant: populum* Romanum *& ſuſcipere iuſte bella, & finire. Leges pacis ſe has dicere. Captiuos, & perfugas & fugitiuos reſtituant: exercitus ex* Italia, *&* Gal*lia deducant:* Hiſpania *abſtineant: inſulis omnibus, quæ inter* Italiam, *&* Africam *ſunt: decedant: naues longas, præter uiginti, omnes tradant: tritici quingenta, hordei* CCC *millia modiûm. Pecuniæ ſummam quantam imperauerit, parum conuenit. alibi quinq; millia talentum, alibi quinq; millia pondo argenti, alibi duplex ſtipendium militibus imperatum inuenio* His *conditionibus, inquit, placeat ne pax: triduum ad conſulendum dabitur. ſi placuerit: mecum inducias facite:* Romam *ad ſenatum mittite legatos.* Ita *dimiſſi* Car*thaginienſes nullas recuſandas conditiones pacis cũ cenſuiſſent: quippe qui moram temporis quærerent: dum*

Annibal in Africam traijceret: legatos alios ad Scipio/nem, ut inducias facerent: alios Romam ad pacem peten/dam mittunt, ducentes paucos in ſpeciem captiuos, per/fugasq́;, et fugitiuos: quo impetrabilior pax eſſet. Multis ante diebus Lælius cum Syphace, primoribusq́; Numi/darum captiuis Romam uenit: quæq́; in Africa geſta eſ/ſent, omnia expoſuit ordine patribus, ingenti omnium, & in præſens lætitia, & in futurum ſpe. Conſulti inde patres Regem in cuſtodiam Albam mittendum cenſue/runt: Lælium retinendum: donec legati Carthaginien/ſes uenirent. Supplicatio in quatriduum decreta eſt. P. Aelius Prætor ſenatu miſſo, & concione inde aduocata, cum C. Lælio in roſtra aſcendit. Ibi uero audientes fuſos Carthaginenſium exercitus, deuictum et captum ingen/tis nominis Regem, Numidiam omnem egregia uicto/ria peragratam, tacitum continere gaudium non pote/rant: quin clamoribus, quibusq́; alijs multitudo ſolet: læti/tiam imodicam ſignificarent. Itaq; prætor extemplo edi/xit: uti æditui ædes ſacras omnes tota urbe aperirent: cir/cumeundi, ſalutandiq́; deos, agendiq́; grates p totum diẽ populo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati primum ſenatui ſunt: qđ P. Scipio proſpere res in Africa geſſiſſet: deinde gratias egerunt: quod Maſaniſſam non appellaſſet modo Regẽ ſed feciſſet, reſtituendo paternum regnum: in quo poſt Sy/phacẽ ſublatum, ſi ita patribus uiſum eſſet: ſine metu & certamine eẽt regnaturus: deinde: quod collaudatum pro concione ampliſſimis decoraſſet donis: quibus ne indi/gnus eſſet, & dediſſe operam Maſaniſſam: & porrò da/turũ eſſe: petere: ut regium nomen, cæteraq́; Scipionis be/neficia & munera ſenatus decreto confirmaret: &, niſi

moleſtum eſſet: illud quoq; petere Maſaniſſam: ut Numidas captiuos, qui Romæ in cuſtodia eſſent: remitterent. id ſibi amplum apud populares futurum eſſe. Ad ea reſponſum legatis. Rerũ geſtarum in Africa proſpere communem ſibi cum Rege gratulationem eſſe. Scipionem recte, atq; ordine uideri feciſſe: quod eum Regem appellauerit: & quicquid aliud fecerit: quod honori foret: Maſaniſſæ: ea patres comprobare, atq; laudare. Munera, quæ legati ferrent Regi: decreuerũt: ſagula purpurea duo cũ fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicis, equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cum loricis, & tabernacula, militaremq; ſupellectilem: qualem præberi conſuli mos eſt. Hæc Regi prætor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum mille æris: & ueſtimenta bina legatis, ſingula comitibus, Numidisq;: qui ex cuſtodia miſſi rederẽtur Regi: ad hæc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem æſtate, qua hæc decreta Romæ, et in Africa geſta ſunt: P. Quintilius Varus prætor, & Marcus Cornelius proconſul in agro Inſubrium Gallorum cum Magone Pœno ſignis collatis pugnauerunt. Prætoris legiones in prima acie fuerunt: Cornelius ſuas in ſubſidijs tenuit: ipſe ad prima ſigna equo aduectus. proq; duobus cornibus prætor, ac proconſul milites ad inferẽda in hoſtes ſigna ſumma ui hortabantur. poſteaquam nihil commouebant: tũ Cornelio Quintilius, lentior, ut uides, fit pugna: inqt: & induratus præter ſpem reſiſtendo hoſtium timor: ac ne uertatur in audaciam, periculum eſt. equeſtrem procellam excitemus oportet: ſi turbare, ac ſtatu mouere uolumus. itaq; uel tu ad prima ſigna prælium ſuſtine: ego inducam in pugnam equites: uel ego hic in prima acie rem

gram: tu quatuor legionum equites in hoſtem emittito. Vtram uellet prætor muneris partem proconſule accipiente, Quintilius prætor cum filio, cui Marco prænomen erat: impigro iuuene, ad equites pergit: iuſſoſq; aſcendere in equos, repente in hoſtem emittit. Tumultum equeſtrem auxit clamor ab legionibus additus: nec ſtetiſſet oſtium acies: ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplo in prælium induxiſſet. ad quorum ſtridorem odoremq; & aſpectum territi equi uanum equeſtre prælium fecerunt. et ut permiſtus, ubi cuſpide uti, & comminus gladio poſſet: roboris maioris Romanus eques erat: ita in ablatum pauentibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabantur. ſimul & peditum legio duodecima magna ex parte cæſa pudore magis, quàm uiribus tenebat locũ: nec diutius tenuiſſet: ni ex ſubſidijs tertiadecima legio in primã aciem inducta prælium dubiũ excæpiſſet: Mago quoq; ex ſubſidijs Gallos integræ legioni oppoſuiſſet. quibus haud magno certamine fuſis, haſtati legionis undecimæ conglobant ſeſe: atq; elephantos iam etiam peditũ aciem turbantes inuadunt. in quos cum pila confertos conieciſſent: nullo fermè fruſtra emiſſo, omnes retro in aciem ſuorum auerterunt. quatuor grauati uulneribus corruerunt. Tum prima commota hoſtium acies: ſimul omnibus peditibus, ut auerſos uidere elephantos: ad augendum pauorem ac tumultum effuſis. ſed donec ſtetit ante ſigna Mago: gradum ſenſim referentes ordines tenorẽ pugnæ ſeruabant. poſteaquam fœmine transfixo cadentem, auferriq; ex prælio propè exanguem uidere: extemplo in fugam omnes conuerſi. Ad V millia hoſtium eo die cæſa: & ſigna militaria duodeuiginti capta. nec Roma-

nis ĩ cruenta uictoria fuit. II millia & CCC de exercitu prætoris, pars multo maxima ex legione XII amiſſa. inde & tribuni militum duo, M. Coſconius, & M. Menius. tertiæ decimæ quoq; legionis, quæ poſtremo prælio affuerat: C. Heluius tribunus militum in reſtituenda pugna cecidit: & duodeuiginti fermè equites illuſtres obtriti ab elephantis cũ centurionibus aliquot pierunt. & longius certamen fuiſſet: ni uulnere ducis ꝯceſſa uictoria eſſet. Mago proximæ noctis ſilentio profectus, quantum pati uia per uulnus poterat, itineribus extentis ad mare in Ligures Ingaunos peruenit. ibi eũ legati ab Carthagine paucis ante diebus in ſinũ Gallicũ appulſis nauibus adierũt: iubẽtes primo quoq; tẽpore ĩ Africã traijcere. idẽ & fratrẽ eius Annibalẽ (nã ad eũ quoq; iſſe legatos eadem iubentes) facturũ. non in eo eſſe Carthaginienſium res: ut Galliam, atq; Italiam armis obtineant. Mago non imperio modo ſenatus periculoq; patriæ motus, ſed metuens etiam, ne uictor hoſtis moranti inſtaret: Liguresq; ipſi relinqui Italiam à Pœnis cernẽtes, ad eos, quorum mox ĩ poteſtate futuri eſſent: deficerent: ſimul ſperans leniorem in nauigatione, q̃ in uia iactationem uulneris fore: & curationi omnia commodiora: impoſitis copijs ĩ naues profectus, uix dum ſuperata Sardinia ex uulnere moritur. naues quoq; aliquot pœnorum disiectæ in alto à claſſe Romana, quæ circa Sardiniam erat: capiuntur. Hæc terra mariq; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes geſta. Conſul Cn. Seruilius nulla memorabili re in prouincia Hetruria, & Gallia (nam eò quoq; proceſſerat) geſta, patre Cn. Seruilio, et C. Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimumſextum annum recaptis, qui ad uicũ Canetum à Boijs capti fuerant: hinc patre, hinc pa-

truo latera circundantibus, priuato magis, quàm publico decore inſignis Romam rediјt. Latum ad populum eſt: ne Cn.Seruilio fraudi eſſet: quod patre, qui ſella curuli ſediſſet: uiuo, cumid ignoraret: tribunus plebis, atq; ædilis pl. fuiſſet: contra quàm ſancitum legibus erat Hac rogatione perlata, in prouinciam rediјt. Ad Cn. Seruiliũ conſulem, qui in Brutijs erat: Conſentia, Vffugum, Vergæ, Beſidiæ, Hetriculum, Syphenm, Argentanum, Dampetia, multiq; alij ignobiles populi ſeneſcere Punicũ bellũ cernentes, defecere. Idem conſul cum Annibale in agro Crotonenſi acie conflixit. Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quinq; millia hoſtium cæſa ait. quæ tanta res eſt: ut aut impudenter ficta ſit: aut negligenter prætermiſſa. Nihil certe ultra rei in Italia ab Annibale geſtum. nam ad eum quoq; legati ab Carthagine uocantes in Africam ijs forte diebus, quibus ad Magonem, uenerunt. Frendens fremens, gemensq;, ac uix lachrymis temperans dicitur legatorum uerba audiſſe. Poſteaquam edita ſunt mandata: iam non perplexe, inquit, ſed palàm reuocant: qui uetando ſupplementum & pecuniam mitti, iampridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus Romanus toties cæſus, fugatusq;: ſed ſenatus Carthaginienſis obtrectatione, atq; inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit: atq; efferet ſeſe: quàm Hanno: qui domum noſtram, quando alia re non potuit: ruina Carthaginis oppreſſit. Iam hoc ipſum præſagiens animo præparauerat ante naues. itaq; inutili militum turba præſidij ſpecie in oppida Brutij agri, quæ pauca magis metu, quàm fide continebantur, dimiſſa: quod roboris in exercitu erat, in Africam tranſuexit: multis Italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes

conceſſerant in Iunonis Lacniæ delubrum, inuiolatum ad eam diem: in templo ipſo fœde interfectis. Raro quẽquam *alium patriam exilij cauſa relinquentem magis mœſtum abiſſe ferunt: quàm* Annibalem *hoſtium terra excedentem. reſpexiſſe ſæpe* Italiæ *litora & deos homineſq; accuſantem, in ſe quoq; ac ſuum ipſius caput execratum: quod non cruentum ab* Cannenſi *uictoria militem* Romam *duxiſſet.* Scipionem *ire ad* Carthaginem *auſum: qui conſul hoſtem in* Italia Pœnum *non uidiſſet: ſe centum millibus armatorum ad* Traſimenum *&* Cannas *cæſis, circa* Caſilinum, Cumas, Nolamq; *conſenuiſſe.* Hæc *accuſans, querenſq; ex diutina poſſeſſione* Italiæ *eſt detractus.* Romam *per eoſdem dies, &* Magonem, & Annibalem *profectos, allatum eſt: cuius duplicis gratulationis relatio minuit lætitiam: & quod parum duces in retinendis ijs, cum id mandatum ab ſenatu eſſet: aut animi, aut uirium habuiſſe uidebantur: & quod ſolicitierant: omni belli mole in unum ducem exercitumq; inclinata, quò euaſura eſſet res.* Per *eoſdem dies legati* Saguntini *uenerunt, comprehẽſos cum pecunia adducentes* Carthaginienſes: *qui ad conducenda auxilia in* Hiſpaniam *traieciſſent. ducenta & quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in ueſtibulo curiæ poſuerunt.* Hominibus *acceptis, & in carcerem conditis, auro argentoq; reddito, gratiæ legatis actæ: atq; inſuper munera data: ac naues: quibus in* Hiſpaniam *reuerterentur.* Mentio *deinde ab ſenioribus facta eſt: ſegnius homines bona, quàm mala ſentire. tranſitus* Annibalis *in* Italiam *quantum terroris pauoriſq; inieciſſet, ſe ſemper meminiſſe. quas deinde clades, quos luctus incidiſſe? uiſa caſtra hoſtium è muris urbis. quæ uota ſingulorum, uniuerſorũq;*

fuiſſe? quoties in cohāljs uoces manus ad cœlum porri-gentium auditas? en unquam ille dies futurus eſſet: quo uacuam hoſtibus Italiam bona pace florentem uiſuri eſ-ſent? dediſſe id deos ſextodecimo demum anno: nec eſſe: qui dijs gratias agendas cenſeant. adeo ne aduenientem quidem gratiam homines benigne accipere: nedum ut prateritæ ſatis memores ſint. Conclamatum deinde ex omni parte curiæ eſt: uti referret P. Ælius prætor: de-cretumq; : ut V dies circa omnia puluinaria ſupplica-retur: uictimæq; maiores immolarentur CXX. Iam dimiſſo Lælio, legatiſq; Maſaniſſæ, cum Carthaginien ſium legatos de pace ad ſenatum uenientes Puteolis uiſos, inde terra uenturos allatum eſſet: reuocari C. Lælium placuit: ut coràm eo de pace ageretur. Q. Fuluius Gil-lo legatus Scipionis Carthaginienſes Romam adduxit: quibus uetitis ingredi urbem, hoſpitium in uilla publi-ca, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. Orationem ean-dem fermè, quam apud Scipionem habuerunt: culpam omnem belli à publico conſilio in Annibalem uertentes. Eum iniuſſu ſenatus non alpes modo, ſed Iberum quoq; tranſgreſſum: nec Romanis ſolum, ſed ante etiam Sa-guntinis priuato conſilio bellum intuliſſe. ſenatui ac po-pulo Carthaginienſi, ſi quis uere exiſtimet: fœdus ad eam diem inuiolatum eſſe cum Romanis. itaq; nihil aliud ſi-bi mandatum eſſe uti peterent: quàm ut in ea pace, quæ poſtremo cum conſule Luctatio facta eſſet: manere lice-ret. Cum more tradito à patribus poteſtatem interrogan di, ſi quis uellet, legatos prætor feciſſet: ſenioresq;, qui fœ-deribus interfuerant: alia alij interrogarent: nec meminiſ-ſe ſe per ætatem (etenim omnes fermè iuuenes erant) di-cerent legati: conclamatum ex omni parte curiæ eſt: Pu-

nica fraude electos: qui ueterem pacem repeterent: cuius
ipſi non meminiſſent. Emotis deinde curia legatis, ſenten
tia interrogari cœpta M. Liuius Cn. Seruilium conſulem,
qui propior eſſet: accerſendum, ut coràm eo de pace age
retur: cenſebat. cum de re maiore, quàm quanta eſſet, con
ſultatio incidere non poſſet: non uideri ſibi abſente conſu
lum altero, ambobuſ ue eam rem agi, ſatis ex dignitate
populi Romani eſſe. Q. Metellus, qui triennio ante con
ſul, dictatorq; fuerat: cum P. Scipio cædendo exercitus,
agros populando, in eam neceſſitatem compuliſſet hoſtes:
ut ſupplices pacem peterent: & nemo omnium uerius
exiſtimare poſſet: qua mente ea pax peteretur: quàm is:
qui ante portas Carthaginis bellum gereret: nullius alte
rius conſilio, quàm Scipionis accipiendam, abnuēdamq;
pacem eſſe. M. Valerius Leuinus, qui bis conſul fuerat:
ſpeculatores, non legatos ueniſſe arguebat: iubendosq;
eos Italia excedere: & cuſtodes cum iis uſq; ad naues mit
tendos: Scipioniq; ſcribendum ne bellum remitteret. Læ
lius, Fuluiusq; adiecerunt: & Scipionem in eo poſitam
habuiſſe ſpem pacis: ſi Annibal, & Mago ex Italia non
reuocarentur. cæterum omnia ſimulaturos Carthagi
nienſes, duces eos exercitusq; expectantes: deinde quam
uis recentium fœderum, & deorum omnium oblitos,
bellū geſturos. Eo magis in M. Leuini ſnīam diſceſſum.
Legati pace infecta, ac propè ſine reſponſo dimiſſi. Per eos
dies Cn. Seruilius conſul, haud dubius quin pacatæ Italiæ
penès ſe gloria eſſet: uelut pulſum ab ſe Annibalem perſe
quens, in Siciliam, inde in Africam tranſiturus, traiecit.
Quod ubi Romæ uulgatum eſt: primo cenſuerunt patres:
ut prætor ſcriberet conſuli: ſenatum æquum cenſere in Ita
liā reuerti eum: deinde, cum prætor ſpreturum eum litteras

ſuas diceret: dictator ad idipſum creatus P. Sulpitius pro iure maioris imperij conſulem in Italiam reuocauit. reliquum anni cum M. Seruilio magiſtro equitum circumeundis Italiæ urbibus, quæ bello alienatæ fuerant: noſcendisq; ſingularum cauſis conſumpſit. Per induciarum tempus & ex Sardinia ab Lentulo prætore centum onerariæ naues cum commeatu, uiginti roſtratarum præſidio actæ, et ab hoſte, et ab tēpeſtatibus mari tuto in Africam tranſmiſerunt. Cn Octauio CC onerarijs, XXX longis nauibus ex Sicilia traijcienti non eadem fortuna fuit. In conſpectum fermè Africæ proſpero curſu uectum primo deſtituit uentus: dein uerſus in Africum turbauit, ac paſſim naues diſiecit. ipſe cum roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigum labore enixus Apollinis promontorium tenuit, onerariæ pars maxima ad Aegimurum inſulam (ea ſinum ab alto claudit: in quo ſita Carthago eſt) XXX fermè millia ab urbe, aliæ aduerſus urbem ipſam ad Calidas Aquas delatæ ſunt. Omnia in conſpectu Carthaginis erant. itaq; ex tota urbe in forum concurſum eſt. magiſtratus ſenatum uocare: populus in curiæ ueſtibulo fremere: ne tanta ex oculis manibusq; amitteretur præda. Cum quidam pacis petitæ, alij induciarum (necdum enim dies exierat) fidem opponerent: poſtremo permiſto penè ſenatus populiq; conſilio, conſenſum eſt: ut claſſe quinquaginta nauium Aſdrubal Aegimurum traijceret: indeq; per litora portusq; diſperſas Romanas naues colligeret. Deſertæ fuga nautarum primum ab Ægimuro, dein ab Calidis Aquis onerariæ Carthaginem puppibus tractæ ſunt. Nondum reuerterant ab Roma legati: neq; ſciebant quæ ſenatus Romani de bello, aut pace ſententia eſſet: necdum induciarum dies

exierat. eo indigniorem iniuriam ratus Scipio ab iis, qui petiſſent pacem, & inducias: ſpem pacis, & fidem induciarum uiolatam eſſe: legatos Carthaginem L. Bebium, M. Seruilium, L. Fabium extemplo miſit. Qui cum multitudinis concurſu propè uiolati eſſent: nec reditum tutiorem cernerent futurum: petierunt à magiſtratibus, quorum auxilio uis prohibita erat: ut naues mitterent: quæ ſe proſequerentur. Datæ triremes duæ quæ cum ad Bragadam flumen perueniſſent: unde caſtra Romana conſpiciebantur: Carthaginem rediere. Claſſis Punica ad Vticam ſtationem habebat. ex ea tres quadriremes, ſeu clàm miſſo à Carthagine nuntio, uti fieret: ſeu Aſdrubale, qui claſſi præerat: ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremem Romanam ſuperantem promontorium ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabentem poterant: neq; tranſilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defendebatur egregie: quoad tela ſuppeditarunt, quibus deficientibus iam nulla alia res eam, quàm propinquitas terræ, multitudoq; à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet. concitatam enim remis quanta maxima ui poterant, in terram cum immiſiſſent: nauis tantum iactura facta, incolumes ipſi euaſerunt. Ita alio ſuper aliud ſcelere cum haud dubie induciæ ruptæ eſſent: Lælius, Fuluiuſq; ab Roma cũ legatis Carthaginienſibus ſuperuenerunt. quibus Scipio, & ſi non induciarum fides modo à Carthaginienſibus, ſed etiam ius gentium in legatis ſuis uiolatum eſſet: tamen ſe nihil nec inſtitutis populi Romani, nec ſuis moribus indignum in iis facturum eſſe cum dixiſſet: legatis dimiſſis, bellum parabat. Annibale iam terræ appropinquante iuſſus è nautis unus aſcendere in malum, ut ſpe-

cularetur quam tenerent regionem: cum dixiſſet ſepul-chrum dirutum proram ſpectare: locum abominatus, præteruehi iuſſo gubernatore, ad Leptim appulit claſſem: atq; ibi copias expoſuit. Hæc eo anno in Africa geſta. Inſequentia excedunt in eum annum: quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter equitum erat: & T. Claudius Nero conſules facti ſunt. Cæterum exitu ſuperioris anni cum legati ſociarum urbium ex Græcia queſti eſſent: uaſtatos agros ab regijs præſidijs: profectosq; in Macedoniam legatos ad res repetendas, non admiſſos ad Philippum Regem: ſimul nuntiaſſent: quatuor millia militum cum Sopatro duce traiecta in Africam dici: ut eſſent Carthaginienſibus præſidio: & pecuniæ alquantum unà miſſum: legatos ad Regem, qui hæc aduerſus fœdus facta uideri patribus nuntiarent: mittendos cenſuit ſenatus. Miſſi C. Terentius Varro, Cn. Manlius, M. Aurelius. ijs tres quinqueremes datæ. Annus inſignis incendio ingenti, quo cliuus Publicus ad ſolum exuſtus eſt: & aquarum magnitudine, ſed & annonæ uilitate fuit: præterquam quod pace omnis Italia erat aperta: etiam quod magnam uim frumenti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco, & M. Fabius Buteo, ædiles curules quaternis æris uicatim populo deſcripſerunt. Eodem anno Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis: ſi quidem uerum eſt augurem duos & ſexaginta annos fuiſſe: quod quidam authores ſunt. Vir certe fuit dignus tanto cognomine: uel ſi nouum ab eo inciperet. ſuperáuit paternos honores: auitos æquauit. pluribus uictorijs, & maioribus prælijs auus inſignis Rullus: ſed omnia æquare unus hoſtis Annibal poteſt. cautior tamen, quàm promptior hic habitus fuit. & ſicut dubites: utrum inge

nio cunctatior fuerit: an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur: aptum erat: ſic nihil certius eſt, quàm unum hominem nobis cunctando rem reſtituiſſe: ſicut Ennius *ait.* A*ugur in locum eius inauguratus* Q. Fabius Ma*ximus, filius eius. in eiusdem locum pontifex (nam duo ſacerdotia habuit)* Seruius Sulpitius Galba. *Ludi* Ro*mani diem unum,* Plebeij *ter toti inſtaurati ab ædilibus* M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii *ambo prætores facti: & cum ijs* C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta. *Comitia eius anni utrum* Cn. Ser*uilius conſul habuerit: an quia eum res in* Hetruria *te*nuerint, *quæſtiones ex ſocijs de coniurationibus princi*pum habentem: *dictator ab eo dictus* P. Sulpitius: *incer*tum diuerſi authores faciunt. *Principio inſequentis anni* M. Seruilius, & T. Claudius *ſenatu in* Capito*lium uocato de prouincijs retulerunt.* Italiam, *atq;* Afri*cam in ſortem conijci,* Africam *ambo cupientes, uole*bant. *cæterum* Q. Metello *maxime annitente, neq; data, neq; negata eſt* Africa. *Conſules iuſſi cum tribunis plebis agere: ut, ſi ijs uideretur: populum rogarent: quem uellent in* Africa *bellum gerere. omnes tribus* P. Scipionē *iuſſerūt. nihilominus conſules prouinciā* Africam *(ita enim ſena*tus decreuerat) *in ſortem coniecerunt.* T. Claudio Africa *euenit: ut* L *nauium claſſem, omnes quinqueremes, in* Africam *traijceret: pariq; imperio cum* Scipione *impera*tor eſſet. M. Seruilius Hetruriam *ſortitus.* In *eadem pro*uincia & Cn. Seruilio *prorogatum imperium: ſi conſu*lem *manere ad urbem ſenatui placuiſſet.* Prætores, M. Se*ſtius* Galliam *eſt ſortitus: ut duas legiones, prouinciamq; traderet ei.* P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios *cū dua*bus *legionibus: qbus* P. Sempronius *proconſul prioris an*

ni præfuerat: Cn. *Tremellius* Siciliam: *ut ab* Appio Ap*pulo prætore prioris anni prouinciam, & duas legiones acciperet*. Iulius *proprætor cum*. XX *nauibus longis, militibus mille oram* Siciliæ *tutaretur*: M. Pomponius *uiginti nauibus reliquis mille & quingentos milites* Ro*mam deportaret*. C. Aurelio Cottæ *urbana euenit. cæteris ita, uti quisq; obtinebant prouincias, exercitusq́; prorogata imperia*. Sex*decim non amplius eo anno legionibus deſenſum imperium eſt*. Et *ut placatis dijs omnia inciperent: agerentq́; quos ludos* M. Claudio Marcello, T. *Quintio conſulibus* T. Manlius *dictator, quasq́; hoſtias maiores uouerat: ſi per quinquennium illud res publica eodem ſtatu fuiſſet: ut eos conſules, prius quàm ad bellum proficiſcerentur: facerent*. Ludi *in* Circo *per quatriduum facti: hoſtiæq́; quibus uotæ erant dijs, cæſæ*. Inter *hæc ſimul ſpes, ſimul cura in dies creſcebat: nec ſatis certum cõſtare apud animum poterat: utrum gaudio dignum eſſet*: Annibalem *poſt ſextumdecimum annum ex* Italia *decedentem uacuã poſſeſſionem eius reliquiſſe populo* Ro*mano: an magis metuendum: quod incolumi exercitu in* Africam *traiecíſſet*. Locum *nimirum, non periculum mutatum. cuius tantæ dimicationis uatem, qui nuper deceſſiſſet*: Q. Fabium *haud fruſtra canere ſolitum grauiorem in ſua terra futurum hoſtem* Annibalem: *quàm in aliena fuiſſet. nec* Scipioni *aut cum* Syphace, *inconditæ barbariæ rege, qui ſtatarios ſemilixas ducere exercitus ſolitus ſit: aut cum ſocero eius* Aſdrubale *fugaciſſimo duce rem futuram: aut tumultuarijs exercitibus, ex agreſtiũ ſemiermi turba ſubito collectis: ſed cum* Annibale, *propè nato in prætorio patris fortiſſimi ducis alito, atq; educato inter arma, puero quondam milite, uix dum iuuene im*

peratore:qui ſenex uincendo factus, Hiſpanias, Gallias, *Italiam ab* Alpibus *ad fretum monumentis ingentium rerum compleſſet. ducere exercitum æqualem ſtipendijs ſuis, duratum omnium rerum patientia, quas uix fides fiat homines paſſos: perfuſum millies cruore* Romano, *exuuias non militum modo, ſed etiam imperatorum portantem. multos occurſuros* Scipioni *in acie: qui prætores, qui imperatores, qui conſules* Romanos *ſua manu occidiſſent: muralibus, uallaribusq́; inſignes coronis, peruagatos capta caſtra, captas urbes* Romanas. *non eſſe hodie tot faſces magiſtratibus populi* Romani: *quot captos ex cæde imperatorum præ ſe ferre poſſet* Annibal. *Has formidines agitando animis, ipſi curas et metus augebant. & iam quod, cum aſſueſſent per aliquot annos bellum ante oculos alijs atq; alijs in* Italiæ *partibus, lenta ſpe in nullum propinquum debellandi finem gerere: erexerant omnium animos* Scipio, *&* Annibal, *uelut ad ſupremũ certamen comparati duces: ij quoq;, quibus ingens erat in* Scipione *fiducia, & uictoriæ ſpes: quo magis in propinquam eam imminebant animis: eo curæ intentioris erant.* Haud diſpar *habitus animorum* Carthaginienſibus *erat. quos modo petiſſe pacem, intuentes* Annibalem *ac rerum geſtarum eius magnitudinem, pœnitebat: modo, cum reſpicerent: bis ſeſe acie uictos:* Syphacem *captũ: pulſos ſe* Hiſpania: *pulſos* Italia: *atq; ea omnia unius uirtute, & conſilio* Scipionis *facta: uelut fatalem eum ducem in exitium ſuum natum horrebant.* Iam Adrumentum *peruenerat* Annibal. *unde ad reficiendum ex iactatione maritima militem paucis diebus ſumptis, excitus pauidis nuntijs omnia circa* Carthaginem *obtineri armis afferentium, magnis itineribus* Zamam *contendit.*

Zama quinq; dierum iter ab Carthagine abeſt. inde præmiſſi ſpeculatores cum excæpti à cuſtodibus Romanis deducti ad Scipionem eſſent: traditos eos tribunis militũ, iuſſosq; omiſſo metu uiſere omnia, per caſtra, quà uellent, circunduci iuſſit: percunctatosq;, ſatin' percommode omnia exploraſſent: datis, qui perſequerentur: retro ad Annibalem dimiſit. Annibal nihil quidem eorum, quæ nunciabantur: (nam & Maſaniſſam cum ſex millibus peditum, quatuor equitũ ueniſſe eo ipſo forte die afferebant) læto animo audiuit, maxime hoſtis fiducia, quæ non de nihilo profecto concæpta eſt: perculſus. itaq; quanquam & ipſe cauſa belli eius erat: & aduentu ſuo turbauerat & pactas inducias, & ſpẽ fœderum: tamen, ſi integer, quàm ſi uictus peteret pacem: æquiora impetrari poſſe ratus, nuntium ad Scipionem miſit: ut colloquendi ſecum poteſtatem faceret. Id utrum ſua ſponte fecerit: an publico conſilio: neutrum cur affirmem, habeo. Valerius Antias primo prælio uictum eum à Scipione, quo duodecim millia armatorum in acie ſunt cæſa: mille & ſeptingenti capti: legatum cum alijs decem legatis tradit in caſtra ad Scipionem ueniſſe. Cæterum Scipio cum colloquiũ haud abnuiſſet: ambo ex compoſito duces caſtra protulerunt: ut coire ex propinquo poſſent. Scipio haud procul Nadagara urbe, tum ad cætera loco opportuno, tum quod aquatio intra teli coniectum erat: conſedit. Annibal tumulum à quatuor millibus inde, tutum commodumq; alioqui, niſi quod longinquæ aquationis erat: cæpit. ibi in medio locus conſpectus undiq;, ne quid inſidiarum eſſet: delectus. Summotis pari ſpatio armatis, cum ſingulis interpretibus congreſſi ſunt non ſuæ modo ætatis maximi duces, ſed omnis ante ſe memoriæ omnium gentium cuili

bet Regum imperatorum'ue pares. Pauliſper alter alterius conſpectu admiratione mutua propè attoniti cõticuere. Tum Annibal prior. Si hoc ita fato datum erat: ut qui primus bellum intuli populo Romano: quiq; toties propè in manibus uictoriam habui: is ultro ad pacem petendam uenirem, lætor te mihi ſorte potiſſimum datũ: à quo pacem peterem. Tibi quoq; inter multa egregia non in ultimis laudum hoc fuerit: Annibalem, cui tot de Romanis ducibus uictoriam dij dediſſent: tibi ceſſiſſe: teq; huic bello, ueſtris plus q̃ noſtris cladibus inſigni finem impoſuiſſe. Hoc quoq; ludibrium fortunæ, an caſus ediderit: ut cum patre tuo conſule cæperim arma: cum eodem primũ Romano imperatore ſigna contulerim: ad filium eius inermis ad pacem petendã ueniam. Optimum q̃dem fuerat: eam patribus noſtris mentem datam ab dijs eſſe: ut et uos Italiæ, & nos Africæ imperio contenti eſſemus. neq; enĩ ne nobis quidem Sicilia, atq; Sardinia ſatis digna pretia ſunt pro tot claſſibus, tot exercitibus, tot tamq; egregijs amiſſis ducibus. Sed præterita magis reprehẽdi poſſunt: quàm corrigi. Ita aliena appetiuimus: ut de noſtris dimicaremus. nec in Italia ſolum uobis bellum, nobisq; in Africa eſt: ſed et uos in portis ueſtris propè, ac mœnibus ſigna armaq; hoſtium uidiſtis: & nos ab Carthagine fremitum caſtrorum Romanorum exaudiuimus. Quod igitur nos maxime abominaremur: uos autem ante omnia optaretis: in meliore ueſtra fortuna de pace agitur: agimusq; ij: quorum & maxime intereſt pacem eſſe: & qui quodcũq; egerimus: ratum ciuitates noſtræ habituræ ſint: animo tantum nobis opus eſt non abhorrente à quietis conſilijs. Quod ad me attinet: iam ætas ſenẽ in patriã reuertentẽ, unde puer profectus ſum: iã ſecundæ, iã aduerſæ

res ita erudierunt: ut rationem ſequi, quàm fortunam ma lim. tuam & adoleſcentiam, & perpetuam felicita tem, ferociora utraq;, quàm quietis opus eſt conſilijs: me tuo. Nam temere incerta caſuum reputat: quem fortu na nunquam decæpit. Quod ego fui ad Traſimenum, ad Cannas: id tu hodie es. uix dum militari ætate. imperio accæpto, omnia audaciſſime incipientem nuſquam feſel lit fortuna. patris, & patrui perſecutus mortem, ex cala mitate ueſtræ domus decus inſigne uirtutis pietatiſq; exi miæ cæpiſti: amiſſas Hiſpanias recuperaſti quatuor inde Punicis exercitibus pulſis, conſul creatus, cum cæteris ad tutandam Italiam parum animi eſſet: tranſgreſſus in Africam, duobus hic exercitibus cæſis, binis eadem hora captis ſimul incenſiſq; caſtris, Syphace potentiſſimo Re ge capto, tot urbibus regni eius, tot noſtri imperij erep tis, me ſextumdecimum iam annum hærentem in poſ ſeſſione Italiæ detraxiſti. Poteſt uictoriam, inquam, mal le, quàm pacem animus? noui uobis ſpiritus magis ma gnos, quàm utiles. & mihi talis aliquando fortuna efful ſit. Quod ſi in ſecundis rebus bonam quoq; mentem do narent dij: non ea ſolum, quæ eueniſſent: ſed etiam ea, quæ euenire poſſent: reputaremus. Vt omnium obliuiſca ris aliorum: ſatis ego documenti in omnes caſus ſum. quem modo caſtris inter Anienem atq; urbem Romam poſitis, ſigna inferentem ad mœnia Romana uideras: hic cernas duobus fortiſſimis uiris fratribus, clariſſimis im peratoribus orbatum ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus terrui ueſtram urbem: ea pro mea deprecantem. Maximæ cuiq; fortunæ minime credendum eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubijs, tibi ampla ac ſpecioſa danti eſt pax: nobis petentibus magis neceſſaria, quàm honeſta.

Melior tutiorq; eſt certa pax: quàm ſperata uictoria. hæc in tua, illa in deorum manu eſt. Ne tot annorum felicitatem in unius horæ dederis diſcrimen. cum tuas uires, tum uim fortunæ, martemq; belli communem propone animo. utrinq; ferrum & corpora humana erunt. nuſquam minus, quàm in bello euentus reſpondent. Non tantum ad id, quod data pace iam habere potes: ſi prælio uincas: gloriæ adieceris: quantum ademeris: ſi quid aduerſi eueniat. ſimul parta ac ſperata decora unius horæ fortuna euertere poteſt. omnia in pace iungenda tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli. tūc ea habēda fortuna erit: quā dij dederint. Inter pauca felicitatis uirtutiſq; exempla M. Atilius quondam in hac eadem terra fuiſſe fertur: qui ſic uictor pacem petentibus patribus noſtris abnuit: ſed non ſtatuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quanto altius elatus erat: eo fœdius corruit. Eſt quidem eius, qui dat: non qui petit: conditiones dicere pacis. ſed forſitan non indigni ſimus: qui nobis metipſis mulctam irrogemus: qui nō recuſamus quin omnia, propter quæ bellum initum eſt: ueſtra ſint: Sicilia, Sardinia, Hiſpania, quicquid inſularum toto inter Africam Italiamq; continetur mari: Carthaginienſes incluſi Africæ litoribus, uos, quando ita dijs placuit: externa etiam terra mariq; uideamus regentes imperia.

Haud negauerim: propter non nimis ſincere petitam, aut expectatam nuper pacem, ſuſpectam eſſe uobis Punicam fidem. multum per quos petita ſit, ad fidem tuendæ pacis pertinet Scipio. ueſtri quoq; (ut audio) patres non nihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat: negauerunt pacem. Annibal peto pacem: qui neq; peterem: niſi utilem crederem & propter eandem uti

ta) nauium cum commeatu per inducias expugnatarū, legatorumq́; uiolatorum, adijcitur: eſt quod referam ad conſilium. ſin illa quoq; grauia uidentur: bellum parate: quoniam pacem pati non potuiſtis. Ita infecta pace, ex colloquio ad ſuos cū ſe recepiſſent: fruſtra uerba pacata renuntiant: armis decernendum eſſe: habendamq́; eam fortunam: quam dij dediſſent. In caſtra ut eſt uentum: pronuntiant ambo: arma expedirent milites: animosq́; ad ſupremum certamen, non in unum diem, ſed in perpetuum, ſi felicitas adeſſet: uictores. Roma, an Carthago iura gentibus daret: ante craſtinam noctem ſcituros, neq; enim Africam, aut Italiam, ſed orbem terrarum uictoriæ præmium fore: par periculum præmio: quibus aduerſæ pugnæ fortuna fuiſſet. nam neq; Romanis effugium ullū patebat in aliena ignotaq́; terra. & Carthagini ſupremo auxilio effuſo, adeſſe uidebatur præſens excidium. Ad hoc diſcrimen procedunt poſtero die duorum opulentiſſimorum populorum, duo longe clariſſimi duces, duo fortiſſimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut euerſuri. Anceps igitur ſpes, & metus miſcebant aīos. ɔtēplātibusq́; mō ſuā, modo hoſtium aciem, cum oculis magis, quàm ratione penſarent uires: ſimul læta, ſimul triſtia obuerſabantur. quæ ipſis ſua ſpōte non ſuccurrebant: ea duces admonēdo, atq; hortando ſubijciunt. Pœnus XVI. annorum ī terra Italia res geſtas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occiſos, & ſua cuiq; decora, ubi ad inſignē alicuius pugnæ memoria militem uenerat: referebat. Scipio Hiſpanias, & recentia in Africa prælia, & confeſſionem hoſtium: quod neq; non petere pacem propter metum, neq; manere in ea præ inſita animis perfidia po

tuiſſent.ad hoc,colloquium Annibalis in ſecreto habitū. ac liberum fingenti, qua uelit flecti, ominatur: quibus quondam auſpicijs patres eorum pugnauerint ad Ægates inſulas: ea illis exeuntibus in aciem portendiſſe deos.adeſſe finem belli, ac laboris:in manibus eſſe, prædam Carthaginis, reditum domum in patriam ad parentes,liberos,coniuges, penateſq; deos: Adeo celſus hæc corpore,uultuq; ita læto,ut uiciſſe iam crederes: dicebat. Inſtruit deinde primos haſtatos: poſt eos principes: triarijs poſtremam aciem clauſit.non confertas autem cohortes ante ſua quenq; ſigna inſtruebat:ſed manipulos aliquātum inter ſe diſtantes:ut eſſet ſpatium:quo elephanti hoſtium accepti nihil ordines turbarent.Lælium, cuius ante legati,eo anno quæſtoris extra ſortem ex S.C.opera utebatur: cum Italico equitatu ab ſiniſtro cornu: Maſaniſſam,Numidaſq; ab dextro oppoſuit. uias patentes inter manipulos anteſignanorum uelitibus(ea tunc leuis armatura erat)compleuit:dato præcepto: ut ad impetum elephantorum aut poſt rectos refugerent ordines: aut in dextram læuamq; diſcurſu applicantes ſe anteſignanis, uiam,qua irruerent in ancipitia tela:belluis darent. Annibal ad terrorem primum elephantos (LXXX autem erant:quot nulla unquam in acie ante habuerat) inſtruxit:deinde auxilia Ligurum, Gallorumq;, Balearibus,Mauriſq; admixtis: in ſecunda acie Carthaginienſes,Afroſq;,& Macedonum legionem:modico deinde interuallo relicto ſubſidiariam aciem Italicorum militum (Brutij pleriq; erant, ui ac neceſſitate plures, quàm ſua uoluntate decedentem ex Italia ſecuti) inſtruit. equitatum etiam ipſum circundedit cornibus.dextrum Carthaginienſes ſiniſtrum Numidæ tenuerunt. Varia adhortatio erat in

tio erat in exercitu inter tot homines: qbus non lingua, non mores, non lex, non arma, non ueſtitus habitusq́;, nõ cauſa militandi eadem eſſet. auxiliaribus & præſens, & multiplicata merces ex præda oſtentatur. Galli proprio atq; inſito in Romanos odio accenduntur. Liguribus cãpi uberes Italiæ deductis ex aſperrimis montibus in ſpẽ uictoriæ oſtentantur. Mauros, Numidasq́; in Maſaniſſæ ĩpotenti futuros dominatu terret alijs aliæ ſpes, ac metus iactantur. Carthaginienſibus mœnia patriæ, dij penates, ſepulchra maiorum, liberi cum parentibus, coniuges pauidæ aut excidium ſeruitiumq́;, aut imperium, orbis terrarum, nihil aut in metum, aut in ſpẽ mediũ oſtentatur. Cum maxime hæc imperator apud Carthaginienſes duces ſuarum gentium, inter populares pleraq; per interp̃tes intermixtos alienigenis ageret: tubæ, cornuaq́; ab Romanis cecinerunt: tantusq́; clamor ortus: ut elephanti in ſuos ſiniſtro maxime cornu conuerterentur. Mauros, ac Numidas. addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorem: nudauitq́; ab ea parte aciem equeſtri auxilio. paucæ tamen beſtiarum intrepidæ in hoſtem actæ inter uelitum ordines cum multis ſuis uulneribus ingentem ſtragem edebant. reſilientes. n. ad manipulos uelites, cum uiã elephãtis, ne obtererẽtur: feciſſent: in eas ancipites ad ictũ utrinq; conijciebant haſtas. nec pila ab anteſignanis ceſſabant: donec undiq; incidentibus telis exacti ex Romana acie hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginienſium eqtes in fugã uerterunt. Lælius ut turbatos uidit hoſtes: addit perculſis terrorẽ. utrinq; equite nudata erat Punica acies: cum pedes concurrit nec ſpe nec uiribus iam par. ad hæc, dictu parua, ſed magni eadem in re gerẽda momenti res: congruens clamor à Romanis, eoq́; maior & terribilior:

Tit. L. CO

diſſonæ illis, ut gentium multarum diſcrepantibus linguis, uoces: pugna Romana ſtabilis, & ſuo, & armorũ pondere incumbentium in hoſtem: concurſatio & uelocitas illinc maior, quàm uis. Igitur primo impetu extemplo mouêre loco hoſtium aciem Romani. ala deinde, & umbonibus pulſantes in ſummotos, gradu illato, aliquantum ſpatij uelut nullo reſiſtente inceſsêre: urgentibus & nouiſſimis primos: ut ſemel motam aciem ſenſere: quod ipſum uim magnam ad pellendum hoſtem addebat. Apud hoſteis auxiliares cedenteis ſecunda acies, Afri & Carthaginienſes adeo non ſuſtinebant: ut contra etiam, ne reſiſtentes pertinaciter primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis: pedem referrent. Igitur auxiliares terga dant repẽte: & in ſuos uerſi, partim refugere in ſecundam aciem: partim non recipientes cædere: uti pauloante non adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant: cũ Carthaginienſes ſimul cum hoſtibus, ſimul cum ſuis cogerentur conſerere manus. non tamen ita perculſos, iratosq; in aciem accæpere: ſed denſatis ordinibus in cornua, uacuumq; circa campum extra prælium eiecere: ne pauidos fuga uulneribusq; milites certam & integram aciem miſcerent. Cæterum tanta ſtrage hominum armorumq; locum, in quo ſteterant paulo ante auxiliares compleuerant: ut propè difficilior trãſitus eſſet: q̃ per confertiſſimos hoſtes fuerat. Itaq; qui primi fuerunt haſtati: per tumulos corporum armorumq;, & tabem ſanguinis, qua quiſq; poterat: ſequentes hoſtem, & ſigna, & ordines confudêrunt. principum quoq; ſigna fluctuare cœperant: uagã ante ſe cernentes aciem. quod Scipio ubi uidit: receptui propere canere haſtatis iuſſit: & ſaucijs in poſtremam aciem ſubductis, principes, triariosq; in cornua inducit:

quo tutior firmiorq; media haſtatorum acies eſſet. Ita no-
uum de integro prælium ortum eſt: quippe ad ueros ho-
ſtes peruentum erat, et armorum genere, & uſu militiæ,
& fama rerum geſtarum, & magnitudine uel ſpei uel
periculi pares. ſed numero Romanus ſuperior erat: & a-
nimo: quod iam equites, iam elephantos fuderat: iam pri
ma acie pulſa, in ſecundã pugnabat. In tempore Lælius,
ac Maſaniſſa pulſos per aliquantum ſpatij ſecuti equites,
reuertentes in auerſam hoſtium aciem icurrêre. Is demũ
equitũ impetus fudit hoſtem, multi circunuenti, una' ue
cæſi per patentem circa campum fuga ſparſi, tenente om
nia equitatu, paſſim interierunt. Carthaginienſium, ſo-
ciorumq; cæſa eo die ſupra millia uiginti. par fermè nu-
merus captus eſt, cum ſignis militaribus centum triginta
tribus, elephantis undecim. Victores ad decem millia ce-
cidere. Annibal cum paucis equitibus inter tumultum
elapſus Adrumentum perfugit: omnia & in prælio, &
ante aciem, prius quàm excederet pugna: expertus: & cõ
feſſione etiam Scipionis, omniumq; peritorum militiæ il
lam laudem adeptus: ſingulari arte aciem eo die inſtru-
xiſſe. Elephantos in prima fronte: quorum fortuitus impe
tus, atq; intolerabilis uis ſigna ſequi, & ſeruare ordines,
in quo plurimũ ſpei ponerent: Romanos prohiberet. de-
inde auxiliares ante Carthaginienſium aciem: ne homi-
nes miſti ex colluuione omnium gentium, quos non fides
teneret: ſed; merces: liberum recæptum fugæ haberent:
ſimul primum ardorem atq; impetum hoſtium excipien
tes fatigarent: ac ſi nihil aliud: alij miſſilibus, alij uulneri-
bus ſuis ferrum hoſtiũ hebetarent. tum, ubi omnis ſpes
eſſet: milites Carthaginienſes Afrosq;: ut oĩbus rebus alijs
pares, eo quod integri cum feſſis ac ſaucijs pugnarent: ſu

periores eſſent. Italicos interuallo quoq; direptos, incertos ſocij, an hoſtes eſſent: in poſtremam aciem ſummotos. Hoc *edito uelut ultimo uirtutis opere* Annibal, *cum* Adrumẽ*tum perfugiſſet: accitusq; inde* Carthaginem *ſexto ac trigeſimo anno poſtquam puer inde profectus erat rediſſet: faſſus in curia eſt: non prælio modo ſe eſſe, ſed bello uictũ: nec ſpẽ ſalutis alibi, q̃ in pace impetranda eſſe.* Scipio *confeſtim expugnatis à prælio hoſtium caſtris, direptisq;, cũ ingenti præda ad mare ac naues redijt: nuntio allato:* P. Lentulum *cum* L *roſtratis*, C *onerarijs nauibus cũ omni genere commeatus ad* Vticam *acceſſiſſe.* Ad *mouendum igitur undiq; terrorem perculſæ* Carthagini *ratus, miſſo* Lælio Romam *cum uictoriæ nuntio*, Cn. Octauium *terreſtri itinere ducere legiones* Carthaginem *iubet. ipſe ad ſuam ueterem noua* Lentuli *claſſe adiuncta, profectus ab* Vtica *portũ* Carthaginis *petijt.* Haud *procul aberat: cum uelata infulis ramisq; oleæ* Carthaginienſium *occurrit nauis. decem legati erant principes ciuitatis, authore* Annibale *miſſi ad petendam pacem. qui cum ad puppim prætoriæ nauis acceſſiſſent, uelamenta ſupplicũ porrigentes, orantes, implorantesq; fidem & miſericordiam* Scipionis: *nullum ijs aliud reſponſum datum: q̃ ut* Tunetem *uenirent. eò ſe moturum caſtra. ipſe contemplatus ſitum* Carthaginis *non tam noſcendi in præſentia, q̃ terrẽdi hoſtis cauſa,* Vticam, *eodem &* Octauio *reuocato, redijt.* Inde *procedentibus ad* Tunetem *nuntius allatus:* Verminam Syphacis *filium cum equitibus pluribus, q̃ peditibus uenire* Carthaginienſibus *auxilio.* Pars *exercitus cũ omni equitatu miſſa turmalibus primis agmen aggreſſa* Numidarum *leui certamine fudit. exitu quoq; fugæ interclufo, parte omni circundatis equitibus.* XV *millia ho*

minum cæſa:mille & CC uiui capti ſunt:& equi nu midicī mille & D: ſigna militaria duo & LXX. Re*gulus ipſe inter tumultum cum paucis effugit*. Tum ad Tunetem eodem, *quo antea, loco caſtra poſita. legatiq;* XXX *Carthagine ad Scipionem uenerunt*. Et illi qdem *multo miſerabilius, quam ante, quia magis cogebat fortu na: egerūt. ſed aliquanto minore cum miſericordia ob re centis memoriam perfidiæ auditi ſunt*. Quanq̄ *iuſta ira omneis ad delēdam ſtimulabat* Carthaginem: *tamen cū & quanta res eſſet: & quam longi temporis obſidio tam munitæ, & tam ualidæ urbis reputarent: & ipſum* Sci*pionē expectatio ſucceſſoris uenturi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam ſolicitaret: ad pacē omnium animi uerſi ſunt*. Poſtero *die reuocatis legatis, & cum multa caſtigatione perfidiæ monitis, ut tot cladi bus edocti tandem deos, & iuſiurandum eſſe crederent: conditiones pacis dictæ*. Vt *liberi legibus ſuis uiuerent. quas urbes, quosq; agros, quibusq; finibus ante bellum te nuiſſent: tenerent: populandiq; finem eo die* Romanus *fa ceret. perfugas, fugitiuosq;, & captiuos omneis redderēt* Romanis: *& naues roſtratas, præter triremes, traderent: elephātosq;: quos haberent domitos: neq; domarent alios. bellū ne'ue in* Africa, *ne'ue extra* Africam *iniuſſu* Po. Ro. *gererent*. Maſaniſſæ *res redderent: fœdusq; cum eo face rent. frumentum, ſtipendiūq; auxilijs, donec ab* Roma *le gati ueniſſent: præſtarent*. X *millia talentûm argenti de ſcripta pēſionibus æquis in annos* L. *ſoluerent. obſides cē tum arbitratu* Scipionis *darent: nec minores* XIIII *an nis: neu* XXX *maiores. inducias ita ſe daturū: ſi per prio res inducias naues onerariæ captæ, quæq; fuiſſent in naui bus: reſtituerentur. aliter nec inducias, nec ſpē pacis ullā*

eſſe. Has conditiones legati cum domum referre iuſſi in concionem ederent: & Giſgo ad diſſuadendum pacem proceſſiſſet: audireturq; à multitudine inquieta, & imbelli: indignatus Annibal, dici ea in tali tempore, audiriq;: arreptum Giſgonem manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberæ ciuitati ſpecies cũ fremitum populi mouiſſet: & perturbatus militaris uir urbana libertate: nouẽ, inquit, annorum à uobis profectus poſt ſextum & triceſimum annum redij. militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata, nunc publica docuit: probe uideor ſcire: urbis ac fori iura, leges, mores, uos me oportet doceatis. excuſata imprudentia, diſſeruit de pace multis uerbis, quàm nec iniqua, & neceſſaria eſſet. Id omnium maxime difficile erat: quod ex nauibus per inducias captis nihil, præter ipſas comparebat naues: nec inquiſitio erat facilis. Cum aduerſantes paci arguerentur: placuit naues reddi: & homines undiq; inquiri: cætera, quæ abeſſent: æſtimanda Scipioni permitti: atq; ita pecunia luere Carthaginienſes. Sunt qui Annibalem ex acie ad mare peruenisse: inde præparata naue ad Regem Antiochum extemplo profectum tradant: poſtulantiq; ante omnia Scipioni, ut Annibal ſibi traderetur reſponſum eſſe: Annibalem in Africa non eſſe. Poſteaquam redierunt ad Scipionem legati: quæq; publica in nauibus fuerant: ex publicis deſcripta rationibus quæſtores, quæ priuata: profiteri domini iuſſi. pro ea ſumma pecuniæ XXV millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq; Carthaginienſibus datæ in tres menſes. additum: ne per induciarum tempus aliò usquam, quàm Romam mitterent legatos: & quicunq; legati Carthaginem ueniſſent: ne ante dimitterent eos: quàm Romanum imperatorem, qui, & quæ peten

tes ueniſſent, certiorem facerent. Cum legatis Carthagi-nienſibus Romam miſſi L. Veturius Philo, & M. Martius Ralla, & L. Scipio imperatoris frater. Per eos dies commeatus ex Sicilia, Sardiniaq; tantam uilitatem annonæ fecerũt: ut pro uectura frumentum nautis mercatores relinquerent. Romæ ad nuntium primum rebellionis Carthaginienſium trepidatum fuerat: iuſſusq; erat T. Claudius mature in Siciliam claſſem ducere atq; inde in Africam traijcere: & alter conſul M. Seruilius ad urbem morari: donec quo ſtatu res in Africa eſſent, ſciretur. Segniter omnia in comparanda, deducendaq; claſſe ab T. Claudio conſule facta erant: quod patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus daretur, q̃ conſulis cenſuerant. Prodigia quoq; nuntiata ſub ipſam famam rebellionis terrorem attulerant. Cum is ſolis orbis minui uiſus: & pluuit lapideo imbri: & in Veliterno agro terra ingentibus cauernis conſedit: arboresq; in profundum hauſtæ. Aritiæ forum, & circa tabernæ: Fruſinone murus aliquot locis, et porta de cœlo tacta: & in Palatio lapidibus pluuit. id prodigium more patrio nouendiali ſacro, cætera hoſtijs maioribus expiata. Inter quæ etiam aquarum inſolita magnitudo in religionem uerſa. nam ita abundauit Tyberis: ut ludi Apollinares circo inundato extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris parati ſint. cæterum ludoꝝ ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa duci cœpta ad portam Collinam, reuocata deductaq; in Circum eſt: cum deceſſiſſe inde aq̃ nũtiatum eſſet: lætitiamq; populo, & ludis celebritatem addidit ſedes ſua ſolẽni ſpectaculo reddita. Claudium conſulem profectum tandẽ ab urbe iter portus Coſſanum, Laurentinumq; atrox uis tempeſtatis adorta in metum igen

tem adduxit. Populonios inde cum perueniſſet: ſtetiſſetq; ibi: dum reliquum tempeſtatis exæuiret: Iluam inſulam, ex Ilua Corſicam, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſu-perantem inſanos montes multo ſæuior, & infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multæ quaſſatæ, armamentiſq; ſpoliatæ naues: quædam fractæ. ita uexa-ta, ac lacerata claſſis Calares tenuit. ubi dum ſubductæ reficiuntur naues: hyems oppreſſit: circumactumq; anni tempus. & nullo prorogante imperiũ, priuatus T. Clau-dius claſſem Romã reduxit. M. Seruilius, ne comitiorum cauſa ad urbem reuocaretur: dictatore dicto Cn. Seruilio Gemino, in prouinciam eſt profectus. Dictator magiſtrũ equitum P. Ælium Pætum dixit. ſæpe comitia indicta p̃-fici tempeſtates prohibuerunt. itaq; cum præter Idus Mar-tias ueteres magiſtratus abiſſent: noui ſuffecti non eſſent: Reſpublica ſine curulibus magiſtratibus erat. L. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus. in locum eius ſuffe-ctus Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, et Q. Fuluio Ædil. curul. ludi Romani ter toti inſtaurati. Pecuniam ex ærario ſcribæ, uiatoresq; ædilitij clam egeſſiſſe per indicẽ comperti, damnati ſunt: non ſine infamia Luculli ædilis. P. Ælius Tubero, & L. Lectorius ædiles plebis uitio crea-ti magiſtratu ſe abdicauerunt. qui cum ludos ludorumq; cauſa epulum Ioui feciſſent: et ſigna tria ex mulctatitio ar-gento facta in Capitolio poſuiſſent: Cereales ludos dicta-tor, & magiſter equitum ex ſenatuſconſulto fecerunt. Le-gati ex Africa, Romani ſimul Carthaginienſeſq; cum ue-niſſent Romam: ſenatus ad ædem eſt Bellonæ habitus. ubi cum L. Veturius Philo, pugnatum cum Annibale eſſe ſu-prema cum Carthaginienſibus pugna, finemq; tandem lugubri bello impoſitum, ingenti lætitia patrum expoſuiſ-

ſet: adiecit: Verminam etiam Syphacis filium, quæ parua bene geſtæ rei acceſſio erat: deuictum. in concionem inde prodire iuſſus: gaudiumq́; id populo impertire. Tum patuere facta gratulatione omnia in urbe templa: ſupplicationesq́; decretæ in triduum. Legatis Carthaginienſiũ, & Pphilippi Regis (nam ij quoq; uenerant) petentibus, ut ſenatus ſibi daretur: reſponſum iuſſu patrum à dictato re eſt: conſules nouos ijs ſenatum daturos eſſe. Comitia inde habita. creati conſules Cn. Cornelius Lentulus, P. Ælius Pætus. prætores M. Iulius Pœnus: cui ſors urbana euenit. M. Valerius Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Ælius Tubero Siciliam eſt ſortitus. Tum uero de prouincijs conſulum nihil ante placebat agi: q̃ legati Philippi regis, & Carthaginienſium auditi eſſent. belli finem alterius, principium alterius proſpiciebant animis. Cn. Lentulus conſul cupiditate flagrabat prouinciæ Africæ: ſeu bellum foret: facilem uictoriam fore: ſeu iam finiretur: finiti tanti belli ſe conſule gloriam petens. negare ita q; prius quicquam agi paſſurum: quàm ſibi Africa prouincia decreta eſſet concedente collega, moderato uiro & prudenti: qui gloriæ eius certamen cum Scipione, præterquam quod iniquum eſſet: etiam impar futurum cernebat. Q. Minutius Thermus, & M. Atilius Glabrio tribuni plebis rem priore anno nequicquam tentatam ab T. Claudio conſule Cn. Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrum latum ad populum eſſe: cuius uellent imperium in Africa eſſe. omnes V et XXX tribus P. Scipioni id imperium decreuiſſe. Multis contentionibus & in ſenatu, & ad populum acta res, poſtremo eò deducta eſt: ut ſenatui permitterent. Patres igitur iurati (ita conuenerat) cenſuerunt: uti conſules prouincias inter

ſe compararent: ſortirentur'ue: uter Italiam, uter claſſem na-uium .L. haberet. cui claſſis obueniſſet: in Siciliam nauigaret, ſi pax cum Carthagenienſibus componi nequiſ-ſet: in Africam traijceret: conſul mari, Scipio eodem, quo adhuc, iure imperij terra rem gereret. ſi conditiones conue-nirent pacis tribuni ple. populum rogarent: utrum con-ſulem, an P. Scipionem iuberent pacem dare: & quem, ſi deportandus exercitus uictor ex Africa eſſet: deportare. ſi pacem per P. Scipionem dari, atq; ab eodem exercitum de-portari iuſſiſſent: ne conſul ex Sicilia in Africam traijce-ret. alter conſul, cui Italia eueniſſet: duas legiones à Seſtio prætore acciperet. P. Scipioni cum exercitibus, quos habe-ret: in prouincia Africa prorogatum imperium. Prætori M. Valerio Falconi duæ legiones in Brutijs, quibus C. Li-uius priore ãno præfuerat: decretæ. P. Ælius prætor duas legiones in Sicilia ab Cn. Tremelio acciperet. Legio una Fabio in Sardiniam, quam P. Lentulus proprætor habuiſ-ſet: decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cũ ſuis dua-bus item legionibus in Hetruria prorogatum imperium eſt. Quod ad Hiſpanias attineret aliquot iam annos ibi L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Accidinũ eſſe: ut ij conſules cum tribunis agerent: ſi eis uideretur: ut ple-bem rogarent: cui iuberent in Hiſpania imperium eſſe. is ex duobus exercitibus in unam legionem conſcriberet: Romanos milites: & in XV cohortes ſocios Latini no-minis: quibus prouinciã obtineret. ueteres milites L. Cor-nelius, & L. Manlius in Italiam deportarent. Cornelio conſuli .L. nauium claſſis ex duabus claſſibus, Cn. Octa-uij, quæ in Africa eẽt: P. Iulij, quæ Siciliæ oram tuebatur: decreta: ut quas naues uellet, deligeret. P. Scipio quinqua-ginta longas naues haberet: quas habuiſſet: q̃bus ſi Cn.

Octauiū,ſicut præfuiſſet:præeſſe uellet:Octauio proprato-
ri in eum annum imperium eſſet: ſi Lælium præficeret:
Cn.Octauius Romam decederet:reduceretq; naues:qbus
proconſuli uſus nō eſſet.Et M.Fabio in Sardiniā decem lō
gæ naues decretæ.Et conſules duas legiones urbanas ſcri
bere iuſſi:ut quatuordecim legionibus eo anno, centum
nauibus longis Reſpublica adminiſtraretur. Tum de le-
gatis Philippi,& Carthaginienſium actum.Priores Ma
cedonas introduci placuit.quorum uaria oratio fuit:par
tim purgantium,quæ queſti erant miſſi ad regē à Roma
legati de populatione ſociorum: partim ultro accuſantiū
quidem & ſocios populi Romani,ſed multo infeſtius M.
Aurelium:quem ex tribus ad ſe miſſis legatis delectu ha-
bito ſubſtitiſſe:& ſe bello laceſſiſſe contra fœdus: & ſæpe
cum præfectis ſuis ſignis collatis pugnaſſe:poſtulantium:
ut Macedones,duxq; eorum Sopater, qui apud Anniba-
lem mercede militaſſent:captiq; in uinculis eēnt:ſibi reſti
tuerētur. Aduerſus ea M.Furius miſſus ad idipſum ab Au
relio ex Macedonia, diſſeruit. Aurelium relictum,ne ſocij
populi Romani feſſi populationibus,atq; iniuria, ad re-
gem deficerent:finibus ſocioꝝ non exceſſiſſe.dediſſe ope-
ram:ne impune in agros eoꝝ tranſcēderent populatores.
Sopatrum ex purpuratis, & propinquis regis eſſe.eum
cum IIII millibus Macedonum, & pecunia miſſum
nuper in Africam eſſe Annibali, Carthaginiēſibusq; au
xilio.De ijs rebus iterrogati Macedones cū pplexe rn̄de-
rent:ipſi ante rn̄ſum tulerunt.Bellum quærere regē:& ſi
pergat:propediē inuentuꝝ.dupliciter ab eo fœdus uiola-
tum:& quod ſocijs populi Romani iniurias fecerit:bello
armiſq; laceſſiuerit:& quod hoſtes auxilijs,& pecunia
iuuerit.& P.Scipionem recte,atq; ordine uideri feciſſe:&

facere: quod eos, qui arma contra populum Romanum *ferentes capti ſunt: hoſtium numero in uinculis habeat.* & M. Aurelium *è republica facere: gratumq́; id ſenatui eſſe: quod ſocios populi* Romani, *quando iure fœderis non poſſet: armis tueatur. Cum hoc tam triſti reſponſo dimiſſis* Macedonibus, *legati* Carthaginiēſes *uocati. quorū ætatibus, dignitatibusq́; conſpectis, (nam longe primi ciuitatis erant) tum pro ſe quisq; dicere: uere de pace agi. Inſignis tamen inter cæteros* Aſdrubal *erat, (*Hædū *populares cognomine appellabant) pacis ſemp author, aduerſusq́; factioni* Barchinæ. *eo tum illi plus authoritatis fuit, belli culpam in paucoꝝ cupiditatem à rep. transferenti. Qui cum uaria oratione uſus eſſet: nunc purgando crimina: nunc quædam fatendo: ne impudenter certa negantibus difficilis uenia eſſet: nunc monendo etiā patres conſcriptos: ut rebus ſecundis modeſte, ac moderate uterentur.* Si *ſe, atq;* Hannonem *audiſſent* Carthaginienſes: & *tempore uti uoluiſſent: daturos fuiſſe pacis conditiones: quas tunc peterent.* Raro *ſimul hominibus bonā fortunam, bonamq́; mentem dari. populum* Ro. *eo inuictum eſſe: quod in ſecundis rebus ſapere, & conſulere meminerit. & hercule mirandum fuiſſe: ſi aliter faceret ex inſolentia. quibus noua bona fortuna ſit: impotentes lætitia inſanire. populo* Romano *uſitata, ac propè iam obſoleta ex uictoria gaudia eſſe: ac plus penè parcēdo uictis, q̄ uincendo, imperiū auxiſſe. Cæterorum miſerabilior oratio fuit, commemoratium: ex quantis opibus quo recidiſſent* Carthaginiēſium *res. nihil eis, qui modo propè orbem terrarum obtinuiſſent armis: ſupereſſe, præter* Carthaginis *mœnia. ijs incluſos non terra, non mari quicq̄ ſui iuris cernere. urbē quoq; ipſam, ac penates ita habituros:.*

ſi non ea quoq; mœnia, quo nihil ulterius ſit: ſæuire populus Ro. uelit. Cum flecti miſericordia patres appareret: ſenatorum unum infeſtum perfidiæ Carthaginienſiũ ſucclamaſſe ferunt: per quos deos fœdus icturi eſſent: cũ eos, per quos ante ictum eſſet: feſelliſſent? per eoſdem, inquit Aſdrubal: qui tam infeſti ſunt fœdera uiolantibus. Inclinatis omnium ad pacem animis, Cn. Lentulus conſul, cui claſſis prouincia erat: S. C. interceſſit. Tum. M. Atilius, et Q. Minutius tribuni pl. ad populũ tulerunt: uellẽt iuberent ne ſenatũ decernere: ut cũ Carthaginienſibus pax fieret: & quem eam pacem dare, quemq; ex Africa exercitum deportare iuberent. De pace uti rogaſſent, omnes tribus iuſſerunt: pacem dare P. Scipionem: eundem exercitum deportare. Ex hac rogatione ſenatus decreuit: ut P. Scipio ex X legatorum ſententia pacem cum populo Carthaginienſi, quibus legibus ei uideretur: faceret. Gratias deinde Carthaginienſes egere patribus: petieruntq;: ut ſibi in urbem introire, & colloqui cum ciuibus ſuis liceret: qui capti in publica cuſtodia eſſent. eſſe in iis partim propinquos, amicosq; ſuos, nobiles homines partim ad quos mandata à propinquis haberent. qbus conuentis, cum rurſus peterent: ut ſibi quos uellent, redimendi ex iis poteſtas fieret: iuſſi nomina edere. & cũ ducentos fermè ederent: ſenatus conſultum factum eſt: ut legati Romani ducentos ex captiuis, quos Carthaginienſes uellent: ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent: nuntiarentq; ei: ut, ſi pax conueniſſet: ſine pretio eos Carthaginienſibus redderet. Fœciales cũ in Africam ad fœdus feriendum ire iuberentur: ipſis poſtulantibus ſenatus ꝯſultum in hæc uerba factum eſt: ut priuos lapides ſilices, priuasq; uerbenas ſecum ferrent: uti præ

tor Romanus ijs imperaret ut fœdus ferirent:ſibi illi prætorem ſagmina poſcerent.herbæ id genus ex arce ſumptũ dari fœcialibus ſolet. Ita dimiſſi ab Romanis Carthaginienſes cum in Africam ueniſſent ad Scipionem: quibus ante dictum eſt legibus, pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt: inter quos Q. Terentius Culleo ſenator fuit. naues prouectas in altum incendi iuſſit. Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerẽtur: quidam tradunt. quarum conſpectum repente incendium tam lugubre fuiſſe Pœnis: quam ſi tum ipſa Carthago arderet. De perfugis grauius, quàm de fugitiuis, conſultum. nominis Latini qui erant: ſecuri percuſſi: Romani in crucem ſublati. Annis ante XL pax cum Carthaginienſibus poſtremo facta erat, Q. Luctatio, M. Manlio conſulibus. bellum initum annis poſt tribus & XX, P. Cornelio, T. Sempronio conſulibus. finitum eſt ſeptimodecimo anno, Cn. Cornelio, P. Ælio conſulibus. Sæpe poſtea ferunt Scipionem dixiſſe: T. Claudij primum cupiditatẽ, deinde Cn. Cornelij fuiſſe in mora: quo minus id bellum exitio Carthaginis finiretur. Carthaginienſibus cum prima collatio pecuniæ diutino bello exhauſtis difficilis uideretur: mœſticiaq́; & fletus in curia eſſet: ridentem Annibalem ferunt conſpectum. Cuius cum Aſdrubal Hædus riſum increparet in publico fletu: cum ipſe lachrymarum cauſa eſſet. Si quẽadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit: ſic & animus intus cerni potuiſſet: facile uobis appareret: non læti, ſed propè amentis mali cordis hũc, quem increpatis, riſum eſſe. qui tamen nequaquam adeo eſt intempeſtiuus: q̃ ueſtræ iſtæ abſurdæ, atq; abhorrentes lachrymæ ſunt. tũc fleſſe decuit: cũ adempta nobis arma

incenſæ naues: interdictum externis bellis. illo enim uulnere concidimus. Nec eſſe in uos odio ueſtro conſultum ab Romanis credatis. nulla magna ciuitas quieſcere poteſt: ſi foris hoſtem non habet: domi inuenit: ut prævalida corpora ab externis cauſis tuta uidentur: ſed ſuis ipſa uiribus onerantur. Tantum nimirum ex publicis malis ſentimus: quantum ad priuatas res pertinet: nec in eis quicq̃ acrius, q̃ pecuniæ damnum ſtimulat. itaq; cum ſpolia uictoriæ Carthagini detrahebantur: cum inermem eam, ac nudam deſtitui inter tot armatas gentes Africæ cernere, tis: nemo ingenuit. nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt: tanq̃ in publico funere comploratis. q̃ uereor: ne propediẽ ſentiatis leuiſſimo in malo uos hodie lachrymaſſe. Hæc Annibal apud Carthaginienſes. Scipio concione aduocata, Maſaniſſam, ad regnum paternum Cirtha oppido, & cæteris urbibus, agriſq;, quæ ex regno Syphacis in populi Romani poteſtatem ueniſſent: adiectis, donauit: Cn. Octauium claſſem in Siciliam ductam Cn. Cornelio conſuli tradere iuſſit: legatos Carthaginienſium Romam proficiſci: ut quæ ab ſe ex decem legatorum ſententia facta eſſent: ea patrum authoritate, populiq; iuſſu confirmarentur. Pace terra mariq; parta, exercitu in naues impoſito, in Siciliam Lilybæum traiecit. inde magna parte militum in nauibus miſſa, ipſe per lætam pace nõ minus, q̃ uictoria Italiam, effuſis non urbibus modo ad habẽdos honores, ſed agreſtiũ etiã turba obſidente uias Romã peruenit: clariſſimoq; omnium triumpho urbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærariũ pondo centũ millia XXIII. militibus ex præda quadragenos æris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominum, q̃ triumphantis gloriæ Syphax eſt, Tybure haud ita multo ante mortuus, quò

ab Alba traductus fuerat. conſpecta mors tamen eius fuit: quia publico funere eſt elatus. Hunc regem in triumpho ductum Polybius haudquaquam ſpernendus author tradit. Secutus Scipionem triumphantem eſt pileo capiti impoſito Q. Terentius Culleo: omniq́; deinde uita (ut dignũ erat) libertatis authorem coluit. Africani cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit: an ſicuti Felicis Syllæ, magniq́; Pompeij patrum memoria cœptum aſſentatione familiari ſit: parum compertum habeo. primus certe hic imperator nomine uictæ ab ſe gentis eſt nobilitatus. exemplo deinde huius nequaquam uictoria pares, inſignes imaginum titulos, claraq́; cognomina familiæ fecere.

FINIS

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Errata quædam quæ tu candide lector ſic corrige.

mutilatis	*car.*272. *verſu* 40.
habens	286. 27.
degreſſum	387. 30.
caue ne	301. 11.
femine	303. 59.
manu	311. 59.
noſti) permulta	311. 62.
intrepide	313. 20.
in ancipites	313. 23.
cumulos	313. 56.
admouendum	314. 42.
referri	315. 32.
mouiſſet perturbatus	315. 38.
C.Luctatio.A.Poſthumio Coſs.	319. 46.
inermem iam,	320. 9.

A *aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz && ꝯꝯ ℞℞* AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP *Quaterniones oẽs p̃ter* PP *Duernionẽ.*

Florentiæ per hæredes Philippi Iuntæ Anno dominicæ Incarnationis. M . D . XXII. *Septimo Idus Auguſti.*

F

NILCANDIDIVS

324

325

REST. LIBRO ANTICO
Cav. Giovanni Di Giacomo
Tel. 71550 - PESCARA
1975